

ลีลาในงานร้อยแก้วของอังคาร กัลยาณพงศ์

คำ "ลีลา" ในงานวิจัยนี้ใช้ตรงกับคำภาษาอังกฤษว่า style ซึ่งแต่เดิมนักวรรณคดีไทยใช้ว่า ท่วงทำนองเขียนบ้าง ทำนองเขียนบ้าง ท่วงท่า (หรือท่วงที) ที่แสดงออกบ้าง และสำนวนโวหารบ้าง ดังคำอธิบายที่ปรากฏในหนังสือหรือตำราทางวรรณคดีไทยเล่มต่างๆ ต่อไปนี้

ศาสตราจารย์ ศิลป พีระศรีอธิบายคำ style ไว้ในหนังสือ ศิลปสงเคราะห์ โดยมีศาสตราจารย์ พระยาอนุมานราชชนปaelและเรียบเรียงเป็นภาษาไทยว่า "ท่วงทีที่แสดงออก คำนี้ในทางศิลปะหมายความว่าศิลปกรรมที่มีลักษณะพิเศษอันเป็นเฉพาะของชาติใดชาติหนึ่ง หรือของถิ่นหนึ่งแห่ง ชาติใดชาติหนึ่งของยุคหนึ่ง ของเหล่าศิลปินหมู่หนึ่งแห่งสกุลหนึ่ง หรือของบุคคลใดบุคคลหนึ่งโดยเฉพาะ เมื่อดู ฟัง หรืออ่านแล้ว ก็อาจจำและรู้ได้ว่าเป็นของชาติใด สมัยไหน หรือเป็นของบุคคลใดโดยเฉพาะ และผิดหรือแตกต่างกับชาติอื่น สมัยอื่นหรือของบุคคลอื่นอย่างไร... ในภาษาไทย คำว่า style ถ้าเป็นหนังสือ บทประพันธ์ก็เรียกว่าสำนวนโวหาร ถ้าเป็นดริยางคศิลป์และนาฏศิลป์ก็เรียกว่าหน่วยก้าน ถ้าเป็นทางช่างก็เรียกว่าแบบหรือฝีมือ เหล่านี้เป็นต้น เพราะไม่มีคำใช้เป็นการรวม จึงได้ใช้ว่า ท่วงทีที่แสดงออก"¹

ศาสตราจารย์ พระยาอนุมานราชชนปaelได้กล่าวถึง style อีกครั้งไว้ในหนังสือ การศึกษาวรรณคดีในแง่วรรณศิลป์ โดยใช้คำว่า ท่วงท่าที่แสดงออก และอธิบายขยายความเพิ่มขึ้นว่า ท่วงท่าที่แสดงออกคือ "เรื่องความมีระเบียบและการเคลื่อนไหว ซึ่งไหลลงไปในความคิดของเรา หรือกล่าวโดยย่อก็คือ วิชาวางรูปการสร้างสรรค์ประกอบของวรรณกรรมหรือศิลปกรรม ถ้าเป็นวรรณกรรมก็อยู่ที่วิธีจัดเรียงถ้อยคำ ประโยค ประธาน วรรคตอนของผู้ประพันธ์ อันเกิดจากความคิดเห็นเป็นเฉพาะตัวของผู้ประพันธ์"²

เจือ สตะเวทิน ใช้ว่า ลีลา-ทำนองเขียนแทน style และอธิบายความหมายเฉพาะที่เกี่ยวกับ style ของบุคคลใดบุคคลหนึ่งว่าคือ "การแสดง

¹ ศิลป พีระศรี, ศิลปสงเคราะห์ พิมพ์ครั้งที่ 2 (กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์ศูนย์การทหารราบ, 2515), หน้า 176.

² เสรีรักษ์โกเศศ, การศึกษาวรรณคดีแง่วรรณศิลป์ (กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์คุรุสภา, 2519), หน้า 124.

ออกซึ่งความรู้สึกนึกคิด ตลอดจนเจตนาคติของนักเขียน ได้แก่การระบายความ
 ลึกซึ้งทางจิตใจ และอุปนิสัยใจคองของนักเขียนออกมาด้วย... ลีลา-ทำนอง
 เขียนนั้นเป็นของเฉพาะตัว คือนักเขียนแต่ละคนก็มีลีลา-ทำนองเขียนของตัวเอง
 ของใครก็ของคนนั้น"¹

นอกจากนี้ เจื้อ สตะเวทินยังได้วิเคราะห์ style ของนักประพันธ์
 ไทยแต่ละพระองค์ เช่น พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว พระบาท
 สมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว กรมหมื่นนราธิปพงษ์ประพันธ์ เป็นต้น โดย
 ใช้เกณฑ์ดังนี้

1. ว่าด้วยการลำดับความของเรื่อง
2. ว่าด้วยความง่ายในการใช้ภาษา
3. ว่าด้วยวิญญานแห่งถ้อยคำ
4. ว่าด้วยเรื่องวาทยบาย
5. ว่าด้วยความละเอียดลออในเชิงพรรณนา
6. ว่าด้วยการสอดแทรกอารมณ์ขัน
7. ว่าด้วยศิลป์ในการคลี่คลายเรื่อง
8. ว่าด้วยความตระการในลีลา²

ในหนังสือคำบรรยายภาษาไทยชั้นสูงเล่มเดียวกันนี้ เป็ลื่อง ฅ
 นครให้ความเห็นว่า เดิมที่เราใช้คำที่มีความหมายกว้างๆ ยังไม่รัดกุม เช่น
 ไวยาหารหรือสำนวนไวยาหารเทียบคำว่า style ซึ่งเห็นว่า น่าจะใช้คำว่า
 ทำนองเขียน และอธิบายว่า ทำนองเขียนคือ "การที่ผู้เรียบเรียงความใช้คำ
 ผูกประโยคต่างกันตามถนัดของตน"³ และในควมอีกตอนหนึ่ง เป็ลื่อง ฅ นคร
 กล่าวถึง "ลีลาแห่งกระบวนความร้อยแก้ว" ว่าได้แก่ "การเลือกเฟ้นถ้อยคำ
 มาใช้แสดงความหมาย การนำคำที่เลือกเฟ้นนั้นมารวมเข้าเป็นประโยค หมายถึง
 ถึง การผูกประโยค การกำหนดแบบประโยค และการเดินประโยค คือจัด
 ประโยคต่างๆ ต่อเนื่องกันเป็นข้อความ"⁴

¹ ชุมนุมภาษาไทยของคุรุสภา, คำบรรยายภาษาไทยชั้นสูง (กรุง
 เทนฯ: โรงพิมพ์คุรุสภา, 2518), หน้า 71-72.

² เรื่องเดียวกัน, หน้า 124-125.

³ เรื่องเดียวกัน, หน้า 172.

⁴ เรื่องเดียวกัน, หน้า 133.

ม.ล.บุญเหลือ เทพยสุวรรณเสนอให้ใช้คำว่า "ลีลา" แทนคำว่า style¹ และได้ขยายความไว้ในหนังสือวิเคราะห์วรรณคดีไทยว่า "ศัพท์ที่ใช้ในการวิจารณ์วรรณคดีในภาษาอังกฤษที่มีความหมายกำกวมอีกคำหนึ่งคือ คำ style บางครั้งผู้ใช้หมายถึงสำนวนร้อยแก้ว อีกนัยหนึ่งศิลปะในการสร้างรูปประโยค เลือกเฟ้นถ้อยคำ วางจังหวะความสั้นยาวของประโยค เหมือนอย่างที่เรากล่าวถึงสำนวนร้อยแก้วของเจ้าพระยาพระคลัง (หน) กับของสมเด็จพระนเรศวรมหาราช แต่ในบางแห่งผู้วิจารณ์ในภาษาอังกฤษจะหมายถึงไปถึงกลวิธีการปล่อยตัวละคร การพาเรื่องไปในทางที่ตื่นเต้นรวดเร็วหรือแช่มช้า ในความหมายแรก เราควรใช้สำนวนร้อยแก้ว เพื่อให้กระจ่าง และในความหมายหลัง ควรใช้คำ ลีลา"²

กุหลาบ มัลลิกะมาส กล่าวถึง style ว่า หมายถึง "ท่วงท่าที่แสดงออก เป็นลักษณะเฉพาะตัวของกวีแต่ละคน กวีต่างก็มีแบบเป็นของตนเองปรากฏอยู่ซ้ำๆ จนสรุปได้ว่า การเขียนแบบนี้ สำนวนนี้เป็นของใคร... นักเขียนมีวิธีวางลำดับเนื้อเรื่อง เลือกใช้ถ้อยคำ ประโยค วรรคตอนหรือแสดงแนวความคิดอันเป็นลักษณะของตนเองไปต่างๆ กัน"³ และได้อธิบายวิธีศึกษา style ไว้ในหนังสือวรรณคดีวิจารณ์ว่า นักวิจารณ์สามารถสังเกตได้จาก

1. การสรรคำ
 - 1.1 คำที่มีความหมายเหมาะสมกับเนื้อเรื่องและสถานการณ์ของบุคคล
 - 1.2 การเลือกเสียงของคำ
2. ท่วงทำนองที่เกี่ยวกับโวหาร ได้แก่การสร้างจินตภาพและการใช้ภาพพจน์
3. ท่วงทำนองที่เกี่ยวกับการสร้างประโยค
4. ท่วงทำนองในการบรรยายและพรรณนาความให้กระจ่างแจ้ง
5. หางเสียงของผู้แต่ง (Tone) บรรยากาศ (Atmosphere) หรือพื้นอารมณ์ (Mood) มีความหมายถึงทัศนคติหรือท่าทีของผู้แต่งที่มีอยู่ต่อสิ่ง

¹ม.ล.บุญเหลือ เทพยสุวรรณ, แฉ่งวรรณกรรม (กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์อ่านไทย, 2529), หน้า 544.

²ม.ล.บุญเหลือ เทพยสุวรรณ, วิเคราะห์วรรณคดีไทย พิมพ์ครั้งที่ 2 (กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์ไทยวัฒนาพานิช, 2522), หน้า 187.

³กุหลาบ มัลลิกะมาส, วรรณกรรมไทย (กรุงเทพฯ: คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยรามคำแหง, 2517), หน้า 21.

ใดสิ่งหนึ่ง และอาจเปรียบได้ว่ามีลักษณะใกล้เคียงกับน้ำเสียงซึ่งอาจเป็นทำนองประชด แสดงอารมณ์ขัน ล้อเลียน เขาะเขี้ย จริงจัง เครื่องเคียดชมชื่น อ่อนโยน อ่อนหวาน หรือการกล่าวอย่างมีเจตนาอย่างหนึ่งอย่างใดแฝงอยู่ ซึ่งสังเกตได้จากวิธีการเขียนอย่างจิตวิสัยและวัตถุวิสัย วิธีการเขียนอย่างประชดหรือล้อเลียน และการสร้างบรรยากาศในเรื่องให้กลมกลืนไปกับเนื้อเรื่อง¹

แม้ว่านักวรรณคดีไทยจะใช้คำเรียก style แตกต่างกันไป แต่คำอธิบายของแต่ละท่านใกล้เคียงกันมาก นักวรรณคดีไทยเห็นร่วมกันว่า style คือ กระบวนการแสดงออกซึ่งความรู้สึกนึกคิดและทัศนคติของนักเขียนแต่ละคน และกระบวนการแสดงออกนั้นคือการเลือกเป็นถ้อยคำมาใช้แสดงความหมาย ส่วนวิธีศึกษา style จะเห็นได้ว่า นักวรรณคดีไทยทุกท่านที่กล่าวอ้างมานี้มุ่งเน้นเรื่องการจัดเรียงถ้อยคำและการผูกประโยคเป็นลำดับแรก นอกจากนั้นได้กล่าวถึงการใช้ภาพพจน์ การพรรณนา การแทรกน้ำเสียง อารมณ์ของผู้ประพันธ์ ส่วนม.ล. บุญเหลือ เทพยสุวรรณ ได้อธิบายคำ style ให้หมายรวมไปถึงกลวิธีการปล่อยตัวละครและการดำเนินเรื่อง

ผู้วิจัยเห็นว่า คำ "ลีลา" ใช้แทนคำ style ได้ดีที่สุด เพราะเป็นคำที่สามารถอธิบายความหมายของ style อย่างครอบคลุม คือนอกจากจะใช้หมายถึงกระบวนการใช้ภาษาอันได้แก่การใช้คำ การใช้ประโยค การใช้ภาพพจน์ การพรรณนาแล้ว ยังใช้หมายถึงกลวิธีการดำเนินเรื่อง การสร้างจินตภาพอีกด้วย

ส่วนการศึกษาลีลา ผู้วิจัยได้ถือตามแนวทางการศึกษาลีลาศาสตร์ในหนังสือ Style in Fiction: A Linguistic Introduction to English Fictional Prose ของ Geoffrey N. Leech และ Michael H. Short

ในหนังสือเล่มนี้ อธิบายความหมายและการศึกษาลีลาไว้อย่างน่าสนใจ ดังนี้

ลีลาหมายถึง การเลือกใช้ภาษาซึ่งเป็นภาษาที่ปรากฏใช้ในชีวิตประจำวัน ลีลาจึงปรากฏอยู่ทั้งในภาษานูดและภาษาเขียน ทั้งในภาษาธรรมดาและภาษาวรรณศิลป์ กล่าวในแง่ภาษาวรรณศิลป์หรือภาษาในวรรณคดี การศึกษาลีลาคือการมุ่งอธิบายความสัมพันธ์ระหว่างภาษากับองค์ประกอบทาง

¹ กุหลาบ มัลลิกะมาส, วรรณคดีวิจารณ์ (กรุงเทพฯ: คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยรามคำแหง, ม.ป.ป.), หน้า 122-136.

วรรณคดี นั้นหมายความว่า การวิเคราะห์ภาษาในตัวบทวรรณคดีเป็นเรื่อง
มือที่จะเชื่อมโยงไปสู่การตีความหมายและประเมินคุณค่างานประพันธ์¹

การศึกษาสืลามุ่งเน้นการวิเคราะห์ลักษณะเด่นของภาษาที่ผู้ประพันธ์
เลือกใช้ในตัวบทประพันธ์ โดยเริ่มสังเกตว่า ในตัวบทประพันธ์มีลักษณะการ
ใช้ภาษาประการใดที่โดดเด่น แล้ววัดความถี่ของลักษณะเด่นนั้น โดยนำความ
ถี่ที่วัดได้มาตีความหาความหมาย (significance) ที่สัมพันธ์กับตัวบทประพันธ์

หลักการที่จะช่วยกำหนดลักษณะเด่นทางภาษาของผู้ประพันธ์ คือ
การวิเคราะห์การใช้ภาษา 4 ระบบ ได้แก่

1. ระบบคำ (Lexical Categories)

ผู้ศึกษาต้องพิจารณาการใช้คำว่า ในตัวบทประพันธ์มีการใช้
คำชนิดใด เช่น คำนาม คำกริยา คำขยาย มากเป็นพิเศษ และวิเคราะห์
รายละเอียดการใช้คำชนิดนั้นๆ เช่น คำนาม เป็นคำประเภทอาการนาม คำ
ที่มีความหมายเกี่ยวข้องกับพุทธศาสนา คำกริยาเป็นคำกริยาแสดงประสบการณ์
คำกริยาแสดงอาการ นอกจากนี้ ยังพิจารณาอีกว่า ระบบคำที่ปรากฏความถี่
นั้นมีลักษณะพิเศษอย่างไร เช่น เป็นคำทำเนียบกวี คำสแลง คำภาษาถิ่น

2. ระบบไวยากรณ์ (Grammatical Categories)

ผู้ศึกษาต้องพิจารณาการใช้ประโยคว่า ในตัวบทประพันธ์มี
การใช้ประโยคประเภทใดมากเป็นพิเศษ รวมทั้งพิจารณาโครงสร้างประโยค
และโครงสร้างวลีด้วย

3. ระบบอสังการ (Figure of Speech)

ผู้ศึกษาต้องพิจารณาว่า ในตัวบทประพันธ์มีลักษณะการใช้ภาษา
ประการใดที่ช่วยสร้างอสังการ เช่น การสร้างสมดุลทางโครงสร้างภาษา
การใช้ภาพพจน์ การสร้างจินตภาพ

4. บริบทและสัมพันธภาพ (Context and Cohesion)

เมื่อศึกษาระบบการใช้ภาษาทั้งหมดแล้ว ผู้ศึกษาจะต้องนำ
ข้อมูลเหล่านั้นมาวิเคราะห์และตีความ โดยพิจารณาว่า ลักษณะการใช้ภาษา
อันหลากหลายนั้น มีเอกภาพ สัมพันธภาพอย่างไร และสื่อถึงอะไร และพิจารณา
ว่าผู้ประพันธ์แสดงตนในฐานะอะไรในตัวบทประพันธ์ ใช้มุมมองลักษณะใดใน

¹See in Geoffrey N. Leech and Michael H. Short, Style in Fiction: A Linguistic Introduction to English Fictional Prose (New York: Longman Group. Ltd., 1981), p.38-39.

การสื่อความคิด น้ำเสียงของตน¹

จะเห็นได้ว่าข้อมูลทางภาษามีความสำคัญต่อการศึกษาลีลาของนักประพันธ์มาก ผู้ศึกษาจำเป็นต้องวิเคราะห์ภาษาอย่างละเอียด เก็บรวบรวมความถี่ของการใช้ภาษา นำข้อมูลมาแยกแยะ ตีความ และนำเสนอผลการวิเคราะห์อย่างเป็นระบบ เพื่อชี้ให้เห็นลักษณะเด่นด้านลีลาของนักประพันธ์

การศึกษาลีลาในงานร้อยแก้วของอังคาร ผู้วิจัยได้ศึกษาการใช้คำ การใช้กลุ่มคำ การใช้สำนวนภาษา การใช้ภาพพจน์ ตลอดจนลักษณะอื่นๆ ทางวรรณศิลป์ ที่ปรากฏความถี่สูง เพื่อบ่งชี้ลักษณะเด่นด้านลีลาในงานร้อยแก้วของอังคาร นอกจากนี้ ยังได้ศึกษาลักษณะการใช้ภาษาที่แปลก หรือเบี่ยงเบนไปจากมาตรฐานการใช้ภาษาทั่วไปของภาษาไทยอีกด้วย เช่น การไม่ใช้คำลักษณนาม การเรียงลำดับคำในประโยค ทั้งนี้ แม้ว่าข้อมูลในส่วนนี้จะมีไม่มากนัก แต่ต้องถือเป็นลักษณะเด่นด้านลีลาในงานร้อยแก้วของอังคารด้วย

ผู้วิจัยพบว่า ลีลาในงานร้อยแก้วของอังคารปรากฏใน 2 ลักษณะ คือลีลาที่เป็นลักษณะเด่นเฉพาะตัวของอังคาร และลีลาที่สืบทอด "ชนบ" มาจากวรรณคดีร้อยแก้วประเภทคำสอนและชาดก ดังจะวิเคราะห์อย่างละเอียดตามหัวข้อต่อไปนี้

- ก. ลีลาที่เป็นลักษณะเด่นของอังคาร กัลยาณพงศ์
- ข. ลีลาที่เป็นลักษณะเด่นซึ่งสืบทอด "ชนบ" จากวรรณคดีร้อยแก้วประเภทคำสอนและชาดก

ก. ลีลาที่เป็นลักษณะเด่นของอังคาร กัลยาณพงศ์

ในงานร้อยแก้วของอังคาร ทั้งประเภทคำสอนและนิทาน รวมทั้งร้อยแก้วเชิงบันเทิงกวีประสพการณ์ 2 เรื่อง คือ บันทึกของจิตรกร และ บันทึกของจิตรกร (อঙ্กลับแก้ว) มีลักษณะเด่นด้านลีลาพร้อมกันหลายประการ ลักษณะเด่นแต่ละประการแสดงความหมายที่สอดคล้องกับแก่นเรื่องในงานร้อยแก้วของเขา ซึ่งมีประเด็นใหญ่ๆ 2 ประเด็นคือ อวิชชาของมนุษย์และคุณค่าของธรรมชาติ

ลีลาที่เป็นลักษณะเด่นเฉพาะตัวของอังคาร มีลักษณะต่างๆ ดังต่อไปนี้

¹Geoffrey N. Leech and Michael H. Short, Style in Fiction: A Linguistic Introduction to English Fictional Prose, pp.75-80

1. การใช้คำ
 - 1.1 การใช้คำที่สอดคล้องกับแก่นเรื่อง
 - 1.2 การใช้คำที่เกี่ยวข้องกับพุทธศาสนา
 - 1.3 การใช้คำที่หมายถึงธรรมชาติ
 - 1.4 การใช้คำบอกแสง สี
 - 1.5 การใช้คำบอกเวลา
2. การไม่ใช้คำลักษณนาม
3. การใช้กลุ่มคำที่มีขนาดยาว
4. การเรียงลำดับคำในประโยค
5. การใช้มุมมองแบบทรรศนะไว้ขอบเขต
6. การสร้างจินตภาพ

1. การใช้คำ

เมื่อกล่าวถึงงานประพันธ์ของอังคาร ผู้อ่านจำนวนมากมักจะแสดงความเห็นว่างานประพันธ์ของอังคารอ่านยาก สาเหตุประการหนึ่งคือการใช้คำโบราณ ดังที่ Peter Bee สัมภาษณ์อังคาร ในประเด็นเกี่ยวกับการใช้คำทำเนียบกวีว่า

"ในภาษาไทยซึ่งถ้อยคำกวี (poetic diction) เกือบทั้งหมดมาจากภาษาบาลีสันสกฤตหรือเขมรนั้น กวีอาจจะพยายามใช้คำง่ายๆ เพื่อแสดงลีลาอันยิ่งใหญ่ได้หรือไม่"¹

อังคาร ตอบว่า

"ถ้อยคำอันเป็น 'คลาสสิก' เหล่านี้ไม่ควรคิดว่าต่างจากคำอื่นๆ ทั่วไป ไม่ว่าจะ เป็นคำสามัญหรือนิพนธ์ ต่ำต้อยหรืออ่อนน้อม ทั้งนี้จำเป็นต้องพิจารณาร่วมกับความพอเหมาะและผลรวมทั้งหมดภายในบทประพันธ์ ซึ่งจะกำหนดการเลือกสรรและใช้คำ"²

จากการศึกษาระบบคำในงานร้อยแก้วของอังคาร ผู้วิจัยพบว่า อังคารมิได้ใช้คำทำเนียบกวี เช่น พระสุริยา ศศิธร ดวงดาราภิภา เพื่อสร้างความตระการแห่งลีลาไปเสียทุกครั้ง อังคารมิได้มุ่งใช้คำที่วิจิตรหรูหรา เพื่อให้อ่านยาก แต่ใช้ให้เหมาะแก่แนวเรื่อง เช่น การใช้ศัพท์ทางศาสนา อุปายาสะ โสภะ อัมปิยสัมปโยคะ อังคารใช้เฉพาะใน เรื่องก่อนแสงตะวันจะลับฟ้า ซึ่งเป็นร้อยแก้วประเภทคำสอน และได้อธิบายด้วยภาษาต่างๆ ไว้ชัดเจน อังคารใช้คำที่ผู้อ่านอาจรู้สึกที่ไม่เหมาะ เช่น แฟชั่นสาธารณ์ เล็คเซอร์ เสียงอุจจาระพึน เป็นต้น ด้วยเห็นว่างานร้อยแก้วของอังคารใช้

คำที่ประณีต งามทั้งรูปร่างทั้งเสียงมาโดยตลอด คำที่ยกตัวอย่างนั้นเป็นคำคน ละครดับ คนละชุด มีสมควรใช้ร่วมกับคำที่ไพเราะ อลังการ แต่เมื่อพิจารณา อย่างถี่ถ้วน จะพบว่าคำที่เห็นว่าไม่เหมาะนั้นเป็นคำที่ปรากฏอยู่ในร้อยแก้ว ประเภทนิทาน ที่ผูกเรื่องขึ้นโดยมีตัวละครฝ่ายเลวโต้ตอบกัน เช่นในเรื่อง กะลาใบใหญ่แห่งสังคมเอเชีย, วาระสุดท้ายของพระราชครูบุโรหิต, คุณหญิง หอยกับคุณนายหอยเห่อสนทนากัน เป็นต้น ร้อยแก้วกลุ่มนี้มุ่งประชดเสียดสีมนุษย์ โดยผ่านบทสนทนาและพฤติกรรมของตัวละครฝ่ายเลว ดังนั้น ชุดคำจึงมีลักษณะที่ ฟังดูกระด้าง ไม่เหมาะสม เช่น ใช้คำภาษาอังกฤษ แต่ใช้ได้เหมาะกับเนื้อ เรื่องและตัวละครในงานร้อยแก้วกลุ่มนี้ กล่าวได้ว่า อังคารมิได้ใส่ใจว่า คำ ที่ใช้ต้องเป็นคำที่วิจิตร หรรษา หากมุ่งใช้ถ้อยคำให้เหมาะแก่เนื้อเรื่อง แก่น เรื่อง ตัวละคร เป็นประการสำคัญ

งานร้อยแก้วของอังคารใช้คำอย่างเป็นระบบ สามารถ จัดแบ่งเป็นกลุ่มอย่างน่าสนใจ คำในแต่ละกลุ่มสัมพันธ์สอดคล้องกับแก่นเรื่อง และเนื้อเรื่อง ดังต่อไปนี้

1.1 การใช้คำที่สอดคล้องกับแก่นเรื่อง งานร้อยแก้ว ประเภทคำสอน 4 เรื่องเสนอแก่นเรื่องคือ คุณประโยชน์ของธรรมชาติ อวิชาของมนุษย์ และอนิจจังของชีวิต ส่วนงานร้อยแก้วประเภทนิทาน 23 เรื่องเสนอแก่นเรื่องคือ อวิชาของมนุษย์ คุณค่าของธรรมชาติ อนิจจังของ ชีวิต และความรักระหว่างแม่กับลูก กล่าวโดยรวมๆ แล้ว งานร้อยแก้วทั้งหมดของอังคารมุ่งเสนอแก่นเรื่องสำคัญ 2 ประเด็นคือ อวิชาของมนุษย์ และคุณค่าของธรรมชาติ

แก่นเรื่อง 2 ประเด็นนี้มีความเชื่อมโยงซึ่งกัน และกัน คืออังคารเห็นว่ามนุษย์ยังเต็มไปด้วยกิเลส ตัณหา โลภหลงฆ่าฟันกัน มนุษย์เป็นเช่นนี้เพราะมนุษย์มิได้ศึกษาธรรมะเพื่อกล่อมเกลาดวงจิต มิได้ ประพฤติเยี่ยงปราชญ์ซึ่งมุ่งศึกษาแก่นแท้ของชีวิต นอกจากนี้ อังคารยังมีความ เห็นว่า ธรรมชาติมีความดี มีความงาม มีคุณค่า มนุษย์ควรได้สัมผัสเข้าถึง ธรรมชาติ เล็งเห็นคติธรรมในธรรมชาติเพื่อนำมาขัดเกลาอบรมจิตใจตนให้ สูงขึ้น

¹ นันท บวรวิทย์ ผู้แปล, "ผู้เป็นกวีด้วยชีวิตและลมหายใจ," อาจารย์ สาร 60 ปี อังคาร กัลยาณพงศ์ 1 (มกราคม-กุมภาพันธ์ 2530): 64.

² เรื่องเดียวกัน.

อังคารใช้คำนามกับคำกริยา ทั้งที่เป็นคำเดี่ยว และคำซ้อน 4 พยางค์อย่างเป็นระบบคือ ชุดหนึ่งมีความหมายเกี่ยวข้องกับ อวิชาของมนุษย์ อีกชุดหนึ่งมีความหมายเกี่ยวข้องกับคุณค่าของธรรมชาติ ในที่นี้จะกล่าวถึงแต่คำนามกับคำกริยาที่เป็นคำเดี่ยวและใช้อย่างสม่ำเสมอ ส่วน คำซ้อน 4 พยางค์ซึ่งมีความหมายสอดคล้องกับแก่นเรื่องเช่นกัน ผู้วิจัยได้แยก ข้อมูลไปวิเคราะห์ในหัวข้อการใช้คำซ้อน 4 พยางค์¹

1.1.1 คำที่มีความหมายเกี่ยวข้องกับอวิชา ของมนุษย์ คำนามที่น่าสนใจในกลุ่มนี้ได้แก่คำว่า "กาก" และ "วังวน" ร้อยแก้วหลายเรื่องของอังคาร ได้แก่ เสียงของวิญญาณ, น้ำตาจากดวงดาว, ชมรมนขาธิ, ชมรมสวะปฏิภูล, กะลา ไปใหญ่แห่งสังคมเอเชีย, สินค้าอาหารพิเศษ, ปริศนาในปัญญาของมนุษย์, คุณหญิงหอยกับคุณนายหอยเห่อสนทนากัน, ปอดไทยแลนเสียงเครื่องกับปอดมะเร็ง สยาม (อย่าทะเลาะกัน) เมื่อกล่าวถึงตัวละครฝ่ายเลวหรือกำลังประดาม มนุษย์ อังคารใช้คำว่า "กาก" ประกอบอยู่เสมอ ดังตัวอย่างต่อไปนี้

- ล่วงเลยไปกลางกาลนานช้า กระทั่งซากกากอารยธรรมของหมู่ มนุษย์ศิวิไลซ์ยุคสุดท้ายกลายเป็นฟอสซิลหินผา
(เสียงของวิญญาณ, 75)
- แต่กากเถาถ่านของมนุษยชาติทั้งหลายใช้บ้า หาได้ยื่นสิ่งใดไม่ สูญ เสียหมดแม้แต่สัมปชัญญะแห่งดวงวิญญาณ
(น้ำตาฯ, 112)
- เจ้าหนอนร้านนี้เป็นเพียงกากขาทูลาวๆ รองจากมนุษย์มากมายนัก
(น้ำตาฯ, 115)
- ปริมาณกำลังร่าเริงร่าพันเท่กลุ่มกากถ่านเถาของมวลมนุษยชาติว่า อย่างเสียใจเลย
(น้ำตาฯ, 111)
- กากซากมนุษย์กำลังเข้ามาทำลายเราแล้ว
(น้ำตาฯ, 114)
- มันมีคุณค่าวิเศษได้เป็นบันทึกติดติดมศักดิ์กินตำแหน่งอชิบดีเพราะ สามารถกลับของเสีย เช่นปฏิภูลมูลกาก ให้เกิดมีคุณค่าใหม่เป็นไขมัน

¹ดูรายละเอียดหน้า 190-252.

และวิตามินหลายอย่าง

(ชมรมพยาธิ, 120)

- การที่กระผมอาจเื่อมมาสนทนากับท่านในครั้งนี่ ก็เพียงหวัง
รับประทานกากปัญญา จุดไขมันสมองอันมืดทึบให้สว่างไสวขึ้นบ้างเท่านั้น

(ชมรมพยาธิ, 119)

- ขอกากปัญญาจากเทศบาลชั้นสูง ที่ผสมพันธุ์มะขามเหล็กสำเร็จ
จัดการให้กลุ่มบุตรกุลธิดาผสมพันธุ์กับรถยนต์ยี่ห้อวิเศษๆ จะได้เกิดมนุษย์
ประเสริฐ ครึ่งคนครึ่งรถยนต์กลไก

(ชมรมสวະฯ, 141)

- กากดาราไม่เคยไปสวนสนามที่ตลาดนัดสนามหลวงบ้างรีดรับ

(ชมรมสวະฯ, 139)

- ฉันทอยากจะเป็นกากเด็นดาราเหลือเกินเชอเอ๊ย

(ชมรมสวະฯ, 138)

- ฉะนั้น แม้แต่กากเด็นจากยุโรปถ้าแห้วขึ้นคือเสียงแข็งขึ้น สวະชยะ
ทั้งเอเชียก็ต้องนิอบพิเทาเกรงกลัว

(กะลาฯ, 81)

- ในที่สุดที่ประชุมชยะปฏิกลนั้นลงความเห็นให้กากเด็นจากอังกฤษ
ฝรั่งเศส เป็นตัวแทนชยะปฏิกล

(กะลาฯ, 81)

- กลิ่นเหม็นของปฏิกลมูลกากนั้น รบกวนราษฎรผู้ยากไร้แถวกองชยะ
มहिมานั้น ทำให้เกิดการปฏิบัติเปลี่ยนแปลงขึ้นด้วยชาติไฟทันที

(กะลาฯ, 84)

- ท่านจะนำเอากากปัญญาจากสมองของสัตว์ชั้นกลางไปเประอะเปื่อน
ดวงดาวอื่นเปล่าๆ

(ปริศนาฯ, 10)

- ในที่สุดหอยคุณหญิงและหอยคุณนายก็ตายลงกับนายห้าง เป็นการปิด
ฉากสนทนาครั้งสุดท้ายของกากหอยคุณหญิงคุณนาย

(คุณหญิงหอยฯ, 36)

- ถ้าไทยแลนวิเศษ ในฐานะที่เราเป็นกากสาวกพระยาบริบูลย์มังสาหาร

(ปอดไทยแลนฯ, 98-99)

- ท่านชี้แจงว่าสินค้าอาหารวิเศษที่ชาวเอเชียเฉพาะอย่างยิ่งชาว
บางกอกประเทศไทยนิยมรับประทานกันมากมายนั้น ทำขึ้นจากกากขี้ฝรั่งแท้ๆ

(สินค้าฯ, 16)

น่าสังเกตว่า ข้อความหลายแห่ง อังคาร ไม่จำเป็นต้องใช้คำว่า "กาก" ก็ได้ เช่น ซากกากอารยธรรม, กากเก้า ถ่านของมนุษยชาติ, กากซากมนุษย์, กากสาวก หรือข้อความในเรื่องคุณหญิง หอยกับคุณนายหอยเห่อสนทนากัน อาจตัดคำว่า "กาก" ทิ้ง ก็ไม่เสียความ แต่การเลือกใช้คำคำนี้ประกอบ แสดงให้เห็นว่าอังคารตั้งใจใช้เพื่อสื่อความ คิดสำคัญ

คำ "กาก" แปลว่า สิ่งที่เหลือเมื่อคั้น หรือคัดเอาส่วนดีออกแล้ว เช่น กากมะพร้าว, หยากเชือก, เดนเลือก (ใช้เป็นคำด่า) เช่น กากมนุษย์, คนกาก¹ ในที่นี้ เห็นได้ชัดว่า อังคารใช้คำ "กาก" ในความหมายว่า เดนเลือก เพื่อประณามว่ามนุษย์มีแต่ความเลวร้าย มีแต่เปลือกนอก ชีวิตไม่มีแก่นสารอะไร ดังที่อังคารกล่าวประณามอย่างตรงไปตรงมา ว่า

"การผูกไท ใส่หูกระต่าย สวมเสื้อ นอกแบบฝรั่งมั่งค่านั้น เป็นการมารยาสาไทย งมงาย เพียงแต่ของหยาบๆ เปลือกๆ ปลอมๆ ไม่เจริญรุ่งเรืองถึงแก่นแท้จริง"

นอกจากคำ "กาก" แล้ว มีคำอีกชุดหนึ่งที่น่าสนใจคือ "วังวน" ซึ่งมีคำที่เกี่ยวข้องอีกหลายคำ ได้แก่ หัวงน้ำ, มหาสมุทร, กระแสคลื่น, ระลอกคลื่น

คำชุดนี้มีบางส่วนปรากฏใช้ในการ พรรณนาธรรมชาติ ดังนี้

- เราเรียงเรือน้อยที่ล่องลอยมาตามกระแสควาป่า
(บันทึกฯ, 172)
- ส่วนด้านเหนือสุด ทิ้งร่องรอยเรื่องราวของกระแสน้ำป่าเมื่อหน้า
น้ำหลาก
(บันทึกฯ, 173)
- ด้านตะวันตกกระแสน้ำไหลเชี่ยวเป็นลำเร็วแรงกล้า กระทั่งจุด
ฝั่งตรงหน้า
(บันทึกฯ, 172)

¹ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2525 พิมพ์ครั้งที่ 3 (กรุงเทพฯ: อักษรเจริญทัศน์, 2526), หน้า 85.

- ปลายแหลมอยู่ที่ศไต้ ไกลวังวนค้ำน้ำ ท่ามกลางปาชัยภูเขาสองลิบลัว
(บันทึกฯ, 172)
- มีห้วงน้ำวังยังปลายแหลมสุด ดุจวังจระเข้เหวราวายให้รู้สึกสยอง
(บันทึกฯ, 172)
- วันใดมีความเมตตากรุณาในกระแสน้ำ ชเลก็จะเห่เข้ากล่อมด้วย
ระลอกคลื่นอ่อนๆ มาชะอ้อนอ้อมอย่างนุ่มนวลให้นั่งลง
(ดวงใจฯ, 26)
- กระแสน้ำกราดเกรี้ยวจนเกาะเกือบจมน้ำ
(นกนางแอ่น, 53)

น่าสังเกตว่า ในเรื่องดวงใจที่ ไม่มีใครรู้จัก อังคารเลือกใช้คำ "กระแสน้ำ" ส่วนนกนางแอ่นเลือกใช้คำ "กระแสน้ำ" กระแสน้ำ นัยหนึ่งก็คือ สายน้ำ ซึ่งแฝงนัยของความชุ่มชื้น ความฉ่ำเย็น ในเรื่องดวงใจที่ไม่มีใครรู้จัก บริบทของคำ "กระแสน้ำ" กล่าวถึงสายน้ำที่หนุนลมเลี้ยงดูชีวิตของต้นโกงกาง ขณะที่กระแสน้ำ เน้นภาพของคลื่นน้ำ คลื่นทะเลที่ไหวระลอก อาจแฝงความน่าสะพรึงกลัว ความกราดเกรี้ยว ความโหดร้าย ในเรื่องนกนางแอ่น บริบทของคำ "กระแสน้ำ" เป็นข้อความเปิดฉากเรื่องว่า เกิดมรสุมรุนแรงอันเป็นเหตุให้แม่นกนางแอ่น พลัดพรากจากลูก จะเห็นได้ว่า อังคารเลือกใช้คำกระแสน้ำ และกระแสน้ำ ได้เหมาะแก่บริบทมาก เมื่อกล่าวถึงความเมตตากรุณาของสายน้ำ เขาเลือกใช้ "กระแสน้ำ" แต่เมื่อกล่าวถึงความกราดเกรี้ยวของสายน้ำ เขาเลือกใช้ "กระแสน้ำ"

แม้ว่า ตัวอย่างส่วนนี้เป็นเพียงการพรรณนาภาพธรรมชาติ มิได้มุ่งสื่อความหมายพิเศษแต่ประการใด แต่คำชุดนี้ ผู้วิจัยคิดว่ามีความสำคัญในงานร้อยแก้วของอังคารอย่างยิ่ง เพราะสังเกตเห็นว่าอังคารใช้คำชุดนี้อย่างสม่ำเสมอ และบางแห่งใช้ร่วมกับคำที่เกี่ยวข้องกับพุทธศาสนา คือคำ "กรรม" และ "สังสารวัฏฏ์" ดังนี้

- เธอจึงพึงมีเกียรติยศในชั้นคุณนายใจร้ายและดัดจริตคิดมิชอบนานา
ประการ ร่านทะเลอทะยานอยู่ในกระแสน้ำอันเชี่ยวไหลไปเล่ห์วังน้ำ
วน ทั้งทรหดอดทนระริกระรี่ ชีวิตตื่นเต้นไหวไปตามระลอกคลื่นสามัญอัน
มืดมิด กลางห้วงทะเลกรรม และเวรระคนปนกันไป

(คุณหญิงหอยฯ, 31)

- แม้มีหัตถ์ทิพย์แห่งความเป็นไป เอื้อมเลยจากเงื้อมพาชาวดัดสาย พิณพิเศษนั้น ก็จะเป็นลำนำขับช้อนมิติภพชาติสะท้อนคลื่นกระแสกรรมไป หลายดาราจักร

(น้านมฯ, 107)

- ไม่เสียแรงเกิดนบพระศาสนา เพราะพันธูปลานานาชนิดจะได้ล่วง พันหล่มทุกข์ เลิกวนวายห้วงน้ำแห่งสังสารวัฏฏ์

(ชมรมสวฯ, 138)

- (ดวงวิญญาณ) เลื่อนลอยเลยไปกระทั่งถึงห้วงมหาสมุทรอันเว้ง ว้าง ราววนวังสังสารวัฏฏ์ปราศจากขอบเขต

(ชมรมสวฯ, 144)

คำ "วังวน" มีความหมายโดยตรง คือ ห้วง น้ำที่หมุนวน และมีความหมายโดยนัย หมายถึงการหมุนวนเป็นวัฏจักรซ้ำซาก คำ ห้วงชะเล กรรม กระแสกรรม ห้วงน้ำแห่งสังสารวัฏฏ์ และวนวังสังสาร วัฏฏ์ จึงเป็นความเปรียบ สื่อภาพให้เห็นว่า ชีวิตมนุษย์เวียนว่ายตายเกิด เปรียบเสมือนว่ายอยู่ในกระแสน้ำหรือห้วงน้ำที่ไหลวนเวียนไม่รู้จักจบสิ้น อังคาร ใ้ใช้คำ "วังวน" ในความหมายนี้บ่อยครั้งในการพรรณนาฉากหรือเหตุการณ์ ดังนี้

- วังวนเหวห้วย น้ำนิ่งเป็นขวงนิลนุ่มนวลสะท้อน เงาสุมทุมพุ่มไม้ เสมือนกระจกนิลมณีใสลึกซึ้ง จนเราจ้องมองไปเห็นรอยเงาของโลกหน้า

(บันทึก 1, 79)

- แต่เราซึ่งจะนรจากวนวังสายธาราแห่งนี้ไป จะสะท้านเย็น หนาวในใจไปจนวันตาย

(บันทึก 1, 79)

- แพรวพรายวนวังสายน้ำไหล จากพูนนิมานสถานทิพย์

- คำพูดของเราจะไหลปนไปกับโคลนตม ปะทะโชดหินผา ละลาย หายไปกลางวนวังกระแสน้ำไหล

(บันทึก 1, 80)

- แสงแวววาวทอสีเงินขวงจากดาบเสี้ยวเดือนทอง ลงอักขระลึกลับ เป็นลายแทงมหัศจรรย์ จมอยู่ใต้วนวังกระแสธารกลางป่าหิมพานต์

(เสียงของวิญญาณ, 74)

- เกิดเหตุการณ์วิปริตเคราะห์ร้าย ดวงอาทิตย์พุ่งนวยโหมหมากว่า ครั้งใดๆ คลื่นของรังสีมหัศจรรย์ได้ไหววังวนอวกาศ กำเนิดได้ฝุ่นกระแส

แม่เหล็กพิษ พัดขานวิเศษออกนอกวิถีที่มุ่งหมายผันไปด้วยอัตราเร็วปาน
ลมกรด

(ปริศนาฯ, 7)

- สายน้ำไหล พาเอาซากคางคกตายล่องลอย ถึงวังวนใกล้เงื่อมผา
สูง ซึ่งมีรุกขเทพสิงสถิต ณ ร่มไม้ไทรใหญ่

(กลางความเป็นไป, 68)

น่าสนใจว่าฉากหรือเหตุการณ์ต่างๆ เหตุใดจึงต้องใช้คำว่า "วังวน" เป็นไป
ได้ว่า อังคารจงใจใช้เพื่อสื่อนัยของการเวียนว่ายในวัฏสังสาร เพราะข้อ
ความในเรื่องเสียงของวิญญาณเป็นข้อความที่ต่อจากการเปิดเรื่องฉายภาพ
ของโลกที่กำลังเกิดวิปริตผิดอาเพศขึ้น จินตภาพของแสงเดือนที่ส่องกระทบพื้น
โลก อังคารคงสร้างชั้นสื่อนัยว่าเป็นนยานแห่งความหลงเหลวของอารยธรรม
มนุษย์ แสงนั้นได้ "ลงอักขระลึกลับ" และ "จมอยู่ใต้วันวิงกระแสดธาร" ซึ่งก็
คือการจรรจกริกความหลงเหลวบัดซบของมนุษย์ให้ปรากฏสลับไปในกระแสดธาร
ที่มนุษย์ก่อขึ้น ในเรื่องปริศนาในปัญญาของมนุษย์ แม้จะเป็นเรื่องจินตนาการ
กล่าวถึงมนุษย์อวกาศพลัดหลงไปในโลกประหลาดของมนุษย์อุโมงค์ แต่บท
บรรยายในตัวอย่างเห็นได้ชัดว่า อังคารจงใจใช้คำว่า "วังวน" มนุษย์อวกาศ
ในเรื่องนี้ก็คือตัวแทนของมนุษย์ที่ยังหลงในกิเลส การที่พวกเขาต้องหลงอยู่ใน
"วังวนอวกาศ" มาช้านาน ก็สื่อความถึงการเวียนว่ายในโลกีย์นั่นเอง ส่วน
เรื่องกลางความเป็นไป เมื่อคางคกผู้เคยหลงยึดติดในกามตัณหาได้ตายลง
สายน้ำได้พัดพาซากคางคก "ล่องลอย" มาจำเพาะหยุดที่ "วังวน" ใกล้
เงื่อมผาสูง ซึ่งมีรุกขเทพเฝ้ามอง การใช้คำกริยา "ล่องลอย" สื่อนัยถึงการ
ลอยไปอย่างไม่มีแก่นสาร ภาพของซากคางคกที่ถูกสายน้ำซึ่งเคลื่อนไหวอยู่
ตลอดเวลาพัดพาให้ลอยไปอย่างไม่มีจุดหมายนั้น จึงเป็นภาพเปรียบกับชีวิต
มนุษย์ที่วนเวียนในวัฏสังสาร เช่นกัน

คำ "วังวน" ในงานร้อยแก้วของ
อังคาร นอกจากจะใช้ในความหมายว่า วนเวียนในวัฏสังสาร อังคารยังใช้
คำชุดนี้สื่อนัยไปถึง การหลงวนว่ายในอวิชชา ประโยคตัวอย่างข้างต้นใน
เรื่องคุณหญิงหอยกับคุณนายหอยเพื่อสนทนากัน บรรยายว่า "ชีวิตตื่นเดินไหว
ไปตามระลอกคลื่นสามัญอันมืดมิด" คำ "สามัญ" อังคารมักใช้ในความหมาย
ว่า ธรรมดา ซึ่งมีนัยในแง่ไม่ดี ไม่เจริญ เช่นชีวิตสามัญอันสามัญ เป็นต้น
เมื่อประกอบกับประโยคขยาย "อันมืดมิด" จึงช่วยสื่อความถึงอวิชชาอันมืด
บอด คำ "วังวน" ในความหมายนี้ปรากฏตัวอย่างดังต่อไปนี้

- ณ ทะเลแห่งน้ำลาย แหล่งที่คุณหญิงคุณนายให้ร้ายป้ายสีซึ่งกันและกันนั้น ระรวยด้วยระลอกคลื่นของการนินทาว่าร้ายไม่วายว่าง"

(คุณหญิงหอยฯ, 30)

- อีกหอยหนึ่งซึ่งสารสรลงมา เชอเกาะหลักปักแน่นอยู่กลางน้ำ ตมเลน อันโอนเอนเคลื่อนไหวไปตามแรงคลื่นน้ำเงินทองตระกูลของ เชออ่อนหวานเอรีดอรัยต่อโลกียรส

(คุณหญิงหอยฯ, 30-1)

- ในที่สุด หอยคุณหญิงและหอยคุณนายก็ตายลงกับนายห้างเป็นการปิดฉากสนทนาครั้งสุดท้ายของภาคหอยคุณหญิงคุณนาย ก่อนจะได้ล่มจมลงในวังวนกันกระเพาะของพวกซีเหล่าเมายา

(คุณหญิงหอยฯ, 36)

น่าสังเกตว่า คำ "ระลอกคลื่น" และ "แรงคลื่น" ปรากฏในนามวลีว่า ระลอกคลื่นของการนินทาว่าร้าย และแรงคลื่นน้ำเงินทอง ส่วนชชาย "การนินทาว่าร้าย" และ "น้ำเงินทอง" บ่งอวิชาในสันดานมนุษย์ คือการพูดจาส่อเสียด และความโลภในทรัพย์สมบัติ นอกจากนี้ คำกริยาว่า "ล่มจม" ในตัวอย่างที่ 3 ก็น่าสนใจไม่น้อย เพราะล่มจมหมายถึงสิ้นเนื้อประดาตัว โดยปริยายหมายถึง วินาศหรือฉิบหาย "ล่มจมลงในวังวนกันกระเพาะ" จึงสื่อนัยพิเศษว่า ในที่สุด หอยทั้งสองซึ่งมีเพียง "กาก" คือความไม่มีแก่นสาร ก็ได้วิบัติลงเพราะอวิชาของตน ซึ่งจะเป็นเช่นนี้ตราบนานเท่านาน

ความหมายของคำชุดนี้ ยังเชื่อมโยงไปถึงการใช้คำกริยา "บินวน" ในตัวอย่างต่อไปนี้

- (ถ้าดวงตะวันดับแสงลง) หิ่งห้อยจะต้องทำงานกันหนักมากในการส่องแสงสว่างให้โลก... หิ่งห้อยนับด้วยโกฏิล้านจะต้องบินวนกันจนเป็นวงกลมปลั่งแสงไฟจากกันอย่างแรงกล้า จนสว่างไสวลงสู่โลก

(หิ่งห้อยฯ, 72-73)

ในเรื่องหิ่งห้อยผู้โอนเคราะห์ดวงตะวัน หิ่งห้อยตัวละครฝ่ายเลวในเรื่องหลงตระนนงตน คิดบังอาจจะเปล่งแสงแทนดวงตะวัน การใช้คำกริยา "บิน" และคำชชาย "วน" ช่วยสื่อนัยว่า หิ่งห้อยเหล่านี้ ซึ่งนัยหนึ่งคือ มนุษย์ผู้หลงตระนนงตน ได้แต่หลงวนว่ายในอวิชามีสิ้นสุด

ส่วนคำกริยา ชุดคำที่มีความหมาย เกี่ยวข้องกับวิชาของมนุษย์ ได้แก่ คำกริยาแสดงประสบการณ์ว่า "หลงไหล" และคำกริยาแสดงอาการเกี่ยวกับการทำลายหรือการกระทำอันชั่วร้ายของมนุษย์

คำกริยา "หลงไหล" ปรากฏตัวอย่างต่อไปนี้

- อนิจจา (ญา) ละเมอสิ้นสติหลงไหลลงเก็บผักบุง
(ญา, 106)
- กระทบราชินีแห่งแมลงปีกสีทองและผีเสื้องามทั้งหลายต่างหลงไหลมาติดใจล้มตายลงเสมือนแมลงเป็นมันคง
(แหวตฯ, 45)
- แหวทนิยเนตรแห่งเวลาได้มาเห็นและหลงไหลในวงศ์ธรรมชาตินั้น จนหลงทางปะทะหน้าผาล้มสลบไป
(กาลจักร, 36)
- ถ้าประเทศไทยยังบิดซบ ไม่พบข้อบกพร่องของตนเอง ยังนิยมหลงไหลกินกากซีฝรั่งอยู่เช่นนี้ ก็เท่ากับยังป่าเถื่อนอยู่
(สินด้าฯ, 17)

คำ "หลงไหล" แปลว่า เผลอโผล่สติเฟื่อง โดยนัยนี้ คงมีแต่ข้อความในเรื่องญาเพียงข้อความเดียว ที่ใช้ตามความหมายนี้ คือใช้เป็นคำกริยาแสดงสภาพของหญิงชราว่า สติเฟื่อง เพราะนิชใช้สูง จึงละเมอเดินลงเก็บผักบุงจนถูกงูร้ายกัดตาย แต่ข้อความอีก 4 แห่ง อังคารใช้คำนี้แทน "หลง" ในความหมายว่า มัวเมา คลั่งไคล้ การเลือกใช้คำ "หลงไหล" สื่อนัยพิเศษว่า มัวเมาอย่างไม่ได้สติ เพราะฉะนั้น การที่หม่อมมนุษย์หลงไหลมาติดใจแมงมุมที่ถักไว้ล่อเหยื่อ การที่ชาวไทยหลงไหลกินกากซีฝรั่ง ตลอดจนกาลจักรซึ่งเป็นตัวละครฝ่ายดี หลงไหลในวงศ์ธรรมชาติ ล้วนสื่อนัยถึงความหลงในวิชาทั้งสิ้น

นอกจากคำ "หลงไหล" แล้ว ยังมีคำอีกชุดหนึ่ง สื่อความหมายเกี่ยวกับการทำลายหรือการกระทำอันชั่วร้ายของมนุษย์ คำชุดนี้ อังคารได้ใช้แปลกไปจากมาตรฐานการใช้ภาษาไทย เช่น ใช้ผิดบริบท ใช้ผิดหน้าที่ แต่พิจารณาในแง่วรรณศิลป์แล้ว นับว่าอังคารจงใจใช้คำให้สะดุดเด่น เพื่อสะดุดความคิดของผู้อ่าน ตัวอย่างมีดังนี้

- คูลี เขาฆ่าป่าไม้ ทำลายสายต้นน้ำลำธาร ลงทุกเวลานาทีอย่าง
ไม่มีความหมายสิ่งใด เพียงแต่เหตุโลกหลงเงินทองเป็นกอบฏเขาเลากา
น่าอนาถ ต้นไม้ช่วยปรับช่วยปรุงให้อากาศบริสุทธิ์ กำเนิดมนุษย์ทั้งโลก
แต่เขาก็ฆ่าประหารนฤกษาทายคามือ

(นิมิตฯ, 2)

- ทั้งๆ ที่พวกมันมีชีวิตจำเป็นต้องใช้อากาศบริสุทธิ์ไว้หายใจ แต่มัน
กลับระยำต่ำช้า ถึงกับฆ่าอากาศบริสุทธิ์เสียเกลี้ยงโลก จนบรรยากาศ
เน่าเปื่อยไปสิ้นดินน้ำฟ้า

(น้ำตาฯ, 113)

คำ "ฆ่า" และ "ประหาร" แปลว่า
ทำให้ตายหรือทำลาย มีนัยของความรุนแรง ความโหดเหี้ยมแฝงอยู่ โดยทั่วไป
เรามักใช้คำสองคำนี้ในบริบทเกี่ยวกับการฆ่าสัตว์ตัดชีวิต สิ่งที่ถูก "ฆ่า"
มักจะได้แก่ คนหรือสัตว์ที่มีโลหิตไหลเวียน แต่อังคารนำคำสองคำนี้มาใช้ใน
บริบทว่า ฆ่าป่าไม้ ฆ่าประหารนฤกษา ฆ่าอากาศ จึงดูราวกับว่า ป่าไม้
นฤกษาและอากาศมีชีวิตเลือดเนื้อและจิตใจเช่นคน ซึ่งถูกทำให้ตายเสียแล้ว
ด้วยน้ำมือมนุษย์ ทั้งนี้เพราะมนุษย์ไม่ตระหนักในคุณค่าของธรรมชาติ การใช้
คำ "ฆ่า" และ "ประหาร" ในที่นี้ แสดงให้เห็นว่า อังคารห่วงใยธรรมชาติ
อย่างยิ่งและอังคารก็มุ่งบริภาษมนุษย์ที่ทำลายธรรมชาติอย่างหนักหน่วง

- คุณไก่สองตัวที่ถูกมัดขา แต่ยังเบ่งปากจิกปีกตีต่อสู้กันอยู่หลังร้าน
เมื่อวานนี้

(คุณหญิงหอยฯ, 36)

คำ "เบ่ง" แปลว่า ตะเบ็ง เช่น
เบ่งเสียง นยายามขับต้นสิ่งเช่น อูจจาจะ ปัสสาวะ เป็นต้นให้ออกมา อวดว่า
มีอำนาจ¹ จะเห็นได้ว่า "เบ่ง" ไม่มีความหมายใดใช้ร่วมกับ "ปาก" ได้
แต่การประสมคำขึ้นใหม่เป็น "เบ่งปาก" ช่วยสื่อความหมายสำคัญยิ่งในบริบท
นี้ พิจารณาตามความหมายโดยตรงดังกล่าวอาจตีความว่า "เบ่งปาก" คือ
ตะเบ็งเสียงอวดศักดิ์ด้วยความเขลา ดังนั้น อังคารคงมิได้หมายเพียงบรรยาย

¹ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2525,
หน้า 484.

ภาพของไก่สองตัวที่ตั้งท่าต่อสู้กัน หากสั้นกว่า ไก่ทั้งสองตัว ซึ่งเป็นภาพเปรียบเทียบกับมนุษย์ กำลังต่อสู้กันด้วยความเขลา ซึ่งเป็นพฤติกรรมอันน่ารังเกียจในทัศนะของอังคาร

- ผู้ยิ่งใหญ่ยอมอาจมออกมาตั้งดอกมะลิและกระดังงา พิกุลทอง หาราคาไม่มีได้

(ตุลาการ, 63)

คำ "อาจม" เป็นคำนาม แปลว่า ชี (ของคน) เป็นคำบาลี สันสกฤต หมายความว่า สิ่งที่ดีควรล้าง สิ่งที่ไม่ควรชำระ¹ ในภาษาไทย มักใช้ในภาษาระดับทางการ เพราะถือเป็นคำสุภาพ อังคารนำคำนี้มาใช้เป็นคำกริยา แสดงอาการของ "ผู้ยิ่งใหญ่" ซึ่งในที่นี้หมายถึงกษัตริย์ อัจฉริยะ ตัวละครฝ่ายเลวในเรื่องตุลาการ แสดงให้เห็นความจงใจใช้เพื่อสื่อสั้นสำคัญ ในระดับแรกนี้ เราจะเห็นได้ว่า อังคารมุ่งกล่าวถึงพฤติกรรมของมนุษย์ เพราะความหมายของ "อาจม" คือ อัจฉริยะของมนุษย์ ในระดับต่อไป ยังเห็นได้อีกว่า อังคารจงใจประชดเสียดสีพฤติกรรมอันพึงรังเกียจและน่าขยะแขยงของมนุษย์ เพราะสังเกตจากการใช้คำสุภาพเพื่อสื่อภาพอันน่าขยะแขยง และเมื่อพิจารณาจากบริบท ยังเห็นความจงใจประชดชัดเจนขึ้น คือผู้กระทำอาการ ได้แก่ "ผู้ยิ่งใหญ่" ส่วนสิ่งที่ "อาจม" ออกมาคือ สิ่งที่เปรียบเหมือนดอกมะลิ กระดังงา และพิกุลทอง นั้นหนึ่ง นับเป็นการสร้าง ความกลมกลืนแก่เนื้อความ แต่อีกนัยหนึ่ง นับเป็นการจงใจประชดเสียดสีมนุษย์นั่นเอง

- พอได้ฟังคุณหญิงสยายคารมคมคายนั้น ดิฉันเกิดความบังคลาใจ
อยากจะเป็นนักมีตศยาวิทยาขึ้นมาทันที

(คุณหญิงหอยฯ, 32)

- มักง่ายที่จะเหมาเอาว่าไร้ประโยชน์แก่นสาร คือสยายกลั่นแต่
เหม็นเหมาะสำหรับแมลงขึ้นสวะต่ำๆ แมลงถ่อยแต่ถ่ายเดียว

(คดีฯ, 87)

¹ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2525,
หน้า 915.

คำ "สยาย" แปลว่า คลี่หรือคลายสิ่งที่ม้วนหรือเป็นกลุ่มก้อนอยู่ให้แผ่กระจายออก เช่นสยายผม¹ คำว่า "สยายคารม" และ "สยายกลืน" จึงเป็นคำที่ใช้ผิดบริบท เพราะ "สยาย" มักไม่ใช้ร่วมกับสิ่งที่มองไม่เห็นด้วยตา แต่อังคารจงใจใช้เพื่อสื่อให้เห็นว่า "คารม" อันล่อเสียดของคุณหญิงหอย และ "กลืน" อันเนาเหม็น ซึ่งนัยหนึ่งหมายถึงพฤติกรรมของมนุษย์ ได้แผ่กระจายออกไปอย่างน่ารังเกียจ

ทั้งคำนามและคำกริยาที่มีความหมายเกี่ยวข้องกับอวิชชาของมนุษย์ยังปรากฏอีกมากในงานร้อยแก้วของอังคาร แต่ส่วนใหญ่ อังคารมักใช้สื่อนัยประชดเสียดสี ผู้วิจัยจึงนำไปวิเคราะห์ในหัวข้อการใช้มุมมองแบบทรรศนะไว้ขอบเขต²

1.1.2 คำที่มีความหมายเกี่ยวข้องกับคุณค่าของธรรมชาติ ธรรมชาติในทัศนะของอังคาร ไม่ใช่แต่เพียงมีคุณประโยชน์ต่อชีวิต อาทิ มะละกอ เป็นอาหารของมนุษย์เท่านั้น หากมีความสำคัญยิ่งต่อมนุษย์ คือมีคุณค่าทางใจ ธรรมชาติมีความงามที่สามารถขัดเกลาจิตใจมนุษย์ให้ละเอียดอ่อน มีศีลธรรมที่สามารถอบรมจิตใจมนุษย์ให้ประณีต

งานร้อยแก้วประเภทคำสอน 4 เรื่อง และร้อยแก้วเรื่อง บันทึกของจิตรกร จะพบคำว่า "คุณค่า" ปรากฏร่วมกับคำขยาย "แท้" และ "วิเศษ" อย่างสม่าเสมอ อังคารใช้คำว่า "คุณค่า" ในกลุ่มคำเกี่ยวกับธรรมชาติ และกลุ่มคำเกี่ยวกับชีวิต สติปัญญา

1) คำว่า "คุณค่า" ใช้ร่วมกับกลุ่มคำเกี่ยวกับธรรมชาติ

- เมื่อมานิพนธ์พิจารณาถึงคุณค่าแท้ของชวากหนามก็จะเห็นว่าเต็มไปด้วย
ด้วยอุดมคติ คือมีจุดมุ่งหมายของชีวิตนั้นๆ อันเต็มไปด้วยสารัตถประโยชน์ยิ่ง
(คติฯ, 89)

- ช่วยเฝ้าทะนุถนอมอ้อมคุณค่าของฟ้าดิน
(ดวงใจฯ, 29)

- บางคราวก็สนทนากับคุณค่าวิเศษของสิ่งนั้นๆ ทั้งได้อธิบายให้ลูก
บ่าวลูกสาวฟังไว้ เพื่อความบันเทิงใจใหม่ๆ จนลูกทั้งสองชื่นชมและ

¹ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2525,
หน้า 788.

²ดูรายละเอียดหน้า 182-187.

กระตือรือร้นสนใจในคุณค่าต่างๆ ของธรรมชาติ

(หยาดน้ำค้างฯ, 53)

- กุ้งฝอยวิเศษนี้ไม่เคยเอาอาจมโสมมมาหลอกลวง นำแหนหวง
อนุรักษคุณค่าวิเศษสุดไว้สอนมนุษย์ ชั่วกาลนาน

(หยาดน้ำค้างฯ, 53)

- มีจิตรวิจิตรประจวบดวงแก้ววิเศษแจ่มเหตุให้เข้าใจ มิติลับ ลึกซึ้ง
ถึงคุณค่าของฟ้าดิน จบสิ้นสกลจักรวาล

(หยาดน้ำค้างฯ, 54)

- บรรารณาคุณค่าวิเศษนั้นในแง่ใดๆ ก็จะได้ดังถวิลจินดา คือแก้ว
สารพัดนึก นฤมิตประดิษฐ์เอาได้ทุกสิ่งสิ้น

(หยาดน้ำค้างฯ, 55)

- อัศจรรย์ใจในคุณค่าวิเศษของโลกมนุษย์และที่ภพอื่นๆ นำเอาความ
มหัศจรรย์ใจอันใหม่รุ่งมาทักไว้ในธนาคารแห่งวิญญูณตน

(หยาดน้ำค้างฯ, 54)

- เหตุด้วยคุณวิเศษ คุณค่าแท้ คุณค่าทิพย์อื่น ยังมีอีกอเนกประการ

(หยาดน้ำค้างฯ, 64)

- ทั้งเล็งเห็นว่าชีวิตมนุษย์เต็มไปด้วยความบกพร่อง ไม่เต็มบริบูรณ์
จำเป็นต้องแสวงหาคุณค่าที่อื่นๆ อีกมาเติมไว้เพื่อให้ชีวิตเต็มเปี่ยมบริบูรณ์

(หยาดน้ำค้างฯ, 64)

- กระจิริดเล็กน้ออย่างพ่อนี้เท่านั้นที่เคารพเทอดทูนคุณค่าแท้วิเศษ
ของสกลจักรวาลและทุกสิ่งทุกอย่างในธรรมชาตินั้น

(หยาดน้ำค้าง, 67)

- ตั้งหน้าตั้งตาศึกษาเล่าเรียนตลอดชีวิตและสามารถแปรกลับคุณค่า
ธรรมชาติต่างๆ มาเป็นผลงานวิเศษทางนฤมิตกรรมได้ทุกโอกาส

(ก่อนแสงฯ, 108)

- งามรังสีแจ่มจันทร์เจ้าวาระยับย้อยลงในแควแม่ น้ำไหลไหวๆ
แพรวนราวราวเกล็ดแก้วเงินทอง มองแล้วชวนใจใฝ่ฝันเห็นคุณค่าสมบัติ
วิเศษ ที่ธรรมชาติทิ้งขว้างไว้กลางป่าดงพงไพร

(บันทึกฯ, 173)

- เรามีสิ่งวิเศษนั้นคือ ปัญญาญาณอันกล้าหาญเกรียงไกร นอที่จะวิจัย
วิจารณ์รู้แก่นสารคุณค่าแห่งฟ้าดิน

(บันทึกฯ, 175)

- (ปุยมเมฆ) เลื่อนลอยลึบลึวลิวเป็นรูปแก้วแหวนเงินทองอัญมณี
เสมอมีกัลปพฤกษ์สะพรั่งช่อดอกมลงแก้ว แล้วไปรยปรายให้ทานปิตินัยไป
ทั่วพื้นปฐพี สุดแต่ใครจะมีแวตามาเห็นคุณค่าอมตะสมบัติทิพย์อันหาค่าบมิ
ได้ นั้นแล

(บันทึกฯ, 171)

- ดูจเมื่อสายัณห์สมัษ ท่านก็กล่าวไว้หนหนึ่งแล้วว่าสุดแต่ใครจะมีแว
ตามาเห็นคุณค่าอมตะแห่งสมบัติทิพย์อันหาค่าบมิได้นั้น

(บันทึกฯ, 174)

2) คำ "คุณค่า" ใช้ร่วมกับกลุ่มคำ
เกี่ยวกับชีวิต สติปัญญา

- มีแวตาทาเห็นคุณค่าสติปัญญาว่าเป็นหนึ่ง ในความเป็นมนุษย์อัน
ประเสริฐก็จะเกิดใหม่ ฝันไปจากการดักดานดังกล่าวแล้ว

(หยาดน้ำค้างฯ, 65)

- ขณะมีชีวิตก็เสมอว่าละเมอหลับไหลไม่รู้จักตื่นนั้นขึ้นเห็นคุณค่าแท้
จริงของชีวิต ก็จะตายซึ้งลงในความตาย งามายอีกทวิคุณ

(หยาดน้ำค้างฯ, 66)

- รอคอยวันที่ลูกเติบโตมีการศึกษา จะได้อ่านทบทวนถ้อยคำที่พอ
อธิบายให้เข้าใจแจ่มแจ้งแทงตลอด แล้วเพิ่มพูนขึ้นด้วยความคิดของตน
เองที่หมั่นเพ่งพิจารณาและศึกษาจากพระพุทธรเจ้าผู้สูงสุด ลูกก็จะเห็น
คุณค่าอนาคตต่อไป

(หยาดน้ำค้างฯ, 67)

- ถ้าหลงลืมเวลา สรุ่ยสร้อยอย่างทิ้งขว้างเวลาไป ก็เสมอหลงลืม
ทิ้งขว้างคุณค่าแท้ของชีวิต

(หยาดน้ำค้างฯ, 68)

- จะสามารถเพิ่มกำลังวิเศษ ซ้ำกำลังฉานธรรมชาติอาจน้อมคุณค่า
แท้ คือรัตนะทั้งสาม เข้าไว้ในวิญญาณของตนเอง

(หยาดน้ำค้างฯ, 69)

- ... เพื่อจุดมุ่งหมายหลักชัษในคติวิเศษมาสอนใจแต่ผู้มุ่งปรารถนา
คุณค่าของมนุษย์ที่แท้จริงเท่านั้นเอง

(ก่อนแสงฯ, 106-7)

- มนุษย์ส่วนใหญ่ไม่อาจฝากผลงานแทนคุณค่าชีวิตอันเป็นของวิเศษให้สมคุณค่าที่ใดๆ เลย

(ก่อนแสงฯ, 107)

- ในรอบร้อยปีแห่งอายุขัยนั้นๆ บางทีก็ยังไม่ทันคิดในทางสร้างสรรค์ผลงานอะไร ชีวิตก็วอดวายแหลกสลายเสียแล้ว หรือไม่ทันจะมีเวลาเล่าเรียนรู้จักคุณค่าแห่งชีวิตแท้จริงที่จะก่อให้เกิดให้มีความคิดเห็นเป็นของตนเอง

(ก่อนแสงฯ, 107)

การใช้คำ "คุณค่า" บ่อยครั้ง นอกจากจะช่วยย้าสารอันเป็นแก่นของตัวบทประพันธ์ให้ตราตรึงในใจของผู้อ่านแล้ว ยังชี้ให้เห็นว่า คุณค่าของธรรมชาติในทัศนะของอังคารเป็นคุณค่าในแง่อุดมคติอันสูงส่งที่ส่งอิทธิพลต่อการดำเนินชีวิตให้มีคุณค่า

อังคารแสดงแนวคิดนี้ให้ประจักษ์ชัดยิ่งขึ้น โดยผ่านคำว่า "สุนทรีย์" และ "ทิพย์" สองคำนี้ปรากฏใช้มากเป็นพิเศษ และมีความหมายลึกซึ้งในงานกวีนิพนธ์ของอังคาร¹ ในส่วนงานร้อยแก้ว อังคารใช้คำสองคำนี้ในทำนองเดียวกัน กล่าวคือ อังคารใช้เพื่อสื่อความคิดสำคัญว่า ธรรมชาติมีความงามหรือสุนทรีย์ที่วิเศษล้ำค่า อันสามารถก่อให้เกิดแรงใจ แรงกายและสามารถกล่อมเกลาจิตใจให้ประณีต ดังนี้

- หฤทัยดวงนั้นก็ประมวลสิ่งสุนทรีย์ที่สุดแสนประณีตนั้นบอมนั้นไว้เป็นมุลนิธิทิพย์

(บันทึกฯ, 174)

- ดวงวิญญาณ ซึ่งเราถือเป็นหน้าที่ จะต้องตั้งใจเรียนรู้ปฏิบัติประจำวัน สะสมสิ่งสุนทรีย์วิเศษไว้ นกมิตในงานศิลปกรรม เสมือนกินข้าวกินน้ำให้เกิดร่างกายฉันใด ใจเราดื่มรสสุนทรีย์เพื่อเกิดพลังใจฉันนั้น

(บันทึก 1, 82)

- ได้นกมิตงานมิ่งมลลจากความคลาไคลได้คิดประดิษฐ์สิ่งสุนทรีย์วิเศษ (หยาดน้ำค้าง, 53)

¹ดู สุจิตรา จงสถิตย์วัฒนา, "กวีนิพนธ์ของอังคาร กัลยาณพงศ์: ศาสนาแห่งสุนทรีย์," ปารายสาร 60 ปี อังคาร กัลยาณพงศ์. 14 (มกราคม-กุมภาพันธ์ 2530): 35-51.

- เกิดมาเพื่อบูชาสกลจักรวาล ชาบซึ่งแก่นสารแห่งสุนทรีย์อย่างน่า
อัศจรรย์

(น้ำตาฯ, 116)

- (บุษเมฆ)... เลื่อนลอยลิบล้อปลิวเป็นรูปแก้วแหวนเงินทองอัญมณี
เสมอมีกลปนฤกษ์สะพรั่งช่อดอกผลแก้ว แล้วโปรยปรายให้ทานปิตินัยไป
ทั่วพื้นปฐพี สุดแต่ใครจะมีแววตาเห็นคุณค่าอมตะสมบัติทินัยอันหาค่าปมิ
ได้ นั้นแล

(บันทึกฯ, 171)

- มองเห็นแต่แง่สมบัติทินัยสุนทรีย์ ที่ธรรมชาติโปรยปรายให้ทานทุก
มิ่งขวัญอันอารยะ จะนำไปซื้อหาทรัพย์สินที่บรมสุขสุดลึกซึ้ง

(บันทึกฯ, 176)

- พอมองเห็นลึกซึ้งถึงคุณค่าทินัยจนเปี่ยมล้นอยู่ทั้งดวงใจ มั่งคั่งกว่า
มหาเศรษฐี

(หยาดน้ำค้างฯ, 67)

- ถึงขั้นนั้นก็จะประมวลคุณค่าดลใจได้คิดนึกฝันสร้างสรรค์องค์คุณค่า
วิเศษให้สติปัญญาล่วงถึงซึ่งความเป็นทินัย

(หยาดน้ำค้างฯ, 53)

- ไม่มีใครสนใจใยดี นานๆ จะมีแววตาเห็นค่าปรัชญาสามารถ
กลั่นเป็นไอสดิทินัยบำรุงวิญญาณให้ปิติขึ้นบานสู่แก่นสารอันลึกซึ้ง

(บันทึกฯ, 173)

- อ่อนไถ้จะประทานประกายปิตินัยมาให้ญา

(ถ้ำ 104)

- ญาเกิดแรงยินดีมีปิติ เป็นทินัย ทำกับชาอายุวัฒนะ ทำให้ญาชืดอายุ
ชียออกไปอีกนานที

(ญา, 105)

- ทำให้ญาดีอกดีใจจนเกิดปิติ เป็นแรงทินัยมีกำลังวังชาสดชื่นขึ้น

(ญา, 105)

- เมื่อไม่มีจุดหมายชัยแห่งสมัยผลร้ายก็คือหลงเหลวเปล่า สูญไปใน
ความวิบัติวิบากกรรมอย่างไม่รู้จักถึงฝั่งภพชาติ อันควรจะได้พักผ่อนมโนคติ
ลงที่ตรงฝั่งฝันหรือด้วยอำนาจชาตुरूวิเศษนฤมิตมิตินัยแห่งญาณปัญญาชั้น
เป็นปรมาตมันอันไพศาลในที่สุด

(กะลาฯ, 78)

- เวลาอันแสนบรมสุข มักประมาทหลงเหลือจนลืมหน้าที่ทอง อันมีค่าควรที่จะตื่นขึ้นเสาะแสวงหา ศึกษารู้แก่นสารของชีวิต แล้วปฏิบัติผลิตดอกออกผลงานทิพย์ไว้ในโลก

(นิมิตฯ, 4)

- เรามีบิรวารทิพย์ทั่วไปทั้งพื้นปฐพี

(บันทึกฯ, 175)

- มนุษย์ใดที่รู้จักซึ่งถึงคุณค่าทางใจก็ร่ำรวยมั่งคั่งเป็นมหาเศรษฐีในทันทีทันใด เพราะทรัพย์ทิพย์ทั้งหลายนั้นเต็มเต็มทั้งดวงใจ คือเป็นผู้เพียงพอเต็มเปี่ยมแล้ว

(หยาดน้ำค้างฯ, 63)

คำนามอีกคำหนึ่งที่มีความสัมพันธ์กับแก่นเรื่องนี้คือ คำว่า "แวมตา" ซึ่งปรากฏใช้ในบริบทที่กล่าวถึงการประจักษ์ในสังขารของธรรมชาติ ดังนี้

- ถ้าท่านไม่รู้จักสิ่งทั้งปวง ล่วงเกินเหยียบย่ำข้ามคุณค่าไป ชาดไร้แวมตาประณีตถึถ้วนแล้วไซ้ ท่านจะมีได้พบเห็นตัวฉันเลย

(ดวงใจฯ, 23)

- นานๆ เข้าก็จะมีกำลังสั่งสมไว้มหาศาลจะร่ำรวยด้วยแวมตาวิเศษสามารถรู้แจ้งถึงคติธรรมลึกล้ำ ที่ซ่อนเร้นอยู่ในสรรพสิ่งเพราะอะไร เพราะการสั่งสมในแง่วิเศษ

(บันทึกฯ, 174)

- ถ้าเรามีการอบรมบ่มนิสัยให้มีสติปัญญาวิเศษ แวมตาเลอเลิศด้วยสุนทรี เราก็จะเห็นสมบัติทิพย์อยู่รอบข้าง

(หยาดน้ำค้างฯ, 54)

- นับว่าพ่อโชคดี ที่มีแวมตาได้มาเห็นคุณค่าประเสริฐของดินและฟ้าอันหาค่าบ่มมิได้

(หยาดน้ำค้างฯ, 54)

- น้ำค้างก็อย่างเสมอว่าเศร้าสร้อยน้อยใจที่จะต้องพลันแตกดับวิบสลายอำลาจากเราไป ไม่ได้อยู่เจียรไนแวมตาให้ซึ่งคุณค่าของแสงรุ่งและสุนทรีอื่นๆ

(หยาดน้ำค้างฯ, 57)

- สองโลกมนุษย์มาแล้วนับโกฏิล้านกับปีก็กลับก็มิได้เก่า แต่ยังไม่อยู่เสมอและกลับใหม่พริ้งอยู่ทุกเวลานาทีที่แววตามนุษย์ได้พบเห็น

(หยาดน้ำค้างฯ, 66)

- จะได้ลากแอกเกวียนแห่งชีวิตนั้นไป ด้วยความปิติยินดีอย่างมีแววตา ไม่ใช่โศโง่เขลา...

(หยาดน้ำค้างฯ, 69)

- แต่ใครเล่าจะเห็นความสำคัญแห่งลีลาลำนำการทำงานของหมู่เมฆ ต้องมีแววตาที่เหนือเมฆ จึงจะมองเห็นได้ชัดเจนแจ่มแจ้งยิ่ง

(ก่อนแสงฯ, 105)

- แต่ที่ดวงตะวันขอแสงและสร้างบรรยากาศทึบกำนัลแต่โลกนั้น นอ เห็นจริงจัง เห็นด้วยแววตาทั้งสองพร้อมด้วยแววสติปัญญา ที่เรียนรู้มาจากครูบาอาจารย์และการฝึกฝนตนเองจนแตกฉาน เชี่ยวชาญ พอจะรู้เห็นได้ตามกำลังวิริยะที่สั่งสมไว้

(ก่อนแสงฯ, 115)

- แสงสหัสรังสีต้องการแววตาวิเศษได้มาเห็นและรู้คุณค่าซาบซึ้งจึงจะอ้าอึ้งอยู่มีรัฐที่จะอธิบายให้เข้าใจจริงอย่างไรได้...

(ก่อนแสงฯ, 114-5)

คำ "แวว" หมายถึง สิ่งที่เป็นเยื่อบาง มีลักษณะใสเป็นแสงว่ดั่งแก้วหุ้มด้านนอกของดวงตา เรียกว่า แววตา โดยปริยายหมายความว่า เป็นยอด ดูประหนึ่งว่าของดวงตา เช่น "เจ้าแก้วแววตา"¹ ดังนั้น คำว่า "แววตา" จึงสื่อถึงของความละเอียดอ่อนของประสาทสัมผัส อังคารใช้คำนี้เพื่อสื่อให้เห็นว่า การที่มนุษย์สามารถ "สนทนา" หรือ "อาบซับ" คุณค่าของธรรมชาติได้ ต้องมีอารมณ์ละเอียดอ่อน ประณีต มีสติปัญญาอันเฉลียวฉลาด เผื่อครุ่นคิดไตร่ตรองข้อธรรมะจากธรรมชาติอยู่เป็นนิจ

อังคารมิได้เอ่ยอ้างถึงคุณค่าของธรรมชาติอย่างฉาบฉวย หากกล่าวย้าอยู่ในทุกบททุกตอนของงานร้อยแก้วของเขา โดยสื่อผ่านการใช้คำว่า "คุณค่า" "สุนทรีย์" "ทิพย์" และ "แววตา" อย่างเป็นระบบ กล่าวคือ ธรรมชาติมีคุณค่าสุนทรีย์ วิเศษล้ำ ซึ่งน่าอัศจรรย์ใจ น่าอนุรักษ์ หวงแหน และควรที่มนุษย์จะได้มีโอกาสสัมผัสเข้าถึง เพราะคุณค่า

¹ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2525, หน้า 764.

ของธรรมชาติมีคำราวกับ "แก้วสารพัดนึก" และนำขึ้นดูจ "ทิพย์" อันชโลม
หล่อเลี้ยงดวงจิตให้บริสุทธิ์ใส ก่อเกิดแรงใจล้นท้นเพื่อสร้างประโยชน์ก้ำนัลแด่
โลก ดังนั้น การที่มนุษย์จะชัชชาบคุณค่าอันสูงส่งเช่นนี้ได้ จึงต้อง "สับแหวดดา
ให้คมกริบ" คืออบรมบ่มนิสัยหรือปฏิบัติตนในแนว "อมตธรรม" แห่งพระสัมมา
สัมพุทธเจ้า ให้มี "ปัญญาอันกล้าหาญเกรียงไกร พอที่จะวิจัยวิจารณ์รู้แก่น
สารคุณค่าแห่งฟ้าดิน มองทะลุปรุโปร่งเห็นคติธรรมไปสิ้นทุกกรวดหินดินทราย"
(บันทึกฯ, 175)

1.2 การใช้คำที่เกี่ยวข้องกับพุทธศาสนา

คำ "ศาสนา" ในที่นี้ ผู้วิจัยถือตามคำนิยามของ
พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2525 ว่า ลักษณะความเชื่อถือของ
มนุษย์อันมีหลักคือ แสดงกำเนิดและความสิ้นสุดของโลก เป็นต้น ประการหนึ่ง
และแสดงหลักธรรมเกี่ยวกับบุญบาปอันเป็นไปในฝ่ายศีลธรรม ประการหนึ่ง¹

คำที่เกี่ยวข้องกับพุทธศาสนา. ในงานวิจัยนี้ใช้
หมายถึงคำที่แสดงความหมายเกี่ยวข้องกับหลักธรรมคำสอนของพระพุทธเจ้า
เช่น กฎไตรลักษณ์ คือ ทุกขัง อนิจจัง อนัตตา อริยสัจ 4 คือ ทุกข์ สมุทัย
นิโรธ มรรค เบญจขันธ์ คือ รูป เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ และคำที่ใช้
เกี่ยวเนื่องกับแนวคิดทางพุทธศาสนา เช่น วัฏสังสาร กิเลส กาม ตัณหา
โลกีย์ อวิชชา อามิส ปัญญาบารมี ธรรมสันดุฎฐิ สันโดษ ทักขินาวัฎฐิ สัจจะ
ความแตกดับ ความตื่น ความคับแคบ ความหลง ความเขลา

งานร้อยแก้วของอังคาร นอกจากร้อยแก้ว
ประเภทคำสอน 4 เรื่องแล้ว งานร้อยแก้วประเภทนิทานอีก 23 เรื่องก็มี
เนื้อหาที่มุ่งสั่งสอนเช่นกัน อังคารมิได้สอนคติธรรมอย่างการทำดีได้ดี ทำชั่ว
ได้ชั่ว แต่เขามุ่งเสนอแนวคิดเชิงปรัชญาทางพุทธศาสนา ซึ่งให้เห็นว่า มนุษย์
มีกิเลส โลภีและอวิชชา เวียนว่ายในห้วงสังสารวัฏไม่สิ้นสุด และทางหลุด
พ้นนั้น คือการฝึกอบรมจิตใจให้สูง ศึกษาหลักธรรมคำสอนขององค์สัมมา
สัมพุทธเจ้า ดังนั้น งานร้อยแก้วของอังคารจึงมีคำที่เกี่ยวข้องกับพุทธศาสนา
มากเป็นพิเศษ ดังตัวอย่างต่อไปนี้

¹ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2525,
หน้า 770.

- ทั้งจะมีกองทัพในเบญจชั้นตามมาซ้ำเติมอีกคือ อนิจจา ลากะ
ได้แก่ การไม่ได้สิ่งที่ปรารถนาต้องการสะใจ
- ปิยวิปโยค ได้แก่ การต้องพลัดพรากจากสิ่งที่เป็นที่รักที่ชอบใจ
- อัปปิยสัมปิโยค ได้แก่ การต้องประจวบเข้ากับสิ่งซึ่งไม่เป็นที่รักที่
ชอบใจ
 - อุปายาสะ ได้แก่ความคับแค้นใจ
 - โทมนัสสะ ได้แก่ การหมดความเข้มแข็งเสียความสำราญใจ
 - ทุกข์ ได้แก่ ความเจ็บป่วยไข้ หมดความสำราญทางกายอื่นๆ ทุกชนิด
 - ปริเทวะ คือ การร้องไห้คร่ำครวญ
 - โสภะ ได้แก่ การเผาผลาญจิตใจให้เหือดแห้งกรอบเกรียมไหม้
 - มรณะ ได้แก่ การต้องแหลกสลายสูญสิ้นชีวิต
(ก่อนแสงฯ, 112)
- ชาติ คือ การที่รูปและนาม คือ เวทนา สัญญา สังขาร และวิญญาณ
ต่อเนื่องกันไปโดยไม่ขาดสาย
(ก่อนแสงฯ, 111)
- ชรานานา ประการหมายถึง อัปภิจฉินชรา คือชราที่ไม่ถูกปิดบัง
และภิจฉินชรา คือชราที่ถูกปิดบัง
(ก่อนแสงฯ, 111)
- ชาวดอกไม้ดอกหญ้าทั้งหลายก็เริ่มโรยรา คือชราลงด้วยอายุขัยนั้น
สิ้นนักษณา
(ก่อนแสงฯ, 111)
- บุษเมฆน้อยใหญ่ก็สลายตัวฟายฟ่อนจะอันฟ้าเป็นน่านารูปนิมิต วิจิตร
สุดแล้วแต่แ่งคิด นานาจิตต์จะตลกวิ้งค์เห็นเป็นไป
(ก่อนแสงฯ, 101)
- ผู้ไม่มีชาติตฤณูชากที่จะหยิ่งคิดถึงมิติที่ชอบธรรมได้
(ก่อนแสงฯ, 102)
- ดวงตะวันก็ทำงานของท่านไปอย่างลึกลับ แน่วแน่เด็ดเดี่ยวสม่ำเสมอ
ตามลำพัง ไปท่ามกลางอนันตกาลอันนานซ้ำปราศจากขอบเขต
เหนือกว่าอกาลิโก
(ก่อนแสงฯ, 105)
- (น้ำค้าง) เชอก็ย่อมมีหน้าที่สร้างสรรค์พระมหาสมุทรอยู่เจียบๆ...
ทั้งเป็นเอตทัคคะในหนทางตนเองอย่างจริงจัง
(ก่อนแสงฯ, 106)

- ด้วยพ่อเกิดมาพร้อมกับความผูกพันหลงใหลรักใคร่ในธรรมชาติ อยู่ในชั้นขสันดานปานมั่งคั่งชาติวิเศษ ผสมผสานกับวิญญานเลขที่เดียวปราศจากใครฝึกสอน

(หยาดน้ำค้างฯ, 54)

- ทั้งสองสู้กันด้วยระบบคลื่นเสียงเอคโค สั่นก้องหน้าผาแห่งเทือกขุนเขา ภายนอกวิชาสามัญ

(ปอดไทยแลนฯ, 98)

- เห็นมิติความว่างอันหลากหลายคือสูญญะนั้น กลับเป็นตัวตนอันยิ่งใหญ่ (นิมิตฯ, 4)

- ถ้าสวรรค์และนิภนี้ติดตามได้ ด้วยหฤทัยดวงใด หฤทัยดวงนั้นก็จะมีประมวลสิ่งสุนทรีย์ที่สุดแสนประณีตนับอนันต์นั้นไว้เป็นมุลนิธิทิพย์กลางชนาคารแห่งสติญาณปัญญาบารมี

(บันทึกฯ, 174)

- ในโลกปัจจุบันนี้เต็มไปด้วยวิสัยสามัญสัตว์อันจัดเจนไปแต่คติธรรมดาถ้วนทั่วทุกตัวตน

(ดวงใจฯ, 24)

- เสียงเครื่องปรามด้วยเอกรรณประโยคหรือประโยคสามัญ คือจากประชาชนและภริยาไม่ซบซือนัก พอจะอวดได้วิชาให้เข้าใจได้บ้าง

(ปอดไทยแลนฯ, 93)

- คงจะไม่รู้จักแจ้งไปได้หมดสิ้นหรอก เกินวิสัยสามัญในโลกา

(ดวงใจฯ, 23)

- น้ำใจฉันนั้นเท่าเทียมน้ำพระหฤทัยพระผู้เป็นไปอันใหญ่ยิ่ง และได้ร่วมงานของพระองค์ผู้สูงสุดด้วยยินดีมีอามิสสินจ้างรางวัลใดๆ ตอบแทนเลย

(ดวงใจฯ, 27)

- เป็นอัสัญญาประดุจลมที่นั่นแล

(ดวงใจฯ, 21)

- ท่านเจ้าวจีงชิมดินแสงหล่นมีดมนเสมอนดับได้ ในคืนมีดมีดไม่มีแม้แต่แสงดาวมุ่มงบุงกราวป่า โลกียะอย่างชนิดคล้ำหัวเสื่อที่เดียว

(คติฯ, 88)

- จะให้หน้าติดดินกอบโกยกันแต่ผลประโยชน์โลกียะไม่รู้จักจบสิ้นนั้นสมควรแล้วหรือไฉน

(คติฯ, 87)

- เป็นวัฏจักรแห่งความดี เสมอมีไมตรีจิต
(คติฯ, 86)
- หลายศตวรรษแล้วที่ท่านไม่เคยใช้ชีวิตตามสภาพเหมาะสมกับสัจจะ
แห่งธรรมชาติ
(ปริศนาฯ, 10)
- มีอายุขัยอันสั้น พ่ายแพ้กระแสชราภาพ และตายไปก่อนถึงรอบร้อยปี
(ปริศนาฯ, 10)
- กิเลสมารเก่าของท่านยังไม่ถูกเปลี่ยนแปลงเลย
(ปริศนาฯ, 10)
- แล้วล่องเลยไปกระทั่งถึงชนาคารอสุจีเก็บกักไว้เป็นของวิเศษ
สำหรับโลกิยมนุษย์ลอยเรือสำราญร่านกามรสชดสายแม่น้ำเจ้าพระยา
(คุณหญิงหอยฯ, 36)
- ใ้เรื่องรสล้าโลกีย์ หรือตัณยาเปรตนรกอเวจีนี้ ฉันไม่ต้องการ
นะยะ
(คุณหญิงหอยฯ, 35)
- ในขณะที่ปัญญาชนท่านเคี้ยวกินเล่นลิ้นอย่างเอร็ดอร่อยในร้อยรสโลกีย์
เราก็ง่อม่อมยกะรอกไป
(คุณหญิงหอยฯ, 35)
- ที่กล่าวนี้ด้วยเมตตาธรรมเป็นที่ตั้ง
(ปริศนาฯ, 10)
- ไม่มีหลักประกันอันใดในชีวิต แต่เจ้าก็ได้คิดน้อยอกน้อยใจ ดูกิริยา
แจ่มใสร่าเริง เบิกบาน ชวนสะท้านแก่เมตตาธรรมเป็นยิ่งนัก
(บันทึกฯ, 177)
- ใจเราซึ่งสงบสงี่ยมนั้นอบน้อมถ่อมสันโดษดวงชีวิ สุดที่จะมีใครรู้
เห็นประเด็นแ่งความจริง
(บันทึกฯ, 175)
- เราสมปรารถนาในสิ่งสินทรัพย์สมบัติพิเศษคือธรรมสันตุฎฐิ
(บันทึกฯ, 175)
- เรานี้เสมือนมิใช่มนุษย์ ด้วยผุดเกิดในรูปใหม่พริ้ง ยิ่งประจักษ์รักรู้
เห็นความเป็นจริง แน่หนึ่ง และนิ่งสนิทดุจวงค์จิตรนิทรารมณ์
(บันทึกฯ, 175)

- ถึงแม้ว่าสามารถอนุมัติหัตถ์พิเศษ ทำด้วยสิ่งกษิย์ที่สมปรารถนาทุกสิ่งอัน คือประกอบด้วยปัญญาบารมีที่จะพบคำตอบอันได้แก่สาระสำคัญ

(ดวงใจฯ, 18)

- ท่านจะเปลี่ยนสันดานในดวงวิญญาณให้ดีขึ้นได้ไหม กล่าวคือเลิกประพฤติปฏิบัติแบบสัตว์ป่าทารุณโหดร้าย และวางแนวชีวิตใหม่ตามทัศนะอภิปรัชญาของเทพเจ้า

(ปริศนาฯ, 12)

- สักวันหนึ่งมดจะทำลายล้างโลกอีก เปลี่ยนให้สัตว์อื่นครองโลกต่อไป ช้ำร้ายกว่าเก่าฯ ประดุจกำกังกาเกวียนเวียนวิภุญะ เป็นไปเช่นนั้น นับโกฏิล้านปีที่เดี๋ยว

(ปริศนาฯ, 12)

- เสียงสะท้อนเบาๆ จากเงาของเจตภูติหนึ่งซึ่งเรื่องราว แสงสภาวะวาวกำลังทักษิณาวิภุญ์รอบเงื่อมผาสุง

(น้านมฯ, 108)

- ดูรา ท่านผู้อยู่ชั่วนิรันดร์ สักวันหนึ่งท่านจะเห็นเราแตกดับไปเฉยปนดินทราย

(บันทึก 1, 80)

- ขาดแห่งความดับแค้นคือกววนอยู่ในความไม่รู้สึกสมปฤดีใดๆ นั้น เป็นกะลาสิ่งเดียวกัน

(ดวงใจฯ, 20)

- (รูปเส่นหาอาลัย) ละเมอดั้นรนเป็นครั้งสุดท้าย ถึงความมีชีวิตชีวาแต่พลังแรงอำนาจของเวลานับยังดับให้จมลึกในความหลับไหลไปทุกๆ วินาที จนอวสานสิ้น

(ความฝันฯ, 72)

- เวลาดูเสมอว่าหลับไหล แต่ในความหลับสินนั้น อาจกลับกันเป็นความตื่นอันแท้จริงก็ได้

(นิมิตฯ, 4)

- เราปรารถนาอำมฤตมหามตะนิพพาน แต่ไม่โลกหลงดูหม่มมนุษย์งกโลกหลงบ้ำหลังกันอย่างชู้ชงกโลกหลงอาหารทรัพย์สินศฤงคารบริวารนั้นแล

(บันทึกฯ, 175)

- ทั้งสัตว์จำพวกหอยทาก กำลังกัมกนดินเรื่อยเปื่อยช้าๆ ระมัดระวังเสมือนจะข่องเบาไปชโยความตื่นของมนุษย์ ในโลกอันหลับไหลนั้น

(ความฝันฯ, 70)

- เสมือนเมามายคลั่งไคล้ไปด้วยความบัดซบ
(ปอดไทยแลนฯ, 92)
- ทำลายสายต้นน้ำลำธาร ลงทุกเวลานาทีอย่างไม่มีควมหมายสิ่งใด เพียงแต่เหตุโลกหลงเงินทองเป็นกอบฏูเขาเลากาน่าอนาค
(นิมิตฯ, 2)
- โลกที่กว้างก็อ้างกว้างลงกับความดับแคบคือเสมอว่ามนุษย์นี้ประหนึ่งเป็นปูหอย
(คุณหญิงหอยฯ, 30)
- สัตว์เลื้อยคลานรูปประหลาด หิวโหยตะกละกลืนกินความโง่เฉลาเมามายจนล้าล็กสลบไปในความมีดมนอนชกาล
(ความฝัน, 71-2)
- หอยதாகคลานมาช้าๆ หารู้พิษสงของเวลาไม่ กระทั่งดับคลานมาถึงความตายผู้เปื่อยไป
(นิมิตฯ, 5)
- ดูเถอะเขาอันหมิ่นแสนในแดนดินยังหลับสนิท เว้นแต่หมู่มนุษย์บ้าหลังโลกหลงละเมอในเงิน เพื่อเจ้าในกองทอง
(นิมิตฯ, 3)

จากตัวอย่างข้างต้น จะเห็นได้ว่า อังคารใช้ศัพท์ทางศาสนาในบริบทที่มุ่งสั่งสอน ชี้แนะโดยตรง แม้จะเป็นศัพท์ยากที่ไม่ปรากฏใช้ในชีวิตประจำวัน แต่อังคารก็ได้แปลความด้วยถ้อยคำที่เข้าใจง่ายดังเช่น โสภะ ได้แก่การเผาผลาญจิตใจให้เหือดแห้งกรอบเกรียบไหม้ เป็นต้น

น่าสังเกตได้ว่า คำที่เกี่ยวข้องกับพุทธศาสนามักปรากฏในบริบทที่กล่าวถึงธรรมชาติ เช่น ปุยเมฆน้อยใหญ่ ที่สบายตัวฟ่ายฟ้อนจะอ่อนฟ้าเป็นน่านารูปนิมิต เป็นต้น แสดงให้เห็นว่า บทพรรณนาธรรมชาติในงานร้อยแก้วของอังคารมีความสัมพันธ์เชื่อมโยงกับการสื่อปรัชญาทางพุทธศาสนา มิใช่เป็นฉากธรรมชาติที่ใช้ประกอบท้องเรื่องอย่างฉาบฉวย นอกจากนี้ ยังปรากฏในบริบทที่มุ่งบริภาษมนุษย์ เช่น ชาติแห่งความดับแคบ คือกววนอยู่ในความไม่รู้สึกสมปกติใดๆ นั้น เป็นกะลาสิ่งเดียวกัน, สัตว์เลื้อยคลานรูปประหลาดหิวโหย ตะกละกลืนกินความโง่เฉลาเมามาย จนล้าล็กสลบไปใน

ความมิดมนอนชกาล ตัวอย่างส่วนนี้จึงช่วยเสริมให้เห็นชัดเจนยิ่งขึ้นว่า อังคาร มุ่งบริภาษมนุษย์ในเรื่องอวิชา

การใช้คำที่เกี่ยวข้องกับพุทธศาสนา จึงเป็นการ ย้ำเน้นให้เห็นว่า อังคารตั้งใจแสดงหลักธรรมทางพุทธศาสนา โดยสื่อผ่านการพรรณนาธรรมชาติและการบริภาษมนุษย์

1.3 การใช้คำที่หมายถึงธรรมชาติ

คำ "ธรรมชาติ" ในงานวิจัยนี้ ใช้ในความหมายว่า สิ่งที่เกิดขึ้นและเป็นอยู่ตามธรรมดาของสิ่งนั้นๆ¹ ดังนั้น คำที่หมายถึงธรรมชาติ จึงหมายรวมถึงแต่ พระอาทิตย์ พระจันทร์ ดวงดาว สายลม สายฝน เมฆ หมอก น้ำค้าง นิช อย่างไรก็ตามก็ดี ในบทนี้จะกล่าวเฉพาะการใช้คำว่า พระอาทิตย์ พระจันทร์และดวงดาวเท่านั้น เพราะเห็นได้ว่า คำทั้งสามมีการหลากคำใช้ อย่างน่าสนใจ

อังคารกล่าวถึงพระอาทิตย์ พระจันทร์และดวงดาว บ่อยครั้งมาก และใช้คำหลากหลายเช่น

พระอาทิตย์ ใช้คำว่า พระสุริยา, ดวงตะวัน, พระอาทิตย์

พระจันทร์ ใช้คำว่า ศศิธร, แจ่มจันทร์เจ้า, เสี้ยวเดือนทอง, พระจันทร์

ดวงดาว ใช้คำว่า ดวงดาราภิภา, ดวงดารา, ดวงดาว

จะเห็นได้ว่า ชุดคำเหล่านี้แม้จะมีบางคำที่เป็นวงศัพท์ ในภาษากวี เช่น พระสุริยา ศศิธร ดาราภิภา แต่ก็ก็เป็นคำที่ใช้อย่างแพร่หลาย ยกเว้นคำว่า แจ่มจันทร์เจ้า และเสี้ยวเดือนทอง สองคำนี้เป็นศัพท์เฉพาะตัวของอังคาร มีใช้มากทั้งในงานร้อยแก้วและกวีนิพนธ์ของเขา

ชุดคำเหล่านี้มีที่น่าสนใจคือ อังคารได้เลือกใช้อย่างเป็นระบบ จัดแบ่งเป็นสองกลุ่มใหญ่ๆ ได้ดังนี้

1.3.1 กลุ่มที่ใช้พรรณนาธรรมชาติ คำในกลุ่มที่ใช้ พรรณนาธรรมชาติได้แก่ คำในวงศัพท์ภาษากวี คือพระสุริยา ศศิธร แจ่ม จันทร์เจ้า เสี้ยวเดือนทอง ดวงดาราภิภา ดวงดารา คำในกลุ่มนี้ใช้ในบทพรรณนา ที่แสดงความยิ่งใหญ่ตระการของธรรมชาติ ดังตัวอย่างต่อไปนี้

¹ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2525, หน้า 420.

1) การใช้คำ "พระสุริยา"

- พระสุริยามีภาระอันหนักที่จะต้องปฏิบัติงานอยู่ตามหน้าที่วิถีกาลจักร
(ก่อนแสงฯ, 104)
- พระสุริยาได้เสร็จงานทิพย์ประจำวันของท่านแล้ว นับตั้งแต่อุษา
โยคถึงอรุโณทัย กระทั่งสุดสายัณห์ ยันอัษฎกตต์ตรงดิ่งต่อสนธยา
(ก่อนแสงฯ, 102)
- พระสุริยาใหญ่ยิ่งและสูงสุดเสมอว่ามีเกียรติยศอันรุ่งเรืองยิ่ง
(ก่อนแสงฯ, 104)
- จวนจะสุดสายัณห์สมัย พระสุริยาสะท้อนเมฆเป็นสีส้มสุกอยู่ทั่วไป
(ก่อนแสงฯ, 101)
- แสงทองคำของพระสุริยายับเยินเมฆนั้น ส่องทะลุวงเมฆลงเป็น
ลำแสงพรายระแหง
(บันทึกฯ, 172)
- พระสุริยาเจ้านกมิถุนรรยากาศเป็นทองคำเนื้อแก้วาววิบวิสุทธ์
(หยาดน้ำค้างฯ, 65)
- ปางเมื่อสุดสายัณห์สมัย พระสุริยายอแสงจวนจะอัษฎกตต์ ลงลับ
หลับภูผาส่ง
(บันทึกฯ, 171)
- เมื่อพระสุริยายับเยินฟ้าจะอัสดง หรืออรุโณทัยไซแสงสุดพากฟ้า นภา
ภาคัมปนาทด้วยสีประกายสรสะท้อนประกายรุ่งทองคำทิพย์
(ดวงใจฯ, 25)

2) การใช้คำ "ศศิธร, แจ่มจันทร์เจ้า, เลี้ยว เดือนทอง"

- ใจหนึ่งก็โศกเศร้าถึงศศิธรผู้อ่อนแสง...
(หยาดน้ำค้างฯ, 51)
- หวนอาลัยในแสงศศิธรอันอ่อนหวานปานจะไม่มีใครสนใจไยดี แต่
ยังมีบางชีวิตที่อาลัยในศศิธรนั้น ...
(หยาดน้ำค้างฯ, 51)

- เสี้ยวเดือนทองทองแสงสุกสกา ราวประทับแก้วของเมืองแมนแดน
สวรรค์
(บันทึก 1, 80)
- (กระทิง) เสี้ยวเดือนทองลับยอดไม้
(สุนัขเฝ้า, 46)
- ดาวระยิบระยับ ล้อมรอบเสี้ยวเดือนทองอันทองแสงสุกสกา
(ตุลาการ, 61)
- อุษาเทพเจ้าเริ่มเก็บดาว และเสี้ยวเดือนทองซ่อนเร้นในจักรราศี
กลางอนันตกาล
(บันทึก 1, 81)
- เสี้ยวจันทร์เจ้าข้างแรมทองแสงหรรษุ ลับทิวไม้ไปแล้ว
(ญา, 107)
- (นพยานาค) เลื้อยแล้วสงบนิ่งเล่ห์หลับไหล อยู่ใต้แสงเสี้ยวเดือน
ทองคำ คืออัจฉลัมภ์แก้วของปฐพี
(น้ำนมฯ, 107)
- (แจ่มจันทร์เจ้า) อาบสีเงินขวงอย่างวิเวกวิงเวงจากฟากฟ้าพูน
(น้ำนมฯ, 107)
- รัตติกาลเอาเมฆสีชาวดุจบุษย์ฝ้ายมาปั้นเป็นด้าย ทอผ้าขาวนวล
ละอองของไข ห่มให้แจ่มจันทร์อันสุกสกาทรงกลดรุ่งรุ่งเรือง
(น้ำตาฯ, 114)

3) การใช้คำ "คารา, คาริกา"

- ประกาศคาราร่วงรุ่งเรียงรายลงดังสายพิณพิเศษ
(น้ำนมฯ, 107)
- ท่านเคยรู้จักแก้วมณีพิเศษอันวิจิตรประภัสสรชะออันแววตาอำมิได้
หรือประกาศรุ่งสุริยาบำแสงทิพย์กลดรุ่งจันทร์ราและปวงดวงดาริการะย้า
ระยิบราววิบอยู่ทั่วฟ้าจักรวาลนั้นหมดบ้างไหม
(ดวงใจฯ, 23)
- ห้วงนภาภาค อันประมาทขอบเขตมิได้ ประดับด้วยกลุ่มคาราระย้า
ระยิบไหว ราวผลึกแก้วมณีพิเศษ
(บันทึก 1, 80)

- แหงนฟ้าดูดาว ใการะช้านั้น ปวงดวงดาวก็พลันร้อนไรรและไหม้ขึ้นตา
เอาสาหัส

(ดวงใจฯ, 21)

น่าสังเกตว่า บทพรรณนาที่ใช้คำในกลุ่มนี้ ถ้อยคำอื่นๆ ที่แวดล้อม อังคารก็จะเลือกจำเพาะแต่คำที่มีระดับเท่ากัน เช่น พระสุริยา ได้เสริ้งงานทิพย์ประจำวันของท่านแล้ว นับตั้งแต่อุษาโยคถึงอรุโณทัย กระทั่งสุดท้ายอันอัษฎกนต์ ตรงดิ่งสนชยา บทพรรณนานี้ใช้คำบอกเวลาที่ เป็นศัพท์วิจิตรในภาษากวีคือ อุษาโยค อรุโณทัย สายัณห์ อัษฎกนต์ สนชยา การสรรคำอันไพเราะในระดับเดียวกันเช่นนี้ ก่อให้เกิดอลงการทางภาษา และสร้างจินตภาพให้น่าประทับใจ นอกจากนี้ คำกริยา คำขยายที่ใช้ร่วมกับ คำว่า พระสุริยา แจ่มจันทร์ เจ้า ดาริกา ก็แสดงสภาพอันงดงามทั้งสิ้น เช่น ประกายดารา ร่วรุ่ง เรียงราย ลงตั้ง สายนิลนิล พิเศษ จะเห็นได้ว่า คำ "ร่วรุ่ง" เรียงลำดับ คำอย่างภาษาร้อยกรอง คำ "เรียงราย" แสดงจินตภาพของแสง ดาวที่ทอประกายสดใส และบทอุปมา "ตั้งสายนิลนิล" ช่วยย้ำให้เห็นความ เจริญร่าของ "ประกายดารา" ในบทพรรณนาอย่างกระจ่างตา

1.3.2 กลุ่มที่ใช้สื่อปรัชญา คำในกลุ่มที่ใช้สื่อปรัชญา ได้แก่คำระดับธรรมดาที่ใช้พูดในชีวิตประจำวัน คือ ดวงตะวัน เดือน และ ดวงดาว ซึ่งปรากฏในบริบทที่กล่าวถึงการใคร่ครวญหาคติธรรมที่แฝงเร้นอยู่ใน ธรรมชาติ นอกจากนี้ คำว่า ดวงตะวันและดวงดาว ในบางแห่งยังใช้เป็น สัญลักษณ์อีกด้วย ดังตัวอย่างต่อไปนี้

1) การใช้คำ "ดวงตะวัน"

อังคารใช้คำ "ตะวัน" ร่วมกับคำ ขยาย รุ่ง รุ่งเรือง เรืองรอง วิเศษขลัง ทิพย์ และมีใช้ในเนื้อความที่มุ่งชี้แนะให้เห็นคุณค่าของพระอาทิตย์ เช่น การทำงานอย่างไม่รู้จักเห็นดเห็นน้อยพลังแห่งความงามที่เทียบเสมอชีวิตปฐมวัยของมนุษย์ ดังนี้

- สะท้อนความงามแห่งแสงรุ่งตะวันไว้เต็มที่ เปรียบเสมอที่ปฐมวัย เต็มไปด้วยความตื่นเต็นนิศวงงงวย อัจฉรย์ใจในคุณค่าของสิ่งที่อยู่ รอบตัวเองอย่างไม่รู้เสื่อมสิ้น อย่างไม่รู้จักการเสื่อมถอยชราลง และการแตกดับของสิ่งทั้งหลาย

(หยาดน้ำค้างฯ, 60)

- ปัตินันต์ที่โลกนี้เริ่มมีดวงตะวันอันรุ่งเรืองยิ่ง คือพระสุริยาค่อยๆ ฉายแสงมาทั่วเวียงปฐพีกำนัลคุณค่าวิเศษแต่โลก
(หยาดน้ำค้างฯ, 63)
- จะวิเศษอยู่ที่แต่สีทองค่านั้นเสมอด้วยรังสีของตะวันในบางวาระ เท่านั้น แต่ก็เพียงพอว่าสีวิเศษสวยงามยิ่ง เช่นบางสายัณฑ์สมัย
(หยาดน้ำค้างฯ, 65)
- ดูเถื่อนั้น ตะวันทัญทอแสงเงินทองเรืองรองเจิดฉายพร่างพราย รุ่งทั้งเจ็ดสี
(หยาดน้ำค้างฯ, 55)
- แสงเงินแสงทองค่ากว่าเนื้อแก้ววาววับบริสุทธิ์ที่ดวงตะวันสะท้อน ค่าทิพย์ให้แก่โลกนี้ มีคุณค่าอย่างชนิดหาค่าปมิได้
(หยาดน้ำค้างฯ, 66)
- ดวงตะวันไม่มีเวลาว่างเลขแม้เพียงจำนวนอนุภาคของวินาที
(ก่อนแสงฯ, 103)
- อนิจจา ตะวันเปล่งปลั่งยังลับฟ้า ประสาอะไรกับชีวิตกระจิริดใน ใต้หล้า จะไม่อำลาลับหาย
(ก่อนแสงฯ, 102)
- มิใช่ว่าดวงตะวันจะล่องลอยอ้อยอิ่งเรื่อยเฉื่อยเฉยไม่เอาการเอา งาน เสมือนมนุษย์ในใต้หล้าจินตนาการว่าล่องลอย...ไปวันหนึ่งๆ ไร้จุดหมาย
(ก่อนแสงฯ, 102)

คำว่า "ตะวัน" จึงมีความหมายสำคัญ ยิ่งในงานร้อยแก้วของอังคาร คือเป็นสัญลักษณ์แห่งพลัง ความขยันเอางาน เอาการ สิ่งทีกำนัลค่าแต่โลกมนุษย์ ดังนั้น เมื่อ "พ่อ" ในเรื่องหยาดน้ำค้าง คือน้ำตาของเวลากล่าวแก่ลูกน้อยว่า

- ตกตอนเย็นพ่อจะพาเจ้าทั้งสองมาดูแสงตะวันลับขอบฟ้า
(หยาดน้ำค้างฯ, 69)

นั่นหมายความว่า "พ่อ" กำลังทำหน้าที่สอนลูก โดยชี้ชวนให้ชม "ตะวัน" สีสันทริย์อันงามล้ำและเปี่ยมคติธรรม

คำว่า "ดวงตะวัน" ยังปรากฏใช้ใน เรื่องหิ้งห้อยผู้นุเคราะห์ดวงตะวันตลอดทั้งเรื่อง เนื้อเรื่องกล่าวถึงหิ้งห้อย

เห็นดวงตะวันถูกเมฆบดบังจนจางแสง ตนจึงคิดบังอาจจะบินไปบินไปจากกัน
 ของตนแก่ดวงตะวัน การที่อังคารเลือกใช้คำว่า "ดวงตะวัน" ในเรื่องนี้
 เห็นได้ว่ามีนัยสำคัญที่เชื่อมโยงกับความหมายที่ได้วิเคราะห์ข้างต้น "ดวงตะวัน"
 คือสัญลักษณ์แห่งพลังอำนาจ ส่วนหนึ่งห้อย คือสัญลักษณ์แห่งความเขลาไม่ประมาด
 ตน การใช้คำ "ดวงตะวัน" แสดงให้เห็นการเลือกใช้คำอย่างเป็นระบบใน
 งานร้อยแก้วของอังคาร

2) การใช้คำ "เดือน"

คำว่า "เดือน" ใช้ในลักษณะเดียวกับ
 คำว่า "ตะวัน" คือใช้ในเนื้อความที่แสดงความอ่อนหวาน ความงามที่เปี่ยม
 รสสุนทรีย์ของพระจันทร์ ดังนี้

- เมฆขาวดาวเดือน ดูดั่งเพื่อนสนิทมิตรสหายให้แต่น้ำใจไมตรี ไม่มี
 จืดจาง

(น้ำตาฯ, 114)

- จบแค้นแค้นแดนดิน น้ำฟ้า และเดือนดาว ช่างพร่างพราวพร้อม
 ด้วยรสสุนทรีย์อันน่าอัศจรรย์

(น้ำตาฯ, 112)

- เดือนดาวก็ลับไม้สิ้นแสง แต่จันทรวีก็ยั้งหลงไหลใฝ่ฝันจะกรอง
 ละอองของใยดาวมาทอผ้าห่มกันหนาวและนั่งนิ่งเพื่อเจ้อหังการท่าม
 กลางความโง่เขลาเบาปัญญาอันมืดมิดนั้น อนิจจา เทอญ

(กลางความเป็นไป, 68)

3) การใช้คำ "ดวงดาว"

คำว่า "ดวงดาว" ปรากฏใช้ในความ
 หมายนัยตรงและนัยเปรียบเทียบ นัยตรงหมายถึง สิ่งที่เป็นดวง มีแสง
 ระยิบระยับในท้องฟ้าเวลามืด และสถานที่ คือโลกที่เราอาศัย นัยเปรียบเทียบ
 เทียบ ดวงดาว ใช้เป็นสัญลักษณ์ แทนสิ่งที่ดีงาม บริสุทธิ์ ในแง่อุดมคติ ดังนี้

(ก) ดวงดาวที่ใช้ในความหมายนัยตรง

- ดวงดาววิบหรี่ทั้งหลายละม้ายแสงเทียนระวิบแวว

(บันทึกฯ, 174)

- ดวงดาวฉายแสงตรงมาถึงตัวเรา

(บันทึก 1, 80)

- ดวงดาวทั้งหลายระยิบระยับวาววับอยู่กลางเวียงฟ้า
(หิ้งห้อยฯ, 76)
- ท่านจะลืมหาดวงหนึ่ง คือโลกของท่านเอง และสภาพแก่นแท้แห่ง
ความเป็นสัตว์ของตัวเอง
(ปริศนาฯ, 19)
- สุนัขลิบล้วนเทือกผาราบกว้างใหญ่หลวงกลางดวงดาวในทางช้าง
เผือกมองใสสกา
(ความฝันฯ, 70)
- ฉันเป็นกองใหญ่อันเรี่ยราดอยู่บนดวงดาวคือโลกีย์ ซึ่งโคจรสง่า
งาม กลางสกลจักรวาล
(ตุลาการ, 61)
- ดวงดาวกระจายอยู่ระยิบระยับทั่วพากฟ้า เพื่อให้ได้หล้าแลเห็น
คุณค่าพิเศษแห่งสุนทรีย์ อันประเสริฐเลิศล้ำนั้น
(น้ำนมฯ, 111)
- อัญมณีอื่นๆ อีกก็แทนแสงแห่งดวงดาวในดารจักร ระยิบระยับ
ประดุจว่าเพชรแทนน้ำค้างอย่างนั้น
(หยาดน้ำค้างฯ, 66)

ข) ดวงดาวที่ใช้ในความหมายเปรียบเทียบ

เทียบ

- บางดวงดาวโคจรมากระทบหน้าผา แตกร่วงเป็นผลึกแก้วมณี
(กาลจักร, 36)
- พระเป็นเจ้านำดวงวิญญาณนั้นไปไว้ที่ดาวดวงหนึ่ง ไกลจากความ
วิบัติชั่วช้าอำมหิตสารเลวทั้งหลาย
(เสียงของวิญญาณ, 77)
- ดังนั้น อาทิเช่น นกการเวกก็ไปคาบเอาดวงดาวและสายรุ้งทองคำ
(ราคาฯ, 58)
- บัดฉนั้น พากฟ้าบันดาลให้ดวงดาวตกวูบกระจ่างวาว
(นกนางแอ่น, 55)
- ดวงดาวนฤมิตความสำนึกแห่งรักชั่วนิรันดร บันดาลสัตว์ทั้งสองชนิด
และเข้าใจกันได้
(นกนางแอ่น, 55)

- เห็นไหม หมูหนอนอันน่าขยะแขยงคืบคลานแตะกินดวงดาวผู้พรุนไปหมดแล้ว

(กาลจักร, 37)

- มันกำลังจะบินไปกินเดือนและดาวในสุริยะจักรวาลอื่น

(กาลจักร, 37)

- เราฝากคำตอบไว้กับเทพเจ้า ณ ดวงดาวบนสรวงสวรรค์

(นกนางแอ่น, 54)

- เราปีติล้นเหลือแล้วที่มีมิตรสนิทเป็นดวงดาว

(บันทึก 1, 8๕)

- ทิพยเนตรแห่งวินาที จ้องภาษาตาไปพบกับดวงดาว

(แหวดฯ, 45)

คำที่หมายถึงธรรมชาติ ไม่ว่าจะ เป็นพระสุริยา ดวงตะวัน หรือศศิธร แจ่มจันทร์เจ้า พระจันทร์ คำในแต่ละกลุ่มมีความหมายเหมือนกัน โดยปกติ กวีหรือนักเขียนมักจะเลือกใช้ให้เหมาะแก่ท้องเรื่องและบรรยากาศในบทประพันธ์ แต่ในงานร้อยแก้วของอังคารได้เลือกสรรใช้อย่างเป็นระบบและสอดคล้องกับเนื้อความอย่างดี อีกทั้งคำบางคำยังสื่อความหมายพิเศษเฉพาะในบทประพันธ์นี้ เช่นคำว่า ตะวันและดวงดาว เป็นสัญลักษณ์แทนพลัง, ความดีงาม และความบริสุทธิ์

1.4 การใช้คำบอกแสง สี

คำบอกแสง สีในที่นี้กล่าวเฉพาะคำบอกแสง สีของสภาพธรรมชาติ และลักษณะตัวละคร

1.4.1 การใช้คำบอกแสง คำบอกแสงในงาน

ร้อยแก้วของอังคาร มักเป็นคำบอกแสงที่แสดงสภาพเจิดจ้าและสดใสของธรรมชาติ ปรากฏคำใช้อย่างหลากหลาย ดังนี้

พรั่งแพรว พรั่งพราย พรั่งพราว แพรวพราย พรายพะแพรว พะแพรวพราย พะแพรวแวววิบ พรั่งแพรวแวววิบ เรืองรอง แจ่มจ้า ประภัสสร ทอประกายรั้ง วาววิบ ะวิบแวว แวววาว แวววาม ระยับวิบวาว วาวระยับ วาวบริสุทธิ์ แวววาวรั้งพราย แจ่มแวว สุกสกา วุฒ่องใสสกา

อังคารได้สรรคำบอกแสงอันเปล่งประกายพราวเหล่านี้มาใช้ในการพรรณนาภาพธรรมชาติต่างๆ ตั้งแต่ทางช้างเผือก

ดวงตะวัน พระจันทร์ ดวงดาว ปุขเมฆ ตลอดจนหยาดน้ำค้างอย่างน่าสนใจ
ดังตัวอย่างต่อไปนี้

- โฉนโลกนี้จึงสวยสดงดงามนักหนา จบวันแคว้นแดนดินน้ำฟ้าและ
เดือนดาว ช่างพรั่งพรายพร้อมด้วยรสสุนทรีย์อันน่าอัศจรรย์
(น้ำตาฯ, 112)
- แหงนชมฟ้าดาราจักรอีกโชกโฉม ฅ ทางช้างเผือกผุดพ่องใสสกา
(หยาดน้ำค้างฯ, 50)
- สุลีปลิวบนเทือกผาราบกว้างใหญ่หลวงกลางดวงดาวในทางช้าง
เผือกพ่องใสสกา
(ความฝันฯ, 70)
- อุกลาบาดแจ่มวาวเจิดฉาย ร่วงฟ้ามาจากดาวพระศุกร์
(ความฝันฯ, 71)
- อรุโณทัยไสแสงสุดขอบฟ้า แพรวพรายรุ่งสีทอง.
(ความฝันฯ, 72)
- อุษาเทพเจ้าเริ่มเก็บดาว และเสี้ยวเดือนทองซ่อนเร้นในจักรราศี
กลางอนันตกาล แล้วโปรยปรายเกล็ดแก้วเงินยวง แพรวพรายขอบฟ้า
(บันทึก 1, 81)
- พระสุริยาเจ้าณภิมิตบรรยาภาศเป็นทองคำเนื้อแก้ววาววับบริสุทธ์
(หยาดน้ำค้างฯ, 65)
- พระสุริยาสะท้อนรังสีวิเศษจับเมฆจนปลั่งเป็นแสงทองคำเนื้อแก้ว
วาววับบริสุทธ์
(ก่อนแสงฯ, 104)
- ตะวันทิพย์ทอแสงเงินทองเรื่องรองเจิดฉายพรั่งพรายรุ่งทั้งเจ็ดสี
(หยาดน้ำค้างฯ, 55)
- ดวงตะวันอันวิเศษสุดมาหยุดแสงทิพย์กระทบสะท้อนผลึกน้ำค้างจน
พรั่งพรายฉายประกายเพชรแพรววาววับ
(หยาดน้ำค้างฯ, 55)
- แสงสหัสรังสีที่ปลั่งแพรววาววับนั้นขยับันดาลให้บรรยากาศเปลี่ยน
แปรอยู่ในวราภสัททิพย์
(ก่อนแสงฯ, 114)

- ใจหนึ่งก็มอบให้แต่รุ่งตะวันอันเรื่องรองวิเศษชลังงามตั้งทองคำ
เนื้อแก้วสมวามณีทุกสิ่ง

(หยาดน้ำค้างฯ, 51)

- นลิ่งรังสีทิพย์ไกลลิ่วลิบลิบเริ่มระยับแสงเงินพระพราวาวแสงทิพย์
พระแพรว แล้วก็ฉายประกายพราวพราย

(หยาดน้ำค้างฯ, 51)

- แสงทองคำของพระสุริยาขยับเมฆนั้น ส่องทะลุวงเมฆลงเป็นลำ
แสงพรายพระแพรว แล้ววงทองทิพย์ค่อยๆ เคลื่อนคล้อยเลื่อนลงเหนือ
ขอบฟ้า กระจายรังสีแจ่มจ้าประกายสร

(บันทึกฯ, 172)

- งามรังสีแจ่มจันทร์เจ้าวาวระยับย้อยลงในแควแม่น้ำไหล ไหวๆ
แพรวพราวราวเกล็ดแก้วเงินทอง

(บันทึกฯ, 173)

- แสงแวววาวทอสีเงินยวงจากดาบเสี้ยวเดือนทอง

(เสียงของวิญญาณ, 74)

- มีแจ่มจันทร์เจ้าสุกสกาวราวอจกลับทิพย์

(บันทึกฯ, 174)

- รัตติกาลเอาเมฆสีขาวดูขุขุฝ้ายมาป็นเป็นด้ายทอผ้าขาวนวลละออง
ของใย ห่มให้แจ่มจันทร์อันสุกสกาวทรงกลดุ้งรุ่งเรือง

(น้ำตาฯ, 114)

- ดวงดาวริบหรี่ทั้งหลายละม้ายแสงเทียนระยับแวว

(บันทึกฯ, 174)

- สายแควสะท้อนฟ้า ดูดั่งคันฉ่องวิเศษ ฉายให้เห็นโฉมแห่งราตรีสี
เงินยวง ร่วงรุ่งเพชรพราวจากแก้วตาของราตรี

(บันทึกฯ, 176)

- อจกลับแก้วในทิวสถานไกลลิบลิ้ว ฉายแสงสาดทอดทอสีเงิน
ยวงต้องกรวดหินสินแร่บางชนิดแวววาม

(บันทึกฯ, 173)

- ห้วงนภาภาค อันประมาณชอบเขตรมิได้ ประดับด้วยกลุ่มดารา
ระย้าระยับไหว

(บันทึกฯ 1, 80)

- ที่บุษเมฆใดเป็นเงามีดก็หม่นหมอง ละอองเทานวล เจือแสงสี
สั้มอมทอง ที่ขอบเมฆเรื่องรองก็เริ่มรุ่งระยับพระแพรวแววแสงทองคำ

เนื้อแก้วาววับงามจับใจ...

(ก่อนแสงฯ, 101)

- อรุโณทัยฉายสีทิพย์ ทำให้บุษเมฆทอประกายรุ่งระนองทองคำบริสุทธิ์
(น้ำตาฯ, 112)

- หยาดน้ำค้างพร่างพราย ราวรับพรจากแสงอุษาโยคอันระยับด้วย
รังสีทองคำและเงินขวงในห้วงสรวงสวรรค์

(หยาดน้ำค้างฯ, 50)

- ดวงตะวันขอแสงรุ่งลงกินน้ำ เบื้องหลังภูเขาสูง ลมโชยแมกไม้ขลุ่ย
ยางสลัดน้ำฝนลงแนวพราย

(ญา, 103)

- น้ำในนาจิงเจิ่งเว้งร้างก็สะท้อนเงาบุษเมฆลงไว้ละม้ายคันฉ่อง
แก้วแวววาวพร่างพรายด้วยระลอกคลื่นฝอยๆ

(ก่อนแสงฯ, 101)

จะเห็นได้ว่าอังคารมุ่งพรรณนาภาพ
ธรรมชาติให้วิจิตรโอฬารด้วยการสรรคำบอกแสงใช้อย่างหลากหลาย แต่ง
แต่มาให้แสงตะวันมล้างเมลิองเจิดฉั่น แสงจันทร์ก็อ่อนหวานสุกสกาบ แสงดาวก็
วาวระยับระย้า แม้ฟ้าค้างก็ขยับระยับแสงลือตะวันอย่างงดงาม

1.4.2 การใช้คำบอกสี คำบอกสีในงานร้อยแก้ว
ของอังคาร ปรากฏใช้อย่างเป็นระบบ แบ่งเป็นกลุ่มใหญ่ๆ ได้ 2 กลุ่มคือ
กลุ่มที่เป็นสีสว่าง ได้แก่สีทอง สีเงิน สีขาว และกลุ่มที่เป็นสีมืด ได้แก่สีดำ
สีน้ำเงิน

นอกจากนี้ อังคารยังใช้คำบอกสีที่สะดุดเด่น
จัดเป็นเอกลักษณ์เฉพาะตัว คือคำว่า สีทิพย์ สีเงินขวง สีรัตติกาล สีกลางคืน
สีนิล

คำบอกสีทั้ง 2 กลุ่มปรากฏใช้ในการพรรณนา
ธรรมชาติและบรรยายลักษณะตัวละคร ดังนี้

1.4.2.1 กลุ่มที่เป็นสีสว่าง

1) คำบอกสีสว่างที่ใช้ในบท

พรรณนาธรรมชาติ

- ปลายปี่นี้ (กอหญ้า) ก็จะมีปากเมล็ดพืชพันธุ์ ไปทำนิมิตกรรมไว้บน
หาดทรายสีทอง
(บันทึกฯ, 176)
- อรุโณทัยฉายสีทึบ ทำให้บุษเมฆทอประกายรุ่งระอุทองดำบริสุทธิ์
(น้ำตาฯ, 112)
- อุษาโยคอันระยับด้วยรังสีทองดำและเงินยวงในห้วงสรวงสวรรค์
(หยาดน้ำค้างฯ, 50)
- แจ่มจันทร์เจ้าฉายแสงทอหน้าผา อาบสีเงินยวงอย่างวิเวกวังเวง
จากฝากฟ้าผืน
(น้ำนมฯ, 107)
- รอนรอนโพล้เพล้ จนเทือกขุนผาป่าช้า จ่อมจมในสีเงินยวงนวล
ระอุของรัตติกาล
(บันทึกฯ, 80)
- อัจฉลัมภ์แก้วในทิวสถานไกลลิบลัว ฉายแสงสาดหาดทรายทอสีเงินยวง
(บันทึกฯ, 173)
- แสงแวววาวทอสีเงินยวงจากดาบเสี้ยวเดือนทอง
(เสียงของวิญญาณ, 74)
- สายแควสะท้อนฟ้า ดูดั่งคันฉ่องวิเศษ ฉายให้เห็นโคมแห่งราตรี
สีเงินยวง
(บันทึกฯ, 176)
- สายหมอกประมวณมาจนขาวนวลท่วมเวียงเทือกเขาลำเนาไม้
(บันทึก 1, 82)
- เมฆสีนวลสะอาดชุ่มนุมนันอำลาเสี้ยวเดือนทอง
(ความฝันฯ, 72)
- รัตติกาลเอาเมฆสีขาวดุจปุจฝ้ายมาป็นเป็นด้าย
(น้ำตาฯ, 114)
- เวลาช้านานนับด้วยโกฏิล้านปีฟอกล้างทุกสุลีทรายเสียดจนขาวสะอาด
นิมนวลเป็นระอุของโย
(บันทึกฯ, 173)

คำบอกสีในกลุ่มนี้มีความ

หมายโดยนัยและสื่อจินตภาพที่น่าสนใจ ดังนี้

"สีทอง" เป็นสีที่งาม

อร่ามตา และเป็นสีที่มีนัยแทนความมีค่า การใช้ "สีทอง" ชยาย "หาดทราย" เป็น "หาดทรายสีทอง" แสดงให้เห็นว่า อังคารประจักษ์เห็นความมีค่าของธรรมชาติทั้งหมด แม้จะเป็นสิ่งเล็กน้อย ดูไร้ค่าอย่างดอกหญ้า ชลิตทราย ดังนั้น หาดทรายสีทองจึงเป็นสิ่งที่ค่ามหาศาลที่กอหญ้ายินดีจะฝากชีวิตให้เลี้ยงดู

คำว่า "ทินัย" กล่าวมา

แล้วว่าในงานร้อยแก้วของอังคาร มีความหมายลึกซึ้งอันอาจแปลความว่า "คุณค่า" หรือ "สุนทรีย์" ได้ ดังนั้น "อรุโณทัยฉายสีทินัย" โดยปริยายหมายความว่า สีอันงามเพริศแพรวและทรงคุณค่ายิ่ง และในบริบทนี้ "สีทินัย" ของอรุโณทัยก็ได้ทำให้ปุยเมฆทอประกายสายรุ้ง "ทองคำ" ซึ่งสีอันนัยแทนสิ่งมีค่าอีกเช่นกัน

"สีเงินยวง" คือสีเหมือน

สีเงินที่ละลายคว้างในน้ำ¹ อาศัยความหมายโดยตรงนี้ จินตนาการนึกเห็นสีเงินอันเป็นประกายสุกใส ให้ความรู้สึกนวลตาน่าชม อังคารมักใช้คำนี้บอกสีของพระจันทร์ ซึ่งเขามักใช้คำ "แจ่มจันทร์เจ้า" คำว่า "แจ่ม" ยิ่งช่วยเสริมให้นึกเห็นจินตภาพของแสงจันทร์อันแจ่มกระจ่างและละมุนละไม

ส่วน "สีขาว" อังคารมัก

ใช้ชยายคำว่า หมอก เมฆ ชลิตทราย สีขาวมีความหมายโดยนัย สู่ถึงความสะอาด ความบริสุทธิ์ ดังนั้น หมอก เมฆ ชลิตทรายในงานร้อยแก้วของเขา จึงเป็นสิ่งที่ใสพิสุทธิ์และดีงาม

การใช้คำบอกสีในกลุ่มนี้

สอดคล้องกับการใช้คำบอกแสง คือ ทั้งสีและแสงผสมผสานกลมกลืนเป็นเอกภาพ ช่วยสร้างจินตภาพของธรรมชาติให้งามตระการ และความงามตระการนั้นเป็นสีสุนทรีย์ที่จะน้อมนำใจมนุษย์ให้สงบรำงับได้

2) คำบอกสีสว่างที่ใช้ในบท

บรรยายลักษณะตัวละคร

- อสุกษาคนหนึ่ง ซึ่งกลายเป็นฟอสซิลหินสีทอง พลิกกายรำไห้

(เสียงของวิญญาณ, 76)

¹ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2525,

- มีสองเส้นที่ใหญ่สูงละม้ายเรดาร์ของแมลงสาบ ทอแสงทอง
(ปริศนาฯ, 8)

คำว่า "สีทอง" ในที่นี้ สื่อนัยถึงสิ่งที่มีค่า เช่นเดียวกัน อสุภชาในเรื่องเสียงของวิญญาณ ผู้วิจัยได้กล่าวไว้ในบทที่ 2 หัวข้อตัวละครฝ่ายดีในงานร้อยแก้วประเภทนิทาน¹ ว่า อสุภชาคนนี้น่าจะเป็นตัวแทนอังกคาร ส่วนในเรื่องปริศนาในปัญญาของมนุษย์ ผู้ที่มีเรดาร์ทอแสงสีทองนั้นคือ มนุษย์อุโมงค์ที่ล่วงรู้ความวิบัติของโลกมนุษย์ ตัวละครสองตัวนี้เป็นตัวละครฝ่ายดี ดังนั้น การใช้คำว่า "สีทอง" จึงช่วยย้ำว่า ตัวละครสองตัวนี้เป็นคนดี มีคุณค่า

1.4.2.2 กลุ่มที่เป็นสีมืด

1) คำบอกสีมืดที่ใช้ในบท

พรรณนาธรรมชาติ

- แสงสนธยาเริ่มหยาตละอองสีเงินขวงประสมปริมาณเข้มแห่งน้ำ
นิลอุลกาณี แต่งแต่้มลงเป็นสีรัตติกาลอันวังเวง
(บันทึกฯ, 173)
- ระหว่างโตรกชะโงกเงือกง้ำ มีกระแสดวงป่าคดเคี้ยวหลากไหล
ไปตั้งพญานาคราชร้ายพรายเกล็ดเหลือสีกลางคืน
(น้านมฯ, 107)
- รัตติกาลสีนิลสนิทอาบด้วยละอองแสงเงินขวงจากรังสีของเทพเจ้า
(เสียงของวิญญาณ, 76)
- วังวนเหวห้วย น้ำนิ่งเป็นขวงนิลนุ่มนวลสะท้อนเงาสุมทุมพุ่มไม้
เสมือนกระจกนิลมณีใสลึกซึ้ง
(บันทึกฯ, 79)
- รัตติกาลหลับอยู่ในม่านแพรของละอองอากาศสดใส ขวงนิลอม
น้ำเงินเป็นละอองของใย
(นิมิตฯ, 1)
- อากาศแปรปรวนอบอ้าว เมฆสีหม่นหมองลอยมาบดบังจันทร์
(ญา, 106)

¹ดูรายละเอียดหน้า 41.

- พอสายเที่ยงบ่าย (ต้นโคงกาง) ก็ถูกทารุณด้วยกำลังพยัพเพลิง
แห่งอัคนีสินิษร้อนแล้วร้อนเล่า

(ดวงใจฯ, 26)

บทพรรณนาธรรมชาติในงานร้อยแก้วของอังคาร ยังปรากฏใช้คำบอกสีในกลุ่มสี่มิต คือสีดำและสีน้ำเงิน อังคารได้นำคำนามบอกเวลา คือรัตนกาลและกลางคืน มาใช้เป็นคำบอกสี ถือเป็นการสร้างภาษาเชิงวรรณศิลป์ เพื่อสื่อความหมายพิเศษ น่าสังเกตว่าทั้งสีรัตนกาลและสีกลางคืน ก็คือสีดำ แต่อังคารไม่ใช่คำว่า สีดำในการพรรณนาธรรมชาติ อธิบายได้ว่า สีดำเป็นคำบอกสีของวัตถุในโลกแห่งความเป็นจริง ซึ่งอังคารจะใช้สีดำแสดงนัยแห่งความโหดเหี้ยม ความชั่วร้าย อยู่เสมอ ดังจะได้กล่าวต่อไปในส่วนการบรรยายลักษณะตัวละคร ขณะที่สีรัตนกาลและสีกลางคืน น่าจะเป็นคำบอกสีของธรรมชาติในโลกแห่งวรรณคดี อังคารจงใจใช้คำทั้งสองนี้เพื่อกระตุ้นให้ผู้อ่านจินตนาการถึงสีดำของเวลากลางคืน ซึ่งแฝงนัยของความมืด ความอ้างว้าง ความลึกลับ และเมื่อพิจารณาอย่างถี่ถ้วน จะพบว่าในบริบทของคำ "สีรัตนกาล" ประกอบด้วยคำบอกสีในกลุ่มสี่สว่าง คือสีเงินขวง คำกริยา "แต่งแต้ม" หมายถึงระบายสีสีนี้ให้งามชัดช้อย ด้วยฝีมืออันประณีตบรรจง และประโยคขยาย "อันวังเวง" ซึ่งแสดงประสบการณ์ ดังนั้น "สีรัตนกาล" ของแสงสนชยานี้จึงมิได้แฝงความน่าสะอึงกลัว หากแฝงความงามแห่งโลกธรรมชาติในอีกมิติหนึ่ง ซึ่งชวนให้รู้สึกอ้างว้างและสงบนิ่ง ส่วนคำ "สีกลางคืน" นั้น ใช้แสดงสภาพของแควป่าที่ไหลเซาะโตรกผาในยามค่ำคืน ชวนให้ประหวัดไปถึงความลึกลับของธรรมชาติ

คำบอกสีในกลุ่มสี่มิตนี้

อังคารมิได้ใช้เพื่อสื่อความน่ากลัวแต่ประการใด เขาใช้เพื่อแสดงสีสันของโลกธรรมชาติในอีกมิติหนึ่ง ซึ่งมีความงดงามไม่แพ้สีในกลุ่มสี่สว่างเลย ไม่ว่าจะ เป็นสีเขียวนิล สีขวงนิลอมน้ำเงิน หรือสีเทา เป็นสีของโลกธรรมชาติที่ต้องอาศัยแววตาอันประณีต จึงจะสัมผัสและดื่มด่ำได้

น่าสังเกตอีกว่า การใช้คำบอกสีในกลุ่มสี่มิตเพื่อพรรณนาธรรมชาตินี้ อังคารน่าจะมีเจตนาชี้ให้เห็นความขัดแย้งอันประสานกลมกลืนในโลกธรรมชาติ คือธรรมชาติมีทั้งสีที่เป็นเงามืด ชวนให้รู้สึกหม่นหมองและสีที่สว่างใส ชวนให้รู้สึกชื่นบาน กลมกลืนอย่างน่าอัศจรรย์ใจ ดังที่อังคารพรรณนาว่า "ที่ปุยเมฆใดเป็นเงามืดก็หม่นหมองละอองเทานวลเจือแสงสีส้มอมทอง ที่ขอบเมฆเรืองรอง ก็เริ่มรุ่งระยับ

พะแนรว้าวแสงทองคำเนื้อแก้ววาววับงามจับใจ" (ก่อนแสงฯ, 101) ใน
แง่นี้ ธรรมชาติในทัศนะของอังคาร จึงมีคติธรรมอันสามารถชี้ให้เห็นสังขาร
ของชีวิตได้

ส่วน "สีนิล" ในตัวอย่าง
สุดท้าย เป็นเพียงตัวอย่างเดียวที่อังคารใช้พรรณนาให้เห็นอารมณ์อันร้อน
ร้ายของพระอาทิตย์ ซึ่งสามารถเผาผลาญชีวิตน้อยๆ อย่างตันโงกทางให้แห้ง
เหี่ยว การใช้คำ "สีนิล" นี้ช่วยแสดงให้เห็นว่าอังคารมีน้ำเสียงแสดงความ
สงสารต้นไม้เล็กๆ นี้ที่ต้องผจญชะตากรรมอย่างโดดเดี่ยว

2) คำบอกสีมืดที่ใช้ในบท

บรรยายลักษณะตัวละคร

- แต่มันก็ได้ใช้ภูมิปัญญาผิดทาง เกิดโทษใหญ่หลวงกลายเป็นสัญลักษณ์
สีดำอำมหิตของเขี้ยวเล็บและพิษสงมากกว่าอสรพิษร้ายแรงรวมกันทั้งโลก
(น้ำตาฯ, 113)

- สามตาแวววาวเขี้ยวยาวแหลมดำนิลมณี
(น้ำตาฯ, 114)

- กุติพรายน้ำลึก มน้ำตาลหม่นเป็นมันยาว หน้าขาวซีด แวว
ตาอมเหลืองเรื่อเรื่อ
(เสียงของวิญญาณ, 74)

- มือสรพิษนิลสนิท เหลือบแววน้ำเงินวาวละออง รอบลำตัวงอกใบ
ไม้ และดอกขาวหอมบริสุทธิ์
(ความฝันฯ, 70)

อังคารบรรยายลักษณะตัว
ละครฝ่ายเลวโดยใช้คำบอกสีในกลุ่มสีมืด เช่น สีดำ สีน้ำตาล เพื่อช่วยสร้าง
จินตภาพอันน่าสะพรึงกลัว โหดเหี้ยมแก่ตัวละคร ในเรื่องน้ำตาจากดวงดาว
หย่อมหญ้ากล่าวแก่เห็ดราว่ามนุษย์เป็นสัตว์ดุร้าย ความดุร้ายนั้นเสนอผ่าน
จินตภาพของ "สีดำอำมหิต" ของเขี้ยวเล็บ และเขี้ยวยาวแหลม "ดำนิลมณี"
สีดำ ในงานร้อยแก้วของอังคารจึงแฝงนัยของความโหดเหี้ยม ความชั่วร้าย
อยู่เสมอ

ส่วน "สีน้ำตาล" และ
"สีนิล" เป็นเพียงการบ่งลักษณะทั่วไปของกุติพรายและอสรพิษตามลำดับ เพื่อ
เน้นให้เห็นจินตภาพของตัวละครชัดเจนขึ้น

อังกฤษใช้คำบอกแสง สี
 อย่างเป็นระบบ ในแง่ของแสง อังกฤษใช้คำบอกแสงที่แสดงสภาพเจิดจ้า
 สว่างไสวของธรรมชาติ ในแง่ของสี เมื่ออังกฤษพรรณนาธรรมชาติ เขาสรร
 คำบอกสีทั้งกลุ่มสีสว่างและสีมืดมาสื่อให้เห็นจินตภาพอันงดงามตระการ และ
 ลึกลับน่าอัศจรรย์ อาจกล่าวได้ว่า อังกฤษพรรณนาธรรมชาติให้งามน่าพิศ ดุจ
 เดียวกับจิตรกรฝีมือเอก การใช้คำบอกแสง สี จึงเป็นลักษณะเด่นประการ
 สำคัญที่ทำให้ภาษาธรรมชาติในงานร้อยแก้วของอังกฤษมีความงามน่าประทับใจ
 ส่วนการบรรยายลักษณะตัวละคร อังกฤษเลือกใช้คำบอกสีได้ตรงกับลักษณะ
 ของตัวละครทั้งฝ่ายดีและฝ่ายเลว

1.5 การใช้คำบอกเวลา

ร้อยแก้วประเภทนิทานของอังกฤษใช้คำบอกเวลาอยู่
 2 คำ คือ กัปป์กัลป์ และ ดิกดาบรน์ แม้ว่าส่วนนี้ปรากฏไม่มากนัก แต่เป็น
 ส่วนสำคัญที่ชี้ให้เห็นว่า อังกฤษมักจะสร้างท้องเรื่องให้มีบรรยากาศของอดีต
 กาล ซึ่งมีลักษณะคล้ายคลึงกับนิทานชาดก

1.5.1 การใช้คำ "กัปป์กัลป์"

คำ "กัปป์กัลป์" หมายถึง ระยะเวลาอัน
 นานเหลือเกิน โบราณถือว่า โลกประลัยครั้งหนึ่งเป็นสิ้นหนึ่งกัปป์กัลป์¹ ระยะเวลา
 อันนานนั้น มักกล่าวอุปมาว่า มีจอมผากว่างใหญ่สูงโยชน์หนึ่ง ถึงร้อยปี
 เมื่อเทพดาเอาผ้า ทินซ์เนื้อละเอียดลงมาเช็ดถบนยอดภูพานั้นหนหนึ่ง แล้วก็ไป
 ถึงร้อยปีจึงเอาผ้าลงมาเช็ดอีก นิยมอย่างนั้นนานมาจนตราบเท่าภูพานั้นสัก
 เกเรียนเห็นลงมาราบเสมอนั้นนพสุชาแล้วเมื่อใด จึงกำหนดว่ากัปป์กัลป์หนึ่ง
 เมื่อนั้น²

อังกฤษใช้คำ "กัปป์กัลป์" ดังตัวอย่างต่อไปนี้

- กัปป์กัลป์นี้กำลังวิปริตไปทั่วแวันแคว้นแดนดิน

(เสียงของวิญญาณ, 75)

¹ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2525,
 หน้า 82.

²ดู พระญาติไทย, ไตรภูมิพระร่วง นิพนธ์ครั้งที่ 8 (กรุงเทพฯ:
 สำนักพิมพ์คลังวิทยา, 2515), หน้า 34.

- กัณฑ์กัลป์หลายดวงดาวไร้สรรพสิ่งมีชีวิตรกร้างว่างเปล่า เหลือแต่เงาก่อนหินดินทราย ทอดยาวไปในความวิเวกวังเวง

(เสียงของวิญญาณ, 76)

- สังเวชถ่านเก้าฐลีจะจ่อมจมหายใต้ทรายดินนับด้วยกัณฑ์กัลป์อันหนาวบอดไ้

(น้ำตาฯ, 116)

- เอาเถอะ เจ้าตัวธรรมดาสามัญเอ๋ย ฉันรู้คำถามอันงดงามของเจ้าลวงหน้ามาก่อนสักกัณฑ์กัลป์ก็ว่าได้

(ดวงใจฯ, 25)

อังคารมิได้ใช้คำ "กัณฑ์กัลป์" เพียงเพื่อบ่งว่า เป็นเวลาอันช้านาน แต่ใช้คำคำนี้เชื่อมโยงไปถึงคติความเชื่อดั้งเดิมว่า โลกประลัยครั้งหนึ่งเป็นสิ้นหนึ่งกัณฑ์กัลป์ กล่าวคือ อังคารใช้คำ "กัณฑ์กัลป์" ในการพรรณนาภาพวิปริตแปรปรวนของดาวดวงหนึ่ง ซึ่งหมายถึงโลกนั่นเอง ทำให้จินตภาพของโลกาวินาศในงานร้อยแก้วของอังคารมีบรรยากาศของความขลังตามความเชื่อของคนโบราณ และตามที่ปรากฏในวรรณคดีไทย

1.5.2 การใช้คำ "ติกดาบรณ"

คำว่า "ติกดาบรณ" แปลว่า ลิกล้ำ นมนานมาแล้ว¹ อังคารใช้คำนี้ร่วมกับกลุ่มคำ 2 กลุ่มคือ กลุ่มคำเกี่ยวกับชนรชาติ กลุ่มคำเกี่ยวกับมนุษย์และสัตว์

1) คำ "ติกดาบรณ" ใช้ร่วมกับกลุ่มคำ

เกี่ยวกับชนรชาติ

- (กากเก้าถ่านของมนุษย์ชาติ) ล่องลอยกระจัดกระจายกลางอวกาศ และบ้างก็ตกต่ำลงสู่โลกล่าง ผสมกะเศษหินดินทรายติกดาบรณ

(น้ำตาฯ, 112)

- เทพเจ้าเห็นทะเลบุรุโปรงลงไปจนถึงชั้นหินติกดาบรณ

(เสียงของวิญญาณ, 76)

¹ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2525,

- อุลกามณีร่วงฟ้ามาจมอยู่ใต้ห้วงสมุทรลึกข้างช่อปะการังสีน้ำเงิน และซากปลาปุทะเลติกดำบรรพ์

(เสียงของวิญญาน, 74)

2) คำ "ติกดำบรรพ์" ใช้ร่วมกับ

กลุ่มคำเกี่ยวกับมนุษย์และสัตว์

- นึกระมิง ที่เป็นเชื้อไข่มนุษยชาติติกดำบรรพ์ ที่มันทำลายล้างโลก วิทยาศาสตร์หายสิ้น

(น้ำตาฯ, 114-5)

- ไม่ควรใครจะมายึดถือกรรมสิทธิ์ ด้วยความเห็นแก่ได้ฝ่ายเดียว ประดุมวลมนุษย์อันบ้าหลังครั้งติกดำบรรพ์

(น้ำตาฯ, 115)

- แต่บังเอิญชาวป่าติกดำบรรพ์หมู่หนึ่ง ได้ยื่นคำสนทนาของเดรัจฉาน เหล่านั้น... รู้สึกจับใจในความเฉลียวฉลาดของแมงมุม

(แนวตาฯ, 45)

- คิดแต่อาวุธมหาประลัยชั้นรบราฆ่าฟันกัน ประดุดิรัจฉานดุร้ายยุค ติกดำบรรพ์ใช้เขี้ยวเล็บพิษ

(ปริศนาฯ, 10)

- (รูปเสน่ห์หาอาลัยติกดำบรรพ์) ละเมอดิ้นรนเป็นครั้งสุดท้าย ถึง ความมีชีวิตรั่ว

(ความฝันฯ, 72)

- รูปเสน่ห์หาอาลัยติกดำบรรพ์ กลายเป็นฟอสซิลหินผาได้เทือกเขาหลวง

(ความฝันฯ, 72)

- ปักษาติกดำบรรพ์ ปากปีกสีแดงชาดร้องกราดเกรี้ยวมากกลางอากาศ

(ความฝันฯ, 70)

การใช้คำ "ติกดำบรรพ์" ทำให้งาน ร้อยแก้วประเภทนิทานของอังคารมีลักษณะคล้ายคลึงกับนิทานชาดก

นิทานชาดกมีองค์ประกอบใหญ่ๆ คือ

1. ปัจจุบันวัตถุ คือเรื่องปัจจุบันใน สมัยพระพุทธเจ้า เป็นการเล่าเหตุการณ์ที่เป็นสาเหตุของการเล่านิทานชาดก เรื่องนั้นๆ

2. อดีตวัตถุ คือ ตำนานชาดกแท้

3. คาถา เป็นส่วนหนึ่งของอดีตวัตถุ หรือตัวนิทานซึ่งผู้แปลคงไว้ ส่วนใหญ่จะเป็นหัวใจสำคัญของเรื่องหรือเป็นสภาวะจิต ในคัมภีร์ชาดกแปลนี้

4. สโมธาน เป็นการเชื่อมเรื่องทั้งสองคือ อดีตกับปัจจุบันเข้าด้วยกัน โดยระบุตัวละครในอดีตว่าเป็นตัวตนคนเดียวกับบุคคลใดในสมัยพระพุทธเจ้า ซึ่งลักษณะเช่นนี้นิยมเรียกกันว่า การ "กลับชาติ"¹

น่าสังเกตว่า การที่อังคารระบุคำบอกเวลา "ติกดำบรรพ์" บ่อยครั้ง เป็นการสร้างบรรยากาศของนิทานให้เป็นอดีต รวบรวมว่าเรื่องราวเหล่านี้ได้เคยเกิดขึ้นครั้งหนึ่งมาแล้ว เทียบได้กับอดีตวัตถุในนิทานชาดก และในส่วนที่ใช้ร่วมกับกลุ่มคำเกี่ยวกับมนุษย์ เช่น ชาวป่าติกดำบรรพ์ รูปเสน่หาอาลัยติกดำบรรพ์ มนุษยชาติติกดำบรรพ์ ก็สร้างความรู้สึกรู้ว่า มนุษย์เหล่านี้จะกลับชาติมาเกิดอีก เพื่อสืบสานงานอันชั่วร้ายต่อไป ใกล้เคียงกับแนวคิดการกลับชาติมาเกิดในส่วนสโมธานของนิทานชาดก เช่นกัน

2. การไม่ใช่คำลักษณนาม

ลักษณะสำคัญประการหนึ่งทางไวยากรณ์ไทยคือ การใช้คำลักษณนาม เช่นอสุภชาก 1 ตน สุนัข 1 ตัว เป็นต้น แต่มีบ้างที่ละคำลักษณนาม เช่นในหนังสือร้อยแก้วบางเล่มอย่างหิโตปเทศ ละคำลักษณนาม ดังนี้

- ความเป็นหนุ่ม 1 ทรัพย์สินสมบัติ 1 ความเป็นใหญ่ 1 ความไม่สงัดใจเสียเลย 1 แต่ละอย่างยังสำหรับไม่มีประโยชน์ ถ้ามีรวมในผู้เดียวบริบูรณ์ทั้ง 4 อย่างแล้ว ก็ไม่ต้องกล่าวถึงผลละ

(หิโตปเทศ, 5)

- มารดา 1 มิตรคือวงศ์พันธุ์ 1 บิดา 1 สามนี้เป็นผู้มีหน้าที่ต้องเกื้อกูลโดยตรง ส่วนผู้อื่นซึ่งไม่มีหน้าที่ประโยชน์ แต่เขามีแค้นใจ ทำประโยชน์ให้ด้วยหวังอนุกุลก็มีเหมือนกัน

(หิโตปเทศ, 29)

¹ เจลิม มากนวล, การวิเคราะห์และเปรียบเทียบนิทานชาดกกับนิทานอีสป (กรุงเทพฯ: หน่วยศึกษานิตเทศก์ กรมการฝึกหัดครู, 2518), หน้า 42-43.

- เมื่อใดการสงครามจะมีผลสามประการ คือ ดินแดน 1 เมตร 1 และเงินทอง 1 เมื่อนั้นก็ควรทำสงคราม

(อิโตปเทศ, 229)

จะเห็นได้ว่า การละคำลักษณนามใน*อิโตปเทศ*นี้ เป็นการละคำลักษณนามที่ใช้กับสิ่งที่เป็นนามธรรม เช่น ความเป็นหนุ่ม ความเป็นใหญ่ ความไม่สงัดใจ หรือหากเป็นคนหรือสิ่งของ ก็เป็นการบ่งความเป็นนามธรรม เช่นกัน มิใช่รูปธรรม เพราะในข้อความข้างต้น คำลักษณนามที่ถูกละคือ คำว่า "ประการ" หรือ "อย่าง" เช่นดินแดน 1 ในตัวอย่างที่ 3 คือดินแดน 1 ประการ มิใช่ดินแดน 1 แห่งซึ่งแสดงสถานที่ มารดา 1 เมตรคือวงศ์พันธุ์ 1 บิดา 1 ในตัวอย่างที่ 2 น่าจะละคำลักษณนามว่า "จำนวน" ซึ่งใช้แยกประเภทสิ่งต่างๆ ที่อยู่รวมกันเป็นกลุ่ม ในที่นี้จึงมิได้หมายความว่า มารดา 1 คน มิตรคือวงศ์พันธุ์ 1 คน บิดา 1 คน และน่าสังเกตว่า การละคำลักษณนามจะละเมื่อข้อความนั้นมีเนื้อความที่หมายถึงเป็นหมวดหมู่ และต้องมีมากกว่าหนึ่งหมวดหมู่ขึ้นไป จะใช้ว่า "มารดา 1" เพียงส่วนเดียวไม่ได้ การละคำลักษณนามใน*อิโตปเทศ*นี้จึงเป็นการละที่เนื้อความมีลักษณะบ่งความเป็นนามธรรมและเป็นหมวดเป็นหมู่ ไม่ถือว่าผิดไวยากรณ์ไทยแต่ประการใด

แต่ในงานร้อยแก้วของอังคาร เมื่อค่านามบางคำตามด้วยคำขยายบอกจำนวนนับว่า "หนึ่ง" เขากลับไม่ใช่คำลักษณนาม ดังตัวอย่างซึ่งจัดแบ่งตามบริบทเป็นกลุ่มๆ ต่อไปนี้

1) การไม่ใช่คำลักษณนามร่วมกับตัวละครฝ่ายดี

- แว่วๆ เสียงจากดวงดาวหนึ่งว่า สกลโลกนี้ ประหนึ่งสาธารณสถานเป็นสมบัติกลาง

(น้ำตาฯ, 115)

- (ญา) เห็นยอดตำลึงไหวๆ ฉะอ้อนกระแสดลม พอจะเอื้อมเด็ดเถาตำลึงหนึ่งร้องว่า . . .

(ญา, 104)

- ลูกนกจึงเหลือบเห็นหอยหนึ่ง ปรกกายแวววาม
- (นกนางแอ่น, 54)

- สุนัขหนึ่ง เน่าพอง ลอยน้ำไปติดพงอ้อ

(สุนัขเนา, 46)

- พอดี หมาหนึ่ง โหยหิว โขสแปท้อง วิ่งมาดมๆ
(ตุลาการ, 63)
- บุรุษหนึ่ง แววดาสิ่กลางคืน วนจรไปจนตาย กลับชาติเกิดเป็นเปลวไฟ
(พลับพลึง, 44)
- ดวงวิญญาณหนึ่ง ล่องลอยถึงโลกอันน่าอัศจรรย์
(ชมรมพยาธิ, 118)
- แต่มันไม่สามารถมองเห็นเจตภูติคือ วาววิญญาณหนึ่ง ซึ่งไหวๆ ระยับ
แสงสีนวลในรูปแม่หมาป่า
(น้ำนมฯ, 108)
- เสียงสะอื้นเบาๆ จากเงาของ เจตภูติหนึ่ง ซึ่งเรื่อๆ แสงสกา
วาว กำลังทักษณาวิญญูรอบเง้อมผาสูง
(น้ำนมฯ, 108)
- อสุกซากหนึ่ง ซึ่งกลายเป็นฟอสซิลหินสีทองพลิกกายรำไห้
(เสียงของวิญญาณ, 76)

2) การไม่ใช่คำลักษณนามร่วมกับตัวละครฝ่ายแล้ว

- ขณะนั้น หนอนร้านหนึ่ง คืบคลานเข้ามาหาเห็ดรา
(น้ำตาฯ, 114)
- อีกหอยหนึ่ง ซึ่งสารรสรองลงมา เชอเกาะหลักปักแน่นอยู่กลางน้ำ
ทมเลน
(คุณหญิงหอยฯ, 30)
- หึ่งห้อยหน่มฉกรรจ์หนึ่ง นึกคิดเอาอย่างนั้น จึงนำความคิดเห็น
อัตโนมิติของตนไปกราบเวียนหัวหน้าหึ่งห้อยให้รับทราบ
(หึ่งห้อยฯ, 70)
- หึ่งห้อยนักวิชาการหนึ่งว่า "ตามหลักทฤษฎีของดอกเตอร์ไฟเย็น
กล่าวไว้ว่า ถ้าเวลาใดที่ดวงตะวันซีดๆ จืดๆ อย่างนี้ แสดงว่าไม่มีแสง
สว่าง"
(หึ่งห้อยฯ, 71)
- ตูรา ผู้อยู่ชั่วนิรันดร์ บนหลังผาสูงนั้นมี แมงมุมหนึ่ง ประจงถักรูป
นานาบุปผชาติ
(แหวดตาฯ, 45)

- สวะหนึ่ง จึงพลอยบ่นบ้าง

(ชมรมสวะฯ, 138)

3) การไม่ใช่คำลักษณนามร่วมกับคำที่เกี่ยวกับธรรมชาติ

- แสงหนึ่งวเนจรร้อนเร่ไปหลายอักโขภินิแสง
(น้ำตาฯ, 111)
- นับได้ว่าเป็นรสอกจวันดินวิเศษหนึ่ง ซึ่งพระพรหมก็ปรารธนามาชิม
(คติฯ, 87)
- ต้นมะละกอหนึ่งซึ่งมีสีห้าผลคาตันอยู่
(คติฯ, 85)
- ตัวพ่อเองก็เสมอต้นพันธุ์มิ่งไม้หนึ่ง ซึ่งผลิดอกออกผลแล้วก็ต้อง
ล้มหายตายจากลูกไปไม่เหลือต่อ
(ก่อนแสงฯ, 113)
- กรวดทรายหนึ่งทอดเงาทาบกอหญ้ากระจริด
(บันทึกฯ, 176)
- กาลเวลาจึงอนุมัติความปรารธนาเป็นสำเภาของคำหนึ่ง
(กาลจักร, 37)

4) การไม่ใช่คำลักษณนามร่วมกับฉากหรือสถานที่

- เทือกภูผาหนึ่งพลอยร้อนไหม้เป็นถ่านถ้าชูลี
(เสียงของวิญญาณ, 75)
- เสียงหมาป่าเห่าหอนโหยหวนอยู่ที่เงื่อมผาหนึ่งซึ่งสูงเสียดแสงดาว
(น้านมฯ, 108)
- เวลาที่เร่งฝีเท้าอย่างรวดเร็ว จนลวงหน้าสรรพลึงทั้งหลายไป
กระทั่งลวงเข้าในแวนแคว้นหนึ่ง
(กาลจักร, 36)
- ขานวิเศษของโลกซึ่งมุ่งไปสำรวจดาวนพเคราะห์หนึ่งกำลังลอย
ล้าอยู่กลางมหาสมุทรแห่งอวกาศ
(ปริศนาฯ, 6)

5) การไม่ใช่คำลักษณนามร่วมกับสิ่งของ

- บัดดลนั้น ราชรถหนึ่งซึ่งล้อทำด้วยวาจาของนายกเทศมนตรี
กระเพาะอาหารเป็นคู่พาลี และมีทาสทองคำบริสุทธิ์เป็นสารถี ควบขับ
ผ่านไป

(ตุลาการ, 61)

จากตัวอย่างทั้งหลายนี้ จะเห็นได้ว่า การไม่ใช่คำลักษณนาม
ในงานร้อยแก้วของอังคารมิใช่การละคำลักษณนามว่า ประการ, อย่าง,
จำพวกเช่นที่ปรากฏในหิโตปเทศ และที่ถูกต้อง คำนามแต่ละคำต้องใช้คำ
ลักษณนามกำกับ เป็นต้นว่า ดาวหนึ่งดวง เถาตำลึงหนึ่งเถา หอยหนึ่งตัว สันหนึ่ง
หนึ่งตัว บุรุษหนึ่งคน ดวงวิญญาณหนึ่งดวง ต้นมะละกอหนึ่งต้น เพราะฉะนั้น
การไม่ใช่คำลักษณนามในงานร้อยแก้วของอังคารนี้จึงเป็นการใช้ภาษาที่เบี่ยง
เบนไปจากมาตรฐานของภาษาไทย เพราะ "ตามธรรมเนียมสามัญนามใน
ภาษาไทย จะเอาคำวิเศษณ์บางชนิดมาประกอบเข้าข้างท้ายหัวๆ ว่า พระ
สอง ม้าสาม เรือเดียว ฯลฯ ดังนี้ไม่ได้ ต้องมีคำนามอีกจำพวกหนึ่งมา
ประกอบท้ายคำวิเศษณ์เหล่านั้น จึงจะได้ความสมบูรณ์ เช่นตัวอย่างว่า พระ
สองรูป ม้าสามตัว เรือลำเดียว ดังนี้ คำ รูป ตัว ลำ เหล่านี้ เรียกว่า
ลักษณนาม¹

การใช้ภาษาที่เบี่ยงเบนไปจากมาตรฐานของภาษาปกตินี้
เรียกตามศัพท์ภาษาอังกฤษว่า "foregrounding" คือความจงใจสร้าง
ภาษาให้แปลกและสะดุดเด่น เพื่อจุดมุ่งหมายทางวรรณศิลป์² ดังนั้น การไม่

¹ พระยาอุปกิตศิลปสาร, หลักภาษาไทย, (กรุงเทพฯ: ไทยวัฒนา
พานิช, 2522), หน้า 73.

² การสร้างภาษาให้สะดุดเด่น เพื่อจุดมุ่งหมายทางวรรณศิลป์ มี 2
วิธีคือ การสร้าง ภาษาให้สะดุดเด่นเชิงคุณภาพ ได้แก่ การสร้างภาษาให้
เบี่ยงเบนจากภาษาที่ใช้อยู่ทั่วไป และการสร้างภาษาให้สะดุดเด่นเชิงปริมาณ
ได้แก่ การสร้างภาษาให้เบี่ยงเบนจากมาตรฐานความถี่อย่างที่ควรจะเป็นใน
ทำเนียบภาษาหรือบริบทหนึ่งๆ

Foregrounding or artistically motivated
deviation may be Qualitative, ie deviation from the
(ต่อในเชิงอรรถหน้าถัดไป)

ใช้คำลักษณนามในที่นี้จึงเป็นลักษณะเด่นทางด้านลีลาที่น่าจะได้อรรถาธิบายและตีความว่า อังคารใช้ลีลาภาษาลักษณะนี้ เพื่อสื่อสารอะไร

เป็นที่ทราบกันดีว่า คำลักษณนาม เป็นคำที่ใช้บอกลักษณะของคำนามที่มาข้างหน้า และเป็นคำที่แสดงภาพของคำนามด้วย เช่น ลวด 3 ขด กับลวด 3 เส้น วลีทั้ง 2 นี้ใช้คำลักษณนามต่างกัน คือวลีแรกใช้คำลักษณนาม "ขด" ส่วนวลีหลังใช้คำลักษณนาม "เส้น" ภาพของลวดในวลีทั้ง 2 จึงต่างกัน โดยเฉพาะในเรื่องความยาว¹

เมื่อนววรรณ พันธุเมธาได้จัดคำลักษณนามเป็นคำขยายประเภทหนึ่ง ก็ได้เรียกชื่อว่าคำแยกประเภท และได้กล่าวว่า คำแยกประเภทที่ใช้ขยายนามเป็นคำที่จำแนกคำนามสามัญเป็นกลุ่มเป็นพวก อันที่จริง คำนามก็คือคำที่จำแนกสิ่งทั้งหลายในโลกออกเป็นชนิดต่างๆ อยู่แล้ว สิ่งที่มีคุณสมบัติบางอย่างคล้ายคลึงกัน เราอาจจะรวมไว้เป็นพวกเดียวกันเป็นกลุ่มเดียวกันได้ และมีคำที่ใช้เรียกคุณสมบัติส่วนรวมของกลุ่มนั้นๆ เช่น ก้อนหิน ลูกโป่ง มะม่วง ต่างก็มีลักษณะกลม เราเรียกลักษณะส่วนรวมได้ว่า ลูก นอกจากนี้ คำแยกประเภทสะท้อนให้เห็นว่า คนไทยใช้อะไรเป็นเกณฑ์ในการรวมบางสิ่งบางอย่างเข้าด้วยกันหรือแยกออกจากกัน สิ่งต่างๆ ในโลกนั้น เราแบ่งเป็นประเภทใหญ่ๆ และใช้คำแยกประเภท ดังนี้

1. คน ใช้คำแยกประเภทตามฐานะในสังคม ได้แก่ พระองค์ องค์ รูป คน ท่าน (มักใช้กับผู้ที่เคารพนับถือ) นาย (มักใช้กับเจ้านักงาน)
2. สัตว์ ใช้คำแยกประเภทคำเดียว คือคำว่า ตัว ไม่ว่าจะ สัตว์นั้นเป็นสัตว์น้ำหรือสัตว์บก และมีรูปร่างลักษณะอย่างไร ยกเว้นช้าง ซึ่งเราอาจจะถือเป็นสัตว์พิเศษอย่างไรอย่างหนึ่ง ใช้คำแยกประเภทว่า เชือก
3. สิ่งไม่มีชีวิตมักใช้คำแยกประเภทตามรูปร่างของสิ่งนั้น

language code itself - a breach of some rule or convention of English or it may simple be Quantitative, ie deviance from some expected frequency.

(ดู Leech, Geoffrey N. and Short, Michael H. Style in Fiction: A Linguistic Introduction to English Fictional Prose., 48)

¹กาญจนา นาคสกุล และคณะ, การใช้ภาษา พิมพ์ครั้งที่ 2 (กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์เคล็ดไทย, 2521), หน้า 19.

4. อมนุษย์ อันได้แก่ เปรต อสุรกาย ยักษ์ ผี ใช้คำแยกประเภท คือคำว่า ตน

5. สิ่งที่เป็นนามธรรม ใช้คำแยกประเภทว่า ข้อ ประการ ฯลฯ¹

จะเห็นได้ว่า คำลักษณนามหรือคำแยกประเภท เป็นคำที่มีผู้ใช้ภาษาในสังคมสร้างขึ้นเพื่อพยายามบ่งชี้ลักษณะทางรูปธรรมของคำนามให้เห็นความแตกต่างอย่างชัดเจน และเพื่อพยายามจัดคำนามให้เป็นหมวดเป็นหมู่ โดยพิจารณาจากคุณสมบัติทางรูปธรรมของสิ่งนั้นๆ หรือแม้แต่คำนามที่หมายถึงสิ่งที่เป็นนามธรรม ผู้ใช้ภาษาก็พยายามกำหนดให้เป็นกลุ่มเป็นพวก เช่น ความชั่ว 1 ประการ ความรัก 3 ประเภท การต่อสู้ 3 อย่าง เป็นต้น ดังนั้น การใช้คำลักษณนามจึงเป็นการแสดงลักษณะหรือสภาพทางรูปธรรมของคำนาม

เมื่อพิจารณาคำจำกัดความและความหมายในการใช้คำลักษณนามดังกล่าวข้างต้น พอจะอนุมานเปรียบเทียบกับการใช้คำลักษณนามในงานร้อยแก้วของอังคารได้ว่า การไม่ใช้คำลักษณนาม เป็นการจงใจที่จะไม่บ่งชี้ลักษณะหรือสภาพทางรูปธรรมของคำนาม และเมื่อพิจารณาข้อมูลในตัวอย่างข้างต้น ปรากฏว่า คำนามที่ไม่ใช้คำลักษณนามกำกับนั้น เป็นตัวละครทั้งฝ่ายดีและฝ่ายเลวเป็นจำนวนมากที่สุด เช่น ดวงดาวหนึ่ง เกาต๋าลิงหนึ่ง หอยหนึ่ง สุนัขหนึ่ง ดวงวิญญาณหนึ่ง หนอนร้านหนึ่ง หิ้งห้อยหนึ่ง สวะหนึ่ง ยังเห็นได้กระจ่างขึ้นว่า การไม่ใช้คำลักษณนาม น่าจะแสดงให้เห็นว่า อังคารเจตนาไม่แสดงความเป็นตัวตน หรือการดำรงอยู่ของตัวละครตัวหนึ่งๆ ตลอดจนฉากหรือวัตถุหนึ่งๆ ในโลกแห่งชีวิตจริง เมื่ออังคารไม่พยายามบ่งชี้ลักษณะทางรูปธรรมของตัวละคร นั้นหมายความว่า อังคารพยายามสร้างตัวละครเหล่านี้ให้มีความหมายเชิงนามธรรม การไม่ใช้คำลักษณนามจึงช่วยเสริมเรื่องเล่าของอังคารมีบรรยากาศของโลกสมมุติ และเสริมให้ตัวละครแต่ละตัวเป็นสัญลักษณ์แทนความดีงามและความชั่วร้ายอย่างสมบูรณ์

แม้ว่า จะมีตัวอย่างอีกส่วนหนึ่งที่มีลักษณะของการละเมิดหลักการใช้ลักษณนาม คือปรากฏแต่ลักษณะที่นำคำบอกจำนวนนับไว้หน้าคำนามเลียนแบบโครงสร้างภาษาของภาษาอังกฤษ เช่น 4๐ เหยี่ยวทอง ซึ่งปรากฏน้านมส์แดงเพียงเรื่องเดียวดังนี้

¹ นววรรณ พันธุเมธา, ไวยากรณ์ไทย พิมพ์ครั้งที่ 2 (กรุงเทพฯ: รุ่งเรืองสาส์นการพิมพ์, 2527), หน้า 24-25.

- เสียงสามหมาป่าเห่าหอนโหยหวน เรียกหาแม่หมาป่าในดวงเดือน
(น้านมฯ, 108)
- สามลูกหมาป่าดีใจ รุมล้อมแม่หมา ขออาหาร
(น้านมฯ, 109)
- สามชีวิตก็ยังคงจำค้ำมั่นสัญญาอาลัยแม่
(น้านมฯ, 111)
- บรรณาธิการให้คลื่นเสียงของสามลูกน้อยอันเศร้ายลหุหายหาก็อง
กิ่งวานฝั่งฟ้าไปถึงมารดา ณ ดวงเดือน
(น้านมฯ, 111)
- เมื่อสามลูกน้อยได้มาเห็นกองอัฐิของมารดาก็ประจุกตั้งเห็นดวง
หน้าแม่
(น้านมฯ, 111)
- ยิ่งในวันเดือนเพ็ญ เช่นวิสาขมาสสมัย สามชีวิตจะไปหอนโหยหวน
ขอโหสิกรรมต่อแม่
(น้านมฯ, 111)
- ทั้งสามลูกหมามักจะมาจ้องมอง หอนไปหาแม่หมา ณ ป่าช้าจัน
ทรามหาสถาน
(น้านมฯ, 111)
- จวบจนวันที่สามชีวิตจวนจะจบสิ้นอายุขัย สามลูกหมาป่านัดกันมา
พร้อมใจตาย
(น้านมฯ, 112)

ผู้วิจัยคิดว่า การละเมิดหลักการใช้คำลักษณนามข้างต้นก็คงเป็นการจงใจสร้างภาษาให้อยู่ในแนวเดียวกัน เพื่อสื่อจุดมุ่งหมายอย่างเดียวกัน เพราะเห็นได้ว่า อังคารใช้เฉพาะกับลูกหมาป่า ซึ่งเป็นตัวละครฝ่ายดีในเรื่องน้านมสีแดงเท่านั้น

การที่อังคารไม่ใช่คำลักษณนามร่วมกับตัวละคร ตลอดจนคำที่เกี่ยวข้องกับธรรมชาติ จากหรือสถานที่ และสิ่งของ มิใช่เป็นเพราะอังคารไม่รู้หลักไวยากรณ์ หากเป็นการจงใจใช้ภาษาให้เบี่ยงเบนจากมาตรฐานการใช้ภาษาไทย เพื่อสร้างความสะดุดเด่นในเชิงคุณภาพ (qualitative foregrounding) และเพื่อสื่อความหมายพิเศษในงานประพันธ์ ตัวอย่างส่วนนี้เป็นส่วนสำคัญยิ่งที่ชี้ให้เห็นลักษณะเด่นทางด้านลีลาภาษาของอังคาร เพราะชี้ให้เห็นว่า เรื่องเล่าของอังคารมีบรรยากาศของโลกสมมุติ คือ ฉาก

วัตถุประสงค์ โดยเฉพาะตัวละครในเรื่องเล่า เป็นสิ่งสมมุติขึ้นให้มีความหมายเชิงนามธรรม ซึ่งเสริมให้ตัวละครทั้งฝ่ายดีและฝ่ายเลวในงานร้อยแก้วประเภทนิทานของอังคารเป็นสัญลักษณ์อย่างชัดเจน

3. การใช้กลุ่มคำที่มีขนาดยาว

ในระดับของกลุ่มคำ ผู้วิจัยพบว่างานร้อยแก้วทั้ง 29 เรื่องของอังคารใช้กลุ่มคำที่ประกอบด้วยคำหลายคำที่มีความหมายใกล้เคียงกันซ้อนอยู่ด้วยกัน มีตั้งแต่ระดับ 3 คำขึ้นไปจนถึง 6 คำ ทำให้กลุ่มคำมีขนาดยาวเป็นพิเศษ

กลุ่มคำบางกลุ่มมีลักษณะของวลี 2 วลีมารวมกัน เช่น "อัจฉริยะมนุษย์บุรุษวิเศษ" ประกอบด้วยนามวลี 2 วลีคือ "อัจฉริยะมนุษย์" กับ "บุรุษวิเศษ"

กลุ่มคำบางกลุ่มมีลักษณะของคำหลายคำประกอบกัน โดยมีได้มีองค์ประกอบอย่างวลี คือไม่มีคำหลักและคำขยาย ทุกคำมีความหมายเท่าเทียมกัน เช่น "คุณค่าสาระประโยชน์แก่นสาร" ประกอบด้วยคำนาม 4 คำคือ "คุณค่า" "สาระ" "ประโยชน์" "แก่นสาร"

การใช้ภาษาโดยทั่วไปมักจะพิจารณาว่า การใช้กลุ่มคำที่มีขนาดยาวเช่นนี้ทำให้ประโยคฟุ่มเฟือย แต่การใช้กลุ่มคำที่มีขนาดยาวในงานร้อยแก้วของอังคารมีผลในการสร้างอลังการทาง ภาษาคือ ช่วยเพิ่มความไพเราะให้แก่เสียงและจังหวะของคำ อีกทั้งช่วยสร้างจินตภาพให้เด่นชัด นอกจากนี้ บางแห่งมีผลช่วยย้ำความหมายของข้อความ บางแห่งช่วยแสดงให้เห็นน้ำเสียงของผู้แต่ง และบางแห่งช่วยเสริมให้เห็นลักษณะนิสัยของตัวละคร

การใช้กลุ่มคำที่มีขนาดยาวนี้ แบ่งออกได้เป็น 3 กลุ่มคือ

- 3.1 กลุ่มคำนาม
- 3.2 กลุ่มคำกริยา
- 3.3 กลุ่มคำขยาย

3.1 กลุ่มคำนาม

กลุ่มคำนามที่มีขนาดยาวพบว่ามักปรากฏใช้ในเนื้อ

ความต่างๆ ดังนี้

3.1.1 กลุ่มคำนามเกี่ยวกับสิ่งที่มีคุณค่าน่ายกย่อง

สรรเสริญ

เมื่ออังการกล่าวถึงบุคคลอันควรค่าแก่การเคารพยกย่องและสิ่งธรรมชาติอันมีคุณประโยชน์ต่อมนุษย์ เขาจะเลือกสรรคำที่มีความหมายใกล้เคียงกันมาซ้อนกันเป็นกลุ่มคำที่มีขนาดยาว เพื่อเน้นย้ำความหมายของข้อความมากขึ้น

1) บุคคล

เมื่ออังการกล่าวถึงบุคคลที่สูงส่ง ทั้งในแง่ระบุดำเนินชีวิตหรือสถานภาพของบุคคลอย่างชัดเจน เช่นองค์สัมมาสัมพุทธเจ้า บรรพบุรุษ และในแง่เปรียบเทียบ เช่นเปรียบพระสุริยาประหนึ่งอัจฉริยมนุษย์ เขาจะใช้กลุ่มคำที่มีขนาดยาว โดยเลือกสรรคำที่สื่อความหมายในด้านดีและแสดงน้ำเสียงเคารพนบนอบเป็นอย่างยิ่ง เช่น

- จุดมุ่งหมายคือไม่ละเลยคุณค่าของบรรพบุรุษที่นับถือ พระพุทธเจ้าผู้ทรงเป็น**บรมครูเอกอัครมหาอัจฉริยบุรุษผู้สูงสุด**

(ก่อนแสงฯ, 111)

อังการใช้นามวลีถึง 3 วลีได้แก่ "บรมครู" "เอกอัครมหาอัจฉริยบุรุษ" และ "(บุรุษ) ผู้สูงสุด" มาประกอบกัน คำขยาย "บรม" แปลว่า อย่างยิ่ง ที่สุด "เอก" แปลว่า ดีเลิศ "อัคร" แปลว่า เลิศยอด "มหา" แปลว่า ยิ่งใหญ่ และ "อัจฉริย" แปลว่า วิเศษนำ อัจฉริยะหรือมีความรู้ความสามารถเกินกว่าระดับปกติ จะเห็นได้ว่า คำขยายทุกคำสื่อความหมายว่า ดี, เลิศ, ยิ่ง นอกจากนี้ การใช้คำนาม "ครู" ซึ่งแปลว่า ผู้สั่งสอนศิษย์, ผู้ถ่ายทอดความรู้ให้แก่ศิษย์ แสดงให้เห็นความเคารพนบนอบของผู้เรียกขาน

- พระสุริยาใหญ่ยิ่งและสูงสุดเสมอว่ามีเกียรติยศอันรุ่งเรืองยิ่งจึงเป็นเช่นนั้น ประหนึ่ง**อัจฉริยะมนุษย์บุรุษวิเศษ**ที่เสนอสติปัญญาและผลงานทิพย์

(ก่อนแสงฯ, 104)

เช่นเดียวกับตัวอย่างข้างต้น อังการใช้นามวลี 2 วลีได้แก่ "อัจฉริยะมนุษย์" และ "บุรุษวิเศษ" ประกอบกัน

เป็นกลุ่มคำที่มีขนาดยาว เพื่อใช้เปรียบเทียบให้เห็นความยิ่งใหญ่ของ "พระสุริยา"

- ก่อนปฐวัตบรรพบุรุษโบราณสมัยก็เข้าใจความรู้สึกเช่นนี้อย่างดีเลิศ (หยาดน้ำค้างฯ, 58)

ทั้งคำ "ปฐวัต" และ "บรรพบุรุษ" นอกจากจะมีความหมายใกล้เคียงกันว่าเป็นต้นวงศ์ตระกูลซึ่งมีผู้สืบสายโลหิตมา ยังแสดงนัยร่วมกันว่า เป็นบุคคลที่ผ่านโลก ผ่านชีวิต สิ่งสมประสงค์ และแง่คิดเกี่ยวกับชีวิตมากมาย น่าสังเกตว่า คำ "บรรพ" แปลว่า ก่อน, เบื้องแรก ได้แสดงนัยเกี่ยวกับอดีตที่ผ่านไปช้านานอยู่แล้ว อังคารยังเพิ่มคำว่า "โบราณสมัย" ขยายซ้อนเข้าไปอีก นับเป็นการย้ำเน้นให้เห็นความสำคัญของประสพการณ์ของบรรพบุรุษ ซึ่งชนรุ่นหลังน่าจะได้รับการศึกษาเรียนรู้ให้แตกยอดต่อไป

2) คุณค่าหรือประโยชน์ของสรรพสิ่ง

เมื่ออังคารกล่าวว่า นิชตระกูลต่ำอย่างอุตุนิยมมีประโยชน์ เขาเลือกใช้คำว่า "คุณค่า" "สาระ" "ประโยชน์" "แก่นสาร" หรือ "สารัตถะ" ซ้อนติดๆ กัน ดังตัวอย่างต่อไปนี้

- จะเห็นว่า แม้แต่พืชตระกูลต่ำติดดินก็ยังมีคุณค่าสาระประโยชน์แก่นสาร (คติฯ, 88)

- ย้อนกล่าวเข้าถึงรสแกงบอนวิเศษหรือแกงอุตุนิยมฝีมือเยี่ยม ก็มีรสชาติชนิดทำทนายพระนรมาให้ลงมาชิมองจวันดิน ก็ดูดีเด่นในคุณค่าสารัตถะประโยชน์แห่งอุตุนิยมนั้น

(คติฯ, 88)

บางข้อความอังคารใช้คำขยายว่า "วิเศษ" "แท้" "ทิพย์" "มหันต์" "ไพศาล" และ "สุดประมาณ" เพิ่มความหมายและยำน้าหนักให้เห็นว่า สิ่งที่กำลังกล่าวถึงมีคุณค่าอย่างแท้จริง เช่น

- เหตุด้วยคุณวิเศษ คุณค่าแท้ คุณค่าทิพย์อื่น ยังมีอภินิหารประการ (หยาดน้ำค้างฯ, 64)

- เพราะแรงเส่นหาอาลัยในรมณีย์สุนทรีของโลกและทั้งระบบสุริยจักรวาล อันมีคุณค่ามหันต์ไพศาลสุดประมาณคุณค่าได้นั้น . . .

(ดวงใจฯ, 24)

3) บุญคุณ กตัญญู และกตเวที

ผู้วิจัยพบกลุ่มคำนามที่ใช้คำ "บุญคุณ" "กตัญญู" และ "กตเวที" ซ้อนกันหนึ่งข้อความจากบทสนทนาของหิ้งห้อย ซึ่งกำลังแสดงความขสโใหง้ตอดวงตะวัน ในเรื่องหิ้งห้อยผู้นุเคราะห์ดวงตะวันว่า

- ข้านี้กำลังจะนำสมัครพรรคพวก ไปจุดไฟในเจ้าถิ่นใหม่ให้สว่างไสวตั้งเดิม เจ้าจะรู้สึกสำนึกบุญคุณกตัญญูกตเวทิต่อการกระทำนี้ได้ดีได้ไหม

(หิ้งห้อยฯ, 74-5)

การซ้อนคำ "บุญคุณ" "กตัญญู"

"กตเวที" ซึ่งมีความหมายใกล้เคียงกัน ทั้งๆ ที่ในข้อความนี้เป็นข้อความที่แสดงความขสโใหง้ของหิ้งห้อยผู้ลุ่มหลงในอวิชา ผู้วิจัยคิดว่า นัยหนึ่งเป็นลีลาเฉพาะตัวของอังคารคือ นิยมใช้กลุ่มคำยาวๆ เพื่อแสดงความอลังการของภาษา แต่อีกนัยหนึ่ง เราจะเห็นได้ว่า การใช้กลุ่มคำที่มีขนาดยาวในบริบทนี้สอดคล้องกับเนื้อความอย่างดียิ่งคือ แสดงให้เห็นความหลงทะนงตนของหิ้งห้อยผู้บังอาจบินไปพูดจาหยาบหยามดวงตะวัน คำ "กตัญญู" แปลความว่า ผู้รู้อุปการะที่ท่านทำให้หรือผู้รู้คุณท่าน และคำ "กตเวที" แปลความว่า ผู้สนองคุณท่าน สองคำนี้นิยมใช้ในบริบทที่ผู้น้อยรู้สึกรองคุณผู้ใหญ่ซึ่งมักจะหมายถึงบิดามารดา ครูบาอาจารย์ที่มีพระคุณอย่างสูง ดังนั้น การที่อังคารกำหนดให้หิ้งห้อยใช้ทั้งคำว่า บุญคุณ กตัญญู และกตเวทีช่วยทำให้เห็นว่า หิ้งห้อยหลงทะนงคิดว่า ตนเป็นผู้ทำคุณอันใหญ่หลวงต่อดวงตะวัน

3.1.2 กลุ่มคำนามเกี่ยวกับภาพธรรมชาติและสิ่งที่น่าสนใจ

น่าอภิรมย์

เมื่ออังคารกล่าวถึงภาพธรรมชาติ โดยเฉพาะภาพธรรมชาติอันงดงามเช่น ภาพของแสงตะวัน ภาพของโตรกผา ภาพของเทือกผา หรือสิ่งที่น่าสนใจอันนำมาซึ่งความปิติชื่นบานแห่งอารมณ์เช่น เกสรดอกไม้อันหอมหวาน เขาเลือกสรรคำที่แสดงจินตภาพชัดเจนและความอลังการของภาษามาเรียงร้อยติดต่อกันเป็นกลุ่มคำที่มีขนาดยาว ทำให้ภาพธรรมชาติที่ปรากฏเป็นฉากตามท้องเรื่องของร้อยแก้วเชิงนิทานมีความงดงาม และภาพ

ธรรมชาติที่ปรากฏในร้อยแก้วเชิงคำสอนมีความตระการน่าประทับใจอย่างยิ่ง
ยวด

1) แสงตะวัน

- พระสุริยาสะทอนรังสีวิเศษจับเมฆจนปลั่งเป็นแสงทองคำเนื้อแก้ว
วาวบริสุทธิ์

(ก่อนแสงฯ, 114)

อังคารเปรียบแสงตะวันเป็น "แสง
ทองคำ" ซึ่งช่วยสื่อจินตภาพอันตระการตาของแสงตะวันมากขึ้น นอกจากนี้ยัง
ใช้คำขยายว่า "เนื้อแก้ว" ซึ่งใช้แสดงคุณสมบัติของทองคำว่าบริสุทธิ์ มีค่าสูง
"วาว" ซึ่งสื่อจินตภาพของแสงว่าเป็นประกายเรืองรอง และ "บริสุทธิ์" ซึ่ง
ช่วยย้ำคุณสมบัติของทองคำ อันได้แก่แสงตะวันในที่นี้ ดังนั้นการใช้กลุ่มคำที่มี
ขนาดยาวในที่นี้ จึงช่วยบ่งชี้ให้เห็นแสงตะวันอันบรรเจิดมั่งแมลืองฉายาน
สมดังที่อังคารกล่าวว่าเป็น "รังสีวิเศษ" โดยแท้

2) โตรกผา

เมื่ออังคารพรรณนาภาพโตรกผา เขา
นิยมใช้กลุ่มคำที่มีขนาดยาว โดยมีคำซ้ำ ๆ กันเช่น "โตรก" "ชะโงก"
"ชะง่อน" "เงื่อม" "ง้ำ" ดังนี้

- ระหว่างโตรกชะโงกเงื่อมง้ำ มีกระแสแควป่าคดเคี้ยวหลากไหล
(น้ำนมฯ, 107)

"โตรก" แปลว่า ช่องลึกของเขา
"ชะโงก" แปลว่า ยื่นหน้าหรือส่วนหน้าออกไป ใช้แสดงลักษณะของหินที่ยื่น
ออกไปจากหน้าผา เรียก ชะโงกผา "เงื่อม" แปลว่า สิ่งที่สูงยื่นง้ำออกมา
เช่นเงื่อมผา และ "ง้ำ" แปลว่า ยื่นออกไปเกินปกติจนปลายโน้มลง เมื่อใช้
คำทั้งสี่คำนี้ประกอบกันเป็นกลุ่มคำ ช่วยแสดงให้เห็นภาพของโตรกผาที่ไม่สม่ำเสมอ
บางแห่งยื่นล้ำไปข้างหน้า บางแห่งสูงตระหง่านชันเบื้องบน และบาง
แห่งโน้มตัวลงต่ำ จินตภาพของโตรกผานี้สอดคล้องกับจินตภาพของกระแสน้ำที่
ไหลผ่านอย่าง "คดเคี้ยวหลากไหล" ในประโยคต่อมา

- ประหลาดอะไรอย่างนี้ ที่เทือกภูเขาโตรกชะโงกเงือกง้ำอันประกอบด้วยหินผา จะดูอ่อนหวานนุ่มนวลลงเป็นปริมาตรแห่งสี่ทิวอันเหลือเชื่อ (ก่อนแสงฯ, 115)

ในที่นี้ หากอังคารใช้คำนาม "เทือกภูเขา" เพียงหนึ่งคำ จินตภาพของเทือกเขาก็จะแข็งกระด้าง ไม่สอดคล้องกับเนื้อความในประโยคต่อมา ซึ่งกล่าวว่า เทือกเขานั้นดู "อ่อนหวานนุ่มนวล" การใช้กลุ่มคำ "โตรกชะโงกเงือก" ชื่อนชยายความเข้าไปช่วยแสดงจินตภาพของเทือกเขาว่ามีความไม่สม่ำเสมอ เหลื่อมล้ำซับซ้อนซึ่งชวนให้เผ่งนิศเห็นความอ่อนไหวของธรรมชาติ

3) ปาชัย

ในเรื่องน้ำนมสีแดง อังคารใช้ฉากเทือกเขาสูงอันรกเรือด้วยพรรณไม้ใหญ่น้อยเป็นที่ฝังกายของแม่หมาป่าและลูกหมาป่าทั้งสามตัว เมื่อกล่าวถึงภาพเทือกเขาอันเป็นเสมือนป่าช้านี้ อังคารใช้กลุ่มคำที่มีขนาดยาวอันประกอบด้วยคำว่า "ป่าช้า" บ้าง "ปาชัยช้า" บ้าง และคำสมาสคือ "อรัญญิกาลัย" และ "จินทรามหาสถาน" ดังนี้

- ท่ามกลางปาชัยช้าอรัญญิกาลัยใหญ่กว้างอ้างว้างนั้น คลื่นแห่งเทือกขุนภูผาสลับซับซ้อน เสียงหมาป่าเห่าหอนโหยหวนอยู่ที่เงือกผาหนึ่งซึ่งสูงเสียดแสงดาว

(น้ำนมฯ, 108)

นอกจากจะใช้คำ "ปาชัยช้า" ซึ่งแสดงภาพของป่าช้าอันรกเรือแล้ว ยังใช้คำสมาส "อรัญญิกาลัย" ซึ่งประกอบด้วยศัพท์ อรัญญ + อิก ปัจจัย + อาลัย แปลความว่าที่ที่เกี่ยวกับป่า เมื่อชื่อนคำเข้าด้วยกันเช่นนี้ แม้จะมีได้เพิ่มความหมายใหม่แก่ข้อความ แต่เพิ่มอรรถาธิบายทางภาษา เพราะคำว่า "อรัญญิกาลัย" จัดเป็นคำทำเนียบวรรณคดีที่มี "ศักดิ์" แห่งคำสูง ก่อให้เกิดภาพตระการงามสง่าของทิวป่าอันกว้างใหญ่ และน่าสังเกตว่าอังคารย้ายตำแหน่งคำว่า "ช้า" มาอยู่หลังคำ "ชัย" ทำให้เกิดเสียงสัมผัสคล้องจองในกลุ่มคำระหว่างเสียงคำว่า "ช้า" กับ "กา" ในคำอรัญญิกาลัย เป็นการเพิ่มความไพเราะทางด้านเสียงแก่ถ้อยคำด้วย นอกจากนี้อังคารยังเพิ่มคำขยาย "ใหญ่กว้างอ้างว้าง" ช่วยเน้นย้ำให้เห็นว่า ฉากป่าช้านี้ยิ่งใหญ่สมกับเป็นที่ฝังกายของแม่หมาป่า ผู้เสียชีวิตเป็นภักษาหารแก่

ลูกน้อย

- ทั้งสามลูกหมามักจะมาจ้องมอง หอนไปหาแม่หมา ณ ป่าช้าจันทรา
มหาสถาน เป็นประจำอยู่ช้านานเช่นนั้น
(น้านมฯ, 112)

การใช้กลุ่มคำ "จันทรามหาสถาน" ซึ่งเป็นคำสมาสประกอบด้วยศัพท์ จันทรา + มหา + สถาน ขยายคำ "ป่าช้า" นอกจากจะช่วยให้เพิ่มความอลังการทางภาษา ซึ่งได้แก่ความไพเราะด้านเสียงและความงามด้านความหมายแล้ว ในที่นี้กลุ่มคำ "จันทรามหาสถาน" ช่วยแสดงความหมายสืบเนื่องจากจากในช่วงก่อนข้อความนี้คือ "ยิ่งในวันเดือนเพ็ญเช่น วิสาขมาสสมัย สามชีวิตจะไปหอนโหยหวน ขอโหสิกรรมต่อแม่ที่ลูกได้ล่วงเกินทะกินซากของมารดาเป็นอาหาร" (น้านมฯ, 111) ลูกหมาป่าทั้งสามจะไป "หอนโหยหวน" ณ ป่าช้าแห่งนี้เมื่อวันเดือนเพ็ญ ซึ่งเป็นวันที่พระจันทร์ส่องสว่างนวลกระจ่างตา ป่าช้าแห่งนี้ย่อมเป็นจุด "จันทรามหาสถาน" คือสถานที่กว้างใหญ่อันมีแสงจันทร์ทอแจ่มนวลสว่าง เหมาะเป็นที่ประกอบพิธีกรรมอันศักดิ์สิทธิ์ เช่นที่ลูกหมาป่าทั้งสามชีวิตกระทำตามท้องเรื่อง

- สามลูกหมาป่านัดกันมาพร้อมใจตาย . . . หนาวเย็นยะเยือกอยู่
กลางดึกคืน ณ ชะง่อนเงื้องมผาป่าช้าอรัญญิกาลัย
(น้านมฯ, 112)

ในที่นี้ นอกจากจะใช้คำว่า "ป่าช้าอรัญญิกาลัย" เช่นที่ปรากฏในช่วงแรกของเรื่องแล้ว อังคารยังใช้คำว่า "ชะง่อนเงื้องมผา" เพิ่มหน้าข้อความซึ่งช่วยเพิ่มความหมายแก่กลุ่มคำทั้งหมด "ชะง่อน" แปลว่า หินที่เป็นปุ่มเป็นง่ายื่นออกมาจากเขา "เงื้องมผา" แปลว่า ส่วนของหน้าผาที่สูงยื่นง่าออกมา ทำให้ผู้อ่านนึกเห็นภาพของลูกหมาป่าทั้งสามชีวิตนอนตายอยู่ที่โล่ง และรู้สึก "หนาวเย็นยะเยือก" คล้อยตามที่กวีพรรณนาไว้ เพราะการนอนตายอยู่ที่โล่งนี้ ทั้งสามชีวิตได้ถูก "แสงพระสุริยา สายฟ้า สายฝน ลมบน หมอก เมฆและหยาดเหมยหนาว ช่วยชำระล้างกระดูกจนขาวโพลง" (น้านมฯ, 112)

4) เทือกเขา

ในเรื่องบันทึกของจิตรกร อังคารพรรณนาภาพธรรมชาติอย่างวิจิตรบรรจง เมื่อกล่าวถึงเทือกเขา อังคารจะใช้กลุ่มคำประกอบด้วยคำ "เว้ง" "เทือกเขา" และ"ลำเนาไม้" ซึ่งให้จินตภาพกว้างไกลและสดใส ดังนี้

- สายหมอกประมวลมาจนขาวนวล ท่วมเว้งเทือกเขาลำเนาไม้
(บันทึกฯ, 82)
- เรานั่งอยู่บนเนินสูง เห็นวงไปจนเว้งเทือกเขาลำเนาไม้
(บันทึกฯ, 78)

5) ต้นไม้

เมื่ออังคารพรรณนาภาพรวมๆ ของต้นไม้ เขาใช้กลุ่มคำที่มีขนาดยาว ประกอบด้วยคำที่มีความหมายรวม เช่น "ละเมาะไม้" "คบบไม้" "หย่อมหญ้า" "พฤกษา" และคำที่มีความหมายเฉพาะ เช่น "ยุงยางกร่างโกร" "มะค่า" "จำปาป่า" "กลุ่มตาล" ดังนี้

- วงเดือนสีทองทอแสงฉายจบละเมาะไม้สุ่มทุกกลุ่มตาลทั้งทุ่งกว้าง
(ชมรมสวฯ, 137)
- แต่เราผู้ปราชัยยังเหม่อมองไปทุกค่าคบบไม้สูง ยุงยางกร่างโกร มะค่าจำปาป่า และที่ไม่รู้จักก็มากมาย
(บันทึกฯ, 78)
- ในชั่ววูบหนึ่งแห่งอายุขัยของน้ำค้างนั้น เธอก็ได้เป็นถนิมนิมพากรณ์ ระดับพระแม่ธรณี แพรวรรายไปทุกหย่อมหญ้าทุกพุ่มพฤกษาป่าไม้สูง
(หยาดน้ำค้างฯ, 59)

6) เกสรดอกไม้

เมื่ออังคารพรรณนาถึงเกสรดอกไม้อันหอมหวาน ไม่ว่าจะปรากฏในร้อยแก้วเชิงนิทาน เช่นน้ำนมสีแดง หรือร้อยแก้วเชิงคำสอน เช่นหยาดน้ำค้างคือน้ำตาแห่งเวลา เขาใช้กลุ่มคำที่มีขนาดยาว ประกอบด้วยคำนามที่กล่าวถึงละอองเกสรและกลิ่นหอมของดอกไม้ เช่น

- บรรยายกาศสงบหนึ่ง ชักชวนมวลอนุภาคแห่ง เรณูหอมบุหงาลดามาลย์ อันอ่อนหวานนั้น ลอยล่องตระหลบหอมลงตรงชอกหุบเหวลึก (น้านมฯ, 107)

"เรณู" แปลว่า ละอองเกสร "บุหงา" แปลว่า ดอกไม้ชนิดต่างๆ ที่ปรุงด้วยเครื่องหอมแล้วบรรจุลงในถุงผ้าโปร่งเล็กๆ ทำเป็นรูปต่างๆ "ลดา" แปลว่า เครื่องเถา "มัลย์" แปลว่าดอกไม้ คำนามเหล่านี้นิยมใช้เป็นคำทำเนียบวรรณคดี ซึ่งถือกันว่าเป็นวงศ์ที่สูงส่งด้วยรูปและเสียงเป็นพิเศษ¹ เมื่อประกอบคำนามเหล่านี้เป็นกลุ่มคำที่มีขนาดยาว ทำให้ภาพของดอกไม้ป่ามีความละเอียดละไม และช่วยสื่อให้เห็นภาพอันหลากหลายของดอกไม้ป่า คือมีทั้งกลิ่นหอม มีทั้งที่เป็นเครื่องเถา เป็นต้น

- พระนายไชยโพรย ประทีนสุคันธรสเรณุนวลของมวลบุพชาติสะอาด หอมหวานโอยทานฝากพระนายให้พัดไป (หยาดน้ำค้างฯ, 50)

ทั้ง "ประทีน" และ "สุคันธรส" แปลว่าเครื่องหอม กลิ่นหอม เมื่อช้อนคำเข้าไปและวางไว้ส่วนหน้าสุดของวลี จึงเป็นการย้ำเน้นถึงกลิ่นอัน "สะอาดหอมหวาน" ของละอองเกสรซึ่งนัก นอกจากนี้ อังคารยังเพิ่มคำว่า "นวล" ซึ่งแปลว่าละอองสีขาวบนผิวใบไม้ ดอกไม้หลังคำ "เรณู" ให้ความรู้สึกที่ละเอียดอ่อน และที่สำคัญ คำว่า "นวล" ได้ส่งสัมผัสเสียงสระกับ "นวล" ช่วยเชื่อมเสียงเป็นจังหวะจะโคนไพเราะ

3.1.3 กลุ่มคำนามเกี่ยวกับสิ่งที่น่าชยะแซของ ไม่นิ่ง ประสงค์

เมื่ออังคารกล่าวถึงสิ่งที่น่าชยะแซของ ไม่นิ่ง ประสงค์ได้แก่ดิรัจฉาน อสุรกาย อามิสสินจ้าง เป็นต้น ไม่ว่าจะกล่าวในลักษณะที่มีน้ำเสียงประชด รังเกียจ หรือไม่มีก็ตาม เขาจะเลือกสรรคำที่มีความหมายใกล้เคียงกันมาซ้อนกันเป็นกลุ่มคำที่มีขนาดยาว เพื่อย้ำความหมายของข้อความให้มีน้ำหนักมากขึ้น

¹ดูประสิทธิ์ กานย์กลอน, ภาษากวี: การวิภาษและวิจารณ์ พิมพ์ครั้งที่ 2 (กรุงเทพฯ: ไทยวัฒนาพานิช, 2523), หน้า 53.

1) ดิรัจฉานและอสุรกาย

เมื่อกล่าวถึง "ดิรัจฉาน" อังคารจะ
 ชื่อนคำว่า "สามานยชาติ" และเมื่อกล่าวถึง "อสุรกาย" จะชื่อนคำว่า "ภูต
 ผี" ดังนี้

- เพื่อให้ประนีสุขสมรมณ์ย์ในรชชาติชวีวิเศษสุดนรรณนา เพื่อว่าสภาน
 มนุษย์จะได้ดีขึ้นบ้าง มีช้อยู่อย่างดิรัจฉานสามานยชาติที่มีแตกสลาย

(ดวงใจฯ, 25)

คำ "ดิรัจฉาน" โดยทั่วไปมักใช้เป็น
 คำด่า หมายถึงมีสกุลหรือมีกิริยาต่ำทราม มิได้ขัดเกลาจิตใจ แต่ความหมายที่
 แท้จริงของคำนี้หมายถึงสิ่งสัตว์วันจากมนุษย์ เช่น หมู หมา วัว ควาย¹
 เมื่อชื่อนคำ "สามานยชาติ" ซึ่งหมายถึงการเกิดอันเลวทรามต่ำช้า จึงช่วย
 เน้นความหมายให้หนักแน่นว่า อยู่อย่างดิรัจฉานนั้นเป็นสิ่งเลวทราม ไม่เจริญ
 และพึงหลีกเลี่ยง

- กาละหนึ่ง วันเพ็ญวิสาขมาส เงามของโลกลอนมาบดบังจันทร์จนเป็น
 สีน้าเงิน เห็นรูปอสุรกายภูตผีเดินระบ่ำรอบๆ รุ่งดวงเดือน

(เสียงของวิญญาณ, 74)

คำ "อสุรกาย" หมายถึงสัตว์เกิดใน
 อบายภูมิมวทหนึ่ง ชอบเที่ยวหลอกหลอนคน คู่กับเปรต² ส่วน "ภูติ" ความ
 หมายหนึ่งซึ่งรู้จักกันทั่วไปคือผีชนิดหนึ่ง การชื่อนคำ อสุรกาย ภูตและผี เข้า
 ด้วยกัน ช่วยเพิ่มความหมายให้เห็นชัดเจนว่า มีบรรดาผีปีศาจหลายชนิดมา
 ชุมนุม "เดินระบ่ำ" รอบๆ "รุ่งดวงเดือน" ซึ่งเป็นจินตภาพอันงดงาม และ
 ในร้อยแก้วของอังคารนี้มักจะสื่อถึงสิ่งดังกล่าว บริสุทธิ์ ภาพ "อสุรกายภูตผีเดิน
 ระบ่ำรอบๆ รุ่งดวงเดือน" นี้เป็นฉากเปิดเรื่องในเสียงของวิญญาณ ซึ่งพรรณนา
 ภาพของสุริยะจักรวาลกำลังวิปริตอาเพศ ใกล้เคียง "วินาศสลายแหลกแตกดับ
 เป็นภัสมะชูลี" (เสียงของวิญญาณ, 77) ดังนั้น การชื่อนคำในที่นี้ นอกจาก

¹ ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2525
 พิมพ์ครั้งที่ 3 (กรุงเทพฯ: อักษรเจริญทัศน์, 2530), หน้า 306.

² เรื่องเดียวกัน, หน้า 902.

เพิ่มความหมายให้ชัดเจนขึ้นแล้ว ยังช่วยสร้างจินตภาพให้น่าสะพรึงกลัว และสร้างบรรยากาศให้น่ารันทรมอง นักเห็นบรรดาผีปีศาจมากมายอันลือถึงสิ่งเลวร้ายจึงจะกระทำการมิดต่อสิ่งที่ตั้งาม บริสุทธี

2) อามิสสินจ้างและเงินทอง

- น้ำใจฉันนั้นเท่าเทียมน้ำพระหฤทัยพระผู้เป็นไปอันใหญ่ยิ่งและได้ร่วมงานของพระองค์ผู้สูงสุด ด้วยยินดีมีอามิสสินจ้างรางวัลใดๆ ตอบแทนเลย

(ดวงใจฯ, 27)

โดยทั่วไป คำ "อามิส" กับ "สินจ้าง" มักใช้เป็นคำซ้อน 4 คำเช่นเดียวกับคำ "สินจ้าง" กับ "รางวัล" ในที่นี้ อังคารนำคำซ้อน 4 คำสองคู่คือ "อามิสสินจ้าง" กับ "สินจ้างรางวัล" มาประกอบกันเป็น "อามิสสินจ้างรางวัล" เมื่อพิจารณาในแง่ความหมายจะเห็นได้ว่า ช่วยเพิ่มความหมายให้หนักแน่นขึ้น กล่าวคือ นอกจาก "อามิส" ซึ่งหมายถึงเครื่องล่อใจ และ "สินจ้าง" ซึ่งหมายถึงเงินทองที่จ้างวานแล้ว "รางวัล" ซึ่งหมายถึงสิ่งของที่ให้โดยความชอบ เป็นการตอบแทน "ฉัน" ในเรื่องนี้ก็ยังมีปรารถนาจะรับ ผู้อ่านสามารถเข้าใจได้แจ่มแจ้งขึ้นว่า "ฉัน" มีน้ำใจอันบริสุทธีผุดผ่อง เปี่ยมด้วยคุณธรรมอันแท้จริง สอดคล้องกับคำอุปมาว่า "เท่าเทียมน้ำพระหฤทัยพระผู้เป็นไปอันใหญ่ยิ่ง"

- เราปรารถนาอำมฤตมหามตะนิพพาน แต่ไม่โลภหลงดุดหุ่มมนุษย์
งกโลกหลงบ้ำหลังกันอย่างชุกงกโลกอาหารทริษย์ศฤงคารบริวารนั้นแล

(บันทึกฯ, 175)

ในที่นี้ หากเราใช้คำว่า "ทริษย์สมบัติ" ซึ่งเป็นคำที่มีความหมายรวมก็สามารถสื่อความครอบคลุมแล้ว แต่อังคารใช้คำที่มีความหมายเฉพาะได้แก่ อาหาร ทริษย์ศฤงคารและบริวาร ประกอบกันช่วยเพิ่มความหมายและขยายภาพของความ "งกโลกหลง" ของชุกกให้กว้างขวางและชัดเจนขึ้นว่า ชุกกมีสันดานละโมภโลกมากแต่วัตถุธรรมทั้งสิ้น

3.2 กลุ่มคำกริยา

กลุ่มคำกริยาสามารถแบ่งได้ตามชนิดของคำกริยาที่มาประกอบกัน ดังนี้

3.2.1 กลุ่มคำกริยาแสดงสภาพ

ผู้วิจัยพบว่า กลุ่มคำกริยาแสดงสภาพจะใช้ร่วมกับคำนามที่เกี่ยวกับธรรมชาติ บุคคล สถานที่ วัตถุและนามธรรม การชื่อนคำกริยาแสดงสภาพหลายๆ คำเข้าเป็นกลุ่มคำที่มีขนาดยาวนี้ทำให้ความหมายของข้อความหนักแน่นขึ้น และสร้างจินตภาพชัดเจนขึ้น

1) กริยาแสดงสภาพของธรรมชาติ

อังคารพรรณนาภาพสมุทมนุ่มไม้ ทุ้งกว้าง เมฆ และแสงดาวอย่างงดงามด้วยการสรุคำกริยาหลายๆ คำที่แสดงสภาพบอกแสง สีและความสดใสของธรรมชาติมาประกอบกัน

- สมุทมนุ่มไม้ เขียวชะอุ่ม ลออสดใส

(ญา, 103)

การชื่อนคำ "เขียว" อันแสดงสภาพสีซึ่งมักบ่งนัยของความอุดมสมบูรณ์ "ชะอุ่ม" อันแสดงสภาพชุ่มและสดชื่น และ "ลออ" อันแสดงสภาพงามบริสุทธิ์ของธรรมชาติ ช่วยสร้างจินตภาพของสมุทมนุ่มไม้ให้เห็นเด่นชัดว่า มีความอุดมสมบูรณ์ มีความงดงาม และมีความสดใสอย่างยิ่ง

- ทุ้งกว้างก็ เขียวอ่อน ลอด้วยแรกวสันต์ใหม่

(ก่อนแสงฯ, 115)

อังคารเลือกใช้คำกริยาแสดงสภาพบอกสีคือ "เขียว" แสดงความอุดมสมบูรณ์ ความสดใสและควมมีชีวิตชีวาของ "ทุ้งกว้าง" และย้าจินตภาพด้วยคำกริยาแสดงสภาพอีก 2 คำคือ "อ่อน" และ "ลออ" ช่วยทำให้เห็นจินตภาพอันสดใสยิ่งขึ้นของทุ้งกว้าง ซึ่งสอดคล้องกับคำขยายต่อไปว่า "ด้วยแรกวสันต์ใหม่"

- ระหว่างเมฆที่เว้งฟ้านภาภาคอันลึกล้ำลึกลับนั้นปลั่งละอองน้ำเงิน
บริสุทธิ์ ที่ไกลก็หม่นหมองอมเทานีมวลละออสะอาดนัก

(ก่อนแสงฯ, 114)

อังคารใช้คำกริยาแสดงสภาพของสี
ของเมฆคือ "เทา" และแสดงสภาพบอกลักษณะทั่วไปเพิ่มเติมว่า ทั้ง "ละออง"
และ "สะอาด" รวมทั้งคำกริยาแสดงสภาพบอกสัมผัสคือ "นึ่มมวล" ทั้งหมดนี้
แสดงให้เห็นถึงจินตภาพอันสดใส บรรเจิดและน่าทะนถนอมของเมฆ และเมื่อ
พิจารณาควบคู่ไปกับข้อความข้างต้นคือ "ปลั่งละอองน้ำเงินบริสุทธิ์" ซึ่งแสดง
ให้เห็นความบรรเจิดของเมฆเช่นกัน โดยเฉพาะคำว่า "ปลั่ง" ซึ่งมีความ
หมายว่า เปล่งปลั่งส่องใส ช่วยแสดงให้เห็นว่า เมฆที่ "เว้งฟ้านภาภาคอัน
ลึกล้ำลึกลับ" นี้ทอประกายแจ่มใส น่าพิศน้าชม แต่สิ่งที่น่าสนใจคือ อังคารได้
ใช้คำกริยาแสดงประสบการณ์คือ "หม่นหมอง" ประกอบเข้ากับกลุ่มคำกริยา
แสดงสภาพว่า "อมเทานีมวลละออสะอาด" ในที่นี้อาจเป็นไปได้ว่า กวีกำลัง
แสดงความรู้สึกของตนว่า เมฆนั้นแม้จะ "ปลั่งละอองน้ำเงินบริสุทธิ์" และ
"นึ่มมวลละออสะอาด" แต่ความรู้สึกขณะเฝ้ามองคือ "หม่นหมอง" เมื่อกล่าว
ว่าเมฆมีความสดใส บรรเจิด ก็ไม่น่าที่จะรู้สึก "หม่นหมอง" คือไม่ส่องใส
ไม่สบายใจ ดังนั้นกลุ่มคำในบริบทนี้จึงมีความหมายพิเศษคือ สื่อให้เห็นว่ากวี
แลเห็นความงามหลายแง่มุมที่ผสานกลมกลืนอยู่ในธรรมชาติขณะที่ธรรมชาติ
บรรเจิดงดงาม แต่ก็ดูน่าเศร้าหมองได้เช่นกัน เหมือนชีวิตของมนุษย์ที่มีทั้ง
ความสุขและความเศร้าเป็นอนิจจัง

- กำลังแห่งดาวปลั่งระยับแพรววาวสุกใสไหวระยับค่ากว่ารัตนาค่า
ควรเมือง

(ก่อนแสงฯ, 121)

กลุ่มคำที่มีขนาดยาวในบริบทนี้ประกอบด้วยคำกริยาแสดงสภาพบอกแสงทั้งสิ้น ทั้งคำ "ปลั่ง" ซึ่งหมายถึงส่องใส
"ระยับ" ซึ่งหมายถึงพราวแพรว วับวาบ "แพรว" ซึ่งหมายถึงแวววาว "สุก
ใส" ซึ่งหมายถึงส่องใส เปล่งปลั่ง และ "ไหว" ซึ่งมีความหมายแฝงแสดง
ให้เห็นแสงเลื่อมไหวประกายพราย กลุ่มคำนี้ช่วยสร้างจินตภาพของแสงดาว
ให้เห็นความสุกใสเปล่งปลั่ง ระยิบระยับอย่างเด่นชัด

- แหงนชมฟ้าดาราจักรอวกาศโทกิมิ ณ ทางช้างเผือก ผุดผ่องใสสกาวยะเยือกเย็นหนาวนภาภาค โลกชาติสุดชั้นระรื่นรมณ์ย์นัก
(หยาดน้ำค้างฯ, 50)

ข้อความนี้มีกลุ่มคำ 2 กลุ่มที่สัมพันธ์กัน กลุ่มคำแรกเป็นกลุ่มคำที่ประกอบด้วยคำกริยาแสดงสภาพบอกแสงคือ "ผุดผ่องใสสกาวยะเยือกเย็นหนาวนภาภาค" และกลุ่มคำที่สอง เป็นกลุ่มคำที่ประกอบด้วยคำกริยาแสดงสภาพบอกลักษณะของ "โลกชาติ" คือ "สุดชั้นระรื่นรมณ์ย์" ทั้ง "สุดชั้น" "ระรื่น" และ "รมณ์ย์" มีความหมายใกล้เคียงกัน ช่วยย้ำความหมายให้เห็นชัดเจนว่า โลกในขณะที่ยืนแห่งนิรันดร์นี้แต่ความรื่นรมย์ เพราะธรรมชาติล้วนใสสดดงาม

2) กริยาแสดงสภาพของบุคคล

กลุ่มคำกริยาแสดงสภาพของบุคคลมักปรากฏในกลุ่มที่แสดงความหมายเกี่ยวกับความหลงใหลในวิชาของตัวละคร เช่น ความหยิ่งยโส ความละโมภ ความไร้สติ เป็นต้น กลุ่มคำในชุดนี้มักประกอบด้วยคำที่มีความหมายใกล้เคียงกันหลายๆ คำเพื่อย้ำความหมายให้หนักแน่นขึ้น

ก) กริยาแสดงสภาพเกี่ยวกับความ

หยิ่งยโส

เมื่อกล่าวถึงลักษณะที่หยิ่งยโส

ของตัวละคร กลุ่มคำที่มีขนาดยาวมักประกอบด้วยคำว่า หยิ่ง ผยอง ยโส โอหัง บังอาจ ทรนง หลงเหลือ คะนอง ดัดจริต และมีคำกริยาแสดงอาการคือ "เชิดหน้า" ซึ่งมีนัยแสดงให้เห็นลักษณะที่หยิ่งยโสประกอบบ้างบางตัวอย่าง

- ด้วยกำลังร้ายแรงแห่งอวิชาอันกล้าแข็งนั้น ทำให้อึดตาของกะลาล้วนองคคะนองใหญ่หมิ่นมาขึ้นไปทุกที จนรู้สึกหยิ่งผยองยโสโอหังว่า ตนมีฐานะพิเศษเหนือกว่ากะลาใดๆ

(กะลาฯ, 78-9)

- ฉะนั้น จึงสมควรที่เธอจะพึงมีเกียรติยศในชั้นคุณหญิงหยิ่งเชิดหน้าดัดจริตยโสโอหังนัก

(คุณหญิงหอยฯ, 30)

- เว้นแต่มนุษย์กระจริต เสมือนผงธุลีละของคะนองทรนง หลงเหลือ
(ชมรมสวะฯ, 137)

- รูปโฉมโนมพรรณเชอนั้นงามละออบริสุทธิ์และสองแก้วตาสุกใส
เสมือนดวงดาว จึงหยิ่งยโสเชิดหน้าหมางเหมินคางคกหนุ่มตัวนั้นไป
(กลางความเป็นไป, 66)
- โฉนทำนจิงกล่าวยโสโอหังบังอาจตระนงถึงเช่นนั้น
(ดวงใจฯ, 19)

ข) กริยาแสดงสภาพเกี่ยวกับความ

ละโมภ

กลุ่มคำที่มีขนาดยาวในบริบทนี้มักประกอบด้วยคำว่า อก โลก หลง บ้าหลัง ซึ่งมีความหมายใกล้เคียงกันว่าอยากได้จนออกนอกหน้า หรือเห็นแก่ได้

- เราปรารถนาอำมฤตมหาอมตะนิพพาน แต่ไม่โลกหลงดูหม่มมนุษย์
งกโลกหลงบ้าหลังกันอย่างชุกงกโลกหลงอาหารทรัพย์สินศฤงคารบริวาร
นั้นแล

(บันทึกฯ, 175)

นอกจากนี้ อังคารยังใช้คำว่า "คับแคบ" และ "ตระหนี่ถี่เหนียว" ซึ่งเป็นคำซ้อน 4 คำอยู่แล้วประกอบกันเป็นกลุ่มคำที่มีขนาดยาว เพื่อใช้แสดงสภาพของจิตใจอันเห็นแก่ได้ของมนุษย์ ดังนี้

- ถึงแม้เราจะอยู่ร่วมโลกกับมนุษย์ แต่อุปนิสัยใจคออันคับแคบตระหนี่ถี่เหนียว มิได้มีอิทธิพลเหนือเราเลย

(ญา, 105)

ค) กริยาแสดงสภาพเกี่ยวกับความ

ไร้สติ

กลุ่มคำที่มีขนาดยาวในบริบทนี้ประกอบด้วยคำว่า เหลวไหล ไร้ทศนะมโนคติ ปัญญาอ่อน อับอารมณ์ ซึ่งมีความหมายใกล้เคียงกันว่าขาดสติสัมปชัญญะ ไม่คิดไตร่ตรอง ปรากฏในบทสนทนาของ ชีวิตกระจัดริดในเรื่องดวงใจที่ไม่มีใครรู้จัก ดังนี้

- ฉันทินตีกลิ้งใจตายมีหมายอยู่ด้วยลม ถ้าเกิดมา เหลวไหลไร้ที่ศนะ
มโนคติปัญญาอ่อนอับอารมณ์ ล่มอยู่กับหล่มสามัญอันสามัญดุจแพชั้น
สาธารณ์ทั่วไปนั้น

(ดวงใจฯ, 21)

3) กริยาแสดงสภาพของสถานที่
กลุ่มคำที่มีขนาดยาวในบริบทนี้ปรากฏ

2 แห่งซึ่งแสดงสภาพบอกลักษณะของสถานที่ที่ใหญ่โตในระดับ "อาณาจักร"
และ "นิภพ" กลุ่มคำแรกแสดงสภาพของอาณาจักรว่า เป็นสถานที่ที่เล็กกระจิด
และกลุ่มคำที่สองแสดงสภาพของนิภพว่า เป็นสถานที่ที่ว่างเปล่า

- อาณาจักรนั้น กระจิดนิดเดียวดุจกระจ้อย เต็มที่ เสมือนอยู่ในกะลา
ครอบ จะผิดกันก็แต่กะลานั้นเป็นโลกและจักรวาล .

(ดวงใจฯ, 20)

อังคารใช้คำภาษาพูดว่า "กระจิด"
"นิดเดียว" และ "กระจ้อย" มาประกอบกันเพื่อแสดงให้เห็นสภาพที่เล็กและ
คับแคบของ "อาณาจักร" ซึ่งในที่นี้หมายถึงโลกและจักรวาล โดยทั่วไปเมื่อ
กล่าวถึง "อาณาจักร" ผู้ฟังมักจะนึกถึงหรือรู้สึกว่ากว้างใหญ่ไพศาล และยัง
เป็น "โลกและจักรวาล" ก็น่าจะบ่งความมหิฬาร แต่อังคารใช้กลุ่มคำภาษา
พูดว่า "กระจิดนิดเดียวดุจกระจ้อย" นี้มาแสดงสภาพของโลกและจักรวาล
ทำให้เห็นว่าโลกและจักรวาลนี้เป็นเพียงวัตถุธรรมที่มีได้สลักสำคัญและไม่ได้
ใหญ่โต มิผิดจาก "กะลา" ซึ่งมี "ธาตุแห่งความคับแคบคือววนอยู่ในความ
ไม่รู้สึกรสมปฤดีใดๆ" (ดวงใจฯ, 20) หากตีความว่าโลกและจักรวาลในที่นี้
เป็นความเปรียบแบบอชิตามนัยหมายถึง มนุษยชาติที่ดำรงเผ่าพันธุ์อยู่ กลุ่มคำ
ที่มีขนาดยาวในบริบทนี้ก็ช่วยแสดงความหมายที่สัมพันธ์กับเรื่องซึ่งเป็นร้อยแก้ว
เชิงคำสอนคือ มุ่งแสดงให้เห็นว่า มนุษย์ในโลกและจักรวาลนี้ยังตกอยู่ใน
อวิชชา ขาดสติที่ไตร่ตรองให้แลเห็นสังขธรรม

- ขณะนี้ นิภพไร้สิ้นซึ่งมนุษย์ชาติว่างเปล่าอ้างว้างวังเวง

(ปริศนาฯ, 10)

อังคารใช้คำ "ว่างเปล่า" ประกอบกับ "อ้างอ้าง" และ "วังเวง" ซึ่งมักใช้เป็นคำซ้อน 4 คำ เพื่อย้ำความหมายให้เห็นว่า ฌกษของมนุษย์ชาติไร้สิ้นเผ่าพันธุ์แล้ว เพราะ "มนุษย์ไม่รู้จักค่าแห่งโลกของตัวเอง มีวเมาบ้าวิทยาศาสตร์ คิดแต่อาววมหาประลัยชั้นบรม่าพินกัน ประดุจดิรัจฉานดูรายยุคติกดำบรรพ์ใช้เขี้ยวเล็บพิษ" (ปริศนาฯ, 10) กลุ่มคำ "ว่างเปล่าอ้างอ้างวังเวง" จึงใช้ได้ด้อย่างสอดคล้องกับเนื้อเรื่องมาก

4) กริยาแสดงสภาพของวัตถุ

เมื่ออังคารจะประณามความเลวของวัตถุธรรม เขาสรรคำที่แสดงความหมายเกี่ยวกับความเลวหลายๆ คำมาประกอบกัน เป็นการย้่าน้ำหนักความมากขึ้น ในที่นี้ อังคารประณามเสียงวิฤขซึ่งเป็นวัตถุที่ประดิษฐ์ขึ้นจากวิทยาศาสตร์ โดยใช้คำว่า โสम्म กักขณะ หยาบคาย และเลวทรามประกอบกัน ดังนี้

- ธิบไปให้ไกลพ้นเสียงวิฤขอัน โสम्म กักขณะ หยาบคาย เลวทราม สิ้นด้นั้น

(หยาดน้ำค้างฯ, 54)

5) กริยาแสดงสภาพของนามธรรม

กลุ่มคำที่มีขนาดยาวในบริบทนี้ใช้ร่วมกับค่านามที่น่าสนใจ 2 คำคือ "จิตใจ" และ "เวลา"

- โสกะ ได้แก่ การเผาผลนจิตใจให้ เหือดแห้งกรอบเกรียมไหม้

(ก่อนแสงฯ, 112)

อังคารใช้คำไทยแท้ว่า "เหือดแห้ง" "กรอบเกรียม" และ "ไหม้" ประกอบกัน ช่วยเน้นความหมายให้หนักแน่นขึ้นว่า ผลของการเผาผลนจิตใจนั้นรุนแรงยิ่งนัก

- เวลานั้น กว้างใหญ่หม่าไร้ขอบเขตเป็นนอสงไขยแห่งอจินไตย คือนึกคิดไปไม่จบสิ้น

(หยาดน้ำค้างฯ, 22)

คำ "กว้างใหญ่" "มหิมา" และวลี "ไร้ขอบเขต" มักใช้แก่สิ่งที่เป็นรูปธรรมแสดงสภาพของความกว้างใหญ่ไพศาลของสิ่งหนึ่งๆ อาทิ สถานที่ ในที่นี้ เมื่อใช้ประกอบกับ "เวลา" ซึ่งเป็นคำนามธรรม ทำให้เห็นว่า กาลเวลาเป็นสิ่งที่กำหนดขอบเขตไม่ได้ และเมื่อใช้คำสันสกฤต "อสงไชย" ซึ่งแปลว่า นับไม่ถ้วน, นับไม่ได้, มากมายและ "อจินไตย" ซึ่งแปลว่าคิดไม่ได้, พันความคิด, ไม่ควรคิด ประกอบเข้าไปอีก ยิ่งทำให้คำ "เวลา" ในเรื่อง หยาดน้ำค้างคือน้ำตาของเวลา มีความหมายลึกซึ้งขึ้น เพราะคำทั้งสองนี้ นับเป็นศัพท์ทางพุทธศาสนา "เวลา" ในบริบทนี้จึงไม่ใช่ "เวลา" ที่ใช้ในความหมายสามัญว่า ช่วงระยะหนึ่งถึงอีกระยะหนึ่ง แต่มีความหมายผูกพันกับทางพุทธศาสนา คือมุ่งสอนและเตือนสติว่า เวลาเป็นสิ่งที่ยิ่งใหญ่เกินกว่ามนุษย์จะควบคุมได้ มนุษย์จึงเป็นสิ่งกระจัดย่อยนักเมื่อเทียบกับ "เวลา" ดังที่อึ้งคารกล่าวไว้ว่า "เวลาเดินทางไปไกลลี้ลับนักหนา ลูกเอ๋ย จนกระทั่งเสมือนว่าชีวิตของมนุษย์นั้นสั้นนัก" (หยาดน้ำค้างฯ, 56)

3.2.2 กลุ่มคำกริยาแสดงอาการ

ผู้วิจัยพบว่า กลุ่มคำกริยาแสดงอาการจะใช้ร่วมกับคำนามที่เกี่ยวกับธรรมชาติ และบุคคล การช้อนคำกริยาแสดงอาการหลายๆ คำเข้าเป็นกลุ่มคำที่มีขนาดยาวนี้ ช่วยเน้นให้เห็นการกระทำของผู้กระทำชัดเจนขึ้น

1) กริยาแสดงอาการของธรรมชาติ

กลุ่มคำกริยาแสดงอาการของธรรมชาติ

สามารถแบ่งเป็น 2 กลุ่มคือ

ก) ธรรมชาติแสดงอาการเอง

กลุ่มคำกริยาแสดงอาการของ

ธรรมชาติในส่วนนี้เป็นการนำคำกริยาแสดงอาการที่มีความหมายใกล้เคียงกันมาประกอบกัน เพื่อย้ำความหมายและเน้นจินตภาพให้แจ่มแจ้งขึ้น

- สุริยะจักรวาล วินาศสลายแหลกแตกดับ เป็นภัสมะธูลีสลายเป็นรังสี
อวกาศธาตุ

(เสียงของวิญญาณ, 77)

คำ "วินาศ" แปลว่า ฉิบหาย ซึ่งแสดงอาการที่พังพินาศยับเยินอย่างรุนแรง การช้อนคำว่า สลาย แหลกแตก และดับ ประกอบเข้าไปอีก ช่วยย้ำน้ำหนักความให้เห็นจินตภาพของสุริยะ

จักรวาลที่ถึงกาลอวสานชัดเจนขึ้น

- สมัยหนึ่งในฤดูหนาว ดวงตะวันได้ถูกเมฆหมอกบดบังไว้จนเป็นดวงขาวवलจิตขีด จนดูประหนึ่งว่า จะหมดแสงมืดมิดตายดับลับแหล่งหล้า มหาสถาน

(หึ่งห้อยฯ, 70)

ข้อความนี้เป็นข้อความเปิดเรื่องของ หึ่งห้อยผู้นุเคราะห์ดวงตะวัน ซึ่งกล่าวถึงหึ่งห้อยหนุ่มฉกรรจ์ตัวหนึ่งเมื่อเห็นดวงตะวันกำลังจะสิ้นแสงอันเจิดจ้า จึงบังเกิดความคิดอันเหิมหาญที่จะอาสาบินไปจุดแสงให้แก่ดวงตะวัน ดังนั้นการที่องค์กวีแสดงอาการว่าหมดแสง ดับ ลับ และกวีแสดงสภาพว่า มืดมิด ช่วยแสดงภาพของแสงตะวันที่ขีดจางจริงๆ โดยเฉพาะคำกวีแสดงอาการว่า "ตาย". ซึ่งเป็นคำกวีที่มักใช้แก่สิ่งมีชีวิตเช่น มนุษย์ เป็นต้น ช่วยย้ำจินตภาพของดวงตะวันที่กำลังอ่อนแรงจนน่าหวั่นไหว และสอดคล้องกับเนื้อเรื่องอย่างยิ่ง

- มินานเลขบุปผชาติแห่งชีวาจะต้องถูกปลิดจากชีว์ร่วงโรยลงถมดิน สูญสิ้นกลิ่นสดันชรสหอมแห่งชีวา

(ก่อนแสงฯ, 112)

กลุ่มคำที่มีขนาดยาวในข้อความนี้ ช่วยแสดงให้เห็นอาการของดอกไม้ที่กำลังจะเหี่ยวเฉาอย่างต่อเนื่อง นับตั้งแต่ "ร่วงโรย" คือหมดสภาพของความเป็นดอกไม้ "ถมดิน" คือเหี่ยวเฉาเน่าเปื่อยกลายเป็นส่วนหนึ่งกับพื้นดิน และ "สูญสิ้น" คือหมดสภาพของความหอมที่ครั้งหนึ่งเคยมี

- บรรยากาศสงบนิ่ง ชักชวนมวลอนุภาคแห่งเรณูหอมบุหงาลดามาลย์อันอ่อนหวานนั้น ลอยล่องตระหลบหอมลงตรงชอกหุบเหวลึก

(น้านมฯ, 107)

กลุ่มคำกวีแสดงอาการในข้อความนี้ช่วยเน้นความให้รู้สึกรุนแรงว่า กลิ่นหอมของดอกไม้ได้ซจรชวยมากถึงขนาด "ลอยล่อง" คือกระจายไปทั่วทิศทาง และ "ตระหลบ" คือย้อนกลับ

ไปกลับมา

ข) ธรรมชาติแสดงอาการอย่างมนุษย์
การใช้ความเปรียบแบบบุคคลาธิษฐาน
ปรากฏในระดับของกลุ่มคำที่มีขนาดยาวด้วย ซึ่งมีผลทำให้ผู้อ่านรู้สึกและเห็น
ภาพแสดงอาการของธรรมชาติเด่นชัดขึ้น

- น้ำค้างก็อย่างเสมอว่าเส้าสร้อยน้อยใจที่จะต้องปล้นแตกดับไว้
สลายอำลาจากเราไป

(หยาดน้ำค้างฯ, 57)

คำ "แตกดับ" เมื่อประกอบกันมีความหมายแฝงถึงการสูญสลายของธาตุทั้งสี่ของร่างกาย คำ "ไว้" มีความหมายแฝงแสดงอาการหายไปในช่วงระยะเวลาที่สั้นมากๆ อย่างชั่วริบตา คำ "สลาย" บ่งความหมายว่าสูญสิ้นไม่เหลือร่องรอยเดิม และคำ "อำลา" ใช้แก่มนุษย์ว่าจากลากันไป ทั้งหมดนี้ช่วยแสดงให้เห็นภาพของน้ำค้างว่าระเหยหายไปในอากาศธาตุอย่างรวดเร็ว และเป็นการระเหยหายที่เหมือนมนุษย์ผู้ทำคุณประโยชน์ต่อโลกจะต้องจากลาไปอย่างน่าเสียดาย

- ไม่มีโอกาสแม้แต่จะเกียดร้านหยุดงานละทิ้งหน้าที่หรือเผด็จการ
หลงอำนาจเอาตัวรอดเลิกงานเสียทีเดียว

(ก่อนแสงฯ, 104)

กลุ่มคำที่มีขนาดยาวนี้ใช้ร่วมกับ
คำนามว่า "ดวงตะวัน" ช่วยแสดงภาพว่าดวงตะวันนั้นมีภาระหนักอึ้งนัก ไม่มี
โอกาสหยุดพักผ่อนหรือจะกระทำคามชั่วได้แม้แต่น้อยเลย

- บรรยากาศอาบรังสีสัมผัสปลั่งทั้งอมละอองแสงทองคำแว้งว้างไป
ทั่วผากฟ้านภลัย บุษเมฆน้อยใหญ่ก็สยายตัวฟายฟ่อนฉอนน้ำเป็นนานา
รูปนิมิตวิจิตร

(ก่อนแสงฯ, 101)

"สยาย" เป็นคำกริยาแสดง
อาการของวัตถุที่มีลักษณะเล็ก ละเอียด เช่นเส้นใย เส้นผม โดยเฉพาะ

สยายผม นักเห็นเส้นผมที่ปลิวลมแผ่กระจาย เมื่อใช้ร่วมกับคำ "ปุยเมฆ" ช่วยแสดงให้เห็นการแผ่กระจายมวลสารของเมฆอย่างเชื่องช้า "ฟ้าย" มาจาก ฝะฟาย แปลว่า ฝือฝือ เลื้อย ซึ่งมีความหมายแฝงแสดงให้เห็นอาการชยับเขยื้อนไปในทางขวางอย่างช้าๆ "พื่อน" คือรำหรือระบำ และ "ละอ้อน" ซึ่งแปลว่า แสดงกิริยาวางจาเพื่อให้เขาเมตตา เมื่อใช้ว่า ปุยเมฆจะอ้อนฟ้า นักเห็นภาพเมฆแสดงอาการคลอเคลียแผ่นฟ้าอย่างอ่อนโยน โดยนัยนี้แสดงให้เห็นว่า ระหว่างเมฆกับฟ้าหรือระหว่างธรรมชาติกับธรรมชาติที่มีความสัมพันธ์กันอย่างถ้อยที่ถ้อยอาศัยหรือเอื้ออาทรต่อกัน คำกริยาทั้งหมดนี้เมื่อประกอบกันเข้าได้ช่วยแสดงให้เห็นอาการเคลื่อนไหวอย่างแผ่ซอของก้อนเมฆ ทัศนิจุประหนึ่งได้ชมหญิงสาวกำลัง เริงระบำรำพือนอย่างงดงาม และเมื่อพิจารณา ร่วมกับบริบทข้างหน้า จะเห็นได้ชัดขึ้นว่าเป็นภาพที่วิจิตรยิ่งนัก ราวกับธรรมชาติกำลังแสดงนาฏการอันสวยงาม ด้วยว่าขณะที่ปุยเมฆกำลังเคลื่อนตัวแปรเปลี่ยนเป็นรูปร่างต่างๆ นั้น เป็นช่วงที่บรรยากาศมีสีสันหลากหลาย คือมีทั้งสี ส้มสุกและสีทองอร่าม เมื่อนักเห็นแสงเงาที่สาดกระทบปุยเมฆที่กำลังเคลื่อน ไหวอย่างแผ่ซอดังกล่าว ก็ยิ่งรู้สึกถึงความงดงามของภาพพรรณนาธรรมชาติ นี้มากขึ้น

- ทุกระลอกคลื่นสะอึกสะอื้นครวญคราง ล้มฟาดตัวแตก กระจายพราย
(นกนางแอ่น, 54)

อังคารสร้างภาพคลื่นทะเลแปรปรวนโถมถลาให้มีอาการอย่างมนุษย์คือทั้ง "ล้ม" และ "ฟาดตัว" ซึ่งแสดงให้เห็นอาการที่รุนแรง นอกจากนี้อาการแปรปรวนนั้นเป็นเพราะคลื่นทะเลมีอารมณ์อย่างมนุษย์คือ "สะอึกสะอื้น" และ "ครวญคราง" ซึ่งนักเห็นภาพของเสียงลมที่พัดอื้ออึงประสานไปกับเสียงคลื่นที่โถมถัง ทั้งหมดนี้เป็นภาพที่สอดคล้องกับเนื้อหาของเรื่อง นกนางแอ่น เพราะขณะที่ทะเลกำลังปั่นป่วนนั้น แม่นกนางแอ่นต้องพราวจากลูกของตนกลางกระแสนั้นเอง ดังนั้นจึงรู้สึกได้ว่า ธรรมชาติคือทะเลผู้กลืนกินชีวิตของแม่นกนั้นก็เจ็บปวดรวดร้าวเช่นกัน

2) กริยาแสดงอาการของบุคคล

กลุ่มคำกริยาแสดงอาการของบุคคล

สามารถแบ่งเป็น 2 กลุ่มคือ

ก) กริยาแสดงอาการต่างๆ ไป

กลุ่มคำกริยาแสดงอาการต่างๆ ไป

ส่วนหนึ่งใช้ร่วมกับตัวละครฝ่ายเลว เช่นตัวพยาธิ สวะปฏิกุล และอีกส่วนหนึ่งใช้ร่วมกับตัวละครฝ่ายดี เช่นลูกนกนางแอ่น แม่หมาป่า กลุ่มคำในส่วนที่ใช้ร่วมกับตัวละครฝ่ายเลวมักประกอบด้วยคำกริยาที่แสดงให้เห็นความหลงในอวิชชาของตัวละคร เช่น

- ข้าไม่ชอบประจบ สอนลอบ้ำเรอใคร แต่จำเป็นจะต้องทำเป็นตัวอย่างบุกเบิก เพื่อความใหญ่ยิ่งๆ ขึ้นไปภายหน้า

(ชมรมพยาธิ, 120)

แม้ว่าประโยคแรกจะเป็นเนื้อ

ความเชิงปฏิเสธว่า พยาธิตัวที่พูดจะไม่นิยมพฤติกรรมอันเลวร้ายนั้น แต่ประโยคหลังเป็นเนื้อความขัดแย้ง ซึ่งแสดงให้เห็นว่า พยาธิตัวนี้จะกระทำการทั้ง "ประจบ" "สอนลอบ" และ "บ้ำเรอ" คือทำทุกสิ่งทุกอย่างเพื่อเป็นที่ชื่นชอบของคนอื่น การซ้อนคำเช่นนี้ช่วยเพิ่มน้ำหนักความให้หนักแน่นขึ้น

- เจ้านายก็ลูแก่อำนาจ ชูเอา ตวาดเอาบ่อยๆ จนรู้สึกว่าเป็นโรคกลัวเจ้านายเรื่อริงเข้ากระดูกเสียแล้ว

(ชมรมพยาธิ, 119)

คำ "ชูเอา" และ "ตวาดเอา" ช่วยขยายความคำว่า "ลูแก่อำนาจ" และเพิ่มน้ำหนักความให้ชัดเจนว่า "เจ้านาย" ในเรื่องกระทำการข่มขู่ลูกน้องคือเหล่าพยาธิอย่างหนัก เนื้อความจึงสอดคล้องกับข้อความต่อมาว่า ลูกน้องต่างกลัวจน "เรื่อริงเข้ากระดูก"

- สวะปฏิกุลทั้งหลายที่ล่องลอยเต็มตามกระแสน้ำ ประหนึ่งตัวแทนของชาวไทยกำลังสนทนาปราศรัยสรวลเสเฮฮากัน

(ชมรมสวะฯ, 144)

คำ "สนทนา" กับ "ปราศรัย" มักใช้เป็นคำซ้อนว่า "สนทนาปราศรัย" อยู่แล้ว เช่นเดียวกับ "สรวลเส" มักใช้ซ้อนกับ "เฮฮา" อังคารนำ "สนทนาปราศรัย" มาประกอบกับ "สรวล

เสเฮฮา" เป็นกลุ่มคำที่มีขนาดยาว ช่วยแสดงภาพการพูดคุยขบปะของพวก
สวะปฏิภูมชัดเจนขึ้นว่า ต่างคุยกันเอ็ดอึงทั่วคั่งน้ำ

กลุ่มคำในส่วนที่ใช้ร่วมกับตัวละคร
ฝ่ายดีมักประกอบด้วยคำกริยาที่แสดงให้เห็นอาการที่ต่อเนื่องของตัวละคร

- ลูกนกฟูบกลิ้งเกลือกจนสงบใสล หัวใจแตกสลายตายตามไป
(นกนางแอ่น, 55)

การเพิ่มคำว่า "กลิ้งเกลือก"
ช่วยขยายภาพอาการ "ฟูบ" ให้เห็นเด่นชัดว่า ลูกนกนางแอ่นเมื่อฟังเรื่อง
ราวของหอยที่ตนจิกกินแล้ว ไม่เพียง "ฟูบ" ตัวลงเท่านั้น ยัง "กลิ้งเกลือก"
คือไถตัวบนพื้นดินด้วยความโศกกรันทดอย่างน่าอนาถ ส่วนกลุ่มคำ "แตกสลาย
ตาย" ที่ใช้ร่วมกับคำ "หัวใจ" ช่วยแสดงให้เห็นอาการที่ต่อเนื่องกัน คือหัวใจ
ได้แตกออกเป็นเสี่ยงๆ อย่างรวดเร็ว ได้สลายหายไปใ้อากาศธาตุ และใน
ที่สุดคือ "ตาย" ไปโดยมีอาจฟื้นกลับมาอีก

- พ่นแม่หมาก็สิ้นแรง ชบสลับไสลชาดใจตาย
(น้ำนมฯ, 110)

เมื่อแม่หมาป่าสิ้นความแก่ลูกทั้ง
สามจนสิ้นคำแล้ว แม่หมาป่าก็ตายจากไป อังคารบรรยายอาการตายของแม่
หมาป่าด้วยการใช้คำกริยาแสดงอาการ 4 คำคือ สิ้นแรง ชบ ชาดใจ ตาย
และคำกริยาแสดงสภาวะขยายคำ "ชบ" ให้เห็นว่าแม่หมาป่านั้นมิใช่เพียง
"สิ้นแรง" แต่ "สิ้นสติ" ด้วย คำกริยาทั้งหมดเรียงลำดับคำอย่างดี ช่วย
แสดงภาพต่อเนื่องว่า แม่หมาป่าเหนื่อยอ่อนจน "สิ้นแรง" "สิ้นสติ" และ
"สิ้นใจ" ในที่สุด

ข) กริยาที่เกี่ยวกับการเรียนรู้
กลุ่มคำกริยาในบริบทนี้ประกอบด้วยคำกริยาที่เกี่ยวกับการศึกษาเรียนรู้เพื่อให้เห็นแจ้ง รู้แจ้งในสังขารม เช่น

- เวลาอันแสนบรมสุข มักประมาทหลงเหลิงจนลืมนาที่ทองอันมีค่า
ควรที่จะดันชั้น เสาะแสวงหา ศึกษารู้ก่นสารของชีวิต
(นิมิตฯ, 4)

- ดวงวิญญาณซึ่งเราถือเป็นหน้าที่ จะต้องตั้งใจ เรียนรู้ ปฏิบัติ
ประจำวัน

(บันทึก 1, 82)

- ทน**บาก**บั่นฝึกศึกษาเรียนเร่งรู้ไปสู่ศิลปะแก้ว ไม่รู้แล้วไม่รู้แล้งทุก
แห่งหน

(หยาดน้ำค้างฯ, 54)

จะเห็นได้ว่า กลุ่มคำที่มีขนาด
ยาวในส่วนนี้มักประกอบด้วยคำกริยาแสดงอาการว่า ตื่นขึ้น เสาะแสวง ศึกษา
ตั้งใจ เรียนรู้ ปฏิบัติ บากบั่น ฝึก ซึ่งเกี่ยวข้องกับการมานะพยายาม และ
การศึกษาเรียนรู้ เพื่อเข้าใจสิ่งต่างๆ ในโลก

- จึงใคร่ฝากความปรารถนาดีมาถึงพี่น้องคนไทยทั้งหลาย ว่าถึง
เวลาที่จะวินิจฉัย วิจัย วิจาร์ณตนเองได้แล้ว

(สินค้าฯ, 17)

คำ "วินิจฉัย" แปลว่า พิจารณา
เพื่อตัดสินชี้ขาด ไตร่ตรอง ใคร่ครวญ สอบสวนหาเหตุผล "วิจัย" ปกติเป็น
คำนามแปลว่า การทดลองค้นคว้าในทางวิทยาศาสตร์ การสะสม การรวบรวม
การคัดเลือก การค้น การตรวจตรา การสอบสวน แต่ในที่นี้ใช้เป็นคำกริยา
แสดงอาการ และ "วิจาร์ณ" แปลว่าตรอง ใคร่ครวญ ตรวจตรา สอบสวน
ติชม จะเห็นได้ว่าคำกริยาทั้งสามคำมีความหมายร่วมกันคือ ไตร่ตรอง ใคร่
ครวญ อย่างมีเหตุผลและอย่างละเอียดถี่ถ้วน ดังนั้นเมื่อใช้ประกอบกันจึงช่วย
เน้นความหมายว่า คนไทยควรได้คิดไตร่ตรองให้รอบคอบ ลึกซึ้ง และย้อน
ทบทวนพฤติกรรมที่ผ่านมาอย่างถี่ถ้วน

3.2.3 กลุ่มคำกริยาแสดงประสบการณ์

กลุ่มคำกริยาแสดงประสบการณ์ใช้ร่วมกับคำ
นามที่เป็นบุคคล กับธรรมชาติ การซ้อนคำในส่วนนี้มีผลช่วยแสดงความรู้สึก
ของคำนามที่ปรากฏร่วมกันแจ่มชัดขึ้น

- 1) กลุ่มคำกริยาแสดงประสบการณ์ของบุคคล
กลุ่มคำกริยาแสดงประสบการณ์ของบุคคล

สามารถแบ่งเป็น 2 กลุ่มคือ

ก) กริยาแสดงประสบการณ์ต่างๆไป

กลุ่มคำกริยาแสดงประสบการณ์
ต่างๆไป ใช้ร่วมกับตัวละครทั้งฝ่ายเลวและฝ่ายดี เป็นคำกริยาเกี่ยวกับการรู้
และการรู้สึก เช่น ไตร่ตรอง สำนึก ตะลึง สิ้นเวช ทุกข์ โศก

- ดวงวิญญาณมนุษย์อวกาศตะลึงจั้งจั้งสิ้นเวชจนมีเสียงสะอึกสะอื้น
รำไ้จากดวงวิญญาณถามว่า มีสัตว์อะไรเหลืออยู่ในโลกบ้าง

(ปริศนาฯ, 11)

ในเรื่องปริศนาในปัญญาของมนุษย์

เมื่อมนุษย์มหัศจรรย์แห่งเมืองอันวิจิตรตระการได้นิภพได้ฉายภาพโลกใหม่
พินาศให้ดวงวิญญาณมนุษย์อวกาศทั้งสามดูแล้ว ดวงวิญญาณต่างรู้สึกตกใจ ซึ่ง
อังคารใช้คำ ตะลึง และ จั้งจั้ง ประกอบกัน ช่วยแสดงให้เห็นว่าเป็นความ
รู้สึกตกใจที่บังเกิดฉับพลัน และเมื่อเพิ่มคำกริยาว่า "สิ้นเวช" ก็ช่วยแสดงให้
เห็นต่อเนืองไปว่า ดวงวิญญาณทั้งสามไม่เพียงแต่ตกใจ ยังเกิดเวทนาใน
ชะตากรรมของโลกมนุษย์ที่กำลังวิบัติอีกด้วย

- (หอยทาก) ลำนองว่าเป็นสัตว์ประเสริฐสุด โดยไม่หยุดคิด มอง
ไตร่ตรอง เห็นตนเอง แล้วเปรียบเทียบกับสิ่งใดเลย

(นิมิตฯ, 5)

กริยาวลีนี้ประกอบด้วยกลุ่มคำ

แสดงประสบการณ์ที่มีความหมายเกี่ยวกับการรู้ 4 คำคือ คิด มอง ไตร่ตรอง
เห็น คำว่า "มอง" และ "เห็น" โดยทั่วไปถือเป็นกริยาแสดงอาการ แต่ใน
ที่นี้ อังคารใช้ในความหมายว่า ตระหนัก และ ประจักษ์แจ้ง การซ้อนคำเป็น
กลุ่มคำที่มีขนาดยาวในที่นี้ช่วยย้ำความหมายให้หนักแน่นขึ้น

- กากเดนชยะจากยุโรปและอเมริกาควรจะตักเตือนกะลาเอเซียให้
สำนึกรู้สึกสมประดีให้จงได้

(กะลาฯ, 81)

กลุ่มคำกริยาแสดงประสบการณ์

ในตัวอย่างนี้ประกอบด้วยคำกริยาแสดงประสบการณ์ที่มีความหมายเกี่ยวกับ
ความรู้สึก 3 คำคือ สำนึก รู้สึก และ สมประดี การซ้อนคำในที่นี้ช่วยย้ำ

ความหมายให้หนักแน่นขึ้น

กลุ่มคำกริยาแสดงประสบการณ์
ของตัวละครอีกส่วนหนึ่งปรากฏร่วมกับหน่วยนามที่เป็นตัวละครฝ่ายดี ได้แก่
แม่นก นางแอ่น ลูกหมาป่า และแม่หมาป่า กลุ่มคำกริยาในส่วนนี้เป็นกลุ่มคำ
กริยาเกี่ยวกับความรู้สึก

- ลูกนกนางแอ่นเล่าเรื่องหนหลังให้แม่หอยฟังสั้น ทุกซ์ โศก เจ็บ จน
นางต้นตันใจกลางความสับสนรวดเร็วราว

(นกนางแอ่น, 55)

แม่หอยในที่นี้คือวิญญาณของแม่นก
นางแอ่นที่กลับชาติมาเกิด เพื่ออุทิศตนเป็นอาหารแก่ลูกของตน เมื่อได้พบกัน
ต่างเล่าเรื่องแต่หนหลังให้ฟังซึ่งกันและกัน เรื่องที่ลูกนกนางแอ่นเล่านั้น
สะเทือนใจแม่นกในร่างของหอย จนนางทั้ง "ทุกซ์" "โศก" "เจ็บ" อันเป็น
ประสบการณ์อันรวดเร็วใจยิ่งนัก การเชื่อมคำในที่นี้ช่วยเพิ่มน้ำหนักความให้ผู้
อ่านรู้สึกได้ว่า เมื่อแม่ต้องรู้ว่าลูกของตนมีทุกซ์หรือมีภัยมากล้ากราย โดยที่ตนไม่
สามารถปกป้องได้เลยนั้น แม่ผู้เปี่ยมล้นด้วยความรัก ความเมตตาขอมทุกซ์
โศกาดูรเป็นทบทวี

- ในโพรงหินใต้เงื้อมผา คูหาแห่งมารดาแก้วนั้น อัญจิของแม่ก็
กระจ่ายอยู่เพื่อเตือนใจสามลูกน้อยให้ ละห้อยผูกพันไฝฝั้นระลึกถึงแต่แม่
ไปไม่วางวาย

(น้านมฯ, 111)

อังคารใช้คำกริยาแสดงประสบการณ์
เกี่ยวกับความคิดถึง 3 คำคือ ผูกพัน ไฝฝั้น และระลึก และใช้คำกริยาแสดง
ความรู้สึกเศร้าโศก 1 คำคือ ละห้อย เมื่อประกอบกันเป็น "ละห้อยผูกพันไฝ
ฝั้นระลึก" ช่วยย้ำความให้เห็นหนักแน่นว่า ลูกหมาป่าทั้งสามต่างคิดคำนึงถึง
แม่ผู้วางชนม์อย่างโศกสลดและผูกพันอย่างลึกซึ้ง

- แต่ถึงคราวเคราะห์ร้าย บังเอิญแม่หมาป่าฉลาดนั้ง ซาหลังข้าง
หนึ่งไปติดกับเหล็กของพรานไพรใจฉกรรจ์ นาง อกสั้นขวัญหนีตกใจ เป็นที่สุด

(น้านมฯ, 109)

เมื่อแม่หมาป่าถูกกับดักของนายพรานเข้า ความรู้สึกของนางก็คือ "อกสั้นขวัญหนีตกใจ" การใช้คำกริยาแสดงประสบการณ์ 3 คำคือ อกสั้น ขวัญหนี และตกใจ ซ้อนเข้าด้วยกัน ช่วยทำให้เห็นภาพแจ่มชัดขึ้นว่า แม่หมาป่าตระหนกตกใจจนอกใจสั้นระริว และขวัญหนีหายกระเจิดกระเจิงจนไม่อาจคุมสติอยู่ได้

ข) กริยาที่เกี่ยวกับการตระหนักรู้
และความรู้สึกต่อธรรมชาติ

กลุ่มคำกริยาในบริบทนี้ประกอบด้วยคำกริยาที่เกี่ยวกับการตระหนักรู้ถึงสังขารของชีวิต และความรู้สึกที่มีต่อธรรมชาติของผู้เล่าเรื่อง

- เรา^{นี้}เสมือนมิใช่มนุษย์ด้วยผุดเกิดในรูปใหม่^{นี้} ینگ ประจักษ์ รัก รู้
เห็นความเป็นจริงแท้

(บันทึกฯ, 175)

เมื่อ "เรา" คืออังคาร ผู้เขียนเรื่อง บันทึกของจิตรกร นี้ได้สัมผัสธรรมชาติอันงดงาม เขาก็ "ประจักษ์" และ "รัก" คุณค่าของพลังธรรมชาติและต่อจากนั้น เขาก็ทั้ง "รู้" ทั้ง "เห็น" ความเป็นจริงแท้ของชีวิต คำกริยาทั้ง 4 คำนี้คือ ประจักษ์ รัก รู้ เห็น ช่วยแสดงให้เห็นชัดเจนขึ้นว่า อังคารรู้สึกซาบซึ้งดื่มด่ำต่อธรรมชาติอย่างลึกล้ำจนตระหนักถึงความเป็นจริงของชีวิต

- แต่เราปรารถนาจะไป^{นี้} จะ^{นี้} ได้ผ่านพบเห็นจ้องมองไว้อาลัย ใน
สรรพสิ่งที่ชีวิตมีอาจคืนหลังมาสัมผัสได้อีกแล้ว

(ก่อนแสงฯ, 119)

เมื่ออังคารพรรณนาให้เห็นจริงในเรื่องความเป็นอนิจจังของชีวิตแล้ว เขาแสดงความปรารถนาต่อชีวิตว่าใคร่จะให้ชีวิตร่วงโรยไป^{นี้} เขาจะได้มีเวลาสำหรับการไตร่ตรองใคร่ครวญสิ่งที่ผ่านไป^{นี้}ในชีวิต การใช้คำว่า "พบ" "เห็น" "จ้อง" "มอง" ซึ่งในที่นี้ใช้เป็นคำกริยาแสดงประสบการณ์ในความหมายว่า ตระหนักรู้และเข้าใจ ประกอบกับ "ไว้อาลัย" ช่วยแสดงให้เห็นว่า อังคารรู้สึกต่อสิ่งที่ผ่านไป^{นี้}ในชีวิตอย่างปลงอนิจจังว่า ทุกสิ่งเป็นภาพมายา มีอาจหวนกลับมาคืน

- ทุกครั้งที่ฉันพิจารณาธรรมชาติในสกลจักรวาล เรารู้สึกแปลก
ประหลาดตื่นเต้นมหัศจรรย์ ปิติยินดี เป็นที่สุด ไม่มีเหนื่อยหน่ายจนเราถือ
เป็นหน้าที่พิเศษที่จะต้องเรียนรู้ปฏิบัติ ไปจนกว่าจะหมดลมหายใจ

(บันทึก 1, 82)

การใช้คำกริยาแสดงประสบการณ์
ว่า "แปลก" "ประหลาด" "ตื่นเต้น" "มหัศจรรย์" "ปิติยินดี" ประกอบกัน
เข้าเป็นกลุ่มคำกริยาที่มีขนาดยาวนี้ ช่วยย้ำให้เห็นความรู้สึกสดชื่น แจ่มใส
และตื่นตาตื่นใจของอังคารที่มีต่อสภาวะธรรมชาติรอบข้างและช่วยแสดงให้เห็น
ว่า อังคารสัมผัสและรู้สึกต่อธรรมชาติรอบกายอย่างละเอียดลึกซึ้งยิ่งนัก

- ในวิรุฬหสังกัปนั้นยังเกิดนิมิตน่าอัศจรรย์ซับซ้อนอยู่กว่าร้อยความฝัน
เสมอฟ้าเสกสรรค์ เงาฝันนั้นมาซับซ้อนซ้อนเร้นไว้ให้หลงไหลใฝ่ฝัน
จินตนาการ

(นิมิตฯ, 1)

ภาพของเวลาเข้าตรู ซึ่งมีแสง
เงินแสงทองขึ้นรำไรนั้น ยังเกิดสีสังดงามในบรรยากาศอันน่าแจ่มใส จนผู้
เล่าเรื่องกล่าวว่า น่า "หลงไหล" "ใฝ่ฝัน" และ "จินตนาการ" คำกริยา
ทั้ง 3 คำนี้ช่วยแสดงให้เห็นว่า อังคารสัมผัสธรรมชาติอย่างใกล้ชิดด้วยผัสสะ
อันประณีต และธรรมชาติเป็นแรงบันดาลใจให้เขาเกิดจินตนาการอันเนวิศ
แพรวสุนทรีย์

2) กลุ่มคำกริยาแสดงประสบการณ์
ของธรรมชาติ

กลุ่มคำกริยาแสดงประสบการณ์
ของธรรมชาติปรากฏเป็นความเปรียบเทียบบุคลาธิษฐาน และเป็นการนำคำ
กริยาแสดงประสบการณ์ที่มีความหมายใกล้เคียงกันมาประกอบกัน ช่วยย้ำเน้น
ให้เห็นความรู้สึกต่างๆ ของธรรมชาติแจ่มชัดขึ้น

- ทำไมลมไม่เคยโศกเศร้าเจ็บปวดรวดร้าวและพัดพาไปถึงแดนไกล
แห่งชีวิตล้ำค่า อันไม่มีใครล่วงรู้เลยไปถึงที่ลับ เช่นในห่วงดวงใจ
เรา เป็นต้น

(ดวงใจฯ 2๘)

กลุ่มคำกริยานี้ประกอบด้วยคำ
"โศกเศร้า" "เจ็บปวด" และ "รวดราว" ซึ่งมีความหมายร่วมกันคือ รู้สึก
เศร้าและปวดร้าว

3.2.4 กลุ่มคำกริยาที่เป็นสาเหตุให้เปลี่ยนแปลง กลุ่มคำกริยาที่เป็นสาเหตุให้เปลี่ยนแปลง

ส่วนหนึ่งใช้ร่วมกับคำนามที่เป็นบุคคลผู้เปี่ยมล้นด้วยความเมตตากรุณา ได้แก่
พระแม่ธรณี พระผู้เป็นไปในกาลจักร และชีวิตอันกระจัดใน เรื่องดวงใจที่ไม่มี
มีใครรู้จัก การชื่อนี้ในส่วนนี้ช่วยแสดงให้เห็นว่า บุคคลเหล่านั้นมีพลังที่จะ
พิทักษ์ปกป้องสิ่งมีชีวิตในโลกอย่างมหาดศาล

- น้ำนมอันหล่อเลี้ยงทารกนั้น ไครมาเป็นแม่และพี่เลี้ยงแล้ว ก็
พระแม่ธรณีผู้เปี่ยมไปด้วยซาตุนแห่งความเมตตากรุณานั้น เอื้อเพื่อพุ่มนิก
ทะนุถนอม มิให้แห้งแล้ง

(ดวงใจฯ, 26)

ในข้อความตอนนี้ ผู้กระทำการได้แก่
"พระแม่ธรณี" ส่วนผู้ถูกกระทำ ได้แก่ ต้นโงกทางอันเปรียบเหมือนทารกน้อยที่
ต้องคอยอุ้มชู อังคารใช้คำกริยา "เอื้อเพื่อ" "พุ่มนิก" และ "ทะนุถนอม"
ชื่อนี้ช่วยแสดงให้เห็นว่า พระแม่ธรณีมีพลังแห่งความเมตตากรุณาอย่าง
เปี่ยมล้น คือ ทำหน้าที่เป็นมารดา คอยให้ "น้ำนม" ซึ่งเปรียบกับปุ๋ยหล่อ
เลี้ยงชีวิตของพืช และคอยประดับประดาชีวิตน้อยๆ นี้ให้เติบโตและสามารถ
ดำรงชีวิตต่อไปได้

- ใครเล่าทะนุถนอมกล่อมเลี้ยงเลี้ยงชีวิตกำพร้าเหล่านี้ที่บงการ
อย่างแท้จริง ไม่มีใครเลยในโลกนั้น นอกแต่พระผู้เป็นไปในกาลจักรแก้ว

(ดวงใจฯ, 27)

ในข้อความตอนนี้ ผู้กระทำการได้แก่
"พระผู้เป็นไปในกาลจักรแก้ว" ส่วนผู้ถูกกระทำก็ได้แก่ต้นโงกทางอีกเช่นกัน
เพราะเป็นข้อความต่อเนื่องกับตัวอย่างข้างต้น อังคารใช้คำกริยาที่มีความ
หมายใกล้เคียงกันคือ "ทะนุถนอม" "กล่อมเลี้ยง" และ "เลี้ยง" ช่วยย้ำ
ความหมายให้เห็นว่า "พระผู้เป็นไป" มีพลังยิ่งใหญ่ที่สามารถช่วยทำให้ต้น
โงกทางเจริญเติบโตต่อไป นอกจากนี้ กลุ่มคำที่มีขนาดยาวนี้ยังแฝงนัยแห่ง

ความอ่อนโยนที่ "พระผู้เป็นไป" จะพึงมีต่อสรรพชีวิต

- ฉันทมาจากชาติพิเศษแห่งความรักของจักรวาลอันมีมาเพื่อโอบอุ้ม
ชะอ่อนอ่อนมทะนุถนอมพลังพิเศษไว้แต่โลกนี้

(ดวงใจฯ, 19)

ข้อความนี้ ผู้กระทำการคือ "ฉันท" ซึ่งได้
แก่ ชีวิตอันกระจิริด ตามท้องเรื่องในดวงใจที่ไม่มีใครรู้จัก ผู้ถูกกระทำคือ
"พลังพิเศษ" อังคารใช้คำกริยา "โอบอุ้ม" "ชะอ่อนอ่อนม" "ทะนุถนอม"
ประกอบกัน คำกริยาทั้งสามนี้สื่อถึงแห่งความอ่อนโยนและความรัก เพราะมี
ความหมายร่วมกันคือดูแล เอาใจใส่ และมีเสียงของคำที่ไพเราะอ่อนหวาน
คือมีเสียงพยัญชนะต้น /อ/ เป็นเสียงเด่น นอกจากนั้น ยังประกอบด้วยเสียง
สระยาวและเสียงพยัญชนะท้ายเสียงนาสิก ได้แก่ /ม/ /น/ ในคำว่า "อุ้ม"
"อ่อน" "อ่อนม" "ถนอม" ซึ่งเอื้อต่อการทอดเสียงให้นุ่มนวล ดังนั้น กลุ่มคำ
กริยาชุดนี้ช่วยแสดงให้เห็นว่า ชีวิตอันกระจิริดตั้งใจดูแลถนอม "พลังพิเศษ"
ไว้แต่โลกนี้ด้วยใจอันใสพิสุทธิ์โดยแท้

กลุ่มคำกริยาที่เป็นสาเหตุให้เปลี่ยนแปลงอีก
แห่งหนึ่งใช้ร่วมกับผู้กระทำคือ จุลินทรีย์หนุ่มสาว ในเรื่องเสียงของวิญญาณ
ดังนี้

- (จุลินทรีย์หนุ่มสาว) กำลังผสมกลมกลืนแพร่พันธุ์สร้างปะการังรูป
ประหลาด

(เสียงของวิญญาณ, 74)

อังคารใช้คำกริยา 4 คำคือ "ผสม" "กลม
กลืน" "แพร่พันธุ์" และ "สร้าง" ประกอบกัน ช่วยเสริมความหมายให้แก่กัน
กล่าวคือช่วยสื่อความหมายให้เห็นแจ่มแจ้งขึ้นว่า จุลินทรีย์หนุ่มสาวนั้นมีเพียง
ผสมพันธุ์กันตามธรรมชาติเท่านั้น แต่ยังสามารถรวมตัวเป็นเนื้อเดียว เพื่อ
"แพร่พันธุ์" และ "สร้าง" ปะการังตามลำดับ

3.3 กลุ่มคำขยาย

กลุ่มคำขยายที่มีขนาดยาวสามารถแบ่งได้ตามหน้าที่ที่
ใช้ขยาย ดังนี้

3.3.1 **กลุ่มคำขยายที่ขยายคำนาม** กลุ่มคำขยายที่ขยายคำนามมักจะประกอบด้วยคำกริยาแสดงสภาพซึ่งสามารถแบ่งย่อยตามความหมายได้เป็น 2 กลุ่มคือ

1) กลุ่มคำขยายที่มีความหมายด้านดี กลุ่มคำขยายที่มีความหมายด้านดีเป็นกลุ่มคำที่ขยายคำนามที่เป็นธรรมชาติ ได้แก่ ทองเนื้อเก้า และ หาดทราย กลุ่มคำขยายในส่วนนี้ช่วยขยายให้เห็นสภาพของธรรมชาตินั้นแจ่มชัดขึ้น

- เมื่อพระสุริยานัยน์ฟ้าจะอัสดงหรืออรุโณทัย ไชแสงสุดฟากฟ้านภาภาค ก็มปนาทด้วยสีประภัสสรสะท้อนประกายรุ่งทองคำทิพย์ ระยิบระยับวาววับพันชเลชลาลัย ไหวระลอกนล้วยวงสกาวยาวรุ่งด้วยสิ่งที่เป็นทองเนื้อเก้า วาวบริสุทธิ์ใส ไปทุกทิวาราตรี

(ดวงใจฯ, 25)

ข้อความพรรณนาธรรมชาติขณะพระ

อาทิตย์กำลังอัสดงนี่ลงการด้วยการสรรคำอันไพเราะและสื่อจินตภาพเด่นชัดเมื่อพรรณนาแสงอาทิตย์อันส่องกระทบพื้นน้ำที่ไหวพลิ้วเป็นระลอก อังคารถ่ายทอดให้เห็นแสงวงสกาวยของระลอกน้ำและแสงทองอร่ามของพระอาทิตย์ ซึ่งเขาใช้เป็นความเปรียบว่า "ทองเนื้อเก้า" และใช้คำกริยาแสดงสภาพว่า "วาว" "บริสุทธิ์" และ "ใส" ประกอบกัน เพื่อใช้ขยาย "ทองเนื้อเก้า" ช่วยทำให้เห็นสภาพอันงดงามตระการตาของแสงพระอาทิตย์มากยิ่งขึ้น

- ณ ที่นั้น ท่านเห็นใครเป็นกำพร้าสงสารข้างกลางหาดทราย นุ่มนวลขาวอะครีว ด้วยละอองรังสีทิพย์

(ดวงใจฯ, 25)

อังคารใช้คำกริยาแสดงสภาพ 3 คำ คือ "นุ่มนวล" ซึ่งบอกสัมผัส "ขาว" ซึ่งบอกสี และ "อะครีว" ซึ่งแปลว่า ชิ่ง ประกอบกัน เพื่อขยายภาพของหาดทรายแห่งนี้ว่า เป็นหาดทรายที่แลดูอ่อนหวาน น่าสัมผัส เนื่องด้วยมี "ละอองรังสีทิพย์" มาอาบขโลมและบันดาลให้หาดทรายดูขาวสะอาดตาและนุ่มนวลยิ่งขึ้น กลุ่มคำขยายนี้จึงช่วยขยายจินตภาพของหาดทรายให้เห็นถึงสัมผัสและสีนวลๆ กัน

2) กลุ่มคำขยายที่มีความหมายด้านไม่ดี

กลุ่มคำขยายที่มีความหมายด้านไม่ดีเป็นกลุ่มคำที่ขยายคำนามที่เป็นสัตว์ คน และคำนามสามัญอื่นๆ เช่นวานร หิงห้อย คน ชีวิต เป็นต้น กลุ่มคำขยายในส่วนนี้มักเป็นคำกริยาแสดงสภาพบอกค่าในด้านไม่ดีเช่น เลว ทราม สกูล อ่ามहित เป็นต้น ช่วยขยายให้เห็นว่า คำนามที่ถูกขยายนั้นมีสภาพที่ชั่วร้ายอย่างยิ่ง นอกจากนี้บางแห่งยังช่วยแสดงให้เห็นน้ำเสียงประชดประชันของ อังคารชัดเจนยิ่งขึ้นด้วย

- เหลวบัดชบที่สุด ดุจรุ่งแก้วรัตนาค่าบมิได้มาแจกจ่ายให้วานรใจ
ร้ายอ่ามहितคิดหยาบคายใช้ขว้างทิ้ง

(ดวงใจฯ, 24)

อังคารใช้กริยาแสดงสภาพบอกค่าในด้านไม่ดีว่า "ใจร้าย" "อ่ามहित" และคำกริยาแสดงอาการว่า "คิดหยาบคาย" มาช่วยขยายให้เห็นว่า "วานร" ซึ่งในที่นี้ใช้เป็นความเปรียบตามสำนวนไทยว่า "วานรได้แก้ว" นั้นมิใช่เพราะโง่เขลา แต่เป็นเพราะมีจิตใจที่เลวทราม ซึ่งเมื่อใช้เปรียบเทียบกับมนุษย์ จึงทำให้เป็นคำบริภาษอันเต็มด้วยความหมายลึกซึ้ง เข้มข้นขึ้น เพราะช่วยแสดงลักษณะนิสัยที่เลวทรามของมนุษย์ออกมาอย่างพร้อมมูล คือมีสภาพทั้ง "ใจร้าย" และ "อ่ามहित" นอกจากนี้ยัง "คิดหยาบคาย" คือคิดที่จะทำการอันหยาบช้า มิได้รู้จักความดีอันเปรียบเหมือน "รุ่งแก้วรัตนาค่า" นั้น

- แต่ยังมีการถกเถียงกันอีกมากมายจากพวกหิงห้อยบ้าน้ำลายเล่นลิ้น
เมามายมักมากอยากได้ แสดงโหวารอย่างยัดยาดยัดยาว

(หิงห้อยฯ, 72)

ข้อความนี้เป็นข้อความบรรยายสภาพการถกเถียงของพวกหิงห้อย อังคารใช้กลุ่มคำขยายประกอบด้วยคำกริยาแสดงสภาพบอกค่าในด้านไม่ดีว่า บ้าน้ำลาย เล่นลิ้น เมามาย มักมาก และอยากได้ ช่วยย้ำเน้นให้เห็นภาพด้านลบของพวกหิงห้อยมากขึ้น และยังแสดงให้เห็นว่าอังคารตั้งใจบริภาษพวกหิงห้อยว่าเป็นพวกที่ไม่ประมาทตน หลงแต่ในอวิชชา

- มนุษย์ที่แท้จริงก็มีได้มีเวลาว่างหรือใช้ชีวิตฟูมเฟือยสุ่ยสุ่ยว่างเปล่าอย่างที่เราพบปัญหาอ่อนเห็น

(ก่อนแสงฯ, 106)

อังคารใช้คำกริยาแสดงสภาพว่า

"ฟูมเฟือย" "สุ่ยสุ่ย" และ "ว่างเปล่า" ซึ่งมีความหมายใกล้เคียงกันมาประกอบกันเพื่อขยายคำนาม "ชีวิต" กลุ่มคำขยายนี้ช่วยย้าน้ำหนักความให้นักแน่นขึ้น

- แต่อย่าได้เพอเรอทิกกักเอาความคิดของคนอื่นว่าเป็นความคิดของเรา จะทำให้เป็นคนมักง่ายพล่อยๆ พรวดพราด

(ก่อนแสงฯ, 116)

อังคารใช้คำกริยาแสดงสภาพว่า มัก

ง่าย, พล่อยๆ และพรวดพราด ประกอบกัน เพื่อขยายคำว่า "คน" ซึ่งในที่นี้ อังคารกำลังชี้ให้เห็นว่า การขโมยความคิดของคนอื่นโดยไม่เคยสร้างสรรค์อะไรด้วยตนเองเลยนั้นจะทำให้เป็นคนที่มีมักง่าย การซ้อนคำในที่นี้ช่วยย้าน้ำหนักของเนื้อความว่า "มักง่าย" นักแน่นขึ้น และยังมีผลช่วยขยายคำว่า "คน" ในบริบทนี้แจ่มชัดขึ้นด้วย

- เมื่อผู้ดีชั้นสูงรับประทานกัน ใ้พวกไพร่เลว ถ่อย สกุน สกุนสามัญก็ทำตามกันใหญ่

(สินค้าฯ, 15)

ในเรื่องสินค้าอาหารวิเศษ อังคาร

กล่าวถึงสินค้าอาหารชนิดหนึ่งที่มีสถิติการจำหน่ายสูงสุดในทวีปเอเชีย โดยเฉพาะประเทศไทยและเป็นสินค้าที่พวกผู้ดีชั้นสูง ชั้นกลางทั่วเมืองไทยนิยมรับประทานกันมาก ต่อจากนั้นอังคารกล่าวด้วยน้ำเสียงประชดประชันว่า ไม่เพียงแต่ผู้ดีชั้นสูงเท่านั้น พวกคนชั้นต่ำยังเห่อบริโภคตามด้วย การใช้คำกริยาแสดงสภาพว่า เลว ถ่อย สกุน สกุนสามัญ ประกอบกันเช่นนี้ ช่วยย้าน้ำหนักความมากขึ้น และช่วยแสดงให้เห็นน้ำเสียงประชดประชันของอังคารชัดเจนขึ้นด้วย

- นับว่ามนุษย์นั้นเลืยชาติเกิด หนักครรภ์ของมารดาที่สู่อุตสาห์อุ้มท้อง มาโดยมิรู้ว่าเป็นสัตว์นรกขุมต่ำที่สุด ทราม ถ่อย อ่ามहित เป็นพิชเป็นภย ได้มาบังเกิดขึ้นในมนุษย์โลก

(คติฯ, 89)

เพียงนามวลี "นรกขุมต่ำที่สุด" ที่ใช้ ขยายคำว่า "สัตว์" ก็ได้จินตภาพและความรู้สึกที่รุนแรงมิใช่น้อยแล้ว แต่ อังคารยังเพิ่มคำกริยาแสดงสภาพว่า ทราม ถ่อย อ่ามहित และเป็นพิชเป็นภย ประกอบกันช่วยขยายเน้นเข้าไปอีก ยิ่งช่วยแสดงน้ำเสียงบริภาพของอังคาร ชัดเจนขึ้นว่า อังคารเกลียดมนุษย์ผู้หลงในอวิชชาอย่างสาหัสทีเดียว

2) กลุ่มคำขยายที่ขยายคำกริยา กลุ่มคำ ขยายที่ขยายคำกริยาปรากฏ 2 แห่งมักประกอบด้วยคำกริยาแสดงสภาพเช่น กัน กลุ่มคำขยายในส่วนนี้ช่วยขยายคำกริยาหลักของประโยคให้มีเนื้อความสม บรณ์

- แต่ดวงตะวันก็ทำงานของท่านไปอย่างลี้ลับ แน่วแน่ เด็ดเดี่ยว
สม่าเสมอ ตามลำพัง ไปท่ามกลางอนันตกาล

(ก่อนแสงฯ, 105)

กลุ่มคำขยายนี้ประกอบด้วยคำกริยา แสดงสภาพว่า ลี้ลับ แน่วแน่ เด็ดเดี่ยว สม่าเสมอ และตามลำพัง ทั้งหมดนี้จ เนื้อความไว้หลายเนื้อความ ช่วยแสดงให้เห็นการ "ทำงาน" ของดวงตะวัน อย่างสมบูรณ์ขึ้น

- พืชนั้นรุ่นนั้นคือลูกน้อยทั้งสองซึ่งจะเติบโตใหญ่ไปภายหน้า เพื่อวินิจฉัย
คุณค่าเวลาแห่งชีวิตใหม่ให้ละเอียดยุขุมลึกซึ้ง

(ก่อนแสงฯ, 112-3)

กลุ่มคำขยายนี้ประกอบด้วยคำกริยา แสดงสภาพว่า ละเอียดยุขุม และลึกซึ้ง ใช้ขยายคำกริยา "วินิจฉัย" ซึ่งทำ ให้มีน้ำหนักความชัดเจนขึ้นว่า อังคารปรารถนาจะให้ลูกน้อยทั้งสองของตนรู้ จักวินิจฉัยคุณค่าแห่งชีวิตด้วยความสุขุมอย่างละเอียดยุขุมลึกซึ้งจริงๆ

การใช้กลุ่มคำที่มีขนาดยาวเป็นลีลาอีกประการหนึ่งที่ปรากฏในงานร้อยแก้วของอังคารอย่างเด่นชัดและสม่ำเสมอ ในที่นี่มิใช่การใช้ภาษาฟุ่มเฟือยตามมาตรฐานการใช้ภาษาทั่วไป แต่เป็นการใช้ภาษาในเชิงวรรณศิลป์ที่สื่อความหมายพิเศษในแต่ละบริบท นอกจากนี้ยังแสดงให้เห็นว่าอังคารมุ่งพรรณาลักษณะของสิ่งต่างๆ และกิริยาอาการของสิ่งต่างๆ อย่างประณีตและละเอียดลออ

มีข้อน่าสังเกตคือ เมื่ออังคารพรรณนาถึงธรรมชาติ อังคารจะเลือกเฟ้นทั้งคำนามและคำกริยาที่วิจิตรลงการหลายๆ คำมาประกอบกัน เพื่อแสดงให้เห็นว่าเขาประทับใจในความงดงามของธรรมชาติ และเพื่อสื่อให้เห็นว่าธรรมชาติมีพลังและคุณค่าต่อโลกและมวลมนุษย์อย่างมหาศาล เช่นเดียวกับที่เขาบริภาษมนุษย์ ไม่ว่าจะเป็นการบริภาษตรงๆ หรือผ่านทางตัวละครฝ่ายเลว กลุ่มคำนามและกลุ่มคำกริยาจะประกอบด้วยคำที่แสดงความหมายในด้านร้ายหลายๆ คำ ทั้งนี้ยังช่วยสนับสนุนให้เห็นว่า อังคารตั้งใจจะบริภาษมนุษย์ผู้หลงอยู่ในอวิชชาอย่างไม่ปรานี

4. การเรียงลำดับคำในประโยค

นักภาษาศาสตร์จัดให้ภาษาไทยเป็นภาษาที่เรียงคำแบบประธาน-กริยา-กรรม¹ และเมื่อมีคำขยายกริยา มักจะวางไว้หลังคำกริยานั้น หรือวางไว้ท้ายประโยค หากประโยคนั้นมีกรรมหรือคำอื่นๆ มารับ เช่น สามชีวิตไปร่ำไห้พร้อมกัน ในที่นี่ "พร้อมกัน" เป็นคำขยายคำกริยา "ไป" จึงวางไว้ท้ายประโยค

แต่ในงานร้อยแก้วของอังคาร มีประโยคจำนวนหนึ่งที่วางตำแหน่งคำขยายแปลกไปจากมาตรฐานข้างต้น คือวางคำขยายกริยาไว้หน้าคำกริยา ดังนี้ "สามชีวิตจึงพร้อมกันไปร่ำไห้" ในที่นี่ จะเห็นได้ว่า เป็นการเรียงลำดับคำที่แปลกไปจากความคุ้นเคยของผู้ใช้ภาษา มีตัวอย่างเพิ่มเติมดังต่อไปนี้

- เว้นไว้ก็แต่ฉันนั้นผู้เดียว สมเพชสังเกตเห็นมิเว้นเวทนาสะเทือนอารมณ์

(ดวงใจฯ, 27)

¹ นววรรณ พันธุเมธา, ไวยากรณ์ไทย พิมพ์ครั้งที่ 2 (กรุงเทพฯ: รุ่งเรืองสาส์นการพิมพ์, 2527), หน้า 16๘.

ในที่นี้ ลำดับคำที่ถูกต้อง ควรจะเป็น สังเกตเห็น...อย่าง
สมเพศ

- ปลงสังเวช ผงธุลีที่เคยเป็นโลกาณุโลก แหกละเอียด ถึงความ
ไม่เที่ยงแท้แน่นอน นานไปนับชั่ววนิจนิรันดร์

ในที่นี้ ลำดับคำที่ถูกต้อง ควรจะเป็น ปลงสังเวชถึงความไม่
เที่ยงแท้แน่นอน แต่คำ "ปลงสังเวช" ถูกแยกมาวางในตำแหน่งต้นประโยค

- เสียงสั้น เครื่องบอก หลูกหมาว่า "ลูกเอ๋ย คินนี้ แม่เหนื่อยเหลือเกิน
แล้ว ยังหาเหยื่อไม่ได้เลย"

(น้านมฯ, 109)

ในที่นี้ ลำดับคำที่ถูกต้อง ควรจะเป็น บอกหลูกหมาด้วยเสียง
สั้นเครื่องว่า . . .

- หลูกหมาเห็นแม่เฒ่า และสิ้นลมหายใจ ก็หวั่นไหวรู้สึก ไปถึงความตาย
(น้านมฯ, 110)

ในที่นี้ ลำดับคำที่คุ้นเคย น่าจะเป็น รู้สึกหวั่นไหว ไปถึงความ
ตาย

- หย่อมหญ้าสดชื่นต้นเต็นเป็นที่สุด งงเงินสั้นไปไหว
(น้ำตาฯ, 112)

ในที่นี้ ลำดับคำที่คุ้นเคย น่าจะเป็น สั้นไปไหว อย่างงงเงิน
การเรียงลำดับคำในประโยคตัวอย่างข้างต้น เห็นได้ชัดว่า
ผู้ประพันธ์จงใจใช้ภาษาให้สะดุดเด่น ซึ่งน่าจะได้อิทธิพลว่า ลีลาภาษาเช่น
นี้ มีจุดมุ่งหมายทางวรรณศิลป์ประการใด

ผู้วิจัยพบว่า การเรียงลำดับคำให้แปลกไปในงานร้อยแก้วของอังคาร ประการที่หนึ่ง ทำให้รูปประโยคกระชับขึ้น ไม่ต้องใช้คำเชื่อมฟุ่มเฟือย เช่น "เสียงสั้นเรือบอกลูกหมาว่า . . ." กระชับกว่า "บอกลูกหมาด้วยเสียงสั้นเรือบอกว่า . . ."

ประการที่สอง สื่อความหมายแตกต่างออกไป เช่น รู้สึกหวั่นไหวไปถึงความตายน่าหนักความจะเน้นที่คำว่า "รู้สึก" ซึ่งสื่อความหมายว่าลูกหมาป่ารู้สึกสะท้อนใจ แต่ "หวั่นไหวรู้สึก" ในประโยคตัวอย่าง ทั้งสองคำมีน้ำหนักความเท่ากัน คือลูกหมาป่าหวั่นไหว คือสะท้อนใจและรู้สึก คือสัมผัสได้ถึงความตาย

ประการสุดท้าย เน้นคำที่แสดงประสบการณ์เป็นพิเศษ เพราะโดยทั่วไป เมื่อผู้พูดต้องการเลือกคำใดเป็นจุดเริ่มต้นของความคิด หรือต้องการเน้นคำใดก็เลือกไว้ต้นประโยค¹ ดังนั้น การวางคำ สมเนช ปลงสังเวช หวั่นไหว งงงัน ซึ่งจัดเป็นคำกริยาแสดงประสบการณ์ไว้ส่วนหน้า จึงแสดงให้ประจักษ์ว่า ในข้อความดังกล่าว ผู้ประพันธ์มุ่งสื่ออารมณ์ ความรู้สึกเป็นสำคัญ ซึ่งอธิบายได้อีกว่า ผู้ประพันธ์เล่าเหตุการณ์ด้วยความรู้สึกอันละเอียดอ่อน คือร่วมสัมผัสรับรู้ความรู้สึกของตัวละครหรือหวั่นไหวคล้อยตามเหตุการณ์ของเรื่อง

นอกจากนี้ ผู้วิจัยยังพบว่าการเรียงลำดับคำให้แปลกไปนี้ บางส่วนปรากฏในบริบทที่กล่าวถึงธรรมชาติ และบางส่วนปรากฏในบริบทที่กล่าวถึงความคิดทางพุทธศาสนา

4.1 ในบริบทที่กล่าวถึงธรรมชาติ ในที่นี้ ได้แก่ บริบทที่พรรณนาภาพธรรมชาติ เช่น นกยูง, หาดทราย, แสงจันทร์, กระแสควาป่า และหยาดน้ำค้าง

- (ผู้บุหงดง) เจ็อยแจ้วชานเสียงเพียงจะเรียกหาเมตตาธรรม
จากความกรุณาปรานี

(บันทึกฯ, 172)

ในที่นี้ อังคารสับตำแหน่งคำขยาย "เจ็อยแจ้ว" ไว้หน้าประโยค แทนที่จะเป็น ชานเสียงเจ็อยแจ้ว เห็นได้ว่าจงใจเน้นคำขยายบอกเสียงให้เด่นชัด

¹ นววรรณ นันตเมธา, ไวยากรณ์ไทย, หน้า 168.

- งามหาดเป็นแหลมใหญ่ยื่นยาว
(บันทึกฯ, 172)
- งามรังสีแจ่มจันทร์เจ้าวาวระยับย้อยลงในแควแม่น้ำไหล...
(บันทึกฯ, 173)

ในที่นี้ ลำดับคำของคำ "งาม" ปรากฏที่ต้นประโยค แทนที่จะเป็นหาดงามนั้นเป็นแหลมใหญ่ยื่นยาว และรังสีแจ่มจันทร์เจ้างามวาวระยับย้อย ซึ่งมีความหมายไม่ต่างกับประโยคตัวอย่างมากนัก แต่เห็นได้ว่า คำ "งาม" ซึ่งเป็นคำขยายบอกสภาพ สะดุดเด่นขึ้น ช่วยบ่งว่า ผู้ประพันธ์ ประทับใจในความงามของธรรมชาตินั้นอย่างยิ่งवाद

นอกจากนี้ การวางคำว่า "งาม" ไว้ต้นประโยคเช่นนี้ ส่วนหนึ่งถือเป็นการเรียงลำดับคำในภาษาทวินิพนธ์ ซึ่งอาจจะสับตำแหน่งคำขยายไว้หน้าคำที่ถูกขยายได้ ดังกลบทับวามขยายกลับที่เจนนานักวรรณคดีไทย 2 บทนี้

	<u>เจ้างามนักรตร์</u> ผ่องเพียงบุหลันฉาย
<u>เจ้างามเนตร</u> ประหนึ่งนัยนาทราย	<u>เจ้างามขนง</u> ก่งละม้ายคันศรทรง
<u>เจ้างามนาสาย</u> ลดังกลขอ	<u>เจ้างามคอ</u> เสมือนคอสุวรรณหงส์
<u>เจ้างามกรรม</u> กลกลับบุษบง	<u>เจ้างามวง</u> วิลาสเรียบระเบียบไร ¹

และ

<u>งามทรง</u> วงดั่งवाद	<u>งามมารยา</u> ทนาดกรกราย
<u>งามนรั้ม</u> ยิ้มแยมพราย	<u>งามคำ</u> หวานลานใจถวิล ²

จึงนับว่าอังคาร ได้ใช้ลีลาอันงามวิจิตรของงานร้อยกรองมาประดับลีลาในงานร้อยแก้วของเขาให้ไพเราะรื่นหู

- กระแสแควป่าช้าช้าหลากไหลไปนิ่งนิ่ง
(บันทึกฯ, 176)

¹อ้างจาก ประสิทธิ์ กาศย์กลอน, ภาษาทวิ: การวิจักษ์และวิจารณ์ นิพนธ์ครั้งที่ 2 (กรุงเทพฯ: ไทยวัฒนาพานิช, 2523), หน้า 43.

²เจ้าฟ้าธรรมธิเบศ, พระประวัติและพระนิพนธ์บทร้อยกรอง นิพนธ์ครั้งที่ 4 (กรุงเทพฯ: ศิลปบรรณาการ, 2513), หน้า 44.

ในที่นี้ ลำดับคำที่ถูกต้องน่าจะเป็น กระแสควบคู่พหุลักษณ์ ไปซ้ำซ้ำหนึ่งหนึ่ง แต่จะสื่อจินตภาพไม่ชัดเจนเท่าประโยคตัวอย่าง เนื้อความในประโยคใหม่นี้อาจทำให้ผู้อ่านสับสนว่า สายน้ำอยู่ในสภาพอย่างไรแน่ เพราะซ้ำซ้ำ สื่อภาพการเคลื่อนไหว หนึ่งหนึ่ง สื่อภาพการหยุดเคลื่อนไหว ดูจะเป็นคุณสมบัติที่ไม่น่าจะอยู่ร่วมกัน เมื่อแยกคำขยายบอกอาการ "ซ้ำซ้ำ" ออกมา กล่าวถึงก่อน ทำให้นึกเห็นภาพสายน้ำรินไหลอย่างเอื่อยช้า แต่แฝงความสงบนิ่งในความเคลื่อนไหวนั้น

- แพรวพราว วังว้างสายน้ำไหล จากพูนนิมานสรวงสวรรค์
(บันทึก 1, 80)

น่าสังเกตอีกเช่นกันว่า คำขยายบอกแสง "แพรวพราว" คือล้อมเป็นประกายนั้น วางไว้ตำแหน่งต้นประโยค แทนที่จะอยู่หลังคำว่า "ไหล" ช่วยทำให้ผู้อ่านสะดุดใจ และชวนให้สร้างมโนภาพ นึกเห็นความประกายระยิบระยับของสายน้ำในทันทีที่อ่านข้อความนี้

- เฝ้าเฝ้า น้ำค้างกลางดง ตกต้องใบไม้
(บันทึก 1, 81)

หากจะย้ายคำขยายบอกเสียง "เฝ้าเฝ้า" ไว้ท้ายประโยคเป็นน้ำค้างกลางดงตกต้องใบไม้ลงเฝ้าเฝ้า แม้ความหมายไม่เปลี่ยน แต่ภาษาย่อมไม่งาม การวาง "เฝ้าเฝ้า" ไว้ต้นประโยค ในที่นี้เห็นได้ว่า ผู้ประพันธ์ต้องการสื่อจินตภาพของเสียงน้ำค้างมากกว่าอย่างอื่น คือชวนให้ผู้อ่านซึมซาบฟังเสียงน้ำค้างตกกระทบใบไม้ ซึ่งเป็นเสียงของธรรมชาติอันสงบรำจิบ

- หอมดอกไม้ ปามาตามลม ผสมด้วยน่านาบุหงาลตามาลัย
(บันทึก 1, 82)

การวาง "หอม" ไว้ต้นประโยคเช่นนี้ ช่วยสร้างความงามทางภาษา เพราะหากเปลี่ยนเป็น ดอกไม้ป่าส่งกลิ่นหอมมาตามลม ก็จะกลายเป็นประโยคธรรมดา ไม่สะดุดเด่น นอกจากนี้ยังชวนให้ผู้อ่านสัมผัส "ความหอม" ซึ่งเป็นคุณสมบัติประจำของดอกไม้ในทันที

- ล้วงกลางคันทกตัก ฟิ้นขึ้นด้วย เหินหยาดน้ำค้าง
(นกนางแอ่น, 53)

ข้อความนี้ หากเปลี่ยนเป็น ฟิ้นขึ้นด้วยหยาดน้ำค้างอันเหินยะเยือก เนื้อความก็จะสื่อภาพว่า หยาดน้ำค้างเป็นผู้กระทำให้ลูกนกฟิ้นขึ้น ในประโยคตัวอย่าง มีรูปประโยคกระชับกว่า และเน้นคำขยายบอกสภาพของธรรมชาติ คือ "เหิน" ช่วยสื่อภาพว่า ความ "เหิน" ของหยาดน้ำค้าง เป็นสิ่งที่ทำให้ลูกนกฟิ้นขึ้น และการเน้นคำ "เหิน" นี้ยังช่วยกระตุ้นให้เกิดจินตนาการกว้างไกลต่อไปว่า ความ "เหิน" คงได้แผ่ซ่านไปทั่วร่างของลูกนก จนเหน็บหนาวมาก่อนคันทกแล้ว

4.2 ในบริบทที่กล่าวถึงแนวคิดทางพุทธศาสนา

ในที่นี้ได้แก่ บริบทที่พรรณนาถึงดวงจิตอันสงบสัมผัสมถึงธรรมอันสูง คือนิพพาน สันโดษ ชาติแห่งความเมตตา นอกจากนี้ ยังหมายรวมถึง อวิชชา คือการประหัตประหารกันเพราะความหลงตระหนง

- เราปรารถนา อามฤตมหามตะนิพพาน
(บันทึกฯ, 175)
- ใจเราซึ่งสงบแสงี่ยมนั้น นอบน้อมถ่อมสันโดษดวงชีวี
(บันทึกฯ, 175)

จะเห็นได้ว่า ข้อความทั้งสองนี้ อังคารมุ่งเน้นที่จะกล่าวถึง คุณลักษณะสำคัญของนิพพาน และดวงจิต ซึ่งได้แก่ ความอามฤตมหามตะ และความถ่อมสันโดษ โดยวางคำขยายไว้หน้าคำนามที่ถูกขยาย ซึ่งยังทำให้รูปประโยคกระชับขึ้นด้วย

- ด้วยพ่อเกิดมาพร้อมกับความผูกพัน หลงใหลรักใคร่ในธรรมชาติ อยู่ในชั้นชนชั้นดานปาน มั่งคั่งชาติวิเศษ ผสมผสานกับวิญญานเลขที่เดียว
(หยาดน้ำค้างฯ, 54)
- ไปทางไหนก็ล้วนแต่มีแง่คิดแง่ฝันในทางสร้างสรรค์ ร่ำรวยอารมณ์
สะเทือนใจ
(หยาดน้ำค้างฯ, 55)

ข้อความทั้งสองนี้ สามารถเปลี่ยนเป็นประโยคธรรมดา ว่า มีธาตุวิเศษมั่งคั่ง และมีอารมณ์สะท้อนใจร่ำรวย ซึ่งจะไม่สะดุดเด่นเลย อีกทั้งไม่สามารถสร้างพลังกระทบใจผู้อ่านให้เห็นคล้อยตามไปว่าผู้พูดมีธาตุวิเศษ และอารมณ์สะท้อนใจมากเป็นพิเศษจริง

- โคเชลาผู้มีนอกชีวิตอันหนักอึ้ง ลำบากลากแอก ไปนั้น ก็มีเคยได้
ถามตัวเองว่า มีจุดหมายปลายทางอย่างไร
(หยาดน้ำค้างฯ, 68)
- (มนุษย์ชาติ) อวดเบ่งเก่งกล้าภูมิปัญญา สามารถมัวเมาบัคคั่ง
วิทยาศาสตร์ว่า ฉลาดฉกาจฉกรรจ์
(น้ำตาฯ, 112)
- ล่วงถึงยุคหนึ่ง มันบ้าร่ำทำทำลายกันเอง
(น้ำตาฯ, 113)

จะเห็นได้ว่า ข้อความทั้งหมดนี้ เรียงลำดับคำแปลก ไปจากที่คุ้นเคย ลำบากลากแอก ควรจะเป็น ลากแอกอย่างลำบาก อวดเบ่ง เก่งกล้า มักไม่ตามด้วยกรรม มัวเมาบัคคั่งวิทยาศาสตร์ ควรจะเป็น บัคคั่งวิทยาศาสตร์อย่างมัวเมา และ บ้าร่ำทำทำลายกันเอง อาจเปลี่ยนเป็น ทำลายกันเองอย่างบ้าร่ำทำ แต่เมื่อวางตำแหน่งคำขยายแสดงภาวนด้านเลว ของมนุษย์ไว้ข้างหน้า ช่วยแสดงให้เห็นว่า อังคารต้องการกล่าวเน้นถึงสภาพ อวิชชาของมนุษย์ให้สะดุดใจผู้อ่าน

ตัวอย่างเรื่องการเรียงลำดับคำนี้มีไม่มากนัก แต่ช่วย แสดงให้เห็นว่า อังคารจงใจสร้างภาษาให้สะดุดเด่น เพื่อสร้างอลังการ คือ เรียบเรียงถ้อยคำให้กระชับเหมาะสม และสร้างสารถภาพ คือย้ำเน้นสาระ ของข้อความ ถ้อยคำที่เรียงร้อยเป็นพิเศษนั้น มักเป็นคำขยายแสดงประสบการณ์ และแสดงสภาพ น่าสังเกตว่า การเรียงลำดับคำให้แปลก ปรากฏในบริบทที่ กล่าวถึงธรรมชาติ และบริบทที่กล่าวถึงแนวคิดทางพุทธศาสนา การวางคำ ขยายไว้ข้างหน้าคำที่ถูกขยายบ้าง ไว้ต้นประโยคบ้าง ถือว่าผู้ส่งสารเจตนา จะเน้นเป็นพิเศษ ดังนั้น ตัวอย่างทั้งหมด จึงชี้ให้เห็นหนักแน่นยิ่งขึ้นว่า อังคาร มุ่งเน้นที่จะแสดงประสบการณ์หรือผัสสะทางอารมณ์อันละเอียดลึกซึ้ง ทั้งที่มีต่อ ธรรมชาติและแนวคิดทางพุทธศาสนา เพื่อเชิญเชิญให้ผู้อ่านร่วมสัมผัสและ ประจักษ์แจ้งด้วย

5. การใช้มุมมองแบบทรศนะไร้ขอบเขต

มุมมอง คือแนวมองในการเล่าเรื่องที่เลือกมาเพื่อนำเสนอเหตุการณ์ต่างๆในเรื่องเล่า¹ โดยทั่วไป มีแนวการเล่าเรื่องที่ต่างกัน 2 แบบคือ แบบทรศนะไร้ขอบเขต และแบบทรศนะจำกัดขอบเขต

ทรศนะไร้ขอบเขต ผู้เล่าเรื่องเป็นผู้ควบคุมเนื้อเรื่องและตัวละคร ความรู้ของเขาเกี่ยวกับเนื้อเรื่องและตัวละครไร้ขอบเขตจำกัด และอยู่ในฐานะผู้รู้แจ้ง (omniscient point of view) ประดุจพระเจ้าเป็นเจ้า เขาหยั่งลึกไปถึงจิตใจสำนึกสัญชาตญาณ และความมุ่งมาดปรารถนาของสัตว์โลกทุกผู้ทุกนาม ผู้เล่าเรื่องสามารถพูดให้ผู้อ่านทราบถึงความคิดที่ซ่อนเร้น หรือแม้แต่ความคิดในจิตใจสำนึกของตัวละคร²

ทรศนะจำกัดขอบเขต ในทางตรงกันข้าม เรื่องแต่งบางเรื่องใช้มุมมองของผู้เล่าเรื่องได้หลายแบบ เช่น ผู้เล่าเรื่องเป็นตัวเอกเป็นตัวละครตัวใดตัวหนึ่ง เป็นผู้เห็นเหตุการณ์³

ในงานร้อยแก้วของอังคาร โดยเฉพาะร้อยแก้วประเภทนิทาน กล่าวได้ว่า อังคารใช้วิธีการเล่าเรื่องแบบทรศนะไร้ขอบเขต คือผู้เล่าเรื่องยังรู้ความรู้สึกนึกคิดของตัวละครอยู่เสมอ รวมทั้งแสดงความเห็นเชิงประเมินค่าต่อตัวละครและเรื่องราวอย่างเห็นได้ชัด การใช้มุมมองแบบทรศนะไร้ขอบเขตแบ่งออกได้เป็น 2 ลักษณะคือ

- 5.1 การพรรณนาเชิงอัตวิสัย
- 5.2 น้ำเสียงที่แสดงความรู้สึกหรือทัศนคติ

5.1 การพรรณนาเชิงอัตวิสัย

การพรรณนาเชิงอัตวิสัย (subjective description) คือการพรรณนาที่ผู้เล่าเรื่องได้กลั่นกรองเรื่องราวมาเสนอจากทรศนะหรือมุมมองของตน โดยเน้นในเรื่องความรู้สึกและพลังจินตนาการ

¹วัลษา วิวัฒน์ศร, การอ่านนวนิยาย (กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2532), หน้า 68.

²เรื่องเดียวกัน, หน้า 68.

³เรื่องเดียวกัน, หน้า 74-78.

ที่มีต่อวัตถุหรือตัวละคร¹

อังคารเล่าเรื่องเชิงนิทานด้วยภาษาพรรณนา ที่เห็นได้ชัดว่า เขามีผัสสะอันประณีต ละเอียดอ่อน พร้อมจะถอดดวงใจเข้าสัมผัสจิตใจของตัวละครทุกตัว รู้สึกโศกเศร้า รู้สึกสะเทือนใจ รู้สึกหวั่นไหวร่วมไปกับตัวละคร ดังปรากฏในระดับการใช้ภาษา 3 ประการ คือ

5.1.1 การใช้คำกริยา อังคารมักใช้คำกริยาแสดงสภาพและแสดงประสบการณ์ เช่น

- ลูกนกสลบไปตั้งแต่เช้า ล่วงกลางคืนตกตักตื่นขึ้นขึ้นด้วยเย็นหยาดน้ำค้าง อกเบาหวิว หิวโหย อ่อนใจ จนหลงไหลเพื่อเจ้อ
- (นกนางแอ่น, 53)

คำ "เบาหวิว" หมายถึง สภาพที่เบาจนเกือบไม่มีน้ำหนัก ปกติมักใช้แก่สภาพร่างกาย เช่น ตัวเบาหวิว ในที่นี้ ใช้แสดงสภาพของ "อก" ซึ่งมักเกี่ยวเนื่องกับ "ใจ" ดังนั้น "อกเบาหวิว" จึงสื่อจินตภาพให้เห็นว่า ลูกนกทั้งเหน็ดเหนื่อยทางกายและอ่อนล้าทางใจ นอกจากนี้ มีคำ "อ่อนใจ" และ "หลงไหล" ร่วมแสดงจิตใจของลูกนกนางแอ่นอีกด้วย ส่วน "หิวโหย" แม้จะแสดงสภาพทางร่างกาย แต่เป็นคำที่แสดงให้เห็นว่า อังคารล่วงรู้สภาพทางกายและใจของลูกนกอย่างจะแจ้ง ว่าลูกนกนั้นอ่อนล้า อ่อนเพลีย และอ่อนแรงเพราะความหิวโหย

- ลูกนกนางแอ่น เล่าเรื่องหนหลังให้แม่หอยฟังสั้น ทุกซ์โศกเจ็บจนนางตื่นตันใจกลางความสับสนปวดรวดร้าว
- (นกนางแอ่น, 55)

ผู้เล่าเรื่องไม่เพียงแต่บรรยายเหตุการณ์ที่ลูกนกนางแอ่นพบกับแม่ของตนในร่างของหอยว่า ทั้งคู่ต่างเล่าความหนหลังให้ฟังซึ่งกันและกัน หากเลือกที่จะพรรณนาความรู้สึกของแม่นกอย่างรู้แจ้งสั้น โดยใช้คำกริยา

¹Leech Geoffrey N. and Short, Michael H. Style in Fiction: A Linguistic Introduction to English Fictional Prose (New York: Longman Group Ltd., 1981), p. 180-181.

แสดงประสบการณ์ถึง 4 คำคือ ทุกข์ โศก เจ็บ ตื่นตันใจ เพื่อแสดงสภาพจิตใจอันรวดเร็วของผู้เป็นแม่ให้กระทบใจผู้อ่าน

- มูลฝอยข้างๆ จึงถูก แสดงอาการชยะแซงของคุณท้าวมาจากผู้ยิ่งใหญ่เขี้ยวหรือชยะ ทำไมจึงต้องประกาศตัวว่า หอมอย่างกระดังงา มะลิ ด้วยละ จำเป็นอะไร

(ตุลาการ, 62)

ข้อความนี้ เป็นบทสนทนาโต้ตอบระหว่างมูลฝอยกับ ก้อนอุจจาระที่ถือตนว่า มีเชื้อสายผู้ดี คำ "ถูก" เป็นคำกริยาแสดงอาการที่มีนัยว่า แสดงกิริยาถูกดูหมิ่นอยู่แล้ว แต่อังคารเพิ่มกริยาวลีว่า "แสดงอาการชยะแซง" เข้าไปอีก เพื่อย้ำเน้นให้เห็นอารมณ์ของมูลฝอยชัดเจนขึ้น แสดงให้เห็นว่า ผู้เล่าเรื่องเล่าโดยร่วมรู้สึกไปกับตัวละคร คือมูลฝอยด้วย

- อันเป็นเวลาตกดิน ดาวหมาชั้นพอดิ ซ้ำให้ประจักษ์ว่าสวรรค์รับรองความดีของหมาในการบำเพ็ญหน้าที่ตุลาการ ได้นุ่มนวลที่สุด ยุติเด็ดขาด ไม่มากความยืดยาว จึงจากกวาวเกียรติยศ เป็นดาวหมาไว้ ณ ฝากฟ้าอันสูงสุด สมควรเทอญ

(ตุลาการ, 63)

ข้อความนี้ เป็นข้อความจบท้ายเรื่อง ตุลาการ นำสังเกตว่า ข้อความทั้งหมดเป็นการบรรยายภาพของดาวที่ขึ้นกระจ่างฟ้า แต่เพื่อให้สอดคล้องกับเนื้อเรื่อง ผู้เล่าเรื่องได้เล่าเรื่องแบบทรศนะไว้ขอบเขต บรรยายอย่างรู้แจ้งว่า ดาวดวงนี้ขึ้นกระจ่างฟ้า เพื่อเป็นประจักษ์นยานแก่สุนัขที่ทำหน้าที่กินอุจจาระที่เรี่ยราดตามท้องถนน และที่เห็นชัดที่สุด คือการจบข้อความว่า "สมควรเทอญ" เป็นน้ำเสียงแสดงความชื่นชมหรือเห็นดีเห็นงามด้วยของผู้เล่าเรื่อง

- แม่หมาสุดที่จะ เจ็บปวดไซไซ และเสียหลักล้มลง ก็รีบกลับตัวอยู่ในท่าให้นมลูก

(น้านมฯ, 109)

เรื่องน้ำนมสีแดง แม่หมาป่าถูกกับดัก และยอมกัดขาตัวเองขาด วิ่งหนีเอาชีวิตรอดมาหาลูกทั้งสาม เมื่อมาถึงก็ล้มตัวลง เพื่อให้ลูกดื่มนมตนเอง ผู้เล่าเรื่องเล่าเหตุการณ์นี้ โดยแสดงความรู้สึกร่วมไปกับตัวละครว่า แม่หมาป่านั้น "เจ็บปวด" ซึ่งเป็นคำกริยาแสดงประสบการณ์ และ "โซเซ" เป็นคำกริยาแสดงอาการ แต่มีนัยสื่อถึงความอ่อนแอ การพรรณนาเช่นนี้ ย่อมแสดงว่าผู้เล่าเรื่องได้ใช้พลังจินตนาการของตนสร้างภาพให้นึกเห็นสภาพภายในจิตใจของตัวละคร

- ทั้งสามชีวิตวิปโยคโศกเศร้าเป็นที่สุดแล้ว ชบกับบอสุภชากรมารดา หนึ่งน้ำตาไหลพรากจากทำนบแห่งหัวใจ

(น้ำนมฯ, 110)

ผู้เล่าเรื่อง นอกจากจะใช้คำกริยาแสดงประสบการณ์ว่าโศกเศร้า มาแสดงความรู้สึกภายในจิตใจของลูกหมาป่าทั้งสามแล้ว ยังสรรคำที่ไพเราะคือ วิปโยค แปลว่า ความพลัดพราก ความกระจัดกระจาย ความจากกัน¹ มาซ้อนเข้าไป แสดงให้เห็นว่าผู้เล่าเรื่องเล่าเหตุการณ์โดยร่วมรับรู้เหตุการณ์มาตลอด และหยั่งรู้ถึงจิตใจลูกหมาป่าทั้งสามอย่างลึกซึ้ง

- นางให้นิศวงงงววยเป็นที่สุด แต่ก็แข็งใจตอบไปว่า . . .
- หญิงชราตื่นตันใจ จนน้ำตาพร่ำพรายลงอาบแก้ม

(งูฯ, 104)

คำกริยาแสดงประสบการณ์ทั้ง นิศวงงงววย แข็งใจ และ ตื่นตันใจ แสดงให้เห็นว่า ผู้เล่าเรื่องได้กรองภาพของหญิงชราในเรื่องงูฯ มานำเสนอด้วยมุมมองของตนอีกชั้นหนึ่ง พร้อมทั้งได้มุ่งพรรณนาความรู้สึกของนางด้วยความหยั่งรู้

5.1.2 การเพิ่มส่วนขยาย บางประโยค อังคารเลือกที่จะเพิ่มส่วนขยาย ซึ่งมีทั้งกริยาวลีและประโยคขยาย การเพิ่มส่วนขยาย นอกจากจะช่วยเพิ่มรายละเอียดของเนื้อความแล้ว ยังแสดงอารมณ์ของผู้เล่าเรื่องอีกด้วย เช่น

¹ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ.2525 พิมพ์ครั้งที่ 3 (กรุงเทพฯ: อักษรเจริญทัศน์, 2526), หน้า 756.

- สามลูกหมาป่าดีใจ รุมล้อมแม่หมาขออาหาร วึ่งเวียนซ้ายเวียนขวา รุมรอบมารดาด้วยสุดเสน่หาอาลัย
(น้านมฯ, 109)

ข้อความนี้แสดงภาพของลูกหมาป่าทั้งสามวิ่งรุมล้อมแม่หมาซึ่งเสียชีวิตลง การเพิ่มกริยาวลีว่า "ด้วยสุดเสน่หาอาลัย" แสดงให้เห็นว่า ผู้เล่าเรื่องรู้สึกห่วงใยไปตามสภาพจิตใจของลูกหมาป่าไปด้วย

- นางตัดสินใจกัดขาตัวเองจนเข้าขาด อีสระเสรีหนีไปได้แต่เจ็บปวดแสนสาหัส
(น้านมฯ, 109)

ผู้เล่าเรื่องมีเพียงแต่ยังรู้ความรู้สึกของแม่หมาป่าว่า เจ็บปวดเมื่อถูกกัด และต้องกัดขาตัวเองจนขาด หากยังรู้สึกสะเทือนใจไปกับความเจ็บปวดนั้น โดยเพิ่มกริยาวลีว่า "แสนสาหัส"

- พรารถนาให้คลื่นเสียงของสามลูกน้อยอันเศร้าย้อยละห้อยหา ก้องกังวานฝั่งฟ้าไปถึงมารดา ณ ดวงเดือน
(น้านมฯ, 111)

ผู้เล่าเรื่องพรรณนาภาพของลูกหมาป่ายืนหอนอยู่บนยอดเง่อมผาโดยถอดดวงใจตนเข้าสัมผัสความรู้สึกของลูกหมาป่า และร่วมแสดงความสงสารด้วยการใช้ประโยคขยายเพิ่มเนื้อความว่า เสียงหอนนั้นเป็นเสียงที่เศร้าย้อยละห้อยหา คือเป็นเสียงที่เปล่งมาจากความรู้สึกสะเทือนใจและถวิลหวนให้อย่างลึกซึ้ง

- มินานัก ฤทธิอันร้ายแรงของอสรพิษ ก็ทวนกระแสน้ำโลหิตในวัยชรา อันมีกำลังต้านทานน้อยเหลือเกิน
(ญา, 107)

ประโยคขยายในที่นี้ เป็นการบรรยายตามความเป็นจริงทางกายภาพ วัยชราย่อมมีกำลังต้านทานพิษงูได้น้อยกว่าวัยฉกรรจ์ แต่การเลือกที่จะเพิ่มส่วนขยายและพรรณนาย้ำเห็นว่า "น้อยเหลือเกิน" เป็น

ความงใจของผู้เล่าเรื่อง อันแสดงถึงอารมณ์หวั่นไหวคล้อยไปตามตัวละคร

- หญิงชราที่สิ้นลม แต่ตานั้นก็ลืมโพลง ราวจะเป็นห่วงถึงผักหญ้า
พฤษาลตามาลัย

(ญา, 107)

เมื่อหญิงชราในเรื่องญาถุกงักตาย ผู้เล่าเรื่องรู้สึกสะเทือนใจตามไปด้วย เพราะเห็นได้ว่าผู้เล่าเรื่องนอกจากจะบรรยายว่าดวงตาของหญิงชรา นั้นเบิกโพลง ยังหยิ่งรู้คาดคะเนจิตใจของนางว่า คงจะเป็นห่วงบรรดามิตรสหายอันได้แก่เหล่าพฤษาลตามาลัย ซึ่งมีไมตรีจิตต่อนาง

5.1.3 การใช้ภาพพจน์ อังคารในฐานะผู้เล่าเรื่อง ได้แสดงความหยิ่งรู้จิตใจของตัวละคร และหวั่นไหวไปกับปรากฏการณ์ของธรรมชาติ โดยผ่านการใช้ภาพพจน์แบบบุคคลาธิษฐาน และอดีตพจน์ เช่น

- เห็นยอดตำลึงไหวๆ ฉะอ้อนกระแสดลม
- มะละกอสุกงอมเหลืองอร่าม ร้องบอกเสียงสั้นเครือว่า . . .
(ญา, 104)
- ขาดคำรำพึงรำพัน เถาตำลึงก็เข้ารำให้ สะอึกสะอื้น
(ญา, 107)
- นาฬิกาทั้งหลายพลอยรำให้ จนเกิดเป็นกระแสดธารแห่งเวลาหลากไหลเชี่ยวกล้า
(กาลจักร, 37)
- ดูเถอะนั่น นาฬิกาก็ยังหลับไหล ละเมอเนื้อฝัน จนมีพันธุ์บุปผชาติบานแย้มขึ้นบนเข็มของนาที่และข้าวโมง
(นิมิตฯ, 3)
- เวลานั้นยิ้มแย้ม ดอกไม้ก็ยังบานสะพรั่ง
(นิมิตฯ, 5)
- กระแสดลมเริ่มพัด จนรุนแรงจัดขึ้นเป็นพายุกู้้าหวั่นไหวไกวเมือง
- สายฟ้าแลบแปลบปลาบแล้วพาดเปร็ยงสนั่นลั่นโลก
(ญา, 106)

เปลื้อง ฌ นคร จัดภาพจน์แบบปุคลาธิษฐาน และอดีตจนเป็นภาพจน์ที่เกี่ยวกับจินตนาการ¹ ดังนั้น การที่อังคารเลือกใช้ภาพจน์สองชนิดนี้ขณะเล่าเรื่อง แสดงให้เห็นว่า อังคารในฐานะผู้เล่าเรื่อง ได้ใส่ความรู้สึกนึกคิดและอารมณ์ของตนเข้าไปสัมผัสจิตใจของตัวละคร เช่น เกาต์าลิง เวลา เป็นต้น และผสมกลมกลืนกับสภาพธรรมชาติ เช่น กระแสลมที่พัดแรงจัดจนให้รู้สึกว้าวโยกเมืองทั้งเมือง และสายฟ้าแลบก็พาดเปรี้ยงดังมาก จนให้รู้สึกว้าวลั่นก้องไปทั่วโลก

5.2 น้ำเสียงที่แสดงความรู้สึกหรือทัศนคติ

น้ำเสียงในที่นี้ใช้ตรงกับคำภาษาอังกฤษว่า Tone ซึ่งเป็นคำที่มีหลายความหมาย ความหมายหนึ่งใช้ตรงกับคำ Feeling ตามแนวการวิจารณ์แผนใหม่ (New Criticism) ของ I.A. Richard หมายถึงระดับของเสียงและคุณภาพของเสียงในขณะเปล่งวาจา ซึ่งจะบ่งอารมณ์ของผู้พูดได้ เช่น เมื่อผู้พูดขึ้นเสียงสูง อาจแสดงความแปลกใจ ความตกใจ ความโกรธ เมื่อผู้พูดจบคำพูดด้วยเสียงห้วนๆ อาจแสดงความไม่พอใจ ความหงุดหงิด ความรำคาญ เป็นต้น ยกตัวอย่างประโยค "ไปไหนมาแต่เช้า" ผู้พูดไม่เพียงแต่จะต้องการรู้สถานที่ที่ผู้ฟังเพิ่งไปมาแล้ว หากยังได้แสดงความรู้สึกประหลาดใจ ในช่วงเวลาของการกระทำนั้นอีกด้วย² เมื่อผู้พูดพูดด้วยเสียงที่สูงผิดปกติเล็กน้อย และแสดงอาการปฏิกิริยาเช่น ชมวดคิ้วประกอบ เป็นต้น นักวรรณคดีไทยบางท่านใช้คำ "หางเสียง" แทนในความหมายนี้ และอธิบายว่า หางเสียง เป็นคำไวพจน์กับบรรยากาศ (Atmosphere) และพื้นอารมณ์ (Mood) เมื่อผู้แต่งมีพื้นอารมณ์อย่างไร ก็ทำให้บรรยากาศของเรื่องแต่งนั้นเป็นไปตาม เช่น เศร้าหมอง ครึ้นเครง เบิกบาน ชบชื่น เขาะหยัน สร้างความรู้สึกต่างๆ ให้แก่ผู้อ่าน³

ส่วนอีกความหมายหนึ่ง ใช้หมายถึง ท่าทีหรือทัศนคติของผู้แต่งที่มีอยู่ต่อสิ่งใดสิ่งหนึ่ง I.A. Richard อธิบายคำว่า Tone ในความหมายนี้ว่า

¹ ชุมนุมภาษาไทยของครุสภา, คำบรรยายภาษาไทยชั้นสูง (กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์ครุสภา, 2518), หน้า 164.

² ดวงมน จิตรจันงค์, สุนทรียภาพในภาษาไทย (กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์เคล็ดไทย, 2523), หน้า 102.

³ กุหลาบ มลลิกะมาส, วรรณคดีวิจารณ์ (กรุงเทพฯ: คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยรามคำแหง, ม.ป.ป.), หน้า 135.

The speaker has ordinarily an attitude to his listener" He chooses and arranges his words differently as his audience varies, in automatic or deliberate recognition of his relation to them. The tone of his utterance reflects his awareness of this relation, his sense of how he stands towards those he is addressing."¹

ดวงมน จิตรจำนงค์ได้แปลเก็บความและอธิบายเพิ่มเติมว่า

"ตามปกติ มนุษย์ย่อมมีความรู้สึกหรือทัศนคติบางประการต่อผู้ที่เขาพูดด้วยแตกต่างกันไป แล้วแต่ความสัมพันธ์ระหว่างเขากับคนเหล่านั้น ซึ่งอาจจะขึ้นกับฐานะ ตำแหน่ง หน้าที่ บทบาท ความสนิทสนม หรือเหตุผลอื่นๆ ในการพูดจาแต่ละครั้ง ผู้พูดย่อมเลือกใช้คำพูดสำหรับบุคคลต่างๆ ตามท่าทีที่เขามีต่อบุคคลเหล่านั้น เช่น ในภาษาไทย สรรพนามบุรุษที่ 1 และ 2 จะต้องเข้าชุดกัน เด็กพูดกับผู้ใหญ่ใช้ชุดหนึ่ง เพื่อนพูดกับเพื่อนใช้ชุดหนึ่ง เพื่อนสนิทกับเพื่อนสนิทใช้อีกชุดหนึ่ง นายพูดกับบ่าวใช้อีกชุดหนึ่ง คำหมวดอื่นก็เช่นเดียวกัน"²

จากคำอธิบายข้างต้น สรุปความได้ว่า น้ำเสียงเป็นการแสดงท่าทีหรือทัศนคติของผู้เล่าเรื่องที่มีต่อผู้ใดผู้หนึ่ง อาจจะเป็นตัวละครตัวหนึ่งตัวใดในเรื่องเล่า อาจจะเป็นผู้ฟังหรือผู้อ่านเรื่องของตน โดยมีการเลือกสรรหรือจัดระเบียบถ้อยคำเป็นพิเศษ ในอีกแง่หนึ่งกล่าวได้ว่า ผู้เล่าเรื่องตระหนักถึงความสัมพันธ์ระหว่างตัวเองกับผู้รับสารหรือสถานภาพของตนอย่างดี รู้ว่าจะเลือกแสดงท่าทีหรือทัศนคติของตนอย่างไรจึงเหมาะ น้ำเสียงในเรื่องแต่งจึงมิได้ทั้งน้ำเสียงที่แสดงความชื่นชม ความปิติ ความสมเพชเวทนา

¹อ้างจาก Patrick Murray, Literary Criticisms: a glossary of major terms (New York: Longman Group Ltd., 1978), p.167.

²ดวงมน จิตรจำนงค์, สุนทรียภาพในภาษาไทย (กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์เคล็ดไทย, 2527), หน้า 103.

ความโศกเศร้า ความอ่อนโยน ความกราดเกรี้ยว ความเด็ดเดี่ยว ความขมขื่น ขึ้นอยู่กับการกล่าวนั้นมีเจตนาอย่างไรอย่างหนึ่งแฝงอยู่นั่นเอง

ในส่วนของอังคาร นักวรรณคดีไทยหลายท่านแสดงความเห็นว่า อังคารบรรยายโลกและจักรวาลได้อย่างละเอียดสุขุมเสียจนเราต้องยอมรับว่าเรามีได้มองโลกจากภายนอก แต่เขาเป็นส่วนหนึ่งของโลกนั้น¹ หรืออังคารวาดความนุ่มละไมของไยเมฆ เสกตะไคร้ธรรมชาติให้เป็นพรหมทองบริสุทธิ์ ห่วงใยกระทั่งดอกหญ้ากระจุริดที่มีมิตรคือแมลง และชูลีน้อยที่ลอยสู่ฟ้าแทนการนิทราแบบเรณูบุหงา² อังคารจึงมิใช่ "นักกลอน" ฝีมือดี มิใช่ "นักแต่ง" กวีนิพนธ์ที่พยายามจะจรรโลงไว้ซึ่งประเพณีดั้งเดิม หากเขาได้แสดงตนให้ประจักษ์ว่า เขาคือ "ผู้พิทักษ์รักษาชีวาโลก"³ นั้นหมายความว่า อังคารตระหนักดีว่า เขามีหน้าที่ทะนุถนอมธรรมชาติ เพราะธรรมชาติมีคุณอนันต์ต่อโลกและมนุษย์

ดังนั้น อังคารจึงมักแสดงความเห็นเชิงประเมินค่าต่อตัวละคร ซึ่งมีทั้งฝ่ายดีและฝ่ายเลว ในงานร้อยแก้วของเขา ตัวละครฝ่ายดีนั้นหนึ่งหมายถึงธรรมชาติ ตัวละครฝ่ายเลว นั้นหนึ่งหมายถึง มนุษย์ น้ำเสียงในงานร้อยแก้วของอังคารปรากฏเป็น 3 ลักษณะ คือ

5.2.1 **น้ำเสียงที่แสดงความชื่นชม** เมื่ออังคารแสดงตนในฐานะของผู้รักและทะนุถนอมธรรมชาติ น้ำเสียงที่ปรากฏจึงเป็นน้ำเสียงที่แสดงความชื่นชม กระทั่งถึงความปิติต่อธรรมชาติ ซึ่งจะเห็นได้จากแก่นเรื่องหลักที่มุ่งเสนอเรื่องคุณค่าของธรรมชาติ การใช้คำที่หมายถึงธรรมชาติ ซึ่งมักจะใช้ควบคู่ไปกับคำบอกแสง สีอันวิจิตรเพริศแพรว และการใช้คำซ้อน 4 พยางค์ ซึ่งปรากฏคำซ้อนที่หมายถึงธรรมชาติในความถี่ที่สูงมาก การใช้ประโยคขยายที่มุ่งขยายรายละเอียดของภาพธรรมชาติอีกจำนวนมาก ตลอดจนการเล่นเสียงสัมผัสคล้องจอง ซึ่งปรากฏในบริบทของการพรรณนาธรรมชาติ ข้อมูลเหล่านี้แสดงให้เห็นชัดว่า อังคารมีน้ำเสียงหรือทัศนคติที่ดีต่อธรรมชาติเสมอ

¹ เจตนา นาควัชระ, ทางไปสู่วัฒนธรรมแห่งการวิจารณ์ (กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์ดวงกมล, 2524), หน้า 274.

² เรื่องเดียวกัน, หน้า 10.

³ เป็นวลีที่ปรากฏใน เรื่องดวงใจที่ไม่มีใครรู้จัก ของอังคาร กัลยาณพงศ์

5.2.2 น้ำเสียงที่แสดงความสมเพชเวทนา อังคาร แสดงความเวทนาต่อชะตากรรมอันพลิกผันของตัวละครฝ่ายดี เช่นหญิงชราในเรื่อง ญา ถูกงูกัดตาย แสดงความสมเพชต่อพฤติกรรมอันโง่เขลาของตัวละครฝ่ายเลว เช่นคุณหญิงหอยและคุณนายหอยฯ และแสดงความปลงตกต่อเหตุการณ์อันไม่เที่ยงแท้แน่นอนของโลก ทั้งนี้ สืบเกิดได้จากการใช้คำอุทานว่า "อนิจจา" ทั้งที่ใช้แทรกในท้องเรื่องและใช้จบเรื่อง และการใช้กลุ่มคำ เช่น น้ำอนาถ ชวนสมเพชเวทนา ปลงสังเวช ดังตัวอย่างต่อไปนี้

1) น้ำเสียงแสดงความเวทนาต่อตัวละครฝ่ายดี

- อนิจจา ยังได้ยืมหินผานั้นร่ำคร่ำครวญ
(ความฝันฯ, 72)
- นางฟื้นขึ้นแล้ว นิชใช้กลับย้อนซ้ำอีก อนิจจา ละเมอเพื่อสิ้นสติหลงไหลลงเก็บผักบุ้ง
(ญา, 106)
- ผงชูลีอันไม่รู้จักนาม ล่องลอยเร่ร่อนหาดวงวิญญาน เจรจาถามไปทุกก้อนหินดินทราย ชวนสมเพชเวทนา
(ความฝันฯ, 71)
- ปลงสังเวช รูปนามนิมิตนั้น ซึมหายไปกับเมื่อดชูลีทรายดิน
(น้ำนมฯ, 112)
- ปลงสังเวช ผงชูลีที่เคยเป็นแม่หอยและลูกนกนางแอ่นตัวนั้น
(นกนางแอ่น, 55)

2) น้ำเสียงแสดงความสมเพชต่อตัวละคร

ฝ่ายเลว

- มีสิ่งเปลี่ยนแปลงแปรก็แต่หอยทากนั้น อันได้กลับชาติเกิดเป็นมนุษย์และหลงตัวเองว่า ศรีวิไลยิ่ง . . . มีดมนอยู่แต่ในคำสรรเสริญเขียนยอว่าเป็นสัตว์ประเสริฐเลิศโลกนั้นนับกาลนาน อนิจจา
(นิมิตฯ, 5)
- อนิจจา เธอเป็นหอยเอวบางร่างน้อย อยู่ในกระแสน้ำอบอุ่นจากโคตรตระกูลของเธอ
(คุณหญิงหอยฯ, 30)

- มนุษยชาติอกตัญญู ไม่รู้จักบุญคุณสิ่งใด ดีแต่ทำระเบิดประลัยไว้ล้างโลก แสนทุกข์แสนโศกเสียนั่นหนา มีหน้าซ้ำบ้าสงคราม กัดกันเหมือนสัตว์ป่าน่าอนาถ

(นิมิตฯ, 3)

- อเนจอนาถนักเวลานี้ บัดชบลงจนไม่รู้จักตนเอง ช่างสมน้ำหน้าสา แก่ใจในความระยำต่ำช้า หาแก่นสารมิได้เสียจริงๆ

(น้ำตาฯ, 113)

- ชวนสมเพศเวทนาเหลือที่จะกล่าวถึง ทั้งๆ ที่พวกมันมีชีวิตจำเป็น ต้องใช้อากาศบริสุทธิ์ไว้หายใจ แต่มันกลับระยำต่ำช้า

(น้ำตาฯ, 113)

- การกระทำทั้งหลายแสดงให้เห็นชัดแจ้งว่า มีความรู้สึกแก่ๆ แค่ หมูๆ หมากๆ ชรามดาดีๆ นี้เอง ไม่เกรงใจเลยที่จะพูดว่าน่าเสร้ายสังเวช เป็นยิ่งนัก

(สินค้ำฯ, 17)

ในเรื่องกะลาใบใหญ่แห่งสังคมชยะปฏิกุล ปรากฏน้ำเสียงแสดงความ เบื่อหน่ายแกมสังเวชต่อพฤติกรรมของเหล่าชยะ กากเดนที่ทะเลาะโอ้อวดศักดิ์สิทธิ์กันและกัน โดยใช้คำว่า "ไม่รู้จักรบ" ดังนี้

- สรรพสิ่งแวดล้อมนาไปหลงอ้อมอ้อยอิงอยู่กลางห้วงมหรณพแห่ง ตันหา เหมเกริม ก่อวิบัติวิบากกรรมกลทศนิยมอันไม่รู้จักรบ

(กะลาฯ, 77)

- เมื่อไม่มีจุดหมายชัยแห่งสมัย ผลร้ายก็คือ แผลกเหลวเปล่าสูญไป ในความวิบัติวิบากกรรมอย่างไม่รู้จักรบถึงฝั่งภพชาติ

(กะลาฯ, 78)

- มีหน้าซ้ำยังทวิคุณอุปาทานยึดถือความหลงผิดกลับกลายเป็นมิจฉา ทิฏฐิไปอย่างไม่รู้จักรบ

(กะลาฯ, 79)

- แมลงกรีดปึกทั้งหลาย ก็หยุดชะงักงังง ทั้งในอึดตาอันไม่รู้จักรบสิ้น นั้น

(กะลาฯ, 80)

- สถาบันกะลาที่ยิ่งใหญ่ในอิตาลีอันดับแรกไม่รู้จักจบ ก็ถึงความเป็น
เถาถ่าน

(กะลาฯ, 84)

การใช้คำว่า "ไม่รู้จัก" นำหน้ากริยา มัก
แสดงความรำคาญ เช่น ไม่รู้จักหาย ไม่รู้จักหิว ไม่รู้จักหยุด¹ ดังนั้น คำว่า
"ไม่รู้จักจบสิ้น" ดังที่ปรากฏในตัวอย่างจึงแฝงน้ำเสียงแสดงความหงุดหงิด
รำคาญและปลงสังเวชอยู่ในที่

3) น้ำเสียงแสดงความปลงสังเวชต่อความ อนิจจัง

- ความไผ่ผืน ฟู่งซ่านล่องลอยไกลแสนไกลถึงในภวนอื่น จนแว่วยิน
เสียงจากโลกเก่าๆ อันอ้างว้างวังเวงนั้น อนิจจา

(น้ำตาฯ, 111)

- แต่จินตวิภังค์ยังหลงไหลไผ่ผืนจะกรองละอองของโยดาวมาทอผ้าห่ม
กันหนาวและนั่งนิ่งเพื่อเจ้อหังการ ท่ามกลางความโง่เขลาเบาปัญญา
อันมืดมิดนั้น อนิจจา เทอญ

(กลางความเป็นไป, 68)

- ปลงสังเวช ผงธุลีที่เคยเป็นโลกานุกูล หลกกละเอียดถึงความไม่
เที่ยงแท้แน่นอน

(เสียงของวิญญาณ, 77)

5.2.3 น้ำเสียงที่แสดงการประชดเสียดสี น้ำเสียง
ในการประชดปรากฏได้หลายลักษณะ เช่น ประชดอย่างหยาบคาย ประชด
อย่างสุภาพ ประชดอย่างไม่ถือเอาจริงจัง ประชดอย่างตั้งใจสอนสั่ง
ประชดอย่างดูถูก และประชดอย่างขี้ขี้ให้เป็นที่สนุกสนาน อย่างไรก็ตามก็ดี
อาจกล่าวได้ว่า ความโกรธเกรี้ยว ความขุ่นเคือง ความรู้สึกต้องการเขา
เหยียดหรือความรู้สึกไร้สาระที่มีต่อมนุษย์และวัตถุ เป็นสาเหตุของการประชด

¹พ. นววรรณ, การใช้ภาษา 2 (กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์อา-หลาน,
2527), หน้า 18.

เสียดสี¹

การที่อังกคารมุ่งบรีภาษมนุษย์ นั้นแสดงให้เห็นว่า อังกคารรู้สึกผิดหวังต่อมนุษย์ เพราะมนุษย์ทำลายธรรมชาติ มนุษย์ฆ่าฟันกันเอง มนุษย์หลงติดข้องในโลกีย์วิสัย ความรู้สึกนี้อาจเป็นสาเหตุให้งานร้อยแก้วของอังกคารมีน้ำเสียงแสดงการประชดเสียดสีมากเป็นพิเศษ ซึ่งมีหลายประเด็น เช่น เสียดสีความเห่อตามวัฒนธรรมตะวันตก เสียดสีสถาบันการศึกษาและศาสนา เสียดสีความอวดฉลาด เป็นต้น

อังกคารมีวิธีประชดเสียดสีหลายวิธี คือการสร้างตัวละคร การใช้คำ การสื่อความคิดผ่านคำพูดของตัวละคร

5.2.3.1 การสร้างตัวละคร ตัวละครฝ่ายเลวที่อังกคารสมมุติขึ้นมักเป็นสัตว์ชั้นต่ำ เช่น หิงห้อย หอย หรือไม้ก็เป็นสิ่งปฏิภูล เช่น ก้อนอุจจาระ ชยะ เป็นต้น เมื่อตีความว่า ตัวละครเหล่านี้เป็นตัวแทนของมนุษย์ ก็นับได้ว่าอังกคารตั้งใจใช้ตัวละครเหล่านี้กระทบเสียดสีมนุษย์นั่นเอง ตัวอย่างที่เห็นได้ชัดคือ เรื่อง หิงห้อยผู้นุเคราะห์ดวงตะวัน หิงห้อยเป็นสัตว์ที่มีเพียงแสงวอมแวมอยู่ที่ส่วนท้ายของลำตัว แต่ในเรื่องนี้เป็นถึง "ผู้นุเคราะห์" ดวงตะวัน คือเป็นผู้ช่วยเหลือให้แสงแก่ดวงตะวันซึ่งยิ่งใหญ่กว่าหิงห้อยมากนัก นอกจากนี้ อังกคารยังได้บรรยายความลึกลับของหิงห้อยอีกด้วยว่า

"แต่ถ้าใส่ไฟ ดวงตะวันให้รุ่งเรืองขึ้นแล้วไซ้รี จะได้หมดภาระหนักเป็นการตัดปัญหา ตัดความทุกข์ยากในชีวิตของหิงห้อยออกไปได้มาก หิงห้อยจะได้มีเวลาทำเรื่องส่วนตัว เช่น ทำแสงสว่างอวดหิงห้อยตัวเมียต่างๆ มากมายหลายหนหลายแห่ง ซึ่งหิงห้อยหนุ่มฉกรรจ์นั้นกำลังจะบินไปอยู่วัดอุโมงค์ และหวังมีวสุมหาสมิครพรรคนวก ทั้งวางแผนจะสอนเรื่องแสงสว่างให้มหาวิทยาลัยและนักโทษ ตลอดถึงประชาชนทั้งหลายทั่วๆ ไปในฐานะเป็นผู้รู้จริงทางแสงสว่างและกำลังสู้ร้ออยู่อย่างกล้าเลิศ"

(หิงห้อยฯ, 73)

"เรื่องส่วนตัว" ของบรรดาหิงห้อยดูจะเป็นกิจกรรมที่เห่อเหิมใหญ่โตเกินตัวทั้งสิ้น เช่นการ "วางแผน" ที่จะสอนเรื่อง "แสงสว่าง" ให้ "มหาวิทยาลัย" และ "นักโทษ" ตลอดถึง

¹See in Patrick Murray, Literary Criticism: a glossary of major terms, p.139-143.

"ประชาชน" ทั้งหลาย เพราะฐานที่แท้จริงของหิงห้อยเป็นเพียงผู้กำลัง "สู้รู้" อย่างล้ำเลิศเท่านั้น คำต่างๆ ที่กล่าวอ้างไว้นี้เป็นคำที่มีนัยแสดงให้เห็นว่า อังคารตั้งใจเสียดสีความอวดฉลาดของมนุษย์

5.2.3.2 การใช้คำ มีข้อน่าสังเกตหลายประการ

1) การใช้คำ "จิตวา ตรี โท เอก" มาขยายคำนามที่เป็นตัวละคร อันได้แก่ พยาธิ และก๊อนอุจจาระ ชุดคำ "จิตวา ตรี โท เอก" ชวนให้นึกประหวัดไปถึงวุฒิทางการศึกษา ซึ่งมีระดับปริญญาตรี ปริญญาโท ปริญญาเอก การใช้คำชุดนี้มาขยายลक्षणภาพของตัวละครฝ่ายเลวทั้งสองตัวนี้แสดงให้เห็นว่า อังคารตั้งใจประชดเสียดสีวงปัญญาชนที่มีการศึกษาสูง เพราะเราจะพบว่า อังคารยังประชดเสียดสีสถาบันการศึกษาไว้ในบริบทอื่นๆ อีกด้วย โดยใช้คำว่า ปริญญา ปัญญาชน และมหาวิทยาลัย ดังนี้

- หัวเรือใหญ่ของพวกหัวนอกเคยชบตัวด้วยปริญญาโคโรเมียมอันสูงส่ง ก็มีได้กล่าวโวหารไดโต

(กะลาฯ, 80)

- จำฝูงหิงห้อยรับฟังเห็นด้วยและได้ปาวร้องเชิญประชุมหมู่หิงห้อยทั้งหลาย ณ สุ่มทุมพุ่มไม้ลำพูโดยทันที จิตสรรเลือกเฉพาะพวกหิงห้อยชั้นปัญญาชนที่เดียว

(หิงห้อยฯ, 70)

- แคปัญหาสอบเข่าข้อแรกเจ้ากิ้งแล้ว นี่เป็นเพียงหนึ่งในจำนวนหลายร้อยข้อ ที่จะสอบผ่านเข้าสู่ฝูงผู้ยิ่งใหญ่อันล้ำเลิศ ถ้าอย่างโลกๆ ละก็ เทียบชั้นมหาวิทยาลัยที่เดียว

(ชมรมพยาธิ, 119)

ตัวอย่างสดทายเป็นคำที่ พยาธิจากฝูงผู้ยิ่งใหญ่กล่าวสบประมาทพวกพยาธิชั้นสวะ เมื่อมันตอบคำถามง่าย ๆ ไม่ได้ว่า ไล่กรอกหมายถึงอะไร การยกอ้าง "มหาวิทยาลัย" มาเทียบกับปัญหาต่างๆ ตื่นๆ นั้นเป็นการเสียดสีสถาบันการศึกษาอย่างรุนแรงว่า ไม่พัฒนาก้าวหน้าแต่ประการใด การศึกษาจำกัดแต่เพียงการตั้งคำถามตื้นๆ เช่นไล่กรอกหมายถึงอะไรเท่านั้น

2) การใช้คำต่างระดับ เช่น "วรหวั" กับ "วรกะลา" คำ "วร" เป็นคำราชาศัพท์ เมื่อนำมาประกอบกับ คำนามธรรมดาอย่าง "หวั" และ "กะลา" เป็นการใช้คำต่างระดับ เห็นได้ ชัดว่าอังคารจงใจใช้เพื่อประชดเสียดสีความทรนงหลงตนของมนุษย์

- ความทรนงหลงตนเองมิได้ลดน้อยถอยลงเลย จึงก่อให้เกิดโหวหาร อันควรแก่ฐานะของกะลาวิเศษ ซึ่งรู้สึกว่ายิ่งใหญ่สมควรแต่จะครอบ วรหวั เป็นมงกุฎได้ก็แต่เอเลี่ยนเดอรัมหาราชเท่านั้น

(กะลาฯ, 79)

- ชะรอยเราจะเกิดมาเป็น วรกะลา วิเศษเป็นที่สุดแล้ว เรานี้แหละ วรปฐมบรมโคตรมहिมา

(กะลาฯ, 79)

3) การตั้งฉายานาม ใน เรื่อง หิ้งห้อยผู้นุเคราะห์ดวงตะวัน หิ้งห้อยที่บินไปบริภาษดวงตะวันได้รับฉายา ว่า "ขุนพรุสวาทอสรพิษโหวหาร" (หิ้งห้อยฯ, 75) ฉายานามนี้ชวนให้นึก ประหวัดถึงราชทินนามไทยสมัยโบราณ ว่าขุนสุนทรโหวหาร ซึ่งจะต้องเป็นผู้มี ความดีความชอบในด้านฝีปากเชิงกายกอลอน เช่นที่สุนทรภู่ รัตนกวีของไทย ได้รับแต่งตั้งมาแล้ว การเปลี่ยนคำ "สุนทร" เป็น "พรุสวาทโหวหาร" นับ เป็นการ "เล่นคำ" ยั่วล้อและเสียดสีพฤติกรรมอันโง่เขลาของหิ้งห้อย ซึ่งก็คือตัวแทนมนุษย์อย่างเจ็บแสบทีเดียว

4) การเล่นคำ ในเรื่อง ชมรมสวะปฏิกุล นอกจากตัวละครจะเป็นพวกสวะและปฏิกุล ซึ่งมีแหล่งกำเนิด จากที่ต่างๆ เช่น สวะปฏิกุลจากทีวี สวะเศษผ้ากากเครื่องเล่นเครื่องกระเบื้อง เป็นต้น อังคารยังนำคำว่า "สวะ" มา "เล่น" อย่างแนบเนียนว่า

- สวะฯ นั้นพลันใส่จรวดตะแแต่ว่า ยะ ฉินมาจากทีวี
- สวะฯ จึงนอบน้อมว่า ประทานโทษ วารนี้ไม่เข้าหน้ากล้องหรือเจ้าคะ

(ชมรมสวะฯ, 138)

การใช้คำซ้ำ "สวะฯ"

นัยหนึ่งช่วยสื่อให้เห็นว่า สวะนั้นมีจำนวนมาก หลายกลุ่มหลายพวก ตามกฎ ของคำซ้ำ เช่น เด็กๆ เป็นต้น แต่เราไม่นิยมนำคำนามที่เป็นสัตว์ สิ่งของมา

ใช้เป็นคำซ้ำ เช่น ดินสอๆ, ยุงๆ เพื่อแสดงจำนวน ดังนั้นในที่นี้ เป็นไปได้ว่า อังคารตั้งใจแสดงน้ำเสียงประชดเสียดสี เพราะ "สวะๆ" เรามักใช้เป็นคำขยาขยที่มีนัยประเมินค่าว่า เลว นับเป็นการเล่นคำที่แฝงความหมายอันเฉียดคม

ในเรื่องชมรมสวะปฏิกลนี้ ยังมีข้อน่าสังเกตอีกประการหนึ่งคือ อังคารกำหนดให้ "คลองบางขุนพรหม" เป็นสถานที่ที่สวะปฏิกลทั้งหลายมาชุมนุมกัน แม้ว่าคลองบางขุนพรหมอาจมีความหมายเป็นเพียงฉากของเรื่อง แต่คำว่า "พรหม" สะดุดใจชวนให้นึกประหวัดถึง "พระพรหม" ผู้วิจัยจึงคิดว่า การกำหนดให้คลองบางขุนพรหมเป็นฉากย่อมสัมพันธ์กับน้ำเสียงประชดเสียดสีของอังคารไม่มากนักน้อย ตามคติที่ปรากฏในวรรณคดีไทย พระพรหมเป็นผู้ "แรกเอาดินดู่ที่ ทุกยังฟ้าก่อดิน" แต่โลกที่ได้ "ก่อดิน" ขึ้นมาแล้วนั้นก็กลับกลายเป็นแหล่งชุมนุมของเหล่าสวะปฏิกลอันเห่อเหิมโอ้อวด กล่าวได้ว่า อังคารกำลังเสียดเย้ยชะตากรรมของโลก และมนุษย์ผู้ติดข้องหลงในวิชาอย่างลุ่มลึก

5.2.3.3 การสื่อความคิดผ่านคำพูดของตัวละคร ในงานร้อยแก้วหลายเรื่อง อังคารได้ประชดเสียดสีสถาบันศาสนา และพฤติกรรมของคนไทยโดยผ่านคำพูดของตัวละคร เช่น เรื่องสุนัขเฝ้า อังคารกำหนดให้ซากสุนัขกล่าวกับหยาดน้ำค้างว่า

- พรุ่งนี้เจ้าก็ระเหยแห้ง คงไม่มีโอกาสเห็นหรือกว่า ในบาตรหมูสงฆ์นั้นจะมีอะไรบ้าง อย่างกล่าวถึงใช่เลย วิวควายก็ลงไปอยู่ในบาตรนั้นทีเดียว

(สุนัขเฝ้า, 46)

เรื่องชมรมสวะปฏิกล คุณหญิง หอยกับคุณนายหอยเห่อสนทนากัน กะลาใบใหญ่แห่งสังคมชยะปฏิกล และปอดไทยแลนเสียงเครื่องกับปอดมะเรียงสยาม (อย่าทะเลาะกัน) บทสนทนาทุกบททุกตอนเป็นคำเห็นขบขัน ประชดถากถาง ซึ่งทั้งกระทบทั้งแตกตั้นพฤติกรรมของคนไทยในเรื่องต่างๆ ดังนี้

- รื้อวัดพระแก้วทิ้ง สร้างกรมทหารให้ใหญ่ที่สุด ชาวโลกจะเห็นว่า ทหารไทยวิเศษจริงๆ . . . วัดอรุณฯ ก็ควรรื้อทิ้ง ทำอยู่เรื้อรป

พิเศษ ต่อเรือรบไว้ให้เต็มลำน้ำ ส่งเสริมเกียรติยศให้มากๆ

(ชมรมสวชะฯ, 143)

- ฝรั่งชอบใจรักชาวไทยมาก ถึงกับลงข่าวหนังสือพิมพ์แพร่หลายว่า
ชาวไทยเป็นชาติอัจฉริยะ มีใจบริสุทธิ์ประดุจเด็กกอมมือ มีรอยยิ้มอยู่
เสมอ เป็นดินแดนแห่งความยิ้มแย้ม ยังมีสันกลืนน้ำนม นับว่าเป็นลักษณะ
อันเลอเลิศ

(ชมรมสวชะฯ, 142)

- คงจะเป็นการประดิษฐ์คิดค้นผสมพันธุ์มะขามสมัยใหม่ใช้ เหล็กต่อตา
อาจจะผลิดอกออกฝักเป็นมะขามเหล็กมหัศจรรย์จริงๆ

(ชมรมสวชะฯ, 140)

- ถ้าชะรอยชาวไทยใจบุญกุศลกว้างขวาง ปรารถนาส่งปลาชั้น
สวรรค์ชั้นฟ้า จนไม่เหลือพืชพันธุ์ไว้อีกเลย นับว่าวิเศษสุด ไม่เสียแรง
เกิดพบพระศาสนา เพราะพันธุ์ปลานานาชนิดจะได้ล่องนันทน์หล่มทุกข์ เลิก
วนวายห่วงน้ำแห่งสังสารวัฏฏ์ สิ้นพืชพันธุ์กันเสียที นับว่าเป็นความคิดที่ดี
มาก

(ชมรมสวชะฯ, 138)

ข้อความทั้งหมดแม้จะเป็นคำพูด
ของพวกเขา "สวชะปฏิภาณ" แต่เห็นได้ชัดว่า อังคารตั้งใจกล่าวประชดเสียดสี
เพราะข้อความเหล่านี้มีลักษณะวจนกรรมอ้อม คือ มีความหมายที่ผู้พูดตั้งใจ
ซึ่งไม่สอดคล้องกับความหมายประจำรูปของประโยค¹ ประโยคที่ว่า "ทหาร
ไทยวิเศษจริงๆ" "นับว่าเป็นความคิดที่ดีมาก" หรือ "นับว่าเป็นลักษณะอัน
เลอเลิศ" อังคารมิได้มุ่งหมายจะกล่าวชม หากตั้งใจจะบริภาษ คำอุปมาว่า
"ประดุจเด็กกอมมือ" หรือ "ยังมีสันกลืนน้ำนม" แสดงนัยการประชดอย่างแจ่ม
แจ้งว่า คนไทยยังโง่เขลา ไร้เดียงสา และปัญญาอ่อน คำว่า "เหล็กต่อตา"
ก็เช่นกัน เหล็ก แสดงนัยประหวัดของความเป็นอุตสาหกรรม วัตถุธรรม
ความกระด้าง แม้ว่า "ต่อตา" เป็นสำนวนเฉพาะ แต่เมื่อพิจารณาในแง่
วรรณศิลป์ คำว่า "เหล็กต่อตา" ช่วยสื่อนัยประชดแดกดันว่า ความกระด้าง
หรือโรคคั่งวัตถุได้มา "ต่อ" คือเข้ามาติดมาสัมผัสแนบชิดกับ "ตา" ซึ่งเป็น
ประสาทสัมผัสสำคัญในการรับรู้ของมนุษย์เสียแล้ว

- ดิฉันอยากจะประจานความมึนหวานของตัวเองให้ลวงเงาไปทั้งลอส แองเจลีส์ กรีดกรีด หัวดีร้ายได้สักทีจะเป็นไร

(คุณหญิงหอยฯ, 31)

- ปากตะไกร ปากหมามู๋ ลิ่นดำ แยกแบบคุณหญิงนี้ ชาติน้ำฟ้าใหม่ก็อย่าได้เป็นเพื่อนหอยร่วมตลาดเดียวกันเลย

(คุณหญิงหอยฯ, 35)

- ให้คุณหญิงเกิดเป็นปลาปักเป้าหนาม ไม่ต้องเสียมก็แหลมเอง ตอดจับใครๆ ในสังคม เสมือ นวนกเขียนข่าวชู้ชิบ ปากหอยปากปู ตอดกันไปตอดกันมาในหน้าสังคมทั้งหลายเถอะ"

(คุณหญิงหอยฯ, 36)

เรื่องคุณหญิงหอยกับคุณนายหอย

เห่อสนทนากัน นี้ อังคารกำหนดให้หอยสองตัวกล่าววาทะประชันเสียดสีซึ่งกันและกัน มีคำด่าหยาบคายมากมาย เช่น ปากตะไกร ปากหมามู๋ ลิ่นดำ แอ อีภาคฝรั่งเศส นางปากปลาธำเน่า เป็นต้น นัยหนึ่งแสดงให้เห็นวิสัยสามัญของมนุษย์ว่า เมื่อไม่สบอารมณ์ก็มักด่าทอด้วยคำพรูสวาท ซึ่งมีให้พบเห็นอยู่ทุกวันทั้งคนชั้นต่ำและคนชั้นสูงอย่าง "คุณหญิง" หรือ "คุณนาย" เช่นเดียวกับคำกริยา "ประจาน" อังคารคงตั้งใจใช้เพื่อแสดงประชันว่า มนุษย์กระทำสิ่งโง่เขลา "ประจาน" ตนเองอยู่เสมอ และคำอุปมาว่า "เสมือ นวนกเขียนข่าวชู้ชิบ . . ." นั้นย่อมเป็นคำเปรียบเปรยสถาบันสื่อมวลชนอย่างเจ็บแสบ

- ดูรา กะลาเอเซีย จงฟังเราก่อนเถิด . . . น้ำเน่าคือสังคมอันคับแคบของท่าน ซึ่งจะเอื้อเพื่อเกื้อกูลให้ยุงนานาพันธุ์สามรสกัน ปล่อยไข่เอาไว้หลากหลายนิสดาร ดูจเดียวกับที่รัฐบาลไทยแลนด์ลงทุนหลายร้อยล้านทำท่อน้ำเน่าปิดมิดชิดเพื่อให้ยุงทุกเผ่าพันธุ์สุขุมพรกันขยายพันธุ์ ให้เต็มบ้านเต็มเมือง เพื่อจะได้ช่วยกันไปชกกัดชาวไทยแลนด์ ไม่ให้มัวหลงหลับไหลริบต้นชั้นไวไว"

(กะลาฯ, 82)

¹ เพียรศิริ วงศ์วิภาณนท์, เอกสารการสอนชุดวิชาภาษาไทย 3 หน่วยที่ 7-15 พิมพ์ครั้งที่ 2 (กรุงเทพฯ: สาขาวิชาศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, 2526), หน้า 68.

- ควรเอารูปยุ่งใส่ไว้กลางธงชาติเฉกเช่นวีรบุรุษ หรือจะติดเอารูปยุ่งเป็นตราสำคัญของชาติก็ได้ ที่พิเศษก็ตรงกับความหมายในเอกลักษณ์ของไทยแลนด์ปัจจุบัน คือไทยเป็นชาติคอร์รัปชัน . . . การดูดเลือดสุบเลือดของยุ่งก็เสมือนกับการคอร์รัปชันตรงเผงทีเดียว

(กะลาฯ, 84)

เรื่องกะลาใบใหญ่แห่งสังคม

ชยะปฏิภู อังคารกำหนดให้กะลาเอเซีย ซึ่งคือความทรนงหลงตนของคนไทย ทะเลาะกับกากเดนชยะจากยุโรปและอเมริกา คำพูดของกากเดนชยะนั้นแฝงน้ำเสียงประชดของอังคารอย่างชัดเจน เพราะแนวคิดการเปรียบเทียบจากตัวอย่างทั้งสอง ตลอดจนถึงการใช้คำต่างระดับว่า "ยุ่งสมรสกัน" หรือ "ยุ่งสุขุมพรกัน" ได้แสดงการเสียดสีอย่างตรงไปตรงมาทีเดียว

- เอาแค่นี้ก่อนเถอะวะ รักชาติมากเกินไป ประเดี๋ยวจะเรอสำรากรชาติออกมาทำให้มีกลิ่นไม่ดี เสียแก่สังคมทั่วๆ ไป

(ปอดไทยแลนด์, 91)

- ชาติอยู่ที่ไหน ไม่ได้อยู่ที่ปลายลิ้นเวลาร้องเพลง ยิ่งร้องเพลงมากและตะเบะผ้าปานมากนั้น ดวงดาวยิ่งร่วงลงบนบ่ามากเท่าฟ้าทีเดียว

(ปอดไทยแลนด์, 92)

- พุทโธ ไอ้กะลาเดินได้ และเดินไปรักชาติกันเป็นแถวๆ นั้นมันฝังมดง่าม นอเห็นชาติก็รุมกันข่มขืนชาติ และกินนอนสืบพันธุ์กันในชนชาตินั้นเอง

(ปอดไทยแลนด์, 93)

เรื่องปอดไทยแลนด์เสียงเครื่องฯ

อังคารกำหนดให้ปอดทั้งสองข้าง ซึ่งซำรุดทรุดโทรมเป็นโรคเสียงเครื่องข้างหนึ่ง เป็นโรคมะเร็งอีกข้างหนึ่ง ได้เถียงเกี่ยวกับความรักชาติบ้าง ประวัติของชาติไทยบ้าง ตัวอย่างที่ยกมาจะเห็นได้ชัดว่า อังคารเสียดสีคนไทยอย่างรุนแรง การใช้คำว่า "เรอสำรากรชาติ" "ข่มขืนชาติ" หรือ "กินนอนสืบพันธุ์กันในชนชาติ" เป็นถ้อยคำที่แดกดันมาก หรือการตั้งคำถามว่า "ชาติอยู่ที่ไหน ไม่ได้อยู่ที่ปลายลิ้นเวลาร้องเพลง" ถือเป็นการขยี้ถามและช่วยผู้อ่านให้ไตร่ตรองอยู่ในที่

งานร้อยแก้วของอังคารใช้มุม

มองแบบทรรศนะไร้ขอบเขต เอื้อให้อังคารในฐานะผู้เล่าเรื่องสามารถถอดดวงใจเข้าสัมผัสจิตใจของตัวละคร โดยการพรรณนาเชิงอัตวิสัย คือกลั่นกรองเรื่องราวหรือเหตุการณ์มานำเสนอในแง่มุมของตน ซึ่งเห็นได้ชัดว่า ผู้เล่าเรื่องเปี่ยมไปด้วยความรู้สึกสะเทือนใจ ھرวันไหวไปกับชะตากรรมของตัวละคร โดยเฉพาะตัวละครฝ่ายดี นอกจากนี้ อังคารยังแสดงความเห็นเชิงประเมินค่าแทรกในเนื้อเรื่องอยู่เสมอ เพราะใช้อังคารแสดงตนในฐานะผู้ถนอมรักธรรมชาติ เขาจึงมีน้ำเสียงแสดงความชื่นชมต่อธรรมชาติ มีน้ำเสียงแสดงความเวทนาต่อตัวละครฝ่ายดี แสดงความสมเพชต่อตัวละครฝ่ายเลว แสดงความปลงสังเวชต่อเหตุการณ์ที่ไม่เที่ยงแท้ และมีน้ำเสียงแสดงการประชดเสียดสีพฤติกรรมอันเลวทรามของมนุษย์ ซึ่งอาจจะเป็นเพราะใช้อังคารจะกราดเกรี้ยวเมื่อรู้ว่ามนุษย์ทำลายธรรมชาติ และจะสลดใจเมื่อรู้ว่ามนุษย์ฆ่ากันเอง การใช้มุมมองแบบทรรศนะไร้ขอบเขต ซึ่งทำให้งานร้อยแก้วของอังคารมีการพรรณนาและมีน้ำเสียงดังกล่าวมานี้ จึงนับเป็นลีลาที่โดดเด่นเฉพาะตัวของอังคาร

ข. ลีลาที่เป็นลักษณะเด่นซึ่งสืบทอด "ชนบ" จากวรรณคดีร้อยแก้วประเภทคำสอนและชาดก

"ชนบ" เป็นศัพท์ทางวรรณคดีที่ ม.ล.บุญเหลือ เทพยสุวรรณ กำหนดขึ้นใช้ตรงกับคำภาษาอังกฤษว่า Convention¹ ส่วนนักวรรณคดีไทยท่านอื่นๆ เรียกว่า สัจนิยมบ้าง ธรรมเนียมนิยมบ้าง คติกำหนดนิยมบ้าง แต่ทุกท่านเห็นร่วมกันว่า "ชนบ" หมายถึง แบบแผนและวิธีการบางประการในการแต่งวรรณคดีที่เป็นที่ยอมรับและทำตามกันโดยทั่วไป²

วรรณคดีเป็นส่วนหนึ่งของกระแสวัฒนธรรมอันไหลวนเวียนในสังคมที่มนุษย์ในสังคมนั้นๆ สร้างสมขึ้น และสืบทอดต่อเนื่องกันมา ดังนั้น "ชนบ" ในวรรณคดีโบราณย่อมมีอิทธิพลช่วยกำหนดงานสร้างสรรค์ของกวีสมัยต่อมาทั้งโดยตรงและโดยอ้อม งานประพันธ์แต่ละชิ้น ทั้งในสังคมเดียวกันและต่างสังคม ต่างสมัยกัน ย่อมมีความสัมพันธ์หรือมีอิทธิพลต่อกันได้³ นับตั้งแต่ถ้อยคำ สำนวนโวหาร ภาพพจน์ที่กวีใช้ ตลอดจนรูปแบบ เช่น ฉันทลักษณ์บางประเภท ศิลปะการแต่ง เช่นบทประณามพจน์ บทชมโณม บทอศักรยที่กวีใช้รจนา อาจกล่าวได้ว่า " 'ชนบ' วรรณคดีจากอดีตมีส่วนร่วมสร้างวัฒนธรรมทางภาษาและวรรณศิลป์ปัจจุบันที่หอมล้อมโอบอุ้มเราอยู่"⁴

ในงานร้อยแก้วของอังคาร ผู้วิจัยเห็นว่า อังคารคงได้รับอิทธิพลจากวรรณคดีร้อยแก้วประเภทคำสอนและชาดก โดยเฉพาะ เตภูมิกถา และ นระปฐมสมโพธิกถา อย่างมาก เพราะงานร้อยแก้วของเขามีลีลาหลายประการที่ดำเนินรอยตาม "ชนบ" ในวรรณคดีร้อยแก้วทั้งสองเล่มนี้ อย่างไรก็ดี อังคารมิได้ลอกเลียน "ชนบ" ในวรรณคดีร้อยแก้วโบราณมาใช้อย่างฉาบฉวย หากได้เลือกเฟ้น และนำมาปรับเปลี่ยน สร้างสรรค์ให้สอดคล้องกับเนื้อหา แนวคิดของตนอย่างเหมาะสม ทำให้ประจักษ์ว่า อังคารเป็นกวีที่มี

¹ ม.ล.บุญเหลือ เทพยสุวรรณ, วิเคราะห์วรรณคดีไทย พิมพ์ครั้งที่ 2 (กรุงเทพฯ: ไทยวัฒนานานิช, 2522), หน้า 35.

² ดูรายละเอียดใน เสฐียรโกเศศ, การศึกษาวรรณคดีในแง่วรรณศิลป์, หน้า 36. ม.ล.บุญเหลือ เทพยสุวรรณ, วิเคราะห์วรรณคดีไทย, หน้า 102. กุหลาบ มัลลิกะมาส, วรรณคดีวิจารณ์, หน้า 66. และ ดวงมน จิตรจำนง, สุนทรียภาพในภาษาไทย, หน้า 56-57.

³ สุจิตรา จงสถิตยวัฒนา, "ตั้งดวงแก้วตกต้องแผ่นดินมา," ภาษาและวรรณคดีไทย 2 (ธันวาคม 2528): 93.

⁴ เรื่องเดียวกัน, 94.

"อัจฉริยลักษณ์" สามารถชุบชีวิต "ชนบ" วรรณศิลป์ไทยให้เติบโตงอกงาม นำมาบรรณาสนธ์หรือยู่ให้งานร้อยแก้วของตนมีลีลาอันเข้มขลังและมีเนื้อหาอันลุ่มลึก

✕ งานร้อยแก้วของอังคารมีลีลาที่สืบทอด "ชนบ" จากวรรณคดี ร้อยแก้วประเภทคำสอนและชาดก 2 ด้านคือ

1. ด้านการใช้ภาษา
2. ด้านแนวคิด

1. ด้านการใช้ภาษา

งานร้อยแก้วของอังคารสืบทอด "ชนบ" ด้านลีลาภาษา ในวรรณคดีร้อยแก้วประเภทคำสอนและชาดกหลายประการ ดังนี้

- 1.1 การใช้คำซ้อน 4 พยางค์
- 1.2 การใช้ประโยคขยายที่มีคำเชื่อม "อัน"
- 1.3 การใช้จำนวนแปลจากภาษาบาลีและสำนวนโบราณ
- 1.4 การใช้ภาพพจน์
- 1.5 การสร้างสมดุลงทางโครงสร้างภาษา
- 1.6 การเล่นเสียงสัมผัสคล้องจอง

1.1 การใช้คำซ้อน 4 พยางค์

การซ้อนคำเป็นวิธีสร้างคำอย่างหนึ่ง คือนำคำที่มีความหมายใกล้เคียงกันหรือเป็นไปในแนวเดียวกันมาซ้อนกัน ได้คำที่มีความหมายใหม่ เรียกว่า คำซ้อน¹ เช่น ร่มซี่ ร่มแหง ร่มขึ้น ร่มชู้ นอกจากนี้ บางครั้งคำซ้อนยังช่วยกำหนดความหมายคำเดิมให้ชัดเจนขึ้น เช่น หนาแน่น หนาตาคาน้ำา เยียวยา หยุกยา หรือสร้างสรรค์ พระคณวก เขียวขจี เป็นต้น

คำซ้อนคำส่วนมากมักประกอบด้วยคำสองคำ แต่มีคำซ้อนอยู่จำนวนหนึ่งซึ่งประกอบด้วยคำมากกว่าสองคำขึ้นไป ทำให้มี 4 พยางค์บ้าง 6 พยางค์บ้าง และพยางค์กลางสองพยางค์มักมีเสียงสัมผัสกัน เช่น เหน็ดเหนื่อยเมื่อขล้า บ้านช่องห้องหอ กุงนาป่าเขา เป็นต้น การซ้อนสัมผัสกลางคำนี้มักซ้อนเพื่อเสียงมากกว่าซ้อนเพื่อความหมาย คือซ้อนเพื่อให้พูดได้จังหวะคล้องจองกัน บางคำแทรกคำเข้าไปตรงกลาง เช่น ผลไม้ แทรกเป็น ผลหมากรากไม้ บางคำแทรกคำสำหรับสัมผัสคำหนึ่ง เช่น รูปโฉมโนมพรรณ

¹ น. นววรรณ, การใช้ภาษา เล่ม 1 พิมพ์ครั้งที่ 5 (กรุงเทพฯ: การพิมพ์สตรีสาร, 2520), หน้า 70.

สัมผัสลูกไม้ และบางคำความหมายอยู่ที่ขยงค์ต้นสองขยงค์ เช่น ต้อนรับ ซึ่ บ้านนอกคอกนา ขยงค์ท้ายๆ ที่เติมเข้ามา ไม่ทำให้ความหมายเปลี่ยนแปลง หรือแม้จะตัดทิ้ง ความหมายก็ไม่เปลี่ยนไป เพียงแต่ว่าเติมแล้วอาจจะฟังรื่นหูกว่า และดูเน้นหนักแน่นกว่าเท่านั้น การซ้อนสัมผัสกลางคำจึงเป็นการซ้อนคำให้ได้จังหวะคล้องจองถูกปากถูกหูคนไทย ซึ่งเราให้สมญาตนเองว่าเป็นชาตินักกลอน¹

นอกจากนี้ ยังมีคำซ้อนอีกประเภทหนึ่ง ไม่มีสัมผัสกลางคำ แต่มีคำที่ซ้ำขยงค์ที่หนึ่งกับขยงค์ที่สาม เช่น เป็นหนี้เป็นสิน ลอยหน้าลอยตา จีบปากจีบคอ เป็นต้น หรือมีคำที่ซ้ำขยงค์ที่สองกับขยงค์ที่สี่ เช่น ไหลมาเทมา นั่งกินนอนกิน อดมือกินมือ เป็นต้น คำซ้อนประเภทนี้เรียกว่า คำซ้อน 4 ขยงค์ซ้ำเสียงสลับ⁴ คำซ้อนประเภทนี้มีลักษณะเช่นเดียวกับประเภทคำซ้อนสัมผัสกลางคำ คือบางคำความสำคัญอยู่ที่สองขยงค์ต้น อาจตัดสองขยงค์ท้ายทิ้งไปได้ เช่น ไม่พูดไม่จา อาบน้ำอาบท่า คำซ้อนเหล่านี้ "บางคนอาจจัดเป็นคำซ้ำ เพราะมีคำซ้ำกัน บางคนอาจจัดเป็นคำซ้อน เพราะเอาคำมาซ้อนกัน บางคนอาจจัดเป็นคำซ้ำชนิดซ้อน และบางคนอาจจัดเป็นคำซ้อนชนิดซ้ำ จะเรียกอย่างไรก็สุดแต่ลักษณะใดจะสำคัญ"³ ในที่นี้ ผู้วิจัยขอจัดอยู่ในประเภทคำซ้อน 4 ขยงค์

อย่างไรก็ตาม มีคำซ้อนอีกประเภทหนึ่ง ไม่มีสัมผัสกลางคำและไม่มีการซ้ำขยงค์ใดซ้ำกัน แต่เป็นคำซ้อน 4 ขยงค์ที่ประกอบด้วยคำที่มีความหมายใกล้เคียงกันหรือเป็นไปในแนวเดียวกัน เช่น โมงยามนาที่ทุกข์โศกาดูร ถ้ำถ่านตุลีสยามญดาชด้น อิสระเสวี ถูกเนื้อต้องตัว ล่มหัวจมท้าย ใจเร็วว่วนได้ เป็นต้น คำซ้อนประเภทนี้เรียกว่า คำซ้อน 4 ขยงค์ไม่ซ้ำและไม่สัมผัส⁴

ในเตภูมิกถา ปรากฏใช้คำซ้อน 4 ขยงค์ ทั้งประเภทมีสัมผัสกลางคำ ไม่ซ้ำและไม่สัมผัส และซ้ำเสียงสลับ ในปริมาณที่ค่อนข้างมาก ดังนี้

¹พ.นพวรรณ, การใช้ภาษา เล่ม 1, หน้า 72-74.

²พ.นพวรรณ พันธุเมธา, "เรื่องของคำ 4 ขยงค์," ภาษาและวรรณคดีไทย 1(ธันวาคม 2517): 9.

³พ.นพวรรณ, การใช้ภาษา เล่ม 1, หน้า 76.

⁴พ.นพวรรณ พันธุเมธา, "เรื่องของคำ 4 ขยงค์," ภาษาและวรรณคดีไทย, หน้า 9.

คำชื่อน 4 พยางค์ประเภทมีสัมผัสกลางคำ

สื่อเสียดเบียดเบียน	(หน้า 20)
ไพร่ฟ้าข้าไทย	(หน้า 20)
หยาบช้ำก้ำแห้ง	(หน้า 20)
รูปโฉมโฉมพรรณ	(หน้า 80, 87)
เฉลาะเบาะแวง	(หน้า 82)
ตาฟูหนวก	(หน้า 85)
กระจกกงอกเงย	(หน้า 85)
เจ็บท้อต้อไล่	(หน้า 85)
ปวดหัวมัวตา	(หน้า 85)
ใช้เจ็บเหน็บเหน้อย	(หน้า 85)
ชิงช่วงหวงแหน	(หน้า 85)
สร้อยสนิมนิมณาภรณ์	(หน้า 85)
ผูกนอนหมอนอิง	(หน้า 88)
ไหว้นบคำรบยำเยง	(หน้า 94)
ผูกเมาะเบาะแพร	(หน้า 95)
แต่งแง่งแผ่ตน	(หน้า 99)
พรรณรายพรายงาม	(หน้า 99)
แวนแคว้นแดนดิน	(หน้า 115)
นวดนึ่งคั้นบาทา	(หน้า 137)

คำชื่อน 4 พยางค์ประเภทไม่ซ้ำและไม่สัมผัส

บาดเนื้อผิดใจ	(หน้า 13, 20)
ฆ่าฟันพุ่งแทง	(หน้า 17)
สมณะพรหมณาจารย์	(หน้า 20)
เลาะและล่อยล่าย	(หน้า 20)
เจ็บปวดเวทนา	(หน้า 21)
ไพร่ฟ้าราษฎร	(หน้า 27)
ใจกล้าหาญแข็ง	(หน้า 80)

คำชื่อน 4 พยางค์ประเภทซ้ำเสียงสลับ

รู้บุญรู้ธรรม	(หน้า 5)
ยินดียินร้าย	(หน้า 6)
ผู้ใดผู้นั้น	(หน้า 11)
มักฆ่ามักตี	(หน้า 12)

คุณนำคุณโทษ	(หน้า 12)
ใจพาลใจหลง	(หน้า 12)
บมิชอบบมิพอ	(หน้า 13)
ว่าชอบว่าพอ	(หน้า 13)
ทุกอันทุกเมื่อ	(หน้า 18)
โดยสัจโดยจริง	(หน้า 18)
รักพี่รักน้อง	(หน้า 19)
ผู้เฒ่าผู้แก่	(หน้า 20)
หว่ายเครือหว่ายดาส	(หน้า 21)
ไล่ตีไล่แทง	(หน้า 21)
สับสนเนื้อสับสนตัว	(หน้า 22)
ร้องลี้มร้องตาย	(หน้า 22)
หลายดาบหลายครา	(หน้า 24-25)
ทุกแห่งทุกนาย	(หน้า 26)
ไล่แทงไล่พุ่ง	(หน้า 26)
ต่างข้าวต่างน้ำ	(หน้า 27)
ให้เงินให้เบี้ย	(หน้า 28)
เขาล้างเขาลาด	(หน้า 28)
รู้จักบุญจักกรรม	(หน้า 36)
ฟันถ้ำฟันพ่าง	(หน้า 38)
แกว่งหางแกว่งหัว	(หน้า 40)
(เครื่อง) เขากินเขาอยู่	(หน้า 40)
เป็นดั่งเป็นแลง	(หน้า 42)
เป็นลูกเป็นดอก	(หน้า 42)
แรงอาบแรงเล่น	(หน้า 43)
ในบ้านในเมือง	(หน้า 45)
มีลูกมีเต้า	(หน้า 45)
ออกลูกออกเต้า	(หน้า 46)
ในปากในคอ	(หน้า 48)
ร้องไห้ร้องคราง	(หน้า 49)
มีข้าวมีน้ำ	(หน้า 49)
ลี้มไปลี้มมา	(หน้า 49)
หกไปหกมา	(หน้า 49)

เป็นเลือดเป็นหนอง	(หน้า 52)
ไล่ชบไล่กัด	(หน้า 54)
มาชวนมาชูด	(หน้า 55)
ทำบุญทำกรรม	(หน้า 56)
เป็นเดนเป็นชาน	(หน้า 57)
หมาเน่าหมาทอง	(หน้า 57)
เนื้อช้างเนื้อหมา	(หน้า 57)
มีเผ่ามีแก่	(หน้า 70)
มีตัดมีเอือน	(หน้า 70)
นิงเกลียดนิงหน่าย	(หน้า 73)
มิไหวมิตาย	(หน้า 75)
เหยียดตีนเหยียดมือ	(หน้า 75)
เย็นเนื้อเย็นใจ	(หน้า 75)
ท่านชกท่านเซ็น	(หน้า 76)
มากล้ำมาแข็ง	(หน้า 79)
รู้ชั้นรู้ลง	(หน้า 81)
มีศีลมีธรรม	(หน้า 81)
หาศีลหาธรรม	(หน้า 81)
ใจอ่อนใจอด	(หน้า 82)
รู้เสียดรู้ส่อ	(หน้า 82)
รู้ดำรู้ทอ	(หน้า 82)
รู้พ้อรู้ตัด	(หน้า 82)
เอาเงินเอาทอง	(หน้า 82)
เป็นต่อมเป็นเตา	(หน้า 85)
เป็นง่อยเป็นเพลี้ย	(หน้า 85)
ท้องขึ้นท้องพอง	(หน้า 85)
เจ็บท้องเจ็บพุง	(หน้า 89)
เจ็บท้องเจ็บไส้	(หน้า 89)
เป็นแทนเป็นที่	(หน้า 89)
มาเฝ้ามาแหน	(หน้า 94)
มีศักดิ์มียศ	(หน้า 94)
เชื่อถ้อยเชื่อคำ	(หน้า 101)
ใครไหวใครชม	(หน้า 103)

เหม็นสาบเหม็นสาบ

(หน้า 113)

ดังได้กล่าวแล้วว่า การซื้อคำ 4 พยางค์เป็นการซื้อคำให้ได้จังหวะคล้องจองถูกปากถูกหูคนไทย ความถี่ของการใช้คำซื้อ 4 พยางค์ในเตภูมิกถานี้ นัยหนึ่ง จึงแสดงให้เห็นความเจ้าบทเจ้ากลอนของคนไทย ซึ่งนิยมใช้คำคล้องจอง ซ้ำคำ ซ้ำความหมายและทอดเสียงให้อ่อนหวาน ฟังระรื่นหู อีกนัยหนึ่ง อาจบ่งชี้ได้ว่า การใช้คำซื้อ 4 พยางค์เป็นลักษณะเด่นของการใช้ภาษาในยุคสุโขทัย คำบางคำไม่จำเป็นต้องซ้ำคำเข้าไป เช่น ในบ้านเมือง มีศีลธรรม เอาเงินทอง เขี่ยตต้นมือ ใครไหว้ชมเหม็นสาบสาบ เป็นต้น แต่ในเตภูมิกถากลับซ้ำคำพยางค์ที่หนึ่งและพยางค์ที่สาม ทำให้อ่านได้จังหวะสมดุลเป็นคู่ๆ

นอกจากนี้ ในข้อความบางแห่ง เมื่อมีคำซื้อ 4 พยางค์เรียงติดกันหลายชุด ทำให้เกิดอาการทางเสียง คือเกิดเสียงสัมผัสต่อเนื่อง มีทำนองคล้ายร้ายยาว เช่น

คนผู้กินข้าวนั้นแลจะรู้เป็นหิดและเรื้อนเกลื่อน แลกากหุดแลเปา เป็นต่อมเป็นเตา เป็นง่อยเป็นเพลี้ย ตาพุกหนวก เป็นกระจอกงอกเงี้ยว เปื่อยเนื้อเมื่อยตน ท้องขึ้นท้องน่อง เจ็บท้องต้องไส้ ปวดหัวมีวตา ใช้เจ็บเหน็บเหน้อย วิการดังนี้ไส้บ่อนจะบังเกิดมีแก่ชาวอุตรกูรูนันแต่สักคาบหนึ่งแล ฯ

(หน้า 85)

เขาบ่อนจะรู้เสียดรู้ส่อรู้ดำรู้ทอรู้สั้นรู้ตัดกันแล เขาบ่อนจะรู้เฉลาจะเปาะแว้งถึงเถียงกัน เขาบ่อนจะรู้ชิงช่วงหวงแหนแดนแลที่บ้านรู้ราวของกันแล เขาบ่อนจะรู้ทำชมเหงเอาเงินเอาทองของแก้วลูกแลเมียแลข้าวไร่โคนาหัวป่า . . .

(หน้า 82)

ในงานร้อยแก้วของอังคาร ปราภุใช้คำซื้อ 4 พยางค์ในความถี่ที่ค่อนข้างสูงเช่นเดียวกับเตภูมิกถา ความถี่ที่ค่อนข้างสูงนี้ ปราภุข้อมูลถึง 339 คำ คำซื้อบางคำยังปราภุใช้หลายแห่งในเรื่องเดียวกันบ้าง และต่างเรื่องกันบ้าง คำซื้อ 4 พยางค์ในงานร้อยแก้วของอังคารมีทั้ง 3 ประเภท คือ

ดังนี้

- 1.1.1 คำช้อน 4 พยางค์ประเภทมีสัมผัสกลางคำ
- 1.1.2 คำช้อน 4 พยางค์ประเภทไม่ซ้ำและไม่สัมผัส
- 1.2.3 คำช้อน 4 พยางค์ประเภทซ้ำเสียงสลับแต่ละประเภทมีทั้งคำนามและคำกริยา

- 1.1.1 คำช้อน 4 พยางค์ประเภทมีสัมผัสกลางคำ
 - 1) คำนาม

- . . . หรืออรุโณทัย ไชแสงสุดฝากผ่านอากาศกัมปนาทด้วยสี
ประภัสสรสะท้อนประกายรุ่งทองคำทิพย์

(ดวงใจฯ, 25)

- ระหว่างเมฆที่เว้งผ่านอากาศกลิ่นลิ้วลิ้วกลับนั้นปลั่งละอองน้ำเงิน
บริสุทธิ์

(ก่อนแสงฯ, 114)

- บรรยากาศอับรังสีสัมผัสปลั่งทั้งอมละอองแสงทองคำเว้งว้างไป
ทั่วฝากผ่านภาลัย

(ก่อนแสงฯ, 101)

- คื่นนี้มานบกันอีก ท่ามกลางหุบผาปางดงเปลี่ยว

(บันทึก 1, 80)

- แผ่นดินจึงถามไผ่ว่า เจ้าไหม้พฤษาสีปางดงพงไพร แต่ไหน
เว้นพลับพลึงกอเดี่ยวไว้กลางกองเพลิง

(พลับพลึง, 44)

- สูดลิบลีรบนเทือกผาราบกว้างใหญ่หลวงกลางดวงดาวในทางช้าง
เผือกส่องใสสกา ความถึกเถื่อนปางดงพงไพร หวาดกลัวเสียงนั้น . . .

(ความฝันฯ, 70)

- นำแหนหวงชีวาปักษาทั้งปางดงพงไพร

(บันทึก 1, 72)

- ชวนใจไผ่ฝันเห็นคุณค่าสมบัติวิเศษที่ธรรมชาติทิ้งขว้างไว้กลางปางดง
พงไพร

(บันทึก 1, 73)

- อสรพิษชื่อจางฮะเงือกค้อแล้วเลื้อยลับหายไปในป่าหญ้าคาง

(บันทึก 1, 72)

- ถึกเถื่อนปานงไฟรก็บอกทางลับแลไปถึงเทือกผารุ่งเพชรมณี
(ราคาฯ, 58)
- ลมระรวยรินหอมานาบุหงาลดามาลย์ เป็นกลิ่นของดอยดงพงซึก
ประหลาดลึกลับชวนละเมอเนื้อฝัน
(บันทึก 1, 78)
- แววดาววาวราวเร่าร้อนด้วยเปลวไฟ อันปรารถนามาไหม้หัวใจตัว
เองให้วอดวายลับสลายลงตรงชอกเงื่อมผาป่าซึกนั้น
(น้ำนมฯ, 108)
- ยามนี้ยะเยือกหนาววิเวกวังเวง เว้งเทือกผาป่าซึกตั้งจะหลับไหล
ไปสิ้น
(กาลจักร, 36)
- เลี้ยงรักษาตัวเองท่ามกลางเทือกขุนผาป่าซึก
(บันทึก 1, 76)
- รอนรอนโพล้เพล้ง จนเทือกขุนผาป่าซึก จ่อมจมในสีเงินยวงนวล
ละอองของรัตติกาล
(บันทึก 1, 80)
- เรานั่งอยู่บนเนินสูง เห็นวงไปจบเว้งเทือกเขาลำเนาไม้
(บันทึก 1, 78)
- สายหมอกประมวลงมาจนขาวนวล ท่วมเว้งเทือกเขาลำเนาไม้
(บันทึก 1, 82)
- คลื่นเสียงทอนโหยหวนกระเพื่อมวงกังวานไปจนเว้งเทือกเขาลำเนาไม้
(น้ำนมฯ, 107)
- แล้วยวงทองทิพย์ค่อยๆ คล้อยเคลื่อนเลื่อนลงเหนือขอบฟ้ากระจาย
รังสีแจ่มจ้าประกายสร สะท้อนฉายจบเว้งเขาลำเนาไม้
(บันทึก 1, 73)
- ห้องแก้วนั่นคือ เว้งพระชนม์มีพื้นราบกระทั่งสุดป่าเขาลำเนาไพร
ไปลิบลัว
(นิมิตฯ, 1)
- บางเนินสะอาดเตียน มีสุ่มทุ่ม่มไม้ ผลสีหม่นปนน้ำตาลหล่นอยู่
เรียงราย
(บันทึก 1, 79)

- น้ำนึ่ง เป็นยวงนิลนุ่มนวลสะท้อนเงาสุมทุมพุ่มไม้ เสมือนกระจกนิล
มณีใสลึกซึ้ง

(บันทึก 1, 79)

- กระทบแว่วเสียงระฆังเงินของอุษาเทวี นางไม้หลับไหลในสุมทุม
พุ่มไม้กลางป่าชุก

(ความฝันฯ, 72)

- น้ำค้างตกพร่างพราว หึ่งห้อยหลงทางลับหายไปในสุมทุมพุ่มไม้

(กลางความเป็นไป, 68)

- สุมทุมพุ่มไม้ เขียวชะอุ่มล่อสดใส

(ญา, 103)

- จำฝูงหึ่งห้อยรับฟัง เห็นด้วยและได้ปาวเชิญประชุมหมู่หึ่งห้อยทั้งหลาย
ณ สุมทุมพุ่มไม้ลำพูนโดยทันที

(หึ่งห้อยฯ, 70)

- บางแห่งก็แซมด้วยสุมทุมพุ่มละเมาะไม้

(ก่อนแสงฯ, 101)

- มีป่าไผ่ผากและไม้สูงยุงยางเลียบกปร่างไพร

(บันทึก 1, 72)

- แต่เราผู้ปราศยังเหม่อมองไปทุกค่าคบไม้สูง ยุงยางกร่างไกร
มะค่าจำปาป่าและที่ไม่รู้จักก็มากมาย

(บันทึก 1, 78-9)

- สายน้ำไหลพาเอาซากคางคกตายล่องลอยถึงวังวนใกล้เงื่อมผาสูง
ซึ่งมีรุกขเทวนสิงสถิต ณ ร่มไม้ไทรใหญ่

(กลางความเป็นไป, 68)

- เราอาบน้ำเสร็จ นั่งพับพระทานผลหมากรากไม้

(บันทึก 1, 73)

- สว่างกลางแหล่งหล้าอันเหน็บหนาวอ้างว้างว่างเวงไร้สรรรชีวิตมา
หลายล้านปี เฝิงจะมีลดาตินติณชาติขึ้นเร็วๆ นี้เอง

(น้ำตาฯ, 114)

- เวลานี้เหลืออยู่แต่หย่อมหญ้า ลดาตินติณชาติ

(น้ำตาฯ, 116)

- ในสมมติบ้านแก้วสวนขวัญ อันมีนานาสมาชิกพฤกษาลดามาลัยมาก
มาย . . .

(คติฯ, 85)

- หึงชราที่สิ้นลม แต่ตานั้นลมโหลงราวจะเป็นห่วงถึงผักหญ้าพฤกษาลดามาลัย

(ญา, 107)

- ถ้าแม้ใครมีทุกข์ ก็จะได้ยินเสียงสะอึกสะอื้นจากพฤกษาลดามาลัย ในไร่นั้น

(ญา, 107)

- หอมดอกไม้ป่ามาตามลม ผสมด้วยน่านาพฤกษาลดามาลัย

(บันทึก 1, 82)

- ลมระรวยรินหอมน่านาพฤกษาลดามาลัย เป็นกลิ่นของดอยดงพงชฎี
ประหลาดลึกลับชวนละเมอเพื่อฝัน

(บันทึก 1, 78)

- ชวนเราหรือคิดระลึกถึงน่านาพฤกษาลดามาลัย ของโลกอื่น

(บันทึก 1, 79)

- บรรยากาศสงบนิ่ง ชักชวนมวลอนุภาคแห่งเรณูหอมพฤกษาลดามาลัย
อันอ่อนหวานนั้นลอยล่องตระหลบหอมลงตรงชอกหุบเหวลึก

(น้ำนมฯ, 107)

- คตินี้ พระนายรับใช้เราโดยไซเอาเสาวรสเรณูทิพย์แห่งน่านา
สุมาลัยมาโลมวิเลปน้ลูปไล้ให้ทั้งกายใจ

(บันทึก 1, 76)

- ฟ้าจวนสว่างแสงเงินแสงทอง เสียงโปรดกนกนกกร้องว่า เริงอยู่แจ้วๆ

(ญา, 106)

- เสมอเสียงโปรดกนกแก้วยังแว่วหวานอยู่ข้างพ้อ

(หยาดน้ำค้างฯ, 56)

- ดูเถื่อนั่นกองถ่านเถ้าธุลีของสัตว์ร้ายกลายเป็นโซดเซินเนินดิน

(น้ำตาฯ, 113)

- . . . รังสีของเทพเจ้า ซึ่งลอยมาแห่งนิจารณาอักษรสัญลักษณ์
ลึกลับของสัตว์โลก หลายยุคหลายสมัยซึ่งจมอยู่ใต้ชั้นหินดินดาน

(เสียงของวิญญาณ, 76)

- ปรากฏหาดดาษดาด้วยก้อนหินดินดาน กรวดหินสินแร่น่านาชนิด

(บันทึก 1, 72)

- กัปกัลป์นี้หลายดวงดาวไร้สรรพสิ่งมีชีวิตรกร้างว่างเปล่า เหลือแต่
เงาก้อนหินดินทราย

(เสียงของวิญญาณ, 76)

- (ผงฐลี) เจรจากถามไปทุกก่อนหินดินทราย ชวนสมเพชเวทนา
(ความฝันฯ, 71)
- ปรากฏหาคาดาชดด้วยก่อนหินดินดาน กรวดหินสีนแร่นานาชนิด
(บันทึกฯ, 172)
- อัจกลับแก้วในทิวสถานไกลลิบลัว ฉายแสงสาดหาดทรายทอสีเงิน
ยวง ต้องกรวดหินสีนแร่บางชนิดแวววาม
(บันทึกฯ, 172)
- มองทะเลลูปรุโปร่ง เห็นคติธรรมไปสิ้นทุกกรวดหินดินทราย
(บันทึก 175)
- ทรายสิ้นฟากฟ้าอกนิษฐ์ จบทศทิศสถานเราเห็นปานก่อนกรวดหินดิน
ทราย
(บันทึกฯ, 175)
- บ้างก็ตกต่ำลงสู่โลกล่าง ผสมกะเศษหินดินทรายดึกดำบรรพ์
(น้ำตาฯ, 112)
- กระทั่งซากกาการยธรรมของหม่อมมนุษย์ศิวิไลซ์ยุคสุดท้ายกลายเป็น
ฟอสซิลหินผา
(เสียงของวิญญาณ, 75)
- รูปเส่นหาอาลัยดึกดำบรรพ์กลายเป็นฟอสซิลหินผา ได้เทือกภูผาหลวง
(ความฝันฯ, 72)
- เราอาบน้ำเสร็จ นั่งนักรับประทานผลหมากรากไม้ แล้วปล่อยให้
ดวงใจโอบยิบถวิลถึงเมืองแมนแดนสวรรค์
(บันทึกฯ, 173)
- เลี้ยวเดือนทองทอแสงสุกสกา ราวประทับแก้วของเมืองแมนแดน
สวรรค์
(บันทึก 1, 80)
- มิฉะนั้นจะนถมิตโลกนี้ให้ยิ่งใหญ่กว่าสรวงสวรรค์ชั้นฟ้า
(น้ำตา, 114)
- ห้วงนภาภาค . . . ประดับด้วยกลุ่มดาราธาระย้าระยิบไหว . . .
สะท้อนประกายลงในห้วงลึกนรีวระลอกเกล็ดแก้วเงินยวงแพรวพราว
วันวังสายน้ำไหลจากภูนิมานสถานทิพย์
(บันทึก 1, 80)
- เมื่อเราแลเห็นว่าสกลนิพนธ์ ประหนึ่งทิวสถานบ้านแก้ว . . .
(บันทึกฯ, 174)

- เราจะหยุดพักผ่อนหลับนอนกลางห้องแห่งทิพย์สถานบ้านแก้ว
(บันทึกฯ, 174)
- จบแวันแคว้นแดนดิน น้ำฟ้าและเดือนดาวช่างพร่างพราวพร้อมด้วย
รสสุนทรีย์อันนำมาหัสจรรย์
(น้ำตาฯ, 112)
- กีบ์กัลป์นี้กำลังวิปริตไปทั่วแวันแคว้นแดนดิน
(เสียงของวิญญาณ, 75)
- กลางวสันตฤดู หมู่มะฆมาเสมอได้แจกจ่ายให้ซึ่งไมตรีแต่ปฐพีทุก
แวันแคว้นแดนดิน โดยปราศจากอคติใดๆ
(กะลาฯ, 78)
- เราใหญ่ยิ่งกว่าบรรดาท้าวพญาหากษัตริย์สิ้นทั้งสกลโลกนี้
(บันทึกฯ, 175)
- มีกล้วยไม้ประหลาด ผลิดอกประดับไว้ประดับถนิมนิมพากรณ์ของป่าชฎ
(บันทึก 1, 79)
- เขอกก็ได้เป็นถนิมนิมพากรณ์ประดับพระแม่ชรมณี
(หยาดน้ำค้างฯ, 59)
- ถึงจะแพงแสนแพงก็จะประมูลเอาให้ได้ด้วยกองทุนเขาของเพชรนิล
จินดาอันมหาศาล
(ราคาฯ, 58)
- แม้เจ้าจะตอบแทนบุญคุณเราด้วยกองทุนกองเพชรนิลจินดาเหล่านี้ก็ดู
เหมือนจะน้อยไป
(ราคาฯ 59)
- ท่วมความฝันของสิ่งโทผลิกแก้วมณีอันอาบอากรรพณ์ ผังอยู่ใต้แหว
ห้องบรรจุกองคำ เพชรนิลจินดา อันหาค่าบมิได้
(น้ำตาฯ, 114)
- ชาติปรัชญา เข้มขันของรสทิพย์สุนทรีย์ร่วงฟ้ามาเป็นผลึกเพชรนิลจินดา
หาราคาบมิได้
(น้ำตาฯ, 114)
- ท่านเคยรู้จักเทือกขุนไศลอันยิ่งใหญ่ไพศาลอันเป็นทิวเทือกภูผารุ่ง
ทองคำเทือกผาเงินยวง . . . และหุบหว่งน้ำเพชรนิลจินดา . . .
ไปหมดบ้างไหม
(ดวงใจฯ, 22)

- . . . เท่ากับท่านได้อยู่ภายใต้เหรียญตราทองคำและเพชรนิลจินดา
อันหาค่าบ่มีได้

(วาระฯ, 41)

- อมนุษย์เหล่านั้นยังไม่มีราคาค่างวดอันใด สู้แต่คุณค่าของอุตุนิหก็ไม่ได้
(คติฯ, 87)

- . . . จึงดูเป็นของขาดไร้ค่า ไม่เห็นราคาค่างวดอะไรมีแต่ได้เปล่า
(หยาดน้ำค้างฯ, 66)

- เวลาช้านานนับด้วยโกฏิล้านปีฟอกล้างทุกชุลีทรายเสียจนขาวสะอาด
นิ่มนวลเป็นละอองของใย

(บันทึกฯ, 173)

- ทำให้เห็นว่าละอองของใยนั้นทอดด้วยสายรังแก้ว
(บันทึก 1, 81)

- เดือนดาวก็ลับไม้สิ้นแสง แต่จันทรวีก็ยังไม่ลงไหลไผ่ฝนจะกรอง
ละอองของใยดาวมาทอผ้าห่มกันหนาว

(กลางความเป็นไป, 68)

- เพื่อพระสุริยาจะยอมแสงมาทอให้อบอุ่นจนผิวผ่องเป็นละอองของ
ใยในเนื้อสีนวลเขียว

(ดวงใจฯ, 26)

- รัตติกาลเอาเมฆสีชาวดุจบุษย์ฝ้ายมาปั่นเป็นด้าย ทอผ้าขาวนวล
ละอองของใย

(น้ำตาฯ, 114)

- วาระหนึ่ง ฤกษ์งามยามดี สัตว์ส่วนใหญ่สำนึกในศานตีสุขต่างป่าว
ร้องประชุมสัตว์ทั้งหลายพร้อมเพรียงกัน

(ราคาฯ, 58)

- มันเกิดรู้สึกสำนึกตัวเกรงกลัวถ้อยคำของเรา ทั้งที่แต่แรกเริ่มเดิมที
เรานึกว่ามันสลบไสลไปแล้ว

(หิ้งห้อยฯ, 75)

- บริเวณบ้านเรือนไทยของพระราชครูอยู่ในสวนซึ่งแรกเริ่มเดิมที
มีผู้มาจำนองเอาโฉนดวางค้ำประกัน

(วาระฯ, 37)

- รัตติกาลสีนิลสนิท อาบด้วยละอองแสงเงินยวงจากรังสีของเทพ
เจ้า ซึ่งลอยมาแห่งนิจารณาอักขระสัญลักษณ์ลับของสัตว์โลก

(เสียงของวิญญาณ, 76)

- สามชีวิตก็ยังคงจำคำมั่นสัญญาอาลัยแม่
(น้ำนมฯ, 111)
- สามารถหยิบมาเป็นรัตนกิลเลส รู้แจ้งเหตุผลต้นปลาย
(หยาดน้ำค้างฯ, 53)
- นางคางคกสำคัญผิดคิดว่า รูปโฉมโนมพรรณเขื่อนั้นงามละออบริสุทธิ์
(กลางความเป็นไป, 66)
- แต่ถ้าท่านพิจารณาไม่ธรรมดาสามัญจนเกินไป ท่านจะได้เห็น
รูปโฉมโนมพรรณ . . .
(ดวงใจฯ, 24)
- เขาคงต้องเคี้ยวกลืนหมดทั้งรูปโฉมโนมพรรณ
(คุณหญิงหอยฯ, 34)
- เมื่อสุดสายสัมพันธ์ของวันหนึ่งๆ ซึ่งแสงทองส่องมาลอบได้รูปโฉมโนมพรรณ
(ก่อนแสงฯ, 118)
- เมื่อท่านได้ไปรวมเป็นเนื้อหนึ่งมังสาเดียวกับโอรสแห่งสวรรค์แล้ว
ไซริ . . .
(วาระฯ, 41)
- เธอเป็นหอยเอวบางร่างน้อย อยู่ในกระแสน้ำอบอุ่นจากโคตรตระกูล
ของเธอ
(คุณหญิงหอยฯ, 30)
- ถึงแม้เราจะอยู่โลกกับมนุษย์ แต่อุปนิสัยใจคอ อันดับแคบตระหนี่ถี่
เหนียวของมนุษย์ มิได้มีอิทธิพลเหนือเราเลย
(ญา, 105)
- แต่ยังมีบางชีวิตที่อาลัยในศศิธรนั้นมีอาจบั่นรอนเสียให้เด็ดขาดซึ่ง
เยื่อใยไมตรีจิตคิดแยกใจรักออกเป็นสอง
(หยาดน้ำค้างฯ, 51)
- ทั้งสั่งสอนถึงคติธรรมต่างๆ ทุกอย่างด้วยเยื่อใยไมตรีจากความรัก
อันลึกซึ้ง
(หยาดน้ำค้างฯ, 61)
- อย่าได้หลงลืมซึ่งเยื่อใยไมตรีของความรักที่น้อมมีต่อลูกทั้งสอง
(หยาดน้ำค้างฯ, 62)
- ครั้นจะให้กระผมไปเสวนากับพวกษยาธิชาวบ้านร้านตลาดหรือ
(ชมรมพยาธิ, 119)

- อนึ่งใคร่ขอเตือนว่า เจ้าอย่าได้มองข้ามสิ่งเล็กน้อยอย่างพวกพยาธิ ชาวบ้านร้านตลาด
(ชมรมพยาธิ, 119-120)
- เมฆขาว ดาวเดือนดั่ง เพื่อนสนิทมิตรสหาย ให้แต่ น้ำใจไมตรี ไม่มี จิตจาง
(น้ำตาฯ, 114)
- ทั้งโกฏิแสนแก้วแววตารাত্রีช่างแห่งแล้งไร น้ำใจไมตรี จิตร
(บันทึกฯ, 176)
- ดูเขาไม่ถือโทษและกลับร่าเริงร่ายลำนาระบำนานุกศิลป์อันแปลก ประหลาดในท่วงทีลีลา
(บันทึกฯ, 177)
- รวมเป็น เลือดเนื้อเชื้อไข เดียวกับพระเจ้าเหนือหัวผู้ทรงเกียรติยศ รุ่งเรืองยิ่งนัก
(วาระฯ, 42)
- ล้นตำแยแบบคุณหญิงนี้ ชาติหน้าฟ้าใหม่ ก็อย่าได้เป็นเพื่อนหอयर่วม ตลาดเดียวกันเลย
(คุณหญิงหอयर, 35)
- ผู้มีเอกชีวิตอันหนักอึ้ง ลำบากลากแอกไปนั้น ก็มีเคยได้ถามตัวเอง ว่าจุดหมายปลายทาง อย่างไร
(หยาดน้ำค้างฯ, 68)
- . . . นำเกวียนอุปาทานเบญจชั้นไปอย่างไร จุดหมายปลายทาง ควรจะสมเพศเวทนาเป็นยิ่งนัก
(หยาดน้ำค้างฯ, 68)
- . . . จึงจะทำให้โคโง้งเขลามองเห็น จุดหมายปลายทาง ได้
(หยาดน้ำค้างฯ, 69)
- ไม่ใช่โคโง้งเขลา . . . ซึ่งลากแอกเกวียนแห่งชีวิตอันหนักอึ้งไป อย่างไรจุดหมายปลายทาง และตายเปล่า
(หยาดน้ำค้างฯ, 69)
- ทำให้ผู้ต้ออกดีใจ จนเกิดเป็นแรงทรมณ์มีกำลังวังชาสดชื่นขึ้น
(ผู้ฯ, 105)
- เพียงแต่เหตุโลกหลงเงินทองเป็นกอบงู เขาเลากาน่าอนาถ
(นิมิตฯ, 2)

- ส่วนอิฉันดูเงาตัวเองในกระจก จึงรู้ว่าปฏิญญุมูลกาทของหมาไนร์
และใครๆ อันไม่รู้จักนาม

(ตุลาการ, 62)

- เสี่ยงปฏิญญุมูลกาทเลวๆ ควรที่ไหนจะมาเทียบเคียงของนายเราผู้
ใหญ่ยิ่ง

(ตุลาการ, 63)

- แม่น้ำเจ้าพระยาก็จะกลายเป็นสายน้ำดำรำเสมือคลองหลอด จะ
เป็นแหล่งชมรมสวะ ปฏิญญุมูลกาทแห่งใหญ่ในโลก

(ชมรมสวะฯ, 138)

- ขอแนะนำตัวเองว่า ฉันนี่แหละเป็นปฏิญญุมูลกาทจากฝรั่ง

(ชมรมสวะฯ, 142)

- ปฏิญญุมูลกาทจากฝรั่งกล่าวต่อไปว่า ถ้าประชาชนสยามชอบอากาศ
ร้อนอบอ้าว . . .

(ชมรมสวะฯ, 142)

- น่าจะจัดตั้งเป็นชมรมสวะปฏิญญุมูลกาท

(ชมรมสวะฯ, 144)

- กลิ่นเหม็นของปฏิญญุมูลกาทนั้น รบกวพระราชกรผู้ยากไร้แถวกองชยะ
มहिมานั้น

(ทะเลฯ, 84)

- เราต้องรีบแพร่พันธุ์ให้เต็มบ้านเต็มเมือง แล้วเข้าไปอยู่ในตบไต
ไส้พุงที่ลึกที่สุด

(ชมรมพชาติ, 122)

- สัตว์ทาสต่ำใต้ห้วงเหวเปลวไฟ ละเมอดันรบนินบ้ำหลังชั้นไปถึง
อวกาศอิสระเสรี

(ความฝันฯ, 71)

- มีห้วงน้ำวนวังยังปลายแหลมสุด ดุจวังจรเข้เหราร้ายให้รู้สึกสยอง

(บันทึกฯ, 172)

- มันจะมาเคี้ยวกินเรา แสงหารสบ่าเราเขี้ยวทมิฬลั่นเลือดนั้น
ท่านไม่เห็นหรือ

(น้ำตาฯ, 115)

- นึกถึงเรื่องห่อหมกแล้วทำให้ต้องระลึกถึงพวกขี้เหล้าเมายา

(วาระฯ, 38)

- หนึ่งเทศบาลนี้ ชะรอยจะเป็นปัญญาชนชั้นสูง ไม่ใช่ชื้อเข้าไพร่เข้าสามานย์
(ชมรมสระฯ, 140)
- แม้แต่อีกาใจดำพอเห็นมนุษย์ก็รีบบินหนียิ่งกว่าเห็นผีท่าซาตาน
(วาระฯ, 47)
- ห่างทุกซ์โศกโรครภัยด้วยแรง ไมตรีจิตที่มีมาจากชีวิตกระจิริดหนึ่งนี้
(หยาดน้ำค้างฯ, 53)

กลุ่มคำนาม 4 พยางค์ประเภทมีสัมผัสกลางคำนี้ ส่วนใหญ่เป็นคำซ้อนที่ใช้ทั่วไปในภาษาปกติ เช่น ภูเขาเลากา กำลังวังชา สุ่มทุม่มไม้ ผลหมากรากไม้ สรวงสวรรค์ชั้นฟ้า ราคาต่างวด แรกเริ่มเดิมที เหตุผลต้นปลาย รูปโฉมโนมพรรณ เพชรนิลจินดา ถนิมนิมพาภรณ์ เป็นต้น บางคำมีใช้ซ้ำกันหลายแห่ง เช่นรูปโฉมโนมพรรณ มีใช้ 4 แห่ง ละอองของโย มีใช้ 5 แห่ง เพชรนิลจินดา มีใช้ 6 แห่ง สุ่มทุม่มไม้ มีใช้ 6 แห่ง ปฏิภูมุลาก มีใช้ 7 แห่ง การใช้คำซ้อนเหล่านี้ชี้ให้เห็นว่าคำซ้อน 4 พยางค์เป็นลีลาที่โดดเด่นในงานร้อยแก้วของอังคารอย่างแท้จริง

ในบางแห่ง สังเกตได้ว่า อาจไม่จำเป็นต้องใช้คำซ้อน 4 พยางค์ก็ได้ เช่น "เราอาบน้ำเสร็จนั่งพักรับประทาน ผลหมากรากไม้" ในที่นี้ใช้คำ "ผลไม้" ก็สื่อความหมายได้เหมือนเดิม หรือ "อมนุษย์เหล่านั้นยังไม่มีราคาต่างวดอันใด" ในที่นี้ใช้คำ "ค่า" ค่าเดียวก็ได้ เนื้อความชัดเจนดีแล้ว แต่การใช้คำซ้อน 4 พยางค์นี้ช่วยก่อให้เกิดอลังการทางเสียง เพราะเสียงสัมผัสกลางคำเอื้อต่อการออกเสียงเชื่อมโยงเป็นจังหวะ และสามารถทอดเสียงให้อ่อนยาวไพเราะ

คำซ้อน 4 พยางค์บางคำยังช่วยสื่อเน้นแห่งความอ่อนโยน เช่นคำซ้อนกลุ่มที่หมายถึงดอกไม้ ได้แก่ ลดาตินดิษชาติ นฤชาลตามาลย์ บุษบาลตามาลย์ ในเรื่องงู ซึ่งเป็นเรื่องที่มุ่งแสดงคุณค่าของธรรมชาติ อันได้แก่พืชผลอย่างผักบุ้ง ตำลึง มะละกอ อังคารใช้คำว่า "นฤชาลตามาลย์" เรียกพืชผลเหล่านั้นทุกครั้ง ทั้งนี้เป็นการมุ่งแสดงธาตุแห่งความอ่อนโยนแห่งพฤกษชาติทั้งหมด และการเรียกบุตรชายและบุตรสาวของตนว่า "โปรตกนกแก้ว" ในเรื่องหยาดน้ำค้างคือน้ำตาของเวลา ก็แสดงให้เห็นจิตใจอันประณีตละเอียดอ่อนของผู้เป็นพ่อซึ่งรักและอาทรลูกอย่างเปี่ยมล้น ตลอดจนถึงสกลนิพนธ์หรือแม้แต่หาดทราย อังคารก็กล่าวเปรียบเทียบกับประหนึ่ง "ทิพย์สถานบ้านแก้ว" คำ "ทิพย์" และ "แก้ว" ต่างก็ช่วยบ่งคำอันใหญ่ยิ่งของธรรมชาติ เมื่อใช้ประกอบเข้าด้วยกัน ยิ่งแสดงให้เห็นความงดงาม

และอ่อนโยนที่ธรรมชาติมีมอบให้แต่มวลมนุษย์

แต่ในส่วนที่มีความหมายเกี่ยวกับ
 ความสธารณของมนุษย์ อังคารใช้คำที่สื่อของความน่าเกลียด น่ากลัวและ
 แข็งกระด้าง เช่นปฏิภูมุลมูกาก ห้วงเหวเปลวไฟ เขี้ยวทมิฬลิ้นเลือด ชีเหล้า
 เมายา ไพร์ช่าสามานย์ ฝ่าห่าซาตาน จึงเป็นข้อสังเกตว่า เมื่อเป็นจินตภาพ
 ของธรรมชาติ อังคารจะใช้คำสื่อความหมายในด้านดีงาม ขณะที่จินตภาพของ
 มนุษย์ จะใช้คำสื่อความหมายในด้านเลวร้าย

นอกจากนี้ ยังมีข้อน่าสังเกตคือ
 อังคารมักใช้คำซ้อน 4 พยางค์ประเภทสัมผัสกลางคำในบริบทที่พรรณนาถึง
 สภาพธรรมชาติ ดังนั้นจึงปรากฏว่า คำซ้อน 4 พยางค์ที่หมายถึงธรรมชาติมี
 ใช้มากเป็นพิเศษ นับตั้งแต่ท้องฟ้า ป่า ภูเขา ต้นไม้ ดอกไม้ ตลอดจนถึง
 กรวดหินดินทราย คำซ้อนที่หมายถึงธรรมชาติในแต่ละส่วน อังคารได้หลีกคำ
 อย่างน่าสนใจดังนี้

ท้องฟ้า ใช้ เว้งฟ้านภากาศ, ฟากฟ้านภากาศ, ฟากฟ้านภาลัย
 ป่า ใช้ ป่าพงดงเปลี่ยว, ป่าดงพงไพร, ป่าหญาคาดง, ถึก
 ถือนป่าพงไพร, ดอยดงพงชฎ

ภูเขา ใช้ เจื่อมผาป่าชฎ, เทือกผาป่าชฎ, เทือกขุนผาป่าชฎ,
 ขุนผาป่าชฎ, เว้งเทือกเขาลำเนาไม้, ป่าเขาลำเนาไพร

ต้นไม้ ใช้ สุ่มท่ม่มไม้, สุ่มท่ม่มละเมาะไม้, ไม้สูงยุงยาง,
 ยุงยางกร่างไกร, รั่มไม้ไทรใหญ่

ดอกไม้ ใช้ ลดาตินติณชาติ, นฤชาลตามาลัย, บุนงาลตามาลัย,
 บุนงาสุมาลัย

คำซ้อน 4 พยางค์ที่หมายถึง
 ธรรมชาติอันหลากหลายนี้ ช่วยสื่อภาพธรรมชาติได้ละเอียดลออและชัดเจน
 มากขึ้น เช่นเจื่อมผาป่าชฎ เทือกผาป่าชฎ ป่าเขาลำเนาไพร สื่อให้เห็นภาพ
 ของภูเขาที่ปกคลุมด้วยป่าไม้ทึบช้ นอกจากนั้นแต่ละคำยังแสดงรายละเอียดที่
 ต่างกันคือ เจื่อมผาป่าชฎ เน้นภาพของ "เจื่อมผา" ทำให้นึกเห็นหน้าผาที่
 ตระหง่านสูงชัน เทือกผาป่าชฎ เน้นภาพของ "เทือกผา" ทำให้นึกเห็นภูเขา
 ที่ทอดตัวเหยียดยาวเป็นทิว ส่วนป่าเขาลำเนาไพร แสดงภาพรวมของภูเขาที่
 ชุ่มเขียวด้วยป่าไม้ และสื่อของความสดชื่นรื่นรมย์

เมื่อพิจารณาอย่างละเอียด ผู้วิจัย
 ยังสังเกตเห็นว่า อังคารใช้คำซ้อนในแต่ละชุดได้อย่างสอดคล้องกับข้อความ
 ในบันทึกของจิตรกร ซึ่งเป็นเรื่องที่อังคารบันทึกความประทับใจที่มีต่อธรรมชาติ

เมื่อได้ไปเขียนรูปที่ป่าเขาแห่งหนึ่ง อังคารมักจะใช้คำว่า "ป่าดงพงเปลี่ยว" หรือ "ป่าดงพงไพร" เพื่อสื่อภาพรวมๆ ของป่าที่อุดมด้วยต้นไม้ใหญ่น้อย ในข้อความที่ว่า "คืนนี้มานบกันอีก ท่ามกลางหุบผาป่าดงพงเปลี่ยว" "นำแหวนหวงซีวาศึกษาทั้งป่าดงพงไพร" หรือ "ชวนใจไฝฝืนเห็นคุณค่าสมบัติพิเศษที่ธรรมชาติทิ้งขว้างไว้กลางป่าดงพงไพร" เป็นต้น แต่ในเรื่องเดียวกันนี้ เมื่ออังคารบรรยายภาพของงูจงอาง เขาเลือกใช้ "ป่าหุบผาคาดง" ทำให้นึกเห็นจินตภาพของทั้งป่าทึบและพื้นดินที่รกรกด้วยหญ้าคาสูง อันเป็นสถานที่ที่งูจงอางจะเลื้อยผ่าน เมื่อกล่าวถึงกลิ่นดอกไม้ป่าอันระรื่นหอม อังคารพรรณนาว่า "ลมระรื่นหอมมานานาบุหงาลดามาลัย เป็นกลิ่นของดอยดงพงชฎประหลาดลับชวนละเมอเพื่อฝัน" จินตภาพของป่าก็เปลี่ยนไป คำ "ดอยดงพงชฎ" ช่วยสื่อภาพของป่าที่อวลกลิ่นดอกไม้มานานาพรรณได้อย่างดี นับได้ว่าอังคารเลือกใช้คำข้อ 4 พยางค์ได้เหมาะแก่บริบททีเดียว

2) คำกริยา

- หย่อมหญ้าสดชื่นต้นเต็นเป็นที่สุด
(น้ำตาฯ, 112)
- ล่วงดึกต้นสดชื่นต้นเต็นเบิกบานรับน้ำค้างกลางดง
(บันทึกฯ, 176)
- จะพลันสดชื่นคันธระรื่นหอมหวานไว้ระลึกนานถึงความซาบซึ่งตรึงใจ
ในหอมแห่งบุปผชาติอันขจรขยายตามสายลม
(หยาดน้ำค้างฯ, 51)
- เพื่อให้ชื่นสุขสมรมณีย์ในรสชาติชีวิตวิเศษสุดพรรณนา
(ดวงใจฯ, 25)
- เหตุวันนี้ทั้งท้องฟ้าและทะเลปลอดโปร่งโล่งใจ
(คุณหญิงหอยฯ, 33)
- นวกเขี้ยวเล็บได้โอกาส ก็ตรงเข้าช้ำคอสัตว์ทั้งหลาย ต้มเลือด
กินเนื้ออย่างอึดหน้าสำราญ
(ราคาฯ, 59)
- เหตุรักมากนักจึงกลืนกินเข้าไปจนอึดหน้าสำราญ
(วาระฯ, 46)
- ถึงจะไร้ร่างคนเข้าใจดีก็มีมีท้อถอยน้อยเนื้อต่ำใจเลย
(ดวงใจฯ, 21)

- คงไม่มีใครสนใจใ้น้ำเสียงอันไม่มีราคานั้น
(กลางความเป็นไป, 68)
- ถ้าเพื่อโลกหลงมัวเมาทรัพย์สินอันอัญมณีทั้งปวง เปล่า เราไม่สนใจ
ไยดีเลย
(น้ำตาฯ, 114)
- ดวงวิญญาณได้ยื่นทั้งสิ้น แต่ไม่สนใจไยดี
(ชมรมสวฯ, 144)
- หวนอาลัยในแสงศศิธรอันอ่อนหวาน ปานจะไม่มีใครสนใจไยดี
(หยาดน้ำค้างฯ, 51)
- น้ำค้างพร่างพร้อย แต่น้อยนักจะมีใครสนใจไยดี
(หยาดน้ำค้างฯ, 54)
- จึงมีจิตวิจิตรประดุจดวงแก้ววิเศษแจ่มแจ้งเหตุให้เข้าใจมิติลึกลับลึกซึ้ง
ถึงคุณค่าของฟ้าดิน จนสิ้นสกลจักรวาล ทั้งสนใจไยดีในดาราจักรอื่นๆ
อีกด้วย
(หยาดน้ำค้างฯ, 54)
- มีคนบางกลุ่มเช่นนักวิทยาศาสตร์ คงต้องสนใจไยดี แต่มนุษย์ส่วนใหญ่
ปราศจากความ สนใจไยดี
- น้อยนักจะมีใครสนใจไยดีในคุณค่าแท้อันสูงส่งของแสงทองทิพย์
- แต่มนุษย์ส่วนใหญ่มักไม่สนใจไยดี ไม่มีสันตภูจิธรรมดวงจิตไม่สงบ
(หยาดน้ำค้างฯ, 67)
- น่าอิจฉาเป็นที่สุดแล้ว แต่เจ้าสัตว์น้อยยังหลับไหลไม่สนใจไยดี
(บันทึก 1, 81)
- ไม่มีใครสนใจไยดี นานๆ จะมีแววตามาเห็นค่าปรัชญา
(บันทึกฯ, 173)
- . . . หรือจะไกลลึกลับเสมือนความเสน่ห์หาอาลัย
(บันทึก 1, 82)
- ทั้งสองหลงไหลใฝ่ฝันกันสุดเสน่ห์หาอาลัย จนเร้าร้อนไหม้ละลายบน
ภัสสมุขลี
(ความฝันฯ, 72)
- รูปเสน่ห์หาอาลัยดึกดำบรรพ์กลายเป็นฟอสซิลหินผาใต้เทือกภูเขาหลวง
(ความฝันฯ, 72)
- ไม่มีแววตาใดที่มีความเสน่ห์หาอาลัยในเราเลย
(บันทึกฯ, 176)

- . . . ประหนึ่งจะร้อยรัดไว้ด้วยอำนาจสายใยแห่งเสน่ห์หาอาลัย
ไปขาดหาย

(น้านมฯ, 108)

- (สามลูกหมาป่า) รุมรอบมารดาด้วยสุดเสน่ห์หาอาลัย

(น้านมฯ, 109)

- . . . แล้วรวมกันเป็นสี่ชีวิต ซึ่งยังกลมเกลียวเป็นเอกภาพเดี่ยว
ด้วยแรงแห่งความเสน่ห์หาอาลัย

(หยาดน้ำค้างฯ, 69)

- เพราะแรงเสน่ห์หาอาลัยในรมณีย์สนทรีย์ของโลก . . .

(ดวงใจฯ, 24)

- นางฝากวิญญาณความรักห้วงหาอาลัยเกิดในฝาหอยน้อยกระจิด

(นกนางแอ่น, 55)

- ยิ่งนานวันอายุชั้ววัยเวลาล่วงยังห้วงหาอาลัย ชมใจไม่ได้

(หยาดน้ำค้างฯ, 51)

- เปรียบเสมอที่ปฐมวัยเต็มไปด้วยความตื่นเต้นนิศวงงงววย อัจฉรย์
ใจในคุณค่าของสิ่งที่อยู่รอบตัวอย่างอย่างไรไม่รู้เสื่อมสิ้น

(หยาดน้ำค้างฯ, 60)

- เรานิศวงงงววยในภูมิปัญญาอันเล็กน้อยของเจ้านั้นใจนิจรู้งเรื่อง

(เสียงของวิญญาณ, 77)

- นางให้นิศวงงงววยเป็นที่สุด

(ญา, 104)

- แต่ภายใต้ห้วงน้ำอันลึล้นนั้น มีกำลังแรงและเย็นยะเยือกนำนิศวงงงววย

(บันทึกฯ, 176)

- ตลอดราตรีนี้น้ำค้างมิได้หลับนอนเลย ประจงแต่มรอยสับสนวนวง

(นิมิตฯ, 2)

- ดูโลกเสมือนไม่มีจุดที่มุ่งหวังชัยวิเศษ จมอยู่ในปลักกิเลสเลวอันสุด
แสนแห้งแล้งและไร้ความหมาย สับสนอลเวงนำหวาดไหว

(ปริศนาฯ, 13)

- (ผงชูลี) เจรจากามไปทุกก้อนหินดินทราย ชวนสมเพศเวทนา

(ความฝันฯ, 71)

- ข้าพูดทั้งนี้เพราะรู้สึกสมเพศเวทนาในบทนิศวาสนอันเนื้อเจ้าของเจ้า

(กลางความเป็นไป, 67)

- คางคกแก่ๆ มีใจหวั่นไหวครึ่งหนึ่งก็ตอนที่แม่นางคางคกตัวนั้นถูกลง
หลามกลืนกินอย่างช่วยอะไรไม่ได้เลยนอกจากสมเพชเวทนา

(กลางความเป็นไป, 68)

- เราเห็นญาญกทอดทิ้งขาดน้ำใจจากสังคมมนุษย์ จึงสุดที่จะสมเพชเวทนา
อดวาทาไว้มิได้

(ญา, 105)

- กระดุกจะเรียรายกลิ้งกระจายกลางทรายดิน นิกนำสมเพชเวทนา
นิกหนาแล้ว

(ญา, 107)

- ชวนสมเพชเวทนาเหลือที่จะกล่าวถึง

(น้ำตาฯ, 113)

- บังเกิดความสมเพชเวทนาหาที่สุดมิได้

(น้ำตาฯ, 116)

- (รุกขเทพเจ้าป่า) ก่อนจะเอนกายทิพย์ลงสนิทินิทราลัย ทรงสมเพช
เวทนาเป็นที่ยิ่ง

(น้ำนมฯ, 112)

- ในยุคบัววิทยาศาสตร์นี้ เราสุดแสนจะสมเพชเวทนาท่านนิกหนา

(ปริศนาฯ, 9)

- นำสมเพชเวทนามนุษย์ชาติเป็นที่สุด

(ปริศนาฯ, 11)

- โปรดสมเพชเวทนาเราทั้งสามเสมือนมนุษย์สุดทายนี่เกิด

(ปริศนาฯ, 12)

- สัตว์วิเศษอื่นในบางดวงดาวคงจะเบือนหน้าหนี เบื่อหน่ายสันดาน
ระยำต่ำช้าอันอัปมงคลปัญญาของโลก ซึ่งชวนสมเพชเวทนานิกหนานั้น
อนิจจา

(ปริศนาฯ, 13)

- อนิจจา สมเพชเวทนานิกหนาแล้ว ช่างอาภัพอัปประมาณเสียสิ้นดี

(ดวงใจฯ, 24)

- อย่าสมเพชเวทนาฉันนิกเลย

(ดวงใจฯ, 24)

- นำเกวียนอุปาทานเบญจขันธุ์ไปอย่างไรจุดหมายปลายทาง ควรจะ
สมเพชเวทนาเป็นยิ่งนิก

(หยาดน้ำค้างฯ, 68)

- เทพเจ้าโอนเอียงจากอุเบกขาญาณ อัดอั้นตันใจจนน้ำตาไหล
(เสียงของวิญญาณ, 76)
- ท่านจะถูกกรรมอิฉาริษยาไปทั่วสิบทิศ
(วาระฯ, 46)
- เมื่อมีฤดูฝนตกจากสองแฉวตาเรา เหงาหงอยน้อยใจราวกับว่า
เป็นเวลาโพล้เพล้แห่งชีวิต
(ดวงใจฯ, 18)
- แม้แต่ส่วนวิปโยคโศกเศร้าที่สุดแล้วก็ยังอสมภดิไม่รับรู้อะไร . . .
(ดวงใจฯ, 18)
- ทั้งสามชีวิตวิปโยคโศกเศร้าเป็นที่สุดแล้ว
(น้านมฯ, 11๘)
- ฉะนั้นไม่ว่าจะต้อกดีใจ หรือวิปโยคโศกเศร้า น้ำค้างก็อย่างหยาด
น้ำตา
(หยาดน้ำค้างฯ, 57)
- น้ำค้างก็อย่างเสมอว่าเศร้าสร้อยน้อยใจ ที่จะต้องพลันแตกดับยับ
สลาย
(หยาดน้ำค้างฯ, 57)
- สายน้ำไหลลงบนสายน้ำค้างกลางดึกดื่น ทำให้พื้นพระชนียะเยือก
เย็นเหน็บหนาวเปล่าเปลี่ยว อ้างว่างวังเวง
(น้ำตาฯ, 116)
- สุดท้ายความไม่สมควรก็ได้ลงโทษทัณฑ์อันใหญ่หลวงแก่ดวงวิญญาณที่
บริสุทธิ์ หากความผิดบมิได้ ให้เจ็บปวดรวดร้าว ไปชั่วนิรันดร
(น้ำตาฯ, 116)
- ทำไมลมไม่เคยโศกเศร้าเจ็บปวดรวดร้าว
(ดวงใจฯ, 2๘)
- ตัวอย่างชีวิตของฉันทันมีแต่ความเจ็บปวดรวดร้าวโศกเศร้าอยู่ในศาล
(ดวงใจฯ, 21)
- . . . ก็จะมีหลังไหลความเจ็บปวดรวดร้าวเข้ามาสู่ห้วงดวงใจของ
ฉันทันแต่ผู้เดียว
(ดวงใจฯ, 22)
- ลูกนกนางแอ่นเล่าเรื่องหนหลังให้แม่หอยฟังสิ้น ทุกข์โศกเจ็บ จน
นางตันตันใจกลางความแสบปวดรวดร้าว
(นกนางแอ่น, 55)

- สุขาปัสสาวะประดิษฐ์ระดับเสียวิจิตรนิสตาร
(ชมรมสวะฯ, 140)
- เจ้าหล่อนทั้งหมดล้วนมีรสนิยมสูงเจตนาชั้ว ส่งแขกเจ๊กให้ซื้อเสื้อ
ฝ้านานาชนิดสวยสดงดงาม
(ชมรมสวะฯ, 139)
- กลางคลื่นในทะเลแห่งดวงดาวสกาเวโด้งมหิมาของระนาบสุริยจักร
วาล ซึ่ง ณ โลกมนุษย์มองไม่เห็นนั้น ประดับด้วยดาวฤกษ์อันสวยสด
งดงามมีเกือบทุกสี
(ปริศนาฯ, 7)
- ท่ามกลางภูมิประเทศสวยสดงดงาม ประดุจสวนสวรรค์นั้น . . .
(ปริศนาฯ, 7)
- ถ้าผู้ใดเห็นสีอันสวยสดงดงาม จะทำให้บรรเทาความเจ็บป่วยลงบ้าง
(ญา, 107)
- โฉนโลกนี้จึงสวยสดงดงามนักหนา
(น้ำตาฯ, 112)
- เข้าตรูอันสดชื่นรื่นรมย์ด้วยอากาศบริสุทธิ์
(หยาดน้ำค้างฯ, 63)
- เราได้ทำบุญคุณต่อดวงตะวันให้มีประกายเจิดฉายพรายพรังยิ่งขึ้น
(หิ่งห้อยฯ, 71)
- รู้แจ้งจนรู้จักสอนตนเองให้ฝึกฝนแล้ว เรียนจนประกายชีวิตพร่างแพรว
แวววับ งดงามยิ่งนัก
(หยาดน้ำค้างฯ, 55)
- อีกผลหนึ่งซึ่งเมื่อสูงอมหอมหวาน มารดาได้ปอกเปลือกหั้นเป็นชิ้นแช่
ตู้เย็นไว้แต่ลูกน้อย
(คติฯ, 86)
- เทือกภูพานั้นสลัซึบซึน ลาดสูงลิ่วชันเทียมเมฆ
(บันทึก 1, 78)
- สายหมอกประมวลลงมาจนขาวवलท่อมเว้งเทือกเขาลำเนาไม้
ทำให้เงื่อมผาสูงสลัซึบซึน
(บันทึก 1, 82)
- เมฆสีนวลสะอาดชุ่มนุมนกันอำลาเสี้ยวเดือนทอง จนเกิดเป็นรูปบุหงา
มหิมา มีกลีบสลัซึบซึน บานแย้มขึ้นในเว้งจักรวาล
(ความฝันฯ, 72)

- ท่ามกลางปาฐกฐาอภิญญาลัยใหญ่กว้างอ้างว้างนั้น คลื่นแห่งเทือก
ขุนภูผาสลับซับซ้อน
(น้ำนมฯ, 108)
- มีดมิดเสมอสนธยาที่ปราศจากเพื่อนกลางเถื่อนไพรอันใหญ่กว้าง
อ้างว้าง
(ดวงใจฯ, 18)
- ที่สนามหลวงก็ควรสร้างตึกอะไรให้ใหญ่โตมโหฬารกว่าหอประชุม
ธรรมศาสตร์
(ชมรมสวฯ, 143)
- ท่านเคยรู้จักเทือกขุนไศลอันยิ่งใหญ่ไพศาลอันเป็นทิวเทือกภูผารุ่ง
ทองคำ . . . บ้างไหม
(ดวงใจฯ, 22)
- ถ้าปราศจากมโนคติที่ชนะอันยิ่งใหญ่ไพศาลและดวงใจอันผ่องแผ้ว
บริสุทธิ์ . . .
(ดวงใจฯ, 21)
- บางดวงวิญญาณมีน้ำใจดงาม ฉลาดปราศรัยเปรี๊ยะ รู้จักคุณค่าอัน
แท้จริงของโลก
(น้ำตาฯ, 116)
- แม้แต่มนุษย์ที่ฉลาดปราดเปรื่องเดินมาสะดุดไปก็มิได้พบเห็น
(ดวงใจฯ, 25)
- เทพเจ้าเห็นทะเลปรุปรุไปร่วงลงไปจนถึงชั้นหินดึกดำบรรพ์
(เสียงของวิญญาณ, 76)
- กกไข่เลี้ยงลูกก็ตั้งใจทำจนลูกอ่อนปีกกล้าขาแข็ง บินร่วมแรงร่วมฝูง
(หยาดน้ำค้างฯ, 52)
- ดวงใจอันใหญ่หลวงนั้นจะต้องได้พลังอำนาจไพศาลมาจากอนันตกาล
จึงจะกล้าหาญชาญชัย
(ดวงใจฯ, 28)
- ดูเจ้าช่างกล้าหาญชาญชัยไม่ย่อท้อต่อความทุกข์โศกาดูสิ่งใดเลย
(บันทึกฯ, 177)
- ไม่ร้องไห้กระจองอแงอย่างลูกแห่งของแม่มนุษย์
(บันทึกฯ, 177)

- แม้จะไม่มีเสียงกระจองอแง เพราะในแง่ทรทอดทนนั้นเกินหน้า
การกมนุชย์นักหนา
(ดวงใจฯ, 25)
- ถึงทุกข์ทรมานอย่างไรก็ไม่ร่ำร้องกระจองอแง ช่างทรทอดทน
เป็นที่ยิ่ง
(ดวงใจฯ, 26)
- ดูเจ้าราวทารกกระจิดใจได้เพียงสา แต่ว่าทรทอดทนมิได้มีใคร
เสมอเหมือนเลย
(บันทึกฯ, 177)
- ทั้งทรทอดทนระวีกระวีชีวิตตื่นเดินไหวไปตามระลอกคลื่นสามัญ
(คุณหญิงหอฯ, 31)
- ถ้าชีวิตนั้นสงบเสงี่ยมเจียมตัว นอบน้อมต่อคุณค่าของสรรพสิ่ง . . .
(หยาดน้ำค้างฯ, 60)
- นารีเริ่มบุกเบิกที่เมืองไทยให้ระบือภาษา
(ชมรมสวฯ, 141)
- เสียงสายธาราสนั่นหวั่นไหว
(บันทึก 1, 79)
- เมฆฝนยับยับอ้าวทั่วเวียงนภาภาค ฟ้าพาดเปรี๊ยะสนั่นหวั่นไหว
(เสียงของวิญญาณ, 75)
- ดูลิ ไม่ทันอรุโณทัยเลยก็เห่าแตรเครื่องดนตรีเสียงสนั่นหวั่นไหว
(นิมิตฯ, 3)
- เพื่อจะชี้ให้ประจักษ์ชัดว่าสรรพสัตว์ต่างๆ ที่มนุษย์ยกย่องขนาดภูเกิด
ชวนชิมสนั่นหวั่นไหวมุ่งไปทั่วทั้งสี่ทิศนั้น ไม่เห็นจะมีเกียรติอะไร
(วาระฯ, 40)
- แตรันแตรันแสนสพหุดับดับไหม้
(นิมิตฯ, 3)
- เทนเจ้าเท่านั้นที่มีน้ำพระทัยประเสริฐเลิศล้ำ
(ญา, 106)
- มนุษยชาติทั้งโลกที่เคยทรงหลงเหลือว่า สุดประเสริฐเลิศล้ำนั้น
แต่วุ้นล้นซากเป็นถ้ำถ่านไปนานแล้ว
(น้ำตาฯ, 112)
- ทั้งๆ ที่มันเคยเป็นดวงวิญญาณมนุษยชาติซึ่งทรงว่าประเสริฐเลิศล้ำนั้น
(น้ำตาฯ, 113)

- ดวงดาวกระจายอยู่ระยิบระยับทั่วฟากฟ้าเพื่อให้ได้หล้าแลเห็นคุณ
ค่าพิเศษแห่งสุนทรีย์ อันประเสริฐเลิศล้ำนั้นฉันใด
(น้านมฯ, 111)
- . . . หวันไทวระลึกถึงคุณค่าน้ำใจของมารดาอันดีงามสุดประเสริฐ
เลิศล้ำก็ฉันนั้น
(น้านมฯ, 111)
- บาบร้ายแรงนี้ สมควรแล้วหรือกับคุณค่านุชยชาติที่ลือชาปรากฏว่า
ประเสริฐเลิศล้ำเป็นอารยชาติ
(วาระฯ, 47)
- ไม่มีสัตว์ใดๆ เชื่อถือไว้วางใจว่า เจ้าพิเศษประเสริฐเลิศล้ำจริงๆ
(วาระฯ, 47)
- สามคืนแล้วที่ท่านรบเร้าให้เราต่อศีรษะให้ท่าน ทั้งๆ ที่การตาย
ของท่านนั้นประเสริฐเลิศล้ำ
(วาระฯ, 40)
- สมควรแล้วหรือกับผู้ที่เรียกตัวเองว่าอารยะเจริญวิเศษประเสริฐ
เลิศล้ำแล้ว
(วาระฯ, 48)
- ท่านยังไ้อ้ออยู่อีกหรือ ไฉนไม่รีบประหารความกักขฬะนั้นให้สิ้น
เสร็จเด็ดขาด
(กาลจักร, 37)
- สัปดาห์ที่แล้ว เราอดอยากปากแห้ง หิวโหย จึงกินไข่ไก่วัดหนึ่งฟอง
(สุนัชน้ำ, 46)
- หมู่นี้เข้าเหน็ดเหนื่อยเมื่อยล้า มีเวลาน้อย
(ชมรมนยาธิ, 120)
- คินั้น กาลจักรโคจรมาเหน็ดเหนื่อยเมื่อยล้า ล้มลงหลับสนิท
(กาลจักร, 36)
- นางอยู่ในวัยของ ญา ไร้ญาติขาดมิตร เก็บผักหักฟัน ชายเลี้ยงชีพ
มาช้านาน
(ญา, 104)
- กัปป์กัลป์นี้หลายดวงดาวไร้สรรพสิ่งมีชีวิตรกร้างว่างเปล่า
(เสียงของวิญญาณ, 76)
- ลองฝรั่งตาน้ำข้าวนูดชิ ประเดี้ยวก็ตัวสั้นงั้นงกไปหมด
(ชมรมสวะฯ, 142)

- อัดตาของกะลาลำยองคะนองใหญ่หมึมาขึ้นไปทุกที่จนรู้สึกหยิ่ง
ผของยโสโอหังว่าตนมีฐานะพิเศษเหนือกว่ากะลาไต่ฯ
(กะลาฯ, 79)
- โฉนทำนจิงกล่าวยโสโอหังบ้งอาจตระนงถึง เช่นนั้น
(ดวงใจฯ, 19)
- สวะปฏิภูลจากที่วี่ล่องลอยมาวางท่ายยโสโอหังเหนือสวะไต่ฯ
(ชมรมสวะฯ, 138)
- จิงสมควรที่เชอจะพึงมีเกียรติยศในชั้นคุณหญิงหยิ่งเชิดหน้าตัดจจริต
ยโสโอหังนิก
(คุณหญิงหอยฯ, 3๘)
- สมกับที่มนุษย์ปัจจุบันเป็นคนใหญ่คนโตโอหังจิงก้าให้เล่าลือทั้งสิบทิศ
(ชมรมสวะฯ, 143)
- เวลาจิงปลุกนาฬิกาขึ้น ขออ้างไว้เป็นสักขีพยาน แล้วก็รับคำทำ
ทายอันโอหังบ้งอาจนั้นทันที
(กาลจักร, 36)
- น้ำเงินทองอันหยิ่งผของจองทองของมนุษย์ชาติมีอาจเอ้อมมากำนำล
แต่ฉันได้
(ดวงใจฯ, 28)
- นับจำนวนล้านๆ พันปีแห่งความทรนงหลงเหลือในภูมิปัญญาทาง
วิทยาศาสตร์
(ปริศนาฯ, 6)
- มนุษยชาติทั้งโลกที่เคยทรนงหลงเหลือว่าสุดประเสริฐเลิศล้ำนั้น
แต่ว่ดินสิ้นซากเป็นเถ้าถ่านไปนานแล้ว
(น้ำตาฯ, 112)
- เว้นแต่มนุษย์กระจจริตเสมือนผงขุ่ลละองคะนองทรนงหลงเหลือ
(ชมรมสวะฯ, 137)
- . . . หรือจะเหมาเอาความโง่เขลาเขาเต็งแบ่งอวดดีว่าไม่มี
ใครสิ่งใดๆ ในสกลจักรวาลอาจหาญมาลวงรู้เห็นก็เป็นได้
(ดวงใจฯ, 23)
- สิ่งโสโครกเช่นความสามัญอันเป็นแพชั้นโง่เขลาเขาเต็งอย่างเจ้า
จะเจ้าใจได้ง่ายๆ หรือ
(ดวงใจฯ, 28)

- . . . หรือต่ำกว่านั้นสุดแล้วก็ดี เช่นความโง่เขลาเบาปัญญา อย่างบัดชบที่สุดก็ได้
(ดวงใจฯ, 23)
- และนั่งนิ่งเพื่อเจ้อหังการ ท่ามกลางความโง่เขลาเบาปัญญาอัน มีดมิดนั้น
(ชมรมสวะฯ, 139)
- เสียตายก็แต่หมู่มนุษย์ โง่เขลาเบาปัญญา คิดแต่จะฆ่าทำลายล้างโลก
(นิมิตฯ, 2)
- สัตว์เลี้ยงคลานรูปประหลาดหิวโหยตระกละกลืนกินความโง่เขลา เมามายจนสลักสลบไปในความมึตมอนทกกาล
(ความฝันฯ, 71-2)
- พุกไซ้ หน้าเวทนานักในมนุษยชาตินี้ ที่ใจดำอำมหิต จนสี่ทิศเหงาหงอย
(ก่อนแสงฯ, 102)
- ใจดำอำมหิต คิดมิชอบด้วยประการต่างๆ
(วาระฯ, 47)
- ท่านเป็นเพศฆาตใจดำอำมหิตคิดแต่เป็นผู้ฆ่าเพียงฝ่ายเดียว
(วาระฯ, 47)
- การผูกไท ใส่หูกระต่าย สวมเสื้อนอกแบบฝรั่งมั่งค่านั้น เป็นการ มารยาสาไทย งมงาย
(สินค้ำฯ, 16)
- ชะช้า ใ้มนุษย์ลวงโลกหาร้อยมารยาสาไทย
(วาระฯ, 47)
- ถึงท่านจะปากหวานมารยาสาไทย . . .
(วาระฯ, 47)
- มารยาสาไทย โทกพกลมพล่อยๆ ไปไม่รู้จักจบสิ้น
(วาระฯ, 47)
- ใ้มนุษย์ชี้ตรอกหลอกลวงโลกชั่วช้ามารยาสาไทย ไม่มีที่สิ้นสุด
(วาระฯ, 48)
- ถ้าประชาชาติไทยยังบัดชบ ไม่พบข้อบกพร่องของตนเอง ก็เท่ากับ ยังป่าเถื่อนอยู่ เสมือนอาฟริกา นิโกร แชกดำทมิฬหินชาติไร้มันสมอง
(สินค้ำฯ, 17)
- มิใช่ว่าชื่อมนุษย์แล้วจะชั่วช้าสารเลวทุกคนไป
(น้ำตาฯ, 116)

- สุดท้ายนำยแน่ความระยำต่ำซ้ำในสันดานเดิมของตัวเอง จุดไฟ
ประลัยกัลป์ขึ้นล้างโลก
(น้ำตาฯ, 113)
- ช่างสมน้ำหน้าสาแก่ใจในความระยำต่ำซ้ำ หาก่นสารมิได้เสียจริงฯ
(น้ำตาฯ, 113)
- สัตว์วิเศษอื่นในบางดวงดาวคงจะเป็นหน้าหนี เพื่อหน่ายสันดาน
ระยำต่ำซ้ำอันอัจนภูมิปัญญาของโลก
(ปริศนาฯ, 13)
- อุษาโยคใดจะยากจนค่นแค้นไปบ้าง คือหม่นหมองขาดแสงเงินแสง
ทอง . . .
(นิมิตฯ, 3)
- มนุษยชาติทั้งโลกที่เคยทรงหลงเหลือไว้ สุดประเสริฐเลิศล้ำนั้น
แต่ตัวดินสิ้นซากเป็นเก้าถ่านไปนานแล้ว
(น้ำตาฯ, 112)
- พอตกสายบ้ายหน้อยก็ลับลิ้นหาย ว่างวายสลายสิ้นซึ่งลายสัตว์วิเศษ
(ก่อนแสงฯ, 111)
- มันก็ได้แค่ต้องถึงแก่กรรม คือล้มหายตายโหงเท่าๆ กันนั้นแหละ
(คุณหญิงหอยฯ, 33)
- น้ำค้างก็อย่างเสมอว่า เสร้าสร้อยน้อยใจที่จะต้องพลันแตกดับวายสลาย
(หยาดน้ำค้างฯ, 57)
- เราวิตกว่า ดวงตะวันจะตายดับวายไปจากสกลจักรวาล
(หิ่งห้อยฯ, 71)
- ตัวพ่อเองก็เสมอต้นพันธุ์มิ่งไม้หนึ่ง ซึ่งผลิดอกออกผลแล้ว ก็จะต้อง
ล้มหายตายจากไปไม่เหลือต่อ
(ก่อนแสงฯ, 113)
- ครั้นพ่อแม่พี่น้อง ปู่ย่าตายายล้มหายตายจากไปปรโลกแล้ว
(ก่อนแสงฯ, 113)
- บ้างก็อาจล้มหายตายจากทุรนทุรายตันรากซี้ฟ้า
(ดวงใจฯ, 27)
- อวดเบ่งเก่งกล้าภูมิปัญญาสามารถ มัวเมาบ้าคลั่งวิทยาศาสตร์
(น้ำตาฯ, 112)
- เว้นแต่มนุษย์กระจริด . . . ดูหมิ่นถีนแคลนสิ่งอันสิ้นสกลจักรวาล
(ชมรมสวะฯ, 137)

- อุษาคโตจะยากจนคั่นแดนไปบ้าง . . . ไม่ควรจะดูหมิ่นถิ่นแดน ถึงกับไล่ไปเสียจากทิวาวาร

(นิมิตฯ, 3)

- เพราะเสียงหัวเราะของดวงดาวนั้น ยังยืนอยู่ชั่ววันจิรันดร แต่ดวงดาวไม่เคยหัวเราะเยาะเย้ยใคร

(กลางความเป็นไป, 67)

- หวังประจบสอพลอ ขอรับประทานกากอาหารจากที่ประชุมเท่านั้นเอง

(ชมรมพยาธิ, 121)

- สุกใสด้วยแรงเสียดสีของการประจบสอพลออย่างไม่รู้จักพามาหลายชั่วโคตรนิก

(คุณหญิงหอยฯ, 30)

- เว้นแต่อึ่งอ่างคางคกจะประจบสอพลอด้วยน้ำลายลมๆ แล้งๆ แกล้งสรรเสริญไปก็เท่านั้นเอง

(กะลาฯ, 81)

- ไฉนพวกประจบสอพลออึ่งอ่างคางคก ข้าหลวงเดิมที่แวดล้อมยกย่องให้เป็นพระพุทธรเจ้า

(ปอดไทยแลนฯ, 98)

- สมัยโน้นเขาประจบสอพลอกันถึงขนาดนั้นแล้ว สืบเนื่องเป็นกระบวนประจบสอพลอมาอีกช้านาน

(ปอดไทยแลนฯ, 98)

- อ้วนจ้ำม่ำจนน่าเกลียดยิ่งกว่าอึ่งอ่างพองตัวเอาแต่โตๆ หมอบราบคาบแก้ว ประจบสอพลอ

(วาระฯ, 48)

- หึงห้อยตัวอื่นๆ ก็ชื่นชมพลอยผสมโรงรวมกันประจบสอพลอผ้อและพู่กันไซโยให้ร้อง

(หึงห้อยฯ, 73)

- ถ้าเกรงความชื่นชมเราร้อนในปรุพีจะมาย่ำยีบีทาเรา

(บันทิกฯ, 176)

- คิดแต่อาวุธมหาประลัยขึ้นรบราฆ่าฟันกัน ประดุจดิรัจฉานดูร้ายยุคดึกดำบรรพ์ใช้เขี้ยวเล็บพิษ

(ปริศนาฯ, 10)

- . . . ควรจะเปรียบเทียบบอมมนุษย์จำพวกนี้ด้วยชวากหนามอันคอย
ทิ่มตำทำร้ายผู้อื่น

(คติฯ, 89)

- ดูกร เทพยดาและหมู่มนุษย์ทั้งหลาย อย่าได้ติฉินนินทาเลย

(บัณฑิตกฯ, 174)

- ถ้าคำติฉินนินทาเหล่านี้ยื่นไปถึงดวงดาว เจ้าจะถูกหัวเราะเยาะ
 ไปนับกาลนาน

(กลางความเป็นไป, 67)

- ณ ทะเลแห่งน้ำลาย แหล่งที่คุณหญิงคุณนายให้ร้ายป้ายสีซึ่งกันและ
 กันนั้น ระรวยด้วยระลอกคลื่นของการนินทาว่าร้ายไม่วายว่าง

(คุณหญิงหอยฯ, 3๓)

- ทั้งไว้แต่เล่ห์กลถ้อยคำสะท้านน้ำไว้เป็นเป้าลวงให้คุณหญิงตอดฉับ
จับเล่นเพลินๆ

(คุณหญิงหอยฯ, 33)

- พอใจแต่คำสรรเสริญเยินยอจากบรรดาสัตว์โลกอื่นๆ

(หิ่งห้อยฯ, 74)

- เจ้าหลงตัวเอง หลงคำสรรเสริญเยินยอของบรรดาสัตว์โลกที่ชื่นชม
 บารมี

(หิ่งห้อยฯ, 74)

- สรุปรว่ากราบทูลสรรเสริญเยินยอให้เป็นถึงพระพุทธเจ้าเสีย

(ปอดไทยแลนฯ, 98)

- ฉันทจะมีราคาแพงขึ้นบ้างละ แล้วอย่าช่วยตีฆ้องร้องป่าวไป

(งูฯ, 105)

- (วิญญาณหนึ่ง) ยินเสียงสวะปฏิภูลในสายน้ำสนทนาพาทีเป็นที่อัศจรรย์

(ชมรมสวะฯ, 137)

- จุลินทรีย์และพยาธิชมรมสนทนาวิสาสะกัน

(ชมรมพยาธิ, 118)

- บัดนี้ยังนั่งเฝ้าขมขมิ้นอยู่ใต้เงารัตติกาลอันยะเยือกหนาวมิสนทนา
วิสาสะกะใครเลย

(บัณฑิตกฯ, 176)

- รอไว้รุ่งนี้บางทีเธออาจจะมีเรื่องสนทนาปราศรัยกะงูบ้างก็ได้

(งูฯ, 104)

- ถึงจะมีภาษาก็เหมือนหามีไม้ ซึ่งบางครั้งเราก็สนทนาปราศรัยกันบ้าง
(ญา, 105)
- สวะปฏิภูลทั้งหลายที่ล่องลอยเต็มตามกระแสน้ำประหนึ่งตัวแทนของ
ชาวไทยกำลังสนทนาปราศรัยสรวลเสเฮฮากัน
(ชมรมสวะฯ, 144)
- ยอดผักบั้ง มะละกอ กระจินและเถาตำลึงก็ครวญคร่ำรำไห่
(ญา, 107)
- . . . แล้ววงทองทิพย์ค่อยๆ คล้อยเคลื่อนเลื่อนลง เนื้อขอบฟ้า
กระจายรังสีแจ่มจ้าประภัสสร
(บันทึกฯ, 172)
- แสงหนึ่ง วเนจรร้อนเร่ไปหลายอีก โขภีปีแสง
(น้ำตาฯ, 111)
- ความทรงหลงตนเองมิได้ลดน้อยถอยลงเลย
(กะลาฯ, 79)
- ให้รีบด่วนผ่าตัดแก้ไข โรคร้ายจึงจะบรรเทาเบาบาง
(ปอดไทยแลนฯ, 100)
- มิใช่ว่าดวงตะวันจะล่องลอยอ้อยอิ่ง เรือยเฉื่อยเฉยไม่เอางาน
เอาการ
(ก่อนแสงฯ, 102)
- ตัวอย่างพระสุริยามีเวลาว่างมากมายเหลือเกินไม่เห็นทำอะไร
วันหนึ่งๆ ก็เอาแต่ล่องลอยอ้อยอิ่ง ซึ่งความจริงแท้แล้ว พระสุริยาไม่มี
เวลาว่างเลย
(ก่อนแสงฯ, 103)
- ดอกแก้วก็เช่นเดียวกัน ร่วงโรยไปรยปรายกลับลงดินแพรวพราว
อยู่อย่างสลัดใจนัก
(ก่อนแสงฯ, 110)
- หรือชะรอยว่าความบัดซบจะมาพูดเนื้อเจ้าละเมอเมาไปกระมังหนา
(ดวงใจ, 23)
- นิษใช้ชั้นสูงให้หื้ออิตาลีละลายเนื้อเจ้า
(ญา, 106)
- ดูเถอะนั่น นาฬิกาที่ยังหลับไหล ละเมอเนื้อฝัน
(นิมิตฯ, 3)

- ลมระรวยร้อนหอมานานาบุหงาลดาวัลย์ เป็นกลิ่นของดอยดงพงชัญ
ประหลาดลิ้น ชวนละเมอเพื่อฝัน
(บันทึก 1, 78)
- ดึกคืน กระจ่างกชดตัวบนบาทวิถี มีหวังโยกะลาคู่ชีวิตซึ่งกลิ้งไป
ไกลตัว มีวหลับไหลใฝฝัน
(ตุลาการ, 61)
- เธอจะเอาทิงเจอร์มากล่อมให้หลับไหลใฝฝันอย่างเจ็บแสบ
(ปอดไทยแลนฯ, 95)
- คือนั้น กาลจักรโคจรมาเหน็ดเหนื่อยเมื่อยล้า ล้มลงหลับสนิท
หลงไหลใฝฝัน
(กาลจักร, 36)
- ทั้งสองหลงไหลใฝฝันกันสุดเสนหาอาลัยจนเร้าร้อนไหม้ละลายเป็น
ผงภัสมะชูลี
(ความฝันฯ, 72)
- เดือนดาวก็ลับไม้สิ้นแสง แต่จินตวิภังหลงไหลใฝฝันจะกรอง
ละอองของไฮดาวมาทอผ้าห่มกันหนาว
(กลางความเป็นไป, 68)
- ที่แท้นชาติของท่านขณะนั้นเปรียบประหนึ่งโลกีย์สุขที่หม่อมมนุษย์ส่วน
ใหญ่มักหลงไหลใฝฝันจะจมปลักอยู่เสมอ
(วาระฯ, 45)
- เงาฝันนั้นมาซบซ้อนซ่อนเร้นไว้ให้หลงไหลใฝฝันจินตนาการ
(นิมิตฯ, 1)
- หอมละมุนละไมลึกซึ้ง แต่ลิ้นและน้าเกรงขามชวนให้เหลียวแล
ชะงัดหา
(บันทึก 1, 82)
- ถึงใครว่าโง่งเง่า ก็ขอเหลืออยู่แต่ผู้เดียวเปล่าเปลี่ยว เหลียวชะงัด
แลหายไว้เพื่อนอยู่เตือนใจ
(ดวงใจฯ, 28)
- อยู่แต่ในกะลาครอบแห่งโลกธรรมขยันขันแข็งไปอย่างมดเขียงปลวก
(คติฯ, 87)
- ถ้ากระแสรสเงินสะพัดดี คือคนในชาติขยันขันแข็งไม่หลับไหล ประเทศ
ชาติก็จะพลอยวิเศษไปด้วย
(กะลาฯ, 82)

- ยุงช่วยให้ชาวไทยแลนด์ไม่หลับไหลและตื่นขึ้นขยับขยับแข้ง
(กะลาฯ, 83)
- ไอ้ปักษ์เอ๋ย เจ้านี้ช่างขยับขยับแข้ง เอางานเอากาจริงจังต่อชีวิต
เหลือเกิน
(หยาดน้ำค้างฯ, 52)
- ภูผึงก็ขยับขยับแข้งจากรวงรังตั้งแต่เข้าตุ่ม
(หยาดน้ำค้างฯ, 52)
- นางอยู่ในวัยของญา ไร้ญาติขาดมิตร เก็บผักหักพิน ชายเลี้ยงชีพ
มาช้านาน
(ญา, 104)
- . . . จะรวบรวมข้อมูลวิเศษมา เพื่อประดิษฐ์คิดค้นกระทำตนให้
มีสติปัญญาอื่นๆ ขึ้นไป
(หยาดน้ำค้างฯ, 60)
- คงจะเป็นการประดิษฐ์คิดค้นผสมพันธุ์มะขามสมัยใหม่ใช้เหล็กต่อตา
(ชมรมสวะฯ, 140)
- อาจจะมีผลิดอกออกผลเป็นมะขามเหล็กมหัศจรรย์จริงๆ
(ชมรมสวะฯ, 140)
- ตัวพ่อเองก็เสมอต้นพันธุ์มิ่งไม้หนึ่ง ซึ่งผลิดอกออกผลแล้ว ก็จะต้อง
ล้มหายตายจากลูกไปไม่เหลือต่อ
(ก่อนแสงฯ, 113)
- วาระขนาดตลกก็จะงอกงามผลิดอกออกผลต่อเนื่องกันไป ประดุจ
กำกังก้าเกวียนหมุนเวียนวนวง
(ก่อนแสงฯ, 113)
- . . . แล้วปฏิบัติผลิดอกออกผลผลงานทิพย์ไว้ในโลก
(นิมิตฯ, 4)
- อีกหลายผล ซึ่งต้นมะละกอจะผลิดอกออกผลต่อไปในกาลหน้านั้น
(คติฯ, 86)
- เราจะปล่อยทิ้งให้ดวงตะวันต้องตายด้านดับแสงไปตามขณกรรม
โดยปราศจากการร่วมมือช่วยเหลือเกื้อกูล
(หิ้งห้อยฯ, 71)
- น้ำเน่าคือสังคมอันดับแคบของท่าน ซึ่งจะเอื้อเพื่อเกื้อกูลให้ยุงนานา
พันธุ์มาสมรสกัน
(กะลาฯ, 82)

- หรือชะรอยเจ้าจะมีน้ำใจ ช้อนเร็นอยู่อย่างลึกลับซึ่ง ดูเอ้อเพื่อ
เพื่อแผ้ว

(ญา, 105)

- มีทัศนะใหญ่หลวงลวงเข้าชายแห่งอนันตกาลที่อาจหาญพิทักษ์รักษา
ชีวาโลก

(ดวงใจฯ, 28)

- พอไก่อันลวงสามยามปลาย ญาอาจจะลั่นลมก็ได้

(ญา, 104)

- ที่จริงเทศบาลน่านฤมิตรให้วิเศษกว่านั้น ฉลักเงาลวดลายให้
ล้าเลิศปิดทองล่องชาด

(ชมรมสระฯ, 140)

- แต่ล้วนจำเพาะเจาะจงลงเป็นน้ำเท่านั้นก็จบกัน

(หยาดน้ำค้างฯ, 58)

- เพียงแต่ว่าหน้าที่การงานของดวงตะวันนั้นลึกลับ . . . จนเหลือ
บ่ากว่าแรงเกินกำลังแหวตาสติปัญญาสามัญของหมู่มนุษย์ชาติ ไม่สามารถ
มองหยิ่งไกลไปรู้แจ้งความจริงแท้

(ก่อนแสงฯ, 104)

- ใครได้รับประทานสินค้าอาหารชนิดนี้ ดูมีเกียรติยิ่ง นับหน้าถือตา
กันทีเดียว

(สินค้าฯ, 15)

กลุ่มคำกริยา 4 พยางค์
ประเภทมีสัมผัสกลางคำมีลักษณะการใช้ในการทำงานเดียวกับกลุ่มคำนามคือ ส่วน
ใหญ่เป็นคำซ้อนที่ใช้ทั่วไปในภาษาปกติ เช่น ชาบซึ่งตรึงใจ อิมหน้าสำราญ
สนใจโยดี เสน่หาอาลัย นิศวงงงวย สมเพศเวทนา อิจฉาริชยา เจ็บปวด
รวดร้าว วิจิตรนิศดาร สวยสดงดงาม สลับซับซ้อน ใจดำอำมหิต มารยาสาไถย
ล้มหายตายจาก หมอบราบดาบแก้ว ประจบสอพลอ ตีฉินนินทา ให้ร้ายป้ายสี
นินทาว่าร้าย สรรเสริญเยินยอ สนทนาปราศรัย ชยันขันแข็ง ผลิดอกออกผล
เอ้อเพื่อเกื้อกูล

บางคำก็ใช้ซ้ำกันหลายแห่ง เช่น
เจ็บปวดรวดร้าว ใช้ 4 แห่ง สวยสดงดงามใช้ 5 แห่ง ประจบสอพลอ ใช้
8 แห่ง เสน่หาอาลัย ใช้ 8 แห่ง ประเสริฐเลิศล้ำ ใช้ 9 แห่ง สนใจโยดี
ใช้ 12 แห่ง สมเพศเวทนา ใช้ 15 แห่ง และยังมีน่าสังเกตว่า อังคารมักจะ

ไม่แยกคำซ้อนเหล่านี้ใช้เป็นคำมูลหรือคำประสมหรือคำซ้อน 2 พยางค์ เช่น "สนใจไยดี" ไม่ใช่ "สนใจ" ประจบสอพลอ ไม่ใช่ "ประจบ" เสน่หาอาลัย ไม่ใช่ "อาลัย" สนั่นหวั่นไหว ไม่ใช่ "สนั่น" ชยันชันแข็ง ไม่ใช่ "ชยัน" หลงไหลใฝ่ฝัน ไม่ใช่ "หลงไหล" หรือ "ใฝ่ฝัน" สวยสดงดงาม ไม่ใช่ "สวย" หรือ "งดงาม" หรือ "สวยงาม" เป็นต้น จึงนับได้ว่า กลุ่มคำกริยานี้ อังคารนิยมใช้คำซ้อน 4 พยางค์มากกว่าจะใช้คำมูลหรือคำประสมหรือคำซ้อน 2 พยางค์ ซึ่งจะเห็นชัดเจนยิ่งขึ้นเมื่อพิจารณาบริบทในบางประโยคเช่น "ถึงจะไร้ร่าง คนเข้าใจไยดีก็ไม่มีท้อถอยน้อยเนื้อต่ำใจเลย" ในภาษาปกติอาจใช้เพียงว่า "เข้าใจ" ก็สื่อความได้แล้ว "คงไม่มีใครสนใจไยดีน้ำเสียงอันไม่มีราคานั้น" ในภาษาปกติ สนใจไยดีมักไม่มีกรรมมารับ เช่นเดียวกับ สนั่นหวั่นไหว ในประโยคว่า "เพื่อจะชี้ให้ประจักษ์ชัดว่าสรรพสัตว์ต่างๆ ที่มนุษย์ยกย่องขนาดุกเกิดชวนชิมสนั่นหวั่นไหวพองไปทั่วสี่ทิศนั้น . . ."

นอกจากนี้ ยังสังเกตพบว่า กลุ่มคำกริยา 4 พยางค์เหล่านี้ปรากฏใช้อย่างเป็นระบบ กล่าวคือ สามารถจัดแบ่งเป็นกลุ่มคำกริยาที่เกี่ยวข้องกับธรรมชาติกลุ่มหนึ่ง และกลุ่มคำกริยาที่เกี่ยวข้องกับมนุษย์อีกกลุ่มหนึ่ง

เมื่อพรรณนาถึงธรรมชาติ อังคารมักจะใช้คำกริยาแสดงสภาพในด้านที่ดีที่งาม เช่น ดาวฤกษ์อันสวยสดงดงาม, ภูมิประเทศสวยสดงดงาม, เข้าตรูอันสดชื่นรื่นรมย์, ดวงตะวันมีประกายเจิดฉายพรายพรัง, เทือกภูผาสลับซับซ้อน และเมื่ออังคารแสดงความรู้สึกต่อธรรมชาติก็ใช้คำกริยาแสดงประสบการณ์ ดังนี้คือ สดชื่นต้นเต็น, ซาบซึ้งตรึงใจ, สุขสมรมณีย์, ปลอดโปร่งโล่งใจ, เสน่หาอาลัย, นิตวงงงววย, ซึ่งแสดงให้เห็นว่า อังคารประทับใจในความงดงามของธรรมชาติอย่างยิ่งवाद สดท้ายเมื่อธรรมชาติแสดงอาการต่อตัวละครฝ่ายดี เช่น เหล่านักชालตามาลย์พูดคุยกับหญิงชรา ในเรื่องญา ก็ใช้คำว่า "สนทนาปราศรัย" ทุกครั้ง และเมื่อหญิงชราลิ้นลม "ยอดผักบุง มะละกอ กระจินและเถาตำลึงก็ครวญคร่ำให้" ซึ่งล้วนแต่แสดงให้เห็นธาตุแห่งความอ่อนโยนของสิ่งธรรมชาติ หรือเมื่อธรรมชาติจะแสดงอาการตามปกติวิสัย อังคารก็สรรคำอย่างดี เช่น "แล้ววงทองทิพย์ค่อยๆ คล้อยเคลื่อนเลื่อนลงเหนือขอบฟ้า . . ." คล้อยเคลื่อนเลื่อนลงแสดงอาการเคลื่อนที่อย่างแผ่มช้าของแสงตะวันยามอัสดงอย่างงดงามที่เดียว

ส่วนกลุ่มคำกริยาที่เกี่ยวข้องกับมนุษย์ ปรากฏในบริบทที่อังคารมุ่งบรีภาพสภาพเลวร้ายของสังคม และความ

ตำราของอวิชาของมนุษย์ โดยใช้คำกริยาแสดงสภาพ เช่น

- เहांแต่รเครื่องยนตร์เสี่ยสนั่นหวั่นไหว
- แต่รันแต่รันแสนสับสนหุดดับไหม้
- ลองฝรั่งตาน้ำข้าวผูดชิ ประเด็ยวก็ตัวสั้นงังก
- รู้สึกหยังผของยโสโอหัง
- เชิดหน้าดัดจริตยโสโอหัง
- มนุษยชาติทั้งโลกที่เคยทรงหลงเหลือ
- เสี่ยดายก็แต่หม่อมมนุษย์โง่เขลาเบาปัญญา
- นำเวทนานักในมนุษยชาตินี้ที่ใจดำอำมหิต
- ไ้่มนุษย์ลวงโลกห้าร้อยมารยาสาไทย
- เบื่อหน่ายสันดานระยำต่ำช้าอันอัปจนภูมิปัญญาของโลก

คำกริยาแสดงอาการ เช่น

- สมัยโน้นเขาประจบสอพลอกันถึงขนาดนั้นแล้ว
- อ้วนจ้ำม่ำจนน่าเกลียดยิ่งกว่าอึ้งอ่างพองตัวเอาแต่โตๆ หมอบราบ
คาบแก้วประจบสอพลอ
- คิดแต่อาวูชมหาประลัยขึ้นรบราฆ่าฟันกัน
- แหล่งที่คุ้มหญิงคุณนายให้ร้ายป้ายสีซึ่งกันและกัน
- ระรวยด้วยระลอกคลื่นของการนินทาว่าร้าย

นอกจากการบริภาษอย่างเจ็บแสบแล้ว อังคารมักแสดงน้ำเสียง "สมเพชเวทนา" ต่อพฤติกรรมของมนุษย์ ตลอดจนความเป็นไปของโลก ดังที่ปรากฏใช้คำนี้ถึง 15 แห่ง ตัวอย่างที่น่าสนใจได้แก่

- ข้าพุดทั้งนี้เพราะรู้สึกสมเพชเวทนาในบทพิศวาสอันเนื้อเง้อของเจ้า
- เราเห็นผู้ถูกทอดทิ้งขาดน้ำใจจากสังคมมนุษย์ จึงสุดที่จะสมเพช
เวทนา . . .
- กระดุกเรียรายกลิ้งกระจายกลางทรายดิน นึกน่าสมเพชเวทนานัก
หนาแล้ว
- (รุกขเทพเจ้าป่า) ก่อนจะเอนกายทิพย์ลงสนิทนิตราลัย ทรงสมเพช
เวทนาเป็นที่ยิ่ง
- ในยุคบัววิทยาศาสตร์นี้ เราสุดแสนจะสมเพชเวทนาท่านนักหนา

- นำสมเพชเวทนามนุษยชาติเป็นที่สุด
- สัตว์วิเศษในบางดวงดาวคงจะเบือนหน้าหนี เบื่อหน่ายสันดานระยำ
ต่ำช้าอันอัปมงคลมี ปัญหาของโลก ซึ่งชวนสมเพชเวทนามนุษยชาตินั้น อนิจจา
- นำเกวียนอุปาทานเบญจตันท์ไปอย่างไรจุดหมายปลายทาง ควรจะ
สมเพชเวทนาเป็นที่ยิ่ง

กลุ่มคำกริยา 4 พยางค์ประเภท
มีสัมผัสกลางคำนี้ นอกจากจะแสดงให้เห็นความตั้งใจใช้ลีลาภาษาอันสืบทอด
ชนบจากวรรณคดีร้อยแก้วโบราณแล้ว ยังแสดงให้เห็นว่า อังคารใช้กลุ่มคำ
ชื่อน 4 พยางค์อย่างสอดคล้องกันทั้งกลุ่มคำนามและคำกริยา

1.1.2 คำชื่อน 4 พยางค์ประเภทไม่ซ้ำและไม่สัมผัส

1) คำนาม

- ทุกครั้งที่พิจารณาธรรมชาติในสกลจักรวาล เรารู้สึกแปลก
ประหลาดตื่นเต้นมหัศจรรย์

(บันทึก 1, 82)

- กลางสกลจักรวาล ฉะนั้นใหญ่และวิเศษเอากการทีเดียว
(ตุลาการ, 61)

- บัดดล เวลานั้นขึ้น เห็นไปจบเวียงสกลจักรวาล
(กาลจักร, 36)

- นับตั้งแต่นั้นมา เวลาาก็ได้หลับอีกเลย แม้ว่าสกลจักรวาลจะหลับสนิท
(กาลจักร, 37)

- . . . มีความผิดสิ่งใด จึงกลายเป็นหินผาอยู่ชั่วนาตาปี จะได้
ขอโทษขอโทษกรรมต่อสกลจักรวาล

(เสียงของวิญญาณ, 76)

- ดาวดวงหนึ่งยะเยือกเย็น เหน็บหนาวตายไปจากสกลจักรวาล
(เสียงของวิญญาณ, 75)

- วันแต่มนุญษักระจิด เสมือนผงธุลีละออง คะนองทรนงหลงเหลือ
ดูหมิ่นถิ่นแคลน สิ่งอื่นสิ้นสกลจักรวาล

(ชมรมสวะฯ, 137)

- สรรพสิ่งต่างๆ อันคงอยู่ในสกลจักรวาล และสุริยจักรวาลพากัน
อื่นๆ ล้วนเป็นองค์ประกอบของเวลาทั้งหมด
(นิมิตฯ, 4)
- เราวิตกว่า ดวงตะวันจะตายดับวิบหายไปจากสกลจักรวาล
(หึ่งห้อยฯ, 71)
- อ้อ! เราจะต้องเป็นผู้นำบุกเบิกเป็นตัวอย่างอันเลิศต่อสกล
จักรวาล
(หึ่งห้อยฯ, 76)
- จึงมีจิตรวิจิตรประจวบดวงแก้ววิเศษแจ้งเหตุให้เข้าใจมิติลับลึกซึ่ง
ถึงคุณค่าของฟ้าดินจนสิ้นสกลจักรวาล
(หยาดน้ำค้างฯ, 54)
- อนาคตนั้น เมื่อเวลาใดที่ลูกทั้งสองได้เฝ้ามองตระหนกจากคุณค่า
แท้ของธรรมชาติในสกลจักรวาล
(หยาดน้ำค้างฯ, 62)
- . . . ตวิเศษในแง่สิทธิ์ของสกลจักรวาล
(หยาดน้ำค้างฯ, 66)
- . . . หรือจะเหมาเอาความโง่เขลาเบาเต้ด เบ่งอวดดีว่าไม่มีใคร
ใคร สิ่งใดๆ ในสกลจักรวาลอาจหาญมาล้วงรู้เห็น
(ดวงใจฯ, 23)
- กระจริดเล็กน้ออย่างพ่อนี้เท่านั้นที่เคารพเทอดทูนคุณค่าทิพย์แท้วิเศษ
ของสกลจักรวาล
(หยาดน้ำค้างฯ, 67)
- เมื่อเราเล็งเห็นว่าสกลนิพนธ์นี้ประหนึ่งทิพย์สถานบ้านแก้ว . . .
(บันทึกฯ, 174)
- ดาราจักรมหิมาและทางช้างเผือกสุดพากฟ้าฝั่งฝันต่างต้องมาบรรจ
อยู่ในอิตตาของเราแต่ผู้เดียว
(กะลาฯ, 79)
- ถ้าเจ้าระลึกถึงแม่และความรักแท้ของแม่แต่เดิมไซ้รู้ ให้ลูกไปเรียก
หาแม่ในแจ่มจันทร์เจ้า ณ พื่นพากฟ้าฝั่งฝัน
(น้ำนมฯ, 110)
- ในสมมุติบ้านแก้วสวนขวัญอันมีนานาสมาชิกพฤทษาลดามาลย์มาก
มาย . . .
(คติฯ, 85)

- เราน้อมไหว้ระฤกถึงบุญคุณพระแม่ธรณีแล้ว เอนกายลงบนหาดทราย
นั้น ประหนึ่งแท่นทินย์บรรจถรณ์
(บันทึกฯ, 173)
- เรานอนบนหาดทรายขาวนวล ควรชื่นชมแจกเช่น แท่นทินย์บรรจถรณ์
(บันทึกฯ, 174)
- ท่ามกลางป่าชฎูช้อรัญญิกาลัยใหญ่กว้างอ้างว้างนั้น คลื่นแห่ง เทือก
ขุนภูผาสลับซับซ้อน
(น้ำนมฯ, 108)
- . . . แล้ววงทองทินย์ . . . สะท้อนฉายจบเวียงเขาลำเนาไม้
ทำให้ เทือกเขาภูผาใหญ่ โกลลิลลิว สุดขอบฟ้านั้นกลับกลายเป็น ทิวเทือก
ขุนเขาสีทองคำบริสุทธ์
(ดวงใจฯ, 22)
- ท่านเคยรู้จัก เทือกขุนไศลยิ่งใหญ่ ไผศาลอันเป็น ทิวเทือกภูผารุ่งทอง
คำ . . . บ้างไหม
(บันทึกฯ, 172)
- เรายังไม่ลืมออสแวนด้า ปกล้าธารบนยอดดอยสูง วังวนเหวห้วย
(บันทึก 1, 79)
- ถึกเถื่อนป่างไฟรก็บอ ททางลับแลไปถึง เทือกผารุ่งเพชรมณี
(ราคาฯ, 58)
- เบื้องหลังภูเขาสูงลมโซย แมกไม้ยู่ยง รััดน้ำฝนลงแพรวพราย
(ญา, 103)
- นำอัสจรรย ในโครงสร้างทางชีววิทยาอันลึกลับของ ว่านป่าเห็ดรา
ชวนเรารื้อคิดระลึกถึงบุหงาลดาวัลย์ ของโลกอื่น
(บันทึก 1, 79)
- จักจันเรไร ร่ำลำน้าอยู่แจ้วๆ แพร้วๆ
(บันทึก 1, 79)
- ข้าวันนาคิน มันรำลึกถึงแม่เคยคาบเหยื่อป้อนทุกเช้าเย็น
(นกนางแอ่น, 53)
- ด้วยเจ้าไซร์เป็นกระทำลำน้าเพลงบรรเลงชลุ่ยวิเศษบอก โมงยาม
นาท
(บันทึกฯ, 172)
- ควรเกอกุลสงเคราะห์โลกให้ถึง อารยะศิวิไลซ์ เร็วๆ
(ชมรมสวะฯ, 141)

- พระสุริยามีภาระอันหนักที่จะต้องปฏิบัติงานอยู่ตามหน้าที่วิถีกาลจักร เพื่อแก้แค้นสารประโยชน์ใหญ่หลวงของจักรวาล

(ก่อนแสงฯ, 104)

- เพื่อประหารผู้ที่จะมาปล้นแก้แค้นสารประโยชน์ใหญ่ไปจากตน

(หยาดน้ำค้างฯ, 52)

- เมื่อรวบรวมจำนวนมहिมาขึ้นก็ยอมเอาออกจับจ่ายใช้สอยให้เกิด ประโยชน์แก้แค้นสารแต่โลกได้

(หยาดน้ำค้างฯ, 61)

- (ดวงตะวัน) เป็นประโยชน์แก้แค้นสารอันยิ่งยงตรงอนาคตหรือไม่ เพียงไรก็ตามที่ . . .

(ก่อนแสงฯ, 105)

- ก่อนที่ผู้อื่นจะชี้หน้าว่าปาเถื่อนอยู่เสมอหมุยๆ หมายๆ เดรัจฉานหา ประโยชน์แก้แค้นสารสิ่งใดไม่ได้เลย

(ก่อนแสงฯ, 105)

- . . . จะปล่อยชีวิตให้เป็นผลิตผลแห่งการสูญเปล่าคือเน่าเหม็น ไร้ประโยชน์แก้แค้นสารนั้นช่างน่าคิดนัก

(คติฯ, 87)

- มักง่ายที่จะเหมาเอาว่าไร้ประโยชน์แก้แค้นสาร สูญเปล่าจริง ๆ

(คติฯ, 89)

- ดูเจ้าช่างกล้าหาญชาญชัยไม่ย่อท้อต่อความทุกข์โศกาดูรสิ่งใดเลย

(บันทึกฯ, 177)

- อันความสุดที่ทุกข์โศกาดูรนั้นเสมอกันทุกรูปนาม

(น้ำนมฯ, 110)

- น้ำนั้นละลายปนกับน้ำค้าง หยดหยาดระรินลงราวกับกระแสดูรทุกข์โศกาดูร

(ภูฯ, 107)

- อายุขัยของเทพเจ้า ทั้งเงาทุกข์โศกาดูรไว้บนเมฆขาวนวล

(ชมรมพยาชิ, 118)

- อันทุกข์โศกาดูรที่ล่วงแล้วนั้นประดุงฝันร้าย

(น้ำตาฯ, 111)

- ปางใดเรามีปีก ปางนั้นเราจะบินหนีไปสู่หล้าฟ้าอื่นจนความทุกข์ ทรมานตามไม่ถึง

(นกนางแอ่น, 53)

- สังเวชถ่านเถ้าธุลีจะจ่อมจมหายได้ทรายดิน
(น้ำตาฯ, 116)
- เราสมปรารถนาในสิ่งสินทรัพย์สมบัติพิเศษคือธรรมสันตฎฐี
(บัณฑิตฯ, 175)
- ส่วนด้านเหนือสุด ทั้งร่องรอยเรื่องราวของกระแสน้ำป่าเมื่อหน้า
น้ำหลาก
(บัณฑิตฯ, 173)

กลุ่มคำนาม 4 พยางค์ประเภท
ไม่ซ้ำและไม่สัมผัสหลายๆ คำเป็นคำที่ปรากฏใช้ในภาษาปกติ เช่น สกลจักรวาล
ทุกซ์โสภาคูร ฟากฟ้าฝั่งฝัน แมกไม้ยุงยาง จักจั่นเรไร บางคำปรากฏใช้ใน
งานร้อยแก้วนี้ซ้ำกันหลายแห่ง เช่น ทุกซ์โสภาคูร ใช้ 5 แห่ง ประโยชน์แก่น
สารหรือแก่นสารประโยชน์ ใช้ 7 แห่ง สกลจักรวาล ใช้ 15 แห่ง

คำซ้อน 4 พยางค์ประเภทนี้ แม้
จะไม่มีเสียงสัมผัสกลางคำ ซึ่งเอื้อต่อการทอดเสียงให้ไพเราะเหมือนคำซ้อน
4 พยางค์ประเภทสัมผัสกลางคำ แต่น่าสังเกตว่าคำซ้อนบางคำมีสัมผัสอักษร
เฉพาะคำคู่หน้าบ้าง เช่น แท่นทิพย์บรรจถรณ์ ถ่านเถ้าธุลี ทิวเทือกภูผา ทั้ง
สองคู่บ้าง เช่น แมกไม้ยุงยาง จักจั่นเรไร วังวนเหวห้วย และบางคำมี
เสียงพยัญชนะเสียงเดียวกันทั้ง 4 พยางค์ เช่น ฟากฟ้าฝั่งฝัน มีเสียง /ฟ/
ทั้ง 4 พยางค์ ร่องรอยเรื่องราว มีเสียง /ร/ ทั้ง 4 พยางค์ นอกจากนี้
จะเห็นได้ว่า อังคารเลือกใช้คำที่เป็นวงศ์ของกวีนิพนธ์ เช่น บรรจถรณ์
ในคำ "แท่นทิพย์บรรจถรณ์" ชุนไศล ในคำ "เทือกชุนไศล" โสภาคูร ในคำ
"ทุกซ์โสภาคูร" คำซ้อน 4 พยางค์ประเภทนี้จึงช่วยเสริมให้งานร้อยแก้วของ
อังคารมีลีลาอันตระการทั้งในแง่ของเสียงและความหมายด้วย

กลุ่มคำนาม 4 พยางค์ประเภทนี้
ยังมีข้อน่าสนใจอีกคือ ส่วนหนึ่งเป็นคำที่หมายถึงธรรมชาติ ได้แก่ สกลจักรวาล
เทือกชุนภูผา ทิวเทือกชุนเขา เทือกชุนไศล วังวนเหวห้วย ถักเถื่อนป่าพงไพร
แมกไม้ยุงยาง วานป่าเห็ดรา และจักจั่นเรไร และอีกส่วนหนึ่งเป็นคำที่หมาย
ถึงคุณค่า ได้แก่ ประโยชน์แก่นสาร หรือ แก่นสารประโยชน์ ซึ่งมักใช้ในบริบท
ที่กล่าวถึงธรรมชาติว่า ธรรมชาติมีประโยชน์ มีแก่นสารหรือมีคุณค่าต่อมนุษย์
และมนุษย์พึงได้ตระหนักและรู้จักเรียนรู้จากธรรมชาติบ้าง นอกจากนี้เมื่อ
อังคารกล่าวถึงธรรมชาติแม้ในลักษณะของการแจ้งให้ทราบ เขายังสรรคำ
ซ้อน 4 พยางค์ประเภทนี้มาใช้ เช่นกล่าวว่า "ในสมมุติบ้านแก้วสวนขวัญอันมี

นานาสมาชิกพฤษาลตามาลย์มากมาย" บ้านแก้วสวนขวัญ ความหมายอยู่ที่คำว่า "บ้าน" และ "สวน" ส่วน "แก้ว" กับ "ขวัญ" มักใช้เป็นคำขยายคู่กัน สื่อนัยของความมีค่า น่าทะนุถนอมทั้งสองคำ คำซ้อน 4 พยางค์คำนี้จึงสื่อความหมายลึกซึ้ง คือหาใช่หมายถึงเพียงอาณาบริเวณบ้านที่เต็มไปด้วยต้นไม้ใหญ่น้อยเท่านั้น หากยังกินความถึงอาณาบริเวณบ้านที่เปี่ยมด้วยคุณค่าพิเศษเพราะเป็นบ้านที่อุดมด้วย "พฤษาลตามาลย์" อันเป็นสิ่งที่อังคารแลเห็นค่าลึกล้ำ หรือเมื่อกล่าวว่า กวีเอนกายลงนอนบนหาดทรายขาวนวล ก็ให้รู้สึกว้า หาดทรายนั้นประหนึ่ง "แท่นทิพย์บรรจถรณ์" ซึ่งชวนให้นึกถึงที่นอนอ่อนนุ่มและมีค่าสำหรับผู้มีศักดิ์ มีเกียรติควรยกย่องเทิดทูนเช่นเทวดา กษัตริย์ใช้เท่านั้น การใช้กลุ่มคำนาม 4 พยางค์เหล่านี้จึงชี้ให้เห็นว่า อังคารเน้นเรื่องความงามของธรรมชาติและคุณค่าของธรรมชาติ ซึ่งตรงกับแก่นเรื่องที่อังคารนำเสนอในงานร้อยแก้วของตน

2) คำกริยา

- ถึงแม้ไม่มีใครในใต้หล้าตระหนักประจักษ์ชัดเจนไปว่า ดวงตะวันทำงานอันใด . . .

(ก่อนแสงฯ, 105)

- เป็นความจริงแท้ แต่ใครๆ ในโลกไม่ตระหนักประจักษ์แจ้ง ยังเคลือบแคลงสงสัย เรียกชื่อใหม่ว่าความฝัน

(นิมิตฯ, 4)

- รุกขเทพเจ้าป่าผู้เป็นใหญ่ซึ่งสิงสถิตอยู่ในวิมานมิ่งไม้อันเลอเลิศ ด้วยสภาวะทิพย์นั้นแลเห็นรูแจ้งสิ้นด้วยกำลังญาณพิเศษ

(น้ำนมฯ, 112)

- . . . สามารถกลั่นเป็นไอสถทิพย์บำรุงวิญญาณให้ปิติขึ้นบานสู่แก่นสารอันลึกซึ้ง

(บันทึกฯ, 173)

- บางครั้งการร้องไห้ก็แสดงถึงความปิติยินดีด้วย เพราะเหตุว่าน้ำค้างปิตินดีที่ได้เคารบดวงตะวัน

(หยาดน้ำค้างฯ, 57)

- น้ำค้างก็เสมอจะปิตินดีสดชื่นอยู่อย่างน้ำตาของบุปผชนซึ่งปิตินดีคลอเข้าตาอยู่อย่างกับจะถ่ายทอดความปิตินดีนั้นลงเป็นสายธารแห่งความสุข

- ปิตินดีในสิ่งใดเล่าลูกเอช
ปิตินดีที่โลกนี้เริ่มมีดวงตะวันอันรุ่งเรืองยิ่ง
 (หยาดน้ำค้างฯ, 63)
- จะได้ลากแอกเกวียนแห่งชีวิตนั้นไปด้วยความปิตินดีอย่างมีแววตา
 (หยาดน้ำค้างฯ, 69)
 - (วิญญาณมนุษย์) ช่วยกันแปลรหัสลับออกเป็นภาษากลางได้ ต่างตื่น
 ตื่นปิตินดีกันอย่างใหญ่หลวง
 (ปริศนาฯ, 13)
 - สวะๆ ทั้งหลายจะรีนเริงบันเทิงกันมาก
 (ชมรมสวะฯ, 138)
 - ออกเบาหวิว หิวโหยอ่อนใจ จนหลงไหลเนื้อเจ้อ
 (นกนางแอ่น, 53)
 - แล้วให้ญาทำใจให้สบาย ลืมวิตกกังวลจนสิ้นเชิง
 (ญา, 104)
 - . . . กลายเป็นกึ่งนักโทษกึ่งคนขี้ขลาดตาขาว
 (ก่อนแสงฯ, 109)
 - แต่ดวงตะวันปราศจากความโศกเศร้าปวดร้าว แม้แต่สักซูลี
 (ก่อนแสงฯ, 104)
 - อนิจจา น่าสงสาร คงโศกเศร้าปวดร้าวใจอยู่นักหนา
 (ดวงใจฯ, 21)
 - ถึงจะไร้ร่างคนเข้าใจไยดี ก็มีมือถอยน้อยเนื้อต่ำใจ
 (ดวงใจฯ, 21)
 - . . . ด้วยบนผิวน้ำนั้นกลับไหลเอื่อยๆ ดูสงบนิ่ง ประหนึ่งจริยา
 ของนักพรตผู้กล้าขลัง ดูหยาบๆ ตั้งเงืองหงอยเชื่องซึมไป
 (บันทึกฯ, 176)
 - กรวดทรายหนึ่งทอดเงาทาบกอหน้ากระจริดเมื่อกลางวันมันเคย
 ชูช่อเล็กๆ อาบสีม่วงละออละออรับแสงของตะวันอันร้อนแรงจนหงอย
เหงาซบเซาไปในกลางเที่ยง
 (บันทึกฯ, 176)
 - ประหนึ่งเกิดมาตั้งอุตนิษอันสามัญตาษดั้นดั้นๆ ทัวไป
 (คติฯ, 87)

- มนุษย์ใดที่รู้จักซึ่งถึงคุณค่าทางใจก็ร่ำรวยมั่งคั่งเป็นมหาเศรษฐีในทันทีทันใด

(หยาดน้ำค้างฯ, 63)

- ลมระรวยรินหอมหวานาบุหงาลตามาลัยเป็นกลิ่นของดอยดงพงชฎประหลาดลิ้นลิ้นชวนละเมอเพื่อฝัน

(บันทึก 1, 78)

- บ้างก็ชู้ช่อสะพรั่งพราว ทั้งใกล้ไกลกลมกลืนปริมาณ ขับช้อนลิ้นลิ้น

(บันทึก 1, 78)

- เพียงแต่ว่าหน้าที่การงานของดวงตะวันนั้นลิ้นลิ้นอยู่กลางห้วงมหรรรณพแห่งสังสารวัฏฏ อันมีมิติลิ้นลิ้นลิ้น

(ก่อนแสงฯ, 104)

- หรือชะรอยเจ้าจะมีน้ำใจซ่อนเร้นอยู่อย่างลิ้นลิ้นลิ้น

(ญา, 105)

- แต่ภาษานั้นลิ้นลิ้นลิ้นจนเกินหูสามัญมุษย์จะล่วงรู้ถึง

(ญา, 105)

- ผู้สร้างสรรค์ทิวาและราตรี ซึ่งมีเสนาลิ้นลิ้นลิ้นตั้งอยู่ในมิติของวิญญาน

(หยาดน้ำค้างฯ, 51)

- จึงมีจิตรวจิตรประดุจดวงแก้ววิเศษแจ้งเหตุให้เข้าใจมิติลิ้นลิ้นลิ้นซึ่งถึงคุณค่าฟ้าดิน

(หยาดน้ำค้างฯ, 54)

- บัดวูปไหว นลิ่งรังสีทินย์ ไกลลิ่วลิ้นลิ้นเริ่มระยับแสงเงินพะพราววาวแสงทินย์พะแพ้ว

(หยาดน้ำค้างฯ, 51)

- แว่วยินเสียงจากโลกเก่าๆ อันอ้างอ้างวังเวงนั้น อนิจจา

(น้ำตาฯ, 111)

- สว่างกลางแหล่งหล้าอันเหน็บหนาวอ้างอ้างวังเวงไร้สรณชีวิตมาหลายล้านปี

(น้ำตาฯ, 114)

- สายน้ำตาไหลลงบนสายน้ำค้างกลางดึกคืน ทำให้พื้นพระธรณีเยะเยือกเย็น เหน็บหนาวเปล่าเปลี่ยว อ้างอ้างวังเวง

(น้ำตาฯ, 116)

- ขณะนี้พิภพไร้สิ้นซึ่งมนุษย์ชาติ ว้างเปล่าอ้างอ้างวังเวง
(ปริศนาฯ, 10)
- จนกาลละเหี่ยวอ่อนสลายปนเป็นอนันตกาล เจียบสงบวังเวงกระทั่ง
ได้ยินเสียงสนทนาของเทพเจ้า
(ความฝันฯ, 71)
- ยามนี้ยะเยือกหนาววิเวกวังเวง เว้งเทือกผาป่าชุก
(กาลจักร, 36)
- กับปป์กัลป์นี้ หลายดวงดาวไร้สรรพสิ่งมีชีวิตรกร้างว่างเปล่า เหลือ
แต่เงาก่อนหินดินทราย ทอดยาวไปในความวิเวกวังเวง
(เสียงของวิญญาณ, 76)
- ราวรับพรจากแสงอุษาโยคอันระยับด้วยรังสีทองคำและเงินยวง
ในห้วงสรวงสวรรค์อันวิเวกวังเวงทึบย์ ลึบฝ้านั้น
(หยาดน้ำค้างฯ, 50)
- อากาศสงบยะเยือกเย็นลงจนวิเวกวังเวง
(ญา, 107)
- กระทั่งเข้าเขตสุสานหุบผาร้างกลางดวงจันทร์อันวิเวกวังเวง
(ชมรมนยาธิ, 118)
- มืดมืดเสมอสนชยา . . . จนแว่วเสียงความวิเวกวังเวงนั้นมา
สนทนาด้วย
(ดวงใจฯ, 18)
- แจ่มจันทร์เจ้าฉายแสงทอหน้าผาอาบสีเงินยวงอย่างวิเวกวังเวง
จากปากฟ้าพุ่ม
(น้านมฯ, 107)
- ลูกหญิงลูกชายทั้งสองชีวิตได้รับประทานหวานเย็นชื่นใจ
(คติฯ, 86)
- สัตว์ทาสต่ำได้ห้วงเหวเปลวไฟ ละเมอดันรนบินบ้ำหลังขึ้นไปถึง
อวกาศอิสระเสรี
(ความฝันฯ, 71)
- นางตัดสินใจกัดขาตัวเองจนเข้าขาด อิสระเสรีหนีไปได้แต่เจ็บ
ปวดแสนสาหัส
(น้านมฯ, 109)
- จุดหมายสูงสุด ช่างอิสระเสรีในความไม่ยึดถือ
(นิมิตฯ, 4)

- เชอเป็นเช่นลมหรือ คืออิสระเสรีที่สุดแล้ว
ฉันไม่ได้เป็นเช่นลมเลย แต่มีอิสระเสรีกว่าที่ลมจะมีได้
จะมีใครอิสระเสรีที่ยิ่งไปกว่าลม

(ดวงใจฯ, 19)

- ถึงจะพูดให้ภาษาว่าเป็นน้ำมหาสมุทรไหลไปจบเวียงวรรณคดีที่มีทั่ว
สุริยจักรวาลก็ดี ยังน้อยกว่าอิสระเสรีที่มีในมหาอาณาจักรแห่งลม

- โข่เอ๋ย ลมนั่นหรืออิสระเสรีที่แท้จริง

- ถึงแม้ว่าลมจะมีอิสระเสรีจะพัดเที่ยวในจักรวาลอันไพศาล ซึ่งขอบ
เขตสุดที่มโนคติจะติดตามไปได้ก็ดี ก็หามีอิสระเสรีที่แท้จริงไม่

- ลมมีอิสระเสรีก็แต่ที่ในความเป็นกลางเฉยๆ ไม่ยินดียินร้าย

(ดวงใจฯ, 20)

- ไม่ตกเป็นทาสหน้าติดดินไปจนสิ้นที่วัด คิดอะไรคิดได้ด้วยอิสระเสรี
(หยาดน้ำค้างฯ, 65)

- โฉนลมมิได้คัดความยั่วแยมยินดี อันมีสิ่งร้ายเรื่องเหตุกรรมมาถึงฉันบ้าง

(ดวงใจฯ, 21)

- เราเป็นมนุษย์มหัศจรรย์มาจากเมืองอันวิจิตรตระการได้พิภพ

(ปริศนาฯ, 8)

- แล้ววงทองทิพย์ค่อยๆ คล้อยเคลื่อนเลื่อนลงเหนือขอบฟ้ากระจาย
รังสีแจ่มจ้าประภัสสร

(บันทึกฯ, 172)

- ถ้าปราศจากมโนคติทัศนะอันยิ่งใหญ่ไพศาลและดวงใจอันผ่องแผ้ว
บริสุทธิ์

(ดวงใจฯ, 21)

- แหงนชมฟ้าดาราจักรอีกโชกโชก ทางข้างเฝือก ผุดผ่องใสสกา
ยะเยือกเย็นหนาวนภาภาค

(หยาดน้ำค้างฯ, 50)

- น้ำในนาจึงเจิ่งเว้งร้างก็สะท้อนเงาขยับเมฆลงไว้ละม้ายคั่นฉ่อง
แก้ววาววาวรั้งพราวด้วยระลอกคลื่นน้อยๆ

(ก่อนแสงฯ, 101)

- พระพายโชยโปรยประทีนสุดันธรส เรณูवलของมवलบุปผชาติสะอาด
หอมหวานโอยทานฝากพระพายให้พัดไป

(หยาดน้ำค้างฯ, 50)

- เพียรพยายามเข้าสู่เอกภาพแห่งความรอบรู้อันถูกต้องเที่ยงธรรม
(ก่อนแสงฯ, 108)
- . . . ต้องมีแววตาที่เหนือเมฆ จึงจะมองเห็นได้ชัดเจนแจ่มแจ้งยิ่ง
(ก่อนแสงฯ, 105)
- ความอิสระนี้จะมีได้ก็ต้องใช้ความกล้าหาญเด็ดเดี่ยวพอสมควร
(ก่อนแสงฯ, 110)
- เรามีสิ่งวิเศษนั้นคือปัญญาญาณอันกล้าหาญเกรียงไกร
(บันทึกฯ, 175)
- อะไรก็ได้ให้ออกอากาศไปเถอะเป็นของเลอเลิศวิเศษหมด
(ชมรมสวฯ, 139)
- เพื่อเตือนสติปัญญาหลากหลายไม่ให้คลั่งไคล้งั้งอยู่แต่ในภวังค์
แห่งการหลับสนิทหนึ่งประหนึ่งวิสัญญี
(กะลาฯ, 77)
- หนักครรภ์ของมารดาที่สู้อุตสาห์อุ้มท้องมาโดยมิรู้ว่าเป็นสัตว์นรกชุม
ต่ำที่สุดทรมานถ่อยอำมหิต . . .
(คติฯ, 89)
- ทุด สกุลไพร่เลวทราม มิรู้จักที่ควรไม่ควร
(ตุลาการ, 63)
- เจ้าอาวาสและพระบางองค์ด่าว่าเราเลวทรามโหดร้ายมาก
(สุนัขเฒ่า, 46)
- ท่านยังเผด็จการบ้าคลั่งอำนาจให้สรรพสัตว์ตกลงเป็นทาสชนิดเลว
ทรามต่ำช้ากว่าข้าที่ถ่อยสกุล
(วาระฯ, 48)
- ถ้าเพื่อโลกหลงมัวเมาทรัพย์สินอันญูณณทั้งปวง
(น้ำตาฯ, 114)
- ถึงเจ้าจะดูหมิ่นว่าดวงดาวสู้อาสางามไม่ได้ ก็จำเพาะแต่ฤดูกาล
แห่งความมัวเมาหลงผิดไป
(กลางความเป็นไป, 67)
- เวลาอันแสนบรมสุข มักประมาทหลงเหลือจนลืมหน้าที่ทอง
(นิมิตฯ, 4)
- ในรอบร้อยปีแห่งอายุขัยนั้นๆ บางทีก็ยังไม่ทันคิดในทางสร้างสรรค์
ผลงานอะไร ชีวิตก็วอดวายแหลกสลายเสียแล้ว
(ก่อนแสงฯ, 107)

- แวตาวาวราวเร้าร้อนด้วยเปลวไฟอันปรารถนามาไหม้หัวใจตัวเองให้วอดวายดับสลาย
(น้านมฯ, 108)
- ทั้งวัยชราเป็นเวลาสนชยาแห่งชีวิตกำลังจะปิดม่านอวสานคือสลายลาลับเสมือนหยดน้ำค้างแตกสลายลับหายไป
(หยาดน้ำค้างฯ, 61)
- ดูเถื่อนั้น ดอกกะทกรกที่พ้อซี้ให้ลูกดูอยู่เมื่อเช้าตรู่ ครู่ก่อนนั้นก็พลันเหี่ยวแห้งโรยราจนหมดแล้ว
(ก่อนแสงฯ, 113)
- วาระอนาคตลูกก็จะงอกงามผลิดอกออกผลต่อเนื่องกันไป ประดุจกำกังก้าเกวียนหมุนเวียนวนวง
(ก่อนแสงฯ, 113)
- ใจเย็นๆ คุยกันก่อนอย่าเพ่อวิตกวิจารณ์ให้มากมายเลย
(วาระฯ, 40).
- เจ้าหล่อนทั้งหมดล้วนมีรสนิยมนสูง เจตนาซี้แว่สิ่งแขกเจ๊กให้ซื้อสินค้า นานาชนิดสวยสดงดงาม มาเพื่อวิจัยวิจารณ์ทางสุนทรีย์
(ชมรมสวะฯ, 139)
- พอที่จะวิจัยวิจารณ์รู้แก่นสารคุณค่าแห่งฟ้าดิน
(บันทึกฯ, 175)
- เมื่อมานิพนิจพิจารณาถึงคุณค่าแท้ของชวากหนามก็จะเห็นว่าเต็มไปด้วยอุดมคติ
(คติฯ, 89)
- ทุกครั้งที่นิพนิจพิจารณาธรรมชาติในสกลจักรวาลเรารู้สึกแปลกประหลาด ตื่นเต้นมหัศจรรย์
(ก่อนแสงฯ, 82)
- แต่ถ้าทำนนิพนิจพิจารณาไม่ธรรมดาสามัญจนเกินไป ท่านจะได้เห็นรูปโฉมโนมพรรณ . . .
(ดวงใจฯ, 24)
- เวลาส่วนใหญ่ของนักปราชญ์นั้นจะเข้าไปในทางเป็นประโยชน์ต่อการศึกษาแล้วเรียน คือตั้งหน้าตั้งตาศึกษาแล้วเรียนตลอดชีวิต
(ก่อนแสงฯ, 108)

- . . . ทั้งจะต้องบากบันศึกษาเล่าเรียน พยายามเพื่อความถูกต้องอันแท้จริง

(ก่อนแสงฯ, 108)

- รักต้นไม้ไม่ทำลายกลับทำนุบำรุงพันธุ์ให้วิเศษยิ่งๆ ขึ้นไป

(ชมรมสวฯ, 140)

- เหตุเพราะก้อนเมฆนั้นรีบด่วนสมควรไปด้วยกิริยาที่จะตกลงไปเป็นชาตุน้ำหล่อเลี้ยงโลกโอบอุ้มห่อหุ้มโลกให้คงอยู่ซึ่งสันติสุขเสมอไป

(ก่อนแสงฯ, 106)

- ควรเกื้อกูลสงเคราะห์โลกให้ถึงอารยะวิไลซ์เร็วๆ

(ชมรมสวฯ, 141)

- พระแม่ธรณีผู้เปี่ยมไปด้วยธาตุแห่งความเมตตากรุณานั้นเอื้อเพื่อนุ่มพิทักษ์อนุชนอมมิให้แห้งแล้ง

(ชมรมสวฯ, 141)

- ทำให้หมดเปลือกกิเลสสารของสรรพสัตว์ที่พระผู้เป็นไปจะต้องแจกจ่ายใช้สอยให้แก่สรรพสัตว์อื่นๆ . . .

(คติฯ, 89)

- เมื่อรวบรวมจำนวนมहिมาขึ้น ก็ยอมเอาออกจับจ่ายใช้สอยให้เกิดประโยชน์แก่กันสารแต่โลกได้

(หยาดน้ำค้างฯ, 61)

- ทั้งๆ ที่อยู่ในสภาวะล่องลอยเคลื่อนคล้อยอยู่แต่หมู่เมฆก็มีได้มีเวลาว่างดังกล่าวแล้ว . . .

(ก่อนแสงฯ, 106)

- กาลจักรก็เคลื่อนคล้อยโคจรไปนับหลากหลายวันเดือนปี

(น้านมฯ, 111)

- บรรยากาศสงบนิ่งซึกชวณมวลอนุภาคแห่งเรณูหอมบุหงาลดามาลย์อันอ่อนหวานนั้นล่องลอยตระหลบหอมลงตรงชอกหุบเหวลึก

(น้านมฯ, 107)

- ผงธุลีอันไม่รู้จักนามล่องลอยเร่ร่อนหาดวงวิญญาณ

(ความฝันฯ, 71)

- นกนางลุ่มตกใจหากู่กวักปีกบินหนีไปลงละเมาะไม้อื่นอันไกลลับตาคนตื่นตื่นชอกชอนหนีมนุษย์ภัยไม่กล้าไว้ใจเลย

(ก่อนแสงฯ, 102)

- (ปุຍเมฆ) เลื่อนลอยลึบลิวปลิว เป็นรูปแก้วแหวนเงินทองอัญมณี
(บันทึกฯ, 171)
- (อสุภชาก) พินิจจากตามเทพเจ้าว่า มีความผิดสิ่งใดจึงกลายเป็น
หินผาอยู่ชั่วนาตาปี จะได้ขอโทษกรรมต่อสกลจักรวาล
(เสียงของวิญญาณ, 76)
- แม้สัตว์ป่าโขลงช้างในไพรเถื่อน เพื่อนก็ไม่ตะโกนโพนทนา บ้าคลั่ง
ตั้งแตรรถยนต์
(นิมิตฯ, 3)
- แต่จุลินทรีย์และสัตว์เซลล์เดียว ยังร้องรำว่า เริงกินอยู่ด้วยลีลาอัน
กระฉิบ
(ความฝัน, 76)
- เสียงหมาป่าเห่าหอนโหยหวน อยู่ที่เงื้อมผาหนึ่งซึ่งสูงเสียดแสงดาว
(น้ำนมฯ, 108)
- เสียงสามหมาป่าเห่าหอนโหยหวน เรียกว่าแม่หมาป่า ในดวงเดือน
(น้ำนมฯ, 108)
- ถ้าสังคมชยะปฏิภูลรู้ว่าฉันมาจากทีวี จะกั้มรุมห้อมล้อม ฉันเป็น
นายิกามนตรี
(ชมรมสวะฯ, 140)
- (มะลิวัน) ขยายประทีนกลิ่นเสาวคันธเป็องฝิ่งขจรขจาย
(บันทึกฯ, 172)
- บ้างก็กลมมนรียวจากแรงปะทะของน้ำนับจำนวนล้านปี ประติษฐ์
ประดับ ไร่จนเกินเลขสมบัติในโลกมนุษย์
(บันทึก 1, 79)
- สุขุขาสสาวะประติษฐ์ประดับ เสียวจิตรนิสตาร
(ชมรมสวะฯ, 140)
- ใครมีอำนาจก็หลงเหลือ ข่มเหงรังแกผู้น้อย นิยมกันเป็นประเพณี
(ราคาฯ, 58)
- เจ้าก็เป็นชยะปฏิภูลกองเดียวกัน . . . ไม่ควรจะมา เหยาะเหยีย
ถากถางกัน
(กะลาฯ, 82)

- แล้วก็มิใช่ปูนส่วนน้อยเท่านั้นที่ฉ้อราษฎ์บังหลวง
ถ้าปูนฉ้อราษฎ์บังหลวงกันดาษดื่น . . . ปูนจะเอาสัญลักษณ์
ปลิงหรือตัวดูดเลือดหรือไ้ยุงร้ายใส่กลางวงชาติทีเดียว
(ปอดไทยแลนฯ, 94)
- นี่กระมังที่เป็นเชื้อ ไข่มนุษยชาติติดำบรรพ์ที่มันทำลายล้างโลก
วินาศฉิบหายสิ้น
(น้ำตาฯ, 115)
- เกิดมหากภัยอลเวงนำมาถึงความวินาศฉิบหายอันใหญ่หลวงดังกล่าวแล้ว
(น้ำตาฯ, 115)
- มนุษย์มีทศวรรษได้ไหว เรดาร์บนศีรษะฉายแสงภาพโลกใหม่วินาศ
ฉิบหายให้เห็น
(ปริศนาฯ, 11)
- สุริยะจักรวาลวินาศสลายแตกดับเป็นภัสสมฐลี
(เสียงของวิญญาณ, 77)
- มรณะ ได้แก่การต้องสลายสูญสิ้นชีวิต
(ก่อนแสงฯ, 112)
- อนิจจา ตะวันเปล่งปลั่งยังลับฟ้า ประสาอะไรกับชีวิตกระจิริดใน
ใต้หล้าจะไม่อ้อลาลับหาย
(ก่อนแสงฯ, 102)

กลุ่มคำกริยา 4 พยางค์ประเภท
ไม่ซ้ำและไม่สัมผัสมีคำที่ใช้ในภาษาปกติหลายคำเช่นกัน ได้แก่ ปิติยินดี วิตก
กังวล ชี้ขาดตาขาว น้อยเนื้อต่ำใจ อ้างว่างวังเวง เจ็บสงบวังเวง วิเวก
วังเวง ผ่องแผ้วบริสุทธิ์ ถูกต้องเที่ยงธรรม พิสูจน์พิจารณา ศึกษาเล่าเรียน
แจกจ่ายใช้สอย วินาศฉิบหาย ฉ้อราษฎ์บังหลวง และมีบางคำที่ใช้ก็มาก
เช่น วิเวกวังเวง ใช้ 7 แห่ง ปิติยินดี ใช้ 9 แห่ง อิสระเสรี ใช้ 11 แห่ง

สิ่งที่น่าสนใจเกี่ยวกับการใช้กลุ่ม

คำกริยาประเภทนี้คือ การใช้คำอย่างเป็นหมวดเป็นหมู่ ซึ่งสามารถแบ่งออก
เป็นกลุ่มคำกริยาเกี่ยวข้องกับธรรมชาติ และกลุ่มคำกริยาเกี่ยวข้องกับมนุษย์
อีกกลุ่มหนึ่ง เช่นเดียวกับกลุ่มคำกริยา 4 พยางค์ประเภทมีสัมผัสกลางคำ
ข้างต้น

อังคารพรรณนาภาพธรรมชาติ

โดยใช้คำกริยาแสดงสภาพของธรรมชาติ ที่สื่อนัยของความสดใส บรรเจิด

และดั่งาม เช่น

- วังทองทิพย์ค้อยๆ เคลื่อนคล้อยเลื่อนลงเหนือขอบฟ้ากระจายรังสี
แจ่มจ้าประภัสสร
- แหงนชมฟ้าดาราจักรอักโขภินิ ฌ ทางช้างเผือกผุดผ่องใสสกา
- น้ำในนาจิ่งเจิ่งเว้งว่างก็สะท้อนเงาหยบเมฆลงไว้ละม้ายคั่นช่อง
แก้วแวววาวพรังพราว
- พระนายไชยไพบรยประทีนสุดันทรส เรณูนวลของมวลบุปชาติสะอาด
หอมหวาน

ตลอดจนถึงคำกริยาแสดงสภาพของธรรมชาติที่สื่อถึงความลึกลับซับซ้อนและ
สงบวิ้งเวง เช่น

- ลมระรวยรินหอมานานาบุหงาลตามาลัย เป็นกลิ่นของดอยดงพงชฎ
ประหลาดลึกลับ
- บ้างก็ชูช่อสะพรั่งพราว ทั้งใกล้ไกลกลมกลืนบริมาตรซับซ้อนลึกซึ้ง
- ผู้สร้างสรรค์ทิวาและราตรี ซึ่งมีเสน่ห์ลึกลับลึกซึ้งตรึงอยู่ในมิติของ
วิญญาน
- สายน้ำตาไหลลงปนสายน้ำค้างกลางดึกคืน ทำให้นั้นพระธรณี
ยะเยือกเย็นเหน็บหนาวเปล่าเปลี่ยวอ้างว้างวิ้งเวง
- ยามนี้ยะเยือกหนาววิเวกวังเวง เว้งเทือกผาป่าชฎ
- รวรับพรจากแสงอุษาโยคอันระยับด้วยรังสีทองคำและเงินยวง
ในห้วงสวรรคอันวิเวกวังเวงทิพย์ ลิบฟ้านั้น
- อากาศสงบยะเยือกเย็นลงจนวิเวกวังเวง
- แจ่มจันทร์เจ้าฉายแสงทอหน้าผาอาบสีเงินยวงอย่างวิเวกวังเวง
จากฟากฟ้าพูน

และเมื่อธรรมชาติแสดงอาการก็แสดงด้วยคำกริยาที่สื่อถึงความอ่อนโยน
ละมุนละไม เช่น

- เหตุเพราะก้อนเมฆนั้นรีบด่วนสมควร ไปด้วยกิริยาที่จะตกลงไป เป็น
ธาตุน้ำหล่อเลี้ยงโลก โอบอุ้มหล่อหลอมโลกให้คงอยู่ซึ่งสันติสุขเสมอไป

- พระแม่ธรณีผู้เปี่ยมไปด้วยธาตุแห่งความเมตตากรุณานั้น เอื้อ เพื่อ พุ่มพริก ทะนุถนอมมิให้แห้งแล้ง
- บรรยากาศสงบนิ่งซักชวนมวลอนุภาคแห่งเรณูหอมบุหงาลตามาลัยอันอ่อนหวานนั้น ลอยล่อง ตระหลบ หอม ลง ตรง ชอก หุบ เหว ลึก
- (มะลิวัน) ขยายประทีนกลิ่นเสาวคันธ์ เนื่อง เนื่อง จร ช าย

โอบอุ้ม ห่อหุ้ม ประกอบด้วยคำว่า โอบอุ้ม กับ ห่อหุ้ม โอบอุ้ม แฝงความหมายของการทรงกอดอย่างทะนุถนอมและช่วยเหลือเจือจานอย่างเมตตา ห่อหุ้ม แฝงความหมายของความมิดชิดสนิทแนบ ดังนั้น คำซ้อน 4 พยางค์คำนี้จึงช่วยสื่อความให้เห็นว่า มวลชาตุน้ำนี้ได้แผ่กระจายจนอ้อมอบทั่วชั้นบรรยากาศของโลก และความเป็นเจ้าของชาตุน้ำนี้ก็ได้อื้อให้โลกอยู่อย่างสันติสุข เอื้อเพื่อพุ่มพริก ก็เช่นกัน แสดงให้เห็นความเมตตากรุณาของພັນธรณีสี่ที่มีต่อชีวิตพืชพันธุ์ต่างๆ เพราะนอกจากจะ "เอื้อเพื่อ" คือเอื้อแผ่หัวใจอันดีงามแล้ว ยังทำหน้าที่ "พุ่มพริก" คือตั้งใจถนอมเลี้ยงดูชีวิตหนึ่งให้เติบโตดูแม่เลี้ยงลูกให้เติบโตใหญ่ด้วยสายใยแห่งความรักอาทร ส่วน ลอยล่องตระหลบ และ เนื่องเนื่องจรชาย ช่วยสื่อให้ผู้อ่านสัมผัสถึงกลิ่นหอมของมวลดอกไม้ที่แผ่ชานอบอวลไปทั่วบรรยากาศ

จะเห็นได้ว่า อังคารเพ่งมองธรรมชาติด้วยผัสสะอันประณีตละเอียดอ่อนจนสัมผัสได้ถึงความงดงามและความอ่อนโยนของธรรมชาติอย่างลึกซึ้ง

เมื่อธรรมชาติมีความงดงามและความอ่อนโยนเช่นนี้แล้ว อังคารจึงกล่าววามนุษย์ควรจะได้เพ่งนิจไตร่ตรองและศึกษาแสวงหาความรู้จากธรรมชาติ ดังปรากฏกลุ่มคำกริยาแสดงอาการหลายคำที่หมายถึงการไตร่ตรอง ศึกษา ได้แก่ วิจัยวิจารณ์ นิจพิจารณา ศึกษาเล่าเรียน ในประโยคต่อไปนี้

- พอที่จะ วิจัยวิจารณ์ รู้แก่นสารคุณค่าแห่งน้ำดิน
- เมื่อมา นิจพิจารณา ถึงคุณค่าแท้ของชวากหนามก็จะเห็นว่าเต็มไปด้วยอุดมคติ
- ทุกครั้งที่ นิจพิจารณา ธรรมชาติในสกลจักรวาล เรารู้สึกแปลกประหลาด ตื่นเต้นมหัศจรรย์
- เวลาส่วนใหญ่ของนักปราชญ์นั้นจะเข้าไปในทางประโยชน์ต่อการ ศึกษาเล่าเรียน คือตั้งหน้าตั้งตา ศึกษาเล่าเรียน ตลอดชีวิต . . . ทั้ง

จะต้องบากบันศึกษาเล่าเรียน พยายามเพื่อความถูกต้องอันแท้จริง

กลุ่มคำกริยาเกี่ยวข้องกับมนุษย์
ยังปรากฏในบริบทที่กล่าวถึงความโง่เขลาของมนุษย์ และบริภาษมนุษย์อีกด้วย
เช่น

- ท่านยังเผด็จการบัคล้างอำนาจให้สรรพสัตว์ตกลงเป็นทาสชนิดเลวทรามต่ำช้ากว่าซั้ที่ที่ถ้อยสถล
- ถ้าเพื่อโลกหลงมัวเมาทรนซ์สินอัญญมณีนั้งปวง
- เวลาอันแสนบรมสุข มีกประมาณหลงเหลือจนลืมนาทีกอง
- ใครมีอำนาจก็หลงเหลือ ชมแห่งริงแก ผู้น้อย นิยมกันเป็นประเพณี
- เจ้าก็เป็นชยะปฏิกุลมุลกากองเดียวกัน . . . ไม่ควรจะมา เยาะเย้ยถากถางกัน
- แล้วก็มีผู้ป่วนส่วนน้อยเท่านั้นที่ฉ้อราษฎร์บังหลวง

จะเห็นได้ว่า อังคารใช้กลุ่มคำกริยา 4 พยางค์ประเภทนี้อย่างสม่ำเสมอและเป็นระบบเช่นเดียวกับคำซ้อน 4 พยางค์ประเภทมีสัมผัสกลางคำ

1.1.3 คำซ้อน 4 พยางค์ประเภทซ้ำเสียงสลับ

1) คำนาม

- เสมือนมีครูแก้วครูขวัญแบ่งปันคุณค่าวิชาคุณค่าเลิศให้เหล่ากุลบุตร กุลธิดาผู้เขาร่วมวัยเกิดปัญหาแจ่มใส

(หยาดน้ำค้างฯ, 55)

- บางคราวก็สนทนากับคุณค่าพิเศษของสิ่งนั้นๆ ทั้งได้อธิบายให้ลูก บ่าวลูกสาวฟังไว้

- กระทรวงยุคธรรมก็สร้างร้อยชั้นให้มันใหญ่โตกว่านี้อีก สมกับที่มนุษย์ปัจจุบันเป็นคนใหญ่คนโต โอหังจึงทำให้เล่าลือทั้งสี่ทิศ

(ชมรมสวะฯ, 143)

- แขกบ้านแขกเมือง นักท่องเที่ยววนาประเทศจะได้เล่าลือชมเชย

(ชมรมสวะฯ, 140)

- รื้อวัดวาอารามทิ้ง ทำสุขาอมตะให้เหมือนสุขาข้างวัดพระแก้ว จะได้ไว้ต้อนรับแขกบ้านแขกเมืองนานาชาติประเทศ
(ชมรมสวะฯ, 144)
- มีกอไผ่มากมาย . . . Чуล่ำสลับสล้าง ละม้ายปลายหอกปลายทวน ของทแก้วทหาญ
(บันทึก 1, 78)
- มีน้ำอบน้ำหอมร่ากลิ่นจรจายให้ฝรั่งรอบบริเวณทุ่งพระเมรุ
(ชมรมสวะฯ, 140)
- ในกลางทุ่งนาทุ่งหญ้าชานเมืองหลวง นร่างพราวไปด้วยหยาดเพชรรุ่ง
(หยาดน้ำค้างฯ, 54)
- ฟ้าจวนสว่าง แสงเงินแสงทอง เสี่ยงโปรดกนกหกร้องร่า เรียงอยู่แจ้วๆ
(ญา, 106)
- แสงเงินแสงทองสาดมาต้องละอองน้ำบนไผ่แมงมุมป่า
(บันทึก 1, 81)
- ไม่มีแสงเงินแสงทองเหมือนอุษาโยค ณ เวลาของทิวาอื่นๆ
(นิมิตฯ, 3)
- อุษาโยคใดจะยากจนคั่นแค้นไปบ้างคือหม่นหมองขาดแสงเงินแสงทอง
(นิมิตฯ, 3)
- นับตั้งแต่อุษาโยคก็เริ่มโปรยปรายเกล็ดแก้วเงินยวงระยับแสงเงิน
แสงทองมาให้แต่ใต้หล้า
(หยาดน้ำค้างฯ, 63)
- ไปทางไหนก็ล้วนแต่มีแนวคิดแง่ฝันในทางสร้างสรรค์ร่ำรวยอารมณ์
สะเทือนใจ
(หยาดน้ำค้างฯ, 55)
- ถึงโคตรตั้งเดิมจะเคยเป็นกะทิมั่นย่องถึงใจพระเดชพระคุณเต็มมุ่ง
กะทิแห่งนางสาวดาราก็ดี
(กะลาฯ, 81)

กลุ่มคำนาม 4 พยางค์ประเภท
ซ้ำเสียงสลับปรากฏใช้น้อยในงานร้อยแก้วของอังคาร เมื่อเทียบกับตัวอย่าง
ในเตภูมิกถาข้างต้น แต่น่าสังเกตว่า อังคารใช้คำที่คุ้นหูเจนตาผู้อ่านเช่น คน
ใหญ่คนโต แขกบ้านแขกเมือง แสงเงินแสงทอง พระเดชพระคุณ คำซ้อน 4
พยางค์ประเภทนี้ซ้ำเสียงพยางค์ที่ 1 กับพยางค์ที่ 3 ทำให้สามารถออกเสียง

อย่างมีจังหวะสมดุลกัน คำพยางค์ที่ 2 กับพยางค์ที่ 4 ก็มักเป็นคำที่ใช้คู่กัน เช่น ลูกบ่าวลูกสาว บ่าว มักใช้คู่กับ สาว คนใหญ่คนโต ใหญ่ มักใช้คู่กับ โต แสงเงินแสงทอง เงิน มักใช้คู่กับ ทอง เป็นต้น นับได้ว่า การใช้คำซ้อน 4 พยางค์ประเภทนี้ทำให้เกิดความสมดุลทั้งในแง่ของเสียงและความหมาย ซึ่งช่วยสร้างอลังการทางภาษาชั้นในงานร้อยแก้วของอังคาร เพราะหากอังคาร จะใช้เป็นคำเดี่ยว เช่น ครูแก้วครูขวัญ ใช้คำว่า "ครู" ในประโยค "เสมือนมีครูแบ่งปันคุณค่าวิชาคุณค่าเลิศให้เหล่ากุลบุตรกุลธิดาผู้เยาว์วัยเกิดปัญญาแจ่มใส" เนื้อความไม่เปลี่ยนแปลง แต่ไม่มีเสียงเสนาะไพเราะ และไม่เน้นย้ำความหมาย ซึ่งจะทำให้งานร้อยแก้วของอังคารขาดคุณลักษณะของร้อยแก้วโบราณ ซึ่งเน้นใช้ภาษาสละสลวยไพเราะ เหมาะจะเจาะด้วยเสียงและความหมายทันที

กลุ่มคำนาม 4 พยางค์กลุ่มนี้มีคำ

ที่หมายถึงธรรมชาติเช่นกัน คือ ท่งนาท่งหญ้า ซึ่งสื่อภาพอันกว้างใหญ่ไพศาลของท้องนา และ แสงเงินแสงทอง ซึ่งใช้ถึง 5 แห่งและสื่อภาพอันตระการอ่อนโยนของแสงพระอาทิตย์ยามรุ่งอรุณอย่างดี

2) คำกริยา

- ทำให้ญาต์ออกดีใจจนเกิดปีติเป็นแรงทรมณ์มีกำลังวังชาสดชื่นขึ้น
(ญา, 105)
- เห็นราต์ออกดีใจที่ได้เกิดมาในโลก
(น้ำตาฯ, 114)
- ฉะนั้นไม่ว่าจะดีออกดีใจหรือวิบโยคโศกเศร้า น้ำค้างก็อย่างหยาดน้ำตา
(หยาดน้ำค้างฯ, 57)
- เวลาร้องให้ทำไมคะ เสียอกเสียใจอะไรหรือคะพ่อ
(หยาดน้ำค้างฯ, 56)
- ถ้าเพื่อโลกหลงมัวเมาทรมณ์สินอันญุมณีทั้งปวง เปล่า เราไม่สนใจ
โยดี ดีออกดีใจอยู่ที่แต่ดวงชีวิตที่แสนรัก
(น้ำตาฯ, 114)
- ทั้งศิระษะของท่านก็ได้รับการอุปรงเป็นพิเศษ ตั้งอกตั้งใจปรุงตาม
เปอร์เซียโบราณ
(วาระฯ, 44)
- เสียงนั้นซ้ำๆ กันอยู่สี่ห้าครั้ง มองเห็นก็ตกอกตกใจ
(วาระฯ, 39)

- ที่มันทำกลมารยาเป็นลมก็เพื่อเรียกร้องความเห็นอกเห็นใจ
(ชมรมนยาธิ, 121)
- เห็นอกเห็นใจในมหันตภัยที่เกิดขึ้นแก่สรรพสัตว์ทั้งหลาย
(น้ำตาฯ, 116)
- แต่เจ้าก็ได้คิดน้อยอกน้อยใจ ดูกิริยาแจ่มใสร่าเริง
(บันทึกฯ, 177)
- นยาธิจากฝูงผู้ยิ่งใหญ่ชอบอกชอบใจ หัวเราะก๊ากก้อง
(วาระฯ, 37)
- . . . ตามด้วยห่อหมกปลากระพงขาว ต้มส้ม ช่างถูกอกถูกใจอะไร
เช่นนั้น
(ชมรมนยาธิ, 119)
- ญาให้รู้สึกเกรงอกเกรงใจเต็มที่
(ญา, 105)
- นางยังไม่วายนิศวาง กล่าวชอบอกชอบใจในพีชพันธุ์เหล่านั้นเป็นล้นพ้น
(ญา, 104)
- เสียงเปรี้ยวๆ ของผู้บริหารชานรับอย่างเอาอกเอาใจ
(คุณหญิงหอยฯ, 36)
- ขณะนั้น กากอาหารจัดวา ตรี โท เอก ต้องการเอาอกเอาใจ
กากอาหารผู้ยิ่งใหญ่
(ตุลาการ, 63)
- ระหว่างเมฆที่เว้งผ่านอากาศอันลึกลับลึกลับนั้นปลั่งละอองน้ำเงิน
บริสุทธิ์
(ก่อนแสงฯ, 114)
- เราต้องเอางานเอาการกันอย่างจริงๆ
(หิ่งห้อยฯ, 71)
- มิใช่ว่าดวงตะวันจะล่องลอยอ้อยอิ่งเรื่อยเฉื่อยเฉยไม่เอางานเอาการ
(ก่อนแสงฯ, 102)
- ไอ้ปักษีเอ๋ย เจ้านี่ช่างขยันขันแข็ง เอางานเอาการจริงจังต่อชีวิต
เหลือเกิน
(หยาดน้ำค้างฯ, 52)
- เวลานี้ร่างกายผ่ายผอมลงและเจ็บป่วยออกๆ แอดๆ อดมือกินมือ
(ญา, 104)

- เหมือนกินข้าวกินน้ำให้เกิดแรงกายฉันใด ใจเราดื่มรสสุนทรียเพื่อเกิดแรงใจฉันนั้น

(บันทึก 1, 82)

- บุหงาระเริงร้องทั้งลองไนก็ไซเสียงอยู่แจ้วๆ คือประโลมแล้วซึ่งดุริยสังคีตดีดสีแห่งโลกีย์ทั้งหลายให้ลุ่มตัวลุ่มตาย

(ก่อนแสงฯ, 118)

- เวลาส่วนใหญ่ของนักปราชญ์นั้นจะเข้าไปในทางเป็นประโยชน์ต่อการศึกษาเล่าเรียน คือตั้งหน้าตั้งตาศึกษาเล่าเรียนตลอดชีวิต

(ก่อนแสงฯ, 108)

- . . . จึงไม่ชวนชวายุรู้เห็นแสวงหา ก้มหน้าก้มตาบ้าตะเกียกตะกายโลกแสวงสิ่งมักงายสามัญกันทุกๆ ไป

(บันทึกฯ, 174)

- สุภาพสตรีจะได้ไม่เสียที่ที่ซื้อเสื้อหนาวแพงๆ จะได้ใส่ประกวดอวดมั่งอวดมี

(ชมรมสวะฯ, 141)

- ลมมีอิสระเสรีก็แต่ในความเป็นกลางเฉยๆ ไม่ยินดียินร้าย

(ดวงใจฯ, 20)

- ชื่อสัตย์ต่อหญิงจิตวาไปก่อนเถอะ รอวันหลังจะได้ดิบได้ดีเอง

(ชมรมพยาธิ, 119)

- เจ้ากะลาปัญญาอ่อนเอ๋ย ถึงโคตรตระกูลเดิมของท่านจะได้ดิบได้ดี . . .

(กะลาฯ, 82)

- อาจจะสับปลาคะเพียนที่ได้ดิบได้ดีไปแล้วก็ได้ใครจะไปล่วงรู้ถึง

(วาระฯ, 39)

- ปลาคะเพียนที่ได้ดิบได้ดีไปแล้วนั้น . . .

(วาระฯ, 39)

- ไม่เห็นจะได้ดิบได้ดีอะไร ท่านเข้าใจไหม

(วาระฯ, 40)

- ถ้าเช่นนั้นช้าน้อยก็ต้องไปอยู่ในวรสุขาหรือนระบังคนนั้นเอง ก็เท่านั้นเอง ไม่เห็นได้ดิบได้ดีอะไร

(วาระฯ, 42)

- จะมีสัตว์โลกที่ไหนได้ดิบได้ดีรวดเร็วก้นตาอย่างท่านบ้าง

(วาระฯ, 43)

- มีใครบ้างไหม ได้ดิบได้ดี รวดเร็ว เช่นนี้
(วาระฯ, 43)
- อาทิ ไ้ก้ก่าได้ทอง ณ กรุงนาราณสีที่ ได้ดิบได้ดี ไปแล้วนั้น
(วาระฯ, 43)
- เวลา เป็นใหญ่เป็นโต จึงได้มีส่วนช่วยทำให้สังคมเป็นน้ำเน่าเร็ว
ยิ่งๆ ขึ้นไป
(ปอดไทยแลนฯ, 91)
- . . . ควรเปรียบเทียบด้วยนิชร้ายเน่าเหม็นของอสรนิช ซึ่งใช้
ทำเชรุ่มไม่ได้ เป็นนิชเป็นภัย แก่โลกมนุษย์อย่างเดี๋ยวก่อน
(คติฯ, 89)
- หนักครรภ์ของมารดาที่ สู้อุตสาหุ้ ท้องมาโดยมิรู้ว่าเป็นสัตว์นรกชุม
ต่าที่สุด ทรามถ่อยอำมหิต เป็นนิชเป็นภัย ได้มาบังเกิดขึ้นในมนุษย์โลก
(คติฯ, 89) .
- หญิงชราเก็บไปขายที่ตลาดพอได้เงิน ซื้อข้าวซื้อกับกิน
(ญา, 106)
- มีกอไผ่ป่ามากมาย . . . ชูล้าสลับส้าง ละม้ายปลายดอกปลาย
ทวนของทแกลัวทหาญติกดำบรรพ์ช่มอยู่รอให้ร้องตะลุมเศอก เอาฤกษ์เอาชัย
(บันทึก 1, 78)
- สอนลูกสอนหลาน ให้ขยายทวีพันธุ์ แชกชิมกินเมืองเปรมปรีย์
(ชมรมพยาธิ, 122)
- กกไข่เลี้ยงลูกก็ตั้งใจทำจนลูกอ่อนปีกกล้าขาแข็ง บินร่วมแรงร่วมฝูง
(หยาดน้ำค้างฯ, 52)
- แล้วกลับหน้ามาจ้องมองแจ่มจันทร์ นลินแบ่งรับแบ่งสู้ อยู่เป็นสองใจ
(หยาดน้ำค้างฯ, 51)
- แต่บางครั้งเราอยากจะแปลความหมายอย่างอคติคือ แปลรวมๆ
รวบหัวรวบหาง
(วาระฯ, 44)
- ดีแต่ทำระเบิดประลัยไว้ล้างโลก แสนทุกข์แสนโศก เสียหนักหนา
(นิมิตฯ, 3)

กลุ่มคำกริยา 4 พยางค์ประเภท

ซ้ำเสียงสลับมีคำที่ใช้ทั่วไปในภาษาปกติหลายคำ เช่น ตีอกตีใจ เสียอกเสียใจ
ติดอกติดใจ ตังอกตั้งใจ ตกอกตกใจ เห็นอกเห็นใจ น้อยอกน้อยใจ ซอบอก

ชอบใจ ถูกอกถูกใจ เกรงอกเกรงใจ ชอบอกชอบใจ ซึ่งเป็นคำกริยาแสดง
ประสบการณ์เกี่ยวกับความรู้สึกทั้งสิ้น และเมื่อพิจารณาบริบทของคำเหล่านี้ก็
เห็นได้ว่า เป็นบริบทที่เกี่ยวข้องกับธรรมชาติเสียส่วนใหญ่ เช่น

- เห็นตราด็อกดีใจที่ได้เกิดมาในโลก
- ฉะนั้นไม่ว่าจะด็อกดีใจหรือวิโยคโศกเศร้า น้ำค้างก็อย่างหยาด
น้ำตา
- เวลาร้องไห้ทำไมคะ เสียอกเสียใจอะไรหรือคะพ่อ
- แต่เจ้า (ลูกตึกแตงตำข้าว) ก็ได้คิดน้อยอกน้อยใจ ดูกริยาแจ่มใส
รำเริง
- ญาให้รู้สึกเกรงอกเกรงใจ (เหล่า่นฤกษาลตามาลัย) เต็มที่
- นางยังไม่วายนิศวง กล่าวชอบอกชอบใจในพีชพันธุ์ เหล่านั้นเป็นล้นพ้น

ตัวอย่างเหล่านี้ช่วยชี้ให้เห็นว่า อังคารไหวสะท้านไปกับสิ่งธรรมชาติเหล่านี้
อย่างยิ่งยวด จนสามารถสัมผัสและรับรู้ที่ ธรรมชาติรู้สึก "ด็อกดีใจ" "น้อย
อกน้อยใจ" "เสียอกเสียใจ" ได้ และมนุษย์ผู้เปี่ยมความดี เช่นญา ก็รู้สึก
"เกรงอกเกรงใจ" และ "ชอบอกชอบใจ" พีชพันธุ์ คือรู้สึกต่อธรรมชาติอัน
มิตรผู้เปี่ยมไมตรีต่อกัน

นอกจากนี้ ยังปรากฏคำกริยา
แสดงอาการ เช่นเอางานเออาการ ตั้งหน้าตั้งตา ก้มหน้าก้มตา และคำกริยา
แสดงสภาพ เช่น อวดมั่งอวดมี ยินดียินร้าย ได้ดิบได้ดี เป็นนิชเป็นภัย เป็น
ตัน ซึ่งมีใช้ในภาษาปกติทั้งสิ้น กลุ่มคำเหล่านี้ปรากฏใช้ในความหมายด้านดี
คือกล่าวถึงการตั้งใจทำงานหรือศึกษาให้เกิดประโยชน์ เช่น

- ใ้บักชีเอย เจ้านี่ช่างขยันขันแข็ง เอางานเออาการจริงจังต่อชีวิต
เหลือเกิน
- เวลาส่วนใหญ่ของนักปราชญ์นั้นจะใช้ไปในทางเป็นประโยชน์ต่อ
การศึกษาเล่าเรียนคือตั้งหน้าตั้งตาศึกษาเล่าเรียนตลอดชีวิต

และใช้ในความหมายด้านไม่ดี คือบริภาษหรือเสียดสีความหลงโลกและเป็นภัย
ของมนุษย์ เช่น

- จึงไม่ชวนขยายรู้เห็นแสวงหา กัมหน้ำกัมตา บ้าตะเกียกตะกายโลก แสวงหาสิ่งมีก่ง่ายสามัญกันทั่วๆไป
- สุภาพสตรีจะได้ไม่เสียที่ที่ชื่อ เสื่อหนาวแพงๆ จะได้ใส่ ประกวดอวด มั่งอวดมี
- เจ้ากะลาปัญญาอ่อนเอ๋ย ถึงโคตรตระกูลเดิมของท่านจะ ได้ดิบได้ดี
- . . .
- ควรเปรียบเทียบกับนิชร้ายเนาเหม็นของอสรนิชซึ่งใช้ทำ เซรุ่มไม่ได้ เป็นนิชเป็นภัยแก่โลกมนุษย์อย่างเดี๋ยวก่อน

การใช้กลุ่มคำกริยา 4 พยางค์ ประเภทนี้สอดคล้องกับการใช้กลุ่มคำกริยา 4 พยางค์ 2 ประเภทข้างต้น คือมีทั้งกลุ่มคำกริยาแสดงประสบการณ์ที่มีต่อธรรมชาติ ทั้งกริยาแสดงอาการและแสดงสภาพซึ่งมีใช้ในความหมายด้านดีและไม่ดีเช่นกัน .

คำซ้อน 4 พยางค์ที่ใช้ในงานร้อยแก้วของอังคารนี้ส่วนใหญ่เป็นคำซ้อน 4 พยางค์ที่ใช้ทั่วไปในภาษาปกติ บางคำมีใช้มาแต่ใน เตภูมิกถา เช่นรูปโฉมโนมพรรณ สร้อยสนิมพินนาภรณ์ ซึ่งอังคารใช้ว่า "ถนิมพินนาภรณ์" ดังได้กล่าวแล้วว่า คำซ้อน 4 พยางค์เหล่านี้มีลักษณะเด่นในด้านของเสียงเสนาะ ไม่ว่าจะ เป็นประเภทมีสัมผัสกลางคำ ซึ่งเอื้อต่อการเชื่อมเสียงให้ฟังรื่นหู ประเภทไม่ซ้ำและไม่สัมผัส ซึ่งบางคำมีสัมผัสอักษร บางคำเลือกใช้คำในวงศัพท์กวีนิพนธ์ หรือประเภทซ้ำเสียงสลับ ซึ่งมีความสมดุลทั้งเสียงและความหมาย เพราะฉะนั้น ความถี่ของการใช้คำซ้อน 4 พยางค์นี้จึงแสดงให้เห็นว่า อังคารได้ใช้ลีลาภาษาอันเป็นชนบทที่ไหลวนอยู่ในกระแสธารแห่งวรรณศิลป์ของไทยมาสร้างอลังการแห่งเสียงและความหมายในงานร้อยแก้วของตนอย่างเหมาะสม

นอกจากนี้ การใช้คำซ้อน 4 พยางค์แต่ละประเภทนี้ ยังปรากฏใช้อย่างเป็นระบบทั้งส่วนคำนามและคำกริยาสังเกตได้ว่า อังคารมักใช้คำซ้อน 4 พยางค์ในบริบทที่เกี่ยวข้องกับธรรมชาติ ซึ่งสื่อถึงของความดีงาม อ่อนโยน บรรเจิด สดใส และในบริบทที่เกี่ยวข้องกับมนุษย์ ซึ่งสื่อถึงของการศึกษาเล่าเรียน และการมุ่งบริภาษมนุษย์ให้ตระหนักรู้ถึงอวิชชาของตน บางส่วนยังมีลักษณะการหลากคำใช้ให้เหมาะแก่บริบทอีกด้วย กล่าวได้ว่า อังคารไม่ได้ใช้ลีลาภาษาอันเป็นชนบทโบราณอย่างฉาบฉวย หากใช้ได้เหมาะสมกับคุณลักษณะของงานร้อยแก้ว และสอดคล้องกับการเสนอแก่นเรื่องสำคัญในงานประพันธ์อย่างดี

1.2 การใช้ประโยคขยายที่มีคำเชื่อม "อัน"

คำ "ที่ ซึ่ง อัน" ที่ทำหน้าที่เชื่อมคำนามหรือคำกริยากับประโยคเป็นคำที่นักภาษาศาสตร์หลายคนให้ความสนใจ วิเคราะห์และอภิปรายมาโดยตลอด พระยาอุปกิตศิลปสารเรียกคำชุดนี้ว่า ประพันธ์สรรพนาม หมายถึงสรรพนามที่ใช้แทนคำนามหรือสรรพนามที่อยู่ข้างหน้า¹ แคมป์เบล นักภาษาศาสตร์ซึ่งวิเคราะห์ภาษาตามทฤษฎี structuralist framework ถือว่า "ที่ ซึ่ง อัน" เป็น relative pronoun ในภาษาไทย คือเป็นคำที่เป็นส่วนสำคัญของอนุประโยค เป็นคำที่ใช้แทนนามและทำหน้าที่เป็นตัวเชื่อมระหว่างอนุประโยคกับนามที่ไม่รวมอยู่ในอนุประโยคด้วย ที่สำคัญ "ที่ ซึ่ง อัน" นี้ไม่เปลี่ยนรูปไม่ว่าจะทำหน้าที่ใดในอนุประโยคหรือไม่ว่าชนิดของนามที่อ้างถึงจะเป็นคน สัตว์ สิ่งของ หรืออะไรก็ตาม² ภาสินี ศรีหิรัญเสนอให้เรียกคำชุดนี้ว่า คำนำหน้าอนุประโยค (complementizer) เพราะเห็นว่าคำ "ที่ ซึ่ง อัน" เป็นตัวเชื่อมทางโครงสร้างไวยากรณ์ (syntactic subordinator) ระหว่างคำนามที่มาข้างหน้า (antecedent) กับอนุประโยคที่เราเรียกว่า คุณาอนุประโยค³ ส่วนนววรรณ พันธุเมธาได้จำแนกคำชุดนี้ตามความหมายให้เป็นคำเชื่อมบอกการจำกัด คือใช้หน้าประโยค ซึ่งใช้จำกัดความหมายของคำนามหรือคำกริยาให้แคบเข้า⁴ ในที่นี้ ผู้วิจัยขอเรียกว่า คำเชื่อมบอกการจำกัดตามแนวไวยากรณ์ไทยของนววรรณ พันธุเมธา และมีความเห็นว่า ประโยคที่ใช้คำเชื่อม "ที่ ซึ่ง อัน" ซึ่งเรียกว่าประโยคขยายนั้น จะขยายรายละเอียดคำนามหรือคำกริยาข้างหน้า บางครั้งช่วยสร้างจินตภาพให้แจ่มชัดขึ้น บางครั้งช่วยย้ำความสำคัญของคำข้างหน้าให้หนักแน่นขึ้น

โดยทั่วไป คำเชื่อมบอกการจำกัด ๓ คำนี้อาจใช้แทนกันได้ แต่นักภาษาศาสตร์หลายคนได้ให้ข้อสังเกตว่า "ที่" ดูจะเป็นคำที่ใช้บ่อยที่สุด "ซึ่ง" มีลักษณะที่ฟังดูเป็นนิชิริตอง เป็นวิชาการและเป็นภาษาหนังสือ ส่วนคำ "อัน" นอกจากจะใช้ในวลีที่ใช้กันติดปากแล้ว ยังฟังดูเป็นภาษาเก่าโบราณ แทบไม่ค่อยได้ใช้ในภาษานูด เช่น ภาสินี ศรีหิรัญกล่าวว่า

¹อ้างจากภาสินี ศรีหิรัญ, "ที่ ซึ่ง อัน ในคุณาอนุประโยค, วารสารอักษรศาสตร์ 13 (มกราคม, 2524): 50.

² เรื่องเดียวกัน, หน้า 51.

³ เรื่องเดียวกัน, หน้า 54-55.

⁴นววรรณ พันธุเมธา, ไวยากรณ์ไทย พิมพ์ครั้งที่ 2 (กรุงเทพฯ: รุ่งเรืองสาส์นการพิมพ์, 2527), หน้า 65.

คำ "อัน" เป็นคำเก่าใช้มานาน มีลักษณะที่เป็นนิชรีตองอย่างยิ่ง และเป็นภาษาระดับวรรณคดี นอกจากจะพบในคัมภีร์ เรื่องราวทางศาสนา ทางกฎหมาย หรือทางวรรณคดีแล้ว ก็อาจจะพบได้ในสุนทรพจน์ที่เป็นทางการ¹ และพรทิมย์ กิจสมบัติได้แสดงความเห็นว่า แม้คำ "อัน" สามารถทำหน้าที่ได้เช่นเดียวกับ "ซึ่ง" แต่ความนิยมใช้ต่างกัน คือ "ซึ่ง" นิยมใช้เป็นคำเชื่อมในภาษาร้อยแก้วชนิดบรรยาย ส่วน "อัน" ใช้ในภาษาร้อยแก้วชนิดพรรณนาหรือต้องการความสละสลวย²

จากคำกล่าวข้างต้น พอจะสรุปความเห็นเกี่ยวกับการใช้คำ "อัน" ได้ว่า คำ "อัน" นี้นิยมใช้เป็นภาษาระดับวรรณคดีซึ่งอาจจะพบในคัมภีร์ เรื่องราวทางศาสนา เป็นต้น และหากเป็นภาษาร้อยแก้วก็ใช้ในภาษาร้อยแก้วเชิงพรรณนา ตัวอย่างการใช้คำเชื่อม "อัน" ในเตภูมิกถา ต่อไปนี้สนับสนุนความเห็นข้างต้นได้อย่างดี

- แลสัตว์ทั้งหลายอันจักเอาโยนิปฏิสนธิเกิดในภูมิ 1 นี้ มีโยนิปฏิสนธิเท่าใดเล่า
(หน้า 2)
- อนึ่ง ชื่ออภทชโยนินั้นคือสัตว์อันเป็นแต่ไข
(หน้า 2)
- สัตว์ทั้งหลายอันเกิดในนรกภูมิย่อมเอาโยนิด้วยปาฎิกโยนิอันเดียวได้
(หน้า 4)
- สัตว์ทั้งหลายอันเกิดในเปรตวิไลภูมิก็เอาปฏิสนธินั้นแลฯ ปฏิสนธินั้นคือใจอันเอาปฏิสนธินั้น พิจารณาด้วยบาปและอุเบกขา
(หน้า 4)
- ผูกสัตว์อันไปเกิดในที่ร้าย ที่เป็นทุกข์ลำบากใจเขานั้น เพื่อใจเขาร้าย
(หน้า 10)
- อันว่าความอันเขาเจ็บปวดทนทุกข์เวทนาแห่งเขานั้นจะกล่าวว่ามีได้เลย
(หน้า 20)

¹ภาสินี ศรีหิรัญ, "ที่ ซึ่ง อัน ในคุณานุกรประโยค, วารสารอักษรศาสตร์, หน้า 55.

²พรทิมย์ กิจสมบัติ, "การใช้คำ ที่ ซึ่ง อัน" (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต ภาควิชาภาษาไทย บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2524), หน้า 96.

- เปรตจำพวก 1 ไล่ เขาเที่ยวร่อมเอาสองมือกอบเอาข้าวลีบอัน
ลูกเป็นไพนั้นมาใส่บนหัวตนเองอยู่ทุกเมื่อไล่

(หน้า 52-3)

- เปรตจำพวก 1 เขาร่อมเอาค้อนเหล็กอันแดงตีหัวเขาเอง

(หน้า 53)

- ทราษอันชื่อชาติอุณาโลม อันอยู่ในดินเขาพระหิมพานต์ แลเส้นขน
นั้นยังน้อยกว่าเส้นผมชาวอุตรกुरुทวีปนั้นแล้ว

(หน้า 71)

- ถัดนั้นรูปอันเกิดแต่อาหารชรูปนั้นอาศัยแก่อาหารอันแม่กินจึงบังเกิดรูป

(หน้า 72)

- เมื่อรูปอันเกิดแต่อาหารนั้น อาศัยแก่ไอสารอันแม่ตนกินข้าวหน้านั้น
เกิดรูปได้ 8 อันโสด

(หน้า 72)

การใช้คำเชื่อมบอกจำกัด "อัน" ในเตภูมิกถา
นอกจากจะใช้ขยายคำนามข้างหน้าให้มีความหมายหรือจินตภาพชัดเจนขึ้น เช่น
ค้อนเหล็กอันแดง ข้าวลีบอันลูกเป็นไพ เป็นต้นแล้ว ยังสังเกตได้ว่า บางแห่ง
ใช้ย้าคำนามข้างหน้าให้สะดุดเด่น ยกตัวอย่างเช่น สัตว์ทั้งหลายอันเกิดใน
นรกภูมิ... วลีนี้อาจเปลี่ยนเป็น สัตว์ทั้งหลายในนรกภูมิ แต่คงด้วยเจตนาที่
ต้องการย้าว่า "สัตว์ทั้งหลาย" ที่กำลังกล่าวถึงนี้เป็นสิ่งที่ "อูบัติ" ขึ้น เป็น
สิ่งที่มีการเคลื่อนไหว ผู้เล่าเรื่องจึงใช้ประโยคขยาย โดยใช้คำกริยา "เกิด"
ขยายและย้าเน้นคำ "สัตว์ทั้งหลาย"

ในพระปจรมสมโพธิกถา วรรณคดีร้อยแก้วเชิง
พรรณนาที่มุ่งสร้างภาษาให้วิจิตรไพเราะ ก็ใช้คำเชื่อมบอกการจำกัด "อัน"
ในความถี่ที่สูง ดังตัวอย่างต่อไปนี้

- สมเด็จพระมกษัตริย์จึงไปนำมาซึ่งนางราชธิดาองค์อันอันทรงอุดมรูป
ตั้งไว้ ณ ที่เป็นอัศรมเสสผู้ใหญ่

(หน้า 2)

- พระราชบิดาได้ทอดพระเนตรพระราชโอรสอันอันทรงสรุปรูปอันงาม

(หน้า 3)

- แล้วเดินทางไปล่อง 3 วันแล้วลั่นหนทางถึง 3 โยชน์ ก็ยังไม่ลั่น
วันลประชาชนอันตามเสด็จ

(หน้า 4)

- ไปสร้างบรรณศาลาสถิตอยู่ในนพเสณท์แทบใกล้ฝั่งสระโบกขรณีอันมี
อยู่ ณ ชายป่าหิมวันตประเทศ

(หน้า 2)

- เรามิได้เห็นนางชัตติยราชธิดาแห่งกษัตริย์ทั้งหลายอื่น ซึ่งจะ เป็น
บรมชัตติยาสัมภินชาติชาติรี อันประเสริฐเสมอเหมือนตัวเรา

(หน้า 6)

- เกรงว่า ราชบุตรธิดาของเราซึ่งจะบังเกิดนั้น จะไม่เป็นชัตติยชาติ
อันบริสุทธิ์ฝ่ายข้างบิดาบ้าง ฝ่ายข้างมารดาบ้าง

(หน้า 6)

- จึงมีพระราชบัญชาดำรัสให้หามาซึ่งพรหมเณจารย์ 8 คน อันถึง
ซึ่งฝั่งแห่งจตุเพททางคศาสตร์

(หน้า 7)

- ถ้าพบนางแก้วเห็นปานดังนั้นแล้ว ก็ให้ถวายแก้วอันเป็นเครื่อง
ประดับพระศอนี้เป็นสำคัญไว้

(หน้า 8)

- มีพระสรীরูปประภาปรากฏแผ่ออกจากพระบวรกายรุ่งเรือง ครุวนา
ดุมหาอัคคีชั้นนี้ อันปรากฏเหนือยอดบรรพตอันสูงในเวลาที่มีชณดิกราตรี

(หน้า 9)

- แลทรงพระอดมรูปกายินทร์อันงามโดยยิ่ง

(หน้า 9)

- พระสิริมหายาทรงซึ่งถาดทองอันเต็มด้วยภัตตาหาร

(หน้า 10)

- พระสิริมหายาษาณีว่า เสด็จขึ้นไปสถิตอยู่บนยอดบรรพต อันปราศ
จากที่อุทกธารา

(หน้า 10)

- ให้ไปนำมาซึ่งสหีสถามณู อันหนักถึงกำลัง 1,000 บุรุษจึงยกขึ้นได้

(หน้า 85)

- ดูอาการดุจเบาครุวนาดังสตรีอันยกขึ้นซึ่งไม้กงติดฝ้าย

(หน้า 85)

- บรรดาสรรพสัตว์ทั้งหลายเห็นอาการอันทรงกระทำแต่เท่านั้นก็ชวนกันชื่นชมโสมนัส

(หน้า 85)

- สมเด็จพระมหาบุรุษราชกีทรงภูษาสรพารณ์ วิภูษิตนี้เนลวรรณมีพรรณอันเขียว แวดล้อมด้วยอเนกอนงค์นิกธัตติยราชกัญญา

(หน้า 87)

- ครุวนาดุจณยานิลคเชนทราชาติ อันแวดล้อมด้วยหมุ่นิลกิริณีเป็นบริวาร

(หน้า 87)

- ด้วยพุทธเคารอนอันย้งต้องรับพระพุทธรูฎีกาว่าจะบวช

(หน้า 297)

- แลในสรโลกนั้นเป็นภาพอันประเสริฐ

(หน้า 368)

- ราชรถอันเทียมด้วยจตุรสินธพก็แสนหนึ่ง นางราชกัญญาอันประดับด้วยกุกทแก้ว ก็แสนหนึ่ง

(หน้า 369)

ในงานร้อยแก้วของอังคาร ใช้คำเชื่อมบอกการจำกัด "อัน" ในความถี่ที่สูงมาก คือมีถึง 286 แห่ง ซึ่งแสดงให้เห็นว่า อังคารจงใจใช้คำเชื่อมคำนี้อย่างสม่ำเสมอ จนเป็นลีลาสำคัญอีกประการหนึ่งที่ช่วยสร้างบรรยากาศอันเข้มขลังและภาษาอันงดงามอย่างวรรณคดีร้อยแก้วโบราณให้ปรากฏในงานร้อยแก้วของเขา

เมื่อนิจารณารายละเอียดของประโยคขยาย ผู้วิจัยพบว่า การใช้ประโยคขยายที่มีคำเชื่อม "อัน" แบ่งออกได้เป็น 3 ลักษณะ คือ

- 1.2.1 ประโยคขยายที่บอกสภาพต่างๆ ไปของคำนาม
- 1.2.2 ประโยคขยายที่มีน้ำเสียงบริภาษและประชด
- 1.2.3 ประโยคขยายที่แสดงรายละเอียดเกี่ยวกับธรรมชาติ

1.2.1 ประโยคขยายที่บอกสภาพทั่วๆ ไปของ คำนาม

ในงานร้อยแก้วของอังคารมีประโยคขยายที่ใช้คำเชื่อม "อัน" เป็นจำนวนมากที่เดี่ยวที่มุ่งให้รายละเอียด โดยบอกสภาพทั่วๆ ไปของคำนามข้างหน้า ซึ่งแบ่งเป็นหัวข้อย่อยๆ ได้ ดังนี้

1.2.1.1 คำนามทั่วไป

1.2.1.2 คำนามธรรม

1.2.1.1 คำนามทั่วไป

ประโยคขยายในกลุ่มนี้มุ่งแสดงรายละเอียดในด้านสภาพหรือลักษณะทั่วๆ ไปของคำนามข้างหน้า เช่น สัตว์อันดุร้าย เพชรนิลจินดาอันมหาศาล สีสันสวยสดงดงาม เสียงอันลึกลับ แอวกชีวิตอันหนักอึ้ง เป็นต้น ดังตัวอย่างต่อไปนี้

- หอยทากหมู่หนอนร้านวันจูลินทรีย์ อันกระจริดมาทำทนายให้วิ่ง
แข่งชันกัน แล้วก็รับคำทำทนายอันโอหังบังอาจนั้นทันที

(กาลจักร, 36)

- หมู่หนอน อันนำชยะแซยงคืบคลานแตะกินดวงดาว ผุพรุณไปหมดแล้ว

(กาลจักร, 37)

- บัดนี้ แม่ทั้งเหยื่อไว้ให้ลูกอันกล้ากลืนไม่รู้สิ้น

(นกนางแอ่น, 53)

- . . . เสมือนชั่วครู่ที่เกิดเป็นสายรุ้ง กำลังทำลายตัวเองอันบอด
ไปไม่รู้ว่าจะหายไปแห่งไหน

(นกนางแอ่น, 54)

- ลูกนกฟุบกลิ้งเกลือกจนสลบไหลหัวใจแตกสลายตายตามไปกระทั่ง

. . . ปลงสังเวช ผงธุลีที่เคยเป็นแม่หอยและลูกนกนางแอ่นตัวนั้น อัน
ฝากความรักเดือนแผ่นทรายไว้รำลึก . . .

(นกนางแอ่น, 55)

- . . . วอนขอซื้อเชียวเล็บของสิ่งสัตว์อันดุร้าย

- . . . ถึงจะแพงแสนแพง ก็จะไม่ประมูลเอาให้ได้ ด้วยกบฏเขา
ของเพชรนิลจินดาอันมหาศาล

(ราวคาฯ, 58)

- บ่อเกิดแห่งเชี้ยวเล็บ คือสันดานเดิมอันเราทนอุ้มไว้เป็นสมบัติ
วิเศษซึ่งเจ้าไม่อาจซื้อ

(ราคาฯ, 59)

- ฉันทเป็นกองใหญ่อันเรียราดอยู่บนดวงดาวคือโลกีย์ ซึ่งโคจรส่ง่า
งามกลางสกลจักรวาล

(ตุลาการ, 61)

- ส่วนอัจฉินดูเงาตัวเองในกะลา จึงรู้ว่าปฏิภุมลมหากของหมาของ
ไพร่ และใครๆ อันไม่รู้จักนาม

(ตุลาการ, 62)

- ข้าพุด ทั้งนี้เพราะรู้สึกสมเพศเวทนาในบทพิศวาส อันเพื่อเจ้าของเจ้า

(กลางความเป็นไป, 67)

- . . . คงไม่มีใครสนใจใยดีน้ำเสียงอันไม่มีราคานั้น

(กลางความเป็นไป, 68)

- ทั้งสัตว์จำพวกหอยทาก กำลังก้มกินดินเรื่อยเปื่อยช้าๆ ระมัดระวัง
เสมือนจะข่องเบาไปชโมยความตื่นของมนุษย์ในโลกอันหลับไหลนั้น

(ความฝันฯ, 70)

- แต่จุลินทรีย์และสัตว์เซลล์เดียว ยังร้องร่ำร่าเริงกันอยู่ด้วยลีลาอัน
กระจิริด

(ความฝันฯ, 70)

- ผงธุลีอันไม่รู้จักนาม ล่องลอยเร่ร่อนหาดวงวิญญาณ

(ความฝันฯ, 71)

- แสงดาวประหลาดฉายมาละลายกรวดทรายก้อนหินไหลเป็นน้ำท่วม
ความฝันของสิ่งโศกพิภพแก้วมณีอันอาบอาภรรพนธ์

(เสียงของวิญญาณ, 74)

- เจ้าเป็นมนุษย์คนสุดท้ายของโลกอันบ้าหลังนี้

(เสียงของวิญญาณ, 77)

- ญาเออาผลอันสูงอมของฉันทไปกินก่อนเถอะ

(ญา, 104)

- แต่นางไม่ได้ยินเสียงอันหวังดีนั้น ดุ่มเดินลงไป

(ญา, 106)

- ถ้าญาได้เห็นสีอันสวยสดงงาม จะทำให้บรรเทาความเจ็บป่วยลง
บ้าง

(ญา, 107)

- . . . เสมือนมิตรสหายอันยากจะหาใครมาเทียบเทียมได้
(ญา, 107)
- . . . มินานนักฤกษ์อันร้ายแรงของอสรพิษ ก็ทวนกระแสโลหิตใน
วัยชราอันมีกำลังต้านทานน้อยเหลือเกิน
(ญา, 107)
 - ความไฝฝันนั่งชานล่องลอยไกลแสนไกลถึงในภพอื่น จนแว่วยิน
เสียงจากโลกเก่าๆ อันอ้างว้างวังเวงนั้น อนิจจา
(น้ำตาฯ, 111)
 - เห็นราตือกตใจที่ได้เกิดมาในโลกอันเปี่ยมล้นด้วยสุนทรีย์ เป็นสุดท้ายแล้ว
(น้ำตาฯ, 114)
 - ลมก็พัดพาไปรยปรายไว้ในภพอันต่ำลงไป
(ชมรมพยาธิ, 118)
 - เรามีสิ่งพิเศษนั้นคือ ปัญญาอันกล้าหาญเกรียงไกร
(บันทึกฯ, 175)
- . . . ท้าทายอำนาจแห่งกาลจักรอันช้านาน
(น้ำนมฯ, 109)
 - จิ่งในนาที่อันคับขันนั้น นางตัดสินใจกัดขาตัวเองจนเข้าขาด
(น้ำนมฯ, 109)
 - แวตาวาวราวเร่าร้อนด้วยเปลวไฟ อันปรารถนามาใหม่หัวใจตัวเอง
ให้หวอดวายดับสลายลงตรงชอกเชื่อมพาปาชัฏนั้น
(น้ำนมฯ, 108)
 - ปรารถนาให้คลื่นเสียงของสามลูกน้อยอันเศร้าย่ำร้อยละห้อยหาก้อง
กังวานฝั่งฟ้าไปถึงมารดา ณ ดวงเดือน
(น้ำนมฯ, 111)
 - เราเป็นมนุษย์มหัศจรรย์มาจากเมืองอันวิจิตรตระการใต้ภิน
(ปริศนาฯ, 8)
 - ขณะห้วงอากาศวิปริตนั้นบังเอิญให้ยานวิเศษกระดอนเข้าไปสู่มรคา
กระแสแม่เหล็กมหัศจรรย์บันดาลให้ท่านมาถึงภินอันไรนามันรวดเร็วมาก
(ปริศนาฯ, 9)
 - เราสามารถทดสอบหยั่งรู้ แม้กระทั่งการเจรจาของจุลินทรีย์
กระจิริดทั้งหลาย ซึ่งมีเสียงอันลึกลับ รวกับไร้สรรณเสียง
(ปริศนาฯ, 9)

- วิทยาการในโลกของท่านจัดอยู่ในระดับต่ำ เอาชนะเชื้อโรคร้าย นานาชนิดไม่ได้ มีอายุชั้ยอันสั้น

(ปริศนาฯ, 10)

- มนุษย์ได้เอาปัจจุบัน คือกลียุคไปวางไว้ในอนาคตอันไกลแสนไกล จนอนาคตนั้นแปรสภาพเป็นอดีตกาลอันนานห่าง

(ปริศนาฯ, 6)

- อาศัยที่ท่านเป็นบรรณาธิการหนังสือพิมพ์ชั้นดี จึงตีพิมพ์รายละเอียดของสูตรผสมอาหารวิเศษออกแพร่หลาย ด้วยจุดมุ่งหมายจากเมตตาธรรมอันประจําใจนักปราชญ์

(สินคําฯ, 15)

- เราได้บินไปใกล้ดวงตะวันอันแสนไกล และวิจารณ์เอาอย่างรุนแรง

(หิ่งห้อยฯ, 75)

- เปรียบมวลเอกภาพประหนึ่งหนูกีบจักร อันแม้จะตั้งหน้ามุ่งปั่นจักร ไปนานแสนนานด้วยกาลไกลแสนไกลอย่างใด ๆ ก็ดี ก็จะต้องวนเวียนววนวนเป็นวัฏจักรของความแหลกเหลวเปล่า

(กะลาฯ, 78)

- เมื่อไม่มีจุดหมายชี้แห่งผลร้ายก็คือแหลกเหลวเปล่า สุกุไปในความวิบัติวิบากกรรมอย่างไม่รู้จักถึงฝั่งภพชาติ อันควรจะได้พักผ่อนมโน คติลงที่ตรงฝั่งฝันหรือด้วยอำนาจธาตุรู้วิเศษ

(กะลาฯ, 78)

- ความทรนงหลงตนเองมิได้ลดน้อยถอยลงเลย จึงก่อให้เกิดโหวหาร อันควรแก่ฐานะของกะลาวิเศษ

(กะลาฯ, 79)

- ทั้งๆ ที่เวลาเป็นสิ่งว่างเปล่า ในตัวของมันเองไม่มีอะไรเลย แต่ในความไม่มีอะไรอันเป็นสภาวะนั้น สรรพสิ่งต่างๆ อันคงอยู่ในสกลจักร วาล และสรีรจักรวาลปากน้ำอื่นๆ ล้วนเป็นองค์ประกอบของเวลาทั้งหมด

(นิมิตฯ, 4)

- เวลาอันแสนบรมสุข มักประมาทหลงเหลือจณลึมนาทีทอง อันมีค่า ควรที่จะตื่นขึ้น เสาะแสวงหา ศึกษารู้แก่นสารของชีวิต

(นิมิตฯ, 4)

- มีสิ่งเปลี่ยนแปลง ก็แต่หอยทากนั้น อันได้กลับชาติเกิดเป็นมนุษย์

(นิมิตฯ, 5)

- ทำไมลมไม่เคยโศกเศร้าเจ็บปวด รวดเร็วและพัดพาไปถึงแดนไกลแห่งชีวิตลำเค็ญ อันไม่มีใครล่วงรู้เลยไปถึงที่ลับเช่นในห้วงดวงใจเรา เป็นต้น

(ดวงใจฯ, 20)

- เสียงอันเยือกเย็นสุขุมและวังเวง ยังคงขยับย่นมั่นคงเคารพในปัญญาของตัวอยู่อย่างยืนยง

(ดวงใจฯ, 20)

- ตัวอย่างชีวิตของฉันทันมีแต่ความเจ็บปวดรวดร้าวโศกเศร้าอยู่ใต้อาณา

(ดวงใจฯ, 21)

- ท่านจะได้เห็นรูปโฉมโนมพรรณและบุคลิกภาพอันสว่างงามมีข้าใครๆ ในโลกนี้ที่เดียว

(ดวงใจฯ, 24)

- แต่ภาวะอันตระการกำล่ำเค็ญแสนเชิฏุนั้น มันช่างกำพริ้งน่าสังเวช เป็นยิ่งนัก

(ดวงใจฯ, 25)

- ความทรงจำอันไม่มีใครเคยล่วงรู้ถึง เว้นแต่พระผู้เป็นไปใหญ่ยิ่งได้เข้าใจ และแบ่งปันงานนั้นให้ทำสำเร็จบ้าง

(ดวงใจฯ, 25)

- น้ามนอันหล่อเลี้ยงการกนั้น ใครมาเป็นแม่นมและนี่เลี้ยงแล้ว ก็พระแม่ธรณีผู้เปี่ยมไป ด้วยธาตุแห่งความเมตตากรุณานั้น เอื้อเฟื้อน้อมนึ่งทะนุถนอมมิให้แห้งแล้ง จะเจียรระโน่นาเต็มมาจนจืดสนิท แล้วมอบให้ชีวิตกระจิริดอันกำพริ้งเหล่านั้นวันแล้ววันเล่า

(ดวงใจฯ, 26)

- ตลอดคืนอันยาวนาน กระแสคลื่นพลิกผันขึ้นกลับเอาหัวลงหกคะเมน ตีลังกาดิ้นรากซี่ฟ้าน่าเวทนา . . .

(ดวงใจฯ, 26)

- . . . คือหัตถ์ทิพย์แห่งอนันตกาลประทานมาช่วยชีวิตเหล่านั้นไว้ อันสิ้นไร้สายตา ใครจะรู้เห็นได้

(ดวงใจฯ, 27)

- ในสมมุติบ้านแก้วสวนชัญ อันมีนานาสมาชิกพฤชาลดาตามาลัยมากมาย

(คติฯ, 85)

- ถึงแม้ว่าจะสิ้นสุดชีวิตของแม่ไม้ในวันใดวันหนึ่ง แต่แม่ไม้ก็ได้ทำนิยกรรรมฝากไว้ในเมล็ดพืชพันธุ์ อันจะเติบโตขึ้นสืบต่อความเมตตาโอโย

ทานดอกผล เป็นประโยชน์ใหญ่ยิ่งๆ ขึ้นไปในอนาคต

(คติฯ, 86)

- พ่อจะชี้แจงถึงสภาวะอันเปลี่ยนแปลงไม่แน่นอนของเพชรจากหยาดน้ำค้าง

(หยาดน้ำค้างฯ 53)

- รับไปให้ไกลพ้นเสียงวิทยุ อันโสมม กักขฬะ หยาบคายเลวทราม สิ้นดีนั้น

(หยาดน้ำค้างฯ, 54)

- เสมอว่าเวลาร้องไห้เพราะจะต้องจากเราไปไกลแสนไกลใน ระลอกคลื่นแห่งวิฤกาลจักร อันไม่กลับคืนหลัง ทั้งวาระหนึ่งเราจะต้อง พลัดพรากจากเวลาไปลี้ลับถึงปรโลก และจะอยู่ในมิติของเวลา ณ กาลอื่น อันไม่เกี่ยวกับเวลาปัจจุบันในโลกนี้

(หยาดน้ำค้างฯ, 56)

- . . . ทั้งนี้ เพราะพ่อสนิทจิตใจให้น้ำค้างแล้ว พ่อพยายามให้ ลูกรู้สึกสะเทือนอารมณ์ เพื่อความรู้สึกสะเทือนใจ อันจะน้อมนำไปเป็น บ่อเกิดของความเข้าใจลึกซึ้งในคุณค่าของศิลปกรรมชั้นสูงยิ่งๆ ขึ้นไป

(หยาดน้ำค้างฯ, 57)

- เห็นคันทวยอันอ่อนช้อยและอาบทองคำเนื้อแก้วาววับนั้นประหนึ่ง อัมพรอินทร์ ณ สรวงสวรรค์

(หยาดน้ำค้างฯ, 58)

- อย่าได้หลงลืมซึ่งเยื่อใยไมตรีของความรักที่น้อมมีต่อลูกทั้งสองให้ลูก เมตตาสืบเนื่องกันไป ในเยื่อใยแห่งความรักอันฝากไว้กับเวลาอายุขัย ของลูกและหลานเหลนต่อไปนับกาลนาน

(หยาดน้ำค้างฯ, 62)

- แม้แต่จะพักผ่อนในโลงก็ยังมีอาจหลับตาตาย ด้วยวิตกห่วงใยใน กิจการต่างๆ อันขึ้นอยู่กับความไม่รู้จักพอ จนหลงลืมดวงจิต ทั้งขว้างไว้ ในที่อันไม่สมควร

(หยาดน้ำค้างฯ, 64)

- เมื่อได้เห็นคุณค่าแท้ของสกลโลกและจักรวาล จะไม่ดักดานคลัง ไคล้ งมงายยึดถืออยู่แต่ค่าเงินทองคำอันเป็นแร่ธาตุธรรมดา

(หยาดน้ำค้างฯ, 65)

- โคเชลาผู้มีแอกชีวิตอันหนักอึ้ง ลำบากลากแอกไปนั้นก็มีเคยได้ถามตัวเองว่า มีจุดหมายปลายทางอย่างไร
(หยาดน้ำค้างฯ, 68)
- . . . ไม่ใช่โคโง้เชลา . . . ซึ่งลากแอกเกวียนแห่งชีวิตอันหนักอึ้ง ไปอย่างไรจุดหมายปลายทางและตายเปล่า
(หยาดน้ำค้างฯ, 69)
- พระสุริยามีภาระอันหนักที่จะต้องปฏิบัติงานอยู่ตามหน้าที่วิถีกาลจักร
(ก่อนแสงฯ, 104)
- มนุษย์นั้นเปรียบประหนึ่งผงธุลีละอองอันมีชีวิตกระจิริดเล็กกว่าผงธุลีละอองอันเล็กที่สุดของสกลจักรวาล
(ก่อนแสงฯ, 107)
- ในชีวิตนั้นพยายามสลัดแอกอันหนัก มุ่งเข้าหาแก่นสารสำคัญ
(ก่อนแสงฯ, 109)
- ไม่ต้องพะว้าพะวงกับแอกอันหนักอึ้ง ของเจ้านายเหนือหัวต่างๆ อันมากมายเหลือเกิน
(ก่อนแสงฯ, 109)
- ที่แท้เป็นโช้ตรวนและทัณฑกรรมอันหนัก จำซึ่งไว้ในที่คับแคบขาดอิสรภาพไปจนวันตาย
(ก่อนแสงฯ 110)
- คิดนี้มาใช้กับมนุษย์ก็ย่อมได้ ดูผู้มีกำลังทั้งภายนอกและภายใน คือกำลังกายอันเข้มแข็ง. . .
(ก่อนแสงฯ, 116)
- เมื่อลูกแห่งคิดเห็นอะไรต่างๆ ด้วยตนเอง ก็จะมีกำลังใจมึมหามอันแข็งแกร่งอยู่ภายใน
(ก่อนแสงฯ, 117)
- แต่เรานั้นเปรียบประดุจเวลาบ่ายลงมากแล้ว และทั้งชีวิตก็เริ่มถึงฤดูโรยร่วงของรุกขชาติแห่งชีวา คือเริ่มชราลงอย่างยะเยือกเย็นหนาวจะย่างเข้าฤดูแล้งแห่งวิญญาน อันจะล่องลอยผ่านล่องเลยไปในภพอันมืดมิด ไม่อาจจะหยั่งรู้ถึงจุดหมายปลายทาง
(ก่อนแสงฯ, 118)
- วัยอันหนุ่มสาวเปรียบราวเช้าตรู่ คือเวลาที่ชีวิตเต็มไปด้วยฤดูดอกไม้บานหวานหอม อ้อมขวัญด้วยวันคืนอันชื่นใจชวนไหลหลง
(ก่อนแสงฯ, 118)

- เมื่อเรามองค้นร่องแก้วเข้าไปในอดีตอันหลับไหล เสมอละเมอจนลึมด้น
(ก่อนแสงฯ, 119)
- แต่เราก็ไม่มีสิทธิ์ตาย ใดๆ ที่ความตายเป็นสิทธิ์อันชอบธรรมที่ทุกคนจะหลีกเลี่ยงไม่ได้
(ก่อนแสงฯ, 120)
- มีแต่จะเอาน้ำตามาถักร้อยรจนาเป็นภาษาอันชวนสมเนชเพื่อลูกหลานไว้อ่านเล่น ก็เท่านั้นเอง
(ก่อนแสงฯ, 120)
- ที่ไหนจะมาอุปปางลงอย่างไรฟัง เห็นแต่ระลอกคลื่นแห่งอุปสรรคมากมายมหิมาเต็มไปในมหาสมุทรแห่งชีวา อันว่าเหวอ้างว่างสุดจะประมาณได้
(ก่อนแสงฯ, 120)

1.2.1.2 ค่านามธรรม

ประโยคขยายในกลุ่มนี้มุ่งแสดงรายละเอียดในด้านสภาพต่างๆ เช่น สภาพที่น่าอัศจรรย์ สภาพที่ยิ่งใหญ่ ไพศาล สภาพที่มีจำนวนมหาศาล สภาพที่มีค่ามาก สภาพที่ประเสริฐสูงส่ง สภาพทั้งดงามหรือดั่งงามของค่านามธรรม ซึ่งได้แก่คำว่า กาลเวลา ดวงวิญญาณ จิตใจ น้ำใจ คุณค่า แก่นสาร ดังตัวอย่างต่อไปนี้

- อุกลาบาดแจ่มแววเจิดฉาย ร่วงฝ้ามาจากดาวพระศุกร์เห่อเหิม
โวหารไม้ทันจบโคลกภาพย์อันน่าอัศจรรย์ ก็ละลายตัวเองหายปนไปกับ
ธาตุอากาศ
(ความฝันฯ, 71)
- ที่ฉันพูดได้ รู้สิกระลึกได้ เหตุด้วยแรงจากดวงวิญญาณอันน่ามหัศจรรย์
(ญา, 106)
- ไม่ใช่เพราะอิทธิฤทธิ์อันมหัศจรรย์ของเราหรอกหรือ
(น้ำตาฯ, 112)
- จบแว่นแคว้นแดนดิน น้ำฟ้า และเดือนดาวช่างพราวพร่าพร้อม
ด้วยรสสุนทรีย์อันน่าอัศจรรย์
(น้ำตาฯ, 112)

- รู้สึกประจวบศกณีนภพนี้มีดวงวิญญาณอันบริสุทธิ์แสนมหัศจรรย์
(น้ำตาฯ, 114)
- ดวงวิญญาณหนึ่งล่องลอยถึงโลกอันน่าอัศจรรย์
(ชมรมพยาธิ, 118)
- นับว่าเป็นการค้นพบอันน่าอัศจรรย์
(ชมรมพยาธิ, 120)
- แต่ภายในใจอันลึกซึ้งนั้น ซ่อนเร้นไว้ด้วยแรงโยคะตบะอันน่าอัศจรรย์
(บันทึกฯ, 176)
- ดูเขาไม่ถือโทษและกลับร่าเริงร่ายลำนำระบำนาฏศิลป์อันแปลก
ประหลาดในท่วงทีลีลา
(บันทึกฯ, 177)
- (สินค้าอาหารวิเศษ) อุดมด้วยวิตามินอย่างดีมากมีประโยชน์
โดยตรงต่อความเจริญของสมองและร่างกาย แถมทำนองซาอายุวัฒนะ
ด้วย ทั้งบอกว่าเป็นการค้นพบอันน่ามหัศจรรย์
(สินค้าฯ, 14)
- มนุษย์ทำร้ายดวงวิญญาณซึ่งกันและกันเอง เกิดมหาภัยอลเวงนำมา
ถึงความพินาศฉิบหายอันใหญ่หลวงดังกล่าวแล้ว
(น้ำตาฯ, 115)
- เห็นมิติความว่างอันหลากหลาย คือสัจญะนั้น กลับเป็นตัวตนอันใหญ่ยิ่ง
(นิมิตฯ, 4)
- โลกกำลังบ่ายโถมหน้าสู่ยุคใหม่... แสดงให้เห็นถึงความยุติธรรม
อันยั่งยืนในแรงวิสุทธิ์ของธรรมชาติ
(ปริศนาฯ, 11)
- ถึงแม้ว่าลมจะมีอิสระเสรีที่จะพัดเที่ยวไปในจักรวาลอันไพศาล ซึ่ง
ขอบเขตสุดที่มโนคติจะติดตามไปได้ก็ดี ก็หาไม่มีอิสระเสรีที่แท้จริงไม่
(ดวงใจฯ, 20)
- ถึงลมจะช่วยให้หายใจได้ก็เป็นส่วนพิเศษที่ลมมี แต่จะมีความหมาย
มากมายได้อย่างไร ถ้าปราศจากมโนคติที่ชนะอันยิ่งใหญ่ไพศาลและดวง
ใจอันผ่องแผ้วบริสุทธิ์
(ดวงใจฯ, 21)
- น้ำใจฉันนั้นเท่าเทียมน้ำพระหฤทัยพระผู้เป็นไปอันใหญ่ยิ่ง
(ดวงใจฯ, 27)

- ดวงใจอันใหญ่หลวงนั้นจะต้องได้พลังอำนาจไพศาลมาจากอนันตกาล
(ดวงใจฯ, 28)
- พ่อได้กล่าวแล้วว่า น้ำค้างเสมือนว่าเป็นน้ำตาของเวลา คือกาล
อันใหญ่ยิ่ง
(หยาดน้ำค้างฯ, 62)
- นฤมิตมิติทิพย์แห่งญาณปัญญาชั้นเป็นปรมาตอันไพศาลในที่สุด
(กะลาฯ, 78)
- ... เป็นเอกภพเอกอัตตาอันใหญ่ยิ่งไม่สิ้นสุด...
(ปอดไทยแลนฯ, 93)
- ท่านได้ปฏิบัติงานทิพย์เพื่อประโยชน์อันใหญ่ยิ่งของฤดูกาล วัน เดือน
ปี แห่งอนาคตกาลของโลกานุโลกตลอดเสมอไป
(ก่อนแสงฯ, 103)
- ... เป็นประโยชน์แก่นสารอันยิ่งยงตรงอนาคตหรือไม่ก็ตามที่
(ก่อนแสงฯ, 105)
- ... จะเกิดแง่คิดแตกฉานไปในแนวคิดอื่นๆ อันมีองค์ประกอบใหญ่
หลวงลึกซึ้ง ซึ่งจะต้องคิดและทำให้สำเร็จด้วย
(ก่อนแสงฯ 117)
- กาลจักรยังตื่นอยู่ ประดุจนายยามเฝ้าพิทักษ์ทิวาราตรีกลางอนันตกาล
อันปราศจากขอบเขตไปชั่วนิรันดร์
(กาลจักร, 37)
- เสียงจูลชันสะอึกสะอื้นในเกราะกำบังภัยแล้วสลบสลายไปจนล่อง
เลยหลายปีแล้ว กลางอนันตกาลอันหาขอบเขตมิได้
(เสียงของวิญญาณ, 75)
- แต่ดวงตะวันก็ทำงานของท่านไปอย่างลึกลับแน่วแน่เด็ดเดี่ยวสม่ำเสมอ
ตามลำพัง ไปท่ามกลางอนันตกาลอันนานเข้าปราศจากขอบเขต
เหนือกว่ากาลิโก
(ก่อนแสงฯ, 105)
- ยิ่งนานวันอายุชัชวีย์เวลาล่วงยังห้วงหาอาลัยขมิใจไม่ได้ว่าจะให้
รักหนักในพระอาทิตย์หรือพระจันทร์ ผู้สร้างสรรค์ทิวาและราตรี ซึ่งมี
เสน่ห์ลึกลับลึกซึ้งตรึงอยู่ในมิติของวิญญาณอันนานเข้าเฉิดฉายสมัย
(หยาดน้ำค้างฯ, 51)
- ... สุดที่จะมีแรงปัญญาหยั่งรู้ถึงจำนวนอันอจินไตยนั้น
(บันทึกฯ, 173)

- เกิดมาสักก็ชาติจึงจะแก้ปัญหาที่เกิดจากความขัดชบอันเป็นทศนิยม
ไม่รู้จักจบนี้ได้จบเสร็จ

(ปอดไทยแลนฯ, 91)

- ปราศจากสรรพสำเนียงแม้แต่เสียงจิ้งหรีด และแมลงกรีดปีกทั้ง
หลาย ก็หยุดชะงักงังงทั้งในอิตตาอันไม่รู้จักจบสิ้นนั้น

(กะลาฯ, 80)

- ด้วยพลังร้ายแรงจาก...สรรพสิ่งแวดล้อมพาไปหลงอ้อมอ้อยอิงอยู่
ท่ามกลางห้วงมหรรรณแห่งตันทา เหมิเกริม ก่อวิบัติวิบากกรรมกตศนิยม
อันไม่รู้จักจบสิ้น

(กะลาฯ, 77)

- มนุษย์เช่นนี้มีมากมายเสมอเม็ดทรายอันสุดคนน่านับทีเดียว

(ก่อนแสงฯ, 110)

- (สิ่งใดพลิกแก้วมณี) ผังอยู่ใต้แหวห้อง บรรจุทองคำ เพชรนิลจินดา
อันหาค่าบมิได้จมิได้ทะเลทรายแห่งแล้งชีวิตาชาติตาปี

(เสียงของวิญญาณ, 74)

- สิ่งเวชถ่านเก้าชลุ้จะจ่อมจมหายใต้ทรายดินนี้บด้วยกัปป์กัลป์อันหนวก
บอดไป ไม่ได้ยินแม้แต่เสียงแห่งความยุติธรรม อาตมันอันเคยมีน้ำใจ
ดงามนั้น กำลังรวมตัวกันกลายเป็นผลึกแก้วมณีสีรุ้งอันหาค่าบมิได้

(น้ำตาฯ, 116)

- ...สุดแต่ใครจะมีแววตามาเห็นคุณค่าอมตะสมบัติทิพย์อันหาค่าบมิ
ได้นั้นแล

(บันทึกฯ, 171)

- ท่านก็กล่าวไว้หนหนึ่งแล้วว่าสุดแต่ใครจะมีแววตามาเห็นคุณค่าอมตะ
แห่งสมบัติทิพย์อันหาค่าบมิได้นั้น เออจริงซิเน เป็นข้อความอันเข้าใจยาก

(บันทึกฯ, 174)

- ...ประหนึ่งธรรมชาตินี้ มีเมตตาธรรมของธาตุมารดาอันหาค่าบมิได้

(บันทึกฯ, 177)

- สิ่งที่ท่านไม่รู้จักนั้น อาจจะเป็นเช่นฉนั้น ซ่อนเร้นคุณค่านิยมอันกำหนด
ค่าบมิได้ไว้ด้วยผู้หนึ่งก็เป็นได้

(ดวงใจฯ, 23)

- เพราะแรงเส่นหาอาลัยในรมณีย์สุนทรีย์ของโลกและทั้งระบบสุริย
จักรวาลอันมีคุณค่ามหันต์ไพศาลสุดประมาณคุณค่าได้นั้น

(ดวงใจฯ, 24)

- นับว่าพ่อไซคิตที่มีแววตาได้มาเห็นคุณค่าประเสริฐของดินและฟ้าอัน หาค่าบมิได้

(หยาดน้ำค้างฯ, 54)

- ในโลกนี้มีสมบัติทิพย์อันหาค่าบมิได้อยู่มากมายมหา

(หยาดน้ำค้างฯ, 55)

- ควรจะเห็นแต่คติธรรมอันล้ำเลิศ ที่เวลาแห่งชีวาสละไว้ให้เห็น คุณค่าอันหาค่าบมิได้นั้น

(ก่อนแสงฯ, 102-3)

- แม้แต่ในสรรพสิ่งที่ไม่ใช่อารยะมนุษย์ ซึ่งมีความคิดสติปัญญาอัน ประเสริฐ ว่างเว้นเวลาว่างกันอย่างไร

(ก่อนแสงฯ, 107)

- สติปัญญา การเพ่งคิดของมนุษย์อันประเสริฐควรเคลื่อนไหวได้ มี พลังแห่งความคิดอันไม่หยุดนิ่ง

(หยาดน้ำค้างฯ, 65)

- ในความเป็นมนุษย์อันประเสริฐก็จะเกิดใหม่ขึ้นไปจากการตัดถาด ดังกล่าวแล้ว

(หยาดน้ำค้างฯ, 65)

- น้อยนักจะมีใครสนใจไยดีในคุณค่าที่อันสูงส่งของแสงทองทิพย์ เว้นแต่พระผู้เป็นไปอันสูงสุด

(หยาดน้ำค้างฯ, 67)

- เร็วๆ นี้ ฉันปรารถนาจะแย้มบานดอกเล็กๆ สีม่วงใสไว้ประดับ แผ่นดินบ้าง เพื่อตอบแทนบุญคุณพระแม่ธรณี ซึ่งมีเมตตาธรรมอันแสน ประเสริฐสุดลึกซึ้ง

(น้ำตาฯ, 112)

- ดวงดาวกระจายอยู่ระยิบระยับทั่วฟ้า เพื่อให้ได้หล้าแลเห็น คุณค่าวิเศษแห่งสุนทรีย์ อันประเสริฐเลิศล้ำนั้นฉันใด

(น้ำนมฯ, 111)

- หวันไหวระลึกถึงคุณค่าน้ำใจของมารดาอันตั้งงามสุดประเสริฐเลิศ ล้ำก็ฉันนั้น

(น้ำนมฯ, 111)

- น้ำในนาจึงเจิ่งเว้งกว้างก็สะท้อนเงาขยับเมฆลงไว้ละม้ายคั่นฉ่อง แก้วแวววาวรุ่งนราวด้วยระลอกคลื่นน้อยๆ ทยอยตามลมโชยไปยังชาย

ปากกัญญารกนั้น งามประหนึ่งรูปจิตรกรรมอันล้ำเลิศ

(ก่อนแสงฯ, 101)

- รุกขเทพเจ้าป่า ผู้เป็นใหญ่ซึ่งสิงสถิตอยู่ในวิมานมิ่งไม้ อันเลอเลิศ
ด้วยสภาวะทิพย์นั้น เล็งเห็นรูปร่างสิ้น ด้วยกำลังญาณพิเศษ

(น้านมฯ, 112)

- ท่านเคยพบเห็นมโนคติอันมีทัศนะวิเศษสุดดุจถึงชั้นอริยทรัพย์สมบัติแก้ว

(ดวงใจฯ, 23)

- ท่านเคยรู้จักแก้วมณีวิเศษอันวิจิตรประภัสสรชะอ้อนแววตาหาค่าบมิ
ได้...บ้างไหม

(ดวงใจฯ, 23)

- นำเอาความมหัศจรรย์ใจอันใหม่รุ่งมาทึงไว้ในธนาคารแห่งวิญญาน
ยาน

(หยาดน้ำค้างฯ, 54)

- อย่าลืมนะว่า ฉันอยู่ด้วยดวงวิญญานอันบริสุทธิ์และแจ่มใส และยิ่งใหญ่
ในบุคลิภาพที่ไม่เคยลอกเลียนใคร

(ดวงใจฯ, 21)

- ดวงเดือนนั้นเสมือนอดมคติอันแจ่มใสไกลลิบลัว ข้าจะปลิวใจไปถึง
หลักชัยแห่งชีวิต

(ก่อนแสงฯ, 121)

- ... จึงเปรียบเทียบกับลีลาของสิ่งมีชีวิต จะได้เป็นแนวทางก่อ
ความสะเทือนใจ อันเป็นจุดเริ่มต้นของมรคาที่จะนำไปสู่โลกของศิลปะ
และวรรณศิลป์

(หยาดน้ำค้างฯ, 59)

- นานๆ จะมีแววตา มาเห็นค่าปรัชญาสามารถกลั่นเป็นไอสถทิพย์บำรุง
วิญญานให้ปิติขึ้นบานสู่แก่นสารอันลึกซึ้ง

(บันทึกฯ, 173)

- ... เสมือนที่น่องรู้เห็นและเคยได้ชี้แจงให้ลูกฟัง ทั้งสั่งสอนถึงคติ
ธรรมต่างๆ ทุกอย่างด้วยเชื้อโยไมตรีจากความรักอันลึกซึ้ง

(หยาดน้ำค้างฯ, 61)

- เพียงแต่ว่าหน้าที่การงานของดวงตะวันนั้นลึบอยู่กลางห้วงมหรณน
แห่งสังสารวัฏฏ์ อันมีมิติลึกลับลึกซึ้งจนเหลือบ่ากว่าแรงเกินกำลังแววตา
สติปัญญาสามัญของหมู่มนุษยชาติ...

(ก่อนแสงฯ, 104)

- ในโครงสร้างทางชีววิทยาอันลึกลับของว่านป่าเห็ดรา
(บันทึก 1, 79)
- ...คือร้อยพันคิดถึงส่วนวิเศษของบรรพชนทั้งหลายด้วยน้ำใจอันดีงามยิ่ง
(ก่อนแสงฯ, 117)
- หม่อมมนุษย์ที่เกิดมา มีจิตใจและวิญญาณอันดีวิเศษกว่าหลายสิ่งหลายอย่าง
(คติฯ, 107)
- มนุษย์ส่วนใหญ่ไม่อาจฝากผลงานแทนคุณค่าชีวิตอันเป็นของวิเศษให้สมคุณค่าแท้ใดๆ เลย
(ก่อนแสงฯ, 107)
- พระสุริยาใหญ่ยิ่งและสูงสุดเสมอว่ามีเกียรติยศอันรุ่งเรืองยิ่ง จึงเป็นเช่นนั้น
(ก่อนแสงฯ, 104)
- ...มองเห็นแต่แง่สมบัติทิพย์สุนทรีย์ ที่ธรรมชาติโปรยปรายให้ทานทุกสิ่งขวัญอันอารยะ จะนำไปซื้อหาธรรมเนียมที่บรมสุขสุดลึกซึ้ง
(บันทึกฯ, 176)
- เวลาดูเสมอว่าหลับไหล แต่ในความหลับสนิทนั้น อาจกลับกันเป็นความตื่นอันแท้จริงก็ได้
(นิมิตฯ, 4)
- ทั้งจะต้องบากบั่นศึกษาเล่าเรียน พยายามเพื่อความถูกต้องอันแท้จริงในความรู้ที่สุจริต ยุติธรรม และทรงไว้ซึ่งคุณค่าอมตะในแง่คิดพิเศษ
(ก่อนแสงฯ, 108)
- บางดวงวิญญาณมีน้ำใจงดงาม ฉลาดปราศรัยเปรี๊ยะ รู้จักคุณค่าอันแท้จริงของโลก
(น้ำตาฯ, 116)
- ในการบากบั่นเพื่อความรู้แท้ จะต้องทำตามคำโบราณเป็นทำนองฝนทั่งให้เป็นเข็ม คือเพียรพยายามเข้าสู่เอกภาพแห่งความรอบรู้อันถูกต้องเที่ยงธรรม
(ก่อนแสงฯ, 108)
- เมื่อมาพิจารณาถึงคุณค่าแท้ของชวากหนาม ก็จะทำให้เห็นว่าเต็มไปด้วยอุดมคติ คือมีจุดมุ่งหมายของชีวิตนั้นๆ อันเต็มไปด้วยสารัตถประโยชน์

ยั้ง

(คติฯ, 89)

- ...ถึงแม้ว่าสามารถถนัดหัตถ์พิเศษ ทำด้วยสิ่งทิพย์ที่สมปรารถนา
ทุกสิ่งอัน คือประกอบด้วยปัญหาบารมี ที่จะพบคำตอบอันได้แก่นสารสำคัญ
แต่คำตอบนั้นจะคู่ควรแต่ใครในโลกนี้

(ดวงใจฯ, 18-9)

1.2.2 ประโยคขยายที่มีน้ำเสียงบริภาษและ ประชด

ประโยคขยายอีกส่วนหนึ่งแสดงรายละเอียดของค่านามข้างหน้า โดยเห็นได้ชัดว่า มุ่งขยายเพื่อบริภาษและประชด
ในส่วนของการบริภาษ เนื้อหามักเกี่ยวข้องกับ
ข้อบกพร่องของการบริภาษมนุษย์ที่มีปัญหาอันอ่อนด้อย มีดวงตาอันบอดไร้ และเต็มไปด้วย
ด้วยอวิชชา ดังนี้

- แต่จินตวิภังค์หลงไหลใฝ่ฝันจะกรองละอองของโยดาวมาทอผ้าห่ม
กันหนาวและนั่งนิ่งเพื่อเจ้อหังการ ท่ามกลางความโง่ เซลาเบาปัญญา
อันมืดมิดนั้น อนิจจา เทอญ

(กลางความเป็นไป, 68)

- ถึงแม้เราจะอยู่ร่วมโลกกับมนุษย์ แต่อบนิสัยใจคออันดับแคบตระหนี่
ถึเห็นยวของมนุษย์มิได้มีอิทธิพลเหนือเราเลย

(ญา, 105)

- ที่สุดความรุ่งเรืองอารยธรรมอันบัดชบนั้น

(น้ำตาฯ, 112)

- ปัจจุบันไบบ้าเพราะนิชมหาประลัยกัลป์อันร้อนแรง

(น้ำตาฯ, 113)

- ไม่ควรใครจะมายึดถือกรรมสิทธิ์ ด้วยความเห็นแก่ได้ฝ่ายเดียว
ประดุจมวลมนุษย์อันบ้าหลังครั้งดึกดำบรรพ์ อันกระทำผิดพลาดมาแล้ว
อย่างใหญ่หลวง

(น้ำตาฯ, 115-6)

- การที่กระผมอาจเอื้อม มาสนทนากับท่านในครั้งนี้ ก็เพียงหวังรับ
ประธานกาปัญหา จุดไขมันสมองอันมืดทึบให้สว่างไสวขึ้นบ้างเท่านั้น

(ชมรมพยาธิต, 119)

- เลวทรามก็แต่หน้า เขียวขจีอันดำซ้ำ

(ชมรมสระฯ, 139)

- เรานึกสังเวชและสงสัยตัวเองว่า จะเปลี่ยนสันดานเดิมของดวง
วิญญาณอันบ้าหลังนี้ได้หรือไม่

(ปริศนาฯ, 12)

- สัตว์วิเศษอื่นในบางดวงดาวคงจะเป็นหน้าหนี เพื่อหน้ายสันดาน
ระยำดำซ้ำ อันอัปจนภูมิปัญญาของโลก

(ปริศนาฯ, 13)

- ดูโลกเสมือนไม่มีจุดที่มุ่งหวังชัยวิเศษ จมอยู่ในปลักกิเลสเลวอัน
สุดแสนแห่งแล้งและไร้ความหมาย

(ปริศนาฯ, 13)

- ฉันทินตึกลั่นใจตายมิหมายอยู่ด้วยลม ถ้าเกิดมาเหลวไหลไร้ทัศนะ
มโนคติปัญญาอ่อนอับอารมณ์ลุ่มอยู่กับหล่มสามัญอันสามัญดุจแพชั้นสาธารณ์
ทั่วไปนั้น

(ดวงใจฯ, 21)

- เจ้าผู้มีดวงตาอันแสนสามัญเอ๋ย ท่านก็ตอบคำถามของฉันทิไม่สำเร็จ
เด็ดขาด

(ดวงใจฯ, 23)

- ในโลกปัจจุบันนี้ เต็มไปด้วยวิสัยสามัญสัตว์อันจัดเจนไปแต่คติธรรมดา
ถ้วนทั่วทุกตัวคน

(ดวงใจฯ, 24)

- น้ำหน้าสามัญอันสามัญมาอาจหาญชอกแซกถามลึกซึ้ง นั้นควรแล้ว
หรือไฉน

(ดวงใจฯ, 24)

- ออย่าว่าแต่แววตาสามัญอันบอดไร้ดุจเจ้าเลย แม้แต่มนุษย์ที่ฉลาด
ปราดเปรื่องเดินมาสะดุดไปก็มีได้พบเห็น

(ดวงใจฯ, 25)

- สิ่งโสโครกเช่นความสามัญอันเป็นแพชั้นโง่เขลาเบาเต็งอย่างเจ้า
จะเข้าใจได้ง่ายๆ นึกหรือ นั้นแหละการงานของฉันทิอันไม่มีผลตอบแทน
ใดๆเลย น้ำเงินทองอันหยิ่งผยองจองหองของมนุษย์ชาติมิอาจเอื้อมมา
ก้านลแต่ฉันทิได้

(ดวงใจฯ, 28)

- อีกหอยหนึ่งซึ่งสารสรลงมา เธอเกาะหลักปักแน่นอยู่กลางน้ำ
 ตมเลน อันโอนเอน เคลื่อนไหวไปตามแรงคลื่นน้ำเงินทองของเธอ

(คุณหญิงหอยฯ, 30)

- เธอเป็นหอยเอบางร่างน้อยอยู่ในกระแสน้ำอบอุ่นจากโคตรตระกูล
 ของเธอ ซึ่งเคยนร่างนราวไปด้วยแสงอันอ้อฉาวแวววาวแห่งไข่มุก

(คุณหญิงหอยฯ, 30)

- ร้านทะเยอทะยานอยู่ในกระแสน้ำอันเขียวไหลไปเล่ห์วังน้ำวน
 ทั้งทรหดอดทนระริกกระรี่ ชีวิตตื่นเต้นไหวไปตามระลอกคลื่นสามัญอันมีดมีด
 กลางห้วงทะเลกรรมและเวรระคนปนกันไป

(คุณหญิงหอยฯ, 31)

- หนุ่มหึ่งห้อยบังทิตทางแสงสว่างจึงได้บินขึ้นไปสูงสำแดงอิทธิฤทธิ์
 และพรูสวาตว่าดวงตะวันด้วยกระยาจกโวหารอันต่ำช้าจนสาแก่ใจ
 ของสัตว์อันกระจิริดนั้น

(หิ่งห้อยฯ, 74)

- ...แล้วมันก็มุ่งบินไปโดยกำลังฮึกเหิมกล้าในความไม่รู้อันมีดมีด
 เสมอบัดซึ่งปราศจากขอบเขตนั้น อนิจจา

(หิ่งห้อยฯ, 76)

- แผ่กระจายคลื่นทุกซ์โคจรระลอกแล้วระลอกเล่าเข้ากระหน้าอารยธรรม
 ทุกสมัย ทั้งซัดสาดสัตว์สามัญและสัตว์วิสามัญอันดาษตั้งอยู่ท่วๆไปนั้นให้
 เกื่อนกลั่งกระจายแหลกสลายลงตรงขอบฟ้าแห่งฝั่งภพชาติอันดาษดาไป
 ด้วยดวงวิญญาณที่ดิ้นรนสับสนมิเห็นหนทางไปและไม่รู้จุดหมายหลักชัยใดๆ
 เลย

(กะลาฯ, 77-8)

- ด้วยกำลังร้ายแรงแห่งอวิชาอันกล้าแข็งนั้น ทำให้อัตตาของกะลา
 ลำนองคะนองใหญ่หม่าขึ้นไปทุกที่

(กะลาฯ, 78)

- กะลาเลวๆ เล็กน้อยทั้งหลายอันไร้ชาติตระกูลแห่งสมุขสมัยนั้นมิได้
 โต้ตอบคำใดๆ เลย

(กะลาฯ, 80)

- แม้แต่กากเดนจากยุโรปถ้าแหวนชั้นคือเสียงแข็งชั้น สวะชยะทั้งเอเซีย
 ก็ต้องนิพนอบนิเทาเกรงกลัว เลื่อยคลานเข้าไปกราบไหว้ สมครใจเป็น
 ทาสอยู่ใต้อุ้งเท้าจนตราบนันโคตรตระกูลอันไร้แวววงศ์

(กะลาฯ, 81)

- น้ำเน่าคือสังคมอันดับแคบของท่าน ซึ่งจะเอื้อเพื่อเกื้อกูลให้ยูงนานา
พันธุ์มาสมรสกัน

(กะลาฯ, 82)

- กองไฟจากเชื้อฝันนาชนิตดุใหม่ขึ้นเป็นควันนิชไปเจ็บแสบใจแก่
สังแวดล้อมอันอนารยะนั้นถึงที่สุด

(กะลาฯ, 84)

- สถาบันกะลาที่ยิ่งใหญ่ในอิตตาอันดับแคบไม่รู้จักจบ ก็ถึงความเป็น
เถาถ่าน

(กะลาฯ, 84)

- สมมุติว่าจะพรุสวาทมนุษย์ที่ต่ำลงเสมอมนุษย์นั้น ประหนึ่งเกิดมา
ตั้งอุตพิชอันสามัญดาชด้นต้นๆ ทั่วไป

(คติฯ, 87)

- ถ้าจะลองทดลองใช้ความคิดอย่างง่ายๆ ก่อนที่จะคิดให้ลึกซึ้ง ก็
ควรจะเปรียบเทียบมนุษย์จำพวกนี้ด้วยชวากหนามอันคอยทิ่มตำทำร้ายผู้อื่น

(คติฯ, 89)

- ระบบจากรัฐอันเน่าเฟะและขาดไว้การศึกษาเรียนวิชาเฉพาะ
อย่างหนึ่งเดียว

(ปอดไทยแลนฯ, 91)

- สิ่งเครื่องในปอดซ้ายได้คำรามเพลงไบต์ อะฮอย อย่างเต็มไป
ด้วยระลอกคลื่นลูกคออันหยาบคาย

(ปอดไทยแลนฯ, 91)

- รอมฤตยูมาดับนิชของโรคร้ายเรื้อรังนาชนิตในปอดและหลอดลม
หายใจ อันเต็มไปด้วยปัญหาอสงไขย

(ปอดไทยแลนฯ, 91)

- ...อีกสองสามดวงก็เป็นดาวครอบมงกุฎบนป่าอันดับแคบนั้น...

(ปอดไทยแลนฯ, 93)

- ...หมดค่าลงกว่าฐลีอันแหลกเหลวในหุบเหวแห่งความว่างเปล่า
เขลาชลาดอนาถนิก

(ก่อนแสงฯ, 111)

- ที่ไหนจะทนทานต่อสภาวะของมหาสมุทรแห่งความเป็นไปในสังคม
มนุษย์อันวิปริต สืบสนอลเวงนั้นได้

(ก่อนแสงฯ, 120)

- ... ล้มจมลงไป ในวังวนแพชชันสามัญอันสามานย์ต่อไปอย่างสุดจะ
หลักเลียงได้

(ก่อนแสงฯ, 116)

ในส่วนของการประชด ปรากฏในเรื่อง
ตุลาการ ชมรมสวะปฏิกุล ชมรมพยาธิ คุณหญิงหอยและคุณนายหอย เพื่อสนทนา
กัน หึ่งห้อยผู้นุเคราะห์แสงตะวัน กะลาใบใหญ่แห่งสังคมชยะปฏิกุล ซึ่งทั้ง
หมดเป็นร้อยแก้วเชิงนิทานที่ผูกเรื่องขึ้นเพื่อประชดเสียดสีพฤติกรรมอันไม่พึง
ประสงค์ของมนุษย์ การประชดสังเกตได้จากการมุ่งให้รายละเอียดในด้านดี
งามเลอเลิศ แต่เป็นรายละเอียดที่ขัดแย้งหรือตรงข้ามกับสารที่ต้องการเสนอ
ในบริบทนั้นๆ เช่น เป็นดินแดนแห่งความขมขื่น ยังมีสั่นกลั่นน้ำนม นับว่าเป็น
ลักษณะอันเลอเลิศ ในที่นี้ ประโยคขยาย "อันเลอเลิศ" ขัดแย้งกับประโยค
ต้นว่า "ยังมีสั่นกลั่นน้ำนม" ในความเป็นจริง อังคารต้องการเสนอสารว่า
ดินแดนแห่งนี้ ซึ่งหมายถึงประเทศไทย เป็นสถานที่ที่เต็มไปด้วยผู้คนที่จิตใจไม่
เจริญและไม่รู้จักเห็นจริงในสังขธรรม แต่อังคารเลือกที่จะกล่าวประชดเสียดสี
มากกว่าบริภาษ โดยใช้ประโยคขยายดังกล่าว หรือ หัวเรือใหญ่ของพวกหัว
นอกเคยชูปัตถ์ด้วยปริญญาใครเมียอันสูงส่งก็มีได้กล่าวโวหารไดโต การใช้
คำ "ใครเมีย" ขยายคำ "ปริญญา" ก็เห็นได้ชัดว่า อังคารต้องการประชด
เสียดสีพวก "หัวนอก" ที่นิยมชมชื่นอารยธรรมตะวันตก เมื่อเติมประโยคขยาย
"อันสูงส่ง" เข้าไป ก็ยิ่งเห็นได้ชัดว่า อังคารจงใจย้ำเน้นน้ำเสียงประชดนี้
ให้หนักแน่น ตัวอย่างในส่วนนี้ได้แก่

- ... ข้าเลื่องมองคุณท้าว ผู้เทียมชูงอันสูงศักดิ์ รั้าแนนเหนือผาสูง
(ตุลาการ, 62)

- คุณท้าวคือ มะลิ และกระดังงาอันอบอวล ออกจากทวารวิสามัญ
ของผู้ยิ่งใหญ่
(ตุลาการ, 62)

- นี่เป็นเพียงหนึ่งในจำนวนหลายร้อยข้อ ที่จะสอบผ่านเข้าสู่ผู้ยิ่งใหญ่
อันล้ำเลิศ
(ชมรมพยาธิ, 119)

- เพียงแต่ขออนุญาตให้กระผมกล่าวความจริงอันจับใจเท่านั้น
(ชมรมพยาธิ, 122)

- มีน้ำอบน้ำหอมร่ากลิ่นชวรชวายให้ฝรั่งรอบบริเวณทุ่งพระเมรุและ
กรุงสยามอันศักดิ์สิทธิ์
(ชมรมสวะฯ, 140)
- สัตว์โลกทั้งหลายจะได้มีภูมิปัญญาเทียบเทียมเทศบาลจะเป็นเนืองนา
บุญอันไพศาล
(ชมรมสวะฯ, 141)
- เป็นดินแดนแห่งความข้มขั้ม ยังมีกลิ่นกลิ่นน้ำนม นับว่าเป็นลักษณะ
อันเลอเลิศ
(ชมรมสวะฯ, 142)
- และชาวอิสราเอลซึ่งรักต้นไม้มาก ควรย้ายมาอยู่สยามอันเขียวชอุ่ม
(ชมรมสวะฯ, 142)
- ดินนปรารถนาจะให้มันหวานไปกว้างขวางอย่างผอยทอง ทองหยิบ
อันหวานมันลิบลิบไประยิบระยับอยู่กับยุโรปและอเมริกาทั้งสองนั้น
(คุณหญิงหอยฯ, 31)
- ดินนอยากจะลอยไปอยู่ในทะเลวิเศษของสเปน จะได้กลับกลายเป็น
เป็นหอยก๊อบัววระทิงอันเลื่องลือ
(คุณหญิงหอยฯ, 33)
- เราจึงขอแสดงความคิดเห็นต่อที่ประชุมอันมีเกียรติยศว่า...
(หึ่งห้อยฯ, 71)
- ส่วนใหญ่มากไปด้วยจิ้งเหลนไฟและกิ้งก่า ซึ่งมีปั้นท้ายปราศจาก
ประกายไฟอันรุ่งเรือง
(หึ่งห้อยฯ, 72)
- ออย่าเลย เราจะต้องเป็นผู้นำบุกเบิกเป็นตัวอย่างอันเลิศต่อสกล
จักรวาลนี้
(หึ่งห้อยฯ, 76)
- หัวเรือใหญ่ของพวกหัวนอกเคยชุปตัวด้วยปริญญาใครเมี่ยมอันสูงส่ง
ก็มีได้กล่าวโวหารใดใด
(กะลาฯ, 80)
- แม้แต่เศษกากเดน เหล็กเวลาอันชุปตัวเองมาจากอังกฤษฝรั่งเศส
ก็เงียบงัน
(กะลาฯ, 80)

- เหตุเนื่องด้วยชาวตะวันตกนั้น มียุโรปเป็นสถาบันอันใหญ่หลวงที่ทั้ง
สกลโลกอ่อนน้อมยอมเชื่อฟังทุกสิ่งทุกอย่าง

(กะลาฯ, 80)

1.2.3 ประโยคขยายที่แสดงรายละเอียด เกี่ยวกับธรรมชาติ

ประโยคขยายที่แสดงรายละเอียด

เกี่ยวกับธรรมชาติ มีทั้งที่ใช้เป็นภาพพจน์ เช่น ... หยาดน้ำค้างอันเป็นสนธยา
แห่งชีวิต เมื่อดุสิตทรายดินอันประดุจนานีภาแก้วของกาลจักร และที่ขยายราย
ละเอียดโดยบอกสภาพทั่วไปของธรรมชาติ เช่น เดือนไฟอันใหญ่กว้างอ้าง
อ้าง สายน้ำนั้นป่าไหลบนหลืบหินอันสลับเหลี่ยม ที่น่าสังเกตคือ รายละเอียด
ของประโยคขยายในส่วนนี้ กล่าวถึงแต่ภาพอันสวยงาม วิจิตรยิ่งใหญ่และอ่อน
โยนของธรรมชาติ ทั้งนี้เห็นได้ชัดว่า อังคารมุ่งสร้างภาพอันน่าประทับใจของ
ธรรมชาติ และแสดงคุณค่าของธรรมชาติให้ผู้อ่านประจักษ์ เช่น เข้าตรูอันสด
ชื่นรื่นรมย์ด้วยอากาศบริสุทธิ์, จะพลันสุดสุดันธรสอันหอมหวานไว้ระลิกนานถึง
ความซาบซึ้งตรึงใจในหอมแห่งบุปผชาติอันจรชจายตามสายลม, ปรารถนา
ซึ่งแจ่มจันทร์เจ้าหรือปวงผลึกรุ่งแสงดาวแห่งสติปัญญาอาระยักระย้าอยู่อย่าง
รุ่งดาวฤกษ์อันรุ่งเรืองในใจกลางความมืดมิดแห่งอวิชชา, แสงทองคำทั้งมีรังสี
ความร้อนแผงอยู่อย่างวิเศษ คือธาตุไฟทึบอันเสียสละให้เป็นความอบอุ่นแต่
โลกมนุษย์

ประโยคขยายที่แสดงรายละเอียด

เกี่ยวกับธรรมชาติ มีดังนี้

- เวลาล่วงเลยไป ลุคนกเตบโต บินสูฟากฟ้าอันไพศาล

(นกนางแอ่น, 54)

- คืนหนึ่งยะเยือกเย็นหนาว ดาวระยิบระยับ ล้อมรอบเสี้ยวเดือน
ทองอันทอแสงสุกสกาว

(ตุลาการ, 61)

- ลูกจิ้งหรีดเล็กๆ กำน้ำแม่ เริ่มร้องเพลงแรกแห่งชีวิตด้วยลำนำ
อันเศร้าย่ำร้อย

(กลางความเป็นไป, 68)

- น้ำค้างเฝ้าเฝ้าบนใบไม้ เหลือแต่ดาวดวงหนึ่งระยับระย้าอยู่ในห้วงสวรรค์อันบริสุทธิ์
(ญา, 107)
- สว่างกลางแหล่งหล้าอันเหน็บหนาวอ้างว้างวังเวงไร้สรณชีวิตมาหลายล้านปี เพิ่งจะมีลดาดินดินชาติขึ้นเร็วๆ นี้เอง
(น้ำตาฯ, 114)
- รัตติกาลเอาเมฆสีชาวดุจขุ่ยฝ้ายมาปั่นเป็นต้าย ทอผ้าขาวนวลละอองของใย ห่มให้แจ่มจันทร์อันสุกสกาวทรงกลดรุ่งรุ่งเรือง
(น้ำตาฯ, 114)
- มฤตยูท่องเที่ยวเสาะแสวงหาความตาย ผ่านไปในภพต่างๆ ทิวทัศน์ทุกทิศ กระทั่งเข้าเขตสุสานหุบผาร้างกลางดวงจันทร์อันวิเวกวังเวง
(ชมรมนยาธิ, 118)
- ประกายดาวไถระยิบระยับนับอนันตกาล เป็นสุริยจักรวาลอันใหญ่หลวงที่ใครจะล่วงเกินดูหมิ่นมิได้
(ชมรมสวะฯ, 137)
- (ดวงวิญญาณ) เลื่อนลอยเลยไปกระทั่งถึงห้วงมหาสมุทรอันเว้งว้าง
(ชมรมสวะฯ, 144)
- สายน้ำนั้นบ่าไหลบนหลังหินอันสลับละเอียด รารูปเรขาคณิตที่เทพเจ้าลี้มไว้ในเหลี่ยมผลึกแก้วมณีใต้ภูพานอันลึกลับ
(บันทึก 1, 79)
- ห้วงนภากาศอันประมาทชอบเขตรมิได้ ประดับด้วยกลุ่มตาราระย้าระย้าไหว
(บันทึก 1, 80)
- แสงสนธยาเริ่มหยาดละอองสีเงินทองประสมปริมาณแซมแห่งน้ำนิลอุลลคามณี แต่งแต้มลงเป็นสีรัตติกาลอันวังเวง
(บันทึกฯ, 173)
- กระแสควาป่าช้าหลากไหลไปหนึ่ง แต่ภายใต้ห้วงน้ำอันลึกลับนั้นมีกำลังแรงและเย็นยะเยือกน่านิศวงงงววย
(บันทึกฯ, 176)
- ร่วงรุ่งเพชรร่วงแพรวจากแก้วตาของราตรี คือดวงดาราอันมีนับโกฏิแสนนั้น
(บันทึกฯ, 176)

- เมื่อกลางวันมันเคยชูช่อเล็กๆ อาบสีม่วงละออละออรับแสงของ
ตะวันอันร้อนแรง... บัดนี้ยังนิ่งเงียบขรึมอยู่ใต้เงารัตติกาลอันยะเยือก
หนาว

(บันทึกฯ, 176)

- บรรยากาศสงบนิ่ง ชักชวนมวลอนุภาคแห่งเรณูหอมบุหงาลดามาลัย
อันอ่อนหวานนั้น ลอยล่องตระหลบหอมลงตรงชอกหุบเหวลึก

(น้านมฯ, 107)

- ปลงสังเวช รูปนามนิมิตนั้น ซิมหายไปกับเม็ดสุลีทรายดินอันประดุจ
นาฬิกาแก้วของกาลจักร

(น้านมฯ, 112)

- ละอองหมอกอันปกคลุมดอยสูง ทำให้เกิดเป็นสายรุ้งอันรุ่งเรือง

(นิมิตฯ, 1)

- เมื่อท่ามกลางดึกสงัด เราได้หยดหยาดลงจากใบไม้ ตกต้องเนื้อ
ดินทรายป่าอันละเอียด

(นิมิตฯ, 2)

- ตลอดราตรีนี้น้ำค้างมิได้หลับนอนเลย ประจงแต่งแต้มรอยสับสนวน
วงลงเป็นเส้นสายน้ำไหลอันไนจิตรนำนิศวง

(นิมิตฯ, 2)

- ล่วงเวลาโลกมนุษย์ นับเดือนปี นายแม่เหล็กนิษสลายตัวลงในมหา
สมุทรแห่งอวกาศ อันปราศจากเวลานาที ไม่มีทิศทาง

(ปริศนาฯ, 7)

- กลางคลื่นในทะเลแห่งดวงดาว สกาวโค้งมหิมาของระนาบสุริย
จักรวาล... ประดับด้วยดาวฤกษ์อันสวยสดงดงามมีเกือบทุกสี

(ปริศนาฯ, 7)

- ถ้ามิใช่รัตติกาลอันดึกคืน จะเห็นประชาชนจำนวนมาก

(ปริศนาฯ, 9)

- ...มีดมิดเสมอสนชยาที่ปราศจากเพื่อนกลางเดือนไพรอันใหญ่
กว้างอ้างว้าง

(ดวงใจฯ, 18)

- ท่านเคยรู้จักเทือกขุนไศลอันยิ่งใหญ่ไพศาลอันเป็นทิวเทือกภูผารุ่ง
ทองคำ...

(ดวงใจฯ, 22)

- ท่านเคยรู้จักพื้นปฐพีนี้หมดไหม เคยสนใจแรงวิเศษในอนภาคของ
เม็ดทราย และชาติพระธรณีอันประกอบขึ้นเป็นพื้นปฐพีในทุกๆ ชั้นใหม่
(ดวงใจฯ, 22)
- ... เพื่อนภมิตโลกให้ร่วมเย็นด้วยสี่เขียวของพฤษชาติอันอาจนำ
เห็นขวลมฝนบนฟ้ามารักษาชีวิตโลก
(ดวงใจฯ, 28)
- ณ ประจิมทิศแห่งอุษาเทวี รังสีเงินยวงอันเศร้าสร้อยลอยเลื่อน
ของศศิธรอ่อนแสงลง
(หยาดน้ำค้างฯ, 50)
- หยาดน้ำค้างนร่างนราว ราวรับนรจากแสงอุษาโยคอันระยับด้วย
รังสีทองคำและเงินยวงในห้วงสรวงสวรรค์อันวิเวกวิวงเวกทินย์ลิลิพ้านั้น
(หยาดน้ำค้างฯ, 50)
- ... สุดแต่ใครจะให้ความสำคัญ จะพลันสุดสตันธรสอันหอมหวานไว้
ระลิกนานถึงความซาบซึ่งตรึงใจในหอมแห่งบุปผชาติอันขจรชยายตาม
สายลม
(หยาดน้ำค้างฯ, 50-1)
- หวนอาลัยในแสงศศิธรอันอ่อนหวาน ปานจะไม่มีใครสนใจไยดี
(หยาดน้ำค้างฯ, 51)
- ใจหนึ่งก็มอบให้แด่รุ่งตะวันอันเรืองรองวิเศษขลัง งามดังทองคำ
เนื้อแท้ผสมวามณีทุกสีรุ่ง
(หยาดน้ำค้างฯ, 51)
- ดูเถื่อนั้น ดวงตะวันอันวิเศษสุดมาหยุดแสงทินย์
(หยาดน้ำค้างฯ, 55)
- น่อจะกล่าวถึงวัยชรา แนะนำสั่งสอนเมื่อลูกทั้งสองโตเต็มที่แล้ว
โดยการเปรียบเทียบเวลาอายุขัยของโลกของชีวิตมนุษย์ และของหยาด
น้ำค้าง อันเป็นบทสนทนาแห่งชีวิต ก็เศร้าสร้อยเกินไปสำหรับชีวาอัน
ไร้เดียงสาของสองลูกน้อย
(หยาดน้ำค้างฯ, 61)
- น้ำค้างเปรียบประดุจน้ำตาแห่งเวลาดังกล่าวแล้ว นับตั้งแต่ช่วง
เข้าคือ ก่อนอุษาโยคจนบุพนิมิตหสมัยอรุณรุ่งเรื่อง คือเข้าตรูอันลดชั้น
รันทรมย์ด้วยอากาศบริสุทธิ์ น้ำค้างก็เสมอจะปิตินดีสดชื่นอยู่อย่างน้ำตา
ของบุถุชนซึ่งปิตินดีคลอเป่าตาอยู่ อย่างกับจะถ่ายเทความปิตินดีนั้นลง

เป็นสายธารแห่งความสุขอันควรหลงไหลอยู่เบื้องนิจ

(หยาดน้ำค้างฯ, 63)

- ปิติยินดีที่โลกนี้ เริ่มมีดวงตะวันอันรุ่งเรืองยิ่ง คือพระสุริยาค่อยๆ
ฉายแสงมาทั่วเวียงปฐวีกำนัลคุณค่าวิเศษแต่โลก

(หยาดน้ำค้างฯ, 63)

- (แสงทองคำ) ทั้งมีรังสีความร้อนแผ่อยู่อย่างวิเศษ คือธาตุไฟ
ทิพย์ อันเสียดสีให้เป็นความอบอุ่นแต่โลกมนุษย์ อันควรจะเห็นบนพานี้

(หยาดน้ำค้างฯ, 66-67)

- ดุบุปผชาติทั้งหลายเหี่ยวแห้งร่วงโรย และบ้างก็เฉยอ้อมส่งประทีน
กลิ่นสุดันธรสอันหอมหวานชานตามลมไป

(หยาดน้ำค้างฯ, 69)

- ด้วยเป็นเวลาสุดสายัณห์สมัยในฤดูหนาวอันเศร้าย่อยและวังเวง

(หิ่งห้อยฯ, 74)

- ...ปรารถนาซึ่งแจ่มจันทร์เจ้าหรือปวงผลึกรุ่งแสงดาวแห่งสติปัญญา
มาระยับระย้าอยู่อย่างรุ่งดาวฤกษ์อันรุ่งเรืองในใจกลางความมืดมิดแห่ง
อวิชชา

(กะลาฯ, 77)

- นันนูนก็คือ กฤติกาฤกษ์หรือดาวลูกไก่ คือมวลมหิมาของดารাজักร
มีพระสุริยาอันใหญ่ยิ่ง

(กะลาฯ, 79)

- ทั้งไปรยประทีนกลิ่นหอมดอกแก้วและนมแมวอันไม่รู้แล้วซึ่งสุดันธรส
หอมหวาน

(ก่อนแสงฯ, 102)

- นกนางลุ่มตกลใจพาคู่กวักปีกบินหนีไปลงละเมาะไม้อันอันไกลลับตาคน

(ก่อนแสงฯ, 102)

- มีขุนภูพานอันสูงสุดด้วยจุดหมายของเมฆ ก็เพื่อแดนดินห้วงน้ำ และ
ปากน้ำอยู่ด้วยความสงบสุขอันใหญ่ยิ่ง

(ก่อนแสงฯ, 105)

- ความจริงเมฆมิได้มีเวลาว่าง แต่รีบด่วนที่สุดที่จะรวมตัวกันเป็น
พลงชาตุน้ำอันมหิมา

(ก่อนแสงฯ, 105)

- ตัวอย่างเช่น พระอาทิตย์พระจันทร์ ชนภูพาน้ำฟ้ามหาสมุทรอันใหญ่
ยิ่ง ที่ยกมาชี้แจงนี้เพื่อเน้นให้เห็นพลังอุดมคติอันสูงสุดของนักปราชญ์นั้น...
(ก่อนแสงฯ, 107)
- เมื่อยามปู่ ญา ตา ยาย และพ่อแม่ของลูกน้อยทั้งสองยังอยู่ร้อม
หน้า ก็ประหนึ่งบุพชาติอันเบิกบาน แยมส์คันธระสตรระหลบหอมหวานจร
ชจาย
(ก่อนแสงฯ, 113)
- ระหว่างเมฆที่เว้งฟ้าอากาศอันลึกลึวลึกลับนั้น ปลั่งละอองน้ำเงิน
บริสุทธิ์
(ก่อนแสงฯ, 114)
- ปุยเมฆอันอาบแสงก็ค่อยๆเปลี่ยนแปรสีไม่คงที่เลยจนเป็นสีผสมใน
ปริมาณระสาดนวลละออง
(ก่อนแสงฯ, 114)
- จงหมั่นฝึกฝนตนเองให้เป็นศิลปินเอกด้วย จึงจะเข้าใจในแสงสี
และบรรยากาศอันเป็นทิวทัศน์นั้นๆ ได้ดี
(ก่อนแสงฯ, 115)
- อายุชัชวัยวันอันโอชารศ่อยโรยร่วง ล่วงลับไปสิ้น สุดเรียกหาวัน
เวลาที่ล่วงลับนั้นให้กลับคืน เสมอฝันกลางดึกคืนจะคว้าเอาเงาพระจันทร์
อันสกาวาววับกับสายน้ำ
(ก่อนแสงฯ, 119)
- เมื่อพ่อได้ชี้แนะให้ลูกน้อยทั้งสองดูแสงตะวันจะลับฟ้านั้น เป็นเวลา
จวนจะสุดสายัณห์สมัยอันจะเชื่อมต่อสนธยา
(ก่อนแสงฯ, 117)
- ประหลาดอะไรอย่างไร ที่เทือกภูผาโตรกชะโงกเงื้อง้าอันประกอบ
ด้วยหินผา จะดูอ่อนหวานนิ่มนวลลงเป็นปริมาตรแห่งสีทิวอันเหลือเชื่อ
(ก่อนแสงฯ, 115-6)

ตัวอย่างอันมากมายของการใช้คำเชื่อม

"อัน" ในงานร้อยแก้วของอังคารนี้ นอกจากจะแสดงให้เห็นว่า อังคารได้สืบทอดขนบด้านลีลาภาษาร้อยแก้วเชิงพรรณนาในวรรณคดีโบราณแล้ว เขายังได้ใช้คำเชื่อมคำนี้ขยายรายละเอียดของค่านามข้างหน้าอย่างสอดคล้องกับแก่นเรื่อง กล่าวคือ ส่วนหนึ่งได้ขยายรายละเอียด เพื่อมุ่งบริภาพและประชดมณษย์ที่ยังหลงในอวิชชา อีกส่วนหนึ่งได้ขยายรายละเอียดเกี่ยวกับธรรมชาติ ทั้งนี้

เห็นได้ชัดว่า อังคารมุ่งขยายรายละเอียดเพื่อสร้างจินตภาพอันน่าประทับใจของธรรมชาติ รวมทั้งแสดงให้เห็นประจักษ์ว่า ธรรมชาติมีคุณค่ายิ่ง และเมื่อพิจารณาเชื่อมโยงถึงประโยคขยายที่บอกสภาพต่างๆ ของค่านามธรรม เป็นต้นว่า ความคิดสติปัญญาอันประเสริฐ คุณค่าพิเศษแห่งสุนทรีย์อันประเสริฐเลิศล้ำ คุณค่าชีวิตอันเป็นของวิเศษ อุดมคติอันแจ่มใส ไกลลิบลัว แก่นสารอันลึกซึ้ง จะยิ่งเข้าใจอย่างแจ่มแจ้งขึ้นว่า จินตภาพของชาตินั้น นอกจากจะสัมผัสถึงความงดงามและอ่อนหวานด้วยผัสสะทั้งห้า คือ ตา หู จมูก ลิ้น และกายแล้ว ยังสามารถสัมผัสด้วยใจอันประณีต ละเอียดย่อน เพื่อให้เข้าถึง "สิ่งสุนทรีย์" ซึ่งอังคารย้ำเป็นพิเศษว่า เป็นสิ่งประเสริฐเลิศล้ำ และที่สุด จักได้นำคติจากธรรมชาติไปใช้ปฏิบัติตนหรือดำรงชีวิตอย่างมีอุดมคติ มีแก่นสาร และมีคุณค่านั่นเอง

กล่าวได้ว่า การใช้คำเชื่อม "อัน" นี้ ช่วยย้ำเน้นให้เห็นว่า อังคารมุ่งเสนอแก่นเรื่องสองประการคือ บริภาษมนุษย์ว่าหลงในวิชา และชี้ให้เห็นคุณค่าของธรรมชาติอย่างสม่ำเสมอและหนักแน่นในงานร้อยแก้วของเขา

1.3 การใช้สำนวนแปลจากภาษาบาลีและสำนวนโบราณ

ในบทนี้ ผู้วิจัยขอกล่าวถึงเรื่องการใช้สำนวนสำนวนในที่นี้ ใช้หมายถึงสำนวนภาษาหรือสำนวนโวหาร อันได้แก่การนำถ้อยคำที่มีความหมายมาเรียงกันเข้า เพื่อให้ผู้อ่านเข้าใจความรู้สึกนึกคิดที่ผู้เขียนต้องการแสดงออก¹

ผู้วิจัยพบว่า ลักษณะเด่นในด้านการใช้ภาษาอีกประเภทหนึ่งในงานร้อยแก้วของอังคาร คือการใช้สำนวนภาษา 2 ประเภทได้แก่

1.3.1 สำนวนแปลจากภาษาบาลี

1.3.2 สำนวนภาษาโบราณ

สำนวนภาษาทั้ง 2 ประเภทนี้เป็นลีลาภาษาที่ปรากฏในวรรณคดีร้อยแก้วโบราณ โดยเฉพาะวรรณคดีศาสนาอย่าง เตภูมิกถา และ นระปฐมสมโพธิกถา ในงานร้อยแก้วของอังคารปรากฏใช้สำนวนภาษาทั้ง 2 ประเภทนี้อย่างสม่ำเสมอ ซึ่งอาจกล่าวได้ว่า อังคารได้สืบทอด

¹ ภาณุจนา นาคสกุล และคณะ, การใช้ภาษา นิพนธ์ครั้งที่ 2 (กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์เคล็ดไทย, 2521), หน้า 213.

"ชนบ" การใช้ภาษาอีกลักษณะหนึ่งจากวรรณคดีร้อยแก้วโบราณมาใช้ในงาน ร้อยแก้วของตน

1.3.1 สำนวนแปลจากภาษาบาลี

สำนวนแปลจากภาษาบาลีในที่นี้ แบ่ง

ออกเป็น 2 ลักษณะคือ

1.3.1.1 การใช้วิภัติ

1.3.1.2 การใช้รูปประโยค

1.3.1.1 การใช้วิภัติ

ภาษาบาลีได้เข้ามาเจริญ

ในภาษาไทยเป็นเวลาช้านานแล้ว และมีอิทธิพลต่อภาษาไทยทั้งในด้านการใช้ คำ การสร้างศัพท์ และการใช้สำนวนภาษา ในด้านสำนวนภาษา สุธีวงศ์ พงศ์ไพบูลย์กล่าวว่า เป็นเพราะ "ตอนหลังเมื่อมีการสอนภาษาบาลีเพื่อศึกษาคำสอนของศาสนาจากตำราและคัมภีร์ต่างๆ เกิดขึ้น" และ "การแปลงภาษาบาลี สันสกฤตเป็นไทยทำให้เกิดสำนวนภาษาไทยใหม่ขึ้นมาอย่างที่เราเรียกว่า "สำนวนวัด" เพราะได้กำหนดให้แปลคำนามตามวิภัติบาลี สันสกฤต"¹

สำนวนแปลจากภาษาบาลี

ที่สุธีวงศ์ พงศ์ไพบูลย์กล่าวถึงนี่คือสำนวนแปลในลักษณะของการใช้อายตนิบาต ซึ่งหมายถึงคำที่เป็นบุพพทประจำแต่ละวิภัติของภาษาบาลี ดังนี้

วิภัติที่ 1 - อันว่า

วิภัติที่ 2 - ซึ่ง สู่ ยัง สิ้น

วิภัติที่ 3 - ด้วย โดย อัน

ตาม เพราะ

วิภัติที่ 4 - แก่ เพื่อ ต่อ

วิภัติที่ 5 - แต่ จาก กว่า

เหตุ

วิภัติที่ 6 - แห่ง ของ เมื่อ

วิภัติที่ 7 - ครั้น เมื่อ ใน

ใกล้ ที่

¹สุธีวงศ์ พงศ์ไพบูลย์, บาลี สันสกฤตที่สัมพันธ์กับภาษาไทย (กรุงเทพฯ: ไทยวัฒนาพานิช, 2515), หน้า 191.

เนื่องจากเรื่องเตภูมิกถา

ได้เรียบเรียงจากคัมภีร์เก่าต่างๆ หลายคัมภีร์ด้วยกัน จึงมักจะติดเอาสำนวน
แปลในภาษาเดิมมาด้วย โดยเฉพาะภาษาบาลีในรูปของอายตนิบาต ตั้งแต่

วิภัติที่ 1 ถึงวิภัติที่ 7 ดังตัวอย่างต่อไปนี้

วิภัติที่ 1 "อันว่าสัตว์ทั้งหลายย่อมเวียนวนไปมาและเกิดในภุมิ ๓ อันนี้แล"

"ชื่ออันว่าพระพุทฺธเจ้าทั้งหลายไซ้"

วิภัติที่ 2 "เทวดาทัง 4 องค์อันแต่มาซึ่งบาญชียุญและบาบ"

"ครั้นว่ากล่าวแล้วก็ลุกไปสู่ครรรภ์ที่นอน"

"พระตถาคตไซ้จะยังราหูสุรินทรีนี้ให้ปล่อยซึ่งจันทรเทพบุตร"

"แล้วร้องให้ด้วยเสียงแรงนักหนาสิ้นกาลหิงนานัก"

วิภัติที่ 3 "โพรฝ้าเข้าไทยทั้งหลายอันไปด้วยพระญานัน"

"แล้วว่าพระญาง้างนั้นอยู่เล่นในร่มต้นไม้ประคานันด้วยฝูงง้างทั้ง
หลายแลมีบริวาร"

"ลางคาบมีผู้หญิงผู้มีบุญอันได้กระทำมาแต่ก่อน"

วิภัติที่ 4 "เหตุการณั้เท่าใดและมีใจร้ายฝูงนี้ แก่สัตว์ทั้งหลาย"

"พระญานันยอมเอาไปบูชาแก่พระศรีรัตนไตรยก่อน"

"อโนตตบปนั้นมิให้กลัวแก่บาบ"

วิภัติที่ 5 "แลรูปอันเกิดแต่กรรม"

"แลเอามาแต่ต้นกัลปพฤษ์นั้นนา"

"แลพรหมณั้ผู้นั้นออกไปจากพระนคร"

วิภัติที่ 6 "บุญและบาบแห่งคนทั้งหลาย"

"เขาได้ตีหัวพ่อแม่แห่งเขา"

วิภัติที่ 7 "แลในดินเขาพระหิมพานต์นั้นมีไม้หว้าต้นหนึ่งใหญ่เป็นที่โน้ผึ้งน้ำชื่อ
สีทานที"

"ครั้นเมื่อวันเดือนเพ็ญแลเดือนนั้นงาม"¹

ในพระปฐมสมโพธิกถาก็

เช่นกัน ปรากฏใช้สำนวนแปลจากภาษาบาลีในรูปของอายตนิบาตครบทุกวิภัติ
วิภัติที่มีใช้มากได้แก่ วิภัติที่ 2 ใช้คำอายตนิบาตว่า "ซึ่ง" และวิภัติที่ ๘
ใช้คำอายตนิบาตว่า "แห่ง" ในที่นี้จะยกตัวอย่างประกอบพอสังเขป

¹ รัตนกัทย สัจฉินันท์และคณะ, "ลักษณะภาษาในไตรภูมิพระร่วง,
สุภาสิตพระร่วง และตำรับท้าวศรีจุฬาลักษณ์" (พิมพ์ดีด), หน้า 13-14.

วิภัตตีที่ 1 - ในขณะที่นั้น อันว่าทพยมณฑลทาบบุพชาติ และนานาทพยกุสมวัสสชาร
ก็บันดาลตกเต็มทั่วพื้นภูมิสถาน

(หน้า 27)

อันว่าห้าฝนแก้ว 7 ประการก็บันดาลตกลงจากอากาศเต็มตลอด
บริเวณโยชน์หนึ่ง

(หน้า 28)

อันว่านิสสัยแห่งอาตมาก็จะเสื่อมสูญเสียยศอัปยศในครั้งนี้ . . .

(หน้า 141)

วิภัตตีที่ 2 - เมื่อเสด็จเข้าสู่ที่สิริคันทน์ไสยาสน์ กระทำประโลมด้วยอิทธิมายา
ยังพระภัสดาให้ยินดีด้วยวิธีกามเสวนกิจ

(หน้า 3)

ในกาลวันนั้น ส่วนสมเด็จพระเจ้าสีหนุราช เสด็จโสรจสรง
สุคันโศทกชารา แล้วเสวยพระกระยาหารในเวลาเช้า แล้ว
เสด็จออกยังพระโรงราชนิมิจฉัย

(หน้า 20)

แต่ให้พระมังสะเป็นทานก็อาจยังพินแผ่นมหาปฐพีให้พ่ายแผ่

(หน้า 33)

เมื่อได้สดับซึ่งนฤโฆษแห่งหมู่मारเสนาอันโกลาหลเนียรนาท . . .

(หน้า 145)

. . . จะตั้งยุทธซึ่งชัยชจัดเสียซึ่งมารภัยให้พ่ายแผ่พินาศในที่นี้

(หน้า 146)

แต่อาตมะซึ่งอดจะซึ่งมังสะให้เป็นทาน . . .

(หน้า 147)

. . . ประดุจบิดาอันเห็นซึ่งบุตรเป็นพาลทากรก็มีปกติเล่นอยู่แทบ
บาทมูล เหมือนดั่งนั้นแล

(หน้า 151)

พระองค์ทรงผูกมันซึ่งเมตตาเป็นมหาพลงนุหะ ออกตั้งยังยุทธภูมิ
ภาคผจญมารนลปัจจามิตร

(หน้า 151)

ดูก่อนพระขามาราชิราช ตัวท่านมิได้รู้ซึ่งตนว่า มีกำลังน้อยดุจ
เป็นทาสช่วงใช้แห่งอาตมา แลอาตมะนี้ถึงซึ่งฝั่งบารมีธรรมแต่ผู้
เดียวเป็นอนัญญาสาธารณ มิได้ทั่วไปแก่บุคคลผู้อื่น

(หน้า 151)

แลผลกุศลนั้นแลตกแต่งกายอาตมาให้สำเร็จซึ่งบารมีธรรม

(หน้า 152)

... เป็นอุดมสัตว์มาอุบัติบังเกิดในโลก แลเห็นซึ่งโศกแลชาติ
ชราวยาษิรมณทุกซ์เทวศ มีประเภทนิปริต

(หน้า 152)

เมื่อพระยามารได้สดับพระมหาสัตว์ สำแดงบุญบารมีดังนั้นก็มีอา
วอดกลืนซึ่งความโกรธได้

(หน้า 152)

อาตมานี้มีสติพลอาจสามารถจะครอบงำย้ายเสียซึ่งโลกทั้งปวง

(หน้า 152)

พระสิทธัตถกุมารนี้ถึงซึ่งศรีประเสวีจุเลิศกว่าเทวดามนุษย์ทั้ง
หลายด้วยอภิปรายคำสัตย์

(หน้า 154)

... ก็กวัดแกว่งซึ่งจักรวาลอันคมดั่งกรดแล้วขว้างไป

(หน้า 155)

แลจักรนั้นอาจสามารถจะตัดวชิรบรรพตให้ขาด ครวณาจุดตัดซึ่ง
หน่อเวฬุคุมพพฤษ

(หน้า 155)

ข้าพระบาททราบบซึ่งสมภารบารมีที่พระองค์สั่งสมอบรมบำเพ็ญมา

(หน้า 157)

องค์พระมหาสัตว์ขจัดเสียซึ่งหม่มมารให้ปราศยพินาศถึงซึ่งชานะ
แก่สัตว์โลกชาติปราศจากภัย

(หน้า 159)

วิภัตติที่ 3 - เมื่อเสด็จเข้าสู่ที่สิริคันทไสยาสน์ กระทำประโลมด้วยอิตถิมายา
ยังพระภัสดาให้ยินดีด้วยวิธีกามเสวนกิจ

(หน้า 3)

แลพระสুবินนิมิตอื่นข้อหนึ่งเป็นคำรบ 2 ว่ายังมีมหาดงคาคันหนึ่ง
กว้างลึกยิ่งนัก ดาษไปด้วยระเบียบคลื่นใหญ่

(หน้า 21)

... จึงเสด็จลงจากพระราชยาน เสด็จดำเนินด้วยพระบาทไป
ทำปัจจุคมนาการ รับเสด็จสมเด็จเจ้ากรุงกบิลพัสดุ์

(หน้า 24)

ในท่ามกลางมหามณฑปนั้นตั้งไว้ซึ่งกองแก้ว 7 ประการสูง
ประมาณชั่วลำตาลหนึ่ง ลาดด้วยผ้ากำพลอันหาราคามีได้

(หน้า 25)

พออุตมฤกษ์ก็อัญเชิญเสด็จขึ้นทรงอลงกตมหามงคละราชรถ อัน
ห้อยช้อยไปด้วยแก้วมีประการต่างๆ เทียบด้วยสินธพชาติทั้ง 4

(หน้า 25)

ในขณะนั้น อันว่าทิพยมณฑลบุพผชาติ แลน่านาทิพยกุสุมวิสสธารก็
บันดาลตกเต็มทั่วพื้นภูมิสถาน โดยยาวได้สองโยชน์กว้างได้
โยชน์หนึ่ง

(หน้า 27)

สมเด็จพระราชโอรสและพระราชสุณิสา กับพระชัตตติยประยูร
คณามัจจามาตย์ทั้งปวง ก็ประชุมกระทำการณานกิจถวายเพลิง
พระบรมศพโดยอุณาภิรราชสักการบูชา

(หน้า 30-1)

สมเด็จพระเจ้าสิริสุทโธทนมหาราชก็เสวยมไหศวยรียราชถวัลย์
รัชสืบสันตติวงศ์ดำรงนิพนกรุงกบิลนัสส์ เสวยสิริสมบัติกับด้วย
พระสิริมหาฆาสาสุขุมาลชาติราชเทวีเป็นบรมสุข

(หน้า 31)

พระลิตชัตตฤกษารนี้ถึงซึ่งศรีประเสริฐุเลิศกว่าเทวดามนุษย์ทั้ง
หลายด้วยภิปรายคำสัตย์

(หน้า 154)

วิภัตตที่ 4 - ... ดำรัสสั่งบังคับในราชกิจแก่หมู่มาตย์ตามราชประเพณี

(หน้า 20)

แลบรรดากษัตริย์ทั้งหลายมีสมเด็จพระเจ้าสีหนุราชเป็นอาทิ
ก็อภิวาทบูชาแก่กษัตริย์ทั้ง 2 ดุจนั้น

(หน้า 28)

ชนทั้งหลายใดๆ จะนำไปซึ่งทรัพย์แลองค์และชีวิตแห่งพระมหา
สัตว์ พระมหาสัตว์บมิได้เอื้อเพื่อแก่พระองค์

(หน้า 32-3)

ครั้นลูกกาลแสนปีล่วงไปปัญจบุนนิมิตทั้ง 5 ก็บังเกิดมีแก่พระมหาสัตว์

(หน้า 38)

โดยควรแก้สติพลแห่งตน แลตนเข้าแวดล้อมพร้อมกันกระทุษ
นาการ

(หน้า 142)

วชิรอาสน์นี้ไซ้เป็นที่สถิตควรจะถึงแก้ท่าน แลวชิรบัลลังก์สถาน
ควรจะถึงแก้อาตมา

(หน้า 151)

ดูก่อนพระยามาราชิราช ตัวท่านมิได้รู้ซึ่งตนว่า มีกำลังน้อยจ
เป็นทาสช่วงใช้แห่งอาตมา แลอมตมะนี้ถึงซึ่งฝั่งบารมีธรรมแต่ผู้
เดียวเป็นอปัญญาสาธารณ์ มิได้ทั่วไปแก้บุคคลผู้อื่น

(หน้า 151)

...องค์พระมหาสัตว์ขจัดเสียดซึ่งหม่มารให้ปราศยนินาศถึงซึ่งช้านะ
แก้สัตว์โลกชาติปราศจากภัย

(หน้า 159)

วิภัตติที่ 5 - เหล่าอสุรราชทั้ง 8 คนก็บูชาด้วยผลมะตูมสุกอันนำมาแต่ป่า
หิมพานต์

(หน้า 29)

ท้าวเวสวัณมหาราชก็บูชาด้วยทิพยภูษาต่างๆ อันตกลงแต่ไม้กัลป
พฤกษ์

(หน้า 29)

เมื่ออดีตภพที่สุด 4 อสงไขยแสนกัปนับถอยหลังลงไปแต่มหาภักกัปนี้

(หน้า 32)

แลจำเดิมแต่บำเพ็ญกฤษฏาภิหารแต่บาทมูลสมเด็จพระนุททที่บัง
กร เป็นต้น แต่บำเพ็ญพระสมดังสภารมีมาสำเร็จลงในชาติเป็น
พระเวสสันดรนั้น

(หน้า 33)

พระนุททเจ้าทั้งหลายย่อมบังเกิดแต่ในชมพูทวีปอันเดียวทุกๆ
พระองค์

(หน้า 40)

หน่อนพระชินสีห์กระทำอาการองอาจสรภานกล้าหาญโดยยัง มิได้
กริ่งเกรงแต่ภัยแห่งพระยามาร

(หน้า 153)

วิภัตติที่ 6 - เมื่อได้สดับศัพทสารแห่งอมรคณาไกลาหลนนั้นบันลือโลก

(หน้า 141)

พระสิทธัตถกุมารปรารถนาจะให้พ้นพิษแห่งอาตมานำน้อยใจนัก
หนา

(หน้า 141)

... โดยควรแก้สัดติผลแห่งตนแลตนเข้าแวดล้อมพร้อมกันกระทำ
ยุทธนาการ

(หน้า 142)

เมื่อได้สดับซึ่งฤโฆษแห่งหมู่มารเสนอันไกลาหลเนียรนาท

(หน้า 145)

ถ้ามิได้อุฏฐาการจากรัตนบัลลังก์นี้ อาตมาจะฆ่าหทัยแห่งท่านให้
ภินทนาการทำลาย

(หน้า 151)

ดูท่านพระยามาราธิราช ตัวท่านมิได้รู้ซึ่งตนว่า มีกำลังน้อยดุจ
เป็นทาสช่วงใช้แห่งอาตมา

(หน้า 151)

... รุ่งเรื่องด้วยพระนขามีพรรณอันแดง ดุจแก้วประพาณีออก
จากห้องแห่งจีวร ครุวนาดุจวิซุลดาในอัมพร อันออกจากระหว่าง
ห้องแห่งรัตวลาหก

(หน้า 156)

วิภัตติที่ 7 - ครั้นล่วงถึงปัจจุสมัขรাত্রีกาล ก็เสวยซึ่งนิพพานสุบินนิมิต
มหัตจรรย์ประหลาด

(หน้า 21)

ครั้นเวลารุ่งเข้าก็อัญเชิญพระสิริมหายาราชาธิดา ให้ไสรจสรง
เสาวคนธ์จันทโนทกชารา

(หน้า 25)

ครั้นลูกกลแสนปล่องไปปัญจบุณนิมิตทั้ง 5 ก็ยังมีเกิดมีแก่พระมหาสัตว์

(หน้า 38)

ครั้นเจริญกาลมาพระโนชิสัตว์เจริญพระชนมพรรษาได้ 7 ขวบ...

(หน้า 80)

ครั้นเวลารุ่งเข้า ช่างทั้งหลายมาเห็นสระสำเร็จแล้วบริบูรณ์ จึง
ไปกราบทูลบรมกษัตริย์ให้ทราบเหตุนั้น

(หน้า 82)

ครั้นจำเนียรภาค สืบมาจนพระชนมพรรษาเจริญได้ 16 ปี

(หน้า 82)

งานร้อยแก้วของอังคาร
ปรากฏใช้สำนวนแปลจากภาษาบาลีในลักษณะน้อย 2 วิภัติคือ วิภัติที่ 2
และ 6 โดยเฉพาะวิภัติที่ 6 ที่ใช้อายตนิบาตว่า "แห่ง" มีความถี่สูงมาก
ตัวอย่างสำนวนแปลวิภัติที่ 2

- ปวงมัทศยาหอยบูก็นำมาซึ่ง ไซ่มุกและสมบัติวิเศษได้สมุทรสุดประมาณได้
(ราคาฯ, 58)
- ขณะนี้พิภพไร้ซึ่งมนุษย์ชาติ ว่างเปล่าอ้างว้างวังเวง
(ปริศนาฯ, 10)
- ถึงแม้ว่าลมจะมีอิสระเสรีที่จะพัดเที่ยวไปในจักรวาลอันไพศาลซึ่ง
ขอบเขตสุดที่มโนคติจะติดตามไป
(ดวงใจฯ, 20)
- แต่ยังมีบางชีวิตที่อาลัยในศศิธรนั้นมีอาจบั่นรอนเสียให้เด็ดขาดซึ่ง
เยื่อใยไมตรีจิต
(หยาดน้ำค้างฯ, 51)
- อย่าได้หลงลืมซึ่งเยื่อใยไมตรีของความรักที่พ้อมีต่อลูกทั้งสอง
(หยาดน้ำค้างฯ, 62)
- เวลานั้นกว้างใหญ่มหึมาไร้ขอบเขตเป็นอสงไขยแห่งอจินไตยคือนัก
คิดไปไม่จบสิ้น สามารถโอบอ้อมไว้ได้ซึ่งอเนกอนันต์จักรวาล
(หยาดน้ำค้างฯ, 62)
- เมื่อความมืดทมิฬในดึกดั้นของยุคสมัยได้เป็นสรณันตรายน้อยใหญ่
ร้ายแรงอยู่ท่ามกลางความหลับไหลแห่งยุคสมัยนั้นๆ ย่อมจำเป็นอย่างยิ่ง
ที่จะต้องปรารภซึ่งแจ่มจันทร์เจ้าหรือปวงผลึกรุ่งแสงดาวแห่งสติปัญญา
มาระยับระยับ...
(กะลาฯ, 77)
- กลางวสันตฤดู หมู่มะยมหิมา เสมอได้แจกจ่ายให้ซึ่งไมตรีแต่ปฐวี
ทุกแคว้นแคว้นแดนดินโดยปราศจากอคติใดๆ
(กะลาฯ, 78)
- พอตกสายบ้ายหน้อยก็กลับหันหน้าว่างวายสลายซึ่งลายสัตว์วิเศษ
และเศษซากเกียรติยศ หมดค่าลงกว่าธุลี
(ก่อนแสงฯ, 111)
- ขอให้ลูกมันคงไว้ซึ่งสัจจะในการอบรมสติปัญญาให้ช่างคิดเฉลียวฉลาด
(ก่อนแสงฯ, 114)

- บุหร่งระเริงร้องทั้งลองไนก็ไซเสียงอยู่แจ้วๆ คือประโลมแล้วซึ่ง
ดุริยสังคีตดีดสี่แห่งโลกีย์ทั้งหลายให้ลืมหืมตา

(ก่อนแสงฯ, 118)

ตัวอย่างสำนวนแปลวิภคิตที่ 6

ดังได้กล่าวแล้วว่า ในงานร้อยแก้วของอังคารใช้สำนวนแปลวิภคิตที่ 6 ที่ใช้อายตนิบาต "แห่ง" เป็นจำนวนมากถึง 128 ตัวอย่าง ผู้วิจัยพบว่า อังคารใช้คำอายตนิบาต "แห่ง" ในบริบทต่างๆ ได้แก่บริบทที่เป็นนามธรรม มากเป็นพิเศษ นอกจากนี้ยังปรากฏในบริบทที่เป็นสถานที่, ธรรมชาติ, และที่นำไปใช้เป็นภาพพจน์ ดังต่อไปนี้

1) บริบทที่เป็นนามธรรม

การใช้คำอายตนิบาต "แห่ง" ส่วนใหญ่ปรากฏในบริบทที่เป็นนามธรรม ซึ่งหมายถึงสิ่งที่ไม่มีรูป และสัมผัสรับรู้ได้เฉพาะทางใจเท่านั้น ในที่นี้จะสังเกตได้ว่า อังคารใช้ในบริบทที่มีคำเกี่ยวข้องกับศาสนามากที่สุด รองลงมาได้แก่บริบทที่มีคำเกี่ยวข้องกับคุณค่าหรือแก่นสาร ความรัก อำนาจหรือพลัง เวลา อาการนาม ตามลำดับ

(ก) บริบทที่มีคำ

เกี่ยวข้องกับศาสนา คำ "ศาสนา" ในที่นี้หมายถึง คำที่มีความหมายเกี่ยวเนื่องหรือเชื่อมโยงกับพุทธศาสนา อันได้แก่ คำที่แสดงหลักธรรมเกี่ยวกับบุญและบาป การเวียนว่ายตายเกิด กิเลส ตัณหา อวิชชา เป็นต้น

- ไม่ใช่เพราะอิทธิฤทธิ์อันมหัศจรรย์ของเราหรือ จิ้งก่อกให้เกิดสภาวะการสิ้นสุดวิญญาณของมนุษยชาติ ถึงความเป็นภัสสมุสสลายหายไป ประดุจสภาวะแห่งสูญตานั่นแล

(น้ำตาฯ, 112)

- หลายศตวรรษแล้วที่ท่านไม่เคยใช้ชีวิตตามสภาวะเหมาะสมกับสังขารแห่งธรรมชาติ

(ปริศนาฯ, 10)

- ถึงแม้ว่าจะสิ้นสุดชีวิตของแม่ไม้มิในวันใดวันหนึ่ง แต่แม่ไม้มิก็ได้ทำพิธีกรรมฝากไว้ในเมล็ดพืชพันธุ์อันจะเติบโตขึ้นสืบต่อความเมตตาโอเยกานดอกผลเป็นประโยชน์ใหญ่ยิ่งๆ ขึ้นไปในอนาคต เป็นวัฏจักรแห่ง

ความดีเสมอมีไมตรีจิต

(คติฯ, 86)

- วาระอนาคตลูกก็จะงอกงามผลิดอกออกผลต่อเนื่องกันไปประดุจกำ
กังก้าเกวียน หมุนเวียนวนวงไปตามวิถีกฎแห่งกรรมนำไปในสังสารวัฏ

(ก่อนแสงฯ, 113)

- (สมบัติทิพย์)... จะมองไปไม่จบสิ้นคือคิดเห็นต่อเนื่องกันไปจนเสมือน
ระลอกคลื่นในมหาสมุทรแห่งคติธรรม ประกอบด้วยองค์ประกอบพิเศษ

(หยาดน้ำค้างฯ, 53)

- ที่ไหนจะทนทานต่อสภาวะของมหาสมุทรแห่งความเป็นไปในสังค
มนุษย์

(ก่อนแสงฯ, 120)

- เพราะพันธุ์ปลานานาชนิดจะได้ล่องนันท่มทุกซึก เลิกวนว่ายห้วงน้ำ
แห่งสังสารวัฏ

(ชมรมสวฯ, 138)

- เพียงแต่ว่าหน้าที่การงานของดวงตะวันนั้นลี้ลับอยู่กลางห้วงมหรณพ
แห่งสังสารวัฏ

(ก่อนแสงฯ, 104)

- ด้วยพลังร้ายแรงจาก...และสรรพสิ่งแวดล้อมนำไปหลงอ้อมอ้อย
อิงอยู่กลางห้วงมหรณพแห่งตันทหา

(กะลาฯ, 77)

- หรือว่าอยู่แต่ในกะลาครอบแห่งโลกธรรมซั้แซ่ซ้งไปอย่างมด
เขื่องปลวก

(คติฯ, 87)

- เพื่อเตือนสติปัญญาหลากหลายไม่ให้คลั่งไคล้จั้งจ้องอยู่แต่ในภวังค์
แห่งการหลับสนิทหนึ่งประหนึ่งวิสัย

(กะลาฯ, 77)

- เมื่อความมืดทมิฬในดึกคืนของยุคสมัยได้เป็นสรณันตราชน้อยใหญ่
ร้ายแรงอยู่ท่ามกลางความหลับไหลแห่งยุคสมัยนั้นๆ ข้อมจำเป็นอย่างยิ่ง
ที่จะต้องปรารภนาซึ่งแจ่มจันทร์เจ้าหรือปวงรุ่งแสงดาวแห่งสติปัญญามา
ระยิบระยับอยู่อย่างรุ่งดาวฤกษ์อันรุ่งเรืองในใจกลางความมืดมิดแห่ง
อวิชชา

(กะลาฯ, 77)

- ด้วยกำลังร้ายแรงแห่งอวิชชาอันกล้าแข็งนั้น ทำให้อัตราของกะลา
ลำพองคะนองใหญ่หมึมาขึ้นไปทุกที

(กะลาฯ, 78)

- ถึงเจ้าจะดูหมิ่นว่าดวงดาวสู้อาสาว่างไม่ได้ ก็จำเพาะแต่ฤกษ์กาล
แห่งความมัวเมาหลงผิดไป

(กลางความเป็นไป, 67)

- นอดกสายบ้ายหน้อยก็ลับล้าหายว่างวายสลายสิ้นซึ่งลายสัตว์วิเศษ
และเศษกากเกียรตยศหมดค่าลงกว่าธูลีอันแหลกเหลวในหุบเหวแห่ง
ความว่างเปล่าเขลาฉลาดอนาถนิก

(ก่อนแสงฯ, 111)

- มิหน้าซ้ำยังทวิคุณอุปาทานยึดถือความหลงผิดกลับกลายเป็นมิจฉาที่ปฏิบัติ
ไปอย่างไม่รู้จักจบ จนเกิดการดูถูกเหยียดหยามกะลาใบอื่นๆ ไปทั้งกอง
ขยะปฏิคุณแห่งโลกียวิสัยนั้น

(กะลาฯ, 79)

- บุหร่งระเริงร้องทั้งลงในก็ไซเสียงอยู่แจ้วๆ คือประโลมแล้วซึ่ง
ดุริยสังคีตดีดดีแห่งโลกียทั้งหลายให้ลืมหืมตัวลืมหาย

(ก่อนแสงฯ, 112)

- ทั้งหมดนี้เมื่อประมวลงแล้วโดยย่อได้แก่กองรูป กองเวทนา กอง
สัญญา กองสังขารและกองวิญญาณ ซึ่งรวมเรียกว่า ขันธห้า ที่เป็น
อารมณ์แห่งการยึดถือ

(ก่อนแสงฯ, 112)

- ส่วนปฏิจันชรานั้นได้แก่ความเสื่อมสมรรถภาพแห่งนาม

(ก่อนแสงฯ, 111-2)

- ดาวพะแพรวแวววับนั้นคือธาตุอุดมคติทิพย์ที่พอจะขอฝากเป็น
พินัยกรรมไว้ในวิญญาณทั้งสองของลูกน้อยให้บำเพ็ญวิริยะพากเพียร
บากบั่น สร้างสรรค์องค์ประธานแห่งมนุษย์

(ก่อนแสงฯ, 121)

- เราจะซ่อนเร้นภาษาไว้สุดห้วงลึกแห่งวิญญาณ

(บันทึก 1, 8๘)

- เวลานั้นกว้างใหญ่ หมึมา ไร้ขอบเขต เป็นนอสงไขยแห่งอจินไตย
คือนึกคิดไปไม่จบสิ้น สามารถโอบอ้อมไว้ได้ซึ่งอเนกอนันตจักรวาลไม่มี
ขอบฟ้าแห่งเวลาที่จะอวสานสิ้นสุดลง ณ ที่หนึ่งที่ได้

(หยาดน้ำค้างฯ, 62)

- มีทัศนคติใหญ่หลวงล่วงเข้าข่ายแห่งอนันตกาลที่อาจหาญพิทักษ์รักษา
ชีวาโลก

(ดวงใจฯ, 28)

- ประดุจดั่งลายสีทึบของภพชาติ ซ่อนเร้นไว้ในมิติพิเศษแห่ง
อนันตกาล

(น่านมฯ, 112)

- นฤมิตมิติทิพย์แห่งญาณปัญญาชั้นเป็นปรมาตอันไพศาลในที่สุด

(กะลาฯ, 78)

- คตินี้มาใช้กับมนุษย์ก็ย่อมได้ ดูผู้มีกำลังทั้งภายนอกและภายในคือ
กำลังภายในเข้มแข็ง และมีกำลังวิริยะแห่งสติปัญญาเขาวนระปฏิภาณเลอ
เลิศล้ำ

(ก่อนแสงฯ, 116)

- หลกัยดวงนั้นก็ประมวลสิ่งสุนทรีย์ ที่สุดแสนประณีตนั้นบอมนั้นไว้
เป็นมูลนิธิทิพย์ กลางธนาคารแห่งสติญาณปัญญาบารมี

(บันทึกฯ, 174)

- ...นำเอาความมหัศจรรย์ใจอันใหญ่หลวงอันใหม่พรั่งมาทังไว้ใน
ธนาคารแห่งวิญาณตน

(หยาดน้ำค้างฯ, 54)

- แต่หากเจ้าถ่านของมนุษย์ชาติทั้งหลายไปบ้า หาได้ยिनสิ่งใดไม่ สูญ
เสียหายแต่สัมปชัญญะแห่งดวงวิญาณ

(น้ำตาฯ, 112)

- ข้อมูลต่างๆ จากแววตาที่ได้ประจักษ์แจ้ง ลึกซึ้งถึงคุณค่าวิเศษใน
ธรรมชาติของโลกนี้และโลกอื่นๆ เปรียบเสมือนทรัพย์สินเงินทองแก้ว
แหวนและอัญมณีที่เราฝากไว้ในมูลนิธิทิพย์ คือเป็นสมบัติแห่งดวงวิญาณ
ของตนเอง

(หยาดน้ำค้างฯ, 60-1)

(ข) บริบทที่

มีค่าเกี่ยวข้องกับคุณค่าหรือแก่นสาร บริบทนี้มีค่าที่สื่อความหมายเกี่ยวกับคุณค่า
ของสิ่งต่างๆ เช่น คุณค่า ค่า สวรรค์ ประโยชน์ แก่นแท้ แก่นสาร อังคาร
ใช้คำเหล่านี้สื่อความถึงคุณค่าทางชีวิตและทางจิตใจ เช่น คุณค่าแห่งสุนทรีย์
คุณค่าแห่งชีวิต ความหมายแห่งดวงวิญาณ นี้แสดงให้เห็นว่า อังคารนอกจาก
จะมุ่งแสดงแนวคิดเกี่ยวกับพุทธศาสนาแล้ว ยังเน้นความสำคัญของคุณค่าทาง

จิตใจหรือแก่นแท้ของชีวิตอีกด้วย

- พืชพันธุ์นั้นก็คือลูกน้อยทั้งสองซึ่งจะเติบโตใหญ่ไปข้างหน้า เพื่อวินิจฉัย คุณค่าเวลาแห่งชีวิตใหม่ให้ละเอียดสุขุมลึกซึ้ง

(ก่อนแสงฯ, 112-3)

- น้ำค้างนั้นอยู่เพียงครู่เดียว ทั้งเวลาที่จะงามรุ่งเรืองก่อนแตกสลายให้แววตามนุษย์ได้เห็นซึ่งถึง คุณค่าสุนทรียแห่งแสงทองนั้นสั้นนัก

(หยาดน้ำค้างฯ, 60)

- ดวงดาวกระจายอยู่ระยิบระยับทั่วฟากฟ้า เพื่อให้ได้ห้แลเห็น คุณค่าวิเศษแห่งสุนทรียอันประเสริฐเลิศล้ำนั้นฉันใด

(น้ำนมฯ, 111)

- ย้อนกล่าวซ้ำถึงรสแกงบอนวิเศษหรือแกงบอนฝีมือเยี่ยม ก็มีรสชาติชนิดทำทนายพระพรหมให้ลงมาชิมองก์วันดิน ก็ดีเด่นใน คุณค่าสารัตถะ ประโยชน์แห่งอุนิษนั้น

(คติฯ, 88)

- เพราะไม่รู้จักค่าแท้แห่งโลกของตัวเอง

(ปริศนาฯ, 10)

- ในรอบร้อยปีแห่งอายุขัยนั้นๆ บางทีก็ยังไม่ทันคิดในทางสร้างสรรค์ผลงานอะไร ชีวิตก็อดวายแหลกสลายเสียแล้ว หรือไม่ทันจะมีเวลาเล่าเรียนรู้อัจ คุณค่าแห่งชีวิตแท้จริงที่จะก่อเกิดให้มีความคิดเห็นเป็นของตนเอง

(ก่อนแสงฯ, 107)

- ท่านจะลืมนดาวดวงหนึ่งคือโลกของท่านเอง และสภาพ แก่นแท้แห่งความเป็นสัตว์ของตัวเอง

(ปริศนาฯ, 10)

- เกิดมาเพื่อบูชาสกลจักรวาล ซาบซึ่ง แก่นสารแห่งสุนทรียอย่างน่าอัศจรรย์

(น้ำตาฯ, 116)

- เตือนใจให้เราระลึกสำนึกถึงความเป็นปีกแผ่นมั่นคงและรู้จัก คุณค่าแท้และเริ่มเจียรระไนประโยชน์ แก่นสารแห่งชีวา

(ก่อนแสงฯ, 119)

- ที่สุดเลยไม่รู้จัก ความหมายแห่งดวงวิญญาณของตัวเอง

(ปริศนาฯ, 10)

- เมื่อไม่มีจุดหมายชี้แห่งสมัยผลร้ายก็คือแหลกเหลวเปล่า
(กะลาฯ, 78)

- ที่สุดก็จะเป็นพลังวิเศษทรงคุณค่าประเสริฐเลิศล้ำขึ้นไปในมรคา
ต่างๆ ที่ปรารถนามุ่งหมายไว้เป็นหลักชัยแห่งชีวิต
(ก่อนแสงฯ, 117)

- ดวงเดือนนั้นเสมือนอดุมคติอันแจ่มใสไกลลิบลัว ที่จะปลิวใจไปถึง
หลักชัยแห่งชีวิต
(ก่อนแสงฯ, 121)

(ค) บริบทที่มีคำเกี่ยว

ข้องกับความรัก คำ "รัก" หมายถึง ชอบอย่างผูกพันพร้อมด้วยชื่นชมยินดี¹
ในที่นี้ มีนามวลีที่ใช้คำแสดงความหมายเกี่ยวเนื่องกับความรักตามความหมาย
ข้างต้น โดยเน้นในแง่ความผูกพันทางจิตใจระหว่างบุคคลสองฝ่าย เช่นแม่กับ
ลูก, ดวงดาวกับลูกนกนางแอ่น เป็นต้น และความชื่นชมยินดีในคุณค่าของโลก
เช่น เสน่ห์หาอนุภาพแห่งฟ้าดิน, ชาติวิเศษแห่งความรักของจักรวาล

- น้านมอันหล่อเลี้ยงทารกนั้น ใครมาเป็นแม่นมแหละพี่เลี้ยงแล้ว ก็
พระแม่ธรณีผู้เปี่ยมไปด้วยธาตุแห่งความเมตตากรุณานั้น เอื้อเพื่อผู้มั่งมี
ทะนุถนอมมิให้แห้งแล้ง

(ดวงใจฯ, 26)

- ฉันจึงจตุมาแปลความหมายให้เสน่ห์หาอนุภาพแห่งฟ้าดินนี้ ควรถวิล
ถึงทุกน้ำใจสัตว์

(ดวงใจฯ, 24)

- อย่าได้หลงลืมซึ่งเยื่อใยไมตรีของความรักที่พอมีต่อลูกทั้งสองให้ลูก
เมตตาสืบเนื่องกันไป ในเยื่อใยแห่งความรักอันฝากไว้กับเวลาอายุขัย
ของลูกและหลานเหลนต่อไปนับกาลนาน

(หยาดน้ำค้างฯ, 62)

- เพราะบุพการีทั้งสองเป็นเอกภาพแห่งความรักอันเดียวกัน
(หยาดน้ำค้างฯ, 62)

¹ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2525
พิมพ์ครั้งที่ 3 (กรุงเทพฯ: อักษรเจริญทัศน์, 253๕), หน้า 687.

- (ดวงดาว) นกมิตความสำนึกแห่งรักชั่ววินินทร
(นกนางแอ่น, 55)
- จันมาจากชาติวิเศษแห่งความรักของจักรวาล
(ดวงใจฯ, 19)

(ง) บริบทที่มีคำ

เกี่ยวข้องกับอำนาจหรือพลัง บริบทนี้มีคำที่หมายถึงอำนาจหรือพลัง โดยเน้นในเรื่องอำนาจของธรรมชาติ เช่นอำนาจแห่งแสงพระสุริยา กำลังแห่งดวงดาว และอำนาจของความรัก เช่น แรงแห่งความเสน่หาอาลัย

- "ใจหนึ่งก็โศกถึงศศิธรผู้อ่อนแสงซึ่งจะถูกอำนาจแห่งแสงพระสุริยา ช่มเหงจนเห็นจันทร์เจ้าราวเป็นหมอกฟ้าลาลับหาย
(หยาดน้ำค้างฯ, 51)
- รูปนามนิมิตนั้น... จะหยดหยาดอำนาจพิเศษแห่งยวงเวลาไว้เดือนแห่งหล้าฟ้าดินใคร
(น้านมฯ, 112)
- (เสียงสะอื้นเบาๆ) บางรอบก็ใกล้เข้ามาเกือบถึงหน้าพานั้น ประหนึ่งจะร้อยรัดไว้ด้วยอำนาจสายใยแห่งเสน่หาอาลัยไม่ขาดหาย
(น้านมฯ, 108)
- ทั้งสามชีวิตพากันไปสมทบอีกชีวิตหนึ่งซึ่งรอดคอยอยู่ แล้วรวมกันเป็นสี่ชีวิต ซึ่งยังกลมเกลียวเป็นเอกภาพเดียว ด้วยแรงแห่งความเสน่หาอาลัย
(หยาดน้ำค้างฯ, 69)
- สติปัญญา การเพ่งคิดของมนุษย์อันประเสริฐควรเคลื่อนไหวได้มี พลังแห่งความคิดอันไม่หยุดนิ่ง
(หยาดน้ำค้างฯ, 65)
- กำลังแห่งดาวปลั่งระยับแพรวแววสกุไสไหวระยับค้ำกว่ารัตนาค่า ควรเมือง
(ก่อนแสงฯ, 121)

(จ) บริบทที่มี

คำเกี่ยวข้องกับเวลา โดยทั่วไป คำ "เวลา" หมายถึงช่วงระยะเวลา

ที่มีอยู่หรือเป็นอยู่ โดยนิยามกำหนดขึ้นเป็นครุ่ คราว วัน เดือน ปี¹ ในที่นี้ นามวลีที่เกี่ยวข้องกับเวลามีความหมายใกล้เคียงกับคำนิยามข้างต้น คือกล่าวถึงช่วงเวลาของการมีชีวิตอยู่ เช่น อายุชัยแห่งกาลนาที ชั่ววูบหนึ่งแห่งอายุชัย เวลาแห่งชีวา เวลาเข้าตรู่แห่งชีวัต เวลาสนธยาแห่งชีวัต และยังมีขอบเขตครอบคลุมถึงเวลายาวนานในอดีตกาลและอนาคตกาล เช่น สมัยเริ่มแรกแห่งอารยธรรม ฤดูกาล วัน เดือน ปี แห่งอนาคตกาล นอกจากนี้ ยังหมายถึงช่วงเวลาของการหลงพระนงตน เช่น ล้า่นๆ ฝันปีแห่งความพระนงหลงเหลือ

- เสมอว่าเวลาร้องไห้เพราะจะต้องจากเราไปไกลแสนไกลใน
ระลอกคลื่นแห่งวิฤกาลจักรอันไม่กลับคืนหลัง

(หยาดน้ำค้างฯ, 56)

- ผงธุลีที่เคยเป็นแม่ห้อยและลูกนกนางแอ่นตัวนั้น อันฝากความรัก
เดือนแผ่นทรายไว้รำลึก ตลอดอายุชัยแห่งกาลนาที เทอญ

(นกนางแอ่น, 55)

- ... มีหน้าซ้ำในชั่ววูบหนึ่งแห่งอายุชัยของน้ำค้างนั้น เธอก็ได้เป็น
ถนิมพิมพาภรณ์ประดับพระแม่ธรณี

(หยาดน้ำค้างฯ, 59)

- ควรจะเห็นแต่คติธรรมอันล้ำเลิศ ที่เวลาแห่งชีวาละลายไว้ให้เห็น
คุณค่าอันหาค่าบมิได้นั้น

(ก่อนแสงฯ, 102-3)

- นับจำนวนล้า่นๆ ฝันปีแห่งความพระนงหลงเหลือในภูมิปัญญาทาง
วิทยาศาสตร์

(ปริศนาฯ, 6)

- ในสมัยเริ่มแรกแห่งอารยธรรมของมดชาติ ได้มียานวิเศษลอยลงใน
โลก

(ปริศนาฯ, 6)

- ท่านได้ปฏิบัติงานกนิษฐ์เพื่อประโยชน์อันใหญ่ยิ่งของฤดูกาล วัน
เดือน ปีแห่งอนาคตกาลของโลกานูโลกตลอดเสมอไป

(ก่อนแสงฯ, 103)

¹ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2525,
หน้า 762.

- เสมอมรดตกทอดเป็นนินยกรรมไว้แต่อนาคตแห่งอนันตกาล
(ก่อนแสงฯ, 108)
- ในรอบร้อยปีแห่งอายุขัยนั้นๆ บางทีก็ยังไม่ทันคิดในทางสร้างสรรค์
ผลงานอะไร ชีวิตก็วอดวายแหลกสลายเสียแล้ว
(ก่อนแสงฯ, 107)
- ครั้งแรกๆ อนาคตไอน้ำมารวมกันเป็นหยาดน้ำก็เสมอกับการเกิด
มาแรกเริ่มดรณวัยแห่งชีวิต
(หยาดน้ำค้างฯ, 60)
- อนิจจา ส่ายไปมากแล้ว กว่าเราจะรู้สึกสำนึกตนเอง เวลาเข้า
ตรู่แห่งชีวิตก็ผ่านไปจนสายกว่าสาย
(ก่อนแสงฯ, 119)
- เมื่อวันต้นแห่งชีวะก็เคยชุกليبเบิกบานแย้มเกสรเสาวรสสดใส
(ก่อนแสงฯ, 1-10)
- เมื่อเวลานั้นลูกก็จะได้เห็นธาตุหยาดน้ำตาของพ่อที่มีความรักความ
อาลัยในการจากลูกน้อยทั้งสองไป ณ สมัยสนชยาแห่งชีวะได้มาถึง
(หยาดน้ำค้างฯ, 62)
- ทั้งวัยชราเป็นเวลาสนชยาแห่งชีวิตกำลังจะปิดม่านอวสาน
(หยาดน้ำค้างฯ, 61)

(จ) บริบทที่มีคำ

อาการนาม

- แต่ใครเล่าจะเห็นความสำคัญแห่งลีลาล้ำนำการทำงานของหมู่เมฆ
(ก่อนแสงฯ, 105)
- ชราได้แก่ความทรุดโทรมแห่งร่างกาย
(ก่อนแสงฯ, 111)
- เว้นไว้แต่พระพุทเจ้าและปวงอรหันต์ทั้งหลายแล้วไซ้ร้ ก็ไม่มีใคร
ในโลกล่วงรู้ความจริงแห่งต้นกำเนิดแสงนั้น
(ก่อนแสงฯ, 115)
- เราจงเลิกใช้วิธีเช่นนั้น อย่าหลอกลวงใคร ดอกไม้ล่อต่อหน้า
แล้วเอาเขี้ยวขี้ย้าข้างหลัง เสียความงามแห่งวิญญาน อย่าเอาความดี
เป็นทาสรับใช้ความชั่วเลย
(แหวดฯ, 45)

- ครั้งแรกๆ อนุภาคไอน้ำมารวมกันเป็นหยาดน้ำ ก็เสมือนกับการเกิดมาแรกเริ่มตรุณวัยแห่งชีวิต สะท้อนความงามแห่งแสงรุ่งตะวันไว้เต็มที่ (หยาดน้ำค้างฯ, 6๘)
- ธาตุแห่งความคับแคบคือวณอยู่ในความรู้สึกสมปฤดีใดๆ นั้นเป็นกะลาลิ่งเดียวกัน (ดวงใจฯ, 2๘-1)
- ในการปากบั้นเพื่อความรู้แท้ จะต้องทำตามคำโบราณเป็นทำนองฝนทิ้งให้เป็นเข็ม คือเพียรพยายามเข้าสู่เอกภาพแห่งความรอบรู้อันถูกต้องเที่ยงธรรม (ก่อนแสงฯ, 1๐8)
- สิ่งเวชถ่านเถ้าธุลีจะจ่อมจมหายใต้ทรายดินนับด้วยกัปป์กัลป์อันหนวกบอดใบ้ ไม่ได้ยินแม้แต่เสียงแห่งความยุติธรรม (น้ำตาฯ, 116)

2) บริบทที่เป็นสถานที่

บริบทนี้มีคำที่เกี่ยวข้องกับสถานที่หรือฉากตามท้องเรื่อง และมีแนวโน้มว่าอังคารมักใช้คำทำเนียบกวี เช่น วนอุทยานแห่งโลก ประจิมทิศแห่งอุษาเทวีคูหาแห่งมารดาแก้ว เป็นต้น และอาจใช้เป็นความเปรียบ เช่น ทะเลแห่งดวงดาว ทะเลแห่งน้ำลาย รวมทั้งฉากที่เกี่ยวข้องกับตัวละครฝ่ายเลว เช่น สังคมแห่งชยะปฏิกุล โลกแห่งหึ่งห้อย ดินแดนแห่งความขี้มึน

- นำประหลาดเหลือเกิน ที่ท่านมาถึงขอบเขตที่สุดแห่งสุริยจักรวาล (ปริศนาฯ, 9)
- เป็นมรรคาที่ภาษามนุษย์วเนจรไปไม่ถึงคือไกลสุดขอบฟ้าแล้วล่วงเลยไปจนไม่มีขอบฟ้าซ้ำไปอีกไกลเท่าที่สุดของขอบเขตแห่งจักรวาล (หยาดน้ำค้างฯ, 56)
- ในมวลมหิมาของปริมณฑลแห่งนาหิรากาศกลางสังสารวัฏ (น้ำตาฯ, 111)
- ยานวิเศษของโลกซึ่งมุ่งไปสำรวจดาวนพเคราะห์หนึ่งกำลังลอยล้าอยู่กลางมหาสมุทรแห่งอวกาศ (ปริศนาฯ, 6)

- ถึงจะพูดให้ภาษาว่าเป็นน้ำมหาสมุทรไหลไปจบเวียงวรรณคดีที่มีท้าว
สุริยจักรวาลก็ดี ยังน้อยกว่าอิสระเสรีที่มีในมหาอาณาจักรแห่งลม
(ดวงใจฯ, 19-20)
- เราจัดไว้เป็นนวนุทยานแห่งโลก
(ปริศนาฯ, 7)
- กลางคลื่นในทะเลแห่งดวงดาว สกาวโค้งมหิมาของระนาบสุริย
จักรวาล
(ปริศนาฯ, 7)
- ณ ประจิมทิศแห่งอุษาเทวี รังสีเงินยวงอันเศร้าย่ำร้อยล่อยเลื่อน
ของศศิธรอ่อนแสงลง
(หยาดน้ำค้างฯ, 50)
- ในโพรงหินใต้เงื่อมผา คูลาแห่งมารดาแก้วนั้น อัญชิของแม่ก็
กระจายอยู่เพื่อเตือนใจสามลูกน้อยให้ละห้อยผูกพันไฝฝั้นระลึกถึงแต่แม่
ไปไม่วางวาย
(น่านมฯ, 111)
- หิ่งห้อยหนุ่มฉกรรจ์นี้เพิ่งสอบได้บัณฑิตทางแสงสว่างของโลกแห่ง
หิ่งห้อยมาใหม่
(หิ่งห้อยฯ, 71)
- ณ ทะเลแห่งน้ำลาย แหล่งที่คุณหญิงคุณนายให้ร้ายป้ายสีซึ่งกันและกัน
(คุณหญิงหอยฯ, 30)
- มิใช่ที่ดอกเตอร์พลาสติกและดอกเตอร์เคมีก้อนซึกฟอก... จะขอให้
ทุกสังคมแห่งชยะปฏิกูลช่วยกันตัดด้านมิติของกะลาไว้บ้าง
(กะลาฯ, 80)
- ถ้ามีสภาแห่งพิภพนี้เมื่อไร เมื่อนั้นสภานานาชาติอาจเสนอให้ลบชื่อ
ชาติไทยออกไปเสียจากแผนที่โลก
(สินค้าฯ, 17)
- เป็นดินแดนแห่งความขี้ม้ายม ยังมีลึนกลืนน้ำนม
(ชมรมสวะฯ, 142)

3) บริบทที่เป็นธรรมชาติ

บริบทนี้มุ่งแสดงจินตภาพของธรรมชาติ และมักสรรคำอันไพเราะเพื่อกระทบ
ใจผู้อ่านให้สัมผัสถึงความละเอียดอ่อนและความงามของธรรมชาติ เช่น สีนิล
สนิกแห่งรัตติกาล ปริมาตรแห่งสีทิพย์ เรณูทิพย์แห่งบุหงาสุมาลัย

- ... อัญมณีอื่นๆ อีกก็แทนแสงแห่งปวงดวงดาวในดารารัจกร...
(หยาดน้ำค้างฯ, 66)
- สายแควสะท้อนฟ้า ดุตั้งคั่นฉ่องวิเศษ ฉายให้เห็นโคมแห่งราตรีสีเงินยวง
(บันทึกฯ, 176)
- กลางสินิลสนิทแห่งรัตติกาล มฤตยูท่องเที่ยวเสาะแสวงหาความตาย
(ชมรมนยาธิ, 118)
- ประหลาดอะไรอย่างนี้ ที่เทือกภูเขาโตรกชะโงกเงื้องมัจฉาอันประกอบด้วยหินผา จะดูอ่อนหวานนิ่มนวลลงเป็นบริมาตรแห่งสีทัญชี่อันเหลือเชื่อ
(ก้อนแสงฯ, 115-6)
- คลื่นแห่งเทือกขุนภูผาสลับซับซ้อน
(น้ำนมฯ, 108)
- บรรยากาศสงบนิ่ง ชักชวนมวลอนุภาคแห่งเรณูหอมบุหงาลามาลย์อันอ่อนหวานนั้น ลอยล่องตระหลบหอมลงตรงชอกหุบเหวลึก
(น้ำนมฯ, 107)
- ...สุดแต่ใครจะให้ความสำคัญ จะนล้นสุดสุดันธรสอันหอมหวานไว้ระลึคนานถึงความซาบซึ่งตรึงใจในหอมแห่งบุปผชาติอันขจรชยายตามสายลม
(หยาดน้ำค้างฯ, 50-1)
- คื่นนี้ พระนายรับใช้เราโดยไซยเอาเสาวรสเรณูทัญชี่แห่งบุหงาสุมาลย์มาโลมวิเลปน์ลูบไล้ให้ทั้งกายใจ
(บันทึกฯ, 176)
- พอสายเที่ยงบ่ายก็ถูกทารุณด้วยกำลังนัยบเพลิงแห่งมหาอัคนีสีนิษ
(ดวงใจฯ, 26)

4) บริบทที่นำไป

ใช้เป็นภาพพจน์ บริบทนี้เป็นนามวลีที่นำไปใช้เป็นภาพพจน์ เพื่อแสดงความหมายเปรียบเทียบให้เห็นและเข้าใจวิถีสังสารของชีวิต จุดมุ่งหมายของชีวิต เช่น แอกเกวียนแห่งชีวิต บุปผชาติแห่งชีวา กิปดินแห่งสำเภาทอง หรือใช้เปรียบเทียบกับรูปธรรมหรือนามธรรมอื่นๆ โดยมุ่งสร้างภาษาให้งามวิจิตร เช่น เพลงแรกแห่งชีวิต หัตถ์ทัญชี่แห่งความเป็นไป รสหวานแห่งความคาว

- ทิพยเนตรแห่งวินาที จ้องภาษาตาไปพบกับดวงดาว
(แหวดตาฯ, 45)
- กงจักรแห่งเวลาล่วงเลย ไปอย่างรวดเร็ว
(หยาดน้ำค้างฯ, 63)
- ขอให้ความเมตตากรุณาของท่านเป็นนอมตะทูตพิเศษแห่งมโนคติ
(ดวงใจฯ, 22)
- เวลานั้นกว้างใหญ่หึมา ไร้ขอบเขต... นึกคิดไปไม่จบสิ้น สามารถ
โอบอ้อมไว้ได้ซึ่งอเนกอนันต์จักรวาล ไม่มีขอบฟ้าแห่งเวลา ที่จะอวสาน
สิ้นสุดลง ณ ที่หนึ่งทีใด
(หยาดน้ำค้างฯ, 62)
- แผ่กระจายคลื่นทุกซ์ โศกระลอกแล้วระลอกเล่า เข้ากระหน่ำ
อารยธรรมทุกสมัย ทั้งซัดสาดสัตว์สามัญและสัตว์วิสามัญอันดาษดื่นอยู่ทั่วๆ
ไป นั้นให้เกลื่อนกลังกระจายแหลกสลายลงตรง ขอบฟ้าแห่งฝั่งภพชาติ
(กะลาฯ, 77-78)
- ...คือพินัยกรรมทินย์สภาวะนั้นๆ
(คติฯ, 89)
- แต่พ่อก็ได้ฝากพินัยกรรมแห่งดวงวิญญาณไว้ในลูกน้อยทั้งสอง
(ก่อนแสงฯ, 114)
- กระทั่งสืบต่อมาถึงปู่ ญา ตายาย งอกงามมากระทั่งถึงพ่อแม่ใน
ปัจจุบัน จะพลันเริ่มต้นผลิตดอกออกผลใหม่คือ ลูกน้อยทั้งสองซึ่งบิดา
มารดาได้ฝากพินัยกรรมแห่งอุปนิสัยไว้ในจิตใจของลูกแล้ว
(ก่อนแสงฯ, 113)
- ถ้าเราเอาความเปรี๊ยะปราชญ์หลักแหลมมาเป็นกัปตันแห่งสำเภา
ทองของชีวิต ปานนี้ก็จะเที่ยวไปทุกทิศานุทิศ กระทั่งถึงฝั่งฝันเลยเมื่อ
ฟ้าปาหิมพานต์ไปแล้ว ที่ไหนจะมาอุปปางลงอย่างไรฝั่ง เห็นแต่ระลอก
คลื่นแห่งอุปสรรคมากมายมหาศาลเต็มไปในมหาสมุทรแห่งชีวิต อันว่าแห้ว
อ้างว่างสุดจะประมาณได้
(ก่อนแสงฯ, 120)
- นาฬิกาทั้งหลายพลอยร่ำไห้ จนเกิดเป็นกระแสน้ำแห่งเวลาหลาก
ไหลเชี่ยวกล้า
(กาลจักร, 37)

- ...อย่างกับจะถ่ายเทความปิติยินดีนั้นลงเป็นสายธารแห่งความสุข
อันควรถลอกไหลอยู่เบื้องนี้จ

(หยาดน้ำค้างฯ, 63)

- กระแสน้ำแห่งความเป็นไปได้นัดพาภาษาอันเหลวไหลนั้นไปใน
มหาสมุทรแห่งแผ่นดิน

(คุณหญิงหอยฯ, 31)

- ในชีวิตนั้นพยายามสลัดแอกอันหนัก มุ่งเข้าหาแก่นสารสำคัญ...
จึงต้องสลัดแอกอย่างภาวะจำยอมทั้งหลาย ซึ่งทำให้มนุษย์ตกเป็นทาส
มากที่สุดเท่าที่สามารถจะทำได้

(ก่อนแสงฯ, 109)

- ...จึงจะทำให้โคโง้เขลามองเห็นจุดหมายปลายทางได้ จะได้
ลากแอกเกวียนแห่งชีวิตนั้นไปด้วยความปิติยินดีอย่างมีแววตา

(หยาดน้ำค้างฯ, 69)

- ลูกจิ้งหรีดเล็กๆ กำพร้าแม่ เริ่มร้องเพลงแรกแห่งชีวิตด้วยลำนำ
อันเศร้าสร้อย

(กลางความเป็นไป, 68)

- นิทานเลขบุปผชาติแห่งชีวาจะต้องถูกปลิดจากชั่วร้ายโรยลงถมดิน
สูญสิ้นกลิ่นสดชื่นสรสหอมแห่งชีวา

(ก่อนแสงฯ, 112)

- แต่เรานั้นเปรียบประดุจเวลาบ่ายลงมากแล้ว และทั้งชีวิตก็เริ่มถึง
ฤดูโรยร่วงของรุกขชาติแห่งชีวา คือเริ่มซรอลงอย่างยะเยือกเย็นหนาว
จะย่างเข้าฤดูแล้งแห่งวิญญาน

(ก่อนแสงฯ, 118)

- แม้มีหัตถ์ทิพย์แห่งความเป็นไปเอื้อมเลยจากเงื่อมพาชาวดีดสายนิล
พิเศษนั้น...

(น่านมฯ, 107)

- ...คือหัตถ์ทิพย์แห่งอนันตกาลประทานมาช่วยชีวิตเหล่านั้นไว้

(ดวงใจฯ, 27)

- เมื่อความงามอันล้ำเลิศในวรหัตถ์แห่งกาละจักรได้ประจจนภูมิทัศน์
อย่างสุดฝีมือ

(บันทึกฯ, 174)

- ราชินีแห่งแมลงปีกสีทองและผีเสื้องามทั้งหลายต่างหลงไหล

(แววตาฯ, 45)

- ลิงโดดเข้ามารวดเร็วด้วยผีเก้าแห่งแรงโหยหิว
(น้ำตาฯ, 114)
- ท่านคิดบ้างหรือว่ายังไม่ทันได้ลุกคิด จะปล่อยชีวิตให้เป็นผลิตภัณฑ์แห่งการสูญเปล่าคือเน่าเหม็นไร้ประโยชน์แก่นสารนั้น
(คติฯ, 87)
- ทำไมลมไม่เคยโศกเศร้าเจ็บปวดรวดร้าวและพัดพาไปถึงแดนไกลแห่งชีวิตล้ำเค็ญ
(ดวงใจฯ, 20)
- ด้วยเหตุนี้ ชักจูงกระผมให้มานอบน้อมต่อท่าน ผู้เปรียบเสมือนหลักปักในเลนแห่งกาลสมัย
(ชมรมนยาธิ, 119)
- เขาก็จะเคี้ยวรสหวานแห่งความคาวอย่างเอร็ดอร่อย
(คุณหญิงหอยฯ, 35)
- ทั้งสามชีวิต...นั่งน้ำตาไหลพรากจากท่านบแห่งหัวใจ
(น้ำนมฯ, 110)
- มีกล้วยไม้ประหลาดผลิดอกประดับไว้ประดับจณิณนิมพาภรณ์ของป่า
ซึ่ง ตรงกันข้ามกับป่าช้าแห่งหัวใจ เราอันประดับด้วยความว่างเปล่า
วิเวกและวังเวง
(บันทึก 1, 79)

การแปลวิภัติที่ 6 ในภาษาบาลี มีคำอายุตนิบาต 2 คำที่เลือกใช้แทนกันได้คือ "แห่ง" และ "ของ" การใช้คำ 2 คำนี้ไม่มีกฎเกณฑ์แน่นอนว่า ในบริบทใดจะใช้คำว่า "แห่ง" หรือในบริบทใดจะใช้คำว่า "ของ" นอกจากจะคิดเห็นกันว่า คำว่า "แห่ง" มักใช้ในบริบทที่สารเป็นทางการมากกว่าคำว่า "ของ" และในบริบทที่สารเป็นเรื่องอดีต มีความขลังมากกว่าคำว่า "ของ" เพราะคำ "ของ" เป็นคำที่ใช้กันอย่างสามัญทั่วไปในภาษาไทยปัจจุบัน แต่เมื่อพิจารณาหลักการแปลภาษาบาลีในหนังสือคู่มือเรียนภาษาบาลีด้วยตนเองของ ประดิษฐ์ บุญยะภักดิ์ ซึ่งได้ให้ตัวอย่างการแปลวิภัติที่ 6 ไว้ดังนี้

นุททสส สาวโก	อ.สาวกของพระนุททเจ้า
สาวกานํ สงโฆ	อ.หมู่ <u>แห่ง</u> พระสาวก ท.
ปุပ္พานํ คนโธ	อ.กลืน <u>แห่ง</u> ดอกไม้ ท.
วานรสส โลมา	อ.ชน ท.ของลิง

มนุสسانی ทนตา	อ. เนิน ท. ของมนุษย์
พุกตสส ธมโม	อ. ธรรมะของพระพุทธรเจ้า
รฏฐสส สภา	อ. ที่ประชุม <u>แห่งรัฐ</u> (คือรัฐสภา)
ปญญา ย อภา	อ. แสงสว่าง <u>แห่งปัญญา</u>
มนุสسانی ธนานิ	อ. ทรัพย์ ท. ของมนุษย์ ท. ¹

ก็พอจะชี้ได้ว่า คำอายตนิบาต "แห่ง" นิยมใช้ในบริบทที่เป็นนามธรรม เช่น กลิ่นแห่งดอกไม้ แสงสว่างแห่งปัญญา หรือในบริบทที่เป็นสมหนาม เช่น หมูแห่งพระสาวก ที่ประชุมแห่งรัฐ นอกจากนี้ เมื่อพิจารณาภาษาร้อยแก้วในพระปฐมสมโพธิกถา อันนับเป็นวรรณคดีที่เรียงร้อยถ้อยคำได้อย่างวิจิตรบรรจง ก็ยังเห็นชัดเจนขึ้นว่า การใช้คำอายตนิบาต "แห่ง" นี้ นอกจากจะปรากฏใช้ในวรรณคดีร้อยแก้วโบราณอย่างสม่ำเสมอ ยังมักปรากฏในบริบทที่เป็นนามธรรม และในบริบทที่มีความหมายเกี่ยวข้องกับการยกย่องเชิดชูสิ่งใดสิ่งหนึ่ง เช่น

- พระองค์เป็นบรมกษัตริย์ได้ออกพระโอรสพระราชทานพระอนุญาติแก่ข้าพระบาทแล้ว ซึ่งจะมีได้โปรดพระราชทานให้สมซึ่งประสงค์แห่งข้าพระองค์นั้นมิสมควร

(หน้า 3)

- ในกาลนั้น พระบรมโพธิสัตว์แห่งเราบังเกิดในตระกูลพราหมณ์มหาศาล มีนามกบิลพราหมณ์

(หน้า 4)

- ถึงแม้มาตรว่าเป็นบุตรคนจันทาลก็จะมีหลานภาพมาก อาจชมซึ่งเสียได้ซึ่งปัจจามิตร คุณหลานภาพแห่งบรมจักรพรรดิเป็นแท้

(หน้า 5)

- แล้วให้หาพราหมณ์ทั้งหลายมาทำนายลักษณะ แลพราหมณาจารย์ผู้ถึงซึ่งฝั่งแห่งไตรเพท

(หน้า 9)

- อาจจะให้ซึ่งสุข ทั้ง 3 ประการ กล่าวคือมนุษย์สุข ทิพยสุข นิพพานสุข ด้วยพระอำนาจแห่งพระราชธิดานี้

(หน้า 9)

¹ ประดิษฐ์ บุญยะภักดี, คู่มือเรียนภาษาบาลีด้วยตนเอง (นครหลวง: บริการธุรกิจการพิมพ์, 2515), หน้า 38.

- อนึ่ง พระสิริมหาอำมาตย์ว่าทรงปรามาสซึ่งกายแห่งบุคคลอันมีโรคาพยาธิ แต่ยังไม่ถึงซึ่งสิ้นอายุ อันว่าฉันนาวุฒิโรคทั้งหลายก็อันตรธานหาย (หน้า 10)
- ฝ่ายพระราชนิกรก็ลีลาศเลื่อนลอยขึ้นมาเบื่องบรพทิศาดล ดุจดับเสียดซึ่งดวงฤทัยแห่งเทพยตามนุษย์นิกรชน อันอาศูรด้วยความโศก (หน้า 415)
- เมื่อจะสำแดงซึ่งสภาวะแห่งอามิสบูชาอันมีผลานิสงส์น้อยกว่าปฏิบัติบูชา (หน้า 416)
- บางจำพวกก็ถือผิดจากกัน ถือผิดภายนอกออกไปจากศาสนาแห่งพระองค์นั้น (หน้า 419)
- แท้จริงในปฐมยามแห่งราตรี พระชินสีห์ทรงรับอภิวันทนาแห่งพระยามัลลราชทั้งปวง... (หน้า 421)
- เมื่อได้สดับศัพทสารแห่งอมรคณา โกลาหลพเน้นบันลือโลกตั้งนั้น จึงจินตนาว่าพระสิทธัตถกุมารปรารถนาจะให้พินนิสัยแห่งอาตมานำน้อยใจ นึกหนา (หน้า 139)
- แท้จริงอันว่าบาตรอันขุฎิการมหาพรหมถวายนั้นอันตรธานแต่ในกาลเมื่อรับมธุปายาสแห่งนางสุชาดา (หน้า 180)
- พระโรคาพาธบังเกิดแก่ระกริชกายแห่งพระสันตัญญอัน เป็นอุปาทินกรูป เพราะเหตุเสวยภัตตาหารแห่งนายจุนท์ เป็นแท้ (หน้า 409)
- แลโลหิตแห่งมหาชนทั้งหลายจะไหลนองครุวนาดูจกระแสนที่ (หน้า 413)
- หม่อมมรพิงภูบินมาเซยซาบอาบรสเกษรมาลาบันลือศัพท์สำน่าน ปานประหนึ่งว่าสำเนียงแห่งยมกศาลพฤกษาปริเทวนาการ แลบุปผชาติแห่งนางวังหล่นลงเป็นนิรันดร ก็เปรียบปานประดุจสุชลหล่นไหลนิลาปโศก สัมผัสกับพระฉัพพิชพรรณรังสีโสภณโอกาส เพียงจะครอบงำเสียซึ่งพรรณประภาแห่งภานุมาศให้เสื่อมแสงเศรัาศรี มีครุวนาปานฉะนั้น (หน้า 414-5)

- แท้จริงพระชินสีห์ทรงซึ่งนารายณผลคือผลกำลังเสมอด้วยหัตถ์นิล
 คณนาได้แสนโกฏิ ถ้าจะกำหนดนับด้วยกำลังแห่งมัชฌิมบุรุษได้ถึง 10
 แสนโกฏิบุรุษทรงพระมหันตผละถึงเพียงนี้

(หน้า 408-9)

จะเห็นได้ว่า การใช้คำ
 อายตนิบาต "แห่ง" ในงานร้อยแก้วของอังคาร มีลักษณะใกล้เคียงกับการใช้
 คำอายตนิบาต "แห่ง" ในวรรณคดีร้อยแก้วโบราณ เช่น พระปฐมสมโพธิกถา
 กล่าวคือ อังคารมักใช้คำอายตนิบาต "แห่ง" ในบริบทที่เป็นนามธรรม เช่น
 ห้วงมหรณพแห่งสังสารวัฏฏ, ภวังค์แห่งการหลับสนิท, คุณค่าสุนทรแห่งแสง
 ทอง, เสน่ห์อาณาภาพแห่งฟ้าดิน, อำนาจพิเศษแห่งขวงเวลา, กำลังแห่ง
 ดาว, ดวงฤทัยแห่งเรา เป็นต้น คำที่แวดล้อมก็มักเป็นวงศ์ในภาษากวี
 นิพนธ์ อาทิ ห้วงมหรณพ ดวงฤทัย หรือแม้แต่ในบริบทที่เป็นสถานที่ ธรรมชาติ
 และที่ใช้เป็นภาพพจน์ ถ้อยคำก็ไพเราะอ่อนหวาน เช่น ประจิมทิศแห่งอุษา
 เทวี, เสาวรสเรณุกินยแห่งบุหงาสุมาลัย, พยับเพลิงแห่งมหาอัคนี, บุปผชาติ
 แห่งชีวา เป็นต้น การใช้คำอายตนิบาต "แห่ง" นี้จึงนับเป็นลีลาภาษาอีก
 ประการหนึ่งที่อังคารได้สืบทอด "ชนบ" การใช้ภาษาจากวรรณคดีร้อยแก้ว
 โบราณ ซึ่งทำให้งานร้อยแก้วของอังคารมีบรรยากาศแห่งความเข้มข้น
 เสมือนวรรณคดีร้อยแก้วอันรจนามาแต่อดีตกาลแล้ว

นอกจากนี้ เมื่อพิจารณา
 จากตัวอย่างข้างต้น สังเกตได้ว่า บริบทที่เป็นนามธรรมนั้น ปรากฏเป็นกลุ่ม
 คำเกี่ยวกับศาสนา คุณค่าหรือแก่นสารและความรัก มากที่สุด จึงอาจบ่งชี้ได้
 ว่า เมื่ออังคารเสนอแก่นเรื่องเกี่ยวกับศาสนา คุณค่าหรือแก่นสารของธรรมชาติ
 และอำนาจแห่งความรัก ก็ตั้งใจใช้ลีลาภาษาอันเป็นชนบของวรรณคดีร้อยแก้ว
 ประเภทคำสอน เพื่อมุ่งสื่อความคิดสำคัญมายังผู้อ่านและขณะเดียวกันก็แฝงนัย
 ของการมุ่งสั่งสอนน้อมนำจิตใจของผู้อ่านให้ตระหนักถึงแก่นแท้ของศาสนา
 คุณค่าแห่งสุนทรีย์ของธรรมชาติ และความรัก นับว่าอังคารได้ใช้ลีลาภาษาใน
 วรรณคดีร้อยแก้วโบราณมาสื่อแนวคิด ได้อย่างมีประสิทธิภาพ

ความถี่ของการใช้คำ
 อายตนิบาต "แห่ง" ในงานร้อยแก้วของอังคารนี้ นอกจากจะแสดงให้เห็นว่า
 อังคารสืบทอดชนบการใช้ภาษาจากวรรณคดีร้อยแก้วโบราณ ซึ่งช่วยเสริมให้
 งานร้อยแก้วของตนมีลีลาอันตระการและเข้มข้นแล้ว ยังแสดงให้เห็นว่าอังคาร
 สามารถใช้ลีลาภาษาอันเป็นชนบโบราณนี้มาสื่อความคิดของตนที่มีต่อธรรมชาติ

และโลกได้อย่างเข้มข้นลุ่มลึก มิใช่มุ่งเลียนแบบภาษาร้อยแก้วโบราณหรือมุ่งรักษาขนบอันมีมาแต่เดิมอย่างฉาบฉวย

1.3.1.2 การใช้รูปประโยค

นอกจากจำนวนแปลวิภัตติที่ 2 และ 6 ดังกล่าวข้างต้นแล้ว ยังพบว่าในงานร้อยแก้วของอังคารมีประโยคจำนวนหนึ่ง ที่รูปประโยคได้รับอิทธิพลจากภาษาบาลี และเป็นสำนวนภาษาที่ปรากฏใช้ในวรรณคดีร้อยแก้วประเภทคำสอนและชาดกเช่นกัน รูปประโยคเหล่านี้มี 3 ลักษณะคือ

1) รูปประโยคที่มีกลุ่ม

คำซ้อนกันเพื่อขยายความ การรับภาษาบาลีเข้ามาใช้ในภาษาไทย ทำให้ภาษาไทยมีคำศัพท์ใช้ในภาษามากขึ้น แต่คงเป็นเพราะในระยะแรกนั้น คำบาลีที่รับเข้ามา ยังไม่เป็นที่คุ้นเคยหรือใช้แพร่หลายในวงกว้าง จึงจำเป็นต้องขยายความ โดยซ้อนคำไทยที่มีความหมายใกล้เคียงกันเข้าไป ทำให้รูปประโยคมีกลุ่มคำชนิดเดียวกัน เช่น กลุ่มคำนาม กลุ่มคำกริยา ค่อนข้างยาว ดังปรากฏในเตภูมิกถา ดังนี้

- อีสสำนั้นให้ริษยาหงษาเบียดเบียนหวงแหน
(หน้า 14)
- (เทพยดา) ก็จับใส่หัวแล้วก็สาธุการอนุโมทนายินดี
(หน้า 18)
- ...ครั้นว่ากินเข้าไปนั้นๆ ก็กลายเป็นลามกอาจมเป็นเน่าเป็นหนองเหม็นนักบมิวาย
(หน้า 53)
- แลมีหมาใหญ่เท่าช้างสาร มันไล่ขับไล่กัดกินเนื้อเขาๆ ลำบากทนทุกข์เวทนานักหนาอยู่ฉนั้นทุกเมื่อ
(หน้า 54)
- ให้เขาได้ความสุขเกษมเปรมปรีดิ์ยินดีมิให้เป็นฉันทรายแก่เขาเลย
(หน้า 110)

และในพระปฐมสมโพธิกถาก็ปรากฏใช้รูปประโยคชนิดนี้จำนวนมาก กลุ่มคำจำนวนหนึ่งมีลักษณะของการขยายความแก่คำศัพท์ภาษาบาลี เช่น

- และข้าพระบาททั้งหลายนี้... จะสู้เสียดสละ ชนมชีพ คิดจะสนอง
พระเดชพระคุณแห่งพระองค์
(หน้า 148)
- ... แลอาตมา^{นี้}ถึงซึ่งฝั่งบารมีธรรมแต่ผู้เดียวเป็น อนัญญา สาธารณะ มิ
ได้ทั่วไปแก่บุคคลผู้อื่น
(หน้า 151)
- แลกกาลเมื่ออาตมาบังเกิดเป็น สัสชาติ กระจ่างแต่ย์รจนาได้
ทัศนากการเห็น ยากจกอันมา...
- แลอาตมา^{นี้}ไซ้ร้มีนามว่า "อนันตชินะ" อาจช้านะแก่ สรรพหมู่ มาร
จะนับจะประมาณมิได้
(หน้า 152)
- แลมหาโยธาบารมีของอาตมา สั่งสมบำรุง เลี้ยงมาช้านาน อาจ
กระทำให้สำเร็จ สรรพกิจการพร้อมสิ้นทุกสิ่ง
(หน้า 154)
- มาตราว่าจะพิจารณาโดยสภาวะละเอียดไป ก็ไซ้มนุษย์ ไซ้เทพยดา
ไซ้อินทร์ ไซ้พรหม เป็นอุดมสัตว์มา อุบัติบังเกิด ในโลก
(หน้า 152)
- ข้าพระนุทเจ้าทั้งหลายนี้ แต่พระองค์ทรง อภิบาลบำรุง เลี้ยงมาสิ้น
จรรกาล
(หน้า 148)
- เมื่อได้สดับศัพทสารแห่งอมรณา โกลาหลนนั้น บันลือโลก
(หน้า 141)
- เมื่อได้สดับซึ่งณ โฆษแห่งหมู่ มารเสนาอัน โกลาหลเนียรนาท
(หน้า 145)
- กาลเมื่อบำเพ็ญกริยาทานบารมี ริจาคนางมัทรี เป็นทาน ก็บันดาล
สุชาดล กัมปนาทหวาดไหว
(หน้า 156)
- เสียงมหาเมฆครึ้นครึ้นปี่มปานจะทำลายกฐาทั้งหลายมี สัตตภัณฑ์
บรรพต เป็นต้น ก็ วิจลจลาการ ขานต้นที่สำเนียงกึกก้อง
(หน้า 158)
- ... จึงร้องประกาศแก่หมู่ มารโยธา หาญด้วย พรุสคำสำรากร้าย
(หน้า 149)

- ถ้ามิได้อุฎฐาการจากรัตนบัลลังก์นี้ อาตมาจะผ่าหทัยแห่งท่านให้
ภินทนาการทำลาย

(หน้า 151)

- อันว่าพิสัยแห่งอาตมาก็จะ เสื่อมสูญเสียยศอัปยศในครั้งนี้

(หน้า 141)

- ... จะตั้ง ยุกตซึ่งชัยขจัดเสียซึ่งมารภยให้ พ่ายแพ้พินาศในที่นี้

(หน้า 146)

- ... องค์พระมหาสัตว์ขจัดเสียซึ่งหม่มารให้ ปราศยพินาศ ถึงซึ่ง
ชานะแก้สัตวโลกธาตุปราศจากภย

(หน้า 159)

กลุ่มคำจำนวนหนึ่งมีลักษณะของการซ้อนคำภาษาบาลีสันสกฤตเข้าด้วยกัน ซึ่ง
นับได้ว่า เป็นการเพิ่มอรรถการแก่เนื้อความคือ มุ่งสร้างบรรยากาศอันตระการ
ยิ่งใหญ่แก่เนื้อความที่บรรยายหรือพรรณนา เช่น

- พระ กมลหฤทัยเกษมเสีมนสัปรดา

(หน้า 159)

- เหตุจิตเป็นพาลนิปลาสปราศจากกรุณาไปด้วย ราคะโทสะโมหะ
อิสสา พยาบาท

(หน้า 141)

- ข้าพระนุททเจ้าชอถวาย วันทนการชูลีนพร้อมด้วยทวารทั้ง 3... คือ
กายวิจิ มโน ประณามประณตใน บทบกชยคุณลบาท

(หน้า 148)

- เมื่อพระยามารได้สดับสารพระมหาสัตว์ตรัสว่าตนเจรจามุสา ก็มี
ความ พิโรธโกรธาเป็นกำลัง

(หน้า 155)

- แลบัดนี้มาพาที่ อลิกกถามุสาวาท

(อลิกกถา แปลว่า นุดเหลาะแหละ นุดนราง นุดไม่จริง)

(หน้า 154)

- เรานี้มีพาหาถึง 2000 พินกมสรรพศาสตร์านานาวิชกัณทยุกุ

(หน้า 153)

- ลำดับนั้น ก็แสดงฤทธิ์ให้เป็นท่า พณนาวิชาวุชวิเศษ

(หน้า 150)

- ท่านทั้งหลายจงจำแลงกายแลนักตร์ให้มีพรรณต่างๆ กัน กัมสรณ
ศาสตร์านานาวิชาวุธ

(หน้า 141-2)

กลุ่มคำจำนวนหนึ่งมีลักษณะของการใช้กลุ่มคำที่มีขนาดยาว ซึ่งประกอบด้วยข้อความสองส่วนหรือสามส่วนที่มีเนื้อความใกล้เคียงกันมาก เป็นการย้ำเน้นเหตุการณ์ให้เห็นชัดเจนขึ้น เช่น

- ส่วนพระยามาราธิราช เมื่อได้ทัศนากการพระมหาบุรุษทรงสถิตโดย ปกติอากาศมิได้หวั่นไหว แต่ภัยพิบัติเห็นปานดังนั้น

(หน้า 149)

- สมเด็จพระโพธิสัตว์ได้ทัศนากพระยามาร มีนระบวรสันดาน ระงับ
นิโรธ เว้นจากโทษจิต ทรงคิดเมตตาการุณ

(หน้า 151)

- แลอาตมาประกอบด้วยโยธาเป็นอันมาก ท่านนี้ตัวผู้เดียวเปลี่ยว
จากเพื่อนทั้งปราศจากพลโยธา

(หน้า 153)

- ส่วนศิริเมฆลครินทร์ที่นั่งทรงองค์พระยาวัสวดีก็มี บาทาอันพลาด มี
อาจตั้งกายตรงอยู่ได้ ก็ลอยตามชลธารไปตราบเท่าถึงมหาสาคร

(หน้า 157)

และกลุ่มคำอีกจำนวนหนึ่งมีลักษณะของการใช้คำชนิดเดียวกันและมีความหมายไปในแนวเดียวกัน ซึ่งมีทั้งคำนาม คำกริยา และคำขยาย ซ้อนเข้าด้วยกัน เกิดเป็นกลุ่มคำที่มีขนาดยาว เช่น

- บางเหล่าณฤมิตกายท่อนต่า เป็น อัสดรกุญชรสีหมหิสดิษณกาชาติ
อุปริกายดกภูฐาน เป็น คชหัย ไกรสรกาสรสกุณ แรั่งกานานาสัตว์จตุบาท
ต่างชาติต่างพรรณ

(หน้า 142)

- อันว่าระเบียบแห่ง ฉัตรชัชจามร ทั้งหลาย ก็ หักทบ ท้าวทำลาย ล้มลง
เกลื่อนกลาด

(หน้า 157)

- ...สมควรที่สัตว์โลกจะถวายวันทนานอบนบมณีสการเคารนพระองค์
(หน้า 160)
- ข้าแต่พระมหากษัตริย์ ข้าพระบาททราบบ้างซึ่งสมภารบารมีที่พระองค์
สั่งสมอบรมบำเพ็ญมา
(หน้า 157)
- ...ก็ชวนกันประสาทโสมนัสสาธุการอำนวยชัย
(หน้า 155)
- ครั้งนั้นมหาปฐพีก็ป่วนปั่นป่วนประหนึ่งว่าจักรแห่งนายข้างหม้อบันลือ
ศัพท์นฤนาทหวาดไหวสะเทือนสะท้าน
(หน้า 158)
- ต่างองค์ดีพระทัยแซ่ซ้องร้องสาธุการ ประสานศัพท์โกลาหลนี่สนั่น
(หน้า 159)
- มหาสมุทรก็กำเรือบตีฟองนองระลอกกระทบฝั่ง ดังครั้นครั้นกึกก้อง
(หน้า 145)
- ต่างๆ แสดงฤทธิ์เด่นโลดโผน ขึ้นบนอากาศวาดศัพท์สำเนียง
(หน้า 143)
- เมื่อพระยามารได้ทัศนากาโรชาแห่งตนย่ออยู่ดังนั้น ก็ร้อง
ประกาศส้ากับชัยหม่อมารโยธาทั้งหลายให้เข้าแวดล้อมไพธิมณฑลสถาน
(หน้า 144)
- ท่านทั้งหลายจงจับพระสิทธัตถราชกุมารพันธนาการประหารหันพัน
แทงเช่นฆ่าผ่าอูระชัยฤทัยจบสองบาทขว้าง ไปยังฝั่งสมุทรปากไนน์
(หน้า 144)
- ...ไฉนท่านทั้งหลายจึงย่อย่อเข้าในที่นี้ จงเร่งเข้าไปจับ
พระสิทธัตถราชกุมารประหารหันพันฆ่าให้ปลาดนากการไปให้จงได้
(หน้า 151)
- ท่านทั้งหลายจงเร่งเข้าไปด่วนๆ ชวนกันลุ่มรุมพันแทงทุบตี เช่นฆ่า
พระสิทธัตถราชกุมารกาลบัดนี้
(หน้า 149)
- แลพระยามาราราชก็กลัวพระเดชบารมี ปราศจากที่นั่งที่นำนัก
ซ่อนเร้นให้พันภัยฤทัย ทอดสลัดสังเวช
(หน้า 158)

- หม่อมราชวงศ์หลายต่างๆ ตระหนักตกประหม่ากลัวพระเดชานุภาพแผ่
พ่าย แดกขจัดขจายหนีไปในทิศานุทิศทั้งปวงมิได้เศษ

(หน้า 158)

- แลพระยามาราชิราชได้ทัศนากการเห็นมหัศจรรย์ ดั่งนั้น ก็บันดาล
จิตพิศวงครั้นคร้ามขามพระเดชพระคุณเป็นอันมาก

(หน้า 157)

- พระสิทธิธกฤมาารนี้ถึงซึ่งศรีประเสริฐเลิศกว่าเทวดามนุษย์ทั้งหลาย
ด้วยอภิปรายคำสัตย์

(หน้า 154)

- นน่อพระชินสีห์กระทำอาการองอาจสุรภาพกล้าหาญโดยยิ่ง

(หน้า 153)

- รูปร่างดุร้ายกาจหยาบช้ำหน้าแสบ

(หน้า 143)

- แต่น้ำทักษิโณทกตกลงชุ่มอยู่ในเกล้าข้านพระนุทธเจ้านี้ก็มากกว่ามาก
ประมาณมิได้

(หน้า 157)

- แลกุศลสมภารซึ่งอาตมะกระทำทุกกรรมยากยิ่งที่บุคคลจะทำได้แต่
ได้สิ่งสมพุทธการกกรรมไว้ก็มากกว่านั้นที่จะนับจะประมาณจะกำหนดโดย
อาการก็มีถ้วน

(หน้า 152)

สำนวนภาษาเช่นนี้

ได้ปรากฏในวรรณคดีเชิงคำสอนรุ่นหลังอย่างรายยาวมหาเวสสันดรชาดก เช่น
เดียวกัน ฉันทลักษณ์รายยาวกำหนดให้วรรคหนึ่งจะใช้ "5-6 คำหรือ 6-7
คำหรือมากกว่านี้ก็ได้ แล้วแต่จะเหมาะ"¹ เมื่อวรรคหนึ่งสามารถบรรจุคำได้
เป็น 10 คำขึ้นไปดังนี้ ในบางวรรคจึงปรากฏว่ามีคำที่มีความหมายใกล้เคียง
กันซ้อนขยายความซึ่งกันและกันอยู่เสมอ เช่น

¹พระยาอุปกิตติศิลปสาร, หลักภาษาไทย (กรุงเทพฯ: ไทยวัฒนา
พานิช, 2522), หน้า 422.

- ครั้นแสงพระสุริยะส่องระดมก็ดูเด่นดังดวงดาววาวแววระวาวๆ ที่
เวียงวังวิจิตรจำรัสจำรุญรุ่ง เป็นสิริรุ่งน่งนึ่งเพียงคัคณัมพรพินนภาภาค
(หน้า 202)
- ท้าวเชอกลับสุขเกษมเปรมสบายพระกายก็ไสสลด
(หน้า 258)
- พระมิ่งวิมลมาลย์มหิตถิยมหิษสุนทรสาวสวัสดิเทพนารี มัทธิศรัศุก
กษัตริย์ชัตติยวรวงค์
(หน้า 125)
- จะทุมโนโทมนัสน้อยใจไปไยนะน้องหญิง
(หน้า 149)
- ยังจะมาทำไอโอดโรทนาร้องไห้หาจอมกษัตริย์แสสร้างนิไร
(หน้า 169)
- เพื่อนนั้นอวดเก่งกักขนิะหยาบเข้าทารุณหนันล้วนร้ายกาจ
(หน้า 166)

น่าสังเกตว่า การใช้กลุ่มคำซ้อนกันในรายยาวมหาเวสสันดรชาดก มุ่งให้เกิดอลงการทางเสียงสัมผัสมากกว่าจะใช้ขยายความแก่คำศัพท์ภาษาบาลีเช่นในเตภูมิกถา เพราะเห็นได้ว่าคำที่มาซ้อนกันนั้นจะส่งสัมผัสในด้วยเสมอ คือมีทั้งสัมผัสอักษร เช่น "วิจิตรจำรัสจำรุญรุ่ง" สัมผัสเสียง /จ/ และ /ร/ "คัคณัมพรพินนภาภาค" สัมผัสเสียง /น/ และ /พ/ และสัมผัสเสียงสระเช่น "สุขเกษมเปรมสบาย" "ศุกษัตริย์ชัตติยวรวงค์" เป็นต้น นอกจากนี้ ยังเห็นได้ว่า คำซ้อนบางคำปรากฏเป็นคำยืมจากภาษาต่างประเทศด้วยกัน เช่น "คัคณัมพร" และ "นภาภาค" "สุข" และ "เกษม" "กษัตริย์" และ "ชัตติยะ" "ทุมโน" และ "โทมนัส" เป็นต้น

อาจกล่าวได้ว่า การใช้กลุ่มคำซ้อนกันเช่นนี้ แต่เดิมใช้เพื่อขยายความแก่คำศัพท์ภาษาบาลีและได้คลี่คลายมาใช้เพื่อก่อให้เกิดอลงการทางเสียง

งานร้อยแก้วของ อังคารมรูปประโยคที่ใช้กลุ่มคำซ้อนกันค่อนข้างยาว ซึ่งปรากฏใน 2 ลักษณะดังนี้

(ก) กลุ่มคำที่ไม่มีเสียงสัมผัสใน

- พระเป็นเจ้านาดวงวิญญาณนั้นไปไว้ที่ดาวดวงหนึ่ง ไกลจากความ
วิบัติชั่วช้าอำมหิตสารเลวทั้งหลาย
(เสียงของวิญญาณ, 77)
- ไม่ใช่เพราะอิทธิฤทธิ์อันมหัศจรรย์ของเราหรือ จึงก่อให้เกิด
สภาวะการสิ้นสุดวิญญาณของมนุษยชาติ ถึงความเป็นภัสสมชูลีสลายหายไป
(น้ำตาฯ, 112)
- ที่สุดความรุ่งเรืองอารยธรรมอันบัดชบนั้น...
(น้ำตาฯ, 112)
- แสดงว่า ปัจจุบันนี้ประชาชนชาวไทยมีจิตใจประณีตไม่หยาบคายกักขะ
(ชมรมสวะฯ, 140)
- รกขเทพเจ้าปาผู้เป็นใหญ่ซึ่งสิงสถิตอยู่ในวิมานมิ่งไม้อันเลอเลิศ
ด้วยสภาวะทิพย์นั้น แลเห็นรูปร่างสิ้นด้วยกำลังญาณวิเศษ
(น้ำนมฯ, 112)
- ...แต่ไม่หยุดทำสกปรกสิ่งเลวรกรกจนอากาศจะเน่าเปื่อยสิ้น
(นิมิตฯ, 2)
- ความโศกเศร้านั้นมิได้มีตัวตน เป็นอสัญญาประดุจลมที่แล ไม่อาจ
รู้สึกสมปกติถึงสิ่งใดเลย
(ดวงใจฯ, 21)
- ...จะได้มีชื่อเสียงบันลืออโฆษก้อง อยากรจะประลองเหลือเกินแล้ว
(คุณหญิงหอยฯ, 33)
- กู้ฝังกี่ชยันชันแข็งจากรวงรังตั้งแต่เข้าตรู มาสู่เรณูปุพผชาติ มีอาจ
มีการฉ้อราษฎร์บังหลวงคดโกง
(หยาดน้ำค้างฯ, 52)
- ...รีบไปให้ไกลพ้นเสียงวิหุอันโสมม กักขะ หยาบคาย เลว
ทรามสิ้นดีนั้น
(หยาดน้ำค้างฯ, 54)
- เวลานั้นกว้างใหญ่หิมาไรชอบเขตเป็นอสงไขยแห่งอจินไตย
(หยาดน้ำค้างฯ, 62)
- ...ดูดีเด่นในคุณค่าสารัตถประโยชน์แห่งอุตพิษนั้น
(คติฯ, 88)

- จะเห็นว่าแม้แต่พืชตระกูลตำตืดดินก็ยังมีคุณค่าสารประโยชน์แก่นสาร
(คติฯ, 88)
- แต่ต่อมนุษย์ที่ไร้ประโยชน์แก่นสารสูญเปล่าจริงๆ
(คติฯ, 89)
- ให้บำเพ็ญวิริยะ พากเพียร บากบั่น สร้างสรรค์องค์ประธานแห่ง
มนุษย์ คือสติปัญญา สว่างรุ่งเรืองยิ่งๆ ขึ้นไป
(ก่อนแสงฯ, 121)
- แ่ววๆ เสียงจากดวงดาวหนึ่งว่า สกลโลกนี้ ประหนึ่งสาธารณสถาน
เป็นสมบัติกลาง
(น้ำตาฯ, 115)

(ช) กลุ่มคำที่มีเสียงสัมผัสใน

- มหาวายุอุกလာบาตจะพัดมาล้างโลก
(พลับพลึง, 44)
- สุริยะจักรวาลวินาศสลายแหลกแตกดับเป็นภัสมะธูลีสลายเป็นรังสี
อวกาศธาตุ
(เสียงฯ, 77)
- แต่อุปนิสัยใจคออัน**คับแคบ**ตระหนัถึ**เห็น**ยาวของมนุษย์ มิได้มีอิทธิพล
เหนือเราเลย เราไม่เอาอย่าง**จริต มารยา** **สาไทย**ของมนุษย์เป็นอันขาด
(ญา, 105)
- โชคดีมาก ต้นไม้ทั้งหลายไม่มีประสาทไว้รู้สึกเจ็บปวด ถ้าสู้ความ
ทุกข์ระทมขึ้นมาไม่ได้ก็ตายไปเลย
(ญา, 106)
- อัน**ทุกซ์ไศกาตุร** ที่ล่วงแล้วนั้น ประดุจฝันร้าย หากควรอภัยศอดสุบัตลี
อย่างไร
(น้ำตาฯ, 111)
- ใจคอที่**ผ่องแผ้ว** ไม่ทะเยอทะยาน ร่านต้องการเดือดร้อนด้วยสิ่งใดฯ
(บันทึกฯ, 175)
- มนุษยชาติ**อกตัญญู** ไม่รู้จักบุญคุณสิ่งใด
(นิมิตฯ, 3)

- สักวันหนึ่งมดจะทำลายล้างโลกอีก... ประดุจกำกังกำเกวียนเวียน
วิฏฐะ เป็นไปเช่นนั้นนับโกฏล้านปีทีเดียว

(ปริศนาฯ, 12)

- ไฉนท่านจึงกล่าว โยโธหังบังอาจตระนงถึง เช่นนั้น

(ดวงใจฯ, 19)

- เหลวบัดซบที่สุด ดุจรุ่งแก้วรัตนาค่าบมิได้มาแจกจ่ายให้ วานรใจ
ร้ายอำมหิตคิดหยาบคายใช้ขว้างทิ้ง

(ดวงใจฯ, 24)

- ทั้งระบบสุริยจักรวาลอันมี คุณค่ามหันตไพศาลสุดประมาณคุณค่าได้

(ดวงใจฯ, 24)

- เพื่อให้ ปฐพีสุขสมรมณีย์ ในรชชาติชีวีวิเศษสุดนรรณนา เพื่อว่าสภาพ
มนุษย์จะได้ดีขึ้นบ้าง มิใช่อยู่อย่าง ดิรัจฉานสามานยชาติ ที่มีแตกสลาย

(ดวงใจฯ, 25)

- เมื่อ... อรุโณทัยไชแสงสุดฟากฟ้า นภาภาคัมปนาท ด้วยสีประกายสร
สะท่อนประกายรุ่งทองคำทิพย์ ระยิบระยับวาววับ พันชเลชลาลัย ไหวระลอก
พลั้ววงสกาพราวรุ่งด้วยสิ่งที่เป็นทองเนื้อแก้ว

(ดวงใจฯ, 25)

- แหงนชมฟ้าดารจักรอักโขภินิ ฌ ทางข้างเพือก ผุดผ่องใสสกา
ยะเยือกเย็นหนาวนภาภาค โลกชาติสดชื่นระรื่นรมณีย์ นึก

(หยาดน้ำค้างฯ, 50)

- บรรยากาศอาบรังสีสัมผัสปลั่งทั้งอมละอองแสงทองคำแว้งว้างไป
ทั่ว ฟากฟ้านภาลัย

(ก่อนแสงฯ, 101)

- พระสุริย... ประหนึ่ง ัจฉริยะมนุษย์บุรุษวิเศษ

(ก่อนแสงฯ, 104)

- วาระอนาคตลูกก็จะงอกงามผลิดอกออกผลต่อเนื่องกันไป ประดุจ
กำกังกำเกวียน หมุนเวียนนวง ไปตามวิถีกฎแห่งกรรมนำไปในสังสารวิฏฐ

(ก่อนแสงฯ, 113)

- บุหร่งระเริงร้องทั้งลงในก็ไซเสียงอยู่แจ้วๆ คือประโลมแล้วซึ่ง
ดุริยสังคีตดีดดี แห่งโลกีย์ทั้งหลายให้ลืมหืมตา

(ก่อนแสงฯ, 118)

จะเห็นได้ว่า

การใช้กลุ่มคำซ้อนกันในงานร้อยแก้วของอังคารมิได้ใช้เพื่อขยายความแก้คำศัพท์ภาษาบาลีโดยตรง เพราะสังเกตได้ว่า คำศัพท์บาลีนั้นเป็นคำศัพท์ที่ใช้อยู่ทั่วไปในภาษาไทยแล้ว ไม่มีคำใดยากเกินความเข้าใจของผู้อ่าน เช่น รุกขเทพ ภัสมธุลี วิบัติ อุโฆษ จักรราชฎร กักขนิษ สารัตถะ วิริยะ วินาศ มารยาทุกซ์ เป็นต้น อังคารไม่จำเป็นต้องใช้คำซ้อนอีกก็ได้ แต่การใช้สำนวนภาษาเช่นนี้ช่วยแสดงให้เห็นว่า งานร้อยแก้วของอังคารได้รับอิทธิพลของลีลาภาษาของวรรณคดีร้อยแก้วประเภทคำสอน ตลอดจนวรรณคดีประเภทร่ายยาวอย่างร่ายยาวมหาเวสสันดรชาดกอยู่ไม่น้อยทีเดียว

อนึ่ง การใช้กลุ่มคำซ้อนกันนี้ มีลักษณะเด่นที่น่าสนใจเป็นพิเศษ เพราะนอกจากจะแสดงให้เห็นว่า อังคารได้สืบทอดขนบการใช้ภาษาในวรรณคดีร้อยแก้วโบราณแล้ว ยังมีผลในด้านความหมายอีกด้วย ผู้วิจัยจึงได้แยกวิเคราะห์อย่างละเอียดในหัวข้อการใช้กลุ่มคำที่มีขนาดยาว¹

2) กระสวนประโยค

"...กิติ...กิติ" ประโยคในภาษาบาลีมีการละรูปประโยคส่วนที่มีข้อความซ้ำกันไว้ เมื่อเวลาแปล จะถือหลักว่าต้องแปลให้สมบูรณ์ ในภาษาไทยจึงมีการผูกประโยคโดยใช้ถ้อยคำซ้ำ ๆ และใช้ "กิติ" เป็นคำเชื่อมท้ายข้อความ ใน เตภูมิกถา มีกระสวนประโยคเช่นนี้อยู่มาก เพื่อใช้บรรยายลักษณะหรือการกระทำอันเป็นกลุ่มเดียวกันของสิ่งสิ่งหนึ่ง เช่น

- ครุฑราชตัวเป็นพระญาแก่ครุฑทั้งหลายนั้น มีตนนั้นใหญ่ได้ 50 โยชน์ ชนปีกซ้ายกิติ ชนปีกขวากิติ หางกิติ คอกิติ ย่อมยาว 50 โยชน์

(หน้า 41)

- ฉิเมื่อปลาตัวชื่อติมิรบิงคลอันยาวได้ 5,000 โยชน์ และติงปีกซ้าย กิติ ติงปีกขวากิติ และติงปลายหาง กิติ ติงหัวกิติ และน้ำในสมุทรนั้นก็ สะเทือนตีฟองดังหม้อแกงเดือดไหลได้ 400 โยชน์

(หน้า 40)

- ที่เขาเกิด ที่เขาตาย กิติ ที่เขานอน กิติ ที่เขาสมาคมด้วยกันนั้น กิติ ที่เขาลอกครอบเขา กิติ แลในสถานทั้งนี้แลเขาอยู่แห่งใดแห่งหนึ่ง กิติ เขา

¹ดูรายละเอียดหน้า 128-162.

มีอาจนภมิตตนเขาให้เป็นอันอื่นได้หาบมิได้

(หน้า 44)

- เขาได้ตีหัวพ่อแม่แห่งเขาด้วยมือกัฏฐิ ด้วยไม้กัฏฐิ ด้วยเชือกกัฏฐิ ด้วยบาปกรรมเขาอันได้ตีหัวพ่อแม่เขานั้น . . .

(หน้า 53)

- ฆรูပ္อันจะเกิดเป็นชายกัฏฐิ เป็นหญิงกัฏฐิเกิดมีอาทิ แต่เกิดเป็นกัลละนั้นโดยใหญ่แต่ละวันแลน้อย

(หน้า 73)

งานร้อยแก้วของ

อังคารมีสำนวนภาษาเช่นนี้อยู่บ้าง ได้แก่

- ถึงแม้ว่าลมจะมีอิสระเสรีที่จะพัดเที่ยวไปในจักรวาลอันไพศาลซึ่งขอบเขตสุดที่มนาคติจะติดตามไปได้กัฏฐิ ก็หาไม่มีอิสระเสรีที่แท้จริงไม่

(ดวงใจฯ, 20)

- ท่านเคยพบเห็นมนาคติอันมีทัศนวิเศษสุดดุถึงชั้นอริยทรัพย์สมบัติแก้วหรือต่ำกว่านั้นสุดแล้วกัฏฐิ เช่นความโง่เขลาเบาปัญญาอย่างบัดซบที่สุดกัฏฐิ ได้

(ดวงใจฯ, 23)

- ถึงโคตรดั้งเดิมจะเคยเป็นกะทิมันย่องถึงใจพระเดชพระคุณเต็มนุกกะทิแห่งพงศาวดารกัฏฐิ เตี้ยนี้ซึ่งจะแสวงความมีภูมิหลังหลังกะทิเป็นมันย่องดุจบรรพบุรุษโคตรตระกูลเพียงแต่สักองคฺลีเตี้ยก็ไม่ได้

(กะลาฯ, 81)

- เปรียบมวลเอกภาพประหนึ่งหนูกัฏฐิจักร อันแม่จะตั้งหน้ามุงบั้นจักรไปนานแสนนานด้วยกาลไกลอย่างใดๆ กัฏฐิ ยังน้อยกว่าอิสระเสรีในมหาอาณาจักรแห่งลม

(ดวงใจฯ, 19-20)

- แม้ใครจะมีมหาศรัยศิริราชสมบัติเป็นจอมจักรพรรดิใดๆ กัฏฐิ เรานี้เห็นประดุจเช่นกระฎุมพีสามัญทั้งนั้นแล

(บันทึกฯ, 175)

3) **สำนวนแปลที่**

แปลตรงตามศัพท์ ประโยคภาษาบาลีมีการใช้ประโยค ย ประโยค ต คือ

เอารูปศัพท์ ยทา "กาลใด" และ ตทา "กาลนั้น" เพื่อเน้นความ เมื่อแปลเป็นภาษาไทยก็มักแปลให้ตรงตามลักษณะของประโยค เกิดเป็นกระสวนประโยคว่า "ฉันใด-ฉันนั้น" ขึ้นในภาษาไทย ในเตภูมิกถาก็ติดเอาสำนวนนี้มาใช้ทั่วไปหมดเช่น

- พระญายมราชนั้นทรงธรรมนิกหนา
- ไพร่ฟ้าข้าไททั้งหลายอันไปด้วยพระญานี้นั้น
- จึงตระหลอดตกลงไปในน้ำ น้ำนั้นเต็มนิกหนาแล
- ทนถึงไตรศมีอันน้อยก็หายแต่นั้นตั้งพระจันทร์อันงามพรรณดั่งนั้น

บ้างแล

- ฉิและมีแก่คนผู้ใด ผู้นั้นได้ไปเกิดในที่ร้าย

งานร้อยแก้วของ

อังคารก็ปรากฏใช้คำว่า "นั้น" หลังคำนามนั้นอยู่เสมอเช่น

- น้ำนมอันหล่อเลี้ยงทารกนั้น ไครมาเป็นแม่นมแหละพี่เลี้ยงเล่า ก็พระแม่ธรณีผู้เปี่ยมไปด้วยธาตุแห่งความเมตตากรุณานั้นเอื้อเพื่อพุ่มนิกทนุถนอมมิให้แห้งแล้ง

(ดวงใจฯ, 26)

- ดวงใจอันใหญ่หลวงนั้นจะต้องได้ล้างอาณุภาพไพศาลมาจากอนันตกาล

(ดวงใจฯ, 28)

- น้ำค้างต้องแสงรุ่งตะวันนั้นเป็นสมบัติทิพย์ที่ดวงตะวันมอบไว้ให้แต่โลก

(หยาดน้ำค้างฯ, 53)

- กะลาเลวๆ เล็กน้อยทั้งหลายอันไร้ชาติตระกูลแห่งสมุขสมัยนั้นมิได้โต้ตอบคำใดๆ เลย ปราศจากสรรพสำเนียงแม้แต่เสียงจิ้งหรีดและแมลงกรีดปีกทั้งหลายก็หยุดชะงักงังงทั้งในอึดตาอันไม่รู้จักจบสิ้นนั้น

(กะลาฯ, 80)

- ผลแรกที่สุกงอมหอมหวานนั้นก็ได้โอยทานให้นกปรอทและนกเล็กอื่นๆ มาจิกกินเป็นผลหารอันโอชะขึ้นชีวิตในวันที่ร่วงแล้วนั้น

(คติฯ, 85)

- จักรพรรดิบางองค์ลงโทษเขียนตีพระมหาสมุทร หรือเอาพระแสงอาญาสิทธิ์ฟันฟากฟ้านั้น เป็นปัญหาอ่อน บัดชบอยู่ในประวัติมนุษยชาติเสมอ

(ก่อนแสงฯ, 110)

- ระหว่างเมฆที่เว้งผ่านภาภาคอันลึกลับลับนั้นปลั่งละอองน้ำเงิน
บริสุทธิ์

(ก่อนแสงฯ, 114)

- กลางคลื่นในทะเลแห่งดวงดาว สกาวโค้งมหิมาของระนาบสุริย
จักรวาล ซึ่ง ณ โลกมนุษย์มองไม่เห็นนั้น ประดับด้วยดาวฤกษ์อันสวยสด
งดงามมีเกือบทุกสี

(ปริศนาฯ, 7)

- สัตว์วิเศษอื่นในบางดวงดาวคงจะเบือนหน้าหนี เบื่อหน่ายสันดาน
ระยำต่ำช้า อันอัปมงคลมีปัญญาของโลก ซึ่งชวนสมเพชเวทนาหนักหนานั้น
อนิจจาฯ

(ปริศนาฯ, 13)

- เพราะในแง่ทรหดอดทนนั้นเกินหน้าทรกมนุษย์นักหนา

(ดวงใจฯ, 25)

- แต่ภาวะอันตระกำล้ำเคียดแสนเข็ญนั้น มันช่างกำพร้าน่าสังเวช...

(ดวงใจฯ, 25)

1.3.2 ส่วนวนภาษาโบราณ

งานร้อยแก้วของอังคารใช้ส่วนวนภาษา

โบราณ 2 ลักษณะคือ

1.3.2.1 การใช้ส่วนวนที่ปรากฏใน
เตภูมิกถา

1.3.2.2 การใช้ "คือ" เป็นคำ
เชื่อมความ

1.3.2.1 การใช้ส่วนวนที่ปรากฏใน
เตภูมิกถา

งานร้อยแก้วของอังคาร

ใช้ส่วนวนภาษาโบราณที่ปรากฏในเตภูมิกถา และไม่เป็นที่นิยมใช้ในภาษาไทย
ปัจจุบัน ดังจะยกตัวอย่างเทียบเคียงกับเตภูมิกถา ดังนี้

- 1) แล มักใช้ลงท้ายข้อความ เป็นเครื่องแสดงว่าจบประโยคหรือจบข้อความ
ตอนหนึ่งๆ บางทีอาจมีเครื่องหมายคั่นท้ายข้อความ (ฯ)
ด้วย ตามพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ.2525 อธิบายว่า

"เป็นคำวิเศษณ์แปลว่า ทีเดียวก่อน"¹

เตภูมิกถา

- เมื่อขวากเหล็กนั้นยกตัวเข้าดังก่านเสียบปลานั้นแล
- ผุงนรกว่านั้นโดยกว้างได้แล 10 โยชน์ทุกอันแล
- อนึ่งอันชื่อว่าขลามุขนั้น ได้แก่สัตว์อันเป็นแต่ปุมเปื่อยและมีรกอันหุ้มห่ออัน เป็นต้นว่า ช้างและม้าวัวควายแล
- แม้นว่าข้าวเมล็ด 1 กิติ น้ำหยาด 1 กิติ ก็มีได้เข้าท้องเลยสักน้อยแล
- ผุงใดควรแก่ปฏิสนธิอันใดก็เกิดด้วยปฏิสนธิอันนั้นแล

ร้อยแก้วของอังคาร

- ไม่ใช่เพราะอิทธิฤทธิ์อันมหัศจรรย์ของเราหรือ จึงก่อให้เกิดสภาวะการสิ้นสุดวิญญานของมนุษยชาติ ถึงความเป็นภัสสมบุลีสลายหายไป ประดุจสถานแห่งสูญตานั้นแล

(น้ำตาฯ, 112)

- จัดรายการที่วิกล่าวกลอนออกอากาศ จะได้มีชื่อเสียงอูโฆษก้องเสมือนเอปี่ชื้ออ้าน้ำลายอัดลมทั้งหลายนั้นแล

(ชมรมสวะฯ, 144)

- สุดแต่ใครจะมีแววตามาเห็นคุณค่าอมตะสมบัติทิพย์ อันหาค่าบมิได้นั้นแล

(บันทึกฯ, 171)

- ดวงหทัยแห่งเราสงบเยือกเย็นลง ครุณาประดุจหินผาหาารู้สึกสิ่งใดไม่แล

(บันทึกฯ, 175)

- แม้ใครจะมีมโหศุรย์ศิริราชสมบัติเป็นจอมจักรพรรดิใดๆ ก็ดี เรานี้เห็นประดุจเช่นกระมูมพีสามัญทั้งนั้นแล

(บันทึกฯ, 175)

¹ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2525, หน้า 736.

- ความโศกเศร้านั้นมีได้มีตัวตน เป็นอสังขญาประจุลมนั้นแล
(ดวงใจฯ, 21)
- อยู่ไปเพื่อพระเป็นเจ้า ช่วยเฝ้าทะนุถนอมอ้อมคุณค่าของฟ้าดิน ดุจ
กล่าวแล้วนั้นแล
(ดวงใจฯ, 29)
- สุดแต่เราจะมีแววตาสติปัญญาปรารถนาแสวงหาคคุณค่าวิเศษสุด
และยึดถือแก่นสารแท้นำมาประดิษฐ์นฤมิตเป็นผลงานแก้วให้แวววิบสัสมัย
ได้เสมอแล
(หยาดน้ำค้างฯ, 55)
- พระสุริยาเจ้านฤมิตบรรยากาศเป็นทองคำเนื้อแก้วาววิบวิสุทธิ์
แม้แต่เทือกขุนผาสูงไกลลิบลัว ก็กลับกลายเป็นขุนผาทองคำไปสิ้นทั้งเทือก
ผาป่าทึบย่ำเทียวแล
(หยาดน้ำค้างฯ, 65-66)
- จะเผาไหม้อารยธรรมทุกชนิดที่มนุษย์ชาติได้นฤมิตสร้างสรรค์ไว้
แหลกสลายลงเป็นผงธุลีตามหลักไตรลักษณ์ทุกประการแล
(กะลาฯ, 84)
- เป็นวัฏจักรแห่งความดีเสมอมีไมตรีจิตระคิดๆ วิเศษยิ่งๆ ขึ้นไปไม่
จำกัดแล
(คติฯ, 86)
- ทำให้หมดเปลืองกิเลสสารของสรรพสัตว์ ที่พระผู้เป็นไปจะต้อง
แจกจ่ายใช้สอยให้แก่สรรพสัตว์อื่นๆ ทั่ววิภวสังสารเป็นการสูญค่าเปล่า
สิ้นแล
(คติฯ, 89)
- พระสุริยาใหญ่ยิ่งและสูงสุดเสมอว่ามีเกียรติยศอันรุ่งเรืองยิ่งจึง
เป็นเช่นนี้ ประหนึ่งอัจฉริยะมนุษย์บุรุษวิเศษที่เสนอสติปัญญาและผลงาน
ทิพย์ เพื่อเทอดโลกไว้ซึ่งสันติสุขยุควิเศษจะนั้นแล
(ก่อนแสงฯ, 1๘4)

2) บมิได้... บมิได้

เตภูมิกถา

- นรคนั้นบมิที่เปล่าสักแห่ง
- ดังท่านตามประทีปแลบ่เท่าในลาประทีปนั้น

- แต่หมู่พรหมอันหารูปมิได้
- นรกใหญ่ 48 อันนั้นหาขมบาลอยู่นั้นมิได้เสีย
- มนมิได้ตักน้ำจิ้งเทียงอยู่
- ยังเวียนไปมาเป็นคนนรกเป็นขมบาลทุกเมื่อมิได้อยู่สักคาบ

ร้อยแก้วของอังคาร

- เราพอใจเพียงหาขใจระววยริน บ่หวังยินดีใดใดในแดนดิน บ่ถวิล
แม้สมบัติอินทร์นรหมยมโลก

(บันทึกฯ, 175)

- สุดแต่ใครจะมีแววตามาเห็นคุณค่าอมตะสมบัติทิพย์อันหา**ค่า**มิได้
นั้นแล

(บันทึกฯ, 171)

- ท่านเคยรู้จักแก้วมณีวิเศษอันวิจิตรประภัสสรชะอันแววตา**หา**ค่ามิ
ได้ นั้นแล

- สิ่งที่ท่านไม่รู้จักนั้นอาจจะเป็นเช่นฉัน ฟ่อนเร้นคุณค่านิยมอันกำหนด
ค่ามิได้ไว้ด้วยผู้หนึ่งก็เป็นได้

(ดวงใจฯ, 23)

- หรือฉันเป็นผู้ที่ไม่มีใครรู้จักคุณค่าก็ว่าได้ เหลวบัดซบที่สุดดุจรุ่งแก้ว
รัตน**หา**ค่ามิได้มาแจกจ่ายให้วานรใจร้ายอำมหิตคิดคิดหยาบคายให้ชว่างทั้ง

(ดวงใจฯ, 24)

3) นักหนา ใช้ในความหมายว่า "มาก ยิ่งนัก เหลือเกิน" ใช้เป็นคำขยาย
นาม ขยายกริยา ขยายคำวิเศษณ์ก็ได้

เตภูมิกถา

- อันว่า ไกรสรสิงหะนั้นมีกำลังนักหนา
- พระญายมราชนั้นทรงธรรมนักหนา
- เขาก็ร้องไห้นักหนา
- ปราสาทนั้นงามนักงามหนา
- น้ำนั้นเต็มนักหนา

ร้อยแก้วของอังคาร

- สัตว์วิเศษอื่นในบางดวงดาวคงจะเบือนหน้าหนี เพื่อหน่ายสันดาน
ระยำต่ำช้า อันอับจบบกฏมิปัญญาของโลก ซึ่งชวนสมเพชเวทนานักหนานั้น
อนิจจาฯ

(ปริศนาฯ, 13)

- เพราะในแง่ทรหดอดทนนั้นเกินหน้าการกมมนุษย์นักหนา

(ดวงใจฯ, 25)

- อนิจจา น่าสงสาร ดงโศกเศร้าปวดร้าวใจอยู่นักหนา

(ดวงใจฯ, 21)

- อนิจจา สมเพชเวทนานักหนาแล้ว ช่างอาภัพอัประมาณเสียสิ้นดี

(ดวงใจฯ, 24)

- เวลาเดินทางไปไกลลี้ลือนักหนาลูกเอ๋ย

(หยาดน้ำค้างฯ, 56)

- พอเวลาล่วงเลยไป บุปผชาติเอ๋ย อนิจจา ชาวดอกไม้ดอกหญ้าทั้ง
หลายก็เริ่มโรยรา คือชราลงด้วยอายุชั้ยนั้นสิ้นนักหนา

(ก่อนแสงฯ, 111)

- ในยุคบัววิทยาศาสตร์นี้ เราสุดแสนจะสมเพชเวทนาท่านักหนา

(ปริศนาฯ, 9)

- โฉนโลกนี้จึงสวยสดงดงามนักหนา

(น้ำตาฯ, 112)

4) หิงนาน ใช้ในความหมายว่า "นาน" ในร้อยแก้วของอังคารพบว่ามีการใช้อยู่
1 แห่งและใช้ว่า "นานหิง"

เตภูมิกถา

- ลูกขึ้นเป็นไฟไหม้ตนเขาหิงนานนักแล

- เวียนไปแล้วเวียนมาแล้วตั้งนั้นหิงนานนัก

- แต่เขาทนทุกขเวทนาอยู่ที่นั่นซ้ำหิงนานนัก

ร้อยแก้วของอังคาร

- มนุษย์ได้เอาปัจจุบันคือกลียุคไปวางไว้ในอนาคตอันไกลแสนไกล จนอนาคตนั้นแปรสภาพเป็นอดีตกาลอันนานห่าง

(ปริศนาฯ, 6)

1.3.2.2 การใช้ "คือ" เป็นคำ เชื่อมความ

การใช้ "คือ" เป็นคำเชื่อมความ หมายถึงการใช้ "คือ" เชื่อมข้อความสองข้อความ ข้อความที่ตามหลัง "คือ" ขยายความข้อความที่นำมาข้างหน้า ดังตัวอย่างเช่น การสักการะด้วยเครื่องบริขารมีข้าวมีน้ำ เป็นต้น เป็นคุณอำนวยผล คือความสุขทั้งกายและใจ

วิไลวรรณ ชนิษฐานันท์ได้

วิเคราะห์ลักษณะการใช้ภาษาของสมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (เจริญ ญาณจาโร) และสมเด็จพระวันรัต (เฮง เขมจารี) พบว่า สมเด็จพระองค์นิยมใช้ "คือ" เป็นคำเชื่อมความ ดังตัวอย่างต่อไปนี้

- เมื่อพ้นโทษอย่างกลางได้ ความบริสุทธิ์ขึ้นท่ามกลางแล้ว ก็พิจารณาด้วยปัญญาต่อสมาธิไป คือ เฟื่องใจเป็นสมาธิในข้อใด ก็พิจารณา...
- ...กำจัดความเห็นผิดเสียในขณะใด ก็เป็นปัญหาในขณะนั้น ย่อมพ้นจากโทษอย่างละเอียด คือ ความไม่รู้เท่าตามความจริง
- ส่วนทางที่ไม่ดีจะได้ละเลิก ส่วนที่ดีจะได้อดสำห้ทำบาปเป็นเหตุเป็นที่พึงแก่ศีลด้วย คือ ช่วยให้เราทำอย่างไรศีลขาด ไม่บริสุทธิ์
- ความคิดนั้นจัดเป็นกตัญญูตา คือ ความรู้คุณท่าน...
- ครั้นเสร็จแล้วเกิดความอึ้งใจว่า ได้ฉลองคุณท่าน จัดเป็นอุปสรรคเจตนา คือ ความดำริห์ภายหลังบริจาคน

ผลการวิเคราะห์คือ ภาษาของสมเด็จพระองค์เป็นตัวแทนภาษาของผู้ที่มีการศึกษาสูง ไม่รู้ภาษาอังกฤษ แต่รู้ภาษาบาลีดี ซึ่งส่วนใหญ่ก็คงเป็นพระสงฆ์¹

¹วิไลวรรณ ชนิษฐานันท์, "ภาษาในหนังสือสามสมเด็จ," วารสารธรรมศาสตร์ 15 (มีนาคม 2529) : 44-48.

ดังนั้น อนุมานได้ว่า การ
ใช้ "คือ" เป็นคำเชื่อมความนี้ เป็นสำนวนภาษาโบราณที่นิยมใช้ในวรรณคดี
ร้อยแก้วโบราณ โดยเฉพาะวรรณคดีเชิงคำสอน ดังที่ปรากฏใช้ในเตภูมิกถา
ซึ่งใช้เพื่ออธิบายขยายความศัพท์บาลีที่นำมาข้างหน้าข้อความ เช่น

- อันว่าปถวีรูปนั้น คือ กระจกและหนังแลฯ อาโปรูปนั้น คือน้ำอัน
ไหลไปมาในตนนั้นแลฯ เตโชรูปนั้น คือว่าไฟอันร้อนและเกิดเป็นเลือด
ในตนแลฯ อันว่าวาโยรูปนั้น คือลมอันทรงสกลและให้ตึงเนื้อตึงตนแลฯ
จักขุรูปนั้น คือตาอันแต่งดูฯ โสตรูปนั้น คือหอนไต้ผนังั้นฯ ฆานรูปนั้น คือ
จมูกอันแต่งดมให้รู้รสทั้งหลายฯ ชิวหารูปนั้น คือลิ้นอันรู้จักรสสัมผัสและผาด
และรูปทั้งหลายนั้นฯ

- อันว่าบาปปรการกรรม คือว่าทำชั่วด้วยเมื่อยท่านั้นแล

ในงานร้อยแก้วของ

อังคาร มีการใช้ "คือ" เป็นคำเชื่อมความเป็นจำนวนมาก โดยเฉพาะใน
งานร้อยแก้วประเภทคำสอนทั้ง 4 เรื่อง การใช้ "คือ" ในงานร้อยแก้วของ
อังคารมี 2 ลักษณะ ได้แก่

1) การใช้ "คือ" เพื่อ

อธิบายคำที่เกี่ยวข้องกับพุทธศาสนา

- ลมตนเอง ถูกจองจำอยู่ในความไม่รู้ลึกลับอันใดเป็นอสังขยา คือ
ไม่รู้ลึกลับตนเป็นสมปกติในสิ่งใดๆ เลย

(ดวงใจฯ, 20)

- ชาติแห่งความคับแคบ คือกวนอนอยู่ในความไม่รู้ลึกลับสมปกติใดๆ นั้น
เป็นกะลาสิ่งเดียวกัน

(ดวงใจฯ, 20-1)

- เปรียบเสมือนทรัพย์สิน เงินทอง แก้วแหวนและอัญมณี ที่เราพา
ไว้ในมูลนิธิทินย์ คือเป็นสมบัติแห่งดวงวิญญาณของตนเอง

(หยาดน้ำค้างฯ, 60-1)

- จะเกิดกุศลจิตยินดีในสันตฎฐีธรรม คือสงบใจ ไม่โลกอีกอย่า
สิ้นสุด

(หยาดน้ำค้างฯ, 64)

- ชราได้แก่ความทรุดโทรมแห่งร่างกาย คือหนังเหี่ยว ฟันหัก ผมหงอก หูตึง ตามืด ตาฟาง รวมเรียกว่า อัจฉินชรา คือชราที่ไม่ถูกปิดบัง

(ก่อนแสงฯ, 111)

- ชาติคือการที่รูปและนามคือ เวทนา สัญญา สังขาร และวิญญาณ ต่อเนื่องเป็นไปโดยไม่ขาดสาย ตั้งแต่เริ่มปฏิสนธิจนถึงจุติ

(ก่อนแสงฯ, 111)

- ส่วนปัจฉินชรา นั้นได้แก่ ความเสื่อมสมรรถภาพแห่งนาม คือ กำลังลดถอย ความคิดเชิงซ้ำ รุ่มง่าม ปัญหามีดมัว ความจำเลอะเลือน สติพินเพื่อน หลงลืม ทั้งหลงคือ เคลิบเคลิ้ม ทำหรือพูดออกไปโดยไม่รู้ตัว รวมเรียกว่า ปัจฉินชรา คือชราที่ถูกปิดบัง

(ก่อนแสงฯ, 112)

- สังสาร คือ การท่องเที่ยว ร้อนเร่งเนจรไปไม่จำกัดวิถี คือ เวียนว่ายตายเกิดในโลกียะ จนไม่มีเบื้องต้นคั่นไม่พบ

(ก่อนแสงฯ, 118)

- ...ชาตุดมคติทิพย์ที่นอที่จะขอฝากเป็นนิมิตกรรมไว้ในวิญญาณทั้งสองของลูกน้อยให้บำเพ็ญวิริยะ นากเพียร บากบั่น สร้างสรรค์ องค์ประธานแห่งมนุษย์ คือ สติปัญญาสว่างรุ่งเรืองยิ่งๆ ขึ้นไป

(ก่อนแสงฯ, 121)

2) การใช้ "คือ"

เพื่อขยายความข้อความข้างหน้า

- ...ถึงแม้ว่าสามารถนิมิตหัตถ์พิเศษทำด้วยสิ่งทิพย์ที่สมปรารถนาทุกสิ่งอัน คือ ประกอบด้วยปัญญาบารมีที่จะพบคำตอบอันได้แก่นสารสำคัญ แต่คำตอบนั้นจะคู่ควรแต่ใครในโลกนี้

(ดวงใจฯ, 18-19)

- ไม่มีใครเลยในโลกนี้นอกจากแต่พระผู้เป็นไปในกาลจักรแก้ว คือ หัตถ์ทิพย์แห่งอนันตกาลประทานมาช่วยชีวิตเหล่านั้นไว้อันสิ้นไร้สายตา ใครจะรู้เห็นได้

(ดวงใจฯ, 27)

- น้ำค้างต้องแสงรุ่งตะวันนั้น เป็นสมบัติทิพย์ ที่ดวงตะวันมอบไว้ให้แต่โลก คือ รุ่งพร้อมด้วยสุนทรียะและคติธรรมต่างๆ อย่างเป็นกลาง สุดแต่

ใครจะเกิดแง่คิด และอบรมสติปัญญาตนเองให้ลึกซึ้งแค่ไหน เพียงไร

(หยาดน้ำค้างฯ, 57)

- บางครั้งการร้องไห้ก็แสดงถึงความปิติยินดีด้วย คือ ตื้นตันใจถึงสะอึก สะอื้นจนเกิดภู่น้ำนองทั้งสองแหวแหวแก้วตา

(หยาดน้ำค้างฯ, 57)

- สะท้อนรุ่งระยับวาววับนั้น รุ่งเรืองยิ่งแล้วก็ค่อยๆ หยตหายคือ แผลงสลายตัวตาย เป็นกตัญญูทเวทที่พระอาทิตย์มีบุญคุณช่วยเผาผลาญ ชเลให้เป็นเมฆทั้งหลาย

(หยาดน้ำค้างฯ, 59)

- เวลานั้นกว้างใหญ่หม่าไร้ขอบเขต เป็นอสงไขยแห่งอจินไตย คือ นึกคิดไปไม่จบสิ้น สามารถโอบอ้อมไว้ได้ซึ่งอเนกอนันตจักรวาล ไม่มีขอบฟ้าแห่งเวลาที่จะอวสานสิ้นสุดลง ณ ที่หนึ่งทีใด

(หยาดน้ำค้างฯ, 62)

- มนุษย์ใดที่รู้สึกซึ่งถึงคุณค่าทางใจก็ร่ำรวยมั่งคั่ง เป็นมหาเศรษฐีในทันทีทันใด เพราะทรัพย์สินทั้งหลายนั้นเต็มเต็มทั้งดวงใจ คือ เป็นผู้เพียงพอเต็มเปี่ยมแล้ว

(หยาดน้ำค้างฯ, 63)

- ปิตินดีที่โลกนี้เริ่มมีดวงตะวันอันรุ่งเรืองยิ่ง คือ พระสุริยาค่อยๆ ฉายแสงมาทั่วเวียงปฐวีกำนัลคุณค่าวิเศษแต่โลก

(หยาดน้ำค้างฯ, 63)

- น้ำค้างเปรียบประดุจน้ำตาแห่งเวลาดังกล่าวแล้ว นับตั้งแต่ช่วงเช้า คือ ก่อนอุษาโยคจนบุพณีสหมัยอรุณรุ่งเรือง คือ เข้าตรูอันสดชื่น รื่นรมย์ด้วยอากาศบริสุทธิ์ น้ำค้างก็เสมอจะปิตินดีสดชื่นอยู่อย่างน้ำตาของปฤชน

(หยาดน้ำค้างฯ, 63)

- ท่านคิดบ้างหรือว่ายังไม่ทันได้ลุ่มคิด จะปล่อยชีวิตให้เป็นผลผลิตแห่งการสูญเปล่าคือ เน่าเหม็นไร้ประโยชน์แก่นสารนั้น

(คติฯ, 87)

- มักง่ายที่จะเหมาเอาว่าไร้ประโยชน์แก่นสาร คือ สยายกลิ้งแค่มะเหม็นเหมาะสำหรับแมลงชั้นสวะต่ำๆ แมลงถ้อยแต่ถ้อยเดียว

(คติฯ, 87)

- หรือว่า อยู่แต่ในกะลาครอบแห่งโลกธรรมชยันชั้นแข็งไปอย่างมด เยี่ยงปลวก ปลุกปล้ำชีวิตตนเองให้เห็นว่าเป็นแบบอย่างที่ถูกต้องถ่องแท้

แล้วหรือ คือจะให้หน้าติดดินกอบโกยกันแต่ผลประโยชน์โลกียะไม่รู้จักจบสิ้นนั้น สมควรแล้วหรือไหน

(คติฯ, 87)

- นับว่ามนุษย์นั้นเสียดชาติเกิด หนักกรรมของมารดาที่สูดสูดสำหรับอุ้มท้อง มาโดยมิรู้ว่าเป็นสัตว์นรกชุมต่ำที่สุด ... ได้มาบังเกิดขึ้นในมนุษย์โลก เป็นการเพิ่มพิษเพิ่มภัยขึ้นในไตรภูมิ คือรทสามโลกโดยมิจำเป็น

(คติฯ, 89)

- เมื่อมานิจพิจารณาถึงคุณค่าแท้ของชวากหนาม ก็เห็นว่าเต็มไปด้วยอุดมคติ คือมีจุดมุ่งหมายของชีวิตนั้นๆ อันเต็มไปด้วยสารัตถประโยชน์ ยิ่ง คือชวากหนามนั้นเป็นอุปสรรคป้องกันภัยอันตรายที่จะมาทำร้ายตนเอง คือแม่ไม้ต่างๆ ได้ยังประโยชน์ยิ่งไว้เพื่อลูกไม้ คือนิยกรรณทิพย์ แห่งสภาวะนั้นๆ นับว่ายังมีประโยชน์ยิ่ง

(คติฯ, 89)

- ในการบากบั่นเพื่อความรู้แท้ จะต้องทำตามคำโบราณเป็นทำนองผกผันให้เป็นเข็ม คือเพียรพยายาม เข้าสู่เอกภาพแห่งความรอบรู้อันถูกต้องเที่ยงธรรม

(ก่อนแสงฯ, 108)

- กลายเป็นกึ่งนักโทษกึ่งคนช้ำชลาดตาขาว เสมอว่าติดคุกถูกจองจำ อยู่ในกะลาครอบ คือดับแค้นเกือบตลอดอายุขัย ไม่อาจใช้ชีวิตอย่างมนุษย์ที่มีวิญญานเป็นตัวของตัวเอง

(ก่อนแสงฯ, 109)

- ในชีวิตนั้นพยายามสลัดแอกอันหนัก มุ่งเข้าหาแก่นสารสำคัญคือการใช้เวลาให้สมกับคุณค่าของความเป็นมนุษย์ที่แท้

(ก่อนแสงฯ, 109)

- ความอิสระนี้จะมีได้ก็ต้องใช้ความกล้าหาญเด็ดเดี่ยวขอสมควร คือต้องตั้งจุดหมายชีวิตไว้อย่างสำคัญ

(ก่อนแสงฯ, 110)

- แก้วตาก็แตกดับ ดวงใจก็วิบวับสลาย คือพ่อจะต้องตายลง ณ วันหนึ่งวันใดในอนาคต จะปรากฏอยู่ที่แต่พินธุสันธุสืบทอดมั่งไม่ไว้ต่อไป พินธุสันธุ้นั้นก็คือลูกน้อยทั้งสอง...

(ก่อนแสงฯ, 112)

- ดวงตะวันต่ำลงมากแล้ว ขอให้ลูกสังเกตุไว้ พ่อจะชี้แจงให้เจ้าฟังพอเป็นแนวทางสนใจตนเอง คือให้มองแสงสีของพระอาทิตย์จวนจะ

ตกดินในแง่ของจิตรกรเอก คือมองเอาเป็นงานเป็นการเพื่อแต่งแต้ม เป็นจิตรกรรม

(ก่อนแสงฯ, 114)

- แสงสีที่สร้างสีที่ปลั่งพะแพ้วรายนั้นยังบันดาลให้บรรยากาศเปลี่ยนแปลง อยู่ในวรรณลีทพย์ คือสีในตระกูลของรัตนหรือแก้วมณี ในที่ต่างๆ ตามที่ควรจะสะท้อนแสงงดงาม

(ก่อนแสงฯ, 114)

- คตินี้มาใช้กับมนุษย์ก็ย่อมได้ ดูผู้มีกำลังทั้งภายนอกและภายใน คือ กำลังกายอันเข้มแข็ง และมีกำลังวิริยะแห่งสติปัญญาเขาวน่ปฏิบัติภาณเลอเลิศล้ำ แต่กลับมีปิยวาจาภิรียมารยาทนอบน้อมอ่อนหวานและจริงใจ

(ก่อนแสงฯ, 116)

- ไปนานๆ เข้าก็จะเป็นนครโสภณิ์ทางความคิด คือเป็นแพศยาทางความคิด ซึ่งที่สุดหวังไว้ให้สติปัญญาออกงามใหญ่หลวงขึ้น ก็ะตกเป็นทาสของโรคมีก่งายต่างๆ

(ก่อนแสงฯ, 116)

- ทั้งจะต้องประกอบไปด้วยความเมตตากรุณาที่จะพึงมีต่อผู้ล่วงลับไปแล้ว คือบรรดาครูบาอาจารย์ และอัจฉริยบุรุษต่างๆ คือหรือที่นึกถึงส่วนพิเศษของบรรณชนทั้งหลายด้วยน้ำใจอันตั้งงามยิ่ง

(ก่อนแสงฯ, 117)

- เมื่อลูกแห่งคิดเห็นอะไรต่างๆ ด้วยตนเอง ก็ะเกิดกำลังใจมหิมาอันแข็งแกร่งอยู่ภายใน คือในส่วนลึกที่เป็นแก่นสารของความเป็นมนุษย์

(ก่อนแสงฯ, 117)

- แต่เรานั้นเปรียบประดุจเวลาบ่ายลงมากแล้ว และทั้งชีวิตก็เริ่มถึงฤดูโรยร่วงของรุกขชาติแห่งชีวา คือ เริ่มชราลงอย่างยะเยือกหนาวจะย่างเข้าฤดูแล้งแห่งวิญญาน อันจะล่องลอยผ่านล่วงเลยไปในภนอันมืดมิด

(ก่อนแสงฯ, 118)

- วยวันหนุ่มสาวเปรียบราวเข้าตรู คือเวลาที่ชีวิตเต็มไปด้วยฤดูดอกไม้บานหวานหอม อ้อมขวัญด้วยวันคืนอันชื่นใจชวนไหลหลง บุหร่งระเรีงร้องทั้งลงในกัไซเสียงอยู่แจ้วๆ คือประโลมแล้วซึ่งดุริยสังคีตดีดีแห่งโลกย์ทั้งหลายให้ลืมหืมตา

(ก่อนแสงฯ, 118)

- แต่เราปรารถนาจะไปช้าๆ จะได้ผ่านพบเห็นจึงมองไว้อาลัยในสรรพสิ่งที่ชีวิตมีอาจคืนหลังมาสัมผัสได้อีกแล้ว คืออ้อลาฟ้าและดินไปลี้ลับ

ชีวกาลนาน

(ก่อนแสงฯ, 119)

จะเห็นได้ว่า การใช้ "คือ" ในงานร้อยแก้วประเภทคำสอนของอังคาร มีลักษณะใกล้เคียงกับการใช้ "คือ" ทั้งในเตภูมิกถาและในภาษาของสมเด็จพระนพทศโฆษากจารย์ และสมเด็จพระวันรัตอย่างยิ่ง นับได้ว่าอังคารได้สืบทอด "ชนบ" ด้านลึลลาภาษา มาใช้ถูกต้องเหมาะสม นอกจากนี้ การใช้ "คือ" เพื่อขยายความ ถือเป็นการอธิบายด้วยกลวิธีการกล่าวซ้ำด้วยคำที่แปลออกไป ข้อความข้างหลังคำว่า "คือ" มีใจความไม่ต่างจากข้อความข้างหน้า เพียงแต่มีใจความละเอียดมากขึ้น กลวิธีเช่นนี้แม้จะเป็นการกล่าวซ้ำซ้ำๆ แต่เป็นกลวิธีที่เหมาะสมแก่วรรณคดีประเภทคำสอน ที่มุ่งสั่งสอนคติธรรม จริยธรรม เพราะจะช่วยให้ผู้อ่านเข้าใจความดีที่อาจเข้าใจยากได้แจ่มแจ้งขึ้น ดังนั้น การใช้ "คือ" ในงานร้อยแก้วของอังคารจึงมีความสอดคล้องประสานทั้งในด้านลึลลาและเนื้อหาอย่างเหมาะสม

การใช้สำนวนแปลจากภาษาบาลี ทั้งในลักษณะของการใช้วิภัติและการใช้รูปประโยค และการใช้สำนวนภาษาโบราณ ทั้งสำนวนที่ปรากฏในเตภูมิกถา และการใช้ "คือ" เป็นคำเชื่อมความ นอกจากจะแสดงให้เห็นการสืบทอด "ชนบ" ด้านลึลลาภาษาในงานร้อยแก้วของอังคารอย่างชัดเจนแล้ว ยังแสดงให้เห็นถึงความตั้งใจสร้างความงามเชิงวรรณศิลป์ กล่าวคือ มุ่งสร้างภาษาร้อยแก้วให้มีความสละสลวย เรียบรื่นและวิจิตรเทียบเท่าเนียบภาษากวี ผลของการใช้สำนวนแปลจากภาษาบาลีและสำนวนภาษาโบราณ ช่วยทำให้ร้อยแก้วเชิงนิทานของอังคารมีบรรยากาศเป็นอดีตกาล และเสริมเรื่องของร้อยแก้วเชิงคำสอนให้ทรงความเข้มซึ้ง ดังที่สำนวนภาษาเช่นนี้เคยปรากฏใช้ในเตภูมิกถาและพระปรมสมโพธิกถา ซึ่งมุ่งปลูกฝังศรัทธาทางพระพุทธศาสนาแก่ผู้อ่าน ผู้ฟังมาแล้ว

1.4 การใช้ภาพพจน์

คำ "ภาพพจน์" นักวรรณคดีไทยบางท่านใช้ว่า "ความเปรียบ"¹ หมายถึงคำหรือกลุ่มคำที่เกิดจากกลวิธีการใช้คำ เพื่อให้เกิดภาพที่แจ่มชัดและลึกลับซึ่งกินใจของผู้อ่านและผู้ฟัง² การใช้ภาพพจน์จึงเป็นกลวิธีการใช้ภาษาที่ก่อให้เกิดอรรถาธิบายในงานเชิงวรรณศิลป์

ภาพพจน์ในตำราต่างประเทศ มี 9 แบบ แต่ที่ใช้ทั่วไปในคำประพันธ์ไทยมี 2-3 แบบ เช่น อุปมา อุปลักษณ์ บุคลาธิษฐาน อติพจน์³ ส่วนในวรรณคดีร้อยแก้วประเภทคำสอนและชาดก นิยมใช้ภาพพจน์แบบอุปมา มากที่สุด ทั้งนี้คงเป็นเพราะในการสั่งสอนให้กระทำความดี ละเว้นความชั่ว การปลูกฝังความเชื่อ ความศรัทธาในเรื่อง นรก สวรรค์ ตลอดจนการแสดง กุศลาภินิหารและนระบารมีแห่งองค์ลัทธิมาลิมพุทธเจ้า เป็นเรื่องนามธรรมที่จำ ต้องใช้อุปมาเปรียบเทียบกับให้เห็นจินตภาพเด่นชัดที่สุด สร้างความเข้าใจอย่างแจ่มกระจ่างที่สุด

ในงานร้อยแก้วของอังคาร มีการใช้ภาพพจน์แบบอุปมา มากที่สุด รองลงมาได้แก่ อุปลักษณ์ บุคลาธิษฐาน และอติพจน์ ซึ่งมีใช้น้อยที่สุด ที่น่าสนใจคือ บางแห่งอังคารใช้ภาพพจน์ 2 แบบซ้อนกัน เช่น ใช้อุปมาซ้อนกับบุคลาธิษฐาน หรือใช้อุปลักษณ์ซ้อนกับบุคลาธิษฐาน ซึ่งเพิ่มความวิจิตรซับซ้อนในเชิงวรรณศิลป์ยิ่งขึ้น

การใช้ภาพพจน์ในงานร้อยแก้วของอังคารมีประเด็นที่น่าสนใจ 2 ประเด็นคือ

- 1.4.1 การใช้ภาพพจน์ตาม "ชนบ" ตั้งเดิม
- 1.4.2 การใช้ภาพพจน์เฉพาะบริบทในงานร้อยแก้วของอังคาร

¹ ดูดวงมน จิตรจันทน์, สุนทรียภาพในภาษาไทย (กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์เศสตีตไทย, 2527) และญาตา อรุณเวช, "ความเปรียบในบทละครในพระราชนิพนธ์ในรัชกาลที่สอง" (วิทยานิพนธ์ปริญญาอักษรศาสตรมหาบัณฑิตภาควิชาภาษาไทย บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2526)

² กาญจนา นาคสกุล และคณะ, การใช้ภาษา พิมพ์ครั้งที่ 2 (กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์เศสตีตไทย, 2521), หน้า 248.1.

³ ศักดิ์ศรี แยมันดดา, "ความรู้ทางประพันธ์ศาสตร์." เอกสารการบรรยาย (อัคราเนา)

1.4.1 การใช้ภาพพจน์ตาม "ชนบท" ตั้งแต่เดิม

ในที่นี้จะกล่าวถึงการใช้อุปมา อุปุปลักษณ์ และ
อติพจน์ ที่เห็นชัดว่าอังคารใช้ตาม "ชนบท" การใช้ภาพพจน์ในวรรณคดีคำสอน
และชาดก¹ ดังต่อไปนี้

1.4.1.1 การใช้อุปมา

อุปมาเป็นภาพพจน์ที่พบมากและ
เข้าถึงได้ง่าย ดังที่ปรากฏในวรรณคดีร้อยแก้วโบราณ ต่อไปนี้

- เครื่องตีทั้งหลายฝูงนั้นย่อมเหล็กแดง และมีเปลวพุ่งขึ้นไปดังไฟฟ้า
ลุกดั่งนีนบมิวายแล

(เตภูมิกถา, 21)

- แลตัวหมาผู้นั้นใหญ่เท่าช้างสารทุกตัว

(เตภูมิกถา, 22)

- ในตัวไกรสรสิงหะนั้นที่ขาวก็ขาวนักดังหอยสังข์อันงามกำนลใหม่

(เตภูมิกถา, 38)

- น้ำในสมุทรนั้นก็สะเทือนดังดังหม้อแกงเดือดไกลได้ 400 โยชน์

(เตภูมิกถา, 40)

- มีหญ้าแพรวกเขียวมันเหมือนตามกันโดยสูง 4 นิ้วมือ เขียวงาม 3
นิ้วมือ ดั่งแผ่นแก้วไพฑูรย์ฉนั้นแล

(เตภูมิกถา, 42)

- ฝูงคนอันอยู่ในแผ่นดินอมรโคยานทวีปนั้น หน้าเขาดั่งเตอนแรม 8
คำ นั้นแล

(เตภูมิกถา, 81)

- สัพพตริยคนตรียูครั้นตรงอลวลเลวดั่งแผ่นดินจะกลม

(เตภูมิกถา, 105)

- ฝูงเทพยดาอยู่ในแผ่นดินนั้นเป็นแผ่นดินของพรายงามราบนักหน้าดั่ง
หน้ากลอง แลอ่อนดั่งนูกฝ้า

(เตภูมิกถา, 203)

¹ ส่วนการใช้บุคลาธิษฐานปรากฏว่า อังคารได้สืบทอด "ชนบท"
ของการสร้างจินตภาพธรรมชาติที่ร่วมกำสรดโศกาดูร เพื่อยกย่องสรรเสริญ
วิญญาณ์ที่ประกอบกรรมดี ผู้วิจัยจึงนำไปกล่าวในบทความสืบทอด "ชนบท" ด้าน
แนวคิด ดูรายละเอียดหน้า

- แลได้เห็นซึ่งพระราชกุมารอันทรงสภิตบเร็นชจิตบัลลังก์ในท่ามกลางสังกมณฑลที่สนามเล่น มีพระสิริวิลาสเลิศปานประหนึ่งว่าเทวราชธิดาอันแวดล้อมด้วยอเนกนิกรเทพอัปสรกัญญาในดุสิตเทวนิภน มิฉะนั้น ดูจดวงแก้วมณีโชติตรัส อันประติษฐานในท่ามกลางอเนกมณีทั้งปวง

(พระปฐมสมโพธิกถา, 13)

- กาลเมื่อพระมหาสัตว์อยู่ในพระครรภ์พระมารดา ทรงสถิตอยู่เป็นสุขเหมือนดูจนั่งอยู่บนเตียงทองอันกว้างได้ 12 ศอก มิฉะนั้น ดูจมหาพรหมอันสถิตอยู่ในวิมานแก้ว

(พระปฐมสมโพธิกถา, 47)

- พระกายเบาเหมือนเมื่อปรกติเป็นสุขอยู่ แลแล้วก็แลเห็นพระโพธิสัตว์อยู่ในครรภ์ เหมือนดูจดำยเหลืองอันร้อยเข้าในแก้วมณีอันส่องใส

(พระปฐมสมโพธิกถา, 47)

- ส่วนพระมหาบุรุษมีอินทรียี่สามรวมระงับ ครุวนาคูจคร่าเอานัยเนตรแห่งมหาชนทั้งหลายไปด้วยพระรูปสิริโสภาคย์

(พระปฐมสมโพธิกถา, 117)

- แลในพนสณกเบื้องหน้าแต่นั้น เป็นที่พระมหาโพธิณฤกษ์สถิตประดิษฐานกอบารด้วยสิริวิลาสโอฬารแลเล่ห์โมรฉัตรอันกางกั้น

(พระปฐมสมโพธิกถา, 133)

- ลำดับนั้น ก็บันดาลวานภาพให้เป็นท่าฝนถ่านเพลิงมีโอภาสดูจดอกทองกวาว เหมือนด้วยเพลิงในนรกปราศจากเปลวแลควันตกลงมาจากอากาศ

(พระปฐมสมโพธิกถา, 150)

- แลบุปผชาติแห่งนางรังหล่นลงเป็นนรินทร์ ก็เปรียบปานประดุจจอสุขหล่นไหลลิลापโสกี

(พระปฐมสมโพธิกถา, 412)

- หมู่มีจจาชาติมิงกรุดดำกระทำให้ศัพท์สำนวนนฤโฆษ ครุวนาคูจเลี้ยงปรีเทวกถา แซ่ซ้องโสภาคฐากำสรด

(พระปฐมสมโพธิกถา, 423)

- ภิกษุรูปโหนดเป็นคนโกรธง่าย มากไปด้วยความคับแค้นใจ เทียวทำเสียงเอะอะเหมือนเกลือที่เขาใส่ในเตาไฟ

(ติลุมภูริชาดก, 13)

- จะป่วยกล่าวไปโยถึงพวกมนุษย์ผู้ทำกรรมให้เกิดขึ้นลัก 1 กหาปณะก็ยิ่งยาก เป็นประหนึ่งทำเนื้อให้เกิดขึ้นจากหิน

(มณีกัณฐชาดก, 24)

- บริจาคร่างกายทั้งสิ้นในทานมุขปากทางของท่าน กระโดดโลดเต้น
มีใจเบิกบาน กระโดดลงในกองถ่านเพลิง เหมือนพระยาหงส์กระโดด
ลงในกอบปทุมฉะนั้น

(สสปีณทิตชาดก, 488)

- เราจะเอาหอกแหวนอรประเทศนำดวงหทัย ซึ่งมีหยาดโลหิตไหล
อยู่ออกให้ ดุจถอนปทุมชาติทั้งก้านขึ้นจากน้ำอันใสฉะนั้น

(ลิวีราชชาดก, 64)

- เราจะถือเนื้อในสร้อยให้ ดุจคนชูดจันทน์แดงด้วยศาสตราสำหรับ
ชูดฉะนั้น

(ลิวีราชชาดก, 64)

- ถ้าใครเอ่ยปากขอดวงตาของเรา เราจักถวักดวงตาทั้งคู่ออกให้
เหมือนดังควักจาวตาลฉะนั้น

(ลิวีราชชาดก, 64)

นำสังเกตุว่าในเรื่องพระประจุม-
สมโพธิกถา มักจะให้อุปมาซ้อนกันสองครั้ง เพื่อเปรียบเทียบให้เห็นลักษณะหนึ่ง
ลักษณะใดของสิ่งเดียวกัน เช่น มีพระลิวีวัสเสด็จไปประหนึ่งว่าเทวราช
ธิดาอันแวดล้อมด้วยอเนกนิกรเทพอัปสรกัญญาในดุสิตเทวนิภ มิฉะนั้นดุจดวง
แก้วมณีโชติตรส อันประดิษฐานในท่ามกลางอเนกมณีทั้งปวง เป็นการย้ำเน้นให้
ประจักษ์ในความใสภาวิลาสแห่งพระนางสิริมหามายา การอุปมาซ้อนกันเช่นนี้
นับเป็น "ชนบ" ของลีลาร้อยแก้วที่มุ่งสร้างอลังการอย่างสมบูรณ์

งานร้อยแก้วของอังคารใช้

อุปมาตาม "ชนบ" วรรณศิลป์ไทยคือ ใช้คำแสดงการเปรียบเทียบว่า ดุจ ดัง
ดั่ง ราวกับ ประหนึ่ง เล่ห์ กล เสมือน หรือแม้กระทั่งคำว่า ครุณา ซึ่งเป็น
คำโบราณและเป็นคำใหวงศัพท์กวีนิพนธ์ นอกจากนี้ บางแห่งยังให้อุปมาซ้อน
กันหลายครั้ง เพิ่มความหวังพราวแก่เนื้อความ ดังตัวอย่างต่อไปนี้

- เสียงนั้นโหยหวนเจ็บปวดเหมือนสัตว์ร้ายถูกคมหอกปักจมใกล้หัวใจ

(เสียงของวิญญาณ, 75)

- คูรเทพยดาและหมู่มนุษย์ทั้งหลาย อย่าได้ดิ้นนินทาเลย เมื่อเรา
แลเห็นว่าสกลนิภนี้ ประหนึ่งกนิยสถานบ้านแก้ว เราถือเอาละอองเมฆ
หมอกเสมอผ้า เอาปากฟ้าไพศาลนั้นปานเสื้อ เมื่อตักตื้นก็เอาความหนาว

เย็นห่อหุ้มห่ม เหนือหนึ่งจนจ่อมจมก้างคัง ม้อยหลับกับฝันประสูติ

(บันทึกฯ, 174)

- ดวงฤทัยแห่งเราสงบเยือกเย็นลง ครวนาประดุจหินผา หัวรู้สึก
สิ่งใดไม่แล

(บันทึกฯ, 175)

- ระหว่างโตรกชะโงกเงื้องั่ง้า มีกระแสควาปาดเคียวหลากไหล
ไปตั้งขนาดราชร้ายพรายเกล็ดเหลือบสีกลางคืน ประกายเกิดประดับ
ด้วยแสงดาวระยับวิบวาว เลื่อยแล้วสงบนิ่ง เล่าห์หลับไหล อยู่ใต้แสงเลี้ยว
เดือนทองคำ คืออัจกลับแก้วของประสูติ

(น่านมฯ, 107)

- เมื่อมีฤดูฝนตกจากสองแนวตาเรา เหนงาหงอยน้อยใจ ราวกับว่า
เป็นเวลาโพล้เพล้แห่งชีวิต มีคิมิด เสมอสนธยาที่ปราศจากเมฆากลาง
เดือนไพร ถิ่นใหญ่กว้างอ้างว้าง

(ดวงใจฯ, 18)

- เสมอเสียงโปรดคนนกแก้ว ยังแหว่วหวานอยู่ข้างพ่อว่า...

(หยาดน้ำค้างฯ, 56)

- กงจักรแห่งเวลาล่วงเลยไปอย่างรวดเร็ว เสมือนมีปีกบินว่องไป
ประหนึ่งนกบินคล้อยฟ้าไปอย่างนั้น

(หยาดน้ำค้างฯ, 63)

- วาระอนาคตลูกก็จะงอกงามผลิดอกออกผลต่อเนื่องกันไป ประดุจ
ก้าวก้าเกวียน หมุนเวียนวนวังไปตามกฎแห่งกรรมนำไปในสังสารวัฏฏ์

(ก่อนแสงฯ, 113)

1.4.1.2 การใช้อุปลักษณ์

อุปลักษณ์เป็นภาพพจน์ที่ใช้ทั่วไป

ในงานร้อยกรอง ส่วนงานร้อยแก้วปรากฏน้อยกว่า งานร้อยแก้วของอังคารมี
การใช้อุปลักษณ์ที่เห็นได้ชัดเจนว่าสืบทอด "ชนบ" ดังเดิม ดังนี้

1) การเรียกลูกน้อยว่า

กัณชาลี

กัณหาชาลีเป็นพระธิดา

และพระโอรสของพระเวสสันดร มีบทบาทสำคัญคือเป็นผู้ยอมอุทิศตนเป็นทาน
แก่ชูชก เพื่อให้พระบิดาได้บรรลุถึงพระโพธิญาณ นอกจากนี้ทั้งกัณหาและชาลี
ยังเป็นเด็กน้อยที่เฉลียวฉลาด รู้ขอบในทำนองคลองธรรม ดังปรากฏใน

ราชยาวมหาเวสสันดรชาดก กัณฑ์มหาราช อังคารอาจจะประทับใจบทบาทของกัณหาชालีอย่างยิ่งยวด ในเรื่องคดีจากมะละกอ อังคารเรียกลูกน้อยของตนว่า กัณหาชาลีในเนื้อความตอนหนึ่งว่า

- มารดาได้ปกเปลือกหั้น (มะละกอ) เป็นชิ้นแต่ดูเห็นไว้แต่ลูกน้อย
คือกุกบุตร กุกชิตา ตั้งนั่งและงาหรือกัณหาชาลี
(คดีฯ, 86)

ในที่นี้อังคารเปรียบลูกน้อยสองคนของตนว่าเป็นกัณหาและชาลี ตั้งนัยการกล่าวถึงมารดาที่เตรียมมะละกอไว้ให้ลูกน้อยรับประทาน เราอาจคิดเชื่อมโยงว่า "มารดา" ในที่นี้เทียบได้กับพระนางมัทรีที่มีหน้าที่ออกป้าหาอาหารแก่กัณหาชาลีและพระเวสสันดร โดยนัยนี้กล่าวได้ว่า อังคารจงใจใช้ "ชบะบ" มาสื่อให้เห็นเจตนาที่จะแสดงตนเป็นผู้บำเพ็ญบารมี เฉกเช่นเดียวกับพระเวสสันดรซึ่งเป็นพระชาติสุดท้ายของพระพุทธเจ้า และครอบครัวของตนก็เป็นครอบครัวที่เฟื่องฟูเปรียบกับพระบรมวงศานุวงศ์ของพระเวสสันดร อันได้แก่ พระนางมัทรี และกัณหาชาลี

2) การใช้ภาพพจน์โลกีย์

นาวากับโลกุตระนาวา

ภาพโลกีย์นาวากับ

โลกุตระนาวา เป็นภาพเปรียบเทียบการเวียนว่ายในโลภียของมนุษย์กับเรือธรรมดาสำมัญ ที่แม้จะแข็งแกร่งเพียงใด ก็มีโอกาสตันลมฝนคือกิเลสตัณหาได้ และเปรียบเทียบการหลุดพ้นวิภวสังสารกับมหาสำเภาทอง ที่ล่องลี้มวิหวั่นลมกาฬพานพัดคืออวิชชา ในราชยาวมหาเวสสันดรชาดก กัณฑ์กุมาร เจ้าพระยามระคลิ่ง (หน) ได้รจนาเสกสรรภาพพจน์ทั้งสองนี้ด้วยโวหารอันไพเราะ จนเป็นจินตภาพอันแจ่มกระจ่างน่าประทับใจ

ในเรื่องคุณหญิงหอยกัย

คุณนายหอยเห่อสนทนากัน กาลจักร และ ก่อนแสงตะวันจะลับฟ้า มีการใช้ภาพพจน์ทั้งสองดังนี้

- ในที่สุด หอยคุณหญิงและหอยคุณนายก็ตายลงกับนายห้าง...ก่อนจะได้ล่มจมลงในวังวนกันกระเพาะของพวกชื้อเหล่าชื้อยา แล้วล่องเลยไปกระทั่งถึงธนาคารอสุจีเก็บกักไว้ เป็นของวิเศษสำหรับโลกีย์มนุษย์ล่อย

เรื่องสำราญร้านกามรส

(คุณหญิงหอยฯ, 36)

- กาลเวลาจึงนฤมิต ความปรารถนาเป็นสำเภาทองคำหนึ่ง เอา
ความซื่อตรงเป็นกับตันจัดสรรพร้อมสรรพ อารุชหอกดาบปืนไฟ

(กาลจักร, 37)

- ถ้าเราเอาความเปรี๊ยะปราศัญญ์หลักแหลมมาเป็นกับตันแห่งสำเภา
ทองของชีวิต ปานนี้ก็จะเที่ยวไปทุกทิศานุทิศ กระทั่งถึงฝั่งฝันและเมือง
ฟ้าป่าหิมพานต์ไปแล้ว

(ก่อนแสงฯ, 120)

การกล่าวถึงเรื่องโลกีย์ที่

"สำราญร้านกามรส" และสำเภาทองคำที่สามารถฝาระลอกคลื่นแห่งอุปสรรค
ไปถึง "ฝั่งฝันเมืองฟ้าป่าหิมพานต์" และพร้อมจะสู้รบกับเหล่าहनอนร้านอันชั่ว
ร้าย เป็นการใช้อุปุลักษณะที่เทียบได้กับโลกียนามากับโลกุตตรนามา การใช้
ภาพพจน์นี้มีจุดมุ่งหมายเพื่อชี้ให้เห็นอนิจจังของชีวิตและอิच्छาของมนุษย์ รวมทั้ง
แสดงอุดมคติของชีวิตว่าหากรู้แจ้งในสังขารแล้ว ก็จะเปรียบเหมือนได้
ล่องไปในมหาสมุทรแห่ง "แล่นระรี่เรื่อยเฉื่อยไปจนถึงเมืองแก้ว"
(ร้อยยาวมหาเวสสันดร, หน้า 241) ดังนั้นนับว่าอังคารได้ใช้ "ชนบ" ตั้ง
เดิมนีมาแฝงนัยของการสั่งสอนคติธรรมอย่างน่าสนใจ

๓) การใช้ภาพพจน์ "แก้ว"

ในเตภูมิกถา มักใช้คำว่า

"แก้ว" เป็นภาพพจน์ หมายถึง สิ่งที่ดีงาม สิ่งที่สูงค่า ดังตัวอย่างต่อไปนี้

- ยังมีกจักรแก้วอันหนึ่งชื่อว่าจักรรัตนะ และประดับนี้ด้วยแก้วทั้ง 7
ประการ

(เตภูมิกถา, 95)

- กลองแก้วประพาฬรัตนนั้นแผ่ง เอลบแลได้ยินเสียงมีเสียงดีนักหนา

(เตภูมิกถา, 96)

- กลิ่นปากนางแก้วนั้นหอมฟุ้งออกดังกลิ่นดอกบัวอันชื่อว่านิลบุลลจกกลนี้

(เตภูมิกถา, 136)

- อันว่าข้างแก้วอันประเสริญนั้น คือว่าอุโบสถตระกูลก็ดี และข้างฉัททันต
ตระกูลก็ดี และข้างแก้วแลม้าแก้วตระกูลอันใด

(เตภูมิกถา, 142)

- พระโศภนจึงเปิดฝาประอบแก้วนั้นแล้ว ช ก็ยื่นให้แก่นางอสนิมิตตา แลดูผ้าทิพย์

(เตภูมิกถา, 156)

ในงานร้อยแก้วหลาย

เรื่องของอังคารก็มักใช้คำว่า "แก้ว" เป็นภาพพจน์ หมายถึง สิ่งที่ดีงาม สิ่ง
ที่สิ่งค่า เช่นกันดังนี้

- ห้องแก้วนั้นคือเวียงพระชวณัมพินราบกระตั้งสุดป่าเขาลำเนาไพรไป
ลิบลัว

(นิมิตฯ, 1)

- ตั้งพญานาคราชร้ายนรายเกล็ดเหลือบสีกลางคืน ปรากฏเกล็ด
ประดับด้วยแสงดาวระยับวิบวาว เลี้ยวแล้วส่งหนึ่งเส้นหัลบไหล อยู่ใต้
แสงเสี้ยวเดือนทองคำ คืออัจฉลัมภ์แก้วของประยู

(บ้านมน, 107)

- อัจฉลัมภ์แก้วในทิพย์สถานไกลลิบลัว ฉายแสงสอดหาดทรายทอสีเงิน
ยวง ต้องกวาดหินลินแร่บางชนิดแวววาม

(บันทึกฯ, 173)

- เราจะหยุดพักผ่อนหลับนอนกลางห้องแห่งทิพย์สถานบ้านแก้วม่น
แล้วคือโลกนี้

(บันทึกฯ, 174)

- สายแควสะท่อนฟ้า ตูตั้งคั่นช่องวิเศษ ฉายให้เห็นโฉมแห่งราตรีสี
เงินยวง ร่วงรุ่งเพชรร่วงแพรวจากแก้วตาของราตรีคือดวงดารารออันมี
นับโกฏิแสนนั้น

(บันทึกฯ, 176)

- วิญญานช่อนเร้นอยู่ในหีบผาร้างกลางทิพย์อุทยานแก้วในนิมิตของ
เมืองบน ๗ โลกอื่นซึ่งไกลลิบลับจนไม่ได้ยินเสียง

(เสียงของวิญญาน, 77)

- อาตมอันเคยมีน้ำใจงดงามนั้น กำลังรวมตัวกันกลายเป็นผลึกแก้ว
มณีสีรุ้งอันหาค่าบมิได้

(น้ำตาฯ, 116)

- ท่านเคยพบเห็นมโนคติอันมีทัศนะวิเศษดุถึงขั้นอริยทริปิยสัมปัตตแก้ว

หรือต่ำกว่านั้นสุดแล้วก็ได้

(ดวงใจฯ, 23)

- บรรณาคณาจารย์ในแง่ใด ๆ ก็จะได้ตั้งถวิลจินตาคือแก้วสารพัดนึก นฤมิตรประดิษฐ์เอาได้ทุกสิ่งสิ้น

(หยาดน้ำค้างฯ, 55)

- ทนบากบันฝักศึกษาเรียนรู้ไปสู่ศิลปะแก้วไม่รู้แล้ว ไม่รู้แล้งทุกแห่งหน

(หยาดน้ำค้างฯ, 54)

- ในโพรงหินใต้เง่อมผา คูหาแห่งมารดาแก้วนั้น อัญจิจของแม่ก็กระจายอยู่เนื้อเดือนใจสามลูกน้อยให้ละห้อยผูกพัน ใฝ่ฝันระลึกถึงแต่แม่ไปไม่วางวาย

(น้ำนมฯ, 111)

จะเห็นได้ว่าในเตภูมิกถา

"แก้ว" ใช้แสดงความสำคัญของวัตถุหรือบุคคลได้โดยทั่วไปว่ามีความเลอเลิศวิเศษสุด คู่ควรกับผู้ที่มีบารมียิ่งใหญ่ เช่น นางแก้ว กงจักรแก้ว ข้างแก้ว มีแก้ว เป็นต้น ส่วนในงานร้อยแก้วของอังคารใช้คำ "แก้ว" เฉพาะในบริบทที่เกี่ยวกับธรรมชาติ เช่น ห่องแก้ว อัจฉลัมภ์แก้ว อุทยานแก้ว แก้วตาของราตรีบริบทที่เกี่ยวกับคุณค่าทางใจ เช่น ทรัพย์สมบัติแก้ว แก้วสารพัดนึก ศิลปะแก้ว และกล่าวถึงบุคคลคือมารดาแก้ว เพราะฉะนั้นคำ "แก้ว" ในงานร้อยแก้วของอังคาร แม้จะมีลักษณะใกล้เคียงกับ "แก้ว" ในเตภูมิกถา แต่อังคารได้นำมาใช้สื่อความหมายพิเศษเฉพาะในงานของตน คือใช้เพื่อยกย่องสิ่งที่กล่าวถึงนั้นเป็นสิ่งที่มีความค่าสูงนฤมิตรทางใจ

1.4.1.3 การใช้อดีตจน

อดีตจนเป็นภาพพจน์ที่มีใช้มาก

ในงานร้อยกรอง เช่น ภาพเปรียบความวิบโหดของผู้คนเมื่อทราบข่าวพระล่อและพระเพื่อนพระแพงสิ้นพระชนม์ลง เป็นต้น และมักใช้ในชีวิตประจำวัน เช่น นานจนชั่วกับชั่วกัลป์ สูงเสียดฟ้า เป็นต้น กล่าวได้ว่า การใช้อดีตจนเป็นภาษาวรรณศิลป์ที่ปรากฏใช้ในสังคมอย่างคุ้นเคย

ในงานร้อยแก้วของอังคารมีใช้อดีตจนน้อยมาก แต่มีความเด่นน่าสนใจ อังคารใช้อดีตจนเพื่อแสดงอารมณ์สะเทือนใจอย่างรุนแรงของตัวละครฝ่ายดี ได้แก่ เปลวไฟในเรื่องนลินพลัง ลูกหมาป่าในเรื่องน้ำนมสีแดง และลูกนกนางแอ่นในเรื่องนกนางแอ่น นอกจากนี้อังคารยังใช้อดีตจนตาม "ชนบ" เดิม และปรับเปลี่ยนให้สอดคล้องกับ

เป็นอดีตจนแสดงให้เห็นว่า สถานที่นั้นเป็นสถานที่ที่อยู่ไกลโพ้น ไม่มีทางไปถึง ดังนั้นจึงชวนให้รู้สึกว่าคุณความตั้งใจของลูกนกนางแอ่นที่จะบินหนีความทุกข์ทรมานไม่มีทางสำเร็จ หัวใจของลูกนกตัวนี้ก็คงต้องครองความทุกข์ทรมาน เพราะพรากจากแม่ของตน ไม่มีวันคลาย

การใช้ภาพพจน์ตาม "ชนบ" ตั้งเดิม ซึ่งมีบางส่วนอังคารได้ปรับเปลี่ยนให้สอดคล้องกับเนื้อหาในงานของตนนี้ ซึ่งให้เห็นว่าอังคารยังคงใช้ภาพพจน์อันเป็น "ชนบ" ทางวรรณศิลป์มาสร้างอสังการคือโวหารอันไพเราะจับใจ และบางแห่งช่วยสร้างอารมณ์อันเข้มข้นลึกซึ้ง

1.4.2 การใช้ภาพพจน์เฉพาะบริบทในงานร้อยแก้วของอังคาร

งานร้อยแก้วของอังคารใช้ภาพพจน์ในบริบทของการพรรณนาธรรมชาติมากที่สุด รองลงมาได้แก่ บริบทของการบรรยายมนุษย์และการแสดงศติธรรม ดังนี้

1.4.2.1 การพรรณนาธรรมชาติ

ในการพรรณนาธรรมชาติ อังคารใช้อุปมาทั้งอุปมา อุปลักษณ์ และอุปคาลิฐาน เปรียบเทียบให้เห็นถึงความยิ่งใหญ่ ความอ่อนโยน ความขรเจิด และความวิจิตรเพริศพร้งของธรรมชาติ ดังนี้

1) การใช้อุปมา

- เมฆขาว ดาวเดือน คู่ดั่งเพื่อนสนิทตรสหาย ให้แต่น้ำใจไมตรีไม่มีจืดจาง

(น้ำตาฯ, 114)

- ปลงสังเวช รูปนามนิมิตนั้น ชิมหายไปกับเม็ดขุสึทรายดิน อันประดุจนาฬิกาแก้วของกาลจักร

(น้านมฯ, 112)

- ดวงเดือนนั้น เสมือนนอุดมคติอันแจ่มใสไกลลิบลัว ที่จะปลิวใจไปถึงหลักชัยแห่งชีวิต

(ก่อนแสงฯ, 121)

- ในร้าวรุ่งสีกั้นนั้นบังเกิดนิมิตนำอัครรรย์ขับช้อนอยู่กว่าร้อยความฝัน

เสเรอฟ้าเสกสรรค์

(นิมิตฯ, 1)

- สายหมอกประมวลมาจากขวานวล ท่วมเวียงเทือกเขาลำเนาไม้ ทำ
ให้เงื่อมผาสลับซับซ้อน แผลวเบาปริมาตร นุ่มนวลลึกซึ้ง ประหนึ่งอยู่
กลางวิมานในเมืองฝัน

(บันทึก 1, 82)

- ใจหนึ่งก็มอบให้แต่รุ่งตะวันอันเรืองรองวิเศษหลัง งามดังทองคำ
เนื้อแก้วสมวามณีทุกสิ่ง

(หยาดน้ำค้างฯ, 51)

- ตะวันก็อแสงยิ่งทอลี้นะแ้วร่าร้างพราย เป็นขยับฟ้าแตกต่างแสง
และเงาอ่อนหวาน สลับซับซ้อนปริมาตร ย่อมแก่แวงเงางดงาม เสมือนกมิต
กรรมของพระผู้เป็นไป ได้สร้างสรรค์ไว้

(ก่อนแสงฯ, 114)

- เลี้ยวเดือนทอง ทอแสงสุสกาว ราวประทีปแก้วของเมืองแมน
แดนสวรรค์

(บันทึก 1, 38)

- ซึ่งมีแจ่มจันทร์เจ้าสุกสกาว ราวอจลัภินิษฐ์ ดวงดาวริบหรี่ทั้งหลาย
ละม้ายแสงเทียนระวิบแวว

(บันทึกฯ, 174)

- งามรังสีแจ่มจันทร์เจ้าวาระยับย้อยลงในแควแม่น้ำไหลไหว
แพรวราวราวเกล็ดแก้วเงินทอง

(บันทึกฯ, 173)

- ประกายดาราร่วงรุ่งเรียงรายลง ดั่งสายพิณพิเศษ

(น้ำนมฯ, 107)

- ห้วงนภาาศประดับด้วยกลุ่มดาราระย้าระยับไหว ราวผลึกแก้วมณี
วิเศษสะท้อนประกายลงในห้วงลึก นรีวระลอกเกล็ดแก้วเงินยวง

(บันทึก 1, 88)

- ปุยเมฆเลื่อนลอยลิบลิว ปลิวเป็นรูปแก้วแหวนเงินทอง อัญมณี
เสมือนมีกลีบพฤษ์สะพรั่งช่อดอกผลแก้ว แล้วโปรยปรายให้ทานปีติทิพย์ไป
ทั่วพื้นปฐพี

(บันทึกฯ, 171)

- สายฝนฝากจากฟากฟ้า น้ำในนาจึงแจ่มเวียงร้าง ก็สะท้อนเงาขยับ
เมฆลงไว้ ละม้ายคั่นฉ่องแก้วแวววาวนึ่งพรายด้วยระลอกคลื่นน้อยๆ

ทยอยตามลมโซย ไปยังชายปากทหุ้ยารกนั้น งามประหนึ่งรูปจิตรกรรมอัน
ล้ำเลิศ

(ก่อนแสงฯ, 101)

- เทือกภูพานนั้น สลับซับซ้อนลาดสูงลิ่วชันเทียมเมฆ เสมือนมรรคาไป
สู่ถิ่นยสถานของเทพเจ้า

(บันทึก 1, 78)

- เมื่อมองจากหน้าผาหนึ่งซึ่ง ไกลลิบลับกับอีกเทือกหนึ่ง ซึ่งจะเปลี่ยน
ปริมาตรสีให้เทือกขุนคีรีนั้นนุ่มนวลอ่อนหวาน ปานจะยิ่งกว่ากลีบดอกไม้

(ก่อนแสงฯ, 115)

- หยาดน้ำค้างนร่าจรวาว ราวรับพรจากแสงอุษาไซค์อันระยิบด้วย
รังสีทองคำและเงินยวง ในห้วงสรวงสวรรค์อันวิเวกวังเวงทิพย์ลึบฟ้านี้

(หยาดน้ำค้างฯ, 50)

- เรานอนบนหาดทรายขาวนวล ควรชื่นชมเอกถิ่นแท่นกึ่งพิภพบรรจรณ์

(บันทึกฯ, 174)

- ภายใต้อันน้ำอันลึกลับนั้น มีกำลังแรงและเย็นยะ เชือกน้ำพิศวงงงงวย
ด้วยบนผิวน้ำนั้นกลับไหลเอื่อยๆ ดูสงบนิ่ง ประหนึ่งจริยาของนักพรตผู้
กล้าขลัง

(บันทึก, 176)

- กระแสลมเริ่มพัดจรรุนแรงจัดขึ้น เป็นวายุกล้าหวั่นไหว ไกวเมืองหมู่
ไม้เสมือนถึงซ้ากลางสายฝน

(ถ้ำ, 106)

การใช้อุปมาในการ

พรรณนาธรรมชาตินี้ ช่วยแสดงให้เห็นว่าธรรมชาติมีความยิ่งใหญ่ เช่น
เปรียบเม็ดธัญลีทรายคืนเหมือนนาฬิกาแก้วของกาลจักร ซึ่งมีนัยของผู้เฝ้ามอง
ความเป็นไปของสรรพชีวิต ธรรมชาติมีความงดงาม เช่น เปรียบภาพสาย
หมอกห่มคลุมเทือกเขาว่าเหมือนอยู่กลางวิมานในเมืองฝัน เปรียบแสงจันทร์
เหมือนเกล็ดแก้วเงินทอง เปรียบแสงดาวเหมือนแสงเทียนอันระยับแวว และ
ธรรมชาติมีความอ่อนโยน เช่น เปรียบแสงดาวเหมือนสายพิณ ซึ่งฉายภาพ
แสงดาวอันพลิวไทรนวลตา เปรียบขุนเขาเหมือนกลีบดอกไม้ ซึ่งแสดงให้เห็น
ภาพอีกมิติหนึ่งของขุนเขาว่า มีความอ่อนหวานนุ่มนวล และเปรียบหมู่ไม้ที่ไหว
สะบัดท่ามกลางลมฝนเหมือนชิงช้า ซึ่งชวนให้นึกเห็นภาพแมกไม้อ่อนโอนกวัด
ไกวอย่างงดงาม

2) การใช้อุปลักษณ์

- แสงแวววาวทอสีเงินยวงจากดาบเสี้ยวเดือนทอง ลงอักษรระลึกลับ เป็นลายแทงมหัศจรรย์
(เสียงของวิญญาณ, 74)
- อรุโณทัย ลุกนกกามสายรุ้งว่า ดูรา กำไลทองของขอบฟ้า
(นกนางแอ่น, 54)
- ... ด้วยเจ้าไซรีเป็นผู้กระทำลำน้าเนลลงบรรเลง ขลุ่ยวิเศษบอ
โมงยามนาทึ มีบางตัวร้องตำแหน่ง ระฆังทองของทิวาวาร
(บันทึกฯ, 172)
- กระทั่งแว่วเสียง ระฆังเงินของอุษาเทพี
(ความฝันฯ, 72)
- เมื่อท่ามกลางดึกสงัด เราได้หยดหยาดลงจากใบไม้ ตกตื้นเนื้อ
ดินทรายป่าอันละเอียด ตรงไหนมี ลายนูนกัน ของเราลงแรง แผ่นดินก็
เว้าลงเป็นร่องลึก ที่ไหนต้อง ลายนูนกัน น้อย รอยก็ตื้น
(นิมิตฯ, 2)
- หอยทากเฝ้าตามหยาดน้ำค้างว่า ใครแต่งแต้มลวดลายไว้บน สไบ
พระแม่ธรณี ในคืนนี้ มีจิตรกรหรือ เขาคงชื่อขีดเขียนอยู่มีรู้ลับนอนกระมัง
(นิมิตฯ, 2)

การใช้อุปลักษณ์ในการ

พรรณนาธรรมชาตินี้ ช่วยแสดงให้เห็นจินตภาพอันงดงามของธรรมชาติ เช่น เปรียบดวงจันทร์ข้างแรมเป็นดาบ ซึ่งแสดงภาพดวงจันทร์อื่น เรียงงามและมีประกายคมกล้า เปรียบสายรุ้งเป็นกำไล ซึ่งฉายภาพรุ้งที่ทอดงามทาบขอบฟ้า เปรียบใบไม้ใบหญ้าเป็นสไบ ซึ่งสื่อภาพใบไม้ใบหญ้าที่เรียงสลอนเขียวขจีและพริ้วระยับด้วยหยาดน้ำบริสุทธิ์ และแสดงให้เห็นจินตภาพอันสดใสของธรรมชาติ เช่น เปรียบเสียงนกหกเป็นระฆังเงิน ระฆังทอง ซึ่งชวนให้ผู้อ่านสำเหนียกฟังเสียงนกอันหวานแว่วกังวาน ชานไซไฟเราะในบรรยากาศอันแจ่มเจิดรมณีย์

3) บุคลาธิษฐาน

- อุษาเทพเจ้าเริ่ม เก็บดาวและเสี้ยวเดือนทอง ช้อนเร้นในจักรราศี
กลางอนันตกาล แล้ว โปรยปราย เกล็ดแก้วเงินยวง แพรวพรายขอบฟ้า
(บันทึกฯ, 1,81)

- ร่วงซึ้งเพชรช่างแพรวจากยักวตาของราตรี คือดวงดาราดันมีนัย
โกฏีสันนั้น แม่แน่น้องมองเราแต่เปล่าสิ้น ทั้งโกฏีสันแก้วแววตา
ราตรีช่างแห่งแล้งไร้น้ำใจไมตรีจิต

(บันทึกฯ, 176)

- เมฆสีนวลสะอาดชุ่มนุกนวลอำลาเสี้ยวเดือนทอง

(ความฝันฯ, 72)

- บุษเมฆหม่นหมองละอองนวล ค่อย ๆ แปรปรวนไปรยปรายเป็น
ยวงสีส้มสุก

(บันทึกฯ, 172)

- ดินนี้พระพายรับใช้เราโดยไชยเอาเสาวรสเรณูทิพย์แห่งบุหงา
สุมาลัยมาโลมวิเลปน้ลือบไล้ให้ทั้งกายใจ

(บันทึกฯ, 176)

- ตลอดราตรีน้ำค้างมิได้หลับนอนเลย ประจงดั่งแต่มรอยลับสน
นวนาง ลงเป็นเส้นสายน้ำไหลอันไพจิตร น้ำพิศวง ชื่อตรงเป็นคำนำ
ธรรมชาติบริสุทธิ์

(นิมิตฯ, 2)

- นางไม้หลักไหลในสุ่มกุ่มพุ่มไม้กลางป่าชัญญ์ ดักต้นดินวาน นางชุกชน
รจนากวีนิพนธ์ ทั้งลงในใจกลางเหวลึก

(ความฝันฯ, 72)

- พุ่มไสน้อยก็ย้อยช่อเหลือง เรื่องอร่าม งามอล่าระย้าอันระทวย
ด้วยละอ้อนพื่อนสายพระพายไชย

(ก่อนแสงฯ, 102)

- ตุเถอะนั้น ดอกไม้ป่าก็เบิกบานยิ้มแย้ม

(นิมิตฯ, 2)

- หญ้าเล็ก ๆ ต้นหนึ่งเริ่มชดช้อยรับความอบอุ่นจากแสงตะวันเป็น
ครั้งแรก

(น้ำตาฯ, 112)

การใช้บุคลาธิษฐานเกิด
จากมนุษย์เรามักจะเห็นไปว่าสิ่งที่ไม่มีชีวิตหรือสัตว์อื่น ๆ ก็มีอารมณ์และความ
รู้สึกนึกคิดเช่นเดียวกับตนเอง เพราะฉะนั้นการใช้บุคลาธิษฐาน กวีย่อมต้อง
อาศัยพลังจินตนาการเข้าสัมผัสและถอดถ่ายอารมณ์ ความรู้สึกของตนให้แก่
ธรรมชาติหรือวัตถุอื่น ๆ ยิ่งควรได้แสดงให้เห็นพลังจินตนาการอันลึกซึ้งกว้าง

ไกลโดยเปรียบเทียบรุ่งสว่างว่า อุษาทเพรเจ้ากำลังเก็บดาวและเดือน เปรียบภาพการเคลื่อนไหวของเมฆว่าเมฆกำลังชุมนุมกันอำลาควงเดือน เปรียบภาพพุ่มโสนโอนไหวว่ากำลังจะอ่อนพ้องกับสายลม จินตภาพเหล่านี้เป็นภาพทั้งดงามน่าตื่นตาตื่นใจ และชวนให้รู้สึกว่ารรมชาติมีชีวิตจิตใจ เป็นผู้มีความอ่อนโยน น่าจะได้รู้จักใกล้ชิดด้วย

4) การใช้ภาพพจน์ซ้อนสองแบบ

- รัตติกาลหลับอยู่ในม่านแพรของละอองอากาศสดใส ขวางนิลมน้ำเงินเป็นละอองयोगโย

(นิมิตฯ, 1)

- ทุ่งกว้างก็เขียวอ่อนล่อด้วยแคววสันต์ใหม่สุหรัายฝนยังโปรยปรายมาเอากเอาใจพฤษภา

(ก่อนแสงฯ, 115)

- ครั้นพ่อแม่พี่น้อง ปู่ย่าตายายล้มหายตายจากไปปรโลกแล้วก็เสมือนบุปผชาติทุกซ์โศก เหี่ยวแห้ง โรยราลง

(ก่อนแสงฯ, 115)

- เสียงเบา ๆ จากใบตาลต้องลมดั่งจะโลมแหล่งหล้าให้หลับสนิท

(ชมรมสระฯ, 137)

- ทุ่งโปรยประทีนกลิ่นดอกแก้วและนมแม่วอน ไม่รู้แล้วซึ่งสุคันธรสหอมหวานปานจะไว้อาลัยในทิวาที่จะลาลับหาย

(ก่อนแสงฯ, 102)

- ณ ประจิมทิศแห่งอุษาเทวี รั้งสีเงินยวงอันเศร้าย่ำร้อยลอยเลื่อนของศศิธรอ่อนแสงลงดั่งประสงค์อำลาราตรีที่จวนจะลี้ลับหาย

(หยาดน้ำค้างฯ, 50)

- รัตติกาลเอาเมฆสีขาวดุษฎีฝายมาป็นเป็นค้าย ทอผ้าขาวนวลละอองयोगโยห่มให้แจ่มจันทร์อันสุกสว่างทรงกลดรุ่งรุ่งเรื่อง

(น้ำตาฯ, 114)

- เออ เห็นรากระจิดองงามราวกะจะตื่นรำ

(น้ำตาฯ, 114)

การใช้ภาพพจน์ซ้อนสองแบบ ได้แก่ การใช้อุปมาซ้อนกับอุปมาฐาน เช่น เปรียบราตรีกาลอันเจียบจันว่ากำลังหลับสนิทอยู่ในละอองอากาศ ทั้งเปรียบเป็นม่านแพรอันพลิ้ว

ไหว เปรียบสายฝนเป็นสุร่ายอันโปรยปรายมาชะโลมต้องนภากาศรรณไม้ ซึ่ง
มีกิริยาตุจะเอาอกเอาใจซึ่งกันและกัน และการใช้อุปมาซ้อนกับอุปมาธิฐาน
เช่น เปรียบการตายของมนุษย์เหมือนดอกไม้ที่รู้จักทุกซ์ โศกเมื่อจะเหี่ยวแห้ง
โรยร่วง เปรียบภาพเมฆบดบังดวงจันทร์ว่าดูจเดียวกับเอาปุยฝ้ายมาทอเป็น
ผ้าขาวนวลหม่อมคลุมดวงจันทร์ การใช้ภาพพจน์ซ้อนสองแบบนี้ก่อให้เกิดจินตภาพ
อันอ่อนโยนและมีชีวิตจิตใจของธรรมชาติ และสร้างผัสสะอันละเมียดละไมลึกซึ้ง

1.4.2.2 การบริภาษมนุษย์

ในการบริภาษมนุษย์ อังคารใช้
ภาพพจน์ทั้งอุปมาและอุปลักษณ์เปรียบเทียบทั้งโดยตรงและประชดเสียดสี เพื่อ
ชี้ให้เห็นว่า มนุษย์นั้นมีความเลวร้าย มัวเมาในกิเลสตัณหา และในที่สุด
อารยธรรมของมนุษย์ก็จะล่มสลาย ดังนี้

1) การใช้อุปมา

- คิดแต่อาวธมหาประลัยอันรบราฆ่าฟันกัน ประดุจติวจฉานดูร้ายยุค
ดึกดำบรรพ์ใช้เขี้ยวเล็บพิษ

(ปริศนาฯ, 10)

- มนุษยชาติอกตัญญู ไม่รู้จักบุญคุณสิ่งใด ตัดแต่ทำระเบิดประลัยไว้ล้าง
โลก แสนทุกข์แสนโศกเลี้ยหนักหนา มีหน้าซ้ำบ้ำสงคราม กัดกันเหมือน
สัตว์ป่าอานาก

(นิมิต, 3)

- โลกที่กว้างก็อ้างกว้างลงกับความคับแคบ คือเสมอว่ามนุษย์นี้ประหนึ่ง
เป็นปูหอย

(คุณหญิงหอยฯ, 30)

- เว้นแต่มนุษย์กระจริด เสมือนผงธุลีละออง คะนองทรงหลงเหลิง

(ชมรมสวะฯ, 137)

- มนุษย์นั้นเปรียบประหนึ่งผงธุลีละออง อันมีชีวิตกระจริดเล็กกว่าผง
ธุลีละออง อันเล็กที่สุดของสกลจักรวาล

(ก่อนแสงฯ, 107)

- มนุษย์ส่วนใหญ่ไม่อาจฝากผลงานแทนคุณค่าชีวิตอันเป็นของวิเศษ
ให้สมคุณค่าที่ใดๆ เลย ถ้อยคำก็แล้งลั่นสิ้นแรงใจ ดาออกไปประดุจ หมู
หนอนและมดปลวก เหลือบยุงวันไร หรือเชื้อโรคทั้งปวง

(ก่อนแสงฯ, 107)

- ถ้าเช่นนั้นจะเปรียบเทียบมนุษย์ที่เกิดมาไร้ประโยชน์หนักแผ่นดิน

ด้วยสิ่งใดดีแล้ว ก็ควรเปรียบเทียบกับด้วยพียูรายเนาเหมือนของอสรพิษจึง
ใช้ทำเชรุ่มไม่ได้

(คติ๙, 89)

- ความทรงหลงตัวเองค่อยๆ พองโตขึ้นยิ่งกว่าอึ่งอ่างขนาดข้าง
สารปลาวาฬใหญ่

(กะลา๙, 78)

- ทั้งสัตว์จำพวกหอยทาก กำลึงกับกินดินเรื่อยเปื่อยช้าๆ รมัดระวัง
เสมือนจะย่องเบาไปขโมยความตื่นของมนุษย์ ในโลกอันหลับใหลนั้น

(ความฝัน๙, 70)

- ด้วยเหตุนี้ ถึงจะกระผมให้มานอบน้อมต่อท่าน ผู้เปรียบเสมือนหลัก
ปักในเลนแห่งกาลสมัย

(ชมรมพยาธิ, 119)

- (ส่วสาวสุดท้าย...) บางจังหวัดก็ร้อนแรงหัวนโหวจากคลื่นเรือ
หางยาว รวากับจังหวัดลาวจึงหลบใ้นั้นเที่ยว

(ชมรมส่ว๙, 137)

- (มนุษย์ชาติ) โลกหลงและโหยหิวเสียดสันต์ ประดุจตัวเกียรติมูข
บ้าๆ ที่อุบัติมาจากซอกกระชงแทนให้สยลงนึ่งที่เดียว

(น้ำตา๙, 115)

- ... ข้าเฝ้ามองคุณทำนุเทียมของอันสูงศักดิ์ ร้าแขนเหนือผาส่ง

(ตุลาการ, 62)

- พยาธิตัวที่เป็นอธิบดีขยยามวางท่าสง่างาม เหมือน "นนทก"
ตอนได้รับพรนิ้วเพชรจากพระเป็นเจ้า แปลกชวนอัศจรรย์ ว่าเรียง ร้าย
ร้านาฏศิลป์ เข้ามายืนอยู่หน้าที่ประชุม ระเบิดหัวเราะ

(ชมรมพยาธิ, 12๘)

การใช้อุปมาในการบริภาษ
มนุษย์นี้ ช่วยแสดงให้เห็นทัศนคติของอังกคารที่มีต่อมนุษย์แจ่มชัดยิ่งขึ้น อังกคารมัก
เปรียบมนุษย์ว่า เหมือนสัตว์ดิรัจฉานร้ายยิ่งกว่าอสรพิษ และเล็กกะจิริด
เหมือนผงธุลี หากมนุษย์ไม่รู้จักคุณค่าของชีวิต ตายไปก็เปรียบเสมือนหม
นอน มดปลวก เหลือบยง รื่นไรและเชื้อโรค ซึ่งล้วนแต่เป็นสัตว์ที่แฝงนัย
ของความเลวทรามต่ำช้าทั้งสิ้น นอกจากนี้ อังกคารยังเปรียบประชดมนุษย์อีก
ว่า เหมือนหลักปักในเลนคือโลเล เหมือนตัวเกียรติมูข คือหัวหน้าของตัว

เกียรติยศ ซึ่งหมายถึงความลุ่มหลงในศถาบรรดาศักดิ์

2) การใช้อุปลักษณ์

- ดูเถื่อนั้น กองถ่านเฝ้าขลุ่ยของสัตว์ร้ายกลายเป็นโศดเป็นเนินดิน
จ่อมจมป่าช้าของอารยธรรม ซึ่งสูญหายสลายจากสกลโลก

(น้ำตาฯ, 113)

- ล่วงเลยไปกลางกาลนานป่าช้า กระทั่งซากกากอารยธรรมของหมู่
มนุษย์ดิวิไลซ์ยุคสุดท้ายกลายเป็นฟอสซิลหินผา ระเกะระกะเป็นป่าช้า
ของอารยธรรมที่หมดสิ้นไปจากโลก

(เสียงของวิญญาณฯ, 75)

- อสรพิษที่ปูนชนเอาชยะยตร์ สวะวิทย์ ทวีและปฏิภูม วิดีโออื่น ๆ
มาทั้งให้สภปรกรู้งริง ไปทั้งดวงใจไทย

(ปอดไทยแลนฯ, 90)

- ดวงใจคนในสยามได้เต็มไปด้วยกองพระน่านาชาติ ยิ่งบรรษัทข้ามชาติ
ข้ามทวีปแล้ว ยิ่งเป็นจำเลยตัวร้ายที่ทั้งลึงปฏิภูมลงกับกมวิญญาณไทยจน
อับจนบัดชบลงต่ำต้อยยิ่งกว่าทาส

(ปอดไทยแลนฯ, 90-1)

การใช้อุปลักษณ์ในส่วนนี้
ช่วยแสดงให้เห็นว่า อังคารมุ่งบริภาษมนุษย์ในเรื่องใด เช่น ประณามผู้ปูนที่
คิดครอบงำประเทศไทยทางด้านวัฒนธรรมว่าเป็นอสรพิษ บริภาษคนไทยว่ามี
"ชยะ" ที่ชาติอื่นชนมาสู่มให้ เช่น รถยนต์ วิทย์ วิดีโอ ซึ่งล้วนแต่เป็นสิ่งฟุ่ม
เฟือย มอมเมาในทัศนะของอังคาร นอกจากนี้ยังแสดงให้เห็นภาพของความ
ลุ่มสลายของอารยธรรมมนุษย์ว่า เป็น "ป่าช้า" คือตายสนิททั้งเงินและนำ
สะพริงกลัว

1.4.2.3 การแสดงคติธรรม

ในการแสดงคติธรรมเกี่ยวกับ
อนิจจังของชีวิตอังคารจะใช้ภาพการระเหยของน้ำค้าง ภาพของเวลาเข้า
สาย ร่าย เย็น ค่า ตลอดจนภาพของดอกไม้ พันธุ์ไม้ เป็นบทอุปมาเปรียบ
เทียบให้เห็นการเกิด แก่ เจ็บ ตาย ตามกฎไตรลักษณ์ ดังนี้

- น้ำค้างมีทั้งการเกิด การทรงอยู่และการแตกดับ ประดุจอายุ
ขัยของหมู่มนุษย์ชาติ

(หยาดน้ำค้างฯ, 68)

- พ่อเฒ่าอายุชั้ยชณะนี้เปรียบเสมือนว่าตกข้ายเย็นลงมากแล้ว ไม่นานก็จะอำลาจากลูกน้อยทั้งสองไปลับหาย เสมือนกับวาระที่ตะวันจวนจะตกดิน ด้วยเหตุชีวิตมนุษย์จึงลับเสมือนกับดวงตะวันอัสดง

(หยาดน้ำค้างฯ, 61)

- เมื่อยามปู่ ญา ตา ขายและพ่อแม่ของลูกน้อยทั้งสองยังอยู่ในร้อมหน้า ก็ประหนึ่งบุปผชาติอันเบิกบาน แถมสดชื่นรสตระหลบหอมหวาน ขจรกระจาย

(ก่อนแสงฯ, 113)

- ตัวพ่อเองก็เสมือนต้นพันธุ์ไม้หนึ่ง ซึ่งผลิดอกออกผลแล้ว ก็จะต้องล้มหายตายจากลูกไปไม่เหลือต่อ

(ก่อนแสงฯ, 113)

- เมื่อสุดท้ายหนึ่งของวันหนึ่งๆ ซึ่งแสงทองส่องมาดูใบไม้รูปโฉมใบพรพรรณ พร้อมกันนั้นก็นำความชรามาเพิ่มให้อายุชั้ยกว้างไปๆ อีกวาระหนึ่ง ซึ่งเสมือนกับคมของเวลามาเขี่ยเฉือนชีวิต

(ก่อนแสงฯ, 118)

การใช้ภาษาธรรมชาติเป็นบทอุปมาเพื่อแสดงคติธรรม ชี้ให้เห็นว่าอังคารตระหนักในคุณค่าของธรรมชาติ ในทัศนะของอังคาร ธรรมชาติไม่เพียงแต่งดงาม น่าชื่นชมย์ หากยังแฝงคติธรรมอันลุ่มลึก ทั้งน้ำค้างที่ระเหยหาย ทั้งดอกไม้ที่บ้านแย้มและโรยร่วง ล้วนเป็นคติธรรมที่มนุษย์พึงสังเกตุและใคร่ครวญให้ตระหนักถึงอนิจจังของชีวิต

งานร้อยแก้วของอังคารมี การใช้ภาษาพจน์เพื่อสร้างจินตภาพและอสังการตาม "ชนบ" ทางวรรณศิลป์ และยังใช้อย่างเป็นระบบคือใช้ในการพรรณนาธรรมชาติ การบรรยายมนุษย์ และการแสดงคติธรรม อังคารนอกจากจะใช้ภาษาพจน์เพื่อเปรียบเทียบให้เห็นภาพชัดเจนขึ้น เพื่อสั่งสอนอบรม ยังใช้เพื่อพรรณนาให้เกิดผัสสะ อารมณ์อันอ่อนไหว แสดงให้เห็นพลังจินตนาการอันลึกซึ้งกว้างไกลและเน้นให้เห็นคุณค่าที่อังคารมอบให้แก่ธรรมชาติ รวมทั้งความปรารถนาและความรู้สึกว่าตนเองเป็นส่วนหนึ่งของธรรมชาติ เขายินดีที่จะเอา "ความหนาวเย็นห่อหุ้มห่มเนื้อหนึ่งจนจ่อมจมภวังค์" และปิดตันที่จะทำดวงจิตให้สงบ "ประตุจลินผา" ภาพพจน์ในงานร้อยแก้วของอังคารจึงมีความสอดคล้องประสานสัมพันธ์กันอย่างมีเอกภาพ คือช่วยสื่อภาพ สั่งสอนและพรรณนา ทำให้งานร้อยแก้วของอังคารมีคุณค่าเป็น "กวีนิพนธ์" อันงดงามสมบูรณ์

1.5 การสร้างสมดุลทางโครงสร้างภาษา

การสร้างสมดุลทางโครงสร้างภาษา หรือเรียกตามศัพท์ภาษาอังกฤษว่า parallelism เป็นกลวิธีหนึ่งที่กวีหรือนักเขียนสามารถเลือกใช้ เพื่อจุดมุ่งหมายทางวรรณศิลป์ การสร้างสมดุลทางโครงสร้างภาษานี้ปรากฏได้หลายระดับ นับตั้งแต่ระดับของหน่วยเสียง อันได้แก่ เสียงพยัญชนะ สระ ตัวสะกด ระดับของพยางค์ ระดับของจังหวะ ระดับของประโยค และระดับของข้อความ

ลักษณะของความสมดุล หากปรากฏในระดับของหน่วยเสียง พยางค์และจังหวะมักประกอบด้วยจำนวนคำเป็นคู่ ซึ่งแต่ละคู่มีเสียงพยางค์ซ้ำกัน 1 คู่ ส่วนอีก 1 คู่มักเป็นคำที่มีความหมายในแนวเดียวกัน และปรากฏใช้ร่วมกัน เช่น แสงเงินแสงทอง พยางค์ที่ 1 กับพยางค์ที่ 2 ซ้ำคำว่า "แสง" และคำ "เงิน" กับ "ทอง" เป็นคำที่มักใช้ร่วมกันเสมอ แสงเงินแสงทองจึงเป็นกลุ่มคำที่มีหน่วยเสียงและจังหวะที่สมดุล กลุ่มคำนี้ปรากฏใช้มากในงานร้อยแก้วของสังคาร ซึ่งได้กล่าวไว้แล้วในบทการใช้คำซ้อน 4 พยางค์ประเภทซ้ำเสียงสลับ¹

หากปรากฏในระดับของประโยคหรือข้อความ โครงสร้างภาษาที่ใช้จตุรพยางค์อย่างตัดต่อ แบบประโยคขนานความ ซึ่งมีความต่อเนื่องเป็นไปในแนวเดียวกับ มักจะใช้คำเชื่อมคือ เมื่อใด...เมื่อนั้น จันใด...จันนั้น² แบบประโยคขนานความ เป็นแบบประโยคที่ได้รับอิทธิพลจากการแปลประโยค ข ประโยค ๓ ในภาษาบาลี³ และน่าจะเป็นลีลาภาษาที่ใช้ในวรรณคดีไทยมาช้านาน โดยเฉพาะวรรณคดีเชิงคำสอน เช่น

- แต่ทว่าอรรถที่ไม่ควรจะลับก็กล่าวได้ซ่อนอำพรางปกปิดไว้ จงกระทำอุปมาอุปไมยให้เห็นแจ้งแจ่มใส จะเหมือนด้วยสิ่งใดดี มีตรวนาดูจประนีอันเป็นที่ซ่อนของไว้ และเป็นที่จะหาของจันใดเล่า ตัวข้าพเจ้าก็เหมือนกัน เป็นที่จะฝังซึ่งอรรถอันลับ เป็นที่ควรจะเสาะแสวงหาตรึกตรองคิดซึ่งอรรถนั้น

(มิลินทปัญหา เล่มสอง 280-281)

¹ ดูรายละเอียดหน้า 245-252.

² ชุมชมภาษาไทยของคุรุสภา, คำบรรยายภาษาไทยชั้นสูง (กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์คุรุสภา, 2518), หน้า 151.

³ ดูรายละเอียดหน้า 322-323.

- อันว่า แม่น้ำไหลมาจากที่สูง ย่อมมาระคนปนกับน้ำในมหาสมุทรฉินโต ความรู้ถึงจะมีอยู่ในผู้ที่ต่ำสกุล ก็อาจจะทำให้ผู้นั้นร่วมสมาคมชั้นสูง และได้รับส่วนแห่งความเป็นไปบรมสุขได้ฉินโต

(หิโตปเทศ, 4)

- ดูก่อนปาดทพ! อันว่าพระพิรุณที่โปรยลงเหนือพื้นนพสุธาอันแห่งผาก ย่อมมีชยสิ่งเป็นอันมากให้ชุ่มชื้น ฉินโต การให้อาหารแก่ผู้หิวโหย และมีความเผื่อแผ่โดยการุณย์แห่งผู้นาถา เขาเหล่านั้นย่อมได้รับความปรีดาเบิกบาน ฉินโต

(หิโตปเทศ, 21)

- เมื่อใด พระราชาทรงดำเนิ (การ) ในชนทุกเหล่าเหมือนกันไปหมดไม่แตกต่างกัน (ตามฐานะนารูป) เมื่อนั้น อานุกาญ (ในพระคุณทั้งหลาย) อันเป็นกำลังของกิจการก็เสื่อมเล็ชรอบข้าง

(หิโตปเทศ, 125)

- เมื่อใด ราชนิเวศน์ตั้งไกลขวาง, ขยายอึ้งเล็บ, อ้าปากกว้าง, จ้องตาดมึงดูท่าน: เมื่อนั้นแหละ ท่านจะต้องสำแดงความกำเริบของงานบ้าง

(หิโตปเทศ, 182)

- ความทุกข์ระทม ย่อมมาสู่ประชากรได้โดยไม่ได้คาดหมายไว้ ฉินโต, ความยาสึกก็อาจจะมาสู่ในเวลาใดๆ ได้ฉินโต

(หิโตปเทศ, 76)

- ดวรว่อมรับสุขซึ่งมีมา ทุกข์ที่มีมาก็ควรยอมเหมือนกัน: กงเกวียนหมุนเวียนไปฉินโต, ทุกข์ก็ดีสุขก็ดี ย่อมผลัดเปลี่ยนวนมา ฉินโต

(หิโตปเทศ, 78)

- ท่านผู้ใดสร้างหงส์มีขนขาว ให้นกแก้วมีขนเขียว ให้นกยูงมีขนสลับสี, ท่านผู้ใดสร้างความเป็นไปไว้สำหรับเพื่อนแล้ว

(หิโตปเทศ, 80)

- เสมือนว่า ในอากาศมีอำมิสสำหรับปักษีในพื้นปถุณี มีสำหรับประชาที่สัญจรบนดิน ในกระแสสินธุ์มีสำหรับมัตสยาชาติ ฉินโต ในโอกาสทุกแห่งหน ย่อมมีสิ่งซึ่งเป็นอาหารแก่ภรรษณอยูุ่ดมด้น ฉินโต

(หิโตปเทศ, 80)

นอกจากนี้ ยังมีแบบโครงสร้างประโยคสองส่วน แต่ละส่วนมีจำนวนเท่าๆ กัน โดยเปลี่ยนคำนาม คำกริยา คำขยายที่สำคัญ

ของประโยค เช่น

- แต่ผู้จนรกรบ่าว มีขมขาลอยู่ตั้งนั้น แลเรียกชื่อว่า อุสุทธรนร ผู้ 4
อันเป็น ขมขาล ตั้งนั้น เมื่ออยู่เมืองคน บাপเขาก็ได้ทำ บุญเขาก็ได้ทำ
(เตภูมิกถา, หน้า 17)

จะเห็นได้ว่า ความสมดุลเกิดขึ้นจากการใช้
ประโยค "เขาก็ได้ทำ" เหมือนกันทั้งสองส่วน เปลี่ยนเฉพาะคำนาม ได้แก่
คำ "บাপ" และ "บุญ" การสร้างสมดุลทางโครงสร้างภาษาเป็นการกำหนด
โครงสร้างภาษาให้มีระบบระเบียบ เพื่อมุ่งหมายให้เกิดสำนวนโวหารอันจับใจ
ทำให้ผู้อ่านสามารถรับสารได้ชัดเจนและจดจำเนื้อความได้ง่าย หากเปลี่ยน
ข้อความข้างต้นเป็น "บাপและบุญเขาก็ได้ทำ" หรือ "เขาได้ทำทั้งบุญและ
บাপ" ข้อความข้างต้นจะกลายเป็นเพียงประโยคแจ้งให้ทราบธรรมดา ความ
สมดุลของจังหวะประโยคหายไป และความหมายของข้อความก็ลดน้ำหนักลง
เพราะข้อความว่า "บাপเขาก็ได้ทำ บุญเขาก็ได้ทำ" นอกจากจะมีความสมดุล
ในระดับของจังหวะประโยคแล้ว ยังช่วยสื่อลึ้นว่า ผู้เป็นขมขาลนั้นได้ทำบাপ
และบุญในสัดส่วนเท่าๆ กัน

แบบประโยคชนิดนี้ปรากฏใช้ใน เตภูมิกถา อย่าง

สม่ำเสมอ เช่น

- ครั้นว่าตายไปเกิดในนรกนี้ๆ มีผู้หญิงก็หลาย มีผู้ชายก็มาก
(หน้า 28)
- หมู่มีจลาทิกฐิณี บุญเขาบมิรู้จัก บापเขากระทำ
(หน้า 30)
- เปรตเหล่านั้นได้ เมื่อเป็นคนอยู่นั้นมักริษยาท่าน เห็นท่านมีบุญได้
เห็นท่านขากไว้ดูแลคน
(หน้า 50)
- แลมันย่อมมักกินสินจ้างของเขา ก็ผู้ชอบได้มันว่าติด ก็ผู้ผิดได้มันว่าชอบ
(หน้า 55)
- ยังมีเปรตจำพวก 1 เล่าที่ขรข้อมมีตัวเปื่อยหน้าแลผอมนิก มี
หลังก็ชด มือก็เหน้า ตีนก็เปื่อย
(หน้า 59)

- เปรตผู้หนึ่งเมื่อก่อนเขาได้เป็นนายเมือง แลแต่งความเมืองมิชอบทางธรรม ย่อมเห็นแก่สินจ้าง แลสินสอด บมิเป็นกลาง การย์ผู้ช้อยไล่ว่าผิด การย์ผู้ผิดไล่ว่าชอบ

(หน้า 60)

- ๗ จิงอวยทานรักษาศีลสิ้น 7 วัน แลค่านิงเงิงบุญอันกระทำ ค่านิงเงิงธรรมอัน ๗ ไร่

(หน้า 127)

ในงานร้อยแก้วของอังคาร มีการสร้างสมดุลงาน โศทรสร้างภาษาในระดับประโยคหรือข้อความทั้งสองแบบ ดังนี้

1.5.1 แบบประโยคขนานความ มีคำเชื่อมประกอบ

1.5.2 แบบประโยคขนานความสองส่วน แต่ละส่วนมีจำนวนคำเท่าๆ กัน

1.5.1 แบบประโยคขนานความ มีคำเชื่อมประกอบ

1 - ปางใดเรามีปีก ปางนั้นเราจะบินหนีไปสดหล้าฟ้าอัน

(นกนางน่อน, 53)

2 - อนาคตนัน เมื่อเวลาใดที่ลูกทั้งสองได้เฝ้ามองตระหนักจากคุณค่าแท้ของธรรมชาติในสกลจักรวาล รวมถึงทั้งผลงานทิพย์อมตธรรมของพระนุทรเจ้าด้วยแล้ว มิได้เว้นแม้แต่ผลงานวิเศษของอัจฉริยมนุษย์อื่นๆ เมื่อเวลานั้น ลูกก็จะได้เห็นธาตุหยาดน้ำตาของพ่อที่มีความรักความอาลัยในการจากลูกน้อยทั้งสองไป ณ สมิธสนธยาแห่งชีวาได้มาถึง ซึ่งพ่อก็จะอำลาไปปรโลกสี่ลับหายแล้ว

(หยาดน้ำค้างฯ, 62)

3 - ดวงวิญญาณ ซึ่งเราก็คือเป็นหน้าที่จะต้องตั้งใจ เรียรุปฏิบัติประจำวัน สะสมสิ่งสรรถีย์วิเศษไว้ นกมิตในงานศิลปกรรม เสมือนกินข้าวกินน้ำให้เกิดแรงกายอันใด ใจเราดีมรสสรรถีย์เพื่อเกิดพลังใจ อันนั้น

(บันทึก 1, 82)

4 - อายุชัชวียนอันโอซารสค้อยโรยร่วง ล่วงลับไปสิ้น สุดเรียกหาวันเวลาที่ล่วงลับนั้น ให้กลับคืน เสมอฝืนกลางดึกคืนจะคว้าเอาเงาบรรดจันทร์

อันสกาว่าวกับสายน้ำ ที่ไหนใครเล่าจะมเงาที่ผืนนั้นขึ้นมาได้ ก็
เหลวเปล่ากับเงาผืนนั้น ฉินโต อนิจจา อายุชั้วที่ล่วงไปๆ จะเรียกหา
ให้กลับผืนคืนมาหาได้ไม่ ก็เหลวเปล่ากับเงาเพื่อผืน ฉินนั้น

(ก่อนแสงฯ, 119)

5 - ที่พ่อได้กล่าวถึงบุปผชาติและขี้เถ้าว่า อีกไม่นานกลีบดอกไม้จะ
เหี่ยวแห้งโรยราลงนั้น ฉินโต บวงดอกไม้ก็เสมอพ่อซึ่งเริ่มชราเหี่ยว
แห้งลงด้วยพิษสงของชรา นานาประการ ก็ฉินนั้น

(ก่อนแสงฯ, 111)

6 - ลูกเอช ดูเกอะนี่ๆ ดวงตะวันอันวิเศษสุดมาหยุดแสงที่ผืนกระทบ
สะท้อนผลึกน้ำค้างจนระย้ามรายฉายประกายเพชรระแห้วแวววิบ ฉินโต
เสมือนมีครุแก้วครุชวิญแบ่งปันคุณค่าวิเศษคุณค่าเลิศให้เหล่ากลีบดอกลุกลิตดา
ผู้เอารั้ววิบเกิดมีอัญญาแจ่มใส รู้แจ้งจนรู้จักสอนตนเองให้ฝึกฝนเล่าเรียน
จนประกายชีวิตนวิบแวววิบ งดงามยิ่งนัก ก็ฉินนั้น

(หยาดน้ำค้างฯ, 55)

7 - ดวงดาวกระจายอยู่ระย้าระย้าทั่วฟากฟ้า เพื่อให้ได้หล้าแลเห็นคุณค่า
วิเศษแห่งสุนทรีย์ อันประเสริฐเลิศล้ำนั้น ฉินโต

ในโพรงหินใต้จอมผา คูหาแห่งมารดาแก้วนั้น อัญจิของแม่ก็กระจาย
อยู่เพื่อเตือนใจสายลูกน้อยให้ละห้อยผูกพันไปผืนระลิกถึงแต่แม่ไม่วางวาย
เมื่อสายลูกน้อยได้มาเห็นกองอัญจิของมารดาก็ประจุกตั้งเห็นดวงหน้าแม่
และความเย็นไปในหนหลังเคยสั่งเสียลูกไว้ทุกห้องหัวใจ หวันไหวระลิก
ถึงคุณค่าน้ำใจของมารดาอันตั้งงามสุดประเสริฐเลิศล้ำก็ฉินนั้น

(น้ำนมฯ, 111)

แบบประโยชน์นานความที่มีค่า ซ่อม

เมื่อใด..เมื่อนั้น ฉินโต..ฉินนั้น นอกจากจะมีความต่อเนื่องเป็นไปในแนว
เดียวกันแล้ว ก็อาจใช้แบบประโยชน์นานความชนิดนี้แสดงการเปรียบเทียบ
สิ่งหนึ่งเหมือนอีกสิ่งหนึ่ง เพื่อชี้ให้เห็นแนวคิดสำคัญบางประการ เช่นในตัวอย่าง
ที่ 5 อังคารเปรียบเทียบการร่วงโรยของบุปผชาติกับความชราภาพของพ่อ
ทั้งนี้เพื่อชี้ให้เห็นสังขารของธรรมชาติว่า มีการแตกดับสูญสลาย นอกจากนี้
ยังนำสิ่งเกิดอีกว่า แบบประโยชน์นานความที่ใช้ในงานร้อยแก้วของอังคารนี้
มักปรากฏในบริบทที่มุ่งแสดงให้เห็นคุณค่าของความรัก ความเสียสละ โดย
เปรียบเทียบกับคุณค่าของธรรมชาติ เช่นตัวอย่างที่ 2 กล่าวเปรียบเทียบ
ระหว่างการเฝ้ามองคุณค่าของธรรมชาติกับธาตุความรักของพ่อที่มีต่อลูก

ตัวอย่างที่ 7 กล่าวเปรียบเทียบระหว่างคุณค่าของดวงดาวกับคุณค่าน้ำใจของแม่หมาป่า ในบริบทที่มุ่งอธิบายให้เห็นลักษณะของธรรมชาติ เช่นตัวอย่างที่ 4 และ 5 ซึ่งกล่าวถึงความไม่เที่ยงแท้ของสรรพสิ่ง ในบริบทที่แสดงความชื่นชมดื่มด่ำต่อธรรมชาติ เช่นตัวอย่างที่ 3 กล่าวว่า พลังใจที่เกิดจากการสัมผัสสิ่งสุนทรีย์ของธรรมชาติ เปรียบเสมือนการกินข้าวกินน้ำให้เกิดพลังกาย และในบริบทที่มุ่งสั่งสอนให้รู้จักศึกษาเพื่อรู้แจ้ง เช่นตัวอย่างที่ 6 ใช้ภาพการทำงานของดวงตะวันเป็น "ครู" ที่ชี้ให้ลูกน้อยทั้งสองเห็นแจ้งในความจริงของธรรมชาติ

การใช้แบบประโยคขนานความชนิดนี้ จึงเป็นลีลาภาษาอีกประการหนึ่ง ซึ่งอังคารเลือกใช้เพื่อช่วยเสริมเนื้อหาเชิงคำสอนให้งามด้วยโวหารและเพิ่มพลังด้วยแง่คิด

1.5.2 แบบโครงสร้างประโยคสองส่วน แต่ละส่วนมีจำนวนคำเท่าๆ กัน

1 - แก้วตาก็แตกดับ ดวงใจก็วิบวบลลาย

(ก่อนแสงฯ, 112)

2 - ที่บุถุเมฆไต้เป็นเงาถืด ก็หม่นหมองละอองเทพานวลเจือแสงสีส้มอมทอง ที่ขอบเมฆเรืองรองก็เริ่มรุ่งระยับพะเนาะแว้ววแสงทองคำเนื้อแก้วาววรับงามจับใจ

(ก่อนแสงฯ, 101)

3 - บัดขุยไหว พลังรังสีทึบย์ ไกลลี้วลิลลับเริ่มระยับแสงเงินพะเนาะแว้วว แว้ววแสงทึบย์พะเนาะแว้วว

(หยาดน้ำค้างฯ, 51)

4 - สายน้ำตาไหลลงปนสายน้ำค้างกลางดึกคืน

(น้ำตาฯ, 116)

5 - เว้นแต่หม่อมมนุษย์บ้าหลังโลกหลง ละเมอในเงิน เนื้อไข่อในกองทอง

(นิมิตฯ, 3)

6 - เราพอใจเนียงหาไซ้จระรวรวิธ บ่หวังยินดีใดใดในแดนดิน บ่ถวิล แม่สมมัตติอินทร์พรหมยมโลก

(บันทึกฯ, 175)

จะเห็นได้ว่า แบบโครงสร้างประโยคสองส่วนนี้มีผลต่อการเน้นย้ำสารให้หนักแน่นขึ้น เช่นในตัวอย่างที่ 1 หาก

เปลี่ยนข้อความเป็น แก้วตาและดวงใจได้แตกดับวิบวับสลาย เมื่อ "แก้วตา" และ "ดวงใจ" ถูกรวมเป็นส่วนเดียวกัน น้ำหนักใจความก็เปลี่ยนไป ผู้อ่านไม่สามารถเห็นความต่อเนื่องของการแตกดับระหว่าง "แก้วตา" กับ "ดวงใจ" ได้เลย เช่นเดียวกับตัวอย่างที่ 5 หากเปลี่ยนเป็น ละเมอเนื้อเงอในเงินทอง เนื้อความจะไม่หนักแน่นเท่าประโยค "ละเมอในเงิน เนื้อเงอในทองทอง" ซึ่งทำให้ผู้อ่านเห็นว่า มนุษย์มีความละโมภโลกมากทั้งเงินและทอง อย่างชัดเจน

นอกจากนี้ ยังน่าสังเกตว่า อังคารใช้ โครงสร้างประโยคแบบที่สองนี้ในบริบทของการพรรณนาธรรมชาติ จึงหวนหวนความที่สมดุลกันก่อให้เกิดอาการและสร้างจินตภาพให้งามประทับใจ ดังตัวอย่างที่ 2 อังคารพรรณนาให้เห็นภาพของเมฆสองภาพ ที่มีเจดแสงสีอันแตกต่างแต่ผสมผสานกันกันอย่างสนิท ภาพแรกเป็นภาพของปุยเมฆที่มีแสงสีเทานวลเงอสีส้มอมทอง ซึ่งเป็นสีที่แสดงความทึบและหม่นเศร้า อีกภาพหนึ่ง เป็นภาพของเมฆที่มีแสงสีทองนวลวาว ซึ่งเป็นสีที่แสดงความโปร่งและเจิดจ้า ทั้งสองภาพกลืนกันสนิท เมฆขาวแสงสีทองอันเจิดจ้า เป็นแสงที่ขลิบสีเทาหม่นของปุยเมฆให้โดดเด่น และในตัวอย่างที่ 3 อังคารพรรณนาให้เห็นภาพของแสงตะวันทั้งกลมพร้อม มีทั้งความระยิบระยับพรราว คือเป็นประกายเรืองรอง และความวาวระยิบระยับ คือมีความเจิดจ้าสว่างไสว

การสร้างสมดุลทางโครงสร้างภาษา แม้จะปรากฏใช้ไม่มากนัก แต่เป็นส่วนสำคัญอีกประการหนึ่งที่ทำให้เห็นว่า งานร้อยแก้วของอังคารได้สืบทอดขนบทางลีลาภาษามาใช้อย่างเต็มชั่งและมีประสิทธิภาพ คือก่อให้เกิดอาการด้านเสียงและจังหวะของคำและประโยครวมทั้งทำให้เกิดโวหารอันไพเราะจับใจ และสร้างจินตภาพอันวิจิตรงดงามขึ้น นอกจากนี้ การสร้างสมดุลทางโครงสร้างภาษายังมีส่วนช่วยเสริมเนื้อหาเชิงคำสอนในงานร้อยแก้วของอังคารให้งามเด่นทั้งโวหารและแง่คิดอีกด้วย

1.6 การเล่นเสียงสัมผัสคล้องจอง

ร้อยแก้วเป็นงานประพันธ์ที่ไม่มีกฎบังคับเรื่อง การส่งสัมผัสระหว่างวรรคเหมือนร้อยกรอง แต่ถ้าหากมีก็จะทำให้งานร้อยแก้ว นั้นๆ ไพเราะขึ้น ดังที่พระสารประเสริฐได้กล่าวแนะถึงวิธีเขียนงานร้อยแก้ว ให้ดีว่า "ในชั้นต้นต้องเขียนให้ถูก ต้องเขียนตามแบบแผน และในที่สุดต้อง เขียนด้วยถ้อยคำอันไพเราะ การเขียนเรียงความ แม้จะเป็นภาษาร้อยแก้ว ถ้าสามารถทำได้ให้มีสัมผัสคล้องจองก็จะทำให้ไพเราะ"¹

นอกจากความไพเราะแล้ว การเล่นเสียงสัมผัส คล้องจองยังทำให้งานร้อยแก้วมีความตระการในลีลา คือทำให้งานประพันธ์ นั้นมีทำนองเขียนสูงส่ง (Elevated Style) เมื่อเจ้า สดะเวทินกล่าวถึง ลีลาในพระนิพนธ์ของกรมหมื่นนราธิปพงษ์ประพันธ์ ท่านให้ข้อสังเกตไว้ในลำดับ แรกว่า กรมหมื่นนราธิปพงษ์ประพันธ์ทรงใช้คำสัมผัสในร้อยแก้วเพื่อให้รันทัน ทำให้เกิดความตระการในลีลา ดังตัวอย่างต่อไปนี้

"ข้อความที่ข้าพเจ้านำมาบรรยายนี้เป็นหัวข้อใจความ ซึ่งนักเขียนผู้ หนึ่ง ได้สืบค้นภายในขอบปีที่แล้วมา และนำมาเล่าสู่กันฟังเพื่อหวังประ โยชน์อย่างเดียว คือให้ท่านทั้งหลายซึ่งได้ฟังข้าพเจ้าด้วยเมตตากรุณา และชั้นดีคุณนั้น ได้สำนึกกรีกภาษาไทยสยามอันงดงามของเรา รักโดย ชอบ รักโดยใช้ รักโดยชู"

(คำบรรยายภาษาไทยชั้นสูง, 124-5)

จะเห็นได้ว่า ตัวอย่างที่ท่านยกขึ้นมาประกอบนั้น เป็นเพียงบรรยายโวหารธรรมดา การส่งสัมผัสเป็นเฉพาะส่งสัมผัสในวรรค และเป็นเพียงคำพ้องๆ เช่น เมตตากรุณา ซึ่งเป็นคำที่มีกใช้ซ้อนกันโดยทั่วไป ท่านยังได้กล่าวขย่งว่า มีความตระการในลีลาทีเดียว ดังนั้น คงไม่มีใคร ปฏิเสธว่างานร้อยแก้วอย่าง เตภูมิกถา และ พระปฐมสมโพธิกถา เป็นงานประพันธ์ ที่มีลีลาหรือทำนองเขียนสูงส่งคือ มีความตระการ ความไพเราะสละสลวย เไพเราะในหลายบทหลายตอน โดยเฉพาะบทพรรณนาอันมุ่งแสดงรายละเอียด ของสภาพหรือของการกระทำ ผู้รจนาก็เล่นเสียงสัมผัสระหว่างวรรคอย่าง แฉรวนราว เช่น

¹ นาคะประทีป, สมญาภิธานรวมเกียรติ (กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์ แพร่พิทยา, 2510), หน้า 219.

เตภูมิกถา

- เทียรย่อมรู้ฉิบหาย รู้ตายจาก รู้ลัดพรากจากสมบัตินี้แหละ
(หน้า 28)
- ครั้นว่าตายไปเกิดในรกนั้นๆ มีผู้หญิงก็หลาย มีผู้ชายก็มาก
(หน้า 28)
- ยังค่อยเรื่องอยู่ เว้นนานกว่าทุกคาบสะน้อย แสนสาธจึงวายเรื่อง
(หน้า 32)

- เขายห่อนจะรู้ทำช่มเหงเอาเงินเอาทองของแก้ว ลูกและเมีย
แลข้าวไรโคณาหิวป่า คำที่ห้วยละหานธารน้ำแข็ง เรือนเรือกลส่วนเพือก
มันหัวหลักหัวตอหัวลื้อหัวเกวียน เขารู้เบียดเบียนเรือชานาวาโดมทิ้งธา
ข้างม้าช้าไทย

(หน้า 82)

- แลแผ่นดินเขานั้นราบเคียงเรียงเสมอกันคงงามนัยกษณา แลว่าหากที่
ราบที่ลุ่มชบชกแห่งมิได้ แลมีต้นไม้ทุกสิ่งทุกพรรณแลมีกิ่งตาสาวางรมดีมีค่า
คบมั่งคั่งคั่งแก้งทำไว้ ไม่น่าเป็นเหี้ยเป็นเรื้อนเลือนก็เหเข้า มอง
งามดังปราสาทเป็นที่อยู่ที่นอน

(หน้า 83)

- บ้างเต็นข้างรำ บ้างพื่อนระบำบรรลือเพลงดุริยดนตรี บ้างคิดข้าง
ลีบ้างตีบ้างเป่า บ้างขับสรรณลำเนียงเสียงหม่นกคุณ จุกันไปเตียรดาบ
พินมือกลองแตรลึงระฆังกังสดาลมโหรีทักกักก้องทำนุกดี

(หน้า 87)

พระปฐมสมโพธิกถา

- บางจำพวกพลมารก็ลำแดงอุทธี เป็นอสรพิษให้เลื้อยเข้าไปในช่อง
โสดเบื้องซ้าย บ้างก็ย้ายให้ประเวศโดยประเทศวามโสดทวารแล้วออก
ทางด้านกรรณภาคทักษิณ แผ่พังพานแลปลิ้นแลพินเล็กหลากหลาย บาง
มารให้ทัพชาติเข้าทางจักขุ เบื้องซ้ายออกทางจักขุ เบื้องขวา บ้างก็ให้
เข้าทางทักษิณนี้ชนาออกทางวามเนตรแสดงเดชพินพิษเล็กพังพาน บ้างก็
ให้เข้าทางทักษิณนาสิกทวารออกทางช่องนาสิก เบื้องซ้าย บ้างก็ให้ประเวศ
ฝ่ายทวารวามนาสาออกทักษิณนาสิกทวาร บางหมู่มารให้เข้าทางโอษฐ์
ออกทางนาสิกทวารแผ่พังพานอยู่เหนือสิตรตม์แสดงเดช บ้างให้สถิตอยู่

บนคิรประเทศแล้วเลือกลงเล็กฟ้างพานอยู่แทบมขทวารก็มี บ้างให้เข้า
ทางอทรนาภิตะลุดดอกแผ่ฟ้างพานทางโษฐุทวาร บ้างก็ให้เข้าทาง
โษฐุททะลงเล็กฟ้างพานลงอทร ลางเหล่ามารก็เอาหน้าเข้าฟันซี่เป็น
วลัยกรเบื่องขวา

(หน้า 142-3)

- ตัวมารโยธาแต่ละคนๆ พนมกิลานา ตาเหลือกเหลืองแลเขี้ยวโจ่ง
ออกนอกปาก หน้าผากเกล็ดควมวดค้อมคด หนวดปรากฏดุจลวดทอง
แดงแดงกระด้าง รูปร่างดุร้ายกาจหยาบช้ำหน้าส่าย ผมหยิกสยงมีว
ทบดุก้อนหอยเป็นกลุ่มกลม เล็บแต่ละเล็บทั้งใหญ่ทั้งคมทั้งแหลมเด็ทล้าว
ยาวโจ่งทกๆ คน

(หน้า 143)

- ฝ่ายพระราชวิสูตรมาราชราช เมื่อตรวจตราผลเสนามาร ให้
ชาวตราพหุโยธาทากุมาดังนั้น พระองค์ก็ทรงชั้นสถิตเหนือคเทพนกัณตี
มีนามศิริเมฆลมหาคชสารสูงประมาณ 150 โยชน์

(หน้า 143)

- ท่านทั้งหลายจงจับพระสิทธิตถราชกุมารพันธนาการประหามัน
แทง เช่นฝ่าฝ่าอุระชย์หฤทัย จับสองบาทขว้างไปยิงฝั่งสมุทรปากโพ

(หน้า 144)

- เมื่อพระยามารได้ทันการโยธาแห่งตเญนย์อยู่ดังนั้น ก็ร้อง
ประกาศล้ากับรั้งหมู่มารโยธาทั้งหลายให้เข้าแวดล้อมโณธมทลสถาน
ปานประหนึ่งว่าหมู่แมลงวันอันจะบินเข้าตอมก่อนเหล็กแดงอันรุ่งโรจน์
ร้อนด้วยเปลวเพลิง มีอาจสามารถจะเข้าไปใกล้ได้

(หน้า 144-5)

ผู้วิจัยมีความเห็นว่า การเล่นเสียงสัมพันธ์คล้อง
จองในงานร้อยแก้วทั้ง 2 เล่มนี้เป็นมรดกทางวรรณศิลป์ประการสำคัญที่ส่ง
อิทธิพลมาสู่งานร้อยแก้วของอังคาร เพราะลีลาการเล่นเสียงสัมพันธ์คล้องจอง
ปรากฏเป็นลักษณะเด่นอีกประการหนึ่งซึ่งทำให้งานร้อยแก้วของเขามีความ
ไพเราะสละสลวย เกิดความกังวานเสนาหุเมื่อได้อ่านออกเสียง นอกจากนี้
ยังได้รักษา "คุณลักษณะ" ของ "ร้อยแก้ว" ไว้ในความหมายดั้งเดิม อัน
หมายถึงงานประพันธ์ที่ใช้ภาษาสละสลวยไพเราะ เหมาะเจาะด้วยเสียงและ
ความหมาย เมื่อเล่าเรื่องและพรรณนาภาพ อารมณ์ ความรู้สึกอย่างละเอียด

ล่อ มิใช่เป็นเพียงความเรียงหรือภาษาอันไร้ฉันทลักษณ์เท่านั้น

ลีลาการเล่นเสียงสัมผัสคล้องจองในงานร้อยแก้ว
ของอังคารมีประเด็นที่น่าสนใจ 2 ประเด็นคือ

1.6.1 การตั้งใจเล่นเสียงสัมผัสคล้องจอง

1.6.2 ขยับในการเล่นเสียงสัมผัสคล้องจอง

1.6.1 การตั้งใจเล่นเสียงสัมผัสคล้องจอง

การเล่นเสียงสัมผัสคล้องจองในงาน

ร้อยแก้วของอังคารไม่มีกฎเกณฑ์ตายตัว เป็นแบบแผนฉันทลักษณ์ แต่ที่สำคัญคือ
ในที่บางแห่งอังคารตั้งใจเล่นเสียงสัมผัสอย่างเห็นได้ชัด สังเกตได้จาก

ก) การแผลงคำ

ข) การหลากคำ

ค) การเลือกใช้คำเชื่อมบอกการ
เปรียบเทียบ

ง) การเลือกใช้คำเชื่อมบอกจำกัด

ก) การแผลงคำ ในเรื่อง บันทึก

ของจิตรกร (อีกฉบับแก้ว), ก่อนแสงตะวันจะลับฟ้า และ หยาดน้ำค้างคือน้ำ
ตาของเวลา มีคำอยู่สองคำที่อังคารแผลงเสียงคือ อักษฺกฺกฺ แผลงเป็น
อักษฺกฺกฺ เดิมไม่ทันทมาตรว่าเสียงตัวสะกด /khot/ เพื่อให้ได้เสียง /dɔŋ/
ไปสัมผัสกับคำว่า ลง /loŋ/ และ ตรง /troŋ/ ในตำแหน่งคำถัดไป
และ เสาวคนธ์ แผลงสระ /o/ เป็น /a/ โดยเติมไม้หันอากาศเป็น เสาวคันธ์
(หรือสุคันทรส) เพื่อให้ได้เสียง /khan/ รับสัมผัสกับเสียงตัวสะกด /wan/
ในคำว่า มะลิวัน ในตำแหน่งคำสุดท้ายของวรรคหน้า และคำว่า พลัน
/phlan/ ในตำแหน่งคำข้างหน้าของวรรคเดียวกัน ดังนี้

- พระสุริยาขอแสงจวนจะ อักษฺกฺกฺ ลงลับหล้าภูผาสู่
(บันทึกฯ, 171)

- พระสุริยาได้เสร็จงานทิพย์ประจำวันของท่านแล้ว นับตั้งแต่อุษา
โยคถึงอรุโทยัย กระทั่งสุดสายัณห์ ยิน อักษฺกฺกฺ ตรงตั้งต่อสนธยา
(ก่อนแสงฯ, 102)

- ทราบข่าววอลสะอาดมีปณชาติชื่อมะลิวัน ขยายประทีนกลิ่นเสาวคันย์
เฟื่องฟุ้งจรจาย

(บันทึกฯ, 172)

- สุดแต่ใครจะให้ความสำคัญ จะปลิ้นสุดสัคนัทรสอันหอมหวานไว้
ระลึกนานถึงความซาบซึ้งตรึงใจ

(หยาดน้ำค้างฯ, 51)

ข) การหลากคำ ในเรื่องดวงใจที่
ไม่มีใครรู้จัก อังคารกล่าวถึง "ชีวิต" ของสรรพสิ่งในโลกไว้หลายครั้ง แต่ละ
ครั้งอังคารได้หลากคำใช้รูปศัพท์ที่แตกต่างกันตามลักษณะการแปลงวิภัติปัจจัย
ของคำภาษามาลี เป็นคำว่า "ชีวิ" บ้าง "ชีวา" บ้าง "ชีวัน" บ้าง และ
"ชีวิต" บ้าง การหลากคำนี้เป็นศิลปะการเขียนที่นักเขียนพยายามหลีกเลี่ยง
การใช้คำซ้ำซากในที่ใกล้กัน เมื่อความสละสลวยไม่ชัดเจน แต่การหลากคำในที่
นี้จะเห็นได้ชัดเจนว่า อังคารมุ่งเน้นเรื่องสิ่งมีชีวิตสิ่งใดจะเป็นสำคัญ ดังตัว
อย่างต่อไปนี้

- ฉันช่วยเหลือกำพว้า เหล่านี้ฉันรังษิฉันชีวันไว้ประดับห้อมมา
หลายชีวาแล้ว

(ดวงใจฯ 27)

- ... จึงจะกล้าหาญชาญชัยพิทักษ์ใหญ่หลวงล่วงเข้าถ่ายแห่ง
อนันตกาลที่อาจหาญพิทักษ์รักษาชีวาโลก

(ดวงใจฯ, 28)

- ... วางระยะหลักหนีสรรพภัยจนเติบโตใหญ่หลายชีวิต เพื่อนฤมิตรโลก
ให้ร่วมเขียนด้วยสีเขียนของพฤกษชาติ

(ดวงใจฯ, 28)

- ... เพื่อให้ประสูติสุขสมรมณีย์ในรชชาติชีวีวิเศษสุดบรรณา

(ดวงใจฯ, 25)

ค) การเลือกใช้คำเชื่อมบอก
การเปรียบเทียบ งานร้อยแก้วของอังคารมีการใช้ภาพพจน์แบบอุปมาอุปไมยเป็น
พิเศษตามที่ได้กล่าวมาแล้วในหัวข้อ 1.4 การใช้ภาพพจน์แบบอุปมาต้องใช้คำ
เชื่อมบอกการเปรียบเทียบคำใดคำหนึ่งในกลุ่มคำต่อไปนี้คือ "ดูจ ดัง ตั้ง
ราว ราวกับ ประหนึ่ง ประดุจ เสมือน เสมอ เปรี่ ละม้าย คล้าย เหมือน

เอก เช่น เอกเช่น ครูวนา ปูน ปาน เปรียบดัง ผ่าง ต่าง" คำเชื่อมเหล่านี้มีความหมายเหมือนกัน ก็จะสามารถเลือกใช้ตามความเหมาะสมกับบริบทหนึ่งๆ และตามความเห็นของกวีเอง การเลือกใช้คำเชื่อมเหล่านี้จึงดูเหมือนไม่มีกฎเกณฑ์ตายตัว แต่ในงานร้อยแก้วของอังคาร ผู้วิจัยพบว่า ในข้อความบางแห่ง อังคารเลือกใช้คำเชื่อมบอกการเปรียบเทียบโดยพิจารณาเสียงของคำเชื่อม ให้รับส่งสัมผัสกับคำใดคำหนึ่งในวรรคหรือระหว่างวรรคเป็นสำคัญ มีทั้งสัมผัสอักษรและสัมผัสสระ ดังนี้

สัมผัสอักษร

การใช้คำว่า "เสมือน"

- รู้ลึกเสมือนมิตรสนิทสนมกันมาแล้วหลายพันปี

(บันทึกฯ, 80)

การใช้คำว่า "เสมือน"

ในที่นี้ เห็นได้ชัดว่า มุ่งให้เสียง /s/ ซึ่งเป็นเสียงเสียดแทรกในคำว่า เสมือน สัมผัสรับส่งกับเสียง /s/ ในคำว่ารู้ลึก และ สนิทสนม ก่อให้เกิดเสียงกังวานไพเราะหู

การใช้คำว่า "ประดุจ"

- มีกล้วยไม้ประหลาด ผลิดอกประดับไว้ประดุจดอกไม้พามาประดับของป่าขลุ

(บันทึกฯ, 79)

การใช้คำว่า "ประดุจ"

ในที่นี้ เห็นได้ชัดอีกเช่นกันว่า มุ่งให้เสียง /phra-/ กับ /d/ ในคำว่า "ประดุจ" รับสัมผัสกับเสียง /phra-/ กับ /d/ ในคำว่า ประดับ นอกจากนี้ยังสังเกตเห็นได้ว่า อังคารเลือกสรรคำที่มีเสียง /phra-/ เป็นเสียงเด่นในข้อความนี้ คือมีถึง 3 คำ ได้แก่ ประหลาด ประดับ ประดุจ ทำให้อ่านออกเสียงรับส่งเป็นจังหวะจะโคนได้อย่างไพเราะ

สัมผัสสระ

การใช้คำว่า "ละม้าย"

- (กอไผ่ป่า) ชูลำสลับสร้าง ละม้ายปลายหอกปลายทวนของทกกล้วย
ทหาญดึกดำบรรพ์

(บันทึก 1, 78)

- ดวงดาวบริบททั้งหลาย ละม้ายแสงเทียนระยับวาม
(บัณฑิตฯ, 174)

การใช้คำว่า "ราว"

- แม่นแล้วคือโลกนี้ ซึ่งมีแจ่มจันทร์เจ้าสกุสการาวอจกลับทิมย์
(บัณฑิตฯ, 174)
- ขณะปวงมนุษย์ยังหลับไหล หยาดน้ำค้างพร่างพร่าราวรับพรจาก
แสงอุษาโยค
(หยาดน้ำค้างฯ, 58)
- เชื้อชราราวแสงดาว แวตาวราวเร้าร้อนด้วยเปลวไฟ
(เน่านมฯ, 108)

การใช้คำว่า "ตั้ง"

- ทำนเคยพบเห็นมโนคติอันมีพิเศษวิเศษสุด ตั้งถึงขั้นอริยทรัพย์สมบัติ
แก้ว
(ดวงใจฯ, 23)
- เหลือบที่สวด ตั้งขึงแก้วรัตนาค่ามิได้มาแจกจ่ายให้วาทไร
ร้ายอำมหิตตีตทหายบายใช้ขวางตั้ง
(ดวงใจฯ, 24)

การใช้คำว่า "ประดุจ"

- ชาวไทยเป็นชาติอัจฉริยะ มีใจวิสุทธิประดุจเด็กอมมือ
(ชมรมสวฯ, 142)

การใช้คำว่า "ปาน"

- ...ตราบนันปากฟ้าอกนิษฐ์ พบทศทิศสถานเราเห็นปานก่อนกรวด
หินดินทราย
(บัณฑิตฯ, 175)

- ทั้งไปรษย์ประทีนกลิ่นหอมดอกแก้วและนมแมว อันไม่รู้แล้วซึ่งสุคันธรส
หอมหวาน ปานจะไว้อาลัยในทิวาที่จะลาลับหาย

(ก่อนแสงฯ, 192)

- เมื่อมองจากหน้าผาหนึ่งซึ่งไกลลิบลับกับอีกเทือกหนึ่ง ซึ่งจะเปลี่ยน
ปริมาตรสีให้เทือกขุนคี่นั้นนุ่มนวลอ่อนหวานปานจะยิ่งกว่ากลีบดอกไม้

(ก่อนแสงฯ, 115)

จะเห็นได้ว่า การเลือกใช้
คำเชื่อมไม่ว่าจะเป็น ละม้าย วาว ดุจ ปาน หรือประดุจ เป็นไปเพื่อต้องการ
การเสียงสระมารับส่งสัมผัสคำในวรรคหรือระหว่างวรรค ข้อความบางข้อ
ความปรากฏใช้คำเชื่อมคำเดียวกันถึง 2 ครั้งในที่ใกล้ๆ กัน เช่นคำว่า "ราว"
ในข้อความว่า "เชี้ยววาวราวแสงดาว แหวดวาวราวเร้าร้อนด้วยเปลวไฟ"
ยังบ่งชี้ให้เห็นว่า อังคารตั้งใจสรรคำเพื่อให้มีเสียงสัมผัสคล้องจองโดยแท้
นอกจากนี้ ยังน่าสังเกตอีกด้วย การเลือกใช้ "ราว" ในข้อความนี้สอดคล้อง
กับเสียงของคำใกล้เคียงคือ เร้าร้อน เสียงที่เด่นและมีพลังชัดเจนได้แก่
เสียง /r/ ซึ่งเป็นเสียงรัว การเปล่งเสียง /r/ ถึง 3 ครั้งติดกันนี้ทำให้
กระแสเสียงสั้นระริกเร็ว และช่วยเลือกต่อการสร้างจินตภาพของอนุภาพแห่ง
เปลวไฟให้ดุร้อนร้ายยิ่งขึ้น อีกทั้งประกอบด้วยจังหวะของเสียงสระสั้นยาวที่
วางตำแหน่งคำสลับกันเป็น เสียงสระยาว-สั้น-ยาว อย่างพอเหมาะพอเจาะ
คือ /ra:w raw rɔ:n/ ทำให้เกิดจังหวะการอ่านทอดเสียงและกระชับ
เสียงสัมพันธ์ไปกับจินตภาพของเปลวไฟที่ลุกกระหน่อโหมได้อย่างน่าสนใจ

ง) การเลือกใช้คำเชื่อมบอก

จำกัด รูปประโยคในงานร้อยแก้วของอังคารมักจะเป็นประโยคความซ้อนที่มี
ประโยคขยายในหน่วยนาม คำเชื่อมบอกจำกัดมีใช้ทั้งคำว่า "ที่ ซึ่ง อัน" แต่
คำเชื่อม "อัน" เป็นคำที่อังคารนิยมใช้มากเป็นพิเศษ ดังได้กล่าวมาแล้วใน
ข้อ 1.2 การใช้คำเชื่อมบอกจำกัดนี้ นอกจากคำว่า "อัน" จะแสดงให้เห็น
ลักษณะของการใช้สำนวนภาษาโบราณแล้ว ยังพบว่าในบางข้อความมีการใช้
คำว่า "ที่" "ซึ่ง" และ "อัน" สัมผัสกับคำข้างหน้าอีกด้วย เช่น เมื่อคำข้างหน้าคือ
หน้าคือ คำว่า "หนึ่ง" คำเชื่อมที่ตามมาจะเป็น "ซึ่ง" เมื่อคำข้างหน้าคือคำ
ว่า "สามีญ" คำเชื่อมที่ตามมาจะเป็น "อัน" ทุกครั้งไป ดังตัวอย่างต่อไปนี้

คำว่า "ที่"

- แต่ยังมีบางชีวิตที่อาศัยในศศิธรนั้นมีโอกาสบั่นรอนเสียให้เกิดขาดซึ่ง
เชื้อไข

(หยาดน้ำค้างฯ, 51)

- เนื้อมะพร้าวเกาะอยู่กับกะลา ถึงจะมีห้วกะทิแห่งชีวิตที่มันย่องก็จริง
แต่ก็มีมันหวานอยู่ในที่คับแคบคือกะลาครอบนะเจ้าคะ

(คนหญิงหอฯ, 31)

- รังสีเงินขวงอันเต้าสร้อยลอยเลื่อนของศศิธรอ่อนแสงลง ดัง
บระสังข์อาลารাত্রี ที่จวนจะลับหาย

(หยาดน้ำค้างฯ, 50)

- มองเห็นแต่แสงสมบัติทิพย์สุนทรีย์ที่ธรรมชาติไปรยปรายให้ทานทุกมิ่ง
ชีวิต

(บันทึกรฯ, 176)

- ใครเล่าจะทนอมกล่อมเกลี้ยงเลี้ยงชีวิตกำพร้าเหล่านั้นที่บงการ
อย่างแท้จริง

(ดวงใจฯ, 27)

- ถึงจะพูดให้ภาษาว่าเป็นน้ำมหาสมุทรไหลไปจบเวียงวรรณคดีที่มีชื่อ
สุวิเชียรวัลลภก็ดี ยิ่งน้อยกว่าอิสระเสรีที่มีในมหาอาณาจักรแห่งลม

(ดวงใจฯ, 13-20)

คำว่า "ซึ่ง"

- ย้อนหลังระลึกไปถึงวาระหนึ่ง ซึ่งรอนรอนแสงพระสุริยาอ้างว้าง
กลางป่าใหญ่

- ศลีนแห่งเทือกขนภูผาสลับซับซ้อน เลี้ยงหมาป่าเห่าหอนโหยหวนอยู่ที่
ที่เงอมผาหนึ่งซึ่งสูงเสียดแสงดาว

- เสียงสะอื้นเบาๆ จากเงาของเจตภูติหนึ่ง ซึ่งเรื่อๆ แสงสีกาวาว

- แต่มันไม่สามารถมองเห็นเจตภูติ คือว่าวิญญานหนึ่งซึ่งโหลๆ ระยับ
แสงสีนวลในรูปแม่หมาป่า

(น่านมฯ, 108)

- อีกหอหนึ่งซึ่งสารสรลงมา เชอเกาะหลักปักแน่นอยู่กลางน้ำ
ตมเลน

(คณหึ่งหอฯ, 30)

- เลียงนกแซวกแหวกน้ำมาเรียกเพื่อนเตือนกันไปหากิน บินมาสอง
นอร้องแควก แควก ก็กลับแหวกป่าไม้ได้เพื่อนมาอีกหนึ่ง ซึ่งรวมเป็น
สามชีวิต

(หยาดน้ำค้างฯ, 52)

- กัดจากผลแรกรองลงมาผลหนึ่ง ซึ่งใหญ่กว่าพี่น้องมะละกอผลอื่นๆ
- และอีกผลหนึ่งซึ่งเมื่อสุกงอมหอมหวาน...
- นับได้ว่า เป็นรสอภังค์วันดินวิเศษหนึ่ง ซึ่งพระพรหมก็ปรารถนามาชิม

(คติฯ)

- เมื่อมองจากหน้าผาหนึ่งซึ่งไกลลับลับกับอีกเทือกหนึ่ง ซึ่งจะเปลี่ยน
ปริมาตรสีให้เทือกขุนคีรีนั้นนุ่มนวลอ่อนหวานปานจะยิ่งกว่ากลีบดอกไม้

(ก่อนแสงฯ, 115)

คำว่า "อัน"

- ธารทะเลเอทะเลยานอยู่ในกระแสแผ่นดินอันเขียวโพลไปเล่ห์วังน้ำวน
ทั้งทรทอดทนระริกกระริชีวิตต้น ต้น ไหวไปตามระลอกคลื่นสามอันมีตมิต
กลางห้วงทะเลกรรมและเวร...

(คณหึ่งหอฯ, 31)

- ... ล่มจมลงไปในวังวนแผ่นดินสามอันสามานย์ต่อไปอย่างสุดจะ
หลักเลี้ยงได้

(ก่อนแสงฯ, 116)

- สิ่งโลโคตรกเช่นความสามอันเป็นแผ่นดินโง่เขลาเขาตั้งอย่างเจ้า
จะเข้าใจได้ง่ายๆ นึกหรือ

(ดวงใจฯ, 28)

- อย่าว่าแต่แววตาสามอันขอดไร้ดูเจ้าเลย...

(ดวงใจฯ, 25)

- น้ำหน้าสามอันสามานย์มาอาจหาญชอกแซกถามลึกซึ้งนั้น ควรแล้ว
หรือไอน

(ดวงใจฯ, 24)

- ถ้าเกิดมาเหลวไหลไร้ที่ศนะมโนคติปัญญาอ่อนอับอารมณ์ลุ่มอยู่กับ
หล่มสามัญอันสามัญดุจแพ้น้ำสาธารณทั่วไบนั้น...

(ดวงใจฯ, 21)

- เมื่อกลางวันมันเคยชู่ที่อเล็กฯ อาบสีม่วงละออละออรับแสงของ
ตะวันอันร้อนแรง...

(บันทึกฯ, 176)

- ปีติยินดีที่โลกนี้เริ่มมีดวงตะวันอันรุ่งเรืองยิ่งคือพระสุริยา

(หยาดน้ำค้างฯ, 63)

- เราได้บินไปไกลดวงตะวันอันหล่นไหล และวิจารณ์เอาอย่างรุนแรง

(หิ่งห้อยฯ, 75)

- ดูเถื่อนนั้น ดวงตะวันอันวิเศษสุดมาหยุดแสงทินย

(หยาดน้ำค้างฯ, 55)

- ใจหนึ่งก็มอบให้แต่รุ่งตะวันอันเรืองรองวิเศษขลัง

(หยาดน้ำค้างฯ, 51)

- รัตติกาลเอาเมฆสีชาวดุจดุจดุจดุมาปั้นเป็นด้าย... ทมิให้แจ่มจันทร์

อันสุกสกาวทรงกลดรุ่งรุ่งเรือง

(น้ำตาฯ, 114)

- กระทิงเข้าเขตสุสานหุบผาร้างกลางดวงจันทร์อันวิเวกวังเวง

(ชมรมพยาธิ, 118)

- น้ำค้างเฝ้าเฝ้าบนใบไม้ เหลือแต่ดาวดวงหนึ่งระยับระย้าอยู่
ในห้วงสวรรค์อันบริสุทธิ์

(ญา, 107)

- หยาดน้ำค้างพราวพราว ราวรับพรจากแสงอชายุคอันระยับระย้า
ด้วยรังสีทองคำและเงินยวงในห้วงสว่างสวรรค์ อันวิเวกวังเวงทิพย์ลิบ
ฝ้านั้น

(หยาดน้ำค้างฯ, 50)

- เห็นคันทวยอันอ่อนช้อยและอาบทองคำเนื้อแก้วาววับนั้น ประหนึ่ง
อัปสรอินทร์ ณ สรวงสวรรค์ อันงามเลิศเทอดกรเชิดชูสถาปัตยกรรม

(หยาดน้ำค้างฯ, 58)

- สิ่งเวทธานี้ถ้าจะจ่อมจมหายได้ทรายดินนี้ด้วยกับปีก็ลึบอัน
หนวกบอดไว้

(น้ำตาฯ, 116)

- ปัจจุบันใช้ยาเพราะพิษมหาประลัยก็ลับอื่นร้อนแรง
(หน้าตาฯ, 113)
- ในสมมุติบ้านแก้วสวนขี้อินมีน่านาสมาชิกนฤชาตามาลัยมากมาย
(คติฯ, 85)
- มองเห็นแต่แง่สมบัติกษัตริย์สุนทรีย์ ที่ธรรมชาติไปรยปรายให้ทานทุก
มิ่งอินอารยะ
(บันทึกฯ, 176)
- เหตุเนื่องด้วยชาวตะวันตกนั้น มียุโรปเป็นสถาบันอินใหญ่หลวง...
(กะลาฯ, 88)
- อายุชัชวาลวันอินโศหารสละอัยโรยร้าง
(ก่อนแสงฯ, 119)
- ... เป็นเป้าลวงให้คนหญิงตอดลับจับเล่นเพลินๆ ไปก่อนที่จะเป็น
ข้าหอขฤหัสอินกฤเกิดเชิญชวนฉิม
(คนหญิงหอฯ, 33)
- แต่แม่ไม้ก็ได้ทำนัยกรรมฝากไว้ในเมล็ดพืชพันธุ์ อินจะเติบโตขึ้น...
(คติฯ, 86)
- ตัวอย่างชีวิตของอินมีแต่ความเจ็บปวดรวดร้าวโศกเสระร้างอยู่ในศาล
(ดวงใจฯ, 21)
- สุดท้าวความไม่สมควรก็ได้ลงโทษทัณฑ์อินใหญ่หลวงแก่ดวงวิญญูญาณ...
(หน้าตาฯ, 116)
- ปลงสังเวช ผงธุลีที่เคยเป็นแม่หอขและลูกนกนางแอ่นตัวหนึ่ง อิน
ฝากความรักเดือนแผ่นทรายไว้รำลึก
(นกนางแอ่น, 55)
- มีสิ่งเปลี่ยนแปลงแปรก็แต่หอขเท่านั้น อินได้กลับชาติเกิดเป็นมนุษย์
(นิมิตฯ, 5)

การเลือกใช้คำเชื่อมบอก

จำกัดตั้งตัวอย่างข้างต้นนั้นพอจะชี้ให้เห็นว่า ส่วนหนึ่งอังคารเลือกใช้ด้วยคำนึงถึงเสียงสัมผัสคล้องจองเพื่อความสละสลวย เช่นเดียวกับการเลือกใช้คำเชื่อมบอกการเปรียบเทียบนั่นเอง

1.6.2 บริบทในการเล่นเสียงสัมผัสคล้องจอง

การเล่นเสียงสัมผัสคล้องจองในงาน

ร้อยแก้วของอังคารปรากฏในบริบท 2 แห่งคือ

1.6.2.1 บทสนทนา

1.6.2.2 การพรรณนา

1.6.2.1 บทสนทนา ร้อยแก้ว 2

เรื่องคือดวงใจที่ไม่มีใครรู้จัก และ คุณหญิงหอยกับคุณนายหอย เพื่อสนทนากัน เป็นเรื่องที่กำหนดให้ตัวละคร 2 ตัวสนทนาปราศรัยซึ่งกันและกัน เรื่อง ดวงใจที่ไม่มีใครรู้จัก กำหนดให้ "ความสามัญ" กับ "ชีวิตอันกะจิริด" สนทนาโต้ตอบกัน เรื่องสนทนาเป็นเรื่องเกี่ยวกับคุณค่าของธรรมชาติ ส่วนเรื่อง คุณหญิงหอยกับคุณนายหอย เพื่อสนทนากันกำหนดให้หอยสองตัว ซึ่งสมมุติให้มีบรรดาศักดิ์เป็น "คุณหญิง" และ "คุณนาย" สนทนาประชดแตกตั้นกัน โดยมีสาระคือบริภาษสันดานมนุษย์ในเรื่องการเห็นว่าร้ายและความทะเยอทะยานแก่งแย่งชิงดีกัน

โดยปกติแล้ว บทสนทนา ในงานประพันธ์ทุกชนิดมีลักษณะการใช้ภาษาแตกต่างไปจากบทสนทนาในชีวิตประจำวัน เพราะผู้ประพันธ์ย่อมเรียบเรียงและปรุงแต่งถ้อยคำ ควบคุมอารมณ์อุปมาอุปไมย เพื่อสื่อความคิดของตัวละครและแนวคิดของผู้ประพันธ์ ในเรื่อง ดวงใจที่ไม่มีใครรู้จัก นี้เช่นกัน บทสนทนาโต้ตอบมีการเรียงร้อยถ้อยคำอย่างดี เมื่อ "ชีวิตอันกะจิริด" กล่าวถึงความดีงามของธรรมชาติ ไหวหาก็ไม่เราะจับใจ เมื่อกล่าวถึงอวิชาของมนุษย์ ไหวหาก็เห็นแหมเขาะหยัน แต่ที่น่าสนใจก็คือ คำพูดของ "ชีวิตอันกะจิริด" ไม่ว่าจะมุ่งสรรถาสีบายสภาพของตนว่ายิ่งใหญ่เทียบได้กับ "กาลจักร" หรือ "ศาสนา" ผู้บรรลุถึงสัจธรรม จะนรำนรรณมาถึงความดีงามของธรรมชาติ หรือจะประพาศความโง่เขลาของ "ความสามัญ" ซึ่งเป็นตัวแทนของมนุษย์ที่ยังลุ่มหลงอยู่ในวัตถุธรรมก็ตาม ได้เพิ่มความนรังนราชของเสียงสัมผัสคล้องจอง ดังนี้

คำพูดของ "ชีวิตอันกะจิริด" ก็กล่าวถึงสภาพของตน

- เมื่อมีฤดูฝนตกจากสองแควตาเรา เหงาหงอยน้อยใจราวกับว่า
เป็นเวลา โพล้เพล้แห่งชีวิต มึดมึดเสมอสนทนาที่ปราศจากเพื่อนกลาง
เดือนไม้อันใหญ่กว้างอ้างว้างจนแ้วเสียงความวิเวกวังเวงนั้นมา
สนทนาด้วย

(หน้า 18)

- ตัวอย่างชีวิตของฉันนี้มีแต่ความเจ็บปวดรวดร้าว โศกเศร้าอยู่
ไพศาล แม้แต่ดวงตาทั้งสองก็ต้องเจ็บป่วย มองไปที่ห้วย เหวห้วยก็มันล้น

ป่วยไข้ แห่งหน้าดูดา รัการะฮ้านเ ปวงดวงดาวก็ปล้นร้อนไร่และไหม้
นัยน์ตาเอาสาหัส

(หน้า 21)

- ฉันยินดีที่ใจตายมีหมาขอยู่ด้วยลม ถ้าเกิดมาเหลวไหลไร้ที่ศนะ
มีโนคติปัญญาอ่อนอับอารมณ์ลุ่มอยู่กับหลมสามัญอันสามานย์ตจแพขึ้นสาธารณ
ทั่วไปนั้น อ่าดีมีว่าฉันอยู่ด้วยดวงวิญญาณอันบริสุทธิ์และแจ่มใส และสิ่ง
ใหญ่ในบุคลิกภาพที่ไม่เคยลอกเลียนใคร มิได้เป็นข้าทาสาปัญญาอันต่ำ
กรรมของใครๆ หนายามไฟแสวงหวังสิ่งวิเศษอันไม่ข้ารสชาติแก่วันชีวิต
อยู่เสมอมาไม่ว้าวาง ถึงจะไร้ร่างคนเข้าใจโยดีก็มีมีที่ถอกขน้อย เนื้อ
ต่ำใจเลย

(หน้า 21)

- ฉันจึงจุดมาแปลความหมายให้เส่นหาอานุกาณแห่งฟ้าดินนี้ควรวิล
ถึงทหน้าใจสัตว์ เก่าที่ชีวิตกระวีริตของฉันไฝฝันจะทำได้ เพื่อให้ปรนีสข
สมรมนัยในรสชาติวิวิเศษสุดพรรณนา เมื่อว่าสถานมมนุษย์จะได้ขึ้นข้าง
มีใช้อยู่อย่างดีร้างานสามานยชาติก็มีแต่กลสลาย

(หน้า 24-5)

- ฉันช่วยเหลือกำร้าเหล่านั้ข้ารงมีชันษัขึ้นไว้ประดับหล้ามา
หลายชีวาแล้ว

(หน้า 27)

- ฉันช่วยเหลือปลุกเชออย่างกะถนอมนอมน้ำ เอลงฝ้งฝากพระแม่
ธรรมี วางระยะหลักให้สรรรพภชจนเติบโตใหญ่หลายชีวิต เพื่อนฤมิตโลกให้
ร่วมเย็นด้วยสีเขียวของพฤกษชาติอันอาจนี้ควเห็นขวลมฝนบนฟ้ามารักษา
ชีวิตโลก

(หน้า 28)

- ฉันทำงานอย่างเดียวกับพระผู้เป็นไป ดวงใจอันใหญ่หลวงนั้นจะ
ต้องได้ปลงอานุกาณไพศาลมาจากอนันตกาล จึงจะกล้าหาญชาญชัยมีที่ศนะ
ใหญ่หลวงลวงงเข้าข่ายแห่งอนันตกาลที่อาจหาญพิทักษ์รักษาชีวาโลก

(หน้า 28)

- ถึงใครว่าโง่เง่าก็ขอเหลืออยู่แต่ผู้เดียวเปล่าเปลี่ยวเหลือยาชะเง้
แลหาขไร้เพื่อนอยู่เตือนใจ อยู่ไปเพื่อนระเป็นเจ้า ช่วยเฝ้ากะถนอม
อ้อมคุณค่าของฟ้าดิน ดูกล่าวแล้วนั้นแล

(หน้า 28-9)

คำพูดของ "ชีวิตอันกระจัด" ที่กล่าวถึงคุณค่าของธรรมชาติ

- ใครเล่าที่ทะนุถนอมกล่อมเกลี้ยงเลี้ยงชีวิตกำพร้าเหล่านี้ที่บงการ
อย่างแท้จริง ไม่มีใครเลยในโลกนั้นนอกแต่พระผู้เป็นไปในกาลจักรแก้ว
คือหัตถ์ทิพย์แห่งอนันตกาลประทานมาช่วยชีวิตเหล่านั้นไว้ อันสิ้นไร้
สายตาใครจะรู้เห็นได้

(หน้า 27)

- เมื่อพระสุริยาพยับฟ้าจะลึกลง หรืออรุโณทัยไสแสงสดฟากฟ้า
ภาคัมปนาทด้วยลีประภัสสรสะท้อนประกายรุ่งทองคำทิพย์ระยิบระยับ
วาววับพันซ์เลชลาลัยให้ระลอกพล้วววงสกาพรราวพริ้งด้วยสิ่งที่เป็น
ทองเนื้อแก้ววาวบริสุทธิใสไปทุกทีวราตรี

(หน้า 25)

คำพูดของ "ชีวิตอันกระจัด" ที่กล่าวถึงการดำรงชีวิตของพืชพันธุ์

- พลิกร่างขึ้นมา! เพราะน้ำค้าง เพื่อพระสุริยาจะยิ้มแสงมาทอให้
อบอุ่นจนผิวอ่อนเป็นละอองयोगโยในเนื้อสีนวลเขียว พอสายเที่ยงบ่ายก็
ถูกทารุณด้วยกำลังพยับเพลิงแห่งมหาอัคนีสีพิษร้อนแล้วร้อนแล้ว ฟ้าเจ้า
สลับแกมเขียวแห้งตายหลายครั้งหลายคราว พลัดดินก็ข้าเหินบนหว
ตลอดคืนอันยาวนาน กระแสคลื่นพลิกปั่นหนักกลับเอาหัวลงหกตะเมนตีสังกา
ดินรากขี้ฟ้า นำเวทนาเหมือนทารกไร้เดียงสาช่วยตัวเองมิได้

(หน้า 26)

คำพูดของ "ชีวิตอันกระจัด" ที่ระบอความโง่เขลาของ "ความสามัญ"

- ท่านก็ตอบคำถามของฉันไม่สำเร็จเด็ดขาด ไม่แตกฉานรู้ชัดแจ้ง
แก่งตลอดมอควัยด้วยปัญหา เพราะเหตุภูมิปัญญานั้นอึดคัตติก น้ำหน้า
ล้ำมัญอันสามัญมาอาจหาญซอกแซกถามลึกซึ้งนั้นควรแล้วหรือไฉน

(หน้า 23-4)

- ... หรือฉันเป็นผู้ที่ไม่มีใครรู้จักคุณค่าก็ว่าได้ เหลวบัดซบที่สุดจ
รุ่งแก้วรัตนาคำบมิได้มาแจกจ่ายให้วานรใจร้ายอำมหิตคิดหยาบคายใช้
ขวิ้างกึ่ง เวรกรรมจริง ๆ ชีวิตเอ๋ย

(หน้า 24)

การเล่นเสียงสัมผัสคล้องจองในบทสนทนา โดยเฉพาะคำพูดของ "ชีวิตอันกะจิริด" นี้ นอกจากจะเพิ่มความตระการแก่ภาษา ซึ่งแสดงให้เห็นฝีมือการรจนาอันประณีตละเอียดลออของอังคารแล้ว อีกนัยหนึ่ง ยังสื่อให้เห็นลักษณะนิสัยของตัวละคร ซึ่งในที่นี้ได้แก่ "ชีวิตอันกะจิริด"

ผู้วิจัยได้กล่าวถึงตัวละครตัวนี้มาแล้วว่า "ชีวิตอันกะจิริด" นี้ น่าจะเป็นตัวแทนอังคาร¹ เพราะนิเคราะห์จากสาระที่ "ชีวิตอันกะจิริด" ได้พรรณนามาตลอดว่า ตรงกับแนวคิดของอังคารที่ได้แสดงไว้ในผลงานของเขา โดยเฉพาะกวีนิพนธ์เสมอมา ในที่นี้เมื่อวิเคราะห์ในแง่ลีลาการใช้ภาษาในการพูดจาของ "ชีวิตอันกะจิริด" แล้ว ยังเห็นได้ชัดขึ้นว่า "ชีวิตอันกะจิริด" เป็นตัวแทนอังคาร เพราะถ้อยคำที่ "ชีวิตอันกะจิริด" ใช้ขึ้นไม่ว่าจะเทียบทำนองคำในภาษากวี เช่น พยับเพลิงแห่งมหาอัคนีสีพิษ มจรแม่มัชรณี สุขสมรมณีมี ดารีกาละฮ้า ไหวหรรความเปรี้ยวก็ละเมียดละไม เช่น "เมื่อมีคุณผดจากสองแนวตาเรา" ซึ่งหมายถึง หยาดน้ำตาอันหลังระรินไหล และที่สำคัญคือ การเล่นเสียงสัมผัสอย่างประไพพราว อันแสดงให้เห็นความเจ้าชู้เจ้ากลอนของตัวละครตัวนี้

การมุ่งแสดงความคิดออกมาเป็นภาษาอันงดงามเป็นนิสัยของกวีหรือศิลปินชั้นสูง ดังที่ เสฐียรโกเศศกล่าวไว้ว่า เมื่อกวีและศิลปิน "ประสบอารมณ์สะเทือนใจฝ่ายสูงฝ่ายต่ำขึ้นมาแล้วไม่พอใจเพียงจะให้ผู้อื่นรู้สึกร่วมกับตนเองเท่านั้น ยังปรารถนาต่อไปที่จะเข้าใจให้เพื่อนมนุษย์ด้วยกันประพฤติกและบำเพ็ญแต่คุณงามความดี ด้วยอุบายวิธีแสดงความรู้สึกฝ่ายสูงนั้นออกให้ เป็นรูปเป็นเสียง เป็นถ้อยคำที่งามพร้อม กล่อมเกลาจิตใจให้ผู้อ่าน ผู้ดู ผู้ฟังชื่นสู้อรรถมารมย์คือธรรมอันสูง จูงจิตใจให้ชื่นฝันลักษณะความเป็นป่าเถื่อน"² ดังนั้น การเล่นเสียงสัมผัสคล้องจองในบทสนทนา เรื่องดวงใจที่ไม่มีใครรู้จักนี้ก็ได้ช่วยแสดงให้เห็นคุณลักษณะของกวีในตัว "ชีวิตอันกะจิริด" ซึ่งพอจะกล่าวได้อย่างภาคภูมิใจว่าคือตัวแทนอังคาร ผู้ซึ่งแสดงให้เราเห็นอยู่เสมอว่า เขามีแรงศรัทธาเต็มเปี่ยมในพลังของธรรมชาติ และมุ่งประกาศปณิธานในอันที่จะน้อมนำคติธรรมจากธรรมชาติมาขัดเกลาจิตใจมนุษย์ให้สูงขึ้น

¹ ดูรายละเอียดหน้า 20-21.

² เสฐียรโกเศศ, การศึกษาวรรณคดีในแง่วรรณศิลป์ (กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์คุรุสภา, 2519), หน้า 81.

ในเรื่องคุณหญิงหอยกับคุณ

นายหอยเห่อสนทนากัน แม้เป็นเรื่องที่กำหนดให้ตัวละครคือ หอย 2 ตัวสนทนา
เชิงประชดแดกดันกัน ซึ่งสามารถใช้สำนวนภาษาธรรมดาได้ แต่อังคารได้
เรียงร้อยภาษาให้กลมกลืน ไม่ซรุ้ชระกระด้าง บางแห่งใช้คำกริยา 2 คำ
เรียงติดกัน เช่น "คับแคบเจ็บแสบ" "เคี้ยวกินเล่นลิ้น" "แซ่บแสบสอยดาว"
ซึ่งเพิ่มจังหวะการอ่านออกเสียงทอดยาวขึ้น บางแห่งใช้คำกริยาผิดบริบท แต่
จุดความหมายที่เสียดสีได้อย่างน่าสนใจ เช่นเมื่อ "คุณนายหอย" กล่าวถึง
ความปรารถนาที่จะไปแสดงคุณภาพและรสชาติความเป็นหอยในยุโรปอย่าง
ฝอยทอง ทองหยิบ เธอกล่าวว่า "ดิฉันปรารถนาจะให้มันหวานไปกว้างขวาง
อย่างฝอยทอง ทองหยิบ อันหวานมันลิบลิบไประยิบระยับอยู่กับยุโรปและอเมริกา
ริหงส์นั่น" อังคารใช้คำว่า "ระยิบระยับ" ล้อความหมายว่า ฝอยทอง ทอง
หยิบได้ไปเผยแพร่ชื่อเสียงยังต่างประเทศ แต่ระยิบระยับแปลว่า แฉรวราว
วิบวาย โดยทั่วไปใช้แก่แสงหรือรัศมี ในที่นี้จึงช่วยแสดงความหมายเชิงเสียดสี
ว่า บัดนี้สินค้าไทยก็มีโอกาสไป "เสนอน้ำ" คือแสดงตัว เผยแพร่ชื่อเสียง
กันแล้ว แต่สิ่งที่ได้ไปเผยแพร่ชื่อเสียงเป็นเพียง "วัตถุธรรม" อย่างฝอยทอง
ทองหยิบ คนต่างชาติก็จะรู้จักเมืองไทยเฉพาะแง่มุมเกี่ยวกับอาหารการกิน
เท่านั้น หากได้มีโอกาสสัมผัส "จิตใจ" ของคนไทยไม่ นอกจากนี้ ประโยค
สนทนาของคุณนายหอยนี้ยังเล่นเสียงสัมผัสคล้องจอง ช่วยแสดงให้เห็นลีลา
สะบั้งสะบักในการพูดจาของคุณนายหอย และในประโยคสนทนาอื่นๆ ก็มีเช่น
กัน ดังนี้

- การเกาะอยู่กับที่ตั้งเดิมเดิยวายนานไซ้ ทำให้คับแคบเจ็บแสบ
เสมือนที่ในสังคมพวกเรารู้กันว่า เนื้อมะพร้าวเกาะอยู่กับกะลา ถึงจะ
มีหัวกะทิแห่งซี้วิที่มีนัยอ่องก็จริง แต่ก็มันหวานอยู่ในที่คับแคบคือกะลาครอบ
นะเจ้าคะ ดิฉันปรารถนาจะให้มันหวานไปกว้างขวางอย่างฝอยทอง
ทองหยิบ อันหวานมันลิบลิบไประยิบระยับอยู่กับยุโรปและอเมริการิหงส์นั่น"

(คุณหญิงหอยฯ, 31)

- แค่นี้เองหรือที่ทำให้แก่สะเออะอยากจะเป็นหอยเมืองนอกเมืองนา
อยากจะเป็นหอยฝรั่งมั่งคั่ง ไซ้ อีกากฝรั่งเศสเอ๋ย จะไปเป็นหอยเผาที่
สเปญหรือหอยเผาที่บ้านแหลมเพชรบุรี หรือบางซ้เลน ซอโกษ บางอุจ
จาระเลนที่สมุทรสงครามมันก็คือกัน"

(คุณหญิงหอยฯ, 34)

- ในขณะที่ปัญหาชนท่านเคี้ยวกินเล่นลิ้นอย่างเอร็ดอรร้อยในรัฐอสร
โลภก็ เราก็ง่อยย่อยจะรอดไป ได้ ร้องรสนว่าโลภก็หรือดิ้มย้าเปรต

นรกอเวจี ฉันไม่ต้องการนะยะ"

(คุณหญิงหอยฯ, 35)

เป็นที่น่าสังเกตว่า แม้ในบทสนทนาของหอย 2 ตัวซึ่งเป็นเพียงสัตว์ชั้นต่ำ อังคารก็ยังใช้ลีลาภาษาที่สละสลวย คือละเว้นคำต่ำหรือวลีที่ระคายหูและเพิ่มการเล่นเสียงสัมผัสคล้องจอง ทำให้เสียงของคำราบรื่น ผู้วิจัยเห็นว่า การเล่นเสียงสัมผัสคล้องจองในบทสนทนาเรื่องคุณหญิงหอยกับคุณนายหอยทั้งสองสนทนากันนี้ นัยหนึ่ง ได้แสดงความสอดคล้องกับฐานะของตัวละครคือ "คุณหญิงหอย" กับ "คุณนายหอย" เพราะโดยทั่วไป บุคคลที่เป็น "คุณหญิง" และ "คุณนาย" มักจะได้รับการขัดเกลาทางสังคม นุดจาไปเราะเรียบร้อย แต่อีกนัยหนึ่ง ก็ได้ช่วยแสดงให้เห็นว่า อังคารตั้งใจใช้ลีลาภาษาเช่นนี้เพื่อล้อน้ำเสียงยั่วล้อ หรือที่ใช้ตรงกับศัพท์ภาษาอังกฤษ ว่า irony

การล้อน้ำเสียงยั่วล้อหรือ irony คือวิธีการสื่อความหมายวิธีหนึ่งที่เป็นการสื่อความหมายแตกต่างหรือตรงกันข้ามกับสิ่งที่แสดงให้เห็นแก่คนทั่วไป¹

การล้อน้ำเสียงยั่วล้อ

ปรากฏใน 2 ระดับคือ ระดับสถานการณ์ (situational irony) และระดับถ้อยคำ (verbal irony) ในที่นี้จะขอกล่าวถึงการยั่วล้อระดับถ้อยคำเท่านั้น การยั่วล้อในระดับถ้อยคำมักจะปรากฏในรูปของการใช้ภาษาที่เบี่ยงเบนจากมาตรฐานทางไวยากรณ์หรือความหมาย การรับรู้สำเนียงยั่วล้อในระดับถ้อยคำนี้จะต้องพิจารณาจากลักษณะพิเศษของการใช้ภาษาหรือจากสถานการณ์ สังคม ศีลธรรมหรือจากบริบทในบทประพันธ์²

จากคำอธิบายข้างต้นนี้

ขอจะนำมาอภิปรายผลของการเล่นเสียงสัมผัสคล้องจองในบทสนทนาของหอย 2 ตัวนี้ได้ว่า ลักษณะการใช้ภาษามีความเบี่ยงเบนและตรงกันข้ามกับลักษณะนิสัยอันแท้จริงของตัวละคร กล่าวคือ หอย 2 ตัวนี้แม้จะถูกกำหนดให้มีบรรดาศักดิ์เป็น "คุณหญิง" และ "คุณนาย" ก็ตาม แต่หาได้มีความเป็น "ผู้ดี"

¹Roger Fowler, A Dictionary of Modern Critical Terms (London and Boston: Routledge & Kegan Paul, 1977), p.101.

²Ibid., p. 102.

เหมาะสมกับฐานะ กลับแสดง "สันดาน" ของการชิงดีชิงเด่น ทะเยอทะยาน และหลงใหลความมีชื่อเสียง ตลอดเวลาที่ห้อย 2 ตัวนี้สนทนากัน ทั้งสองได้กล่าววาทะเชิงประชดเสียดสีซึ่งกันและกันเสมอ เพราะฉะนั้น การที่ห้อย 2 ตัวนี้สนทนากันด้วยภาษาอันสละสลวย มีสัมผัสเชื่อมโยงอย่างระรื่นหู จึงดูเหมือนว่า ทั้งสองกำลังพูดคุยโดยไม่มีความจริงใจต่อกัน อีกทั้งยังแฝงความหลอกลวง ตลบตะแลงอย่างร้ายกาจด้วย ตัวละครห้อยทั้งสองตัวนี้ ผู้วิจัยได้วิเคราะห์แล้วว่า เป็นตัวแทนของมนุษย์ผู้หลงติดยึดในอวิชชา¹ ดังนั้น เมื่อพิจารณาจากแก่นของเรื่องนี้ที่ว่า อังคารมุ่งบรีภาสันดานมนุษย์แล้ว ยิ่งเห็นได้ชัดว่า อังคารได้ใช้ลีลาสัมผัสคล้องจองนี้เพื่อล่อลวงเสียยั่วล้อ เพราะหากอังคารจะใช้ลีลาภาษาธรรมดา คือกำหนดให้มีตัวละครทั้งสองสลับและบรีภาสันดานซึ่งกันและกันด้วยคำพูดสุภาพ ใช้ถ้อยคำที่แสดงความหยาบช้ำให้เหมาะแก่ลักษณะนิสัยของตัวละคร และไม่เล่นเสียงสัมผัสให้ระรื่นสละสลวยก็ย่อมกระทำได้ แต่ผลก็คือผู้อ่านจะสะใจและสบายอารมณ์ไปกับวาทะอันเผ็ดร้อนของตัวละครเท่านั้น การแสดงให้เห็น "สันดาน" อันสำมานย์ของมนุษย์โดยเบี่ยงเบนมาใช้ลีลาภาษาอันสละสลวย นับเป็นการยั่วล้อและบรีภาสันดานมนุษย์อย่างนุ่มนวลยิ่งว่ามนุษย์ได้รับการขัดเกลาให้พูดจาไพเราะหวานหู แต่ในความเป็นจริง มนุษย์มิได้ขัดเกลาจิตใจของตนให้ใสสะอาดเลย

1.6.2.2 บทพรรณนา ชื่อความที่มีการเล่นเสียงสัมผัสคล้องจองยังปรากฏในบทพรรณนาอีกด้วย ซึ่งพอจะแบ่งตามเนื้อหาของบทพรรณนาออกเป็น 3 ประเด็นคือ

- 1) บทพรรณนาธรรมชาติ
- 2) บทพรรณนาสภาพหรือปรากฏการณ์
- 3) บทพรรณนาดิถีธรรม
- 1) บทพรรณนาธรรมชาติ

เป็นที่น่าสังเกตว่า เมื่ออังคารพรรณนาธรรมชาติ เขาจะสรรคำอันวิจิตรอลังการ อุดมด้วยสีแสงนวลน่ายาม เมื่อกล่าวถึงพระอาทิตย์ จะใช้คำ "พระสุรียา" ซึ่งมี "แสงทองคำ" อัน "กระจายรังสีแจ่มจ้าประกายสลับ" เมื่อกล่าวถึงพระจันทร์ จะใช้คำ "ศศิธร" ซึ่งเปล่ง "รังสีเงินทอง" อัน "อ่อนหวาน" และที่สำคัญคือ ได้เล่นเสียงสัมผัสคล้องจองมากเป็นพิเศษ ดังนี้

¹ดูรายละเอียดหน้า 47-48

- ปางเมื่อสดสายฝนหม้าย พระสรวิรายอแสงจวนจะอัษฎกนต์ ลงลับ
 หล้าภพาส่ง แว่วแว่วแจ้วแจ้วเสียงยุงทองร้อง ปุยเมฆหม่นหมองละออง
 นวล ค่อยๆ แปรปรวนไปรอบประกายเป็นวงสี่สี่มสกทอขอบทองคำใส
 ว่าวบริสุทธี เลื่อนลอยลิบลิวปลิว เป็นรูปแก้วแหวนเงินทองอัญมณี เสมอ
 มีกัลปพฤกษ์สะพรั่งช่อดอกผลแก้ว แล้วไปรอบปรายให้ทานปีติทิพย์ไปทั่วพื้น
 ปรุณี สุดแต่ใครจะมีแววดามาเห็นคุณค่าอมตะสมบัติทิพย์ อันหาค่าบ่มีได้
 นั้นแล

(บันทึกฯ, 171)

- แสงทองคำของพระสรวิรายอเมฆนั้น ล่องทะลวงเมฆลงเป็นลำ
 แสงพรายพะแน่ว แล้ววงทองทิพย์ค่อยๆ คล้อยเคลื่อนเลื่อนลงเหนือ
 ขอบฟ้า กระจายรังสีแจ่มจ้าประภัสสร สะท้อนฉายแวบเงาเข้าลานาไม้
 ทำให้เทือกเขาภูเขาใหญ่ไกลลิบลิว สุดขอบฟ้านี้กลับกลายเป็นทิวเทือก
 ขุนเขาสีทองคำบริสุทธี ประดุจรูปนิมิตโยเมืองดิน

(บันทึกฯ, 172)

- งามหาดเป็นแหลมใหญ่ยื่นยาว ทรายขาวนวลสะอาดมีบุปผชาติชื่อ
 มะลิวัน ทรายประทีนกลิ่นเสาวคันธี เฝืองฝั่งจรทวาย ปลายแหลมอยู่ที่ศ
 ใต้ โกลีวงตั้งน้ำท่ามอกลางป่าชัญญา เขาสูงลิบลิว กระจ่างน่านวิ้วป่าไหล
 ไอบมาถึงสองด้าน สภาบบ้านเกาะที่เดียว ด้านตะวันตกกระแสน้ำไหล
 เขียวเป็นลำเรียวแรงกล้ากระทั้งจดฝั่งตรงหน้า มีป่าไผ่ผากและไม้สูง
 ชูยงายเลียบกว้างไพโร ไปจนจดไหล่ เขาสูงหลวง มีห้วงน้ำวนวิ้งยัง
 ปลายแหลมสุด ดุจวังจรเข้เหราร้ายให้รู้สึกสยอง มองทางตะวันออก
 นั้นเป็นร่องน้ำดินเขิน ปรางภูหาคาชาดาด้วยก้อนหินดินดาน กรวดหินสีน
 แร่นานาชนิด วิจิตรกระทั้งกลายเป็นหินและพลอยนิล

(บันทึกฯ, 172-3)

- หาดทรายขาวนี้ เสมอฝกเกาะเขาบริสุทธี เราจะหยุดพักก่อนหลับ
 นอนกลางห้องแห่งทิพย์สถานบ้านแก้ว แผ่นแก้วคือโลกนี้ ซึ่งมีแจ่มจันทร์
 เจ้าสุกสกาวราวอัศจรรย์ทิพย์ ดวงดาววิบวิ้งทั้งหลายละม้ายแสงเทียน
 วะวิบแววม

(บันทึกฯ, 174)

- ทั้งโกฏแสนแก้วแววดาราตรีช่างแห่งแล้งไร่น้ำใจไมตรีจิตร มีนิล
 แก้วดานารี ไม่มีแววดาใดที่มีความเสน่ห์หาอาลัยในเราเลย คงหล่นแวว
 ระยับระย้าเปล่าสูญอาตุรในห้วงน้ำอันนรีระลอก ไหวปานผลึกเกล็ดแก้ว
 แว่วเงินทอง มองเห็นแต่แสงสมบัติทิพย์สนทรีย์ที่ธรรมชาติไปรอบปรายให้

ทานทุกมิ่งขวัญอันถาวร จะนำไปซื้อหาทรัพย์สินที่บรมสุขสุดลึกลับซึ่ง

(บันทึกฯ, 176)

- แหงนซมฟ้าดาราจักรอีกไซภินิ ฌ ทางข้างเผือก ผุดผ่องใสสกาวยะเยือกเย็นหนาวอากาศ โลภธาตสดชื่นระรื่นรมณีนัยนัก ขณะปวงมนุษย์ยังหลับไหล หยาดน้ำค้างพร่างพราว ราวรับพรจากแสงอุษาโยคอันระยับด้วยรังสีทองคำและเงินยวงในห้วงสรวงสวรรค์อันวิเวกรังเวงทิพย์ ลิบฝ้านั้น

(หยาดน้ำค้างฯ, 50)

- ฌ ประจิมทิศแห่งอุษาเทวี รังสีเงินยวงอันเส้าสร้อยลอยเลื่อนของศศิธรอันแสงสง ดั่งประสงค้อาลาราตรี ที่จวนจะลี้ลับหาย พระพ่ายไชยไพบรุษประทีปสุดันทรส เรณวลของมวลบุปผชาติสะอาดหอมหวาน โอบทานฝากพระพ่ายให้พัดไป สุดแต่ใครจะให้ความสำคัญ จะนลันสุดสุดันทรสอันหอมหวานไว้ระลิกนานถึงความซาบซึ่งตรึงใจในหอมแห่งบุปผชาติอันสรรพฉายตามสายลม ท่องเที่ยวไปในทิศทางต่างๆ นั้น

(หยาดน้ำค้างฯ, 50-1)

- หวนอาลัยในแสงศศิธรอันอ่อนหวาน ปานจะไม่มีใครสนใจใยดี แต่ยังมีบางชีวิตที่อาลัยในศศิธรนั้นมิอาจบั้นรอนเสียให้เด็ดขาดซึ่งเยื่อใยเมตริจิตคิดแยกใจรักออกเป็นสอง

(หยาดน้ำค้างฯ, 51)

- บิดวบไหว นลิ่งรังสีทิพย์ ไกลลิบลิบล็บ เริ่มระยับแสงเงินนระพราววาวแสงทิพย์พะเนรวัว แล้วก็ฉายประกายพร่างพรายบุปผชาติฝั่งไม้หย่อมหญ้าระยับหยาดเพชรน้ำค้าง แผ่นดินกว้าง ฟ้าส่งลิว บินปลิวมาคือหมึกผู้ส่ง หึ่งหึ่งแสวงหา เรณูบุปผาสุมาลีระริกกระวีเรื่อยรี

(หยาดน้ำค้างฯ, 51)

- เลียงนกแซวกแหวกฟ้ามา เรียกเพื่อนเดือนกันไปหากิน บินมาสองพอร่องแตก แตวก ก็กลับแหวกป่าไม้ได้เพื่อนมาอีกหนึ่ง ซึ่งรวมเป็นสามชีวิต บินติดตามกันไปไกลลิบลิว ทิวทุ่งกว้างเว้งกว้าง ฌ บึงใหญ่ไกลจากชานเมือง

(หยาดน้ำค้างฯ, 52)

- ที่บ่อยเมฆใดเป็นเงามืดก็หม่นหมองละอองเทานวล เจือแสงสีลึ้มอมทอง ที่ขอบเมฆเรืองรองก็เริ่มรุ่งระยับพะเนรวัวแววแสงทองคำเนื้อแก้ว วาววิบวามจับใจ

(ก่อนแสงฯ, 101)

- บรรยายกาศอบรังสีส้มสกลปลั่ง ทั้งอมละออง แสงทองคำแว้งว้าง
ไปทั่วฟากฟ่านภาลัย ปุยเมฆน้อยใหญ่ก็สยายตัวฟายพ่อนละอ้อนฟ้า เป็น
น่านารูปนิมิตรวิจิตร สดแล้วแต่เงาคิดน่านาจิตต์จะตกภวังค์เห็นเป็นไป

(ก่อนแสงฯ, 101)

- ท่งนากลายเป็นท่งหญ้าปากกรกร้าง บางแห่งก็แซมด้วยสุ่มท่มุ่ม
ละเมาะไม้สายฝนฝากจากรากฟ้า น้ำในนาจึงเจิงแว้งว้าง ก็สะท้อน
เงายับเมฆลงไว้ละม้ายคั่นช่องแก้วแววาวนริงพราวด้วยระลอกคลื่น
น้อยๆ ทอยตามลมโซยไปยังชายปากกหญ้าารกนั้น งามประหนึ่งรูป
จิตรกรรมอันล้ำเลิศ

(ก่อนแสงฯ, 101)

- พุ่มไสน้อยก็ย้อยช่อเหลืองเรื่องอร่าม งามลิลาระย้าอ่อนระทวย
ด้วยละอ้อนพ่อนสายพระพวยโซย ทั้งโปรยประทีนกลิ่นหอมดอกแก้วและ
นมแมว อันไม่รู้แล้วซึ่งสุคันธรสหอมหวาน บัดนี้จะไว้อาลัยในทิวาที่จะลา
ลับหาย

(ก่อนแสงฯ, 102)

- ท่งกว้างก็เขี้ยวอ่อนล่อด้วยแรกวสันต์ใหม่ สู่ร่ายฝนยังโปรย
ปรายมาเอาอกเอาใจพศกษา หนาและปากกว้าง เมื่อมองจากหน้าผา
หนึ่งซึ่งไกลลับลับกับอีกที่อกหนึ่ง ทั้งจะเปลี่ยนปริมาตรสีให้ ที่อกขุนคิ้ว
นั้นนุ่มนวลอ่อนหวานปานจะยิ่งกว่ากล้วยคอกไม้

(ก่อนแสงฯ, 115)

อาจกล่าวได้ว่า

ธรรมชาติเป็นแรงบันดาลใจอันล้ำลึกที่มีผลต่อการรจนางานประพันธ์ทั้ง
ร้อยกรองและร้อยแก้วของอังคาร เพราะเขามีศรัทธาต่อธรรมชาติอย่างเต็ม
เปี่ยม สามารถแบ่งพินิจวิจจักรการทำงานของสรรพสิ่งในธรรมชาติ นับตั้งแต่
พระอาทิตย์ พระจันทร์ ดวงดาว เรื่อยมาจนถึงหมู่ภูผาและดอกไม้ใบหญ้า จน
เล็งเห็นเป็นคติธรรมอันสามารถ นำมาเป็นข้อคิดเทียบกับชีวิตของมนุษย์โลก
ด้วยศรัทธาอันแรงกล้าที่มีต่อธรรมชาตินี้เอง เมื่ออังคารบรรณาทรธรรมชาติ
เขาจึงถอดถ่ายจินตภาพของธรรมชาติได้ดัง เข้มข้น บทบรรณาทรธรรมชาติแต่
ละช่วงงดงามอลังการด้วยเสียงและความหมายของคำ โหเราะะอ่อนช้อยด้วย
เสียงสัมผัสคล้องจอง ดังตัวอย่างที่ได้แสดงมาข้างต้น การมุ่งบรรณาทรภาพ
ธรรมชาติให้งดงามโหเราะะนี้ นอกจากจะช่วยแสดงให้เห็นว่า อังคารประทับใจ
ใจในธรรมชาติอย่างยิ่งยวดแล้ว ยังมีผลให้นมนำอารมณ์ของผู้อ่านให้ไหวโอน

และตรึงใจในความเพริศแพ้วของธรรมชาติตามอังคารได้อีกด้วย

2) บทพรรณนาสภาพหรือ

ปรากฏการณ์ นอกจากภาพธรรมชาติที่อังคารมุ่งพรรณนาอย่างวิจิตรบรรจงแล้ว ในส่วนที่เป็นสภาพ หรือปรากฏการณ์ของตัวละครหรือเหตุการณ์ในเรื่อง อังคารก็ได้แสดงฝีมือการร้อยเรียงอันประณีตละเอียดอ่อนให้ประจักษ์ด้วยการเล่นเสียงสัมผัสคล้องจองเช่นกัน

ในเรื่อง บันทึกของ

จิตรกร (อังกุลย์แก้ว) อังคารบันทึกอิริยาบถขณะชื่นชมภาพธรรมชาติอันงดงามด้วยภาษาพรรณนาอันไพเราะ สอดร้อยไปกับภาพธรรมชาติที่เขาได้พรรณนาไว้อย่างเลอเลิศ ดังนี้

- คืนนี้ พระนายรับใช้เราโดยไซ้เอาเสาวรส รุกขินต์แห่งบุหงา
สุมาลัยมา โลมวิเลปน์ลอบไล้ให้ทั้งกายใจ เราลุกไปทลอบใจพระนายผู้ดูจ
มิตรสหายสนิทสนม พลันน้ำค้างก็รินร่วง ถ้าเกรงความขมขื่นเรา ร่ำร้อน
ในปฐพีจะมาย้ายบิทาเรา เปลาทั้งนั้นมิ่งขวัญเอ๋ย ไม่มีสรรพหินทรายใด
มากล้ำกรายให้ร้ายดวงฤทัยเราได้เลย

(บันทึกฯ, 176)

- ทกๆ ก้าวย่างข้างละมุนละไม เสมือนเดินลอยไปในความฝัน นุ่ม
นวลด้วยมวลธุลีทรายละเอียดอ่อนนียบลักโขภิต สุดท้ายจะมีแรงปัญหาหยิ่งรู้
ถึงจำนวนอันอนิจน โดยนั้นเวลาฉ้านานนับด้วยโกฏีล้านปี ออกอ้างขลุ่ยทราย
เสียงจนชาวสะอาดนิมนวล เป็นละอองของไซ เราน้อมไหวระฤกถึงบุคคล
พระแม่ธรณีแล้ว เอนกายลงบนหาดทรายนั้น ประหนึ่งแท่นทับขัณฑ์บรรจกรดี

(บันทึกฯ, 173)

ไม่เพียงแต่อิริยาบถ

ที่ชื่นชมความงดงามของธรรมชาติ อังคารยังได้พรรณนาความนึกคิดที่มีต่อธรรมชาติอย่างไพเราะด้วยลีลาภาษาทำนองเดียวกันว่า

- เราพอใจเพียงหายใจระรวยริน บ่หวังใดใดในแดนดิน บ่ถวิลแม้
สมบัติอันทรัพย์หมยุมโลก ตราบสิ้นปากฟ้าอกนิจฐ์ จบทุกทิศสถาน เราเห็น
ปานก้อนกรวดหินดินทราย เหนือความนึกสามัญของหมู่มนุษย์จะนึก ไม่ถึง
ใจเราซึ่งสงบ สงัดขม้นนอบน้อมถ่อมสัน โดยดวงชีวิ สุดท้ายจะมีใครรู้เห็น
ประเด็นแห่งความจริง เรานี้ เสมือนมิใช่มนุษย์ด้วยผู้เกิด ในรูปใหม่บัง

ยิ่งประจักษ์รับรู้เห็นความเป็นจริงแท้
 นิ่งและนิ่งสนิทดุจวงค์จักร
 นิตรากรมณ์

(บันทึกฯ, 175)

เช่นเดียวกับเรื่อง

หยาดน้ำค้างคือน้ำตาของเวลา เมื่ออังคารพรรณาถึงภาพอันหวานเศร้า
 ของพระจันทร์ค้างฟ้าแล้ว เขาก็ได้พรรณาความรู้สึกอันประทับใจต่อภาพอัน
 อิศรรย์เบื่องหน้านี้และความนึกคิดว่า เขารักทั้งพระอาทิตย์และพระจันทร์ผู้
 "สร้างสวรรค์ทิวาและราตรี" อย่างน่าสนใจ โดยมีสัมผัสที่เชื่อหรือยถ้อยคำ
 ด้วยเสียงสัมผัสคล้องจอง ดังนี้

- มองแสงรุ่งพระสุริยา แล้วกลับมาจ้องมองแสงจันทร์ พลันแบ่งรับ
 แบ่งลู่อู่เป็นสองใจ กระทั่งอรุโณทัยเข้าตรู ดเหว่าเฝ้ารุ่งอยู่แจ้วแจ้ว
 แล้วบินจากไป ซึ่งนานวันอายุชิววัยเวลาล่วงยังห่วงหาอาลัยใจไม่ได้
 ว่าจะให้รักหนักในพระอาทิตย์หรือพระจันทร์ ผู้สร้างสรรค์ทิวาและราตรี
 ซึ่งมีเสน่ห์ลึกลับลึกซึ้งอยู่ในมิติของวิญญาน อันนานช้า จิตฉายสมัย

(หยาดน้ำค้างฯ, 51)

ในเรื่อง น่านมลิแดง

อังคารเล่นเสียงสัมผัสคล้องจองเมื่อพรรณาถึงเสียงถอนฮนโหยหวนของลูก
 หมาป่าทั้งสาม ทำให้ถ้อยคำที่พรรณาสามารถอ่านทอดเสียงต่อเนื่องเป็น
 จังหวะ ซึ่งช่วยเอื้อให้จินตภาพของ "คลื่นเสียง" ดังกังวานเลียดโหยใน
 มโนภาพของผู้อ่านอย่างมีพลัง ดังนี้

- คลื่นเสียงถอนโหยหวนกระเพื่อมวงกังวานไปจนแว้งเทือกเขาล้ำเนา
 ไม้ ค่อยค่อยจางหายแผ่วเบาละลายลงในละอองหมอกเมฆกลางดึกคืน

(น่านมฯ, 108)

แม้แต่สภานวิญญาน

ของแม่หมาป่า อังคารก็ได้พรรณาให้นักเห็นจินตภาพชัดเจน ด้วยการใช้ภาษา
 พจน์และเพิ่มความเสนาะหูยิ่งขึ้นด้วยการเล่นเสียงสัมผัส ดังนี้

- เขี้ยวขวาราวแสงดาว แววดาววาวราวเร้าร้อนด้วยเปลวไฟ อัน
ปรารถนามาใหม่หัวใจตัวเอง ให้อวดตายดับสลายลงตรงชอกเชื่อมผาป่า
ชัฏนั้น

(น้านมฯ, 108)

เรื่อง นกกนางแอ่น

อังคารพรรณนาสภาพอันระโหยโรยแรงของลูกนกกางแอ่นด้วยการเล่นเสียง
 สัมผัส ทำให้ผู้อ่านสามารถทอดเสียงทอดจังหวะในการอ่าน ซึ่งเสียงที่ทอด
 ยาวและเชื่อมจังหวะคำนี้ช่วยสร้างจินตภาพของลูกนกที่อดโรยแฉ่มขัดได้
 อารมณ์อย่างยิ่ง

- ลูกนกสลบไปตั้งแต่เช้า ล่องกลางคืนตกตึกตึ้น นินฮันด้วยเขียนหยาด
น้ำค้าง ออกเบาหวิว หิวโหย อ่อนใจ จนหลงไหลเนื้อเจือ

(นกกางแอ่น, 53)

แม้แต่ เรื่องคุณหญิง

หอยกับคุณนายหอย เพื่อสนทนากัน นอกจากบทสนทนาของหอย 2 ตัวในเรื่อง
 แล้ว สถานะของสถานที่และตัวละคร อังคารก็มีวันที่จะพรรณนาด้วยการเล่น
 เสียงสัมผัสคล้องจองอีกเช่นกัน

- ณ ทะเลแห่งน้ำลาย แหล่งที่คุณหญิงคุณนายให้ร้ายมีายลีซิ่งกันและ
กันนั้น ระรวยด้วยระลอกคลื่นของการนิทนาว่าร้ายไม่วายว่าง โลกที่
กว้างก็อ้างอ้างลงกับความคับแคบ คือเสมอว่ามนุษย์นี้ประหนึ่ง เป็นปุ๋ยหอย
ค้อยอยู่เพื่อส่ายสะພายและเหยียดตรากำมะลอสีทองดำ จากสถาบันการ
ต้มยาอย่างระยำไปเท่านั้นเอง

(คุณหญิงหอยฯ, 30)

- อีกหอยหนึ่งซึ่งสารสรลงลงมา เชอเกาะหลักปักแน่นอยู่กลางน้ำ
ตมเลนอันโอนเอนเคลื่อนไหวไปตามแรงคลื่นน้ำเงินทอง ตระกูลของ
เธออ่อนหวานเอรีคอ่อยต่อโลกยวรีส เธอจึงนั่งมีเกียรตยศในชั้นคุณนาย
ใจร้ายและดัดจริต คิดมิชอบนานาประการ ร้านทะเลขอทะเลชานอยู่ใน
กระแสน้ำอันอื่นเขี้ยวไหลไปเล่ห์วังน้ำวน ทั้งทรทอดทนระริกกระวี ชีวิต
ต้นเต็นไหวไปตามระลอกคลื่นสามัญอันมืดมิดกลางห้วงทะเลกรรมและ

เวระคนป็นกันไป

(คุณหญิงหอยฯ, 38-1)

บทพรรณนาสภาพ

หรือปรากฏการณ์ที่กล่าวมาทั้งหมดนี้ช่วยแสดงให้เห็นชัดยิ่งขึ้นว่า อังคารรจนางานร้อยแก้วของเขาโดยคำนึงถึงเสียงสัมผัสคล้องจองเป็นพิเศษ ซึ่งทำให้งานร้อยแก้วของเขามีลีลาของการพรรณนาสอดคล้องประสานไปกับการเล่าเรื่องไม่ว่าจะเป็นร้อยแก้วประเภทนิทานหรือบทบันทึกประสบการณ์การเดินทางก็ตาม

3) บทพรรณนาคติธรรม

ในงานร้อยแก้วประเภทคำสอน 2 เรื่อง คือ หยาดน้ำค้างคือน้ำตาของเวลา และ ก่อนแสงตะวันจะลับฟ้า อังคารมีเพียงแต่พรรณนาความงามของธรรมชาติเท่านั้น เขายังได้แสดงตนในฐานะของพ่อซึ่งแนะนำให้อ่านปริศนาคติธรรมอันแฝงอยู่ในปรากฏการณ์ทางธรรมชาติ คติธรรมที่อังคารมุ่งประกาศนี้ ได้แสดงด้วยลีลาภาษาอันสละสลวยและเสนาะหู มีการเล่นเสียงสัมผัสคล้องจองเช่นเดียวกับบทพรรณนาใน 2 ประเด็นข้างต้น

หยาดน้ำค้างคือน้ำตาของเวลา

- (น้ำค้างต้องแสงรุ่งตะวันนั้น เป็นสมบัติทิพย์) สามารถหยิบมาเป็น วัตถุนิเกสส์ รุ่งแจ้งเหตุผลต้นปลาย ได้ณมิตงานมิ่งมงคลจากความคลั่งใจ ได้เกิดประดิษฐ์สิ่งสุนทรวิเศษ ผากกิลเคสร์ตเอมตะหวังมุ่งหมายไว้ได้เหล่า เนื้อฟ้าดินเกษมสุข ห่างทุกธ่โตกโรดภัยด้วยแรงไมตรีจิตร์ ที่มีมาจากชีวิต กระจริดหนึ่ง

(หยาดน้ำค้างฯ, 53-4)

- ดูเถื่อนั้น ตะวันทิพย์ทอแสง เงินทอง เรื่องรองเจ็ดฉายนร่างพราย รุ่งทั้งเจ็ดสี น้อยนักจักมีปฐวิ โหน ในดาราจักรอวก โภภิมมีคุดค่าเสมอ โลกนี้

(หยาดน้ำค้างฯ, 55)

ก่อนแสงตะวันจะลับฟ้า

- พระสุริยาได้เสริ์จงานทิพย์ประจำวันของท่านแล้ว นับตั้งแต่อุษา โยดถึงอรุโทย กระทั่งสุดสายชีพร์ ยืนอักษฎงค์ ตรงดิ่งต่อสนรษา มิใช่ ว่าดวงตะวันจะล่องลอยอ้อยอิ่ง เรื่อยเรื่อยเฉยไม่เอางานเอาการ

(ก่อนแสงฯ, 182)

- ดูเถื่อนั้น ดอกกะทกรกที่พ่อซื้อให้ลูกดูอยู่เมื่อเช้าตรู่ครู่ก่อนนั้น ก็
พลันเหี่ยวแห้งโรยราจนหมดแล้ว ดอกแก้วก็เช่นเดียวกัน ร่วงโรยไปรย
ปรายกลีบลงดินแนวพรายอยู่อย่างน่าสลดใจนัก

(ก่อนแสงฯ, 110)

- นอดกสายบ้ายหน้อยก็ล้มล้มหนายว่างวายสลายนั้งลายสัตว์วิเศษ
และเศษกากเกียรตยศหมดค่าลงกว่าธูลีอันแหลกเหลวในหุบเหวแห่ง
ความว่างเปล่า เผลาผลาผลาขนาดนัก

(ก่อนแสงฯ, 111)

- เมื่อยามปู่ ฤๅ ตา ชายชละพ่อแม่ของลูกน้อยทั้งสองยังอยู่นร้อม
หน้า ก็ประหนึ่งบปผชาติทกข์โศกเหี่ยวแห้ง โรยราลงแล้วก็จะหล่นปลั่ง
สิ้นกลิ่นหอมหวานรัญจวนใจ ตัวพ่อเองก็เสมอดั้นนั้นตั้งมีงไม้หนึ่ง ซึ่งผลิดอก
ออกผลแล้ว ก็จะต้องล้มตายจากลูกไปไม่เหลือต่อ คืออสุภซากจะม
เบื้อยเป็นดินไป

(ก่อนแสงฯ, 113)

- ขอให้ลูกมีดวงใจซึ่งสัจจะ ในการอบรมบ่มสติปัญญาให้ข้างดีด เจลียว
ฉลาด ลึกซึ้ง นิ่งพากเพียรเรียนรู้ให้เหนือกว่าพ่อแม่ และเจริญอื่นๆ ขึ้น
ไป ไกลวิเศษถึงอภิชาตบุตร สุดประเสริฐวิญญูเลิศล้ำนั้น

(ก่อนแสงฯ, 114)

- วัยรุ่นหนุ่มสาวเปรียบราวเข้าตรู่ คือเวลาที่ชีวิตเต็มไปด้วยฤดูดอก
ไม้บานหวานหอม อ้อมขวัญด้วยวันคืนอันชื่นใจช้วนไหลหลง มหรงระเรึง
ร้องทั้งลงในไซเลียงอยู่แจ้วๆ คือบระโลมแล้วซึ่งดริยสังคิตตัดสี่แห่ง
โลกีย์ทั้งหลายให้ล้มตัวล้มตาย

(ก่อนแสงฯ, 118)

การเล่นเสียงสัมผัสคล้อง

จองนับเป็นลีลาภาษาที่ใช้ได้เหมาะเจาะสอดคล้องกับการแสดงคติธรรมอย่าง
ดี เพราะนัยหนึ่ง การเล่นเสียงสัมผัสคล้องจองทำให้งานประพันธ์มีเสียงและ
จังหวะราบรื่น ไม่กระด้าง คติธรรมหรือคำสอนที่ผูกร้อยด้วยลีลาภาษา เช่นนี้
ก็ย่อมมีระรื่นหู จับใจ มีศานติรสอันจะน้อมนำดวงจิตของผู้อ่านให้สงบและ
สัมผัสสกระทบความคิดของผู้อ่านให้ไตร่ตรองครุ่นคิด อีกนัยหนึ่ง การเล่นเสียง
สัมผัสคล้องจองทำให้งานร้อยแก้วที่ไม่มุ่งเน้นฉันทลักษณ์ มีทำนองคล้าย "ร้อย"
นิตี เอียวศรีวงศ์กล่าวถึง "ภาษาร่าย" หรือปริยายหมายถึง "ภาษาร้อยแก้ว"
ว่า "เป็นภาษาที่เหมาะสมจะใช้ในสถานการณที่พิเศษกว่าสถานการณที่จะใช้ภาษา

ความเรียงและภาษาพูด หนึ่งในสถานการณ์พิเศษเช่นนี้คงจะเป็นกรณีที่ต้องการจะพูดกับเทพ ผี หรือสิ่งศักดิ์สิทธิ์"¹ เมื่อพิจารณาในแง่มุมนี้ การที่อังกคารมุ่งประกาศคติธรรมในร้อยแก้วของเขาก็คือเป็นการสื่อความหมายใน "สถานการณ์พิเศษ" เช่นกัน เพราะเขามีศรัทธาปสาทะต่อพลังแห่งธรรมชาติอย่างลึกซึ้ง เนืองนิวัตรธรรมชาติประดุจเป็น "ศาสนา" ที่สามารถขัดเกลาจิตใจมนุษย์ชาติให้ประณีต สะอาดอ่อน ดั่งนั้น การเล่นเสียงสัมผัสคล้องจองในบทพรรณนาคติธรรมนี้จึงเพิ่มความเข้มข้นแก่คติธรรมให้นำเลื่อมใส

การเล่นเสียงสัมผัสคล้อง
จองเป็นลักษณะเด่นอีกประการหนึ่งในลีลาภาษาร้อยแก้วของอังกคาร ลักษณะเด่นประการนี้ทำให้งานร้อยแก้วของอังกคารมีท่วงทำนองไพเราะสละสลวย สามารถอ่านทอดเสียงทอดจังหวะต่อเนื่องจากประโยคหนึ่งไปอีกประโยคหนึ่งอย่างราบรื่น คล้ายคำประพันธ์ประเภท "ร้อย" เป็นที่น่าสังเกตว่า งานร้อยแก้วในความรู้สึกของคนทั่วไป น่าจะเป็นวรรณกรรมที่ "อ่านด้วยตา" แต่การที่อังกคารเล่นเสียงสัมผัสคล้องจองในงานร้อยแก้วของตนมากเป็นพิเศษนี้ เห็นได้ว่า อังกคารมุ่งเน้นเรื่องเสียงและจังหวะของคำ ประโยคและข้อความ เป็นสำคัญ ทำให้งานร้อยแก้วของเขาสามารถ "อ่านด้วยหู" คืออ่านออกเสียงเพื่อขับขานสรรเสริญ การ "อ่านด้วยหู" เป็นลักษณะการสละสลวยวรรณกรรมในสมัยอยุธยาเรื่อยมาจนถึงรัตนโกสินทร์ตอนต้น และภาษาร้อยแก้ว" ที่เกี่ยวข้องกับพระพุทธรูปศาสนาหรือที่พระภิกษุนิยมใช้ในการขับขานบาลี เป็นภาษาสำหรับ "อ่านด้วยหู" โดยเฉพาะ คือใช้สำหรับ "สวด" ให้ฟัง² ดังนั้น โดยนัยนี้ งานร้อยแก้วของอังกคาร ได้สืบทอด "คุณลักษณะ" ของ "ร้อยแก้ว" ในความหมายดั้งเดิมไว้อย่างภาคภูมิใจ

นอกจากนี้ การเล่นเสียงสัมผัสคล้องจองยังช่วยสื่อ "ความหมาย" บางประการที่สอดคล้องกับเนื้อหาในเรื่อง เช่น ช่วยแสดงให้เห็นลักษณะนิสัยของตัวละครอย่าง "ที่จิตอันกระจัด" แสดงให้เห็นน้ำเสียงเลียดเย้ยของอังกคารที่มีต่อตัวละครอย่าง "คุณหญิงหอย" กับ "คุณนายหอย" และแสดงให้เห็นว่า อังกคารประทับใจภาพ

¹ นิธิ เอียวศรีวงศ์, ปากไก่และใบเรือ รวมความเรียงว่าด้วยวรรณกรรมและประวัติศาสตร์ต้นรัตนโกสินทร์ (กรุงเทพฯ: อมรินทร์การพิมพ์, 2527), หน้า 23.

² เรื่องเดียวกัน, หน้า 190-191.

อันงดงามของธรรมชาติอย่างยิ่งยวด ในแง่นี้ อาจกล่าวได้ว่า อังคารใช้ลีลาการ เล่นเสียงสัมผัสคล้องจองนี้มาเสนอความคิดของเขาอย่างประสานกลมกลืน

2. ด้านแนวคิด

งานร้อยแก้วของอังคารนอกจากจะสืบทอด "ชนบ" ด้านลีลาภาษาในหลาย ๆ ประการแล้ว ยังได้สืบทอด "ชนบ" ด้านแนวคิดของวรรณคดีร้อยแก้วประเภทคำสอนและชาดกอีกด้วย

เตภูมิกถา มีเนื้อหามุ่งสร้างความเชื่อความเลื่อมใสในเรื่องของนรก สวรรค์ พระปฐมสมโพธิกถา มีเนื้อหามุ่งสร้างศรัทธาปสาทะในเรื่องพระพุทธศาสนา โดยพรรณานะนุททประวัติขององค์สัมมาสัมพุทธเจ้า ทั้งทางปาฏิหาริย์และทางธรรมอย่างละเอียดลออ ส่วนนิทานชาดกมีจุดมุ่งหมายเพื่อสอนธรรมะ โดยมุ่งสร้างศรัทธาเลื่อมใสในการสั่งสมอบรมบิาเพื่อสมดังสปรามีแห่งองค์สัมมาสัมพุทธเจ้าในอดีตชาติ

งานร้อยแก้วของอังคารได้สืบทอดแนวคิดของวรรณคดีคำสอนและชาดก 2 ด้านคือ

2.1 การสร้างความเกรงกลัวและตระหนักรู้

2.2 การสร้างความเลื่อมใสศรัทธา

2.1 การสร้างความเกรงกลัวและตระหนักรู้

ในวรรณคดีคำสอนและชาดกมักจะมีการพรรณนาภาพการลงทัณฑ์และภาพวิปริตแปรปรวนของโลก เพื่อช่วยให้ผู้อ่านเกรงกลัวต่อบาปละเว้นการทำชั่ว งานร้อยแก้วของอังคารก็มีการพรรณนาภาพให้เห็นความน่าขยะแขยงและความน่าสะพรึงกลัวของเหล่าหนอนร่านจุลินทรีย์ กูตพราย และสภาพวิปริตของโลก เมื่อปลุกสำนึกผู้อ่านให้ตระหนักในความหลงอวิชชาของตนเช่นกัน ดังต่อไปนี้

2.1.1 การพรรณนาภาพอันน่าขยะแขยง

ในเตภูมิกถาได้พรรณนาภาพของ "คนนรก" และเปรตบางจำพวกอย่างน่าขยะแขยง ดังนี้

- ครั้นว่าตายไปเกิดในนรก คนนรคนั้นอยู่ในแม่น้ำใหญ่อันหนึ่ง แลเต็มไปด้วยลามก อาจุมและเหม็นนิกหนา แม้ว่ายอยู่ไกลได้ 100 โยชน์ 1 กี้ดี ยังเหม็นอยู่เลย

(เตภูมิกถา, 27)

- คนในนรานั้นอยู่ในแม่น้ำใหญ่อัน 1 เทียรยอมเต็มไปด้วยเลือดและหนองทั้งหลาย แลเขานั้นหาอันจะกินมิได้ แลร้อนใจเพื่ออยากนั้นนิกหนา คนนรานั้นจึงกินเลือดและหนองนั้น เมื่อเขากินเลือดและหนองนั้นเข้าไป ถึงท้องเขาได้ ก็กลายเป็นไฟไหม้แลลดลงไปได้ท้ายทวารหน้าเป็นไฟพุ่งออก

(เตภูมิกถา, 27-28)

- เปรตฝูงหญิงจำพวกนี้ยอมอยู่เปลือยบมิงามสักแห่ง เทียรยอมอยากเผ็ดนิกหนาแล ครั้นว่า เขาเห็นข้าวแลน้ำมาซึ่งหน้าเขา ครั้นเขาหยิบเอามากินได้ ข้าวแลน้ำนั้นก็กลายเป็นก้อนอาจมาเป็นเลือดเป็นหนองไป

(เตภูมิกถา, 51-52)

- แลเปรตจำพวก 1 นี้ขอต่ออยากนิกหนา แลเห็นข้าวน้ำเป็นอันหวานอันนี้ แลมีรสนิก เปรตนั้นจึงเอามากิน ครั้นว่ากินเข้าไปนั้นๆ กลายเป็นลามก อาจเป็นเน่าเป็นหนองเหม็นนิกบมิวายสักคาย

(เตภูมิกถา, 53)

- แลยังมีเปรตจำพวก 1 ไล้ ย่อมกินแต่เศษขม แลรากแลน้ำลายกินได้ กินน้ำเหน่าน้ำหนอง และกินลามกอจอันร้าย แลเหม็นนั้นอยู่ทุกเมื่อแล

(เตภูมิกถา, 57)

ภาพของ "คนนรก" และเปรต ก็กินอาจมกินเลือด กินหนอง กินเสลด กินน้ำลาย หรือคลุกตัวอยู่ในอาจม จนเหมือน "แม้ว่าอยู่ไกลได้ 10๘ โยชน์ 1 ก็ดียังเหม็นอยู่เลย" นั้น เป็น จินตภาพที่ชวนให้รู้สึกขยะแขยงคลื่นเหียนอย่างยิ่ง เช่นเดียวกับภาพของเหล่ามารที่มาผจญพระนุทเจ้าในพระปฐมสมโพธิกถา ซึ่งกรมสมเด็จพระปรมาธิบดีชิโนรสทรงพรรณนาไว้อย่างแจ่มแจ้งจนชวนให้รู้สึกน่าขยะแขยง ดังนี้

- ตัวมารโยธาแต่ละคนๆ ฝนนิกลนลานา ตาเหลือกเหลืองและเขี้ยวโง้งออกนอกปาก หน้าผากเถลิงคิ้วขมวดค้อมคด หนวดปรากฏดุจจลวดทองแดงแข็งกระด้าง รูปร่างดูร้ายกาจหยาบช้ำหน้าแสบ

(พระปฐมสมโพธิกถา, 143)

ในงานร้อยแก้วของอังคาร มีการสร้างจินตภาพด้านชยะแขงนี้เช่นกัน แต่ปรากฏในรูปของการพรรณาสัตว์ขึ้นตำอันนำชยะแขง เช่น ฐุร้ายร้านคุ่มสมพันธ์ในเรื่องถ้ำ, เหล่าหนอนร้านจุลินทรีย์กระชิกกระชักในซากเปลือกหอย ในเรื่องกาลจักร เสียงของวิญญาณ น้ำตาจากดวงดาว จินตภาพอันนำชยะแขงเหล่านี้อาจเทียบเคียงได้กับจินตภาพของคนรัก เปรตและมารร้ายในวรรณคดีคำสอนสองเรื่องดังกล่าวในข้อที่ว่า กวีโบราณมุ่งสร้างจินตภาพนำชยะแขงเพื่อช่วยให้เกรงกลัวต่อบาป ส่วนอังคารมุ่งสร้างเพื่อกระตุ้นมโนคติของมนุษย์ ให้เกลียดกลัวสิ่งอันนำชยะแขงเหล่านี้ ซึ่งเปรียบเหมือนอวิชชาของมนุษย์นั่นเอง

2.1.2 การพรรณนาภาพการลงทัณฑ์

ในเตภูมิกถาและสังกัจจายก ได้พรรณนาภาพการลงทัณฑ์ในนรกให้น่าสะพรึงกลัว ดังนี้

- แลตัวหมาผู้นี้ใหญ่เท่าช้างสารทุกตัว ฟุ้งแวงและกาอันอยู่ในนรกนั้นใหญ่เท่าเกวียนๆ ทุกๆ ตัว ปากแวงและกาและดินนั้น เทียรย่อมเหล็กแดงลุกเป็นเปลวไฟอยู่บมิได้เหือดสักคาบ แวงแลกาหมาผู้นั้นเทียรย่อมจิกแหกหัวอกขบตลอดคนทั้งหลายในนรคนั้นด้วยกรรมบาปของเขานั้นแล

(เตภูมิกถา, 22-23)

- แลคนผู้ใดอันตีสมณราหมณ์ผู้มีศีลไว้ คนผู้นั้นตายได้ไปเกิดในโลหกุมภีนรกๆ มีเหล็กแดงอันใหญ่เท่าหม้ออันใหญ่นั้น แลเต็มด้วยเหล็กแดงเชื่อมเป็นน้ำอยู่ ฝูงยมบาลจับ 2 ตัน คนนรกผัดต้นชันและหย่อนตัวเบื่องต่ำแล้ว และฟุ้งตัวคนนั้นลงในหม้ออันใหญ่นั้น แลสัตว์นั้นร้อนนักหนา ตันไปมาอยู่ในหม้อนั้นทนเวทนาอยู่ตั้งนั้นหลายคาบหลายคราวแล

(เตภูมิกถา, 24)

- ฝูงคนอันทำชู้ด้วยเมียท่านก็ดี แลผู้หญิงอันมีผิวแล้วแลทำชู้จากผัวก็ดี คนฝูงนั้นตายไปเกิดในนรกนั้นๆ มีป่าไม้จ้าวป่า 1 หลายต้นนัก แลต้นจ้วนนั้นสูงได้แลโยชน์ แลหนามจ้วนนั้นเทียรย่อมเหล็กแดงเป็นเปลวลุกอยู่ แลหนามจ้วนนั้นยาวได้ 16 นิ้วมือ เป็นเปลวไฟลุกอยู่บร้อนจะรู้ดับสักคาบแล

(เตภูมิกถา, 29)

- ลำดับนั้น ภูเขาเหล็กอันลุกโผลง ลุกใหญ่ๆ เกิดขึ้นแต่ด้านทิศบูรนาครางกระหม้อยู่เหมือนเสียงอสันบาตกลิ้งมาบดสัตว์เหล่านั้น รวากะว่า บดงากระทำให้เป็นผง

(สังกัจจายก, 180)

ในงานร้อยแก้ว เรื่อง ความฝันของเทือกผา

หลวง อังคารพรรณ นาถึงบรรดาสัตว์ที่หลงในวิชาว่าได้รับความทุกข์ทรมาน
ดังนี้

- สัตว์ทาสดำได้ห้วงเหวเปลวไฟ ละเมอดึนรบนิน้าหลังขึ้นไปถึง
อวกาศอิสรเสรี แอบฟังภาษาของสรวงสวรรค์ แต่ไม่เข้าใจอะไรเลย
กลับหนักอึ้งตกต่ำลงมาได้รู้สึดิ้นเนาเปื่อยเป็นอาจมไป สัตว์เลื้อยคลาน
รูปประหลาดหิวโหยตะกละกลืนกินความโง่เขลาเมามาย จนล้าลึกสลบ
ไปในความมืดมนอนธกาล

(ความฝัน, 71)

และในเรื่อง เสียงของวิญญาณ เมื่อบรรยายถึงภาพของจักรวาลที่แตกสลาย
ด้วยน้ำมือของมนุษย์แล้ว อังคารพรรณ นาผลของความฉิบหายนั้นว่า

- ล่วงเลยไปกลางกาลนานช้า กระทั่งซากกาการยธรรมของหมู่
มนุษย์ตีวิไลซยุตสุดท้ายกลายเป็นฟอสซิลหินผา ระเกะระกะเป็นป่าช้าของ
อารยธรรมที่หมดสิ้นไปจากโลก นานๆ จะมีเสียงวิญญาณที่หลงเหลืออยู่
ร่ำว่าครวญ เสียงนั้นโหยหวน เจ็บปวดเหมือนสัตว์ร้ายที่ถูกคมหอกที่ถล่ม
ใกล้หัวใจ

(เสียงของวิญญาณ, 75)

ภาพของการลงทัณฑ์ "คนนรก" ใน เตภูมิ
ภคาและสังกัจจลาดก เป็นภาพที่กวีโบราณจินตนาการขึ้นเพื่อชี้ให้เห็นในสังคมรัฐ
จักรเกรงกลัวต่อบาป ละเว้นการกระทำชั่ว โดยนัยนี้ การสร้างภาพของปวง
สัตว์หรือหมู่มนุษย์ที่ทุกข์ทรมาน บ้างจ่อมจมอยู่ใต้พื้นดิน เน่าเปื่อยเป็นอาจม
บ้างร้องโหยหวนเจ็บปวด ในงานร้อยแก้วของอังคาร ก็มี ลักษณะสืบทอด
"ชนบ" ในแง่ที่ว่า อังคารสร้างจินตภาพเหล่านี้เพื่อชี้ให้เห็นโทษของการหลง
บ้าในวิชา นอกจากนี้ ยังกล่าวได้ว่า อังคารได้นำแนวคิดเกี่ยวกับจินตภาพ
การลงทัณฑ์ "คนนรก" มาปรับใช้ในบริบทที่สอดคล้องกับเนื้อหาในร้อยแก้ว
ประเภทนิทานของตน เหตุที่ "คนนรก" ถูกลงทัณฑ์อย่างสาหัสนั้น เป็นเพราะ
กระทำผิดศีลธรรม แต่เหตุที่มนุษย์ต้องประสบความวิบัติ เป็นเพราะมนุษย์มุ่ง
ทำลายธรรมชาติซึ่งมีคุณค่าต่อโลกอย่างใหญ่หลวง ดังนั้น อังคารไม่เพียงแต่
รักษา "ชนบ" โบราณอย่างมั่นคง หากยังสืบสานและสร้างสรรค์ใหม่ให้กลม
กลืนกับงานร้อยแก้วของตนอีกด้วย

2.2.3 การพรรณนาภาพวิปริตแปรปรวนของโลก

ในเตภูมิกถาได้บรรยายว่าหาก "ท้าวพระ
ญา" องค์ใดกระทำความอันมิชอบทำนองคลองธรรมแล้ว โลกก็จะเกิดอาเพศ
แปรปรวน ดังนี้

- เทวาฟ้าฝนนั้นก็วิปริต แม้นทำไร้ไถนาที่บันดาลให้เสียหายตายด้วย
แล้งแลฝนแล อนึ่งผลไม้ทั้งหลาย และพืชอันเกิดเหนือแผ่นดินอันมีโอชารส
อันดีอร่อย นั้นกลับหายเสียไป เพื่อโอชารสนั้นจมลงไปได้แผ่นดินสิ้น ทั้ง
ต้นแลลำอันปลูกนั้นมันก็มีงามเลย ทั้งแดดแลลมทั้งฝนแลเดือนดาวก็มี
ช่อบุตุกาลดังเก่าเลย

(เตภูมิกถา, 117)

ในคำพยากรณ์กรุงศรีอยุธยา ก็ได้กล่าวถึง
ความเลื่อมซึ่งเกิดขึ้นเพราะผู้ปกครองละเว้นจากทศพิธราชธรรม คำพยากรณ์
นี้ได้รับอิทธิพลจากพุทธทำนายที่ว่า พุทธศาสนาจะรุ่งเรืองเจริญอยู่เป็นหลัก
ของบ้านเมืองเพียง 2500 ปีเท่านั้น เมื่อถึงถึงพุทธกาลไปแล้ว ธรรมจะไม่
ได้รับการยอมรับนับถือในฐานะที่เป็นแนวทางที่น่าสังคมต่อไป และเป็นผลก่อ
ให้เกิดกบฏหรือมิดลัญญ์ขึ้นแทน¹ ภาพกบฏในคำพยากรณ์ มีทั้งภาพความผิด
ปกติของสภากษัตริย์ชาติ และความวิปริตทางบทบาทและพฤติกรรมของคนใน
สังคม ดังนี้

- คือเดือนดาวคืนฟ้าจะอาเพศ	อุบัติเหตุเกิดทั่วทุกที่สถาน
มหาเมฆจะลุกเป็นเพลิงกาล	เกิดนิมิตพิศดานทุกบ้านเมือง
พระคงคาจะแดงเดือดตั้งเลือดนก	อกแผ่นดินเป็นน้ำฟ้าจะเหลือง
ผีป่าก็จะวิ่งเข้าสิงเมือง	ผีเมืองนั้นจะออกไปอยู่ไพร
พระเลื้อเมืองจะเอาตัวหนี	พระกาลกลีจะเข้ามาเป็นไส้
พระธรณีจะต้อกให้	อกพระกาลจะไหม้อยู่เกรียมกรม

¹ สมบัติ จันทรวงศ์และชัยอนันต์ สมุทวณิชย์, "ประเพณีธรรม
ธรรมราชาและทศพิธราชธรรม," ในความคิดทางการเมืองและสังคมไทย
(กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์บรรณกิจ, 2523), หน้า 82.

.....
.....
เทวดาซึ่งรักษาพระศาสนา	จะรักษาแต่คนฝ่ายอกุศล
สปรุษย์จะแน่แก่พระชน	มีศตนะจะฆ่าซึ่งความรัก
ภรรยาจะฆ่าซึ่งคุณผิว	คนชั่วจะฆ่าผู้มีศักดิ์
ลูกสิทธิ์จะสู้ครุฑ	จะหานักผู้ใหญ่ให้เป็นน้อย
ผู้มีศีลจะเสียซึ่งอำนาจ	นักปราชญ์จะตกต่ำต้อย
กระเบื้องจะเฟื่องฟูลอย	น้ำเต้าอันลอยนั้นจะถอยจม ¹

ภาพวิปริตแปรปรวนของโลกยังปรากฏในวรรณคดีเล่มลำดับอีกเล่มหนึ่งคือ ประกาศแข่งน้ำโคลงห้า หรือ ลิลิตโองการแข่งน้ำ ซึ่งพรรณนาภาพของโลกเมื่อถึงกาลวินาศ ดังนี้

นานาอเนกน้ำวเต็มกัลป์
 จักร้าจักรวาทเมื่อไหม้
 กล่าวถึงตะวันเจดอันพลุ่ง
 น้ำแฉ่งใช้ชอดหาย
 เจดปลามันนั่งหล้าเป็นไฟ
 วาจรตุรายายแผ่นดินว่า
 ชักไทรตริงษ์เป็นผ้า
 แลปล้าสีล่อง
 สามารถญาณนครเพราะเกล้าครองพรหม
 ผุ่งเทพนองบนปานเบียดแป้ง
 สรรลมเต็มพระสรวาศแห่งหิน
 ฟ้าแจ้งจอดนิโรโธ
 กล่าวถึงน้ำฟ้าฟาดฟองหวา
 ดับเตโชฉ่ำหล้า
 ปลาตินดาวเดือนอ่อน
 ลมกล้าปวนไปมา

(ประกาศแข่งน้ำโคลงห้า, 2)

¹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 84-85.

ในงานร้อยแก้วเรื่องพลิกพลัง อังคารเปิด
เรื่องโดยพรรณภาพของโลกที่ใกล้ถึงกาลวินาศ คล้ายจินตภาพในประกาศ
แข่งน้ำโคลงห้า ดังนี้

- ครั้งปฐมกัลป์ยังหลับไหล อีกวันเดียวพระอาทิตย์จะดับร่วง ดาว
พระเสาร์จะโคจรมาชนดวงจันทร์ มหาวาอุกโลกาบาดจะพัดมาล้างโลก
(พลิกพลัง, 44)

ในเรื่องปริศนาในปัญหาของมนุษย์ และกะลาใบใหญ่แห่งสังคมชยะปฏิภู
กล่าวถึงไฟล้างโลกหรือไฟประลัยกัลป์ ซึ่งมีอำนาจเช่นเดียวกับไฟล้างโลก
ในประกาศแข่งน้ำโคลงห้าว่า "วาชจตุรกายแผ่นดินขัว" ดังนี้

- ขณะที่เราเล่าให้ท่านฟังนี้ นิภของท่านทำสงครามใหญ่ ใช้อาวุธ
มหาประลัยกัลป์ใหม่ล้างโลก วอดวายไปนานนับร้อยปี พิชินันธุ์ไม้สัตว์
เล็กหลายชนิด พร้อมทั้งมนุษย์ชาติสูญสิ้นพันธุ์ไปจากโลกแล้ว
(ปริศนาฯ, 10)

- สถาบันกะลาที่ยิ่งใหญ่ในอดีตอันดึกดำบรรพ์ไม่รู้จักจบ ก็ถึงความเป็น
เก่าถ่าน ซึ่งจะเสมอเสมือนกับมนุษยชาติทั้งสากลโลก ที่รอการหมกไหม้
แหลกสลายลงด้วยมหาอัคนี ชื่อนิวเคลียร์ คือไฟประลัยกัลป์ร่วมสมัย ซึ่ง
จะเผาไหม้อารยธรรมทุกชนิดที่มนุษยชาติได้ถกมิตส์สร้างสรรค์ไว้แหลก
สลายลงเป็นผงธุลี ตามหลักไตรลักษณ์ทุกประการแล
(กะลาฯ, 84)

ในเรื่องน้ำตาจากดวงดาว อังคารพรรณภาพความวินาศภัยของการ
สร้างระเบิดปรมาณู จนโลกเกิดวิปริตว่า

- ความร้อนแรงระอุอัคนีล้างล้าง บรรยากาศใหม่ในแบบทศนิยมไม่รู้
จักจบไปทั่วสิ้น โลกเกิดการวิปริตจากพิษสงรังสีเพลิงร้าย ทำให้โลก
เน่า ใช้ประโยชน์ไม่ได้นับด้วยโกฏิล้านปี
(น้ำตาฯ, 112)

และในเรื่องเสียงของวิญญาณ อังคารพรรณภาพความวิปริตแปรปรวนของ
โลกอย่างละเอียดลออ ดังนี้

- กาละหนึ่ง วันเพ็ญวิสาขมาส เงาของโลกอื่นมาบดบังจันทร์จนเป็น
สีน้ำเงิน เห็นรูปอสุรกายภูตผีเต็มระบับารอบๆ รุ่งดวงเดือน แสงดาว
ประหลาดฉายมาละลวยกรวดทรายก้อนหินไหลเป็นน้ำ ท่วมความฝันของ
สิ่งมีชีวิตเล็กแก้วมณีอันอาบอากรรพณ์ฝังอยู่ใต้แหวนห้อง บรรจุทองคำ เนช
นิลจินดา อันหาค่าปมิได้จมใต้ทะเลทรายแห้งแล้งชั่วตาชาติตาปี

แสงแวววาวทอสีเงินยวงจากดาบเสี้ยวเดือนทองลงอักขระลึกลับเป็น
ลายแทงมหัศจรรย์ จมอยู่ใต้วันวังกระแสรากลางป่าหิมพานต์

อูลกามณี ร่วงฟ้ามาจมอยู่ใต้ห้วงสมุทรลึกข้างช่อปะการังสีน้ำเงิน
และซากปลาปุทะ เล็ดกดำบรรพ์ ซึ่งกลายเป็นหินสีนิลจมอยู่ด้วย

จุลินทรีย์ หม่อมสาว กระชิกกระชีกันในซากเปลือกหอย กำลังผสมกลม
กลืนแปรพันธ์สร้างปะการังรูปประหลาด

ภูตพรายน้ำลึก ผสมสีน้ำตาลหม่นเป็นมันยาว หน้าขาวขีดแววตาแดงอม
เหลือง เรืองเรือง คายฟองอากาศ ผุดขึ้นจากซุ่มโคลนตม มันคงจะหอม
กลิ่นตรามตายในโลกมนุษย์

กระแสดิ้นสาดซำกระจ่ายฟอง นะแพรวพรายเป็นครั้งสุดท้าย น้ำแข็ง
กำลังจะมาปกคลุม ดาวดวงหนึ่งยะเยือกเย็นเหน็บหนาว ตายไปจากสกล
จักรวาล เสียงจุลชีพ สะอึก สะอื้นในเกราะกำบังภัยแล้วสลบสลายไป
จนล่วงเลยหลายปีแสงกลางอนันตกาลอันหาขอบเขตมิได้

กับย์กัลป์นี้ กำลังวิปริต ไปทั่วแคว้นแดนดิน เมฆฝนยับ อับอ้าว
ทั่วเวียงนากาศ ฟ้าฟาดเปรี้ยงสนั่นหวั่นไหว จนกลุ่มเมฆลูกโซติช่วงเป็น
เปลวไฟไหม้มา เทือกภูผาหนึ่งพลอยร้อนไหม้เป็นถ่านเถ้าขุส

จากซากภูผานั้น บังเกิดสัตว์ประหลาดรูปเหนือความจริง สีแดงจัด
ตะกละตะกลาม กินเปลวไฟเป็นอาหาร

(เสียงของวิญญาน, 74-75)

ภาพวิปริตแปรปรวนในเรื่อง เสียงของวิญญาน

นี้ อาจเทียบเคียงได้กับภาพความผิดปกติของสภาวะธรรมชาติในด้านพยากรณ์
กรุงศรีอยุธยา กล่าวคือ ภาพอสุรกายเต็มระบับารอบๆ รุ่งดวงเดือนและดวง
ดาว ซึ่งเป็นสัญลักษณ์ของความตึงต้ามต้องตายไปจากสกลโลก แสดงนัยว่า
ความเลวกำลังชนะความดี ทำนองเดียวกับ "ผีป่าก็จะวิ่งเข้าสิงเมือง" หรือ
"สปรุษย์จะแน่แก่กระช่น" ภาพแสงจันทร์และอูลกามณีร่วงจากฟ้ามาจมจมใต้
แผ่นดิน ขณะที่ใต้พิภพเบื้องต่ำ ภูตพรายกำลังผุดจากโคลนตม สัตว์ประหลาด
รูปกายสีแดงจัด กำลังกินเปลวไฟเป็นอาหารและจุลินทรีย์กำลังแปรพันธ์สร้าง

ปะการัง เป็นภาพที่ตรงกันข้าม ทำนองเดียวกับ "กระเบื้องจะเฟื่องฟูลอย
น้ำเต้าอันลอยนั้นจะถอยจม" และภาพเมฆฝนยับอ้าว ฟ้าฟาดเปรี้ยงสนั่นหวั่น
โหวนกลุ่มเมฆลูกเป็นเปลวไฟไหม้ ก็ตรงกับภาพ "มหาเมฆจะลูกเป็นเพลิง
กาล"

ภาพความวิปริตแปรปรวนและไฟประลัยกัลป์
นี้อาจเทียบเคียงกับจินตภาพที่ปรากฏในวรรณคดีโบราณ ทั้งด้านการพรรณนา
และแนวคิด เพราะในวรรณคดีโบราณนั้น ความวิปริตแปรปรวนเกิดขึ้นเพราะ
พระมหากษัตริย์มิได้ทรงดำรงอยู่ในทศนิชราชธรรม และมนุษย์กระทำผิด
ศีลธรรมจรรยา ส่วนในงานร้อยแก้วของอังคาร อังคารมิได้สร้างจินตภาพ
เหล่านี้ขึ้นเพียงเพื่อเป็นฉากประกอบในท้องเรื่อง หากสร้างขึ้นเพื่อเชื่อมโยง
ไปสู่เรื่องพฤติกรรมอันชั่วร้ายของมนุษย์ ที่มีทำลายธรรมชาติและหลงใหล
ในวิชา ดังนั้น อาจกล่าวได้ว่า อังคารได้รักษา "ชนบ" ด้านจินตภาพนี้อย่าง
สมบูรณ์

การสร้างจินตภาพอันน่าขยะแขยง น่าสะพรึง
กลัวในวรรณคดีคำสอน ทำให้ผู้อ่านเกิดภยันทรส คือมีความกลัวอันเกิดแต่
การเห็นสิ่งที่น่าสยดสยอง¹ และพิภตสรรส คือมีความเกลียด ซึ่งอันเกิดแต่การ
ได้ยั้งถึงสิ่งที่ไม่ชอบ² ภาพของคนรอก เปรต มารร้าย ภาพการลงทัณฑ์ และ
ภาพความวิปริตแปรปรวนของโลก สร้างขึ้นเพื่อช่วยให้เกรงกลัวต่อบาป เกลียด
ซึ่งสิ่งที่เลวทรามต่ำช้า ส่วนในงานร้อยแก้วของอังคาร ภาพของหนอนร่วน
จุลินทรีย์ ภาพของหมู่มนุษย์ที่ทุกข์ทรมาน และภาพของไฟประลัยกัลป์ และโลก
วิปริตผิดอาเพศนั้น ก็มุ่งหมายให้ผู้อ่านเกิดพิภตสรรสเช่นกัน แต่อังคารมุ่งสร้าง
จินตภาพเหล่านี้เพื่อกระตุ้นมโนคติของมนุษย์ให้ตระหนักและสำนึกถึงความหลง
ในวิชาของตน

¹ วาควภู, อลังการศาสตร์, แปลโดย ป.ส. ศาสตร์ (กรุงเทพฯ:
โรงพิมพ์พระจันทร์, 2504), หน้า 39.

² เรื่องเดียวกัน, หน้า 40.

2.2 การสร้างความเลื่อมใสศรัทธา

ในวรรณคดีคำสอนและชาดกมีการพรรณนาภาพอันน่าอัศจรรย์ใจ เพื่อสร้างความเลื่อมใสศรัทธาต่อองค์สัมมาสัมพุทธเจ้าและปลุกฝังให้ผู้อ่านรู้จักหมั่นทำความดีและเพียรประกอบบุญกุศล งานร้อยแก้วของยังคารก็มีการพรรณนาภาพอันน่าอัศจรรย์ใจในทำนองเดียวกัน เพื่อปลุกฝังศรัทธาในความรัก ความเมตตา ที่พึงมีต่อธรรมชาติ มนุษย์ และโลก ดังต่อไปนี้

2.2.1 การใช้ภาพที่แสดงจำนวนมหาศาล

ในเตภูมิกถา และพระปฐมสมโพธิกถา มีการพรรณนาภาพวัตถุ สถานที่หรือสิ่งอื่นๆ ให้มีจำนวนมหาศาลเป็นพิเศษ ดังนี้

- แก้วอันเป็นพระญาแก้วแก้วทั้งหลายได้ 84,000 จำพวก
(เตภูมิกถา, 132)
- ส่วนอุทยานนั้นสีไม้ของหลวงใหญ่ต้น 1 ชื่อปาริกชาติ กัลปพฤกษ์ รอบพุ่มไม้หนึ่งได้ 240,000 วา โดยสูงได้ 800,000 วา รอบต้นไม้หนึ่งได้ 120,000 วา โดยกว้างพุ่มไม้หนึ่งได้ 800,000 วา
(เตภูมิกถา, 222)
- เมื่อตะวันขึ้น 2 ดวงร้อนนักหนา ... ไม้ทั้งเขาพระภิจนาคันต์ 7 อันแลมียอดได้ 84,000 นั้น
(เตภูมิกถา, 296)
- ลำดับแต่่นั้นมา พระราชวงศานวงศ์ได้เสวยราชสมบัติสืบกษัตริย์มา ถึง 84,000 พระองค์
(พระปฐมสมโพธิกถา, 2)
- พรหมณ์ทั้ง 8 ก็เที่ยวจาริกไปในคามนิคมชนบทประเทศธานีต่างๆ สืบเสาะแสวงหาพิจารณาซึ่งลักษณะสตรีในชาติตยราชวงศ์ . . . ทั้งทั้ง แปดหมื่นสี่พันพระนคร
(พระปฐมสมโพธิกถา, 13)
- แลยอดวิมานนั้นล้วนแล้วด้วยแก้วมณีโอภาสส่องสว่างไปทั่วทวีปต ทั้ง 2 คือ หมื่นจักรวาฬอันเป็นชาติเขตแลแสนโกฏจักรวาฬเป็นอาณาเขต
(พระปฐมสมโพธิกถา, 21)
- นกมิตกายเป็นช่างกลบก เข้ารับเอาเครื่องสรรพากรณ์จากหัตถ์แห่งมนุษย์... ทรงผิงโศกพระเศียรด้วยผ้าทิพย์ถึง 10,000 ชั้น
(พระปฐมสมโพธิกถา, 92)

จะเห็นได้ว่า วรรณคดีทั้งสองเล่มมีกระบุดตัวเลขที่แสดงจำนวนหรือปริมาณว่ามีมากเป็นพิเศษ ตัวเลขมักจะเป็นจำนวนหนึ่งจำนวนแสนขึ้นไป ตัวเลขที่นิยมใช้มากเป็นพิเศษคือ จำนวน 84,000 ตัวเลขนี้อาจเชื่อมโยงไปสู่จำนวนพระปริยัติธรรมแห่งองค์สัมมาสัมพุทธเจ้า ซึ่งมี 84,000 พระธรรมชั้นดี ดังที่พระองค์ได้ตรัสแก่พระสงฆ์ เมื่อใกล้เสด็จดับขันธปรินิพพานว่า "กาลบัดนี้ ตถาคตเป็นครูสั่งสอนท่านทั้งหลายอยู่แต่ผู้เดียว แลกาลเมื่อตถาคตปรินิพพานแล้ว อันว่าพระปริยัติธรรมทั้งหลาย 84,000 พระธรรมชั้นดีนี้ จะเป็นครูผู้สั่งสอนท่านทั้งปวงแทนองค์ตถาคต" (พระปฐมสมโพธิกถา, 420) ดังนั้น การระบุตัวเลขโดยนิสสารในบริบทอื่นๆ ก็จัดเป็นโวหารที่กวีมุ่งสร้างจินตภาพให้ยิ่งใหญ่ อลังการ และมุ่งหมายจะปลุกฝังศรัทธาอันมีต่อพระนุทเจ้าด้วย

ในงานร้อยแก้วของอังคารก็มักระบุตัวเลขที่แสดงจำนวนนั้น จำนวนแสน เช่นกัน ดังนี้

- รู้ลึกเสมือนมิตรสนิทสนมกันมาแล้วหลายพันปี

(บันทึก 1, 80)

- ร่วงร่วงเพชรร่วงแพรวจากแก้วตาของราตรี คือดวงศรารอนันต์นัย
โกฏิแสนนั้น

(บันทึกฯ, 176)

- นุ่มนวลด้วยผงธุลีทรายละเอียดอ่อนนัยอีกโกฏิ สุดที่จะมีแรงปัญญา
หยั่งรู้ถึงจำนวนอันอจินไตยนั้น เวลาช้านานนับด้วยโกฏิล้านปีฟอกล้างทุก
ธุลีทรายเสียจนขาวสะอาด

(บันทึกฯ, 173)

- (หลับหู) บ้างก็กลมมนรียว จากแรงปะทะของน้ำนับจำนวนล้าน
ปี ประดิษฐ์ประดับไว้จนเกินเลขสมบัติในโลกมนุษย์

(บันทึก 1, 80)

- เป็นความจริงสำหรับคนที่ฝึกฝนแล้วเรียนอยู่กับอารยธรรมของ
พระนุทเจ้า และการศึกษาร่วมสมัยที่ลงได้พบเห็นคุณค่าที่ดุดุจนทรนัย
นัยโกฏิล้านทองคำ กระทั่งอสงไขยในธรรมชาติเช่นนี้แล้ว

(หยาดน้ำค้างฯ, 63)

น่าสังเกตว่า การระบุตัวเลขมักปรากฏในบริบทที่พรรณนาธรรมชาติ ดังนั้น อาจกล่าวได้ว่า อังคารได้สิ้นทอด "ชนบ" ในแง่ที่มาสร้างควมยิ่งใหญ่แก่ธรรมชาติ และขณะเดียวกัน ก็หมายจะปลุกฝังศรัทธาในแรงเส่นหาของธรรมชาติแก่ผู้อ่านด้วย

2.2.2 การกำหนดให้ตัวละครสละชีวิตเป็นทาน

ในนิโครชชาติกพระโพธิสัตว์เสวยพระชาติ เป็นเนื้ออมสละชีวิตแทนนางเนื้อที่มีกรรมแก่ พระราชาทรงเลื่อมใสจึงพระราชทานอภัยแก่สัตว์เดียรฉานทั้งหมด ในสप्तปีนิตชาดก พระโพธิสัตว์เสวยพระชาติเป็นกระต่ายตั้งมั่นอยู่ในศีลทาน วันหนึ่งเป็นวันอุโบสถ กระต่ายตั้งมั่นแห่งจิตว่า จะบริจาคเนื้อหรือร่างกายของตนให้เป็นทาน ด้วยอนุภาพแห่งศีลทานของพระโพธิสัตว์ ร้อนถึงพระอินทร์ต้องปลอมเป็นพราหมณ์มารับบริจาค พระโพธิสัตว์สละบิณฑก 3 ครั้ง ด้วยเกรงว่าสัตว์เล็กที่ติดอยู่ระหว่างชนจะพลอยตายไปด้วย แล้วจึงกระโดดเข้ากองไฟ

ในงานร้อยแก้วเรื่องนกกนางแอ่น ด้วยวิญญานที่รักและห่วงอาลัยลูกของตน แม่นกได้กลับชาติมาเกิดเป็นหอยให้ลูกจิกกินเป็นอาหาร และเรื่องน่านมสีแดง แม่หมาป่ายอมสละเลือดเนื้อให้ลูกดื่มกินเป็นอาหารจนตัวเองต้องเสียชีวิต ร้อยแก้วสองเรื่องนี้มีแก่นเรื่องมุ่งแสดงให้เห็นพลังแห่งความรักอันยิ่งใหญ่ที่แม่มีต่อลูก แต่เมื่อพิจารณาเทียบเคียงกับอนุภาค¹ การสละชีวิตเป็นทานในนิทานชาดกสองเรื่องข้างต้น จะยังเห็นชัดเจนว่าร้อยแก้วสองเรื่องนี้มีเนื้อหาที่ลุ่มลึก เพราะการสละชีวิตเป็นทานถือเป็นการบำเพ็ญทานบารมีของพระโพธิสัตว์ โดยนัยนี้การที่แม่นกกับแม่หมาป่ายอมสละชีวิตตนเองเป็นอาหารของลูกย่อมเป็นพฤติกรรมที่น่าสรรเสริญว่า เป็นการเสียสละอันใหญ่หลวงเทียบเท่าการบำเพ็ญบารมีของพระโพธิสัตว์ทีเดียว

¹ อนุภาคหมายถึงองค์ประกอบย่อยในนิทาน เปรียบได้กับบอหรือสารหรือธาตุที่ผสมอยู่ในเนื้อวัตถุ อนุภาคจะต้องมีความพิเศษพิสดารอันจะทำให้ผู้เล่าผู้ฟังนิทานเรื่องนั้นจดจำและนำไปถ่ายทอดในฐานะส่วนสำคัญอันจะข้ามไปมิได้ดูเอื้อนทิพย์ นีระเสถียร, การศึกษาแบบเรื่องและอนุภาคในปัญญาสชาดก (วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต แผนกวิชาภาษาไทย บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย), หน้า 9.

2.2.3 การใช้ภาพดวงเดือนและดวงดาวเป็นที่สถิต ของวิญญาณ

ในนิทานชาดกเรื่องสัสปีณฑิตชาดก เมื่อพระโพธิสัตว์
ในกำเนิดของกระต่ายขอมสละชีวิตตนเป็นทานแก่ท้าวสักกะ ท้าวสักกะได้
"ทรงบีบบรรพต ถือเอาอาการเหลวของบรรพตเขียนลักษณะของกระต่ายไว้
ในดวงจันทร์"¹ เป็น "กัลปปริติ ปาฏิหาริย์"² คือปาฏิหาริย์ที่ดำรงอยู่ชั่วอายุ
ของโลก ทั้งนี้ เพื่อให้คุณของกระต่ายหรือทานบารมีแห่งพระโพธิสัตว์ปรากฏ
อยู่ตลอดกับปีกัลป์

ในงานร้อยแก้วเรื่องญาและน้านมสแดง เมื่อตัว
ละครเอกอันได้แก่หญิงชราและแม่หมาป่าสิ้นชีวิต อังคารได้พรรณนาว่า

- อากาศสงบชะเยือกเย็นลง จนวิเวกวังเวง น้ำค้างเฝาระเฝาระบน
ใบไม้ เหลือแต่ดวงดาวหนึ่งระยิบระยับอยู่ในห้วงสวรรค์อันบริสุทธิ์

(ญา, 107)

- เสียงสามหมาป่าเห่าหอนโหยหวน เรียกว่าแม่หมาป่าในดวงเดือน
(น้านมฯ, 108)

การกำหนดให้ดวงเดือนเป็นที่สถิตของวิญญาณ
ในงานร้อยแก้วสองเรื่องนี้อาจเทียบเคียงกับจินตภาพของกระต่ายในดวงเดือน
ในเรื่องสัสปีณฑิตชาดก ได้ว่า ดวงเดือนหรือแม้กระทั่งดวงดาวจะเป็นที่สถิต
ของวิญญาณที่มีใจใสบริสุทธิ์ กระทำแต่กรรมดี เช่น กล้าเสียสละเลือดเนื้อ
ของตนเป็นทาน กล่าวได้ว่า อังคารได้สืบทอด "ชนบ" แม้แต่ด้านรายละเอียด
เล็ก ๆ น้อย ๆ มาใช้ในงานร้อยแก้วของตนอย่างเหมาะสม เสร็จสร้าง
ให้เนื้อเรื่องอันเรียบง่ายมีความเพริศแพรวหมัดจดยิ่งขึ้น

¹ มหามกุฏราชวิทยาลัย, พระสูตรและอรรถกถา แปล ขุททกนิกาย
ชาดก เล่มที่ 3 ภาคที่ 4 (กรุงเทพฯ: มหามกุฏราชวิทยาลัย, 2525),
หน้า 489.

² ปริมาณุติชิโนรส, กรมสมเด็จพระ, พระปฐมสมโพธิกถา
(กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์การศาสนา, ม.ป.ป.), หน้า 106.

2.2.4 การใช้ภาพธรรมชาติที่ร่วมอาศัยในการ ปราศจากของคนดี

ในพระปฐมสมโพธิกถา เมื่อองค์สัมมาสัมพุทธเจ้าใกล้เสด็จดับขันธปรินิพพาน พระองค์เพียงแต่ทรง "ไสยาสน์ด้วยอรุณาลัญญา มนสิการประกอบด้วยพระสติสัมปชัญญะ กำหนดว่า ตถาคตบมิได้อุฏฐากการอีกสืบไป" ธรรมชาติก็แสดงอาการประหนึ่งจะร่วมปริเทวนากการ ดังนี้

- โยสมัยนั้นอันว่า สาลบุพชาติทั้งหลาย ก็ขยายแถมกลับเกสรเบ่งบาน ตั้งแต่ลำต้นตราบเท่าถึงยอดแฉดตลอดสาลวัน วิกสิตบุพผาเป็นโอกาสผกา ปราศจากสุ่มเสาวคนธรสกัปวัตนาการหล่นลง เรี่ยรายทั่วพระพุทธรักษา ขยายชวาวระสีพญัญญู หม่อมมรพิงภูบินมา เขยชวาวบรสเกสรมาลา ยืนลือคั่นที่สำนวนปานประหนึ่งว่า ส่าเนียงยวมกสาลพฤกษาปริเทวนากการ ผลิตบุพชาติแห่งนางรังหล่นลงเป็นนิรันดร์ ก็เปรียบปานประดุจสุผลหล่นไหลลลาลาไปก็สัมผัสกับพระฉัพพิชพรณรังสีโสภณโอภาส เพียงจะครอบงำเสียซึ่งพรรณประภาแห่งภานุมาศให้เลื่อมแสงเสวรา มีครุวนาปานละนั้น ฝ่ายพระสุริยาที่สำซัดห้อยแสงลัสดงคต เหมือนดุษจับมีอาวุธกลั่นซึ่งความโศก อันจะวิโยคพลัดนรจากพระบรมโลกนาถ ฝ่ายพระรัชนีกรก็ลั่นลาลเคลื่อนลอยขึ้นมา เบื้องบูรพทิศาดล ดุจดับเสียซึ่งดวงฤทัยแห่งเทพยดา มนุษย์นิกรชน อันอาดูรด้วยความโศก ซึ่งจะวิโยคจากนระภควันตมุณี ให้ระจับด้วยหยาดรัศมีอันเย็นยิ่งอย่างอมฤตธารา"

(พระปฐมสมโพธิกถา, 412-413)

และในขณะที่องค์สัมมาสัมพุทธเจ้าเสด็จดับขันธปรินิพพานนั้น ธรรมชาติทั้งแผ่นดิน ห้วงสมุทร ชุนบรพต ก็บังเกิดอัศจรรย์ ดังนี้

- ขณะนั้นอันว่า ปรฐวีกัมปนาการก็บังเกิดปรากฏนิลิกพิงกล้วทั่วโลกธาตุ ทั้งปวง อีกทั้งห้วงมหรณพก็กำเริบตีฟองคะนองคลื่นครึ้นครึ้น นฤนาท สนั่นในมหาสมุทรสาครทั้งหม่อมจชาติมิงกรผุดดำ กระทำให้คั่นที่สำนวน นฤโฆษ ครุวนาดุจเสียงปริเทวนกถา แช่ซ้องโศกาดูรกำสรด ทั้งชุนเขานระสีเนรุราชบรพตก็น้อมยอดโอนอ่อน มีอาการปานประหนึ่งว่า ยอดหวายอันลัดคิลิน อเนกมหัศจรรย์ก็บังนดาลทั่วเมทนีดลสกลนภากาศปางเมื่อพระบรมโลกนาถเข้าสู่พระปรินิพพาน"

(พระปฐมสมโพธิกถา, 423)

ภาพธรรมชาติที่ร่วมทำสรดโศกาดูรนี้ นับเป็น "ชนบ" การรณนาอันวิจิตรไพเราะที่กวีไทยสมัยต่อมาประทับใจอย่างยิ่ง ยวด เสฐียรโกเศศและนาคะประทีป ผู้แปลเรื่อง กามนิต ได้ใช้ภาพธรรมชาติ ดังกล่าวมาพรรณนา เพิ่มเติมความจากต้นฉบับเดิม ในตอน มหาปรินิพพาน โดยส่วนหนึ่งได้สร้างสรรค์ใหม่จนเป็นพรรณนาโวหารอันงดงาม จับใจ และอีกส่วนหนึ่งได้คงภาพธรรมชาติอันบังเกิดเป็นอัศจรรย์ไว้อย่างครบถ้วนสมบูรณ์ ดังนี้

อนิจจา! แสงเดือนเฝือส่องกระจ่างจับพระนักษัตรอยู่เมื่อกี้ก็จางซัด
ชมกษัมมวลง ท้องฟ้าสลัวมัวนัยบดริ้ม อากาศเย็นเฉียบจับหัวใจ น้ำค้าง
หยดเฒาะๆ เป็นหยาดน้ำตาแห่งสวรรค์ เกสรดอกกริ่งร่วงพรเป็นสาย
สหัสธาราสรลงพระนฤทศวิระ จักจั้นเรไรสงัดเงียบ ดูไม่มีแก่ใจจะทำ
เสียง ธรรมชาติรอบข้างต่างสลอดหมดความคณองทุกสิ่งทุกอย่าง

แล้วจึงมีเสียงกระซิกๆ สะอื้นให้แห่งพระภิกษุสงฆ์ ฝ่ายพวกมัลลาก็
ร้องไห้โศกแทบสิ้นสมถดี

ขณะนั้น อันว่า ปฐวีภิมปนาการก็บังเกิดปรากฏนิลภิงกลัวทั่วโลกธาตุ
ทั้งปวง อีกทั้งห้วงมหรณนก็กำเริบตีฟองคณองคลื่นครืนครืนนฤนาทสนับ
ในมหาสมุทรสาคร ทั้งหมู่วิจาชาติมังกรบุตรดำกระทำให้ตีฟที่สำนายนฤโฆ
ครุณา ดูจเสียงปริเทวณณแซ่ซ้องโศกาดูรกำสรด ทั้งขุนเขาลีเนรราช
บรรณทก็น้อมยอดโอนอ่อน มีอาการปานประหนึ่งว่า ยอดหวายถูกอัคคีณ
อเนกมหัศจรรย์ก็บ้นดาลทั่วเมทนีตสกลนภากาศปางเมื่อพระบรมโลกนาถ
เข้าสู่ระปรินิพพาน นั้นแล

(กามนิต, 438-439)

ในงานร้อยแก้วเรื่อง ญา เมื่อหญิงชราสิ้น

ชีวิต อังคารพรรณนาว่า

- แม้ใครมีหทัย ก็จะได้ยินเสียงสะอึกสะอื้นจากนทุกษาลตามาลัยใน
ไร่นั้น ยอดผักบึง มะละกอ กระถิน และเถาตำลึงก็ครวญคร่ำร่ำไห้

(ญา, 107)

- ซาดคำรำพึงรำพัน เถาตำลึงก็ซำร่ำไห้ สะอึกสะอื้นจนเกิดน้ำตา
ซนกลางเกษรของดอกลิลาวนวลละออง น้ำนั้นละลายปนกับน้ำค้าง หยด
หยาดระรินลงราวกับกระแสดุกษ์โศกาดูร หลังไหลไว้อาลัยหญิงชราผู้ลา

โลกจากลับแล้วชั่ววินิจนัตรา

(ญา, 107)

และในเรื่องน้ำตาจากดวงดาว เมื่อบรรยายถึงวิญญานดวงหนึ่งที่มี "น้ำใจ
งดงาม ฉลาดปราศผู้เปรี๊ยะ รู้จักคุณค่าอันแท้จริงของโลก" ได้ "จ่อมจมหาย
ใต้ทรายดิน" อังคารพรรณนาจบท้ายว่า

- จิ่งดวงดาวเส้าโศก ร่ำไห้ไว้อาลัย สายน้ำตาไหลลงปนสายน้ำ
ค้างกลางดึกคืน ทำให้นั้นระรณะเยือกเย็น เห็นหนาวเปล่าเปลี่ยว
อ้างว้างวังเวง

(น้ำตาฯ, 116)

การกำหนดให้พฤษกาลดามาลย์ครวญคร่ำถึง
หญิงชราผู้มีใจอ่อนโยนและให้ดวงดาวร่ำอาลัยวิญญานดวงหนึ่งที่มีใจงดงามนี้
อาจเทียบเคียงกับภาพธรรมชาติที่กำสรดโศกเศร้า เมื่อองค์สัมมาสัมพุทธเจ้า
เสด็จดับขันธปรินิพพาน นับได้ว่าถึงคราวได้รักษา "ศนบ" การพรรณานี้ และ
สามารถนำมารังสรรค์ให้เป็นบทพรรณนาที่เรียบง่าย ประณีตและกลมกลืนกับ
เนื้อความอย่างดี ก่อให้เกิดอารมณ์สะเทือนใจอันเข้มข้นลึกซึ้ง

2.2.5 การสร้างจินตภาพของธรรมชาติ

ในเตภูมิกถา มีความตอนหนึ่ง พรรณนาภาพ
พระอาทิตย์และพระจันทร์ในลักษณะของปคลาธิษฐาน ดังนี้

- ...และมันมีใจหึงหามันจึงขึ้นเหนือจอมเขาคุณชนนั้น แล้วก็นั่งอยู่
ถ้าพระอาทิตย์อันอยู่ในปราสาทอันสถิตย์อยู่ในเกวียนทองนายทอง และ
ประดับนี้ด้วยแก้วอันชื่ออินทนิล และมีรัสมิ์ได้พัน 1 อันงามนักแล มีม้า
สินธพชาติพัน 1 ขึ้นเกวียนทองนั้นไปล่องอากาศ เลียบรอบขอบพระ
สิเนรุราชไปด้วยเพียงปลายเขาคุณชนนั้นแลฯ

(หน้า 64-5)

- พระจันทร์เจ้าโล้อยู่ในปราสาทโล้อยู่ อันมีอยู่ในเกวียนแก้วมณีรัตน
และมีม้าสินธพชาติ 500 ขึ้นไปล่องอากาศต่ำกว่าทางพระอาทิตย์นั้น
โยชน์ 1 เลียบรอบเขาพระสิเนรุราช แลดาษไปด้วยดาวดารากรทั้งหลาย

(หน้า 65)

จินตภาพของเกวียนแก้วเกวียนทองเป็นจินตภาพที่กว้าวาดขึ้นด้วยความประทับใจในความงามของพระอาทิตย์และพระจันทร์ นัยหนึ่งนับเป็นการสร้างอสังการให้ผู้อ่านประทับใจ แต่อีกนัยหนึ่งอาจกล่าวได้ว่าจินตภาพอันอสังการนี้ กว้าวาดขึ้นเพื่อเชื่อมโยงสู่การปลุกฝังศรัทธาในพระพุทธรูปศาสนา เพราะบทพรรณนาข้างต้นเป็นบทพรรณนาในช่วงที่กำลังกล่าวถึงราหูอมพระอาทิตย์และอมพระจันทร์ เมื่อพระจันทร์ถูกราหู "วิ่งเข้าไปไว้ในปาก" (หน้า 65) พระจันทร์เทพบุตรก็ระลึกถึงพระพุทธรูปเจ้า นมัสการแต่พระพุทธรูปเจ้าและกล่าวอธิษฐานว่า

- ข้าแต่พระพุทธรูปเจ้าผู้มีเพชร ข้าก็ให้วันระบาทแห่งพระผู้มีพระภาคย์ พระองค์อันพ้นจากกิเลสทั้งปวง แลบัดนี้ ข้าผู้เป็นข้าพระองค์เจ้ามาบังเกิดภัยอันตรายยากเนื้อแดนใจนึกหนา แลพระองค์เจ้าจงมาเป็นที่พึ่งแก่ข้าและช่วยทุกข์ข้าผู้ลำบากใจดังนี้

(หน้า 66)

และเมื่อพระพุทธรูปเจ้าได้ช่วยพระจันทร์แล้ว กวีก็กล่าวว่า "ชื่ออันพระพุทธรูปเจ้าทั้งหลายได้ ก็ชื่อผู้มีพระกรุณาอันอนุเคราะห์แก่โลกย์ทั้งหลาย" (หน้า 66)

ในพระปถมสมโพธิกถา กรมสมเด็จพระพรหมญาณชิทธิโยรส ได้ทรงรจนาภาพ "พระจันทร์ค้างฟ้า" อย่างวิจิตรตระการไว้ในมหานิกายมนปรีวารต ตอนที่องค์สัมมาสัมพุทธเจ้าเสด็จออกบรรพชา ณฝั่งแม่น้ำอโนมา ดังนี้

แลพระรัชนีกรเทพบุตรอันมีหยาดรัศมีอันเย็นยิ่งนัก ดุจมีอาภุคจินดาว่า อาตมะได้ชมพระบรมโพธิสัตว์เมื่อเสด็จออกสู่มหาภิเนษกรรมแล้วจะใคร่ชมเมื่อทรงบรรพชาเพศสืบไปดูประหนึ่งจะมีใคร่เลื่อนลับลงฝ่ายปัจฉิมโลกธาตุ ฝ่ายพระสุริยภาณุมาศดุจมีมโนดำริว่า พระมหาจันทร์ได้ชมพระภิเนษกรรมเป็นอุดมลาภแล้ว แลอาตมะก็จะชมพระบรมโพธิสัตว์กาลเมื่อทรงบรรพชากร ดูประหนึ่งว่าจะรีบร้อนเร่งอุกัยขึ้นฝ่ายป่าจันโลกธาตุ อันว่าหมู่ดวงดาราทั้งหลาย อันมีรัศมีรุ่งเรืองในพื้นภิมัพรากาศดุจดาศไปด้วยผ้าขาวาวารัศมีสร้อย เล่ห์ประหนึ่งว่าจะมีความดำริละอายด้วยจะแพ้ฝ่ายหนีซึ่งสุริยรังสีเลื่อนลับ ก็บังตาลดูอับแสงมิได้ใสบ่ ปานประหนึ่งว่ามีความทุกข์ที่จะวิโยคพลัดพรากจากพระมหาสัตว์จักมิได้ศึกษา ในวาระอันทรงบรรพชา ณที่นั้น

จะเห็นได้ว่ากวีโบราณบรรจงวาดภาพ
 ธรรมชาติให้งามอลังการ เพื่อเป็นสื่อแสดงความเลื่อมใสศรัทธา ในพระบารมี
 แห่งองค์สัมมาสัมพุทธเจ้า ในงานร้อยแก้วของอังคารมีการพรรณานาธรรมชาติ
 ให้งามประณีต น่าตรึงใจเช่นกัน แต่อังคารมุ่งใช้ภาษาธรรมชาติไม่ว่าจะเป็น
 ภาพของดวงตะวัน ชุนเขา หรือปุยมะเข็ญเป็นสื่อสุนทรีย์โดยตรง คือ เชื่อมโยง
 สู่การนิจใคร่ครวญในเชิงปรัชญาภายในบทพรรณานั้น

- พระสุริยาสะท้อนรังสีวิเศษจับเมฆจนปลั่งเป็นแสงทองคำเนื้อแก้ว
 วาวบริสุทธิ์ ปุยมะเข็ญอันอบแสงก็ค่อย ๆ เปลี่ยนแปรสี ไม่คงที่เลย จน
 เป็นสีผสมในปริมาณตราตรึงลละอง

(ก่อนแสงฯ, 114)

- เมื่อมองจากหน้าผาหนึ่งซึ่งไกลลิบลิบกับอีกเทือกหนึ่ง ซึ่งจะเปลี่ยน
 ปริมาตรสีให้เทือกขุนคีรีนั้นนุ่มนวลอ่อนหวานปานจะยิ่งกว่ากลีบดอกไม้

(ก่อนแสงฯ, 115)

- ระหว่างเมฆที่เว้งฟ้านภาภาคอันลึกลับลึกลับนั้นปลั่งละองน้ำเงิน
 บริสุทธิ์ ที่ไกลก็หม่นหมองอมเทานีมวลละออสะอาดนิก

(ก่อนแสงฯ, 114)

ในความงามตระการของธรรมชาตินี้ กวีได้
 ชี้อธิบายให้เห็นพลังอันยิ่งใหญ่ของธรรมชาติที่สามารถเปลี่ยนแปรสีสันแก่ปุยมะ
 เข็ญดุจสีลาแห่งชีวิตที่เคลื่อนไหวเปลี่ยนแปลงอยู่เป็นนิจ ให้ประจักษ์แจ้งให้พลัง
 อันนำอิศรย์ของธรรมชาติที่สามารถบันดาลให้เทือกขุนเขาอันแข็งแกร่งมั่นคง
 งามอ่อนหวานดุจกลีบดอกไม้อันบอบบาง และรู้ซึ่งถึงสัจธรรมว่าธรรมชาติที่
 บรรเจิดงดงาม ก็ดูน่าเศร้าหมองได้ ดุจชีวิตซึ่งมีทั้งความขี้ติและความขมขื่น
 ผสมผสานเป็นอนิจจัง

แม้บทพรรณนาก็ยังสื่อให้เห็นสัจธรรม
 ของชีวิตดังนี้

- ทิวาวาร รอนรอนลงด้วยแสงสีทอง ค้างดาวโฉบบินหามลาหาร
 แมงมุมหนึ่งคอยจับตัวชีษะขาว นกเค้าแมวนกแสร้งกรระเล้าเสียง
 บ้าเรอมฤตยูและปาฐา ระฆังของวัดวาอาราม ระวีวเลียงหายไปใน
 ขอบฟ้าราตรีกาล

(กลางความเป็นไป, 66)

บทพรรณานำซึ่งดงามด้วยการพรรณนาภาพ
ความเคลื่อนไหวของสัตว์ต่าง ๆ อย่างแจ่มชัด แม้จะเป็นเพียงฉากประกอบ
ของเรื่องกลางความเป็นไป แต่เป็นฉากที่ซ่อนนัยของปรัชญาชีวิตให้ครุ่นคิด
ไตร่ตรอง เพราะภาพธรรมชาตินี้แสดงให้เห็นสภาพธรรมชาติของสัตว์ที่หา
อาหาร จับเหยื่อเพื่อยังชีวิต และน่าสังเกตว่าบทพรรณานี้เป็นภาพของราตรี
กาลที่มีความตายแฝงเร้น ซึ่งสื่อให้เห็นอนิจจังของชีวิตคือมีเกิดก็มีตาย

- กาลล่วงเลยไป ในวันหนึ่ง เวลาอุษาโยค แสงเงินแสงทอง ลูก
จิ้งหรีดเล็ก ๆ กำพร้าแม่ เริ่มร้องเพลงแรกแห่งชีวิต ด้วยลำนำอัน
เศร้าสร้อย คงไม่มีใครสนใจใยดี น้ำเสียงอันไม่มีราคานั้น น้ำค้างตก
พร่างนราว หึ่งห้อยหลงทางลับหายไปใต้อ้อมกอดไม้ สายน้ำไหลพาเอา
ซากคางคกตายล่องลอย ถึงวังวนใกล้เงอมน้ำสูง ซึ่งมีรุกขเทมลิงสถิต
ณ ริมไม้ไทรใหญ่ รุกขเทมลิงมองวังวนกระแสน้ำรำพึงว่า เออ ล้ำธาร
เล็ก ๆ นี้นอ เต็มไปด้วยเรื่องราวไม่รู้จบสิ้น

(กลางความเป็นไปฯ, 68)

ใน "ลำธารเล็ก ๆ" แห่งนี้มีการเกิดของ
จิ้งหรีด การหลงทางของหึ่งห้อย และการตายของคางคก "ลำธารเล็ก" นี้
จึงเปรียบเป็นวัฏจักรของชีวิตอันเต็มไปดด้วยภาพมายา ความหลงวนว้างใน
วัฏสังสาร นับเป็นบทพรรณาน่าสอปรัชญาแง่คิดอย่างแนบเนียนลึกซึ้ง

ธรรมชาติในทัศนะของอังคาร นอกจากจะ
มีความงามล้ำเลิศแล้วยังมี "เมตตาธรรมของธาตุมารดา" ที่คอยทะนุถนอม
สรรพชีวิตในโลก มีอมตภาพที่คอยจ้องมองความเป็นไปของโลกและจักรวาล

- หยาดน้ำค้างใสบริสุทธิ์ล้ำค่าไม่ต้องซื้อหากำลังมารอคอยทะนุถนอม
ดวงชีวิตกระจิริดนั้น ประหนึ่งธรรมชาตินี้มีเมตตาธรรมของธาตุมารดา
อันหาค่าบมิได้

(บันทึกฯ, 177)

- ปลงสังเวช ผลสุลกีที่เคยเป็นแม่หอยและลูกนกนางแอ่นตัวนั้น อัน
ฝากความรักเดือนแผ่นทรายไว้รำลึก ตลอดอายุขัยแห่งกาลนาที่เทอญ

(นกนางแอ่น, 55)

- ปลงสังเวช รูปนามนิมิตนั้น ซึมหายไปกับเมื่อดุสิตทรายดิน อันประดุจ
หน้าฟ้าแก้วของกาลจักร จะหยดหยาดอำนาจพิเศษแห่งยวงเวลาไว้เตือน

แหล่งหล้าฟ้าดิน ไตร ท่วมกลางความเป็นอยู่ชั่ววินิจนินทร
(น้านมฯ, 112)

จะเห็นได้ว่าแม่น้ำค้าง อังคารก็เล็งเห็น
ความล้ำค่า เพราะน้ำค้างกลั่นตัวจากเมฆ ซึ่งโอบอุ้มละอองน้ำจากห้วงสมุทร
อันไพศาล เป็นหยดน้ำหยดน้อยหยาดแต่มีใบไม้ใบหญ้าในยามเช้า ช่วยซับชู
สรรพชีวิตในป่าให้ชุ่มชื้น แม้ชลุ้ทราย อังคารก็ประจักษ์เห็นความอมตะเพราะ
ชลุ้ทรายกำเนิดจากขุนเขาที่ถูกกาลเวลากัดกร่อนให้แตกสลายเป็นเม็ดทราย
ละเอียดยับ ถมทับเป็นแผ่นดินที่พร้อมจะขับเรื่องราวของสรรพชีวิตตลอดชั่ว
อายุขัยของโลก ธรรมชาติจึงทรงคุณค่าอันใหญ่หลวง สามารถ "ประทาน
ประกายปิติทิพย์" แก่มนุษย์ ทุกครั้งที่อังคารดื่มด่ำในความงามของธรรมชาติ
เขาจะรู้สึกตื่นเต้นปิติสิ้น และเกิดแรงกายแรงใจเอิบอิ่มที่จะ "นฤมิต" งาน
ศิลปกรรมไว้กำนัลโลก

— ดวงวิญญาณ ซึ่งเราถือ เป็นหน้าที่จะต้อง เรียนรู้ปฏิบัติประจำวัน
สะสมสิ่งสุนทรีย์ไว้ นฤมิตในงานศิลปกรรม เสมือนกินข้าวกินน้ำให้
เกิดแรงกายจิตใจ ใจเราดื่มรสสุนทรีย์เพื่อเกิดพลังใจนั้น ทุกครั้งที่
พิจารณาพิจารณาธรรมชาติในสกลจักรวาล เรารู้สึกแปลกประหลาดตื่นเต้น
มหัศจรรย์ ปิติยินดีเป็นที่สุด ไม่มีเห็นอภัยหมายจน เราถือ เป็นหน้าที่พิเศษที่
จะต้อง เรียนรู้ปฏิบัติ ไปจนกว่าจะหมดลมหายใจ

(บันทึก 1, 82)

ทัศนะที่เล็งเห็นว่าธรรมชาติงดงาม ยิ่งใหญ่
มีอมตภาพ เอกภาพ ประสานกลมกลืนเป็นสิ่งสุนทรีย์ที่สามารถอบรมขัดเกลา
จิตใจจน "พรั่งพร้อมแว้วว" นั้น เป็นทัศนะที่เชื่อมโยงกับแนวคิดของ
พุทธศาสนาอย่างแนบสนิท

พระราชวรมณี กล่าวว่า "ธรรมะนอกจาก
หมายถึงความจริงและความดีแล้ว ยังรวมถึงความงามด้วย ในภาษาไทย
เวลาเราพูดถึงความดี เราจะพูดถึงความงามด้วย คล้ายกับว่ามันมาด้วยกัน
มักจะพูดกันว่า ความดีงาม คือ ดีแล้วก็งามซึ่งให้ความรู้สึกสอดคล้องประสาน
กลมกลืน และเป็นเรื่องเกี่ยวกับธรรมะ... ในทางพุทธศาสนานั้น เราจะเห็น
ว่า ในการอบรมฝึกหัดหรือการดำเนินชีวิตจริงก็มีการมองในเรื่องความงามอยู่
เหมือนกัน แต่เป็นความงามที่ชักนำไปให้เกิดความดีนำไปสู่กุศลธรรม เช่น

ธรรมชาติแวดล้อมที่ประสานกลมกลืนหรือมีความเด่นบางอย่าง ซึ่งจูงใจให้
เกิดความสงบหรือเกิดความปิติอิ่มเอิบใจ และความนึกคิดที่ตั้งงามอื่น ๆ อย่าง
พระพุทธรูปเจ้าเมื่อจะเสด็จไปบำเพ็ญเพียร ก็ทรงเลือกสถานที่ซึ่งงาม ดังท่าน
บรรยายไว้ในพระไตรปิฎกว่าธรรมชาติตรงนั้นสวยงามน่านั่งนรมย์ มีหาดทราย
เรียบ น้ำใสบริสุทธิ์ นี่แสดงว่าความรู้สึกในเรื่องความงาม ความรื่นรมย์
และสงบของธรรมชาติก็มีความสำคัญอยู่"¹

การสร้างจินตภาพให้วิจิตรเพริศแพรวใน
งานร้อยแก้วของอังคาร จึงมิใช่เป็นเพียงความเพริศแพรวอลังการให้ชวนตา
น่าชม หากเป็นสื่อสุนทรีย์อันน่าพิศวง ชวนให้แบ่งพินิจใคร่ครวญถึงปรัชญา
และลัทธิธรรม เป็นความงามที่เชื่อมโยงกับแนวคิดทางพุทธศาสนาถึงความงาม
ที่สามารถอบรมขัดเกลาจิตใจให้สูงพ้นจากอวิชชาและชักนำไปสู่กุศลธรรม

การสร้างจินตภาพอันงดงามน่าเลื่อมใสใน
วรรณคดีประเภทคำสอนทำให้ผู้อ่านเกิด อัทธศรัศ คือมีความรู้สึกประหลาดใจ
เกิดขึ้นด้วยได้เห็นหรือได้ยินสิ่งที่ไม่น่าจะมีเป็นไปได้ หรือสิ่งที่น่าพิศวง² และ
ศานตรส คือมีความรู้ชอบอันมีอากาโรไม่ปรารถนาสิ่งใดๆ นั้น เกิดแต่การสละ
ความรักความเกลียด อยู่ในภาวะสงบใจ³ ไม่ว่าจะ เป็นภาพที่แสดงจำนวน
มหาศาล ภาพกระต่ายในดวงเดือน ภาพธรรมชาติที่กำสรดโศกาดูร ตลอดจน
ภาพธรรมชาติอันงดงาม ต่างก็สร้างความอัศจรรย์ใจและนำสู่ความเลื่อมใส
ศรัทธาในกฤษฎาภิหารและสมภารานุภาพแห่งองค์สัมมาสัมพุทธเจ้า ส่วนใน
งานร้อยแก้วของอังคาร อังคารได้สืบทอด "ชนบ" ด้านจินตภาพอันงดงาม
เหล่านี้มา เสริมเนื้อหาอันเรียบง่ายของร้อยแก้วประเภทนิทานให้มีความลุ่มลึก
เพริศแพรว เชิดชูตัวละครอย่างกล้า มั่นกนางแอน แม่หมาป่า ให้นำเลื่อมใส
และสร้างภาพธรรมชาติในงานร้อยแก้วประเภทคำสอนให้มีความวิจิตร น่า
ตรึงใจ ก่อให้เกิดทั้งอัทธศรัศ และศานตรส คือทั้งตื่นตื่นยินดีที่รู้ว่า วิทยานุภาพ
ของผู้มีใจใสบริสุทธิ์ และผู้เสียสละชีวิตตนเป็นทานได้รับการยกย่อง และสงบ
รำงับที่ดื่มด่ำในภาพธรรมชาติอันอุดมด้วยสุนทรีย์ทางใจ

¹ พระราชวรมณี, "ความงามในทัศนะทางพุทธศาสนา,"
ปาจารย์สาร 60 ปี อังคาร กัลยาณพงศ์ 14 (มกราคม-กุมภาพันธ์ 2530):
90-92

² วาคภฏ, อลังการศาสตร์, หน้า 39.

³ เรื่องเดียวกัน, หน้า 40.